3.30.1900

Library of the Theological Seminary,

PRINCETON, N. J.

Purchased by the
Mrs. Robert Lenox Kennedy Church History Fund.

DA 209 .T4 B5 1875 v.5
Robertson, James Craigie,
1813-1882.
Materials for the history of
Thomas Becket

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/materialsforhist05robe

RERUM BRITANNICARUM MEDII ÆVI SCRIPTORES,

OR

CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING

THE MIDDLE AGES.

Q 2256. Wt. 6080.

THE CHRONICLES AND MEMORIALS

OF

GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING THE MIDDLE AGES.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

On the 26th of January 1857, the Master of the Rolls submitted to the Treasury a proposal for the publication of materials for the History of this Country from the Invasion of the Romans to the reign of Henry VIII.

The Master of the Rolls suggested that these materials should be selected for publication under competent editors without reference to periodical or chronological arrangement, without mutilation or abridgment, preference being given, in the first instance, to such materials as were most scarce and valuable.

He proposed that each chronicle or historical document to be edited should be treated in the same way as if the editor were engaged on an Editio Princeps; and for this purpose the most correct text should be formed from an accurate collation of the best MSS.

To render the work more generally useful, the Master of the Rolls suggested that the editor should give an account of the MSS. employed by him, of their age and their peculiarities; that he should add to the work a brief account of the life and times of the author, and any remarks necessary to explain the chronology; but no other note or comment was to be allowed, except what might be necessary to establish the correctness of the text.

The works to be published in octavo, separately, as they were finished; the whole responsibility of the task resting upon the editors, who were to be chosen by the Master of the Rolls with the sanction of the Treasury.

The Lords of Her Majesty's Treasury, after a careful consideration of the subject, expressed their opinion in a Treasury Minute, dated February 9, 1857, that the plan recommended by the Master of the Rolls "was well calculated for the accomplishment of this important national object, in an effectual and satisfactory manner, within a reasonable time, and provided proper attention be paid to economy, in making the detailed arrangements, without unnecessary expense."

They expressed their approbation of the proposal that each Chronicle and historical document should be edited in such a manner as to represent with all possible correctness the text of each writer, derived from a collation of the best MSS., and that no notes should be added, except such as were illustrative of the various readings. They suggested, however, that the preface to each work should contain, in addition to the particulars proposed by the Master of the Rolls, a biographical account of the author, so far as authentic materials existed for that purpose, and an estimate of his historical credibility and value.

Rolls House,
December 1857.

MATERIALS FOR THE HISTORY

OF

THOMAS BECKET,

ARCHBISHOP OF CANTERBURY,

(CANONIZED BY POPE ALEXANDER III., A.D. 1173.

EDITED

BY

JAMES CRAIGIE ROBERTSON, M.A.,

CANON OF CANTERBURY.

VOL. V.

(EPISTLES. I.—CCXXVI.)

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

LONDON:

LONGMAN & Co., PATERNOSTER ROW; TRÜBNER & Co., LUDGATE HILL;

ALSO BY

PARKER & Co., OXFORD; AND MACMILLAN & Co., CAMBRIDGE;

A. & C. BLACK, AND DOUGLAS & FOULIS, EDINBURGH;

AND A. THOM, DUBLIN.

1881.

Printed by
EYRE and SPOTTISWOODE, Her Majesty's Printers.
For Her Majesty's Stationery Office.

CONTENTS.

Page

INTRODUCTION - - - - - - xiii

CORRECTIONS AND ADDITIONS - - - - - xxvii

EXPLANATION OF REFERENCES - - - - xxviii

EPISTOLÆ AD HISTORIAM THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI PERTINENTES:

1. Arnulfus Lexoviensis episcopus ad Thomam, regis Angliæ cancellarium.—"Litteras vestræ digna-
"tionis" - - - - - - - 1
2. Petrus Cellensis abbas ad Thomam cancellarium.—
"Quem fortuna" - - - - - - 3
3. Joannes Saresberiensis ad Petrum Cellensem.—"Oc-
"casionem scribendi" - - - - - 5
4. Idem ad Thomam præpositum Cellensem.—"Inspec-
"tis litteris" - - - - - - 6
5. Idem ad magistrum Ernulfum.—"Dominum cancel-
"larium" - - - - - - - 7
6. Idem ad Thomam regis cancellarium.—"Inter mul-
"tiplices" - - - - - - - 8
7. Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus ad Thomam cancellarium.—"Gravati sumus" - - - 9
8. Idem ad eundem.—"Sæpe jam revocatus" - - 11
9. Joannes Saresberiensis ad Thomam cancellarium.—
"Juxta mandatum" - - - - - 13
10. Gilebertus Herefordiensis episcopus ad Henricum regem.—"Obsecro ne irascatur" - - 15
11. Idem ad Alexandrum papam.—"Qui nube tristitiæ" 16
12. Arnulfus Lexoviensis episcopus ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.—"Litteras beatitudinis" 20
13. Alexander papa ad Rogerum Eboracensem archiepiscopum.—"Quanto personam" - - - 21
14. Idem ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.—
"Pervenit ad audientiam" - - - - 22
15. Gilebertus Herefordiensis episcopus ad Thomam.—
"Quod ad præsens" - - - - - 23
16. Henricus rex ad Gilebertum Herefordiensem episcopum.—"Mentis vestræ" - - - - 24

Page

17. Thomas Cantuariensis ad Gilebertum Herefordiensem. —"Quam sit nobilis" - - - - 26
18. Alexander papa ad Gilebertum Londoniensem episcopum.—"Ex litteris carissimi" - - - 27
19. Thomas Cantuariensis ad Gilebertum Londoniensem. —"Noli graviter ferre" - - - - 28
20. Hugo Cluniacensis abbas ad Gilebertum Londoniensem.—"Cum religio" - - - - 30
21. Alexander papa ad Henricum regem.—"Illum de-"votæ sinceritatis" - - - - - 33
22. Idem ad Thomam Cantuariensem.—"Curam et solli-"citudinem" - - - - - - 34
23. Idem ad eundem.—"Constitutus olim" - - 35
24. Idem ad Henricum Remensem archiepiscopum.—"Litteras tuas debita" - - - - 36
25. Joannes Pictavensis episcopus ad Thomam Cantuariensem.—"Vix mihi, domine" - - - 37
26. Alexander papa ad Gilebertum Londoniensem.—"Quanto majorem" - - - - - 42
27. Thomas Cantuariensis ad Alexandrum papam.—"Venerande pater et domine" - - - 44
28. Gilebertus Londoniensis ad Alexandrum papam.—"Ut ostium cardine" - - - - 46
29. Thomas Cantuariensis ad Alexandrum papam.—"Litteræ consolationis" - - - - 48
30. Idem ad Humbaldum Ostiensem episcopum.—"Sanc-"titati vestræ" - - - - - 50
31. Idem ad Bernardum Portuensem episcopum.—"Hor-"tatur nos" - - - - - - *ib.*
32. Idem ad Albertum presbyterum cardinalem.—"Nil "nobis hac tempestate" - - - - 51
33. Idem ad Hyacinthum cardinalem diaconum.—"Abundaverunt mala" - - - - - 53
34. Alexander papa ad Thomam Cantuariensem.—"Lit-"teras quas nobis" - - - - - *ib.*
35. Joannes Pictavensis episcopus ad Thomam Cantuariensem.—"Excitatus præcurrentis" - - - 55
36. Nuntius suus ad Thomam Cantuariensem.—"Comi-"tem Flandrensem" - - - - - 58
37. Alexander papa ad Gilebertum Londoniensem episcopum.—"Quoniam de honestate" - - - 61
38. Idem ad Wibertum priorem et capitulum Cantuariense.—"Venerabilis frater noster" - - 62
39. Petrus cardinalis diaconus ad Thomam Cantuariensem.—"Vestræ discretionis prudentiam" - - 64

Page

40. Gilebertus Londoniensis ad Thomam Cantuariensem. —"Docet nos magister" - - - - 65
41. Alexander papa ad Rogerium Eboracensem archiepiscopum.—"Pro illa animi" - - - - 67
42. Idem ad eundem et ad capitulum Eboracense.—"Decet prudentiam." - - - - - 68
43. Idem ad Thomam Cantuariensem.—"Querimonias" 69
44. Thomas Cantuariensis ad Lodovicum regem Francorum.—"Susceptis et lectis" - - - - 70
45. Rescriptum illarum Consuetudinum quas *avitas* vocant. —"Anno ab incarnatione" - - - - 71
46. Thomas Cantuariensis ad Lodovicum regem.—"Ad "vestræ serenitatis" - - - - - 80
47. Idem ad Guntherium.—"Rediens ad nos" - - 81
48. Idem ad Conradum Maguntinum archiepiscopum electum.—"Rediit nuntius" - - - - 82
49. Alexander papa ad Thomam Cantuariensem et suffraganeos ejus.—"Ad hoc pontificalis" - - 84
50. Idem ad Thomam.—"Etsi pro animi" - - 85
51. Idem ad eundem.—"Non ob gratiam" - - 87
52. Idem ad eundem.—"Ad aures nostras" - - 88
53. Nuntius suus ad Thomam Cantuariensem.—"Noverit "vestra paternitas" - - - - - 89
54. Idem ad eundem.—"Per misericordiam Dei" - 94
55. Joannes Saresberiensis ad eundem.—"Ex quo partes" 95
56. Petrus abbas S. Remensis ad abbatem S. Amandi.— "Amicorum fidem" - - - - - 103
57. Joannes Saresberiensis ad Guidonem Catalaunensem episcopum.—"Gratias ago paternitati" - - 104
58. Idem ad Alexandrum papam.—"In omnibus" - 105
59. Amicus quidam ad Thomam Cantuariensem.—"Le- "gitur Constantii" - - - - - 106
60. Joannes Pictavensis episcopus ad Thomam Cantuariensem.—"Prævenisset tarditatem" - - - 110
61. Nuntius suus ad eundem.—"In fine litterarum" - 118
62. Herveus clericus suus ad eundem.—"Est unde re- "spirare" - - - - - - 120
63. Alexander papa ad Cantuariensem archiepiscopum et suffraganeos.—"Pervenit ad nos" - - - 126
64. Idem ad eosdem.—"Ex crebris querimoniis" - 127
65. Idem ad Cantuariensem archiepiscopum.—"Relatum est" - - - - - - - 128
66. Idem ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.— "Commissæ nobis" - - - - - 129
67. Idem ad eundem.—"Dum in celebratione" - - 130

Page

68. Alexandri papæ et aliorum in eandem formam.—"Antiquam Eboracensis" - - - - 131
69. Thomas Cantuariensis ad Nigellum Eliensem episcopum.—"Vestrorum Eliensis ecclesiæ" - - 132
70. Idem ad eundem.—"Ad quæstionem" - - 133
71. Henricus Anglorum rex ad Lodovicum Francorum regem.—"Sciatis quod Thomas" - - - 134
72. Idem ad eundem.—"Meminerit excellentia." - 135
73. Inimici Thomæ Cantuariensis ad Alexandrum papam et cardinales.—"Medicinæ" - - - - 136
74. Causa Thomæ Cantuariensis ante dominum papam.—"Ad audientiam tuam" - - - - 138
75. Thomas Cantuariensis ad Mathildem imperatricem.—"Gratias agimus Deo" - - - - 142
76. Nicolaus de Monte Rothomagensi ad Thomam.—"Quantæ compassionis" - - - - 144
77. Henricus rex ad singulos episcopos Angliæ.—"Nosti "quam male" - - - - - 151
78. Idem ad singulos vicecomites Angliæ.—"Præcipio "tibi" - - - - - - - 152
79. Joannes Saresberiensis ad Robertum priorem Meritonensem.—"Gratias ago vobis" - - - 153
80. Thomas Cantuariensis ad Robertum comitem Leicestriæ.—"Exspectabam litteras" - - - 154
81. Alexander papa ad Gilebertum Londoniensem episcopum.—"Quoniam te virum" - - - 157
82. Otto cardinalis ad Thomam Cantuariensem.—"Sig-"nificamus" - - - - - - 158
83. Cadurcus Bituricensis archidiaconus ad Lodovicum Francorum regem.—"Noscat vestra sublimitas" - 159
84. Ernulfus ad Thomam Cantuariensem.—"Vix apud "dominum" - - - - - - 160
85. Joannes Saresberiensis ad Thomam Cantuariensem.—"Cum dominum papam" - - - - 161
86. Thomas Cantuariensis ad Fulconem decanum Remensem totumque capitulum.—"Quoniam in cor-"pore." - - - - - - 165
87. Amicus quidam ad Henricum regem.—"Duplicis "rationis" - - - - - - 167
88. Alexander papa ad eundem.—"Significatum" - 169
89. Idem ad R. Henrici filium.—"Justis petentium" - 170
90. Idem ad Henricum regem.—"Veniens ad nos" - 171
91. Idem ad abbatem et fratres Pontiniacensis monasterii.—"Fidei et devotionis" - - - 172
92. Amicus quidam ad Thomam.—"Super his quæ" - 173

Page

93. Alexander papa ad Gilebertum Londoniensem.—" A " memoria tua" - - - - - 175
94. Idem ad Thomam.—" Quod minor majorem" - 178
95. Idem ad eundem.—" Quoniam dies mali" - - 179
96. Herveus clericus ad Thomam.—" Juxta tenorem" - 180
97. Fridericus imperator ad Stablaunensem abbatem.— " Sicut novit dilectio tua" - - - - 182
98. Amicus quidam ad Alexandrum papam.—" Impe- " rator" - - - - - - - 184
99. De schismatis innovatione.—" Cum clerum pluri- " mum" - - - - - - 188
100. Fridericus imperator cunctis populis.—" Jamdu- " dum innotuisse credimus" - - - 191
101. Rotrodus Rothomagensis episcopus ad Henricum cardinalem.—" Pro domino rege' - - - 194
102. Alexander papa ad Clarembaldum S. Augustini electum.—" Antecessorum nostrorum" - - - 195
103. Joannes Pictavensis episcopus ad Thomam.—" Pater- " nitatis vestræ litteras." - - - - 196
104. Alexander papa ad Lodovicum Francorum regem.— " Qualiter venerabilis" - - - - 198
105. Thomas Cantuariensis ad eundem.—" Consideran- " tibus" - - - - - - 199
196. Alexander papa ad Gilebertum Londoniensem.— " Quod circa ea" - - - - - 200
107. Gilebertus Londoniensis ad Henricum regem.—" Man- " datum domini papæ" - - - - 202
108. Idem ad Alexandrum papam.—" Mandatum ves- " trum" - - - - - - 203
109. Idem ad eundem.—" Injunctam nobis" - - 209
110. Idem ad eundem.—" In colligendo denarium" - 210
111. Idem ad Henricum regem.—" Censum, domine" - 211
112. Joannes Saresberiensis ad Henricum Baiocensem electum.—" Gaudeam magis an doleam" - - 212
113. Idem ad eundem.—[" Non parvæ temeritatis"] - 214
114. Idem ad magistrum Humfridum Bovi.—" A sapiente " quærendum" - - - - - 215
115. Idem ad Thomam.—" Ex relatione latoris" - - 217
116. Joannes Pictavensis episcopus ad Thomam.—" Supra " vires meas" - - - - - - 220
117. Alexander papa ad clericos Bangorenses.—" Si quanta " detrimenta" - - - - - 225
118. Idem ad Thomam.—" Si quanta detrimenta" - 226
119. Idem ad Bangorensem clerum et populum.—" Quia " ex defectu" - - - - - 227

Page

120. David Bangorensis archidiaconus ad Thomam. — "Quanta mentis exsultatione" - - - 228
121. Oenus rex Gwalliæ ad Thomam.—"Vestræ, pater "mi" - - - - - - - 229
122. Thomas ad Oenum Gwalliæ regem.—"Gratias vobis "plurimas" - - - - - - 230
123. Thomas ad [David] Bangorensem archidiaconum.— "Grate suscepimus" - - - - - 230
124. Idem ad Arthurum de Kargan et complices suos.— "Relatum est nobis" - - - - 231
125. Idem ad Oenum regem. — "Cui plura commit- "tuntur" - - - - - - 232
126. Idem ad canonicos Bangorensis ecclesiæ. — "Quia "ecclesiam Dei" - - - - - 234
127. Idem ad David Bangorensem archidiaconum.—"Ma- "ter tua" - - - - - - 234
128. Idem ad archidiaconum et canonicos Bangorensis ecclesiæ.—"Perlatum est ad aures" - - 235
129. Idem ad Oenum.—"Novit Inspector cordium" - 236
130. Alexander papa ad Thomam.—"Ad aures nostras". 239
131. Idem ad priorem et fratres Cantuariæ. — "Super "religione" - - - - - - 240
132. Idem ad Trecensem episcopum. — "Commissæ tibi "ecclesiæ" - - - - - - 241
133. Idem ad abbatem de Claro-Marisco.—"Super bene- "ficiis" - - - - - - 242
134. Idem ad [Willelmum] regem Scotiæ.—"Cum illius "sincerissimæ" - - - - - 243
135. Idem ad Joannem decanum Aurelianensem.—"Di- "lectus filius noster" - - - - 244
136. Idem ad Lodovicum regem.—"Inter cæteras" - 245
137. Idem ad Philippum Flandriæ comitem. — "Quanto "sincerissimæ" - - - - - 246
138. Thomas ad Stephanum regis Siciliæ cancellarium. —"Probabile quidem est" - - - - 247
139. Philippus Flandriæ comes ad Alexandrum papam.— "Multas sanctitati" - - - - - 248
140. Hugo suus ad Thomam. — "Dominum merito dixi" 250
141. Alexander papa ad Robertum Herefordiensem episcopum.—"Miramur plurimum" - - - 252
142. Joannes Saresberiensis ad Milonem episcopum Morinorum.—"Tentatio fidem probat" - - - *ib.*
143. Alexander papa ad Meldensem episcopum et ad abbatem S. Crispini.—"Devotionis" - - - 253

Page

144. Thomas ad Henricum Wintoniensem episcopum.—"Quanto vobis compatiamur" - - - 255
145. Alexander papa ad Thomam.—"Curam et sollicitu-"dinem" - - - - - - - 256
146. Thomas ad Fulconem decanum Remensem.—"Audita "promotione" - - - - - - *ib.*
147. Gilebertus Londoniensis ad suffraganeos Cantuariensis ecclesiæ.—"Pervenit ad patrem" - - - 258
148. Thomas ad Gilebertum de Semplingeham.—"Nos "vobis alia vice" - - - - - - 259
149. Idem ad eundem et fratres et sorores ordinis de Semplingeham.—"Quantum te, frater" - - 261
150. Alexander papa ad abbates et fratres Cisterciensis ordinis.—"Ad audientiam nostram" - - 262
151. Joannes Saresberiensis ad mag. Girardum Pucelle.—"Licet mihi dilectio" - - - - 263
152. Thomas ad Henricum regem.—"Loqui de Deo" - 266
153. Idem ad eundem.—Exspectans exspectavi" - - 269
154. Idem ad eundem.—"Desiderio desideravi" - - 278
155. Thomas ad Gilebertum Londoniensem.—"Licet tibi "jam diu" - - - - - - - 283
156. Herbertus in persona Thomæ ad Alexandrum papam.—"Omne gaudium existimo" - - - 285
157. Alexander ad Gilebertum Londoniensem.—"Sæpe "nobis" - - - - - - - 294
158. Idem ad Rogerium Eboracensem et omnes episcopos Angliæ.—"Eam quam ex injuncto" - - 296
159. Idem ad universos suffraganeos Cantuariensis ecclesiæ.—"Cum non ignoretis" - - - - 297
160. Thomas ad Alexandrum papam pro fratribus de Novo Burgo.—"Quanta mala sanctis" - - - 298
161. Arnulfus Lexoviensis ad eundem.—"Regressus ab "Anglia" - - - - - - - 300
162. Idem ad Thomam.—"Magnam mihi lætitiam" - 302
163. Idem ad eundem.—"Diutius exspectavi" - - 315
164. Alexander papa ad Thomam.—"Quoniam ad omnem" 316
165. Idem ad episcopos, abbates, etc., Cantuariensis provinciæ.—"Quoniam ad omnem" - - - 317
166. Thomas ad Gilebertum Londoniensem et omnes episcopos Angliæ.—"Mittimus vobis litteras - - 318
167. Gilebertus Londoniensis ad Henricum regem.—"Pla-"cuit excellentiæ" - - - - - - 319
168. Idem ad Alexandrum papam.—"Vestræ supplicandum" - - - - - - 321

Page

169. Alexander papa ad Rogerium Eboracensem et universos Angliæ episcopos.—"Illius dignitatis" - 323
170. Bulla Alexandri papæ Thomæ primatum concedens.—"In apostolicæ sedis" - - - - - 324
171. Herbertus in persona Thomæ ad Robertum S. Audomari præpositum.—"Quod nec tanta" - - 326
172. Alexander papa ad Thomam.—"Sacrosancta Ro-"mana ecclesia" - - - - - 328
173. Idem ad clerum Cantuariensis provinciæ.—"Ex in-"juncto" - - - - - - - 329
174. Joannes Saresberiensis ad Robertum fratrem suum.—"Si affectum" - - - - - 331
175. Herbertus ad Willelmum Carnotensem electum.—"Cum ego arriperem calamum" - - - 334
176. Idem ad Gregorium abbatem de Malmesberia.—"Quod mihi vel nunc" - - - - 336
177. Idem ad priorem Wibertum Cantuariensis ecclesiæ et ad totum conventum.—"Cum ego arriperem "stylum" - - - - - - 340
178. Alexander papa ad Gilebertum Londoniensem et omnes episcopos Cantuariensis provinciæ.—"Uni-"versis oppressis" - - - - - 343
179. Thomas ad Robertum Herefordiensem et Rogerium Wigorniensem episcopos.—"Et ratio juris" - 344
180. Alexander papa ad Thomam.—"Perlatum est ad "audientiam" - - - - - 346
181. Joannes Saresberiensis ad Ricardum Pictavensem archidiaconum.—"Puer meus" - - - 347
182. Alexander papa ad Rotrodum Rothomagensem et suffraganeos ejus.—"Quanta mala et incommoda" 352
183. Thomas ad suffraganeos suos.—"Si curamus esse" - 354
184. Idem ad Nicolaum de Monte Rothomagensi.—"Novit "fraternitas" - - - - - - 360
185. Henricus rex ad Alexandrum papam.—"Litteras "vestras" - - - - - - 362
186. Henricus Pisanus cardinalis ad Lodovicum Francorum regem.—"Pro eo quod" - - - - 363
187. Alexander papa ad Thomam.—"Ex litteris tuis" - 364
188. Henricus rex ad abbatem Cistertiensem.—"Quando "dominus" - - - - - - 365
189. Joannes Sarisberiensis ad magistrum Raimundum.—"Rumor acerbissimus" - - - - - 366
190. Idem ad Joannem Pictavensem episcopum.—"Licet "apud nos" - - - - - - 368
191. Idem ad Ricardum fratrem suum.—"In te, omnium" 369

Page

192. Willelmus Carnotensis electus ad Alexandrum papam. —"Vigor sensuum" - - - - - - 373
193. Alexander papa ad Thomam.—"Ex rescripto litte- "rarum" - - - - - - 375
194. Joannes Saresberiensis ad Bartholomæum Exoniensem episcopum.—"Licet ex more" - - - 376
195. Thomas ad Alexandrum papam.—"Satis superque "sustinui" - - - - - - 386
196. Thomas ad Conradum Maguntinum et Sabinum episcopum, et ad Hyacinthum et Henricum cardinales. —"Satis superque sustinui" - - - 389
197. Alexander papa ad Thomam.—"Quod juxta officii" - 392
198. Thomas ad Londoniensem cæterosque Cantuariensis provinciæ episcopos.—"Fratres mei dilectissimi" - *ib.*
199. Idem ad Jocelinum Saresberiensem episcopum.— "Celebre proverbium" - - - - 397
200. Idem ad capitulum Saresberiense.—"Super pru- "dentia" - - - - - - 399
201. Idem ad Rotrodum Rothomagensem archiepiscopum. —"Sicut novit vestra prudentia" - - - 400
202. Idem ad Robertum Herefordensem episcopum.— "Pervenit ad aures" - - - - 401
203. Idem ad Hilarium Cicestrensem episcopum.—"Quia "dominum regem" - - - - - 402
204. Episcopi et clerus Cantuariensis provinciæ ad Alexandrum papam.—"Vestram, pater, meminisse" - 403
205. Clerus Angliæ ad Thomam.—"Quæ vestro, pater" - 408
206. Jocelinus Saresberiensis episcopus ad Thomam.— "Veniens ad nos" - - - - - 413
207. Capitulum Saresberiense ad Thomam. — "Ad nos "usque" - - - - - - 416
208. Gilebertus Londoniensis ad Henricum regem.— "Tanta nos, domine" - - - - 417
209. Nicolaus de Monte Rothomagensi ad Thomam.— "Vehementer" - - - - - 418
210. Joannes Saresberiensis ad Thomam. — "Ea fere "omnia" - - - - - - 422
211. [Radulfus de Diceto, Londoniensis archidiaconus?] ad Ricardum Pictavensem archidiaconum.—"Si "tactus inconsulto" - - - - - 424
212. Alexander papa ad Cisterciensem et Pontiniacensem abbates.—"Licet vos eam" - - - - 426
213. Henricus rex ad Reginaldum Coloniensem archiepiscopum.—"Diu desideravi" - - - - 428

Page

214. Joannes Saresberiensis ad Joannem Pictavensem episcopum.—"Pater misericordiarum" - - - 430
215. Idem ad Thomam.—"Etsi certum sit" - - 435
216. Idem ad Nicolaum de Monte Rothomagensi.—"Quod tibi rarius" - - - - - - 437
217. Idem ad Thomam.—"Recepi nuper litteras" - 439
218. Idem ad Bartholomæum Exoniensem episcopum.—"Me causa duplex" - - - - - 448
219. Thomas ad Robertum Herefordensem episcopum.—"Si litteræ nostræ" - - - - - 451
220. Ernisius abbas et R. prior S. Victoris ad eundem.—"Magnam de promotione" - - - - 456
221. Herbertus in persona Thomæ ad episcopos, etc., Cantuariensis provinciæ.—"Exspectans exspectavi" - 459
222. Lombardus in persona Thomæ ad eosdem.—"Vestræ "fraternitatis" - - - - - 478
223. Thomas ad universum clerum Angliæ.—"Fraternitatis vestræ" - - - - - 490
224. Idem ad Gilebertum Londoniensem.—"Mirandum "et vehementer" - - - - - 512
225. Gilebertus Londoniensis ad Thomam.—"Multiplicem "nobis et diffusam" - - - - - 521
226. (*Misplaced.*) Joannes Saresberiensis ad Bartholomæum Exoniensem episcopum.—"Post recessum" - 544

INTRODUCTION.

INTRODUCTION
TO VOLS. V., VI., AND VII.

The French Lives post poned.

It had been intended that the Latin Lives which are contained in the preceding volumes should be immediately followed by the French metrical narratives which relate to the same subject and belong to the same age. But as the eminent scholar who has undertaken the editorship of the French texts—M. Paul Meyer, Professor in the *École des Chartes* of Paris—has hitherto been prevented by other literary engagements from completing his work for the press, and as, in the circumstances of the case, any intermission in the printing of this collection is undesirable, the French Lives are postponed to the eighth and last volume, while the present and the two succeeding volumes are assigned to the correspondence.

Early collections of letters.

Alan of Tewkesbury's collection.

It would seem that small collections of the letters relating to the history of Thomas of Canterbury were very early made; and such collections, varying in extent and in matter according to the opportunities which each scribe enjoyed, are in many cases annexed to the MSS. of the different Lives. But for the great general collection we are indebted to Alan, prior of Canterbury and afterwards abbot of Tewkesbury, whose contribution to the biography of the archbishop has been printed in the second volume. By him, as he tells us, the letters which he found scattered in a multitude of little *schedulæ* were gathered into one body,[1] which, according to the copy

[1] "Epistolæ vero vario et dispersо per schedulas collectæ corpus rediguntur in unum, sicut pro modo suo fieri potuit, singulæ locum suum retinentes et ordinem" (vol. ii. p. 300). So

edited by Lupus from a MS. in the Vatican, contains five hundred and thirty-five pieces.

Additional letters published.

To these a large addition,[1] chiefly derived from a MS. presented to the Bodleian Library by Sir Thomas Cave,[2] was made by Dr. Giles in his "Sanctus Thomas Cantuariensis," where two volumes bear the name of the archbishop and two bear that of his contemporary Gilbert Foliot, bishop of London;[3] and some further letters bearing on the history are to be found in other books, such as the works of Peter of Blois; the "Gallicarum Rerum Scriptores" (edited in this portion by Brial); Martene's "Thesaurus;" and Liverani's "Spicilegium Liberianum."

Contents of the present edition.

The present edition is intended to comprise the epistles and other documents which were published by Lupus, with all the other known letters which could fairly be considered to relate to the history of Archbishop Becket; and although a large part of those derived by Dr. Giles from the Cave MS. is necessarily excluded, as having no relation to our subject, the whole number of pieces will be found to stand in about the proportion of three to two as compared with those of the older collection.

Arrangement of the letters. Alan.

The arrangement of the letters has been the most difficult part of the editor's whole task. It has been at once that which has cost the greatest amount of labour, and that as to which it is most necessary to entreat the reader's indulgence. Alan of Tewkesbury, indeed,

---

Herbert of Bosham says, "Ex epistolis a nobis vel propter nos in exsilio nostro confectis grande compactum est corpus epistolare . . . multas in se epistolas continens; quas etiam secundum ordinem historiæ venerabilis prior sanctæ Cantuariensis ecclesiæ laboriose quidem et studiose digessit" (vol. iii. p. 396).

[1] There are five books, consisting respectively of 179, 111, 98, 51, and 96 "epistles," of which some would be more correctly styled documents.

[2] See vol. ii. p. xvii.

[3] In another volume of the same work Dr. Giles has published the epistles of Herbert of Bosham and of Alan of Tewkesbury.

deserves much credit for his attempt to present the letters in their true order, and he speaks of his own arrangement as if the result were quite satisfactory;[1] but no one in our days would expect from a monk of the twelfth century that he should have performed a work of so critical a kind with any near approach to correctness; and a very slight acquaintance with Alan's compilation will be enough to show us that his order is little to be relied on. As one remarkable instance of his fallibility, it may be mentioned that he devotes his third book to the epistles connected with the legation of Gratian ad Vivian, and his fourth book to the legation of Simon and Bernard; whereas in reality the order of those two legations was the reverse of that which Alan supposes.[2]

In Dr. Giles's edition the chronological principle of arrangement is altogether discarded. "It was thought," says this editor, "that readers might like to see how "many letters were written by different authors; for "which reason the arrangement of all the subordinate "writers has been made with reference to their "dignity. The letters of Becket and Foliot are of course "placed first in their respective collections; after which "the letters of the pope, of the cardinals, of the clergy "of archiepiscopal sees in the alphabetical order of "their sees, as Cantuaria, Eboracum, Moguntia, Rotho-"magum, &c.,[3] of episcopal churches, of abbeys and

Dr. Giles's edition.

[1] See p. xv. note 1. Again, at vol. ii. p. 351, he says, "Reliquæ "vero omnes epistolæ ordine suo et "loco rem gestam lucidius decla-"rant, ut ad legentis intelligentiam "per se satis sufficiant."

[2] This error is noted by Brial, whose words are quoted in vol. ii. p. 300.

[3] In Fol. Ep. 198 the bishop of Paris is styled an archbishop, and is placed accordingly, although the see did not become archiepiscopal until the 17th century; and in the next letter the same honour is bestowed on the archdeacon of Poitiers, a see which was never an archbishoprick. On the other hand, as cardinals are placed before archbishops, Conrad, archbishop of Mentz, ought to have been classed according to his dignity as cardinal of Sabina.

" priories, of private clerics; and lastly the letters of " laymen, kings, queens, nobles, knights, and private " persons, arranged in a similar manner."[1] And so careful is Dr. Giles to confine himself to showing " how " many letters were written by different authors," that, even in cases where a number of letters were addressed by the same person to the same person, he has not thought fit to assist the reader by arranging them in the order of time.[2]

The difficulty of attempting to bring any intelligible order out of Dr. Giles's collection (notwithstanding the attempt at a chronological table which he has supplied)[3] is therefore excessive; and the matter is made worse by the fact that he has excluded from the four volumes which bear the names of Thomas of Canterbury and Gilbert of London all pieces which could be referred to other volumes of his " Patres " Ecclesiæ Anglicanæ,"—among them the many important letters of John of Salisbury which belong to this history, and those of Arnulf of Lisieux. Although such a transference is quite legitimate and intelligible in a general publication of early English writers, it adds very seriously to the inconveniences of studying the history of Becket in the editions of the letters which have hitherto appeared.[4]

---

[1] Pref. to Epp. S. Thomæ, vol. i. p. ix.

[2] By way of specimen, we may compare Dr. Giles' arrangement of the first ten letters of Becket (which are all addressed to the pope), with the dates given in his chronological table: —

(1.) No date.
(2.) Dec. 1164.
(3. Nov. 1163.
(4.) Oct. 1166.
(5.) June 1166.
(6.) May 1167.
(7.) Dec. 1167.
(8.) Nov. 1169.
(9.) Feb. 1167.
(10.) Dec. 1167.

[3] At the end of vol. ii. of " Epp. " S. Thomæ."

[4] In the Abbé Migne's reprint of Dr. Giles' edition (Patrologia Latina, cxc.) the evil is still further aggravated by the removal of pope Alexander's letters to the volume which is specially devoted to him (cc.).

Arrangement of this edition.

The present collection is designed to remedy those inconveniences—(1) by giving in one series all the materials that can be found; and (2) by arranging those materials in the order of time so far as it can be ascertained, or with such an approach to the probable order of time as may serve to bring out their significance.

Difficulty of ascertaining dates of letters.

The difficulty of ascertaining the date of these letters, even by way of approximation, is almost always felt, and is very often found to be insuperable. Except in some of the papal epistles, no dates are furnished to us; and even in such of the papal letters as are provided with a date, the indication of circumstances never extends beyond the place, the month, and the day, so that, if the pope was at the same place on the same day of more than one year, the year is not to be ascertained unless the contents of the letter help to fix it. It is indeed mainly from the contents of the letters that their date and order are to be inferred; and this (as it is hardly necessary to say) must be a matter of very great difficulty. It is found, indeed, that difficulties occur where they would never have been thought of as likely. An appeal from England to the Roman court perhaps is mentioned, but on inquiry we find ourselves unable to determine what particular appeal is meant. Or a meeting of two princes is spoken of, and we are unable to distinguish and to identify it. Or some event is mentioned which we should confidently expect to find recorded in the chronicles of the time, and the chroniclers happen to be silent. And for such causes of uncertainty as these it can hardly be expected that the reader should make the large allowance which the editor knows to be necessary.

In endeavouring to bring the letters into order I have been aided by the chronological list given in Mr. R. H. Froude's "Remains," and by the more meagre list in Dr. Giles's edition. For papal letters I

have consulted Jaffé's "Regesta Pontificum Romanorum;"[1] and I have throughout had frequent recourse to Prof. Reuter's "Alexander III.," which, although the general theme is the history of that pope, contains the most elaborate account of Archbishop Becket that has ever appeared in print.[2] But after all I cannot pretend to have done the work of arrangement in such a way as to satisfy myself, and must request indulgence for many imperfections of which I am deeply conscious, as well as for those which are unknown to me, but will probably be only too manifest to the reader.

The letters which do not relate to the main history, such as those on diocesan or provincial business, have been introduced as opportunity has appeared to serve,—often at the end of the epistles of a year. Those which belong to a special common subject, such as the affairs of the church of Bangor (Epp. 117–27), are sometimes grouped together, as a display of their connexion with each other appears preferable to such a regard for their dates as would have the effect of scattering them, each detached from the rest, over the space of several years.

The Vatican MS., 1220, and the edition by Lupus.

Of the manuscripts which have been used for this edition of the letters, that which was first collated was the Vatican, 1220—the same from which they had been copied for the edition by Lupus.[3] I intended and believed my comparison of the MS. with the printed book to be careful and accurate, so that every variation between the two should be noted. But a later acquaintance with other MSS. has suggested very many questions as to readings which, if I had seen them before dealing with the Vatican copy, might have opened my eyes to the exis-

[1] A new and improved edition of this very valuable work is announced as about to appear.

[2] It is right, however, to confess that I cannot pretend to have mastered in any large degree the intricacies of Prof. Reuter's arguments as to the dates and order of the letters.

[3] See vol. iv. p. xx.

tence of differences between Lupus and his original in places where they had seemed to be in accordance. Hence, although, in the absence of any note to the contrary, I believe the two to be in agreement, I cannot now, when no further reference to the MS. is possible for me, venture to assert that such is the case. It is therefore to be understood that, while, in places where my collation showed a variety, the letter V marks the readings of the Vatican MS., and the Italic *L* those of the edition by Lupus, the Roman L is attached to readings in which no difference had been noted, so that the printed copy may be presumed to carry with it the authority of the MS, although I cannot positively affirm their agreement.

The Vatican copy, although, from the renown of the library in which it is preserved, it might naturally be regarded as the most authoritative text, is found on examination to be far from correct.[1] Lupus has sometimes varied from it because he saw its inaccuracies and wished to amend them; sometimes because he failed to read the Vatican text correctly.[2] In the former class of cases his conjectures are generally ingenious; but a comparison with the readings of other MSS. will show that he has too often failed to divine the true solution of the difficulties.

It may be well to remark that the MS. in question

[1] It does not, however, share the extreme inaccuracy of the "Quad-"rilogus" which is bound up with it. See vol. iv. p. xxii.

[2] As an instance of the difficulties which the Vatican MS. presents, and of the first editor's manner of dealing with them, may be mentioned a passage in Ep. i. 7 (p. 17), where Lupus reads, "Mo-"nasterium beati Augustini præ "cunctis retinebit omnino." The words *præ cunctis* are found to have been substituted by Lupus for *precaveritis*, which he may perhaps have been unable to read, and which by itself yields no intelligible meaning. It seemed to me, on examining the MS., that the scribe had probably omitted the word *nisi;* and this conjecture, which was strengthened by the occurrence of *nisi præcaveritis* in another letter (iv. 34, p. 670) is established beyond all doubt by other MSS. (See p. 92 of this volume.)

has no real connexion with a passage in one of Becket's letters which has been quoted as if investing it with authority and dignity. "Baronius," says Mr. R. H. Froude, or his editor, "tells us that these letters were "arranged and digested into five books by John of "Salisbury, and that they have been preserved in the "Vatican library; and we find from the 47th letter "of the 5th book [Ep. 693], that a part at least, if not "the whole, of the collection was consigned to its "present place of custody by Becket himself; for in "this letter, written just before his return to England, "he makes the following request to Cardinal Gratian: "'Provideat etiam vestra discretio ut urgentiores et "'efficaciores litteræ quas dominus noster (papa) pro "'ecclesia regi Anglorum transmisit, registro inse-"'rantur.'"[1] But surely it ought to have been seen that the archbishop's request, that the more important of Pope Alexander's letters in his behalf should be inserted in the official registers of the papacy (where they may possibly still exist), has nothing to do with the fact that a copy of the full collection formed by Alan of Tewkesbury[2] has since been included in the Vatican library.

The MS. Cotton. Claudius, B. II.

Of far greater value is the other copy of Alan's collection which I have collated—the MS. Claudius, B. II., in the Cottonian Library, which is here cited in the notes as Z. In contents and in arrangement it differs little from the Vatican MS.; but it has the famous letter from Foliot to the archbishop, "Multiplicem nobis "et diffusam" (Ep. 225), which is not in the other,

[1] Froude's Remains, iv. p xiv.

[2] The mistake of ascribing to John of Salisbury the labour of collecting the epistles (Baron. 1162, 24) may probably be accounted for by the connexion between John and Alan as biographers. Thus the words of Alan (vol. ii. p. 300) may have been mistaken for those of his more famous associate. Baronius has been followed in his mistake by Cave, Hist. Litt. ii. 237, ed. 1743.

although there are traces which warrant the belief that it had been found in some older MS. which the Vatican scribe had before him, while the nature of the contents, which are strongly adverse to the archbishop, led him to omit it in his transcript.[1]

The MS. Vatic. 6027.

A second Vatican MS. (6027), which has furnished Mgr. Liverani with a large quantity of materials for his Spicilegium, has been collated by me for such pieces only as I had extracted from that collection,—among which, however, were some which had already appeared in print.[2] It is very possible that this MS. may contain further materials for our subject; but as, at the time when it was within my reach, I was not provided with any index to the intended *corpus epistolarum*, I was without the means of ascertaining whether any additions to the pieces extracted by Mgr. Liverani were to be derived from this source.

The Bodleian MS. 937.

The Bodleian MS. 937 (cited as O.), has Alan's preface ("Honor et gloria," &c.)[3] at the beginning, but differs considerably from the Vatican and the Cottonian copies. The number of letters is probably greater than in those copies, as a paragraph in a late hand at the end of the volume, reckons it at about (*circiter*) 592, while an annotator raises it to 595; *i.e.*, sixty more than the epistles in Lupus's edition. It would, however, be no easy matter to ascertain the number with exactness, as, on the one hand, some epistles have been overlooked in the reckoning, and on the other hand many have been repeated, and some appear even more than twice.

The Cave MS.

Another Bodleian MS. is that which formerly belonged to Sir Thomas Cave, and which has already been men-

[1] See p. 521.

[2] Mgr. Liverani's acquaintance with the literature of our subject appears to have been limited to Dr. Giles' "Sanctus Thomas,"—excluding John of Salisbury and Arnulf, and the old edition of the epistles.

[3] See vol. ii. p. 299; or Lupus i. 173.

tioned in this preface. A great variety of handwriting appears in the volume, which has at page 174 a note, "Hic est liber Sanctæ Mariæ de Belvero, quod[1] qui "alienaverit anathema sit." In some parts the lines extend across the page; more commonly the writing is in double columns, which through a large portion of the book are of unequal width. No principle of arrangement is discoverable, and it would seem that the letters and other pieces were copied as they came to hand. There are no letters of John of Salisbury, but Foliot's "Multiplicem nobis et diffusam" is found at the end of the volume, written in a very small but clear hand, which does not (I think) appear in any other part of the contents.

The readings of this MS. are generally distinguished by a superior smoothness, which at first acquaintance might dispose us to adopt them. But after further experience the reader may be led to suspect that the style has been rounded by some copyist, so as to represent his ideal rather than the original diction, as to which there is a consent of other MSS. in favour of the less elegant readings. I have, therefore, rarely followed the Cave MS. in the text; and when the additional words which are peculiar to it are introduced, it is usually intimated by the use of brackets that these additions are not to be received as certain.

The Lambeth MS.

The MS. which is cited as A. is in the archiepiscopal library at Lambeth. It has the autograph of a former owner, [Lord] "Lumley," and has passed through the hands of some person whose religious zeal has led him to erase in many places the words *papa* and *Thomas*. The number of letters is reckoned as 360,[2] and among them are some which do not appear in Lupus. The letters are not arranged in this MS. on any principle of

[1] So the MS.

[2] There are, however, the same reasons as in the case of the MS. O. for supposing that the number is not strictly correct.

order. Its readings bear a close likeness to those of O.; but in many places A. shows corrections where O. remains uncorrected.

Collation of printed letters.

Other MSS. which I have collated will be mentioned in the list which follows this preface. Of printed books, the edition by Lupus has been thoroughly collated, and the variations from it are noted at the bottom of the page. Dr. Giles's edition has not been so closely examined, nor has the result of the examination of it been so carefully recorded. And although I have collated the hundreds of folio pages which are occupied by the Becket correspondence in the xvth and xvith volumes of the "Gallicarum Rerum Scriptores," the result proved to be so inconsiderable, in proportion to the labour which had been bestowed on the collation, that I have very seldom held it worth while to print the various readings of that collection.

It is to be understood as to the readings noted at the bottom of the page, that, where one MS. or edition only is mentioned as having a peculiar reading, the rest of those which are enumerated in the heading of the letter are to be considered as agreeing with the text.

I have not held it necessary to notice such variations in the mere order of words as mean nothing further; for instance, that, where one authority has *ecclesia Romana*, another reads *Romana ecclesia*. In the Cave MS. (as might be expected from the account of it above given) the arrangement of words is usually more artful than elsewhere; but I have refrained from displaying this characteristic either in the text or in the notes.

No uniform rule has been observed in the spelling of proper names. The MSS. vary greatly in this respect, and it seems not improper that something of their variety should be allowed to remain in the printed text.

I beg leave to return my best thanks to his Grace

the Archbishop of Canterbury, to the authorities of the Bodleian Library and of the Cambridge University Library, and to the President and Fellows of St. John's College, Oxford, for their liberal confidence in entrusting me with the loan of manuscripts. And among the many librarians to whose kindness I have been indebted for facilities in consulting the manuscripts which are under their care, my acknowledgments are especially due to the Rev. Father Bollig, S. J., of the Vatican library, and to the Rev. S. S. Lewis, Fellow of Corpus Christi College, Cambridge.

J. C. R.

May 1881.

CORRECTIONS AND ADDITIONS.

Vol. III.

Page xvii. Radevic, "De Rebus Gestis Friderici" (i. 7), gives a letter from Henry II. to the emperor, in which the names of Herbert and of the future archbishop of Canterbury are found together, and Herbert appears as employed on a mission from the English king. The concluding words are, "De manu beati Jacobi, super qua nobis scripsistis, "in ore magistri Heriberti et Guilhelmi clerici nostri verbum posuimus. "Teste Thoma cancellario apud Norhant[onam]." The date of this was probably 1156.

Page xix. Herbert himself, in a letter to a person whom he addresses as "Serenissime consul," makes a reference to his appearance before king Henry at Angers:

"Nam licet demus pœnas pro meritis, collocati in obscuris sicut mortui sæculi, in nos tamen quotidie psallunt qui vinum bibunt, et me præsertim, hominem exulem et obscurum, quod modo manibus nequeunt, linguis suis ubique consectantur, objicientes mihi quod anno præterito domino regi Angliæ nescio quæ Andegavis in superbia et in abusione locutus fuerim; quæ tamen illa fuerint, credo me tibi (nescio si prudentia tua nunc recolat) fideliter retulisse. Sed esto, David mansuetudinem deprecabor et Semei non verebor opprobrium; eo ipso potius peccatorum meorum vulnera curabuntur, et ponens interim ori meo custodiam in necessariam misericordiæ vocem erumpam, "Miserere mei, Domine, quia repletus "sum despectione, factus opprobrium abundantibus et despectio superbis." (Herb. Ep. i. in S. T. C. viii. 216–7, ed. Giles)

Vol. IV.

Page xii, line 12, for ^{3}, read ^{1}.
„ xii, line 20, for ^{8}, read ^{2}.
„ xii, note, line 1, for *meus*, read *mens*.
„ xxv, note, line 1, for *xxiii*, read *xxxiii*.
„ xxvii, line 11, for *p.* read *V.*
„ 10, last line, for *frustatus*, read *frustratus*.
„ 11, line 16, for *ob*, read *ab*.
„ 14, line 12, for *contrarium*, read *contrariam*.

Page 22, line 2, for *venerandum*, read *venerandus*.
„ 68, line 5, for *domini*, read *Domini*.
„ 145, last line, for *prodigis*, read *prodigiis*.
„ 150, line 7, for *nullum*, read *nullam*.
„ 157, line 3, for *facerere*, read *facere*.
„ 182, line 7, for *multo*, read *multæ*.
„ 200, line 7, for *quidem*, read *quidam*.
„ 252, line 15, insert [1] after *spontaneæ*.
„ 255, margin, line 21, for *chancellor*, read *archbishop*.
„ 264, line 13, insert [1] after *plenitudine*.
„ 264, line 31, for [1], read [2].
„ 267, for *Tesupinæ*, read *resupinæ*.
„ 346, note [14], insert in the blanks 306, 10.

EXPLANATION OF THE REFERENCES IN THE NOTES.

A. MS. Lambeth., 136. (See p. xxiv.)
B. Gallicarum Rerum Scriptores (Recueil des Historiens de la France) vols. xv–xvi, ed. Brial.
C. MS. Cave, e Musæo 249, in the Bodleian Library. (See p. xviii.)
D. MS. Douce, 287, in the Bodleian Library.
G. Sanctus Thomas Cantuariensis, 8 vols.; Johannis Saresberiensis Epistolæ, 2 vols.; Arnulfus Lexoviensis, 1 vol. in "Patres Eccle-"siæ Anglicanæ," ed. Giles.
J. Arnulfi Epistolæ, St. John's Coll., Oxford, cxxvi. 1.
L, *L.* Epistolæ et Vita Divi Thomæ Martyris et Archiepiscopi Cantuariensis, ed. C. Lupus, Bruxellis, 1682. (See p. xx.)
Liv. Spicilegium Liberianum, ed. Liverani, Florent., 1863.
O. MS. Bodleian., 509. (See p. xxiii.)
P. Herberti, etc. Epistolæ, Parker MSS., CCC. Cantabr. 123 : Petri Blesensis Epistolæ, ib. N. 29.
V. MS. Vatican., 1220. (See p. xx.)
V*. MS. Vatican., 6027. (See p. xxiii.)
Z. MS. Cotton., Claud. B. II. (British Museum). (See p. xxii.)

EPISTOLÆ AD HISTORIAM

THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI PERTINENTES.

I.

Arnulfus Lexoviensis episcopus ad Thomam regis Angliæ cancellarium.

(J. Ep. 123; Arnulf. ed. Giles, ap. Migne, Patrol. cci. Ep. 29.)

A.D. 1155–1161. Venerabili et dilecto amico suo Thomæ, illustri[1] Anglorum regis cancellario, Arnulfus, Lexoviensis ecclesiæ minister humilis, salutem et plurimam dilectionem.

Litteras vestræ dignationis accepi, quarum singula verba mihi visa sunt stillare dulcedinem et suavi sinceræ caritatis melle manare. Gavisus sum salvam mihi esse apud vos prærogativam pristinæ familiaritatis et gratiæ, nec eam denigrasse locorum distantia, nec frequentibus negotiis exspirasse. Gavisus, inquam, quia post epistolam vestram nulla potuit residere dubietas, cujus majestatem nequaquam convenit vel vitium falsitatis incurrere, vel in adulationis vilitatem descendere. Vivit autem vobis apud me nihilominus veræ dilectionis affectus, quem etsi frequens operis exhibitio non illustrat, supplet tamen sibi conscia promptæ devotio voluntatis. In amicitia etenim sola animorum voluntas exquiritur, nec commercii[2] patitur quæstionem, ne prostituta possit vel mercenaria reputari. Complimentary expressions.

[1] *illustris?*

[2] *commercii*, J.; *crementi*, G

Friendship rare in courts.

Sic namque in sua per se puritate consistit, ut in ipsa operum exhibitio non nisi vicem accessionis obtineat et sequelæ, nec rebus fortunæ tenetur obnoxia, suam sibi per se tribuens et retinens dignitatem. Quod adeo verum est, ut inter divites rarior semper soleat inveniri, et plane quasi divitiarum multiplicitatem exosa simplicitati paupertatis videtur securius inhærere. Rara est eoque pretiosior, nusquam tamen rarior quam inter eos qui ad principum tractanda consilia et negotia disponenda vocantur. Ut enim cætera taceam, sollicita mentibus eorum dominatur ambitio, dumque alter alterius metuit studio præveniri, procedit invidia, quam in odium statim converti necesse est. Hic etenim est mos vetustus invĭdiæ, ut successus alienos suum judicet detrimentum, sibique sublatum reputet quicquid ad commoda cesserit aliorum. Torquetur igitur, mentisque tormentum contracta vultus hilaritate dissimulat, et obscuram fallacibus blanditiis induit simultatem. Porro si adversus quempiam favor principis fuerit immutatus, eumque cœperit oculo severiore perstringere, omni statim solatio destitutus egreditur is quem sodalium gratia, quem applausus, quem denique sedula omnium obsequia frequentabant. Insultant quorum compassionem sperabat ad omnia, et veteres occasionem nacti requirunt injurias, ipsaque beneficia sinistra constanter interpretatione deprivant.[1] Hoc mare navigatis; in hac vos oportet vivere tempestate, in qua vos quoque Sirenes timere oportet, subitos applaudentium risus et melicas adulantium cantilenas. Inter quæ omnia una vobis sit evadendi fiducia, cum sinceritas fidei tum honestæ operationis integritas; potiusque de testimonio conscientiæ vestræ cum apostolo gloriam quærite quam alienæ linguæ lubricum vel vulgaris æstimationis redimatis incertum. Hæc enim majori quam venient pernicitate prætereunt; illa, quamvis ingratum

Dangers of courts.

2 Cor. i. 12.

[1] *depravant ?*

quandoque sortiantur accessum, felici tamen semper exitu gloriantur. Hæc autem vobis scribo, non ut Minervam, ut aiunt, litteras doceam; sed cum amico loquens sermonis cursum retinere non potui, præsertim cum congratulantis animi quasi quædam lascivia perurgeret. Dominum Serlonem, fidelem nostrum, cum paucis modicisque negotiis quæ portat, caritati vestræ commendo, hoc scilicet adjuncto ut sub absentia mea gratiam principis, quam officiosissime merui, vestra mihi diligentia conservetur,[1] quoniam apud juvenem sine admonitionis pabulo diu non poterit vivere, quin exspiret. Bene semperque vale.

The chancellor's good offices requested.

II.

Petrus Cellensis abbas[a] ad Thomam cancellarium.

(Pet. Cell. Ep. 24, ed. Janvier, ap. Migne, cci.; Thom. Ep. 333, ed. Giles.)

Domino et amico suo carissimo Thomæ, cancellario regis Angliæ, frater Petrus, humilis[2] abbas Cellensis,[3] se et sua.

Quem fortuna non extollit prospera,[4] magis pro humilitate quam pro sublimitate est admirandus. Gloria in[2] vobis cum prosperitate (ut accepi ab his qui viderunt et noverunt) ambitiosius quam contentiosius contendit; nec confundit aliquando superata, nec unquam insolescit de victoria. Cedit[5] gloria prosperitati, sed gloriose,[6] sed prospere.[7] Quælibet obtineat,

[1] *conservet?*
[2] Om. G.
[3] *Cellensium*, G.
[4] *propria*, G.
[5] *Credit*, G.
[6] *gloriosæ*, G.
[7] *prosperæ*, G.

[a] Peter became abbot of La Celle, at Troyes, in 1150; abbot of St. Remigius, at Reims, in 1162; and bishop of Chartres, in succession to John of Salisbury, in 1180.

humilitatem seu moderationem non amputat. Gloria accedit, sed non superba;[1] prosperitas[2] venit, sed non effusa. Inde est quod de nube tantæ sublimitatis ad latibulum nostræ paupertatis misistis quia venire non potuistis. Rogastis de familiaritate et amicitia. Quod rogatis, si admitteretis,[3] admirationi procul dubio habendum esset pro rogantis et rogati fortuna. Quæ enim proportionalitatis habitudo inter abbatem Cellensem et cancellarium regis Angliæ? Pæne[4] non est comparatio ubi non est existimationis adaptatio. Secundum post regem in quatuor regnis quis te ignorat? Primum in miseriis fratrum nostrorum quis me non reputat? Dicam de compendio quia quantum de vobis excellentiora, tanto[5] de me sentio et scio viliora. Nullo igitur[6] modo ad ingressum amicitiæ manum porrigo. Sed si vel de grege accidentalium amicorum fuero, bene mecum fecisse dignationem vestram æstimabo. Primitias autem illas non mitto, quia ampliorem gratiam facere propero. Non habebam Sermones illos magistri G.,[a] sed quæro, et statim scriptorem cum omni instantia huic operi ad opus vestrum designo.[b] Valete.[7]

Difference of position prevents familiarity between the writer and the chancellor.

Sermons of Master G.

[1] *superbia*, G.
[2] *prosperitatis*, G.
[3] *admitteretur*, G.
[4] *Plane?*
[5] *tantum*, G.
[6] *ergo*, G.
[7] *Vale*, G.

[a] Janvier suggests that this may mean Gilbert "the Universal," bishop of London, 1128–1133.

[b] Another letter of the same writer, which Sirmond and Dr. Giles (Thom. Ep. 334) give as addressed to Thomas as archbishop, appears to have been really written to archbishop Theobald. Note in Migne, ccii. 413.

III.

JOANNES SARESBERIENSIS AD PETRUM CELLENSEM ABBATEM.

(MS. Paris. 8625, Ep. 115; Joann. Saresb. Ep. 115, ed. Giles.)

Cellensi abbati.

The writer is under the king's displeasure.

Occasionem scribendi vobis gratanter arripui, cum apud nos viderem hominem quem ad vos credebam reversurum. Nuntio igitur salutationis vestræ benigne suscepto, cum eo de referenda vobis salutatione contraxi, sub accepta cautione, quia persona mihi erat incognita. Quæ itaque circa me sunt, ex parte describo, et possem utinam scribere lætiora! Postquam ab ecclesia Romana reversus sum, tot acerbitatis sua molestias in me fortuna congessit, ut fere nihil adversitatis [1] existimem me antea pertulisse.[2] Miramini forsitan, et obstupescitis, quid me tantopere potuerit perturbare. Hæc in aure vestra paucis aperiam. Serenissimi domini, potentissimi regis,[3] invictissimi principis nostri, tota in me incanduit indignatio. Si causam quæritis, ei forte plus justo favi, promotioni suæ ultra quam oportuerit institi, ad hoc toto desiderio cordis suspirans, ut quem fortunæ invidia credebam exsulantem,[4] miseratione divina regnantem cernerem in patrum solio, et jura dictantem in populis et nationibus. Sic forte decrevit Dominus punire impatientiam desiderii mei. Quicquid enim impatienter appetitur, vel fuga vel accessu doloris importat aculeos. Hujus tamen culpæ non arguor, sed quod vires meas omnino transcendit, et parvitatem meam magnitudine sui poterit excusare, in innocentiam meam impingitur. Solus in regno regiam dicor minuere majestatem. Cum admissi mei

---

[1] *adversitati*, G.
[2] *prætulisse*, G.
[3] *domini regis*, G.
[4] *exultantem*, G.

factum diligentius exprimunt, hæc in caput meum intorquent. Quod quis nomen Romanum apud nos invocat, mihi imponunt. Quod in electionibus celebrandis, in causis ecclesiasticis examinandis, vel umbram libertatis audet sibi Anglorum ecclesia vendicare, mihi imputatur; ac si dominum Cantuariensem, et alios episcopos, quid facere oporteat solus instruam. His de causis totus concutior, quibus etiam urgentibus mihi creditur exsilium imminere. Ego illud propter justitiam, si oportuerit, non modo æquanimiter, sed etiam cum gaudio, tolerabo. Unde infra kalendas Januarias me opinor ab Anglia exiturum, et quidem, habito consilio vestro, vel moraturum in Galliis vel [1] inde ad Romanam ecclesiam transiturum. Interim quantas possum bonitati vestræ gratias ago pro honore et liberalitate quam in fratrem meum exercuistis, et ut vice mea abbati Bullecurtensi [a] de visitatione fratris mei gratias referatis exoro. Postquam prior de Cantu-merulæ litteras istas secreto inspexerit, ne ad oculos et aures plurium transeant providete.

He is going abroad.

IV.

Joannes Saresberiensis ad Thomam præpositum Cellensem.

(MS. Paris. 8625, Ep. 116; Joann. Saresb. Ep. 116.)

Thomæ præposito Cellensi.

Inspectis litteris quas domino Cellensi transmitto, statum meum pro parte conjicere poterit prudentia vestra. Quod autem specialiter ad vos spectat, avunculum [2] vestrum P. sanum esse sciatis, et incolumem,

The prior of La Celle is referred to the preceding letter.

[1] *et*, G. | [2] *amicum*, G.

[a] Boullencour and Chantemerle were monasteries in the diocese of Troyes.

et in magna prosperitate versari. Illum vero quem vestris precibus domino cancellario regis commisimus, ego et thesaurarius Eboracensis[a] nuper sanum in bono statu vidimus, licet ab exactionibus regis non omnino possit esse immunis.

V.

Joannes Saresberiensis ad magistrum Ernulfum.

(MS. Paris. 8625, Ep. 112; Joann. Saresb. Ep. 112, ed. Giles.)

Amico suo carissimo magistro Ernulfo[b] suus Joannes salutem, et veræ dilectionis obsequium.

The writer begs Ernulf to urge the chancellor to influence the king in his favour.

Dominum cancellarium scio emergentium tumultu negotiorum, variis curiæ occupationibus, et rei familiaris necessitatibus impeditum, amicorum petitionibus promovendis, nisi alio incitante, vacare non posse. De vestra itaque familiaritate præsumens precor ut, inspectis litteris quas ei mitto, ipsum ad reformandam mihi domini regis gratiam animetis, et recurrente scripto vestrum mihi consilium significetis. Quomodo vero dominus rex domini papæ, Cantuariensis episcopi, et cancellarii sui petitiones accipiat, diligenter litteris vestris, si placet, rescribite. Amicum siquidem longe honestius est veraciter præmuniri, quam fallaciter decipi. Jacula quoque minus lædunt quæ prævidentur.

---

[a] John, afterwards bishop of Poitiers and archbishop of Lyons.

[b] This Ernulf was secretary to Becket when archbishop, and on his resignation of the chancellorship conveyed the great seal to the king. See vol. iv. p. 265; R. de Diceto, ed. Stubbs, i. 307; Garnier, ed. Hippeau, v. 787.

VI.

JOANNES SARESBERIENSIS AD THOMAM REGIS CANCELLARIUM.

(MS. Paris. 8625, Ep. 113; Jo. Saresb. Ep. 113, ed. Giles.)

Cancellario regis.

Entreating the chancellor's mediation with the king.

Inter multiplices et graves in me sævientis fortunæ injurias nihil eo molestius fero, quod amicorum solatio destitutus neminem curarum socium aut participem mentis[1] invenio. In quo calculo sors mea versetur, citra meæ conquestionis indicium,[2] ex his quæ videtis et auditis, et quæ longo didicistis experimento, facile poteritis intelligere. Ut tamen quis[3] sit paucis aperiam, ex quo socii nostri a vobis redierunt, communem dominum, me fere excluso, nisi cum onera fuerint subeunda, suum promissis et rumoribus effecerunt.

Virg. Eclog. i. 11.

"Non equidem invideo, miror magis."

Si quid ergo potest apud excellentiam vestram parvitatis meæ devotio, si qua est antiquæ familiaritatis memoria, si spectatæ amicitiæ fidem fortunæ impetus non subvertit, id agite quo serenissimi domini nostri regis gratis in me concepta indignatio mitigetur, ut pro arbitrio[4] ejus excusem innocentiam meam, aut, si in aliquo gratiam ejus demerui, satisfactione congrua eandem mihi liceat promereri. Exinde[5] honestius et liberius, vel gratia litterarum, vel occupatione alterius studii, tantæ sollicitudini, laboribus, suspicionibus et periculis, meipsum subtrahere potero. Nunc enim, si quid recte fiat, alii, si quid male, mihi, adscribitur: non est malum in civitate quod ego non faciam. Me forte excusabit commodissime absentia mea, ut ejus

---

[1] *mœroris*, G.
[2] *judicium*, G.
[3] *quæ*, G.
[4] *arbitro*, G.
[5] *Et exinde*, G.

animum facilius possitis inclinare. Litteras domini papæ pro me facientes dilectioni vestræ transmitto, quas, si placet, mihi restitui faciatis; eas mihi sine rescripto non rogatus attulit nuntius domini Eliensis. Hanc domini papæ petitionem dominus Cantuariensis litteris suis prosequitur. The pope and archbishop Theobald are favourable.

De cætero rerum vestrarum me curam habere præcepistis; libens pareo, etiam ubi non proficit cura mea. Dominus noster propriarum ecclesiarum nobis [1] subtrahi præcepit auxilium. Resistentibus mihi aliis, frustra contra torrentem direxi brachia mea. Vos autem super hoc [2] ei scribite.[3] De statu insulæ et curis [4] familiaribus vobis plura scribere vereor, cum per invidiam fortunæ litterarum mearum aliæ incidant in latrones, aliæ naufragium patiantur, aliæ meo dispendio se impudenter principum oculis ingerant. In his tamen et aliis quid me oporteat facere rescribetis.[5]

VII.

Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus ad Thomam regis cancellarium,[a]

(MS. Cantabr. II. 2. 31, 36; MS. Paris. 8625, 49; Jo. Saresb. Ep. 49.)

Cantuar.

Gravati sumus plus [6] quam tibi vel aliis dicere possimus,[7] et nondum bene evasimus. Spes tamen nobis The archbishop wishes

[1] *vobis*, G.
[2] *hæc*, G.
[3] *rescribite*, G.
[4] *curiæ*, G.
[5] *rescribetis*, MS., G. Perhaps *rescribatis*.
[6] *plus*, om. MS. Camb.
[7] *possimus*, Paris; *possumus*, G.

[a] On this letter see Pauli, Gesch v. England, iii. 23 (note by Lappenberg). "Frater noster archidiaconus" means Theobald's brother Walter, promoted to the see of Rochester in 1147.

before death to abolish bad customs introduced in his time.

est evadendi[1] salubriter, quia nobis, auctore Domino, propositum est satisfacere flagellanti, et flagellum æternum declinare castigatione præsenti; eoque certiores sumus de venia, quo gravius affligimur præsenti corporis pœna. "Flagellat enim Dominus omnem filium "quem recipit." Parati ergo sumus patienti et læto animo amara suscipere de manu Domini, qui dulcia totiens in usum accepimus vel abusum. Itaque sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. Nihil enim aliud desideramus in vita, licet aliquid propositi differamus, donec domini regis et tuo utamur consilio. Interim domui nostræ et animæ nostræ disponimus,[2] et pro consilio religiosorum amodo præstante Domino efficacius disponemus. Est autem quod[3] tam de consilio religionis quam de proprio concepimus spiritu, ut omnes malas[4] consuetudines quæ nostris temporibus vel[5] per nos ortæ sunt in archiepiscopatu, emendemus ante exitum nostrum. Unde cum in extremis agere videremur, Deo[6] vovimus inter cætera, quod consuetudinem de secundis auxiliis, quam frater noster archidiaconus ecclesiis imposuit, destrueremus, et ab ea relaxantes ecclesias et liberantes, sub anathemate prohibuimus ne ulterius ab aliquo exigantur. Et ne hoc nostrum beneficium, aut potius debitum, in posterum valeat infirmari, hoc ipsum scripto nostro confirmavimus. Tu quoque, si nostras præsens vidisses angustias, gratum haberes quicquid fieri videres pro nostra salute, et nostram malles animam liberari, quam de peccatis et damnatione nostra pecuniam et divitias infinitas acquirere. Inde est quod te ad præsens in exactione[7] hujus auxilii audire non possumus sine læsione voti et salutis nostræ periculo. Sed si Deus nobis vitam dederit et sanitatem, quam nondum bene

Especially that of "second aids."

He begs Thomas to forego his share.

---

[1] *evadendi*, om. Cant.
[2] *disponemus*, Paris.
[3] *quid*, Cant.
[4] *malas . . . nostris*, om. Cant.
[5] *vel*, Cant.; *et*, G.
[6] *Domino*, G.
[7] *vexatione*, G.

adepti sumus, speramus quod adhuc ita tibi per manum nostram Dominus providebit, quod talibus non egebis auxiliis, et gratias ages Deo,[1] quod a mala consuetudine suam temporibus vestris liberaverit ecclesiam. Rogamus itaque, ut quod fecimus gratum habeas, quia nobis parum prodesset totus mundus, si animam per-[di]dissemus.[2]

VIII.

Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus ad archidiaconum suum.[a]

(MS. Cant. 27; Paris. 8625, 70; Joh. Sar. Ep. 71, ed Giles.)

Archidiacono.

The archbishop recalls his archdeacon to his post.

Sæpe jam revocatus es, qui ad unius[4] patris senis et languentis vocationem rediisse debueras. Et quidem verendum est ne tarditatem tuam puniat Dominus, si ab[5] inobedientia obsurdescis, beneficiorum immemor, patrisque, quem languentem in humeris portare debueras, contemptor. Eras omnino inexcusabilis et maledictioni nostræ proximus, nisi tuam absentiam sub prætextu necessitatis suæ dominus rex excusaret. Cæterum quia publicam utilitatem, quæ in negotiis domini regis vertitur, privatæ utilitati præferimus, vo-

[1] *Domino*, G.

[2] *perdicemus* (for *perdissemus*), Cant.; *perderemus*, Par., G.

[3] *R. archidiaconum*, G.; *R. archidiacono Exoniensi*, Par. (in a later hand).

[4] *unus*, Cant.; *unius*, G. Perhaps *unam*.

[5] *ab*, G.; om. Cant.

[a] This letter has so much in common with the next, that there can be little doubt of its having been, like that letter, written in the last days of Theobald's life, and addressed to the chancellor as his archdeacon. If so, the initial *R.* in the heading is a mistake; for Roger, to whom that letter would point, had been promoted to the see of York seven years before.

luntatem[1] ipsius, quam semper, quatenus licuit et expediebat, nostræ prætulimus, adhuc sustinemus nostro præjudicasse mandato, sub ea tamen conditione ut, quam cito gratiam ejus potueris obtinere, ad nos redire non differas. Et hoc tam necessitati tuæ quam voluntati ejus ad præsens indulgemus, veriti periculum tuum, si eo offenso redieris. Timemus enim ne, si periculum amissæ gratiæ pro nobis incurras, eam per nos recuperare non possis. Breves enim sunt dies nostri, et quam simus[2] nos ipsi, aut nostri pro nobis, exinde[3] gratiam habituri, non satis exploratum est. Languet enim plerumque gratia defunctorum, et cum ipsis meritorum memoria leviter evanescit. Speramus tamen, (et utinam spes nostra nullum confundat,) invalescente caritate in cordibus amicorum nostrorum per Spiritum Sanctum. Tu vero ne quid in fraudem hujus[4] indulgentiæ facias, modis omnibus præcave, certus quia justitia Dei[5] nullius hominis errore deluditur. Ad hæc in promovendis precibus nostris apud dominum regem super[6] negotio Exoniensis ecclesiæ dilectionem et diligentiam tuam experiendam esse decrevimus, rogantes attentius ut ea sic procures, ut hoc absentiæ et[7] domini regis et tuæ habeamus solatium, et promissi invicem amoris et obsequii certissimum argumentum. In eo autem sumus articulo, ut consilium nostrum suspectum esse non debeat, et quo non auderemus,[8] præsertim in ecclesiasticis, aliquid postulare quod non credamus Domino placiturum, et ecclesiæ et regno conducere, et modis omnibus expedire. Utique si rem grandem peteremus, confidimus nos esse audiendos. De monacho, qui se abbatem Boxel[eiæ] gerit, rescribe voluntatem domini regis et consilium tuum.

He bespeaks his interest with the king as to Exeter. See p. 14.

[1] *voluntatem*, Paris, G.; *utilitatem*, Cant.
[2] *simus*, Cant.; *sumus*, G.
[3] *exinde*, om. Cant.
[4] *hujus*, Par., G.; *ejus*, Cant.
[5] *Dei*, Cant.; *Domini*, G.
[6] *super*, om. Cant.
[7] *et*, om. Cant.
[8] *audemus*, Cant.

IX.

Joannes Saresberiensis ad Thomam Angliæ cancellarium.

(MS. Paris. 8625, 78; Jo. Saresb. Ep. 78.)

Archbishop Theobald offended by the chancellor's absence from his archdeaconry.

Explanation as to letters written in his name.

The chancellor's great influence.

Juxta mandatum dilectionis vestræ, litteras domini mei ad dominum regem et vos sub ea austeritate[1] conceperam ut vobis redeundi festinata necessitas indiceretur, nisi crimen inobedientiæ malletis incurrere, et cum pœna anathematis dispendium bonorum, quæ a Cantuariensi ecclesia habetis, sustinere. Cæterum ad preces regias ab insperato per Hugonem de Doura domino meo porrectas, cum blanditiis et promissionibus transmissis, hunc coactus sum, urgente mandato domini mei, temperare rigorem, et necessitati publicæ aliquid indulgere. Si enim vera sunt quæ dicuntur a redeuntibus, (et utinam vera sint,) rex et tota curia adeo pendent de consilio vestro ut nec spes pacis immineat, nisi eam vestra prudentia præfiguret. Unde dominus meus quandoque hæsitare cœpit quid sit quod dominus rex et vos super reditu vestro maturando aut differendo interdum contraria postulastis et scribitis, cum in aure et ore vulgi sonet vobis esse cor unum et animam unam, ut[2] urgente familiaritatis amicæ stimulo idem velle et idem nolle necesse sit vobis. Quæsivit etiam quandoque an aliqua in re ista possit esse collusio. At[3] ego quid veritas habeat mihi videor præsentire, et quodammodo statum absentis et laborantis præsentialiter intueri. Cum itaque litteras conceptas damnare compellerer, fluctuare cœpi an expediret nuntium magis retinere quam mittere. Sed quia jam accepta licentia, quam præmachinati eramus, egressurus erat, sedit tandem animo vestrum animum

---

[1] *austeritate*, Par.; *auctoritate*, G.

[2] *vel*, G.

[3] *Et*, G.

explorare, litterasque quam urgentes potui, licet aliquid indulgeant[1] regiæ voluntati, vobis et illi transmittere procuravi.

The archbishop's suit to the king for Bartholomew of Exeter.

Porrigit per vos et per litteras suas preces dominus noster regiæ majestati, confiditque se fore audiendum, si vos operam dederitis promovendis illis. Nec unquam memini ipsum aliquid affectuosius postulasse; et quidem honestæ sunt, et quas justum est exaudiri, et quarum repulsa ei non modo confusionem, sed et diffidentiam gratiæ, quam semper promereri studuit, super omnia reportabit. Hoc autem est ut de promovendo in ecclesia Exoniensi magistro B[artholomæo] Exoniensi archidiacono, viro honesto et litterato, et pro quo fidejubere audet, regium consensum et auctoritatem obtineat; sæpeque familiaribus suis dicit, illis tamen duntaxat quibus hoc verbum communicare licet, se non multum[2] habere gratiam domini regis, si repulsam patiatur de persona honesta et litterata, cum Rodbertum filium Hardingi de persona illiterata et inutili pridem[3] audierit, nisi per canonicos Exonienses et alios timentes Dominum consensus ille fuerit impeditus. Scripsit enim super hoc dominus rex, ipsumque archiepiscopum in lecto languoris decumbentem quidam sollicitare ausi sunt; ideoque donari sibi petit quod canonice fieri potest, quod contra canones pecunioso pridem indultum est. Fama est apud nos quod trium vacantium episcopatuum reditus ad liberationem vestram vobis dominus rex concesserit; sed non ideo minus de patrocinio vestro in opere isto confidit. Multa quidem sunt quæ in hac parte poteritis allegare, nec dubito de affectu, si ei operam dare placuerit. Nota est industria vestra, et quid Lincol[niæ],[4] quid Eborac[i], et in aliis multis egeritis, neminem nostrum latet. Dimittite animam patris vestri, accepto bene-

(R. de Diceto, i. 304).

A report as to the chancellor's income.

---

[1] *indulgeat*, G.
[2] *multam*, G.
[3] A word seems to be wanting.
[4] *Lincolien'*, Par.

ficio petitionis, hilarem, et preces illius faciatis audiri, qui, sicut ipse litteris suis domino regi scribit, nihil ulterius petiturus est; verba sua in ore nuntii posuit, eique dedit in mandatis, ut in omnibus id loquatur et faciat quod ei prædictaveritis. Noveritis autem, quia si distuleritis usque ad adventum domini regis petitionis effectum, eo ipso putabit quod in mortem ejus dilatio quæratur. De his satis, præsertim sapienti. De cætero mihi et magistro Willelmo de Sadis,[1] clerico vestro, de exhibenda justitia duo brevia domini regis necessaria essent,[2] juxta formam petitionum quas vobis transmitto. Valete, et quod placuerit rescribite.[3] Hoc autem sciatis, quia vobis modis omnibus expedit ut ante exitum domini nostri redeatis, etiam[4] si vos incontinenti oportuerit transfretare. Valete iterum et semper. Novit Dominus quia ille pro quo dominus archiepiscopus sollicitat totius hujus verbi ignarus est.

He is urged to return from abroad before the archbishop's death.

X.

Gilebertus Herefordiensis episcopus ad Henricum Angliæ regem.

(C. Ep. 112; G. Fol. Ep. 119, ed. Giles.)

Domino suo præ cunctis sibi carissimo, illustri Anglorum regi H[enrico], frater G[ilebertus] Herefordiensis ecclesiæ minister, omni die ad Dominum devotæ mentis obsequium.

Obsecro ne irascatur dominus meus, si clementiæ suæ paucis supplicaverit humilis amicus ejus. Sollicitat me dominus cancellarius ut curam Londoniensis[5] episcopatus suscipiam, et ex parte redituum episco-

Declining a proposal that he should administer the diocese of London.

---

[1] *Slidis*, G.
[2] Om. G.
[3] *transcribite*, G.
[4] *et*, G.
[5] *Londoniæ*, G. (The word is contracted in C.)

patus episcopum[a] ipsum et domum ejus exhibeam, reliquum vero domino meo regi, prout sibi Spiritus Dei suggesserit erogandum, conservem. Quod quia periculosum mihi est, et in multum animæ meæ dispendium, ad pedes sublimitatis vestræ corde prostratus expostulo, quatenus huic oneri me eximat vestra sublimitas, et curam[1] hanc alii cui placuerit administrandam committat. Confido de misericordia Domini, ut ad petitionem meam cor domini mei regis inclinet, et me pia exauditione vestra lætificet, ut mihi redditus Deo devotius intendam, et ipsum pro salute vestra, tanto purius quanto expeditius, totis animæ meæ viribus interpellem. Muro suo inexpugnabili circumcingat vos Dominus, et armis potentiæ suæ protegat vos semper, domine in Christo dilectissime.[b]

XI.

Gilebertus Herefordiensis episcopus ad Alexandrum papam.[c]

(C. Ep. 139; G. Fol. Ep. 148.)

Patri suo et domino summo pontifici A[lexandro] frater G[ilebertus], Herefordiensis ecclesiæ minister,

[1] *auram*, G.

[a] Richard de Belmeis died in May 1161, having for some time before been disabled by paralysis. R. de Diceto, i. 304, 306.

[b] In C. the last sentence of this letter is mostly made up of initials and abbreviations.

[c] Although the translation of Edward the Confessor, for which Foliot petitions, did not take place until Oct. 1163, when it was performed by Becket (see vol. iii. 261; M. Paris, in ann.), the reference to the circumstances of Alexander's acknowledgment as pope seems to show that this letter was written a considerable time before, perhaps during the vacancy of the see of Canterbury, May 1161—June 1162. The imperialist council at Pavia was in Feb. 1160. The first signature is that of Peregrine, patriarch of Aquileia.

devotum et debitum caritatis et obedientiæ famulatum.

Qui nube tristitiæ nuper obducti, matre nostra gravi schismatis errore concussa, altius ingemiscendo doluimus, luce veritatis bonorum cordibus illucescente, tota gaudii plenitudine, in Christo dilecte pater, exsultavimus, cum munere divino procella nobis in auram statuta est, et post noctem dies nobis tam profecto grata quam serena resplenduit. Movebat quidem multos illud celebratum Papiæ quod dicebant concilium; cujus actionem quidam ab ecclesia nomine Peregrinus et re, oratione quidem in audientium gratiam quibusdam quasi verborum phaleris adumbrata plurimum et ornata, conscripsit. Quæ cum perlata fuisset ad nos, et ecclesia præsente perlecta, quæ mente sinistra dictata sunt, quibusdam, quorum erat in lævam oculus,[1] utique placuerunt. Alii vero bestiam, quæ a nequam spiritu nefande conceperat evomentem, alta quadam et in Christo nobili mente contempserunt, habentes præ manibus sacros vestri nominis apices, quos ad universalem ecclesiam sancte dictavit et direxit auctoritas; et huic, velut columnæ in loco caliginoso lucenti, et plenum veritatis testimonium intra se continenti, firmiter innitentes, conventum illum sacrilegum vere synagogam Satanæ reputantes, et hinc, velut a Pilati prætorio, in quo misere clamatum[2] est, "Non hunc, sed Barrabam! tolle, tolle, crucifige eum; "sanguis ejus super nos et filios nostros!" mente promptissima declinantes, totum quod ab his profane statutum est sanæ mentis judicio reprobandum per omnia censuerunt. Lumini vero quasi lumen accessit, cum sacram vestram prammaticam episcoporum, presbyterorum, diaconorum, cardinalium, sanctæ[3] prosecuta est et providæ plena veritatis epistola, hoc mundo clamans, hoc vociferans, ad quos apostolica spectat

Alexander owned as pope in England, against the Council of Pavia.

Concilia, ed. Labbe, x. 1392, seqq.

[1] *lævam, oculis*, G.
[2] *declamatum*, G.
[3] *sancte . . . provide*, G.

electio, hos quidem omnes apostolatui vestro communi voto, assensu unanimi, sincera caritatis integritate per omnia consensisse, et suæ devotionis obsequium in hoc Christo pia fidelitate præstitisse. Nam si de numero pontificum unus exivit, ejus in hoc reminisci oportuit quo de numero apostolorum exeunte Veritas in hunc modum testificata est, "Nunc clarificatus est Filius "hominis, et nunc clarificabitur."[1] Duobus etiam fratribus in partem alteram sentientibus, nunquid ad hoc totam inclinari oportuit ecclesiæ plenitudinem, cum id clamet auctoritas, ut paucorum absentia, sive necessaria sive fortuita, quod a majore parte ordinis statutum est salubriter non debilitet. Et item, Duæ partes ordinis in urbe positæ totius ordinis instar exhibent. Et alibi, Quod majoris partis assensus probaverit, solennis hoc firmet auctoritas. Si quid vero tantorum luminum præclaris potuit superaddi[2] fulgoribus, id fidelis vestri domini Lexoviensis[3] episcopi plena suavitatis gratia et prudentiæ ad plenum cumulavit epistola. In qua, dum ipsius fidei puritas et obedientiæ virtus omnibus in commune residentibus patenter emicuit, nutantes[4] in rebus dubiis multorum animos, ne de cætero velut arundo vento agitata moverentur, quasi coram posito virtutis speculo, et tanquam Domini Spiritu per eum plenius exhortante, perfectissime solidavit. Novissime vero consummans omnia sacra legatorum vestrorum attestatio beato fine cuncta complevit, adeo ut ecclesia sancta quod in aure prius audierat super tecta secure jam prædicet, et apostolatum vestrum piissimus rex noster humili devotione suscipiat, et Anglorum vobis et Gallicana simul ecclesia, non in occulto jam loquens, sed in omnibus suis finibus jam patenter, obediat. Vos itaque, pater in Christo carissime, in patrem et pastorem animarum

Joh. xiii. 31, 32.

Arnulf. Ep. 23.

---

[1] *et Deus clarificabit eum*, Vulg.
[2] *superandi*, G.
[3] *Lixoviensis*, C.
[4] *micantes*, G.

nostrarum suscipimus, vocem vestram audivimus et agnoscimus; alienum non sequimur, sed qui Christi tunicam, quæ nec in passione scissa est, misere consciderunt,[1] Satanæ in carnis interitum in Spiritus Sancti virtute tradimus. Divinitus itaque conlato vobis honori, pater, ut Anglorum plenius applaudat ecclesia, in uno devotissime in beatis his auspiciis vestris postulat exaudiri, ut beati regis Edwardi corpus liceat fidelissimo filio vestro, Westmonasteriensi abbati Laurentio, prout ejus expetit sanctitas honorare, et a terra levatum, et condigna theca[2] repositum, in publicas totius populi gratulationes in ecclesia sublimare quam a fundamentis erectam constituit, et amplissime dotatam, omnibus quæ ad decorem domus Dei sunt in honorem Dei et beati Petri nobilitatam, beatissime consummavit. Hoc quidem corpus, ut ab his quibus fides (ut credimus) habenda est frequenter audivimus, a centum jam annis usque nunc integrum incorruptumque cum visitaretur inventum est; et qui, licet in conjugio positus, animi tamen summa virtute toto vitæ suæ curriculo (ut prædicatur) ab omnibus virgo permansit, et post mortem etiam beata sui corporis incorruptione donatus est. Hunc prophetiæ spiritum habuisse, et in carne degentem futura Domino revelante prædixisse, constanter affirmant; mitem et misericordem et mansuetum super omnes, et beato Petro tam devotum fuisse commemorant, ut diem, qua ipsius ecclesiæ nihil contulerat, se prorsus amisisse deploraret. Ejus adhuc leges apud nos judicia temperant, et regni sui pauperes usque hodie in multis illæsos provida ipsius circumspectione conservant. Honorem vero qui sanctis exhibetur quia Domino placere non ambigimus, in hoc communi voto serenitati vestræ supplicamus, ut regnum Angliæ, apostolicæ semper sublimitati devotissimum, honoretis, et fidelem popu-

Request that the body of Edward the Confessor may be translated.

[1] *consederunt*, G.

[2] *techa*, C.

lum regi suo, quem ob multa quæ epistolaris non capit angustia vere sanctum existimant, debitum sanctis honorem et reverentiam exhibere concedatis. Conservet vos incolumem in longa tempora divina virtus, in Christo dilecte pater.

XII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Arnulfus Lexoviensis episcopus.[a]

(A. 33; Arn. ed. Giles, 33.)

Carissimo domino suo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo et totius Angliæ primati, Arnulfus Lexoviensis ecclesiæ humilis minister salutem, et debitam cum plurima devotione reverentiam.

On the archbishop's promotion.

Litteras beatitudinis vestræ tanto majori suscepimus hilaritate quanto eas ex uberiori pinguedine caritatis novimus processisse. Præter illam namque purissimam quam erga nos habetis affectionem, quandam vitæ novitatem zelumque justitiæ redolebant, adeo ut singuli apices pristinæ magnificentiæ vitæque novitatis dulcedinem stillarent. Si ergo statum susceptæ dignitatis ab eo qui vos elegit temperari petimus, ut magnificentiam vestram sanctitas non adimat, nec magnificentia minuat sanctitatem, sed æquis concurrant passibus, et ad divinæ formam satisfactionis Christi sanctificent et glorificent sacerdotem. "Sanctitas"[1] enim "et magnificentia in sanctificatione ejus;" nec magis una quam altera, nec una quantum non altera,

Ps. xcv. 6.

[1] *Sanctimonia*, Vulg.

[a] Apparently written soon after the archbishop's consecration, which took place on June 3, 1162.

sed sicut semper ita et pariter sempiternæ Deitatis illustrant et clarificant majestatem. Repleta est igitur anima mea jocunditatis interioris adipe et exterioris pinguedine, dignum ad dignitatem videns evocari, quem plurimis experti sumus indiciis zelum habere et peritiam sibi subditos gubernandi; quia profecto propheta magnus surrexit in nobis, et Deus visitavit plebem suam. Imperabitis mihi tanquam vestro, quoniam tam in persona quam facultatibus parati sumus universis vestris voluntatibus obsequi et utilitatibus deservire.

Hæc autem scripsi vobis in hac brevitate, non ut vestræ rescriberem majestati, sed ut sciatis nos et nuntium vestrum vidisse, et vestræ dignationis litteras suscepisse.

XIII.

Alexander papa Rogero Eboracensi archiepiscopo.

(O. 32; A. 253; Lup. i. 10; Thom. 241, ed. Giles.)

Montpellier, July 13 1162. The archbishop of York authorised to carry his cross and to crown kings.

Quanto personam tuam pro tua prudentia et honestate, et pro ea devotione quam circa sacrosanctam Romanam ecclesiam et personam nostram habes, sincerior diligimus caritate, tanto justas postulationes tuas libentius ac facilius exaudimus. Eapropter petitioni tuæ gratum impertientes assensum, crucem ante te deferendi, sicut predecessores nostri Romani pontifices tuis antecessoribus concesserunt, et ipsi ex antiqua consuetudine usi fuisse noscuntur, regem quoque coronandi, sicut ex litteris antecessorum nostrorum prædecessoribus tuis concessum est, et sicut eosdem prædecessores tuos constat ex antiquo fecisse, liberam tibi concedimus facultatem. Et ut concessio ipsa rata et firma imposterum habeatur, eam auctoritate apostolica

roboramus, et præsentis[1] scripti pagina confirmamus, statuentes[2] et c. nostræ co. et confirmationis, et cætera. Si quis autem, etc. Data[3] apud Montem Pessulanum tertio Idus Julii.[4]

XIV.

Alexander papa domino Cantuariensi.

(O. ii. 140; C. iii. 240; Z. ii. 86; Thom. 234.)

Clermont, Aug. 16.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ Cantuariensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

The pope desires the archbishop to procure obedience of the clergy of Lexden, Tendring, and Braxted to the archdeacon of Colchester.

Pervenit ad audientiam nostram quod clerici de capitulis Lessedenæ, Tidringiæ[5] et Brachestediæ,[6] in archidiaconatu dilecti filii nostri Willelmi Colecestriensis archidiaconi constituti, ei debitam obedientiam exhibere recusant. Unde per apostolica scripta tuæ fraternitati mandamus quatenus prædictos clericos diligenter admoneas ut eidem archidiacono debitam obedientiam humiliter et reverenter impendant. Quod si post commonitionem tuam sponte facere recusaverint, tu eos ad hoc sine appellationis obstaculo omni cum districtione compellas.

Datum apud Clarum Montem xvii. cal. Sept.

---

[1] *præsentis . . . pagina*, Z. Abbreviations are used in other MSS. and by L.

[2] *statuentes . . . confirmationis*, A.; *It. &c. vestræ q' & confirmamus*, L.

[3] *Data*, Z; *Datum*, L.

[4] *Junii*, O, A; *Julii*, L.

[5] *Tidrestingie*, O.

[6] *Bracheltedie*, Z.

XV.

Gilebertus Herefordiensis episcopus ad Thomam[1] Cantuariensem archiepiscopum.

(C. 113; G. Fol. 120.)

Patri suo et domino T[homæ], Cantuariensi Dei gratia archiepiscopo, frater G[ilebertus], Herefordiensis [ecclesiæ] minister, ex affectu amoris intimi fidele munus obsequii.

Application in behalf of Hugh, dean of London.

Quod ad præsens dilectæ nobis et diligendæ semper in Domino sublimitati vestræ scribimus, hæc causa est, ut virum venerabilem Hugonem, Londoniensem decanum, damno imminente, quoad possumus, eximamus, ne forte, occasione damni data, sibi etiam hoc ipso damnum dedisse videamur. Dilectus quidem noster bonæ memoriæ Ricardus, Londoniensis dudum episcopus, cum extrema laboraret ægritudine, et omnes quos promoverat, quosque sibi beneficiis obligaverat, rerum suarum administrationem suscipere ob plures quas prætendebant causas pertimescerent, dominus Lincolniensis et nos, cum ejus visitandi gratia advenissemus, in hoc consilium dedimus ne domum suam ulterius incerto statu fluctuare permitteret, sed suarum rerum administrationem et curam jam dicto decano et Nicolao archidiacono, ipsos ad hoc vi obedientiæ compellendo, committeret. Qui nimirum, onus attendentes negotii, mandatum hoc multa supplicatione declinassent, nisi tandem in hoc domini Lincolniensis nostrisque precibus et monitis adquievissent. Unde quia pactum contractus cujusque naturam auget et minuit, factoque cuilibet suæ dant formam circumstantiæ, sublimitati vestræ preces affectuose porrigimus, quatenus actionem

See p. 16.

[1] *Theobaldum*, G. But as bishop Richard of London, who is here spoken of as dead, survived Theobald by a year, it is clear that the letter was addressed to Thomas as archbishop.

quam jam dicti episcopi creditores adversus jam dictum decanum occasione procurationis hujus instituunt, quousque vobis valeamus assistere differatis, ut qualiter et quo pacto procurationem hanc susceperit, relatione nostra simul et testimonio cognoscatis. Ipsum enim onus debitorum episcopi in se nequaquam suscepisse, nec administrationem hanc aliter subisse noveritis, nisi ut rerum curam ageret, ipsumque et domum suam fideliter exhiberent,[1] et, si quid ex reditibus ipsius et obventionibus annuis reliquum foret, hoc, ubi necessitas debiti plus urgeret, non prout creditor vellet, sed ut res esset, exsolveret. Quod ob id sanctitati vestræ notificare curavimus, ne clericum vestrum quod non rapuit exsolvere compellatis, nec ipsum pietatis officium injustis solutionibus aliquatenus affligi permittendo, reliquos filios vestros a patre[2] suo de cætero (quod absit) obsequiis absterreatis. Valere vos optamus, in Christo pater carissime.

XVI.

Henrici regis epistola ad Gilebertum.

(C. 144; G. Fol. 147.)

A.D. 1163. H[enricus] rex Angliæ et dux Normanniæ et Aquitaniæ, et comes Andegaviæ, G[ileberto] Dei gratia Herefordiensi episcopo salutem.

Urging Foliot to accept the bishopric of London.

Mentis vestræ tantis institutæ virtutibus soliditas simul et honesti corporis integritas indemnis vestram mihi commendavit commendabilemque reddidit[3] excellentiam, nec mihi solum, verum omnibus ad quos vestri nominis fama pervenit; mihi tamen præ cæteris experimento fides facta est, cui sæpius animæ salubre consilium a cordis vestri procedens examine datum est. De personæ etiam propriæ dignitate, de

[1] *exhiberet?*
[2] *patris sui?*
[3] *reddit*, G.

regni statu, de gerendis in regno negotiis, sæpius et sæpius sanum et efficax adhibuistis consilium. Hinc itaque vestram corporis et mentis vicinitatem assiduam, si possibilitas admitteret, desiderans, et mihi et hæredibus meis et regno meo tam honoris quam utilitatis conservationi et augmento profuturam considerans, obnixe deprecor quatenus Londoniensis ecclesiæ petitionem, in vestram collatam personam, secundum domini papæ mandatum exsecutioni mandare non differatis, mihi in hoc plurimum obsecuturi, et eo amplius favorem meum et amoris augmentum, si erga vos augeri possit, et omnium baronum meorum consecuturi. Ibi quippe, cum negatur assiduitas, quatenus licet iterata sæpius mentem meam simul et corpus vestra fovebit visitatio. Ibi quotiens in regno meo de magnis aliquid agendum occurrit, concilia celebranda sunt, et consilia sumenda. Eo barones pro negotiis suis consilio fulciendis confluunt. Ut igitur latius vestræ bonitatis et virtutis immensæ diffundatur et pateat magnitudo, non immerito vobis ut Londoniensis ecclesiæ sollicitudinem et curam pastoralem suscipiatis, dominus papa mandare curavit, ecclesiæ illi tali indigenti pastore satisfaciens, mihi et hæredibus meis et regno meo non mediocriter providens. Festinantiam ergo vestram nullum retardet negotium, nulla præpediat occasio, verum omnis procul amoveatur dilatio, ut citius mandatum domini papæ et nostra omnium voluntas cum vestri et honoris et utilitatis expediatur incremento. Teste T[homa] [1] archiepiscopo. Apud Windlesoram.

[1] The Cave MS. gives only the initial *T*. Dr. Giles reads *Theobaldo;* but Theobald died in April 1161, and the vacancy in the see of London did not take place until May 1162. The archbishop who witnessed this letter was therefore Thomas; and the date, Windsor, shows that it was written after Henry's arrival in England, on Jan. 25, 1163. See R. de Diceto, i. 304, 306.

XVII.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AD GILEBERTUM HEREFORDIENSEM, POSTEA LONDONIENSEM.

(C. 145; Thom. 128.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ humilis minister, venerabili fratri G[ileberto], eadem gratia Herefordiensi episcopo, salutem.

Urging Foliot to accept translation to London.

Quam sit nobilis et famosa præ cæteris regni hujus civitatibus civitas Londoniæ, nulli nostrum incognitum est; in qua videlicet ob publica regni negotia et domini regis conversatio et procerum regni soleat frequentior esse conventus. Inde est quod ecclesia Londoniensis, suo jamdudum orbata pastore, talem sibi desiderat episcopum subrogari, qui civitatis ipsius excellentiæ honestæ vitæ merito, litterarum scientia, rerum quoque prudentia sæcularium, adæquetur. Magna itaque super hoc deliberatione habita, convenerunt in hoc unanimis cleri postulatio, voluntas domini regis et nostra, ordinatio quoque apostolica, ut ob communem regni utilitatem et ecclesiæ necessitatem ad ecclesiæ Londoniensis regimen transferri, et in ea curam et sollicitudinem pastoralem gerere, debeatis. Suscepto igitur in hoc domini papæ mandato, ipsius vobis auctoritate injungimus, quatenus postulationi Londoniensis ecclesiæ, quæ de vestra ad eam translatione in præsentia domini regis et nostra unanimi totius cleri assensu celebrata est, assensum præbere non differatis, et ad ejus regimen tanto devotius et maturius accedatis, quanto ipsa tantæ personæ consilio et gubernatione dignoscitur indigere. Ad hoc fraternitatem vestram commonemus attentius, ut ad quod trahit vos obedientiæ necessitas, vestræ[1] quoque dilectionis contemplatio affectuosius invitet, ut quem nobis sinceræ dilectionis conjungit affectus, loci quoque vicinia ad nostras et ecclesiæ Dei necessitates commodius valeat exhibere. Valete.

[1] *nostræ?*

XVIII.

Alexander papa ad Gilebertum, Herefordiensem episcopum.[1]

(C. 146; G. Fol. 146.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri G[ileberto] Herefordiensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem. March 19, 1163.

Translation of G. Foliot to London.

Ex litteris carissimi in Christo filii nostri H[enrici] illustris Anglorum regis, et venerabilis fratris nostri T[homæ] Cantuariensis archiepiscopi, atque ex relatione dilecti filii nostri R[adulfi] Londoniensis archidiaconi, accepimus quod idem rex desiderat plurimum et requirit ut tu ad Londoniensem ecclesiam transferaris, ut in eadem ecclesia curam geras et sollicitudinem pastoralem; hac utique causa et necessitate nobis ab eodem rege proposita, quod Londoniæ civitas regalis sedes sit, et ipse rex diuturniorem ibidem consueverit et longiorem moram habere, et ibi frequentes baronum ac procerum de toto regno soleant esse conventus. Quanto autem prædicta regia civitas inter alias regni civitates magis est nobilis et famosa, tanto ecclesiam ipsam ab honestiori, et tam in divino quam in humano jure prudentiori, præfatus rex regi desiderat et postulat gubernari. Nam cum ipse consilium tibi de animæ suæ salute commiserit, te, cum sibi necesse est, desiderat habere præsentem. Unde nos ei tanquam carissimo filio nostro per omnia et in omnibus in quibus secundum Deum possumus deservire volentes, et religionem, honestatem, et litteraturam tuam diligentius attendentes, voto et proposito ipsius

[1] See as to the date Reuter, ii. 57. R. de Diceto (who was himself probably the archdeacon mentioned in this letter) gives one which, with the necessary change of persons, agrees with it as far as the word *annuendum*,—addressed by the pope to the chapter of the cathedral on the same occasion, i. 309, ed. Stubbs.

regis in hac parte, si tamen Londoniensis ecclesia hoc unanimiter postulaverit, duximus annuendum, fraternitati tuæ per apostolica scripta mandantes, quatenus juxta commonitionem prædicti fratris nostri archiepiscopi ad suscipiendam curam et regimen ipsius ecclesiæ, omni occasione et excusatione postposita, confidenter accedas, ei tam in spiritualibus quam in temporalibus utiliter, auxiliante Domino, provisurus. Licet namque illius te noverimus religionis et honestatis exsistere, ut libentius ministrares in minimis quam famosis et magnis ecclesiis præmineres, non dubites tamen onus assumere, quod ex divinæ dispensationis arbitrio noscitur provenire. Cum enim translationes personarum de una ad aliam ecclesiam absque evidenti et manifesta causa fieri sacrorum canonum inhibeant sanctiones, nos certas necessitates et causas a principe nobis propositas, et ipsius principis votum et desiderium, attendentes, translationem ipsam concedimus, inspectis quidem utilitatibus quas per studium tuum præfatæ Londoniensi ecclesiæ confidimus ex divina gratia proventuras. Data Parisius,[1] xiiii. kalendas Aprilis.

XIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Gilebertum Londoniensem episcopum.

(C. 258; Thom. 129.)

T[homas],[2] Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, venerabili fratri Gileberto, quondam Dei gratia Herefordiensi, nunc vero eadem gratia Londoniensi episcopo, salutem.

---

[1] *Parisiis*, G. (The termination is contracted in the MS.)

[2] *T.* in C., but wrongly altered to *Teodbaldus*. Foliot's translation was determined on March 6, and took place on April 28, 1163. R. de Diceto, i. 309.

On Foliot's translation.

Noli graviter ferre, dilecte in Domino frater, quod tibi majus onus imposuimus, quod te ad majoris ecclesiæ curam vocavimus, confidentes id divina miseratione salubriter fuisse provisum. Hoc mores tui, hoc nota religio, hoc sapientia data desuper, hoc opus bonum quod in Herefordiensi ecclesia operatus es, promeruerunt, ut dicatur tibi, "Amice, ascende superius."[1] Super pauca fuisti fidelis, merito supra multa constitueris. Non homini rudi et inexperto navigationis, sicut ex humilitate scribis, navim Petri commisimus, verum illi qui, jamdiu exercitatus in flumine, amodo debet eandem in alto gubernare. Lucerna accensa, quæ quasi sub modio abscondebatur, jam super candelabrum posita est, ut longe lateque luceat in domo Domini. Cantuariensi ecclesiæ, quæ in regno Anglorum est sicut caput in corpore, Londoniensis familiarius adhæret præ cæteris, ad quam te Deo auctore transtulimus, ut e vicino matris tuæ Cantuariensis ecclesiæ, cui debes omne quod potes, nobiscum possis onera sustinere. Præterea cum dominus papa tibi specialiter curam animæ domini nostri regis commiserit, ubi te sedere magis decet quam in regia urbe, quo crebrius propter negotia publica veniens, frequenter tuis instruatur colloquiis et consiliis solidetur? Venire ergo ne formides quo virtus tua te vocat, quo Dominus præcipit, de ope nostra et auxilio, quanta debetur amico et coadjutori, consolationem percepturus. Credimus siquidem hanc esse mutationem dexteræ Excelsi, eamque a divinæ dispositionis fonte emanare, non modo ut ecclesia Cantuariensis in negotiis suis fortius tanto nitatur auxilio, verum etiam ut imperfectum nostrum, quod in multis videmus, tua beatitudine suppleatur. Utinam, si fieri posset, priori die Dominico Londoniam venisses, ut tuum adventum digno susciperemus honore, ubi tunc præsentes aderamus. Nunc autem quoniam

[1] Dr. Giles carries on the supposed speech as far as *constitueris*.

negotia nostra illinc nos avulsere, archidiacono nostro vices nostras commisimus, adjuncto etiam illi domino Roffensi, si præsens adesse poterit. Valeat in Christo fraternitas tua, dilectissime frater.

XX.

Hugo Cluniacensis abbas ad Gilebertum Londoniensem episcopum.[a]

(C. 371 ; G. Fol. 479.)

Venerabili et carissimo fratri suo, magistro G[ileberto] Dei gratia Londoniensi episcopo, excelso in verbo gloriæ, frater H., humilis Cluniacensis[1] abbas, salutem et sincerum amorem.

Compliments.

Cum religio, sapientia, et eloquentia, qua persona vestra ornata est, ecclesiæ Dei honor sit, illi tamen specialis est gloria, quæ in Christo vos genuit, et uberibus suis lactavit. Felix, inquam, Cluniacensis ecclesia, quæ meruit talem habere filium, qui esset flos doctorum, religionis speculum, et præsentis sæculi decus ; in quo naturam gratia Dei præveniente et subsequente, omnia laudanda sic perfecit, ut vix aliqua reprehendenda reliquerit ; de quo dubium est, utrum malit virtutibus ornari, quam emundari vitiis ; in quo scientia multarum artium vitiorum fuit interitus, non cumulus ; qui mundanum philosophum vero Christo philosopho sic mutavit, ut istius veritatem retineret, illius astutiam non abjiceret : qui magistrum scholarum sic dimisit, ut discipulatum idiotarum Christi

[1] *Cln.*, C., which in the margin is interpreted by *Cernelleiensis*. But the abbot of Cluny is evidently the writer.

[a] This letter, which must have been written soon after Foliot's translation, is given as showing the estimation in which he was held.

devotus addisceret; quem non necessitas, sed sola caritas, traxit ad Christum; non miseria, sed solius perfectionis intentio, alienavit a mundo: cui multiplex scientia humilitatem accumulavit, humilitas constantiam adjecit; qui tantum honesta diligere, otiosa odire, turpia timere, ut in voluntate habuerit, ostendit: cui fuit injuria pro honestate injuriis non affici, labor in requie esse pro justitia, requies in labore vivere pro veritate: qui, factus monachus, de clerico præter ordinem nil sibi retinuit; abbas constitutus, opera monachi non deseruit; elevatus in magnum pontificem, idem qui antea permansit. Quot gradus accesserunt, tot virtutes successerunt; per multiplicem curam impositam, virtutes sibi auxit, non minuit; monachum reservavit in opere, in sollicitudine nil perdidit de abbate, in observantia mandatorum Dei episcopum honoravit et extulit. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Novit hæc Gallicana ecclesia tota, et fere Latina, et laudant Cluniacensem ecclesiam in hujusmodi filio; scit hoc Cluniacensis, et propter hoc plurimum in Domino exsultat.

Difficulties of the Cluniacs in the schism.

Audistis carissime, quod in partem Octaviani[1] declinaveramus, et conturbata sunt viscera vestra. Sed non turbetur cor vestrum, quoniam numquam ei adhæsimus, nec ad preces, nec ad promissa, terrores, et blandimenta imperatoris vel ad modicum adquievimus. Concilio ejus quod celebravit Papiæ nec propter amorem imperialem interesse voluimus. In confinio regni et imperii sumus. Alemannia, Hungaria,[2] Rossia, Lothoringia, Burgundia[3] trans Ararim, Provincia, Italia ex maxima parte, Lugdunensis provincia, cum imperatore obediunt domino O[ctaviano]. Minatur imperator se nobis ablaturum omnia quæ habemus in imperio ejus,

---

[1] *Octoviani*, C.
[2] *Ungaria*, C.
[3] *Burgundia, trans Ararim provincia*, G.

The count of Mâcon and others threaten them.

nisi consentiamus ei. Comes Matisconensis, qui juravit in verba imperatoris, et in cujus sumus potestate, extentum tenet gladium suum super cervices nostras. Lugdunensis cum suffraganeis suis suum parat jaculari anathema in caput nostrum. Domini cardinales qui sunt in regno maledictionem suam, non benedictionem, nobis promittunt. Reges Francorum et Anglorum minantur se exterminaturos omnia nostra in regnis eorum posita, nisi domino papæ A[lexandro] obediamus. Ex duabus integralibus partibus constat corpus Cluniacensis ecclesiæ; altera est in imperio, altera in regnis; quamlibet amittamus, væ nobis! Angustiæ nobis undique, quemadmodum et Susannæ. Credimus divino miraculo liberari, quemadmodum et ipsa. Omnipotens dextera non est impotens ad salvandum nos. Si decrevit liberare nos, continuo salvabimur. Adhuc in medio sumus, et regia via incedere deliberavimus. Vos igitur, qui pater noster estis per ætatem, frater per amorem, filius per gratiam, ne obliviscamini nostri, qui in omni caritate vobis conjuncti sumus. Ne obliviscamini matris vestræ, quæ, etsi jam in Christo vos parturivit, adhuc tamen in visceribus suis portat, vobis congaudens, vobis condolens, vestra omnia prospera et adversa sua reputans. Alia quædam dicenda, quæ epistola non loquitur, præsentium lator, noster et vester monachus, vice nostra vobis loquetur pro ipso et pro ecclesia de Lentona, cujus (ut audivimus) specialis estis defensor et adjutor in causis. Dilectionem vestram affectuose rogamus quatenus in ejus dilectionem et protectionem, sicut cœpistis, dignanter invigiletis causa Dei et ecclesiæ Cluniacensis.

XXI.

Alexander III. Papa ad Henricum II. Anglorum regem [et ad archiepiscopos, episcopos, et proceres Angliæ.]

(Rymer, new ed. i. 44, e Libro Nigro Scacc. Westmonast.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christo filio Henrico, illustri Anglorum regi, archiepiscopis quoque et episcopis, aliisque ecclesiarum prælatis, et universis comitibus et baronibus per Angliam constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Paris, Mar. 18.

Illum devotæ sinceritatis et sinceræ devotionis affectum quem tu, carissime fili rex, præ aliis antecessoribus vestris circa unicam matrem tuam, sacrosanctam Romanam ecclesiam, non cessas jugiter exhibere, diligentius attendentes, in id propositi et voluntatis adducimur, ut tibi et regno tuo desideremus, quantum cum Deo possumus, utiliter providere. The attendance of English prelates at the council of Tours shall not establish a precedent injurious to the crown.

Ex tenore siquidem litterarum tuarum accepimus, quod, habito archiepiscoporum et episcoporum et comitum quoque et baronum regni tui concilio, proposuisti omnes archiepiscopos et episcopos ad celebrationem concilii satis plenarie destinare; quod utique nos gratum acceptumque tenentes tam tibi quam concilio tuo uberes gratiarum exsolvimus actiones.

Cæterum ne ex eo quod fervore devotionis factum esse dignoscitur aliquod tibi vel regno tuo in posterum præjudicium irrogetur, ita nos honori et dignitati regni tui providere volentes, sicut tu et regnum tuum sacrosanctam Romanam ecclesiam honoratis, statuimus ut propter hoc tibi aut posteris tuis nullum detrimentum vel incommodum debeat provenire, neque occasione ista nova consuetudo in regnum tuum possit induci, vel ipsius regni dignitas aliquatenus minorari. Dat. Paris., xv. kal. April.

XXII.

Alexander papa ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.[a]

(C. 263; Thom. 344.)

A[lexander] episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri T[homæ] Cantuariensi archiepiscopo, apostolicæ sedis legato, salutem et apostolicam benedictionem.

Commendation and exhortation.

Curam et sollicitudinem quam circa negotium ecclesiæ te habere cognoscimus, gratam acceptamque tenemus, et eam sicut commendanda est plurimum in Domino commendamus, firmum propositum et promptam voluntatem habentes personam tuam sicut carissimi fratris nostri sincera in Domino caritate diligere, petitiones tuas libenter admittere, ac tibi pro tanta devotione, auctore Domino, intendimus utiliter respondere. Quia vero bonum inceptum finis laudabile reddit, fraternitatem tuam, de qua plenissimam fiduciam obtinemus, per apostolica scripta rogamus, monemus, et exhortamur in Domino, quatenus, sicut bene et laudabiliter incepisti, in devotione et fidelitate sanctæ Romanæ ecclesiæ ac nostra firmus et immobilis perseveres, atque ad ipsius exaltationem modis omnibus enitaris.

A forger named Adam to be punished.

Super falsario autem, Adam videlicet dicto, de quo nobis scripsisti, id tibi duximus respondendum, quod eum videlicet, si præsens vel absens est, omni ecclesi-

---

[a] There is some incurable mistake as to this letter. Jaffé gives it a wide date—1165–9; but even this is irreconcileable with the date at the end, as Alexander does not appear to have written any letters from Anagni until 1173. The title of legate, which appears in the heading, was not bestowed on the archbishop till 1166, when he was in exile; and on the other hand, this letter seems to suppose that the pope had as yet had little to do with him, and that the archbishop was in full possession of his see, with power to enforce discipline by deprivation and imprisonment. If we might read *R.* (*i.e.* Richard) for *T.* in the address, the difficulties of the case would vanish.

astico officio et beneficio non differas perpetuo spoliare, et si in terram redierit, eum capere studeas et in arcto monasterio retrudas, et ibidem facias perpetuis temporibus remanere. Data [An]agn[iæ], tertio kalendas Aprilis.

XXIII.

Alexandri papæ ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum, de canonizatione Anselmi.

(Wharton, Ang. Sacra, ii. 177; G. Fol. 337.)

Tours, June 9.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri nostro Thomæ Cantuariæ archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

The canonization of Anselm to be referred to a provincial assemblage of bishops, &c.

Constitutus olim in præsentia nostra suppliciter nos et devotę rogasti, ut illum sanctæ recordationis virum, Anselmum videlicet quondam Cantuariæ archiepiscopum, cujus vitam et veneranda miracula nobis præsentare curasti in concilio Turonensi, canonizare vellemus. Nos vero pro eo, quod plures illuc convenerant qui pro aliis sanctis viris illud idem instanter expetebant, quod[1] rogaveras duximus differendum. Nunc autem de honestate et prudentia tua plenam in omnibus fiduciam obtinentes, negotium istud tuæ curæ tuæque discretioni committimus; per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus fratres episcopos nostros suffraganeos tuos, et abbates atque alias religiosas personas in tua provincia constitutas, ante tuam præsentiam convoces, et coram eis omnibus prædicti viri sancti vita perlecta et miraculorum ejus[2] serie publice declarata, cum consilio et assensu convenientium fratrum super illo canonizando, secundum quod in consilio eorum

---

[1] Om. Wharton.

[2] *ejus* is placed before *perlecta* by Wharton.

inveneris, nostra fultus auctoritate procedas; sciens quod nos illud, quod tu super hoc cum dictis fratribus provideris statuendum, auctore Domino ratum et firmum habebimus. Datum Turon. quinto idus Junii.

XXIV.

Alexander papa ad Henricum Remensem archiepiscopum.

(Martene, Collectio Ampliss. ii. 674; Migne, cc. 260.)

Bourges, Aug. 23.[a]

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Henrico salutem et apostolicam benedictionem.

Refusing the suit of archbishops of Reims and Canterbury for ecclesiastical burial of a knight slain in a tournament.

Litteras tuas debita benignitate suscepimus, in quibus pro quodam milite, qui peccatis exigentibus in torneamento decessit, ut sepulturam ei ecclesiasticam indulgeremus, te, precibus venerabilis fratris nostri Cantuariensis archiepiscopi motum, nos attente rogasse cognovimus. Verum licet in omnibus, quantumcunque cum Deo possumus, tam tibi quam ei velimus deferre, et petitiones vestras libentius exaudire; quia tamen, a regibus, principibus et baronibus terræ propter eandem causam sæpius affectuose rogati, nullum hujusmodi precibus assensum præbuimus, ne prava illa consuetudo ex hoc incrementum posset suscipere, non grave tibi sit vel molestum quod preces tuas in hoc prætermisimus inexauditas. Data Bituricis decimo kalendas Septembris.

[a] 1163 is the only year in which the pope was at Bourges in the month of August.

XXV.

JOANNES PICTAVENSIS EPISCOPUS[a] AD THOMAM CANTUARIENSEM.

(O. i. 25; Lup. i. 1; G. Fol. 462.)

Reverendissimo domino et patri beatissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, suus Joannes, eadem gratia Pictavensis[1] ecclesiæ humilis sacerdos, salutem et sanctæ perseverantiæ virtutem.

The writer goes to Tours for a meeting with some officials,

Vix mihi, domine, vel unum diem in itineris procinctum indulsi post litterarum vestrarum susceptionem, immo et omnis mihi etiam unius horæ morula odiosa erat post illarum perlectionem litterarum, quæ nihil continebant nisi solam obtestationem, ut tam necessario negotio, absque cujus impetratione non erit, sicut proponitis, absque scrupulo conscientia vestra, meum præstarem obsequium. Fateor, domine, excussisse mihi lacrymas litterulas illas; quarum tam sedula, et sub tali imprecatione, obsecratio nescio quam circa fidem amici dubitationem importare videbatur. Malo tamen, ut salva pace domini mei loquar, vos juxta nominis vestri[2] proprietatem parum credulum, quam me minus devotum inveniri. Et quamvis, sicut præcepistis, in hujus itineris arreptione Pictavensium meorum contempserim loquacitatem, volui tamen, salva gerendi negotii fide, ipsorum declinare nugacitatem. Inde fuit quod palam proposui me episcopo Ebroicensi,[b] Ricardo de Humeth[3] conestabulario, Willelmo filio Hamonis, cæterisque regis officialibus Turonis oc-

---

[1] *Pictaviensis*, Z, L, and G, throughout.

[2] *nostri*, G.

[3] *Humet*, G.

---

[a] John had been consecrated by the pope at the council of Tours in May 1163. This letter may probably be dated in August or September following.

[b] Rotrou, bishop of Evreux.

cursurum, qui eisdem diebus ibi [1] convenire debebant, ut super pace comitum Arvernensium [2] tractarent. Consilii siquidem illorum fidem explorare necesse habebam propter novorum mandatorum inauditam duritiam, quæ mihi Luscus [a] noster, cujus et mentis oculum penitus excæcavit Deus, et cum illo Symon de Turnebu constabularius [3] Toarcensis,[4] ex parte regis apportaverant. Illi enim paucis diebus post natalem [5] apostolorum Pictavium [6] venerant, et solum me in partem traxerant, tanquam secreta habentes ad me mandata; adhibito tamen secum Henrico panetario, quasi legationis sibi injunctæ fideliter peractæ, si necesse foret, teste futuro. Cumque plurimum insisterem ut vel unum mecum adhibere possem, sive abbatem, quia plerosque ibi mecum habebam, sive quamcunque ecclesiæ meæ personam, sive saltem canonicum, id mihi concessum non est, eo quod mandata ad me tantum, non etiam ad illos, perferenda accepissent.

having received commands which invaded the privileges of the church. (June 29.)

Inhibuerunt itaque mihi sub districta interminatione, ne aliquid ad regis dignitatem pertinens mihi usurparem. Cui mandato cum me [7] libenter pariturum respondissem, ad specialia [8] tandem descenderunt, prohibentes ne ad querelas viduarum vel orphanorum vel clericorum aliquem parochianorum meorum in causam [9] trahere præsumerem super quacumque possessione immobili, donec ministeriales regis, vel dominorum ad quorum feudum res controversiæ pertineret, in facienda justitia eis defecissent. Deinde ne super accusatione fœnoris quemquem audirem. Præterea ne in aliquem

[1] *ibidem*, Z.
[2] *Avernensium*, O.
[3] *conestabulus*, B; *conestabulo*, V. L.
[4] *Toaicensis*, V; *Toaitensis*, *L*; *Thoarcensis*, Z (of Thouars).
[5] *natale*, O, Z.
[6] *Pictavim*, Z.
[7] Om. O, Z.
[8] So the editions read. Z, O, and V have *spiritualia*; but the two words are so nearly alike in their contracted forms that they might readily be confounded by copyists.
[9] Om. *L*.

[a] Richard de Luci.

baronum,[1] ipsis inconsultis. immo donec ipsi illum[2] mihi, in quibus deberent, ad justitiam offerrent, anathematis sententiam promulgarem. Hæc enim fere erant, in quibus contra regiam agere dicebar dignitatem; et præcipue circa clericos,[3] quorum patrimonia,[4] ad ipsos quocumque titulo devoluta, a sordidorum et personalium[5] munerum præstatione irreverenter defendere dicebar. Pœna quoque his omnibus subjecta est, si hæc de cætero mihi usurparem. Quamvis enim circa personam meam, ut aiebant, duriora illis injuncta fuissent, mihi tamen etiam cum periculo suo parcentes, indictam sibi ad alios pœnam extenderent, ita scilicet, ut si quis ad citationem meam veniret, prædictis privilegiatis personis responsurus, omnia illius bona confiscarentur, ipso, eo quod coram nobis respondisset, publico carceri deputando; in accusatione vero[6] fœneratorum eidem quoque pœnæ subjicerentur, tam accusator qui nos adiisset, quam accusatus qui coram nobis respondisset. Quod si vel in istos, eo quod coram nobis respondere nollent, vel in alios quoslibet a rege possidentes principaliter, ipsis inconsultis, excommunicationis sententiam dictarem, scirent exinde excommunicati illi regi non displiciturum si vel in personam meam manum extenderent, vel in bona mea[6] grassarentur, vel in personas vel in bona clericorum meorum, qui sententias ex mandato meo promulgarent, aut promulgatas observarent.

His answer.

Ad hæc ego illis et reverenter et humiliter respondi, oportere me omnia hæc, licet solus audissem, ad ecclesiæ meæ referre conscientiam, cujus erant libertates illæ quibus hactenus usus eram et nunc uti prohibebar. Quibus omnibus si ipsis inconsultis renuntiassem, nihil actum esset, nisi quod in capitis mei

---

[1] *baronem*, L, G.
[2] *illos*, L.
[3] *clericos circa*, L, G.
[4] *matrimonia*, L.
[5] *pœnalium*, *L.*
[6] Om. *L.*

The orders published at Poitiers.

periculum redundare posset. Verum cum communicato cum ecclesia nostra verbo me nihilominus in libertatis nostræ prosecutione perseveraturum cognovissent, primo coram plerisque baronum [1] Pictavensium, deinde coram civibus nostris, sua publice promulgaverunt edicta. Hinc mihi, sicut supra dixi, Turonis proficiscendi, et cæterorum ministerialium regis consilium explorandi, occasionem accepi. Adjeci etiam,[2] quod si forte apud eos certi mihi consilii certa forma non appareret, illud Senonis in secretario domini papæ non esset inutile explorare. Sub hujus consultationis obtentu[3] cum Turonis pervenissem, inveni supra nominatos regis officiales, jam firmato consilio quod in Arverniam proficiscerentur, ipso die ad castrum, quod Luchiæ[4] nominatur, profectos esse. Quos ego continuato duplomate usque ad idem castrum prosecutus, ibidem Willelmum filium Hamonis et Hugonem de Cleers reperi. Cæteri jam ab ante auroram ad Castrum Radulfi[a] iter arripuerant. Apud quos cum nihil consilii fere, quod ad negotium ecclesiæ meæ attinebat, invenissem, gaudio tamen gavisus sum quod opportunitatem accepi conveniendi ipsum Hugonem de Cleers super litteris quas ei mittebatis. Cumque præsensissem quod G. clericus ejus ibidem præsens non esset, adjeci me in mandatis accepisse a vobis, quod ego, si ille abesset, in [5] litteris legendis, et in eisdem, postquam lectæ essent, communicandis,[6] et etiam in rescribendo vobis, si quid rescribere vellet, absentis locum supplerem.[7] Et quoniam spatium illi ad ea quæ rescribere[8] volebat non suppetebat, impetravit a me ut litteras quas G. suo mittebatis ipse in

The bishop's proceedings.

[1] *baronibus*, L.
[2] Om. O, L.
[3] *obtentum*, V, Z.
[4] *Luthiæ*, L, B, (Loches).
[5] *et in*, Z.
[6] So L, G; *communiendis*, V, O, Z.
[7] *supplere*, V, O.; *supplerem*, Z, *L.*
[8] *scribere*, V.

[a] Chateauroux.

manu sua fideliter reciperet, et illas, quas ipsi prælegeram, sub fidei suæ pollicitatione donec[1] ad eas rescripsisset conservaret, nullius oculo nisi sæpedicti G. illas inspecturo. Et is, quantum mihi videtur, compatitur injuriis quæ ecclesiæ Dei irrogantur, etsi non usquequaque forsitan contemplatione divina, respectu tamen, ut existimo, affectionis domini sui, cui, quantum animadvertere possum, timet ne forte in his quæ agit a Deo, quem offendere videtur, percutiatur, Ego vero dominum Ebroicensem, et illos qui cum eo[2] præibant, litteris tantum prosecutus incepto itineri[3] institi, et ab eodem castro, id est, a Luchiis,[4] præsentium latorem ad vos remisi. Præmisi autem cursorem, per quem abbatem Pontiniacensem ut mihi in curia occurrat invito, qui Claræ-Vallensi[5] et de Fossa-nova ordinis sui abbatibus in negotio vestro nobiscum cooperetur, si illos forte in curia invenerimus. Quibus, prout Deus permiserit, expletis, nuntium ad vos dirigere curabimus, per quem omnia ad vos vel ad nos pertinentia, quæ cognitione vestra digna existimabimus, vobis significare studebimus. De cætero paternitati vestræ supplico pro clerico vestro, amico meo, Turstano de Burnis,[6] ut eum[7] gratia vestra ad me vel semel videndum venire permittat; quem, si obsequio vestro necessarius est, vobis continuo remittemus. Bene valete.

---

[1] *donec . . . contemplatione*, om. V, L, B, from confounding the endings of *pollicitatione* and *contemplatione*.

[2] *illo*, O.

[3] So O; *in cæpto itinere*, L.

[4] *Luthiis*, L; *Lothiis*, B.

[5] *Claresvallensi*, O.

[6] *Burnis*, V, Z; *Burnes*, O.

[7] Om. L, G.

XXVI.

Epistola Alexandri papæ ad Gilebertum Londoniensem episcopum.

(C. 222; G. Fol. 359.)

Bourges, Sept. 4. Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri [Gileberto], Londoniensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

The bishop is desired to give the king good advice. Quanto majorem in ecclesia Dei locum nosceris obtinere, tanto amplius multorum oculi in te defixi consistunt, quorundam quidem ut detrahant, quorundam vero ut tuis bonis actibus informentur. Unde et oportet prudentiam tuam ita caute et circumspecte in omnibus se habere, ut quisque in te inveniat quod debeat imitari, et ex quo proximorum vita proficere valeat ad majora. Carissimus siquidem filius noster Epp. 16–19. Henricus, illustris Anglorum rex, honestatem, prudentiam, et religionem tuam considerans et attendens, a nobis multa precum instantia postulavit, ut in ea civitate quæ quasi caput regni est, et in qua ipse diuturniorem moram facere consuevit, pontificale officium gereres, et ibidem ad conferendum ei spirituale et temporale consilium permaneres. Interest igitur tua, ut eum qui talem de te spem fiduciamque concepit ad quæque bona opera securius exhorteris, et ab his quæ animæ suæ periculum pariant studeas deterrere. Rogamus itaque fraternitatem tuam, et commonemus in Domino, quatenus ei frequenti exhortatione proponas ut consideret studiosius et revolvat ad quam sublimia et excelsa eum providentia divinæ miserationis erexit, quomodo regnum sibi per suam gratiam subjugavit, et qualiter eum de die in diem incrementis facit potioribus abundare. Ad cor autem et ad memoriam omnia hæc reducens, in omnibus actibus suis Deum præ oculis habeat, ab illicitis absti-

nens semper ad meliora se provehat, et Eum sibi studeat habere placatum, sine quo nec regnum obtinere terrenum, nec acquirere poterit sempiternum. Cæterum ad hoc convenientius exsequendum, asseras ei firmiter et proponas ut sacrosanctas Dei ecclesias, pro quibus Dominus Jesus Christus in terris visus est et cum hominibus conversatus, in proprio corpore mortis sustinens passionem, sinceriori affectu diligat, manuteneat, atque ad earum libertatem diligentius quam consueverit .studeat et intendat. Nihilominus etiam tam archiepiscopos quam alios coepiscopos tuos, ut eundem regem simul tecum ad hoc ipsum diligenter inducant, studeas convenire. Cum enim per alia multa opera pietatis placere possit in oculis Conditoris, id erit præcipue per quod regnum sibi feliciter poterit ampliari, et ipse incrementa non modica tam spiritualiter quam temporaliter ab omnipotente Domino exinde obtinebit. Hujusmodi autem commonitionem ita opportune et importune [1] circa eum habere studeas, et ipsum ad hoc ita diligenter inducas, ut [2] eum tam in relevatione ecclesiarum, quam in aliis in quibus culpabilis invenitur, seipsum corrigere tuis admonitionibus sentiamus. Ad hæc honestæ et religiosæ personæ quantum in hoc tempore ecclesiæ Dei necessariæ utilesque consistant, et quantum sit eorum vita et incolumitas opportuna, tam nos quam omnes qui ratione utuntur facile recognoscunt.

He is warned against too great asceticism.

Audivimus autem, et veridica multorum relatione comperimus, quod tu carnem tuam ultra quam deceat et expediat attenuas et affligis, nec carnibus vescens, nec stomachum vino reficiens ad salutem. Unde timendum est, ne, dum jumento necessaria subtrahuntur, nimia debilitate succumbas, et ecclesia Dei ex tuo (quod absit!) defectu grave sustineat detrimentum, de

[1] *importune*, Vulg. 2 Tim. iv. 2 ; *inopportune*, C, G.

[2] *ut*, C ; *et*, G.

cujus conversatione et vita non modica suscipit incrementa. Sane scire te credimus, qualiter in veteri
Levit. v. 8. testamento turtur in sacrificio non consuevit occidi, sed caput ejus legitur ad pennulas retorqueri; significans quod vir justus non debet parcitate ciborum carnem perimere, sed ei superflua subtrahendo luxus et vitia resecare. Mortificatio enim carnis ad modicum utilis est, pietas vero ad omnia necessaria comprobatur. Monemus igitur fraternitatem tuam et exhortamur attentius, quatenus de cætero carni tuæ nequaquam hujusmodi austeritatem indicas, sed juxta commonitionem apostoli modico vino et temperato utaris, et carnibus aliquando, cum vel medicinam acceperis, vel corporis infirmitate gravaris, ita quod, corpore non ultra debilitato quam deceat, servitio Conditoris valeas robustius inhærere, et ecclesiæ Dei, cui admodum necessarius es, teipsum possis incolumem conservare. Data Biturici, 11 nonas Septembris.

XXVII.

Alexandro papæ Thomas Cantuariensis archiepiscopus.[a]

(O. 67; A. 254; Z. i. 74; Lup. i. 77; Thom. 3.)

Complaint against the archbishop of York for carrying his cross in the southern province.

Venerande pater et domine, quantum Cantuariensis ecclesia[1] beati Augustini, qui eam tam moribus quam lapidibus fundavit, ejusque successorum, vitæ excellentia ac morum prærogativa meruerit exaltari, prudentiam vestram latere minime existimamus. Sane sub eorum sana dispositione et provida dispensatione, primaria dignitate atque primatus honore, multorum

[1] *a tempore*, ins. after *ecclesia*, O, Z.

[a] This appears to have been written some time before Oct. 18, 1163.

privilegiorum attestatione, decorari obtinuit; siquidem inter omnes occidentales ecclesias tam dignitate claruit quam erga sacrosanctam Romanam ecclesiam tam fide quam devotione præstitit. Profecto a suæ matris, sanctæ ecclesiæ Romanæ, sinu, etiam schismatis tempore, ingentibus tribulationibus ad id ipsam urgentibus, avelli nunquam potuit. Cæterum nostris temporibus, in quos[1] fines sæculorum devenerunt, crebris adversitatis tunsionibus agitata servituti incipit[2] subjici. Nam ecce,[3] qui velut filius ejus tamquam matris ubera ab ineunte fere ætate suxisse dignoscitur, ipsius undique latera concutit, cujus suffragiis ad eum honorem quo nunc fruitur ipsum sublimatum fuisse constat. Dominum Eboracensem archiepiscopum loquimur, qui, cum omnem reverentiam sæpe-fatæ ecclesiæ impendere deberet, eam pristina dignitate privare molitur. Cum enim in universa provincia nostra antiqua libertate potiremur, temporibus nostris, quod non ante, qualiquali[4] occasione usurpata, sicut ipse optime novit, contra crucem crucem erexit, cruci crucem opposuit, Christum significans esse divisum, crucis scandalum suscitavit. Cumque ipse a nobis fraterna caritate admonitus desistere nollet, vestræ sanctitatis litteras, quibus ne id faceret inhibebatur, ei porreximus; at vestrum contemnens mandatum, nihilominus crucem bajulavit. Qui tamen post quatuor pluresve dies nos ad audientiam vestram super falsa suggestione appellavit, sancti Lucæ diem appellationi præfigens; ad quem, Domino disponente, in promptu ei[5] plenissime responsuri occurremus.[6] Verum si urgentissima causa impediente præsentiam[7] vestram adire non poterimus, Odonem, sup-

An appeal appointed for Oct. 18.

---

[1] *quæ*, L.
[2] *incipi subjicit*, A.
[3] *ecce*, om. L.
[4] *qualiquali occasione usurpata*, A, Z, L; *qualibet occ. usurpatum est*, G.
[5] *sibi*, Z.
[6] *occurremus*, A, O, V; *excurremus*, L.
[7] *præsentiam vestram*, O, V, A; om. L.

priorem ecclesiæ nostræ, procuratorem in præsenti causa et in omni incidenti quæstione constituimus, nos ratum habituros quidquid fecerit firmiter promittentes. Valeat et vigeat semper sanctitas vestra, pater carissime.

XXVIII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Alexandrum papam.

(C. 126; G. Fol. 149.)

Patri suo et domino, summo pontifici A[lexandro], frater Gilebertus. Londoniensis ecclesiæ minister, debitum apostolicæ reverentiæ caritatis et obedientiæ famulatum.

Intreating support for Canterbury against encroachments of York.

Ut ostium cardine, sic sanctæ sedis apostolicæ moderamine sacro omnes quidem ecclesiæ, Domino sic disponente, et ecclesiæ suæ sanctæ pie per omnia providente, reguntur. Quæ cum judicialis æquitatem censuræ omnibus exhibeat, jus suum unicuique sancte et intemerate conservat, sic iras mitigat, sic fomitem reprimit jurgiorum, sic caritatem solidat, et per omnes ecclesiæ partes pacem (si forte inimico homine superseminante zizania in aliquo turbata est), sancta summeque laudabili circumspectione reformat. Inde est quod dilectæ nobis et diligendæ semper in Domino sanctitati vestræ tota mente totoque hominis interioris affectu preces supplicando porrigimus, quatenus erga illam sanctæ Romanæ ecclesiæ specialem et devotissimam filiam, Cantuariensem videlicet ecclesiam, sereni cordis et benivolæ mentis oculos habeatis, et qui jus suum cuique defenditis, ob beati Gregorii et sancti fundatoris ejus Augustini merita, ipsam vestri (quod absit!) apostolatus tempore nec opprimi nec injustis oppressionibus ab antiqua dignitatum suarum luce ob-

scurari permittatis. Nam si paternis est fides habenda traditionibus, ut a sancta Romana ecclesia Cantuariensis fide illuminata est, sic est Eboracensis per Cantuariensem ad fidem procul dubio conversa. Est enim ex historiis notissimum, beati Augustini successorem Laurentium ad hoc Paulinum direxisse,[a] ipsiusque ministerio civitatem Eboracensem[1] ab infidelitatis tenebris eruisse, et in ipsam primatus dignitatem et gloriam hoc ipso digne promeruisse. Quem quidem primatus honorem multis prædecessorum vestrorum temporibus ecclesia Cantuariensis obtinuit, et in Eboracensem ecclesiam modis pluribus factisque memoria dignis exercuit. Unde sublimitati vestræ Cantuariensis ecclesiæ tota supplicat plenitudo, ne filiam adversus matrem suam levare calcaneum, et in ejus paritatem efficaciter aspirare permittatis, neve insigne gestandæ crucis, quod soli Cantuariensi concessum esse testatur antiquitas, in scandalum (quod absit!) ecclesiæ Anglorum et stuporem regni, Eboracensis ille in aliena ulterius provincia circumferat, auctoritate apostolica provideatis. Si enim bene meritos beneficiis ampliare dignum est, Cantuariensi proculdubio ecclesiæ non solum antiqua convenit privilegia conservare, verum etiam novis eam semper dignitatibus insignire consequens est, que nimirum sedi semper apostolicæ se in quibus potuit obnoxiam devotissime recognovit.

---

[1] *Eboracæ*, G. (The word is contracted in C.)

---

[a] It would be more correct to say that Paulinus was sent by Justus, the third successor of Augustine. Beda, ii. 9.

XXIX.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AD ALEXANDRUM PAPAM.[a]

(Lup. i. 18; O. 37; Z. i. 14; Thom. 1.)

Sept. Carissimo[1] domino et patri Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem et omnem obedientiam in Christo.

Sufferings of the church. Litteræ consolationis, quas vestra nobis dignata est paternitas destinare, magnum quidem mediocriter anxiato afferre possent remedium; aut si saltem nostra circa unum aliquid figeretur angustia, spem nonnullam respirandi possemus ex eis concipere. At quoniam de die in diem malitia invalescit, multiplicantur injuriæ, non nostræ, sed Christi,—immo quia Christi, eo magis nostræ,—succedentibus sibi invicem more fluctuum procellis, solum nobis videmus imminere naufragium, nec aliud consilium superesse, nisi ut Christum[2] quasi dormientem in navi pro viribus nostris excitantes dicamus, "Domine salva nos, perimus." Et[3] hoc sane aptiorem malignandi nacta est iniquitas occasionem, quod statum sanctæ Romanæ ecclesiæ infirmiorem conspicit, ut vere liqueat, quod quidquid in caput, sive bonum sive malum, sive dulce sive amarum, defluit, per barbam descendens, nec oram vestimenti relinquit intactam. Eripitur Jesu Christo quod sanguine suo comparavit; in ipsam Ejus sortem potestas sæcularis manum extendit. Adeo ut nec sanctorum patrum sanctiones, nec statuta canonum, quorum apud nos etiam nomen exosum est, nec clericis quidem patroci-

[1] *Carissimo . . . . Christo*, om. Z, L.

[2] *Christum*, O, V, Z; *ipsum*, L.

[3] *Ex*, Z.

[a] Probably a few days before the meeting of the council of Westminster, Oct. 1, 1163. Reuter, i. 556.

nari valeant modo, qui ab hac jurisdictione hucusque speciali privilegio fuerunt exempti. Et quoniam enarrare vel prosequi scripto quæ patimur longum esset et tædiosum, ad vestram mittimus paternitatem magistrum Henricum,[a] fidelem et familiarem vestrum et nostrum, in cujus ore posuimus singula seriatim, prout vidit et audivit,[1] vobis exponenda. Ei,[2] si placet, credite, tamquam si nos loquentes audiretis viva voce. Hoc tamen sciatis, quoniam, si fieri posset, multo libentius vos in persona visitaremus nostra quam in alia. Loquimur vobis sicut patri et domino; et quod dicimus, summo silentio petimus occultari. Nihil enim nobis tutum est, cum omnia fere referantur ad regem quæ nobis in conclavi vel in aure[3] dicuntur. Væ nobis, qui in hæc servati sumus tempora, quorum diebus accesserunt hæc mala; qui in priori statu tanta potiti fuimus libertate, quam modo dura et pessima servitute recompensamus! Fugissemus saltem, ne in direptionem patrimonium Crucifixi dari videremus; sed quo, nisi ad Eum, qui nostrum refugium et virtus est, ignoramus. De Walensibus, et Oeno,[4] qui se principem nominat, domine, provideatis, quia dominus rex super hoc maxime motus est, et indignatus. Carissime pater et domine, bene valete.

Master Henry sent to the papal court.

---

[1] *prout vidit et audivit seriatim*, L.

[2] *Ei*, Z; *Et*, L.

[3] *aure*, O, V, Z; *aurem*, L.

[4] *Hoeno*, Z.

---

[a] This is the name in the present letter, and in those to the cardinals which follow. But the person intended appears to be the same who is afterwards (Epp. 47, 62.) called *Hereveus*.

XXX.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS HUMBALDO OSTIENSI EPISCOPO.

(O. ii. 297; Lup. i. 19 Thom. 44.)

Sept. 1163. Dilectissimo[1] patri et domino Humbaldo, Dei gratia Hostiensi episcopo, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister, salutem et promptum cum reverentia famulatum.

Master Henry accredited to cardinal Humbald.

Sanctitati vestræ, quam in templo Dei columnam veneramur immobilem, dignum duximus aperire quot et[2] quantis oppressionibus ecclesia Dei laboret in partibus nostris, et quam periculosam tam in nobis quam in[2] aliis membris suis ærumnam sustineat. Ad hoc vobis plenius intimandum mittimus magistrum Henricum, fidelem sanctæ Romanæ ecclesiæ filium, nostrumque familiarem, rogantes ut verbis ejus fidem adhibeatis, tamquam ex ore nostro procedentibus. Necessaria nobis est vestri consilii festinata responsio. Et cum de die in diem super nos indebitarum exactionum, immo sacris canonibus et ordini nostro penitus adversantium, invalescat insolentia, ad vos post Deum confugimus, aliud refugium non habentes. Valeat memor nostri[2] sanctitas vestra.

XXXI.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS BERNARDO[3] PORTUENSI EPISCOPO.

(O. ii. 38; Lup. i. 20; Thom. 34.)

Sept. 1163. Hortatur nos et loquendi præstat[4] fiduciam sanctitatis vestræ nota constantia, ut quæ sancta ecclesia in

Master Henry

[1] *Dilectissimo . . . famulatum*, om. Z.
[2] Om. O.
[3] *Bernarno*, O.
[4] *parat*, Z, L.

nobis et aliis membris suis in Anglorum regno patitur vestræ discretioni curemus innotescere, sperantes a vobis sanum reportare consilium, et necessariam tanto dolori medicinam. Verum attendentes hujus nostræ calamitatis seriem nec facile nec tutum esse paginæ mandari, mittimus ad vos magistrum Henricum, fidelem et familiarem vestrum et nostrum, ut fida relatione, prout vidit et audivit, universa vobis[1] exponat, dictis ejus fidem adhiberi, tamquam nostris, postulantes. Vos, domine, juxta datam vobis a Deo sapientiam, secundum quod de statu nostro cognoveritis, consilii vestri solatium nobis, immo et toti Anglorum ecclesiæ, impertiri non differatis; quoniam in arcto positi sumus, nec ullum præter Deum et sanctam Romanam ecclesiam auxilium exspectamus. Valeat et subveniat nobis sanctitas vestra. accredited to the cardinal of Porto.

XXXII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Alberto presbytero cardinali.

(O. ii. 296; Lup. i. 21; Thom. 30).

Domino[2] et amico carissimo Auberto, Dei gratia sanctæ Romanæ ecclesiæ presbytero cardinali, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem et debitam reverentiam. Sept. 1163.

Nil nobis hac tempestate jocundius dari posset quam vestræ copia præsentiæ, ut de statu nostro conferre possemus ad invicem, et vestræ discretionis consilium reportare, quod in omnibus vivax et efficax sumus experti. Jocunda, inquam,[3] nobis esset hujusmodi collatio, quia Distresses of the church.

[1] Om. O.

[2] *Domino . . . reverentiam*, O; om. Z, L, &c.

[3] *itaque*, O.

pernecessaria.[1] Paucos enim vel nullos apud nos reperimus, qui puræ veritatis[2] tramite non claudicantes incedant, qui[3] non magis quæ sua sunt quærant vel[4] curent quam quæ Jesu Christi, studentes potius terreno regi placere, quam cælesti displicere formidantes. Loquimur vobis tamquam speciali patrono et amico fidelissimo, non verentes animum nostrum vobis aperire medullitus, ut tamen quod dicimus ad aliam non transeat audientiam in fide et dilectione suppliciter obsecrantes.

In tot et tantis apud nos sanctæ ecclesiæ libertas impugnatur, ut vix ad videndum sufficere possimus vel audiendum. Emergunt quotidie nova, et prioribus inaudita sæculis exiguntur.[5] Imponitur silentium legibus, et regula canonum a sorte Domini penitus exclusa, novis legibus subjiciuntur clerici, et pro voluntate laicæ potestatis agitantur. Scimus quia dominum regem tenere diligitis et fideliter, ideoque manifestius vobis[6] loquimur, ut acrius condoleatis. Difficile et longum est omnia scripto complecti, ideoque magistrum Henricum, fidelem et familiarem vestrum et nostrum, ad vos transmittimus,[7] qui, secundum quod vidit et audivit, rerum seriem gestarum vobis plenius exponet. Cui, si placet, credite tamquam nobis. Si tamen fieri possit,[8] mallemus in propria persona nostra vis visitare, et vivas a vobis "audire et reddere voces," quam aliter. Nullum, nisi Deus dederit, nobis adest consilium, quia inter barbaros nobis esset melius servire, quam hæc mala diebus nostris in sancta ecclesia videre. Valete, carissime domine.

Master Henry.

Virg. Æn., i. 409.

---

[1] *perquam necessaria*, L.
[2] *veritate*, O.
[3] *qui*, Z; *quasi*, L.
[4] *et*, *L.*
[5] *extinguntur*, O.
[6] *vobis*, V, O, Z; *vobiscum*, *L.*
[7] *transmisimus*, O.
[8] Om. V; *posset*, L.

XXXIII.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS JACINCTO [HYACINTHO] CARDINALI DIACONO.

(O. i. 39; Z. i. 19; Lup. i. 22; Thom. 49.)

Sept. 1163. Accrediting M. Henry.

Abundaverunt[1] mala super capita nostra, contumeliis et injuriis supra modum afficimur, saturati sumus opprobriis, et qui insurgunt in nos forte vivos deglutissent nos, nisi quia ad summi consilii Angelum et sanctam Romanam ecclesiam confugimus, in qua post Deum spei nostræ summa consistit, a qua si (quod Deus avertat!) ceciderimus, omni consilio destituti, quid nobis agendum sit penitus ignoramus. Ut igitur eorum quæ patimur seriem plenius cognoscatis, mittimus ad vos magistrum Henricum, fidelem et familiarem vestrum et nostrum,[2] ex cujus relatione status nostri miseriam perpendere poteritis. Ei, si placet, credite[3] in his quæ ex parte nostra vobis dixerit, tamquam si[4] ex ore nostro audiretis. Non differat, quæso, vestra discretio suum nobis aperire consilium, quoniam in arcto positi sumus, et a vobis, in quo maximam habemus fiduciam, tamquam amico nostro præcipuo et patrono, solatium exspectamus. Valeat et compatiatur nobis sanctitas vestra.

XXXIV.

ALEXANDER PAPA THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO. IN INITIO TRIBULATIONIS.

(O, i. 36; C. 293; Lup. i. 17; Thom. 200.)

Sens, Oct. 26, 1163. Answer to Ep. xxix.

Litteras quas nobis tua fraternitas destinavit, et ea quæ nuntius tuus nobis viva voce proposuit, attenta

---

[1] *Inundaverunt*, Z, G.
[2] V, O; *nostrum et vestrum*, L.
[3] *Et si placet, credite ei*, L.
[4] Om. O.

diligentia audivimus, et graves anxietates et amaritudines, quibus animus tuus assidue affligitur, plenius attendimus. Unde his auditis et cognitis spiritus noster commotus est et valde turbatus, quibus cordi est [1] libenter in tuis prosperitatibus delectari, et tibi [2] in adversis tanquam fratri carissimo plurimum [3] condolere. Tu ergo, sicut vir constans et prudens, recolens sæpe quod dicitur, "Ibant apostoli gaudentes a "conspectu concilii, quia [4] digni habiti sunt pro no-"mine Jesu contumeliam pati," hujusmodi angustias in patientia toleres, et non plus quam oporteat tuus spiritus anxietur, sed dignam in teipso consolationem recipias, ut et nos tecum in Eo pariter consolemur, qui te ad corroborationem catholicæ et Christianæ veritatis hoc necessitatis articulo reservavit, et cujus beneplacitum est eorum quæ minus licite commisisti maculam in præsenti [5] abstergere, et per varias afflictiones punire, ne ea [6] videantur in districto examine punienda reservari. De cætero non tibi grave sit, nec (sicut ex litteris quas clerico tuo misisti accepimus) ulla ratione meticulosum, quod es ad sedem apostolicam appellatus; quia gratum nobis est et acceptum, et volumus ut, si illi qui te appellaverunt forte venerint, tu per teipsum, si tibi visum fuerit, appellationem ipsam omni dubietate et dilatione postposita prosequaris. Nec unquam auctoritate Romanæ ecclesiæ aliquis possit constantiæ tuæ [7] timorem incutere [8] seu dubietatem, quia nos jura et dignitates ecclesiæ tibi commissæ, quantum salva justitia et ratione poterimus studiosius tibi curabimus, auctore Deo, conservare, sicut illi quem in facto ecclesiæ constantem reperimus et

An appeal to the pope not to be feared.

[1] *est*, om. L.
[2] *tibi*, O, C, A, Z; *item*, L.
[3] *plurimum*, om. O.
[4] *quia digni . . . pati*, C; *et cætera*, Z, L; initials from after *apostoli*, G.
[5] So C; *maculas* (omitting *in præsenti*), A, Z, L.
[6] *ea*, om. L.
[7] *tuæ*, om. L.
[8] *seu dubietatem aliquam incutere*, C.

fortissimum propugnatorem. Ad hæc fraternitati tuæ præcipiendo mandamus, quatenus te in Cantuariensem ecclesiam recipias, et paucis quidem[1] retentis admodum necessariis, ad[2] minus quam poteris per[3] terram illam discurras. Illud autem specialiter tuæ providentiæ suggerimus, ut nullius timoris vel adversitatis obtentu, quæ tibi possit accidere, juri et dignitati ecclesiæ tuæ abrenuntiare cogaris. Datum[4] Senonis, septimo kalendas Novembris.

XXXV.

Joannes Pictavensis episcopus ad Thomam archiepiscopum Cantuariensem.

(O. 40; Lup. i. 25; G. Fol. 464.)

Venerabili[5] domino et patri sanctissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, suus et suorum[6] salutem et spiritum consolationis.

The archbishop's behaviour praised.

Excitatus præcurrentis famæ celebritate et nominis vestri præconio, antequam nuntium vestrum viderem, ad curiam festinavi; sed priusquam vel ipse illuc pervenissem, jam omnibus omnia innotuerant, et plena erat omnis terra gloria Domini, et magnificabat omnis auditor quod inventus est qui coram principibus terræ loqueretur prudentiam. Quamvis igitur patriarchatus vestri sedes amplissima suæ dignitatis nobilitate præfulgeat, vestro tamen per gratiam Dei merito plurimum illi honoris accessit, ut quod loci illius antistitibus familiare videbatur, nunc per vos in ea perpetuatum esse credatur. Et nunc quidem tanto gloriosius, quanto sæculi illius principes modestius incedebant, et iidem decessores vestri principibus suis minus putarentur

[1] *quidem*, om. O.
[2] *et*, C.; *ad*, A, Z, L.
[3] *terram illam percurras*, O.
[4] *Data*, A.
[5] *Venerabili . . . consolationis*, om. V, O, L.
[6] *suus* repeated after *suorum*, G.

obnoxii; præsertim cum et mater nostra sacrosancta Romana ecclesia nullam eo tempore integritatis suæ pateretur divisionem. Qui ergo dedit vobis incipiendi audaciam, dabit et in perseverando constantiam, dabit et in boni operis perseverantia proventum, aut illum utique quem desideramus, aut certe fructuosiorem. Nam quod ad humanum auxilium attinet, nihil est quod de curia in aliquo quod regem offendere debeat exspectetis. Cum enim tam nos quam nuntius a latere vestro transmissus circa porrectas a nobis petitiones per multos dies laboraverimus, vix in una obtinuimus. Et illa quidem tam trepide consummatur, ut nihil scripturæ committatur, sed tantum vivæ vocis responsali credatur. Asseverabat tamen adhuc[1] dominus Henricus Pisanus se ad extorquendam domini Londoniensis professionem laboraturum. Timeo ne incassum; quoniam omnia, quæ pro ea obtinenda mihi proponi posse videbantur, allegaveram. Primum, quod eum translatio ab omni obligatione liberasse videbatur; neque enim in hujus ecclesiæ episcopum recipi posset, nisi alterius ecclesiæ episcopus esse desineret. Quod si episcopus esse desiit, desiit[2] et ecclesiæ Cantuariensi obligatus esse. Ad hæc, quid[3] si in aliam transisset provinciam? nunquid non suo profiteretur metropolitano? Ubi manifestum est, quod illum translatio a prius facta professione liberat. Causam quoque non tacebamus, quare etiam[4] Romanæ ecclesiæ expedire posset ut fieret, eo quod in nuper[a] celebrato conventu sic se habuisset, tamquam sibi liber esse videretur. Consuetudinem quoque vulgarem prætendebamus; quod si quis novum feudum ab eodem domino recipiat, hominium[5] quasi ex nova causa iterato facere compel-

Affair of Foliot's profession.

[1] Om. B.
[2] Om. L.
[3] *qui*, V.
[4] *non* for *etiam* . . . *ut*, Brial, Gall. Rer. Scriptores, xvi. 219.
[5] *homagium*, C., with correction to *hominium* in margin.

[a] Seemingly written soon after the council of Westminster, Oct. 1163.

litur. Ad quæ omnia hoc mihi responsum est, quod professio semel facta sic obligat personam, ut nulla status sui mutatione liberari possit, donec in alterius transeat jurisdictionem ; nec eam aliqua ratione a vobis peti posse, nisi forte de consuetudine ecclesiæ vestræ esset, quod solius archiepiscopi personæ, qui illum consecrasset, professio facta esset, et non ipsi atque successoribus suis canonice substituendis. Quod si ita esset, tunc quidem illam a vobis jure exigi posse, non utique suæ, sed vestræ ratione personæ.

Affair of Clarembald.

De cætero quod ad benedictionem abbatis Sancti Augustini pertinet, frustra aliquid solatii exspectatis. Quod igitur agitis, dilectissime pater et domine, solius Dei, et illius, cui Deo auctore præsidetis, ecclesiæ libertatum conservandarum intuitu faciatis, et ab eo solo laboris hujus et [1] consolationem et retributionem exspectetis. Ego, sicut a multis mihi proponitur, non modo similem, sed duriorem calculum exspecto, utinam exsilii vestri particeps futurus aut prævius.[2] Nec utique nobis inglorium erit, ut qui, pro vanitatibus et sæculi delectationibus, multis sæpe mundi prosperis cousi [3] sumus, nunc, si necesse fuerit, pro retributione cælesti adversa simul sustinere non formidemus. Laborat tamen Pisanus noster, ut mihi in loco tutiori prospiciatur; et idipsum se vobis per abbatem de Eleemosyna intimasse asseverat. Ego Pontiniacum proficiscor, ut illius religionis devotioni tam vestram quam nostram commendem intentionem. Nam ibi divinum implorandum est auxilium, ubi humanum deesse videtur. Orationibus Clarevallensium per ipsum papam vos commendari fecimus. Bene valeat dominus meus.

Prayers desired at Clairvaux and Pontigny.

---

[1] *et*, om. L.
[2] *primus*, L.
[3] *cousi*, V, Z, O ; *abusi*, *L*. G.

XXXVI.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO NUNTIUS SUUS,

(A. 1; O. ii. 134; Lup. i. 23; Thom. Ep. 374.)

The writer's interviews with king Lewis and with the count of Soissons.

Comitem Flandrensem[1] non inveni; et in eo quærendo divortia facere mihi periculosum, et vobis non expedire, credebam. Rex Franciæ apud Suessiones cum multo gaudio me et quod ei per me missum est recepit, et incontinenti priorem Sancti Medardi Suessionensis, discretum et magnæ auctoritatis virum, ad dominum papam cum litteris suis destinavit; quibusdam etiam ei viva voce injunctis, ad negotium vestrum[2] spectantibus, quæ scriptoris fidei committere non erat tutum. Cum igitur ab eo discederem, manum meum tenens in sua, in verbo regio promisit, quod si vos ad partes suas transire contingeret, non sicut episcopum vel archiepiscopum vos reciperet, sed tamquam in regno socium se vobis exhiberet. Eodem modo Suessionum[3] comes multis interpositis juramentis asserebat quod comitatum Suessionensem[4] et ipsius reditus universos in usus vestros converteret,[5] et, si regressus meus per eum fieret, se vobis per litteras suas significaturum dicebat. His itaque prout potui procuratis, una cum prædicto priore per terram comitis Henrici,[b] tum quia via brevior, tum quia securitatem præstabat ejus societas, ad curiam festinavi. Verumtamen prior[6] per duos dies, antequam ego in conspectu domini papæ comparuissem, regis litteras præsentavit, et super

---

[1] *Frandr.*, A.
[2] *nostrum*, L.
[3] *Sussessionum*, O.
[4] *Sussession'*, O.
[5] *converteret*, A, O, Z; *conteret*, V.; *conferet*, *L.*
[6] *prior*, om. *L.*

---

[a] The "Master Henry" of Epp. 29–33. The letter was written soon after the council of Westminster, Oct. 1163.
[b] Count Henry of Champagne.

his quæ ei viva voce injuncta fuerant pertractavit. Deinde cum et ego accessissem, cum suspirio et non sine lacrymis a domino papa receptus sum. Ipse enim quæcumque in concilio acta sunt, de persecutione ecclesiæ, de constantia vestra, qui episcopi vobiscum steterint, quomodo a vobis exiit qui de vobis[1] non erat, de judicio quod factum est de clerico, et omnia fere quæ mihi[2] secreto commissa fuerant, antequam ego venissem et tota curia audierat, et per plateas prædicabantur. Nobis itaque in partem secedentibus, singula capitula, sicut memoriale nostrum continebat, diligenter ei exposui. Ipse vero Deum, qui talem ecclesiæ suæ[3] pastorem contulerit,[4] sine intermissione magnificabat. Tota etiam curia fortitudinem in vobis commendat, cujus illa seipsam omnibus modis invenit expertem. Tanta etenim animi[5] imbecillitate omnes laborant, ut minus Deum timere quam hominem videantur. Eo enim quod in Tuscana Radicoforum cum fratre et nepotibus domini papæ, et quædam alia castra cum parentibus cardinalium, capta sint a Teutonicis, quod Joannes Cumin[6] tamdiu apud imperatorem moratur, quod comes Henricus[a] ad dominum papam venire noluerit, quod a rege Angliæ nuntium aliquem a longo tempore non receperint, aliisque multis in idipsum concurrentibus, adeo terrentur, ut tempore isto principem aliquem, et maxime regem Angliæ, nullatenus in aliquo audeant offendere, nec ecclesiæ Dei, quæ ubique terrarum periclitatur, si possent etiam, attentarent subvenire. Sed hæc hactenus.

The papal court.

Radicofani taken by the imperialists.

De petitionibus vestris quid actum, et quomodo in eis processum, per litteras priores[7] domini Pictavensis,

The archbishop of York's cross.

[1] *vobis*, A, V; *nobis*, *L.*
[2] *mihi*, A.; *in*, L.
[3] *suæ*, om. *L.*
[4] *contulerit*, Z; *contulit*, L.
[5] *animi*, om. *L.*
[6] *Cumini*, L.
[7] *priores*, A, O, Z; *prioris*, V.; *prioris et*, *L.* The reading of the text is supported by a later passage, "quæ autem priores," &c.

[a] Count Henry of Champagne.

qui per gratiam Dei adventum meum per diem unum prævenerat, et tamquam amicus in negotiis vestris sollicite et fideliter laboravit, liquido cognoscetis. Papa namque, iram regiam omnibus modis declinans, vobis et Eboracensi litteras mittit, non præceptorias, sed de[1] firmanda et tenenda pace inter vos hortatur utrumque. Fratrem vero quendam de Templo ad vos dirigit, ut utrumque vestrum conveniat, et utrique ex parte domini papæ viva voce præcipiat, quod nulla inter vos deinceps habeatur contentio de cruce ferenda, neque de alio, donec ecclesia Romana per Dei misericordiam tranquillitatem pacis obtineat, ut ad hæc, et ad alia, siqua interim inter vos exoriantur, decernenda sufficiat; Eboracensi vero, ne interim eam in diœcesi vestra ferre præsumat. Hoc quidem cum multa difficultate obtinere potuimus. Similiter Londoniensi scribitur, sed unde spiritus[2] elatus citius intumescat ad superbiam quam excitetur ad virtutem. Hac itaque consideratione voluit[3] dominus papa transscriptum earum ad vos transmitti, quatenus in scripto,[4] si non vobis et ecclesiæ videritis[5] expedire, ipsæ[6] apud vos remanerent. De professione[7] facienda, a domino papa et domino Pictavensi multotiens disputatum[8] est; ad ultimum tamen obtinuimus, quod si ipse super hoc requisitus negaret vobis, tunc demum cogeret eum, et faceret eam exhiberi. Quod vobis plenius per posteriores litteras domini Pictavensis innotescet; quæ autem priores, quæ posteriores, in earum subscriptionibus[9] apparebit. De negotio Sancti Augustini nihil omnino potuimus impetrare. Ipse enim privilegia

Foliot's profession.

Clarembald.

---

[1] *decernanda*, O.

[2] *semper*, *L.*

[3] *voluit*, om. V. L. follows this, and attempts to remedy the omission by reading *transmittit* in the next line.

[4] *in scripto*, V, Z; *eo inspecto*, A, *L.*

[5] *judicetis*, *L.*

[6] *ipsæ*, om. L.

[7] *autem* ins. after *professione*, *L.*

[8] *deputatum*, V.

[9] *superscriptionibus*, Z.

monasterio a Romanis pontificibus indulta asserit se vidisse; et eis contraire, (sicut dicit,) est decretis[1] patrum et ecclesiasticis institutis auctoritatem non exhibere. Novissime nobis petitionem illam facientibus, ut scilicet ipse vos ad se venire præciperet, et super hoc vobis litteras dirigeret, cum dolore et[2] multa animi afflictione visus est respondisse, "Absit," inquit;[3] "prius "finiantur dies nostri, quam nos videamus eum sic "exire, et ecclesiam suam sic desolatam relinquere."

The pope declines to summon the archbishop.

Conservet vos Deus in omnibus viis vestris. Apud Clarevallim, Cistertium,[4] Pontiniacum, intercessione domini papæ, oratur assidue pro vobis, et pro ecclesia vobis a Deo commissa. Significet mihi dominus meus de statu suo quam cito poterit, ut saltem in visitatione sua consoletur anima mea.

Prayers for the archbishop in Cistercian monasteries.

XXXVII.

Alexander papa Gileberto episcopo Londoniensi.

(C. 143; G. Fol. 364.)

Alexander[5] episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri G[ileberto] Londoniensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Sens, Nov. 9, 1163.

Quoniam de honestate, discretione, ac devotione tua plenam admodum fiduciam obtinemus, indubitanter tibi ea quæ cognoscimus opportuna suggerimus, et nostrum super his animum aperimus. Scimus autem et in veritate comperimus, quod carissimus in Christo filius noster H[enricus], illustris Anglorum rex, consideratione tuæ prudentiæ atque honestatis inductus, ideo te petiit ad sedem de sede transferri, ut conveni-

The bishop is desired to use his influence with the king. Comp. Ep. 26.

---

[1] *discretis*, A.
[2] *et cum*, A.
[3] *inquit*, om. V, L.
[4] *et*, ins. L.
[5] *Alexander, . . . benedictionem*, om. G.

entius tuo possit consilio et potiri pariter et muniri, et suas in id semper actiones dirigere, quæ merito possint in superni Conditoris oculis complacere. Ea igitur quæ paci et tranquillitati ecclesiæ, ac saluti, honori, ac exaltationi ejusdem regis et totius sibi regni commissi, atque ipsius specialiter ecclesiæ Anglicæ commodum[1] convenire cognoscimus, eo sibi commodius posse per te suaderi confidimus, quo minus eum tuis consiliis acquiescere dubitamus. Unde quoniam inter eum, sicut accepimus, et Anglicam ipsam ecclesiam scintilla cujusdam indignationis emicuit, monemus attentius fraternitatem tuam atque mandamus quatenus ad eam exstinguendam jugiter elabores; et ipsius regis animum in pacis et concordiæ statum reducas omnimodis[2] et restaures, suggerens ei specialiter et proponens ut, considerans quomodo in omnibus principibus et potentibus sæculi unum est inexpugnabile munimentum, suorum videlicet amor, non plus timeri appetat quam amari; ne, si forte compulsi fuerint subditi ejus eum sine dilectione timere, inde sibi suisque hæredibus gravissimum (quod absit!) in posterum generari valeat odium, unde provenire debuerat totius regni ejus perpetuum et stabile firmamentum. Cum enim unus solus perfectus sit timor, mixta scilicet cum pavore dilectio, ipse durat semper et proficit, alius autem decidit, et auctorem sui solum immunitumque relinquit. Studeat igitur[3] tuæ probitatis industria ita hæc omnia prædicto filio nostro regi suggerere, et illam in eo indignationis scintillam penitus abolere, quod suorum devotio jugiter circa eum possit excrescere; et ipse cum honore Dei et sanctæ matris ecclesiæ, necnon et sua suorumque hæredum salute, in pace semper valeat et tranquillitate regnare. Vale. Datum Senon. 5 idus Novembris.

---

[1] *commodo?*
[2] *omnimode*, G.
[3] *ergo*, G.

XXXVIII.

Alexander papa ad W. priorem et capitulum Cantuariense.

(P. iii. 46; G. Fol. 347.)

Sens, Dec. 16, 1163.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Wiberto priori et fratribus ecclesiæ Cantuariensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Exhortation to adhere to the archbishop.

Venerabilis frater noster Thomas, archiepiscopus vester, diligenter nobis proposuit, et ex relatione dilecti filii nostri Odonis[a] confratris vestri, et communi fama referente id[1] ipsum accepimus, quod vos, sicut viri religiosi et Deo devoti, eidem fratri nostro in negotiis ecclesiæ ferventer adsistitis, et ejus tribulationibus et angustiis compatientes, consilium sibi et auxilium libentius ministratis, et ecclesiæ onera secum prompto animo sustinetis. Quod utique gratum acceptumque tenentes, religionis ac ferventis fidelitatis vestræ constantiam dignis in Domino laudibus commendamus, et devotioni vestræ multiplices exinde gratiarum referimus actiones, universitatem vestram per apostolica scripta rogantes, monentes et exhortantes in Domino, quatenus, sicut bene et laudabiliter inchoastis, ita de cætero fideliter ac constanter agentes in incepto proposito perseverare curetis, et tam laudabili principio optimæ consummationis finem adjungere studeatis. Confidimus enim et de immensa Domini bonitate speramus, quod Ille, in cujus manu corda regum sunt, carissimi in Christo filii Henrici, illustris Anglorum regis, animum circa prædictum archiepisco-

[1] *id*, P; *ad*, G.

[a] The subprior Odo's mission to the papal court had been mentioned in Ep. 27.

pum mitigabit, ita quod ex quo idem rex servitium ipsius, et affectionem quam circa eum multipliciter gerit, et justitiam quæ est in causa, ad mentem studiosius revocabit, gratiam suam et amoris plenitudinem eidem restituet, et ecclesia vestra jura et dignitates ac libertates suas integras[1] obtinebit; vos quoque ab omnipotente Domino dignum exinde præmium et apostolicæ sedis gratiam semper habebitis pleniorem. Nos etiam, ob fidem et devotionem quam ei servatis, jura et dignitates ejusdem ecclesiæ vestræ, quantum cum Deo et justitia poterimus, prompti erimus omni tempore efficacius promovere. Dat. Senon. xvii. kal. Januarii.

XXXIX.

Petrus cardinalis diaconus Thomæ archiepiscopo Cantuariensi.

(O. ii. 145; Thom. 399.)

A.D.1162–3 ? Venerabili[2] fratri et speciali amico Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Petrus eadem gratia Sancti Eustatii diaconus cardinalis, salutem et intimæ dilectionis affectum.

In behalf of the church of the English at Rome. Vestræ discretionis prudentiam non credimus ignorare, quod ecclesia beatæ Mariæ quæ Sassonorum dicitur, Romæ posita, ad receptionem Anglorum, limina apostolorum visitantium, a Romanis pontificibus provida consideratione specialiter[3] sit deputata; in qua, post varios et diversos labores, solatia consolationis et stipendia caritatis, tanquam in propria domo, invenirent et reciperent. Quæ, peccatis nostris exigentibus, ad tantam devenit paupertatem, ut vix pauci clerici et

---

[1] *integras*, P; *integre*, G.

[2] The salutation is from O.

[3] *specialiter*, O; *spiritualiter*, G.

fere nulli laici, ad obsequium ejusdem ecclesiæ et peregrinorum consolationem, inibi inveniantur. Cujus paupertati et miseriæ dominus noster summus pontifex Alexander compatiens, litteras exhortatorias in Angliam eidem ecclesiæ indulsit; quarum tenorem ipsi videre poteritis. Quia igitur probitatem vestram circa ea quæ ad cultum religionis et pietatis pertinere noscuntur pronam et benevolam recognoscimus, fraternitatem vestram, de qua plurimum confidimus, in Domino exoramus, quatenus latorem præsentium Nicolaum, prædictæ ecclesiæ canonicum, benigne recipiatis, et juxta formam litterarum domini papæ vestras eidem litteras pro reverentia Dei genitricis precum nostrarum intuitu indulgere dignemini. Valete in Domino.

XL.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

(C. 124; G. Fol. 193.)

Patri suo et domino T[homæ] Cantuariensi Dei gratia archiepiscopo, frater G[ilebertus] Londoniensis ecclesiæ minister, apto rationis moderamine semper sibi credita dispensare.

In a question between two clerks.

Docet nos Magister bonus petere, docet et quærere, et ut aperiatur nobis docet ad ostium cordis ejus cui supplicatur, non opportune solum, sed importune pulsare. Hoc auctore petimus et pulsamus, quatenus apud excellentiam vestram nobis, si placet, ad gratiam pandatur aditus, et ad id quod justum est non negetur accessus. Clamat post vos [1] clericus beati Pauli Hubertus, asserens justam adversus Baldricum clericum sibi competere exceptionem, ut ad solvendum viginti [2]

[1] *nos*, G.

[2] So the MS. Perhaps *marks* are meant.

quæ ab eo postulat Baldricus, ipse de jure compelli non debeat. Unde sibi audientiam præberi supplicat, ut Baldricum ab intentione hac, sacra legum et canonum auctoritate, repellat. Quod quia juri consentaneum credimus, preces precibus antevertentes[1] supplicamus, quatenus in re ista quod æquum est decernatis, et in clericum beati Pauli non imperium ad præsens in ligando, sed æquitatem potius in judicando, exerceatis. Cum enim liti se offerat ut impetentis se intentionem potenter elidat, vel si circa hoc defecerit, non id solum quod petitur, sed in expensis etiam, si justum fuerit, condemnationem subeat, sibi diem statui, ipsumque in hæc audiri oportere quis ignorat? Nam quod objicitur, acta agi non debere, et esse varii et inconstantis hominis contra sua pacta venire, quæ etiam sententia vel amicabili conventione finita sunt in litem revocanda non esse, quale quidem sit, vestra plene novit auctoritas. Non enim quod actum est illud agitur, sed ex transactione viginti de novo petens exceptione repellitur, ex cujus probatione nova in illum lis inchoatur. Quid enim? si debitum hoc vel jam solvit Hubertus, vel remisit forte Baldricus, vel de non petendo pepigit, vel extra naturam contractus hujus, cum sit juris stricti transactio, auctoritatem si ad evincendum ageretur se præstiturum repromisit, horum quodcumque probetur, Hubertus plane non tenetur. Hujus itaque residui petitionem cum, ut sibi confidit Hubertus, plane repellat exceptio, intimo sublimitati vestræ supplicamus affectu, quatenus sententiam qua clericum nostrum teneri præcipitis, amore justitiæ nostraque prece relaxetis, et causam quæ inter clericos de novo constituitur, suo inter eos Marte currere permittatis. Quod si nostra non meretur supplicatio, obtinuisse tamen debuerat ad dominum papam, et ante sententiam sub certo[2] testium numero facta

[1] So G; *anvertentes*, C. | [2] So G; *certa*, C.

appellatio. Non enim hæc causa est quam, appellatione remota, apostolica terminare [1] jussit auctoritas. Nam in qua aliud intenditur et aliud respondetur, et sententia prorsus alia desideratur, alia proculdubio causa esse dignoscitur. Agat [2] itaque, si placet, vestra modestia, ut relaxatione hac amicum vestrum humilem exaudiatis, et honorem debitum, et firme (ut æstimo) promissum, domino papæ exhibeatis, et jus Baldrici, si quod habet, etsi in tempus dilatum recte, in nullo tamen minuatis, et sic a tramite legitimo in nullius offensam vel in modico recedendo, universa jocundo fine compleatis. Valete.

XLI.

Alexander papa Rogero Eboracensi archiepiscopo,

(O. 33 ; A. 255 ; Lup. i. 11. ; Thom. 242.)

Sens, Jan. 1164 ?

Roger is to refrain from acting on the leave given in Ep. 13, until the matter be investigated.

Pro illa animi tui sinceritate et devotione fidei quam circa sacrosanctam Romanam ecclesiam, et specialiter circa personam nostram, habuisse dignosceris, eum semper animum et voluntatem habuimus tibi tanquam carissimo fratri nostro deferre, et honori ac promotioni tuæ propensiori studio aspirare. Inde utique fuit, quod ad instantiam precum tuarum, inspectis quibusdam rescriptis antecessorum nostrorum, tibi nos recolimus concessisse ut crucem per totam Angliam ante te [3] deferendi liberam facultatem [4] haberes. Cæterum quoniam adhuc super hoc controversia agitatur, et ipsa lis nondum debitum finem accepit, cum possit [5] ex hoc non modicum ad præsens scandalum provenire, si concessam tibi isto tempore licentiam exerceres, volumus atque mandamus ut, sicut nec ante concessio-

---

[1] *terminare*, interl. C.
[2] *Agit*, G, and originally C, which has an indistinct alteration.
[3] *te*, om. V.
[4] *potestatem*, L.
[5] *posset*, O.

nem nostram in ipso effectu dignitate hujusmodi utebaris, ita ea interim [1] non utaris quousque de causa ipsa plenius cognoscatur, et controversia quæ super hoc vertitur debitum recipiat complementum.

XLII.

Alexander papa Rogerio archiepiscopo Eboracensi, et capitulo.

(A. 122; O. 12 and ii. 114; Z. i. 75; Lup. i. 78; Thom. 243.)

Jan. 1164? Alexander [2] episcopus, servus servorum Dei, Rogerio Eboracensi archiepiscopo, [apostolicæ sedis legato,] [3] et dilectis filiis canonicis Eboracensibus, salutem [4] et apostolicam benedictionem.

Roger is forbidden to carry his cross in the southern province.

Decet prudentiam vestram sic alterius jura relinquere intacta, quemamodum desideratis vobis vestra [5] integra et illibata servari. Quocirca auctoritate apostolica prohibemus, ne tu, archiepiscope, in provincia Cantuariensis ecclesiæ crucem tuam ullatenus [6] deferas, nec ullius appellationis obtentu id aliqua [7] occasione attentes; hoc enim justitiæ vestræ, siquam habetis, præjudicium posset et [8] incommodum generare. Quod si ad tempus abstinere nolueris, oportebit te et successores tuos perpetuo abstinere. [Datum [9] Laterani, iv. Id. Decembris.]

---

[1] *nimirum*, L.

[2] *Alexander . . . Rogerio*, om. O.

[3] *apostolicæ . . . legato*, om. O*, L, Z.

[4] *salutem . . . benedictionem*, om. O.

[5] *vestra*, Z.; om. O, A, L.

[6] *nullatenus*, A.

[7] *aliqua*, O*, A, L, Z; *qualibet*, O.

[8] *et*, ins. O, Z; om. L.

[9] Z. The date is omitted in A, O*, and L. The mention of the Lateran is clearly incorrect, as it would throw the letter onward to Dec. 1165, at least. This letter was written shortly after Ep. XLI., the pope having in the meantime received Ep. XXVII. (Reuter, i. 550.) Jaffé places both this and the preceding letter in Jan. 1164.

XLIII.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(O. 68; A. 256; Z. i. 76; Lup. i. 79; Thom. Ep. 205.)

Sens, Jan. 21, 1164.

Statement of the pope's dealings with Roger.

Querimonias adversus venerabilem fratrem nostrum Eboracensem archiepiscopum olim a tua fraternitate suscipientes, quod per parochiam tuam, contra dignitatem ecclesiæ tuæ et antiquam consuetudinem, crucem deferret, eidem ad petitionem tuam scripsimus, sibi[1] mandantes, ut licet in litteris concessionis nostræ, quas ei antea indulseramus, facultatem ipsi dederimus crucem per totam Angliam deferendi, non tamen eam per parochiam tuam deferre præsumeret, donec causa ipsa judiciario ordine terminaretur. Cum tamen in eisdem litteris concessionis nostræ hoc, scilicet, "per "totam Angliam," nulla ratione fuisset appositum, sed ita simpliciter in prædictis concessionis nostræ litteris dictum est, "Liberam tibi concedimus facultatem cru- p. 21.
"cem ante te deferendi, sicut prædecessores nostri
"Romani pontifices tuis antecessoribus concesserunt,
"et ipsi ex antiqua consuetudine usi fuisse noscuntur."
Unde ex oblivione potius quam ex industria contigit, quod verbum illud, scilicet, "per totam Angliam," post- p. 67.
remæ litteræ continebant. Non enim tenorem[2] priorum litterarum concessionis nostræ memoriter tenebamus. Ne igitur occasione illius verbi aliquod præjudicium ecclesiæ tuæ processu temporis generetur, præsentium auctoritate statuimus litteras illas posteriores contra te et ecclesiam tuam, cum a nostro favore indultæ sint, nullas vires in posterum obtinere.

Datum Senonis, duodecimo calendas Februarii.

---

[1] *ei*, L. | [2] *tenore*, A.

XLIV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Ludovicum regem Francorum.[a]

(Gallic. Rerum Scriptores, xvi. 106; Thom. 185.)

Dilecto domino suo Lodovico, Dei gratia illustrissimo regi Francorum, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem et utriusque vitæ beatitudinem.

Thanks for the French king's kindness, and request of his good offices with Henry.

Susceptis et lectis vestræ sublimitatis litteris, manifesta percepimus vestræ liberalitatis et dilectionis erga nos indicia. Quanquam, ut verum fateamur, ad obtinendum quæ sponte offertis merita non præcesserint, scimus quidem et certi sumus quod propriæ ingenuitatis vestræ ductu plurimum nos dilexistis. Ipse qui omnium bonorum est retributor vobis retribuat; et nos quidem pro facultate nostra parati sumus, et secundum Deum et secundum homines, omnibus quibus poterimus obsequiis vestræ benignitati respondere. Verum, cum semper vestram experti simus in nobis liberalitatem, nunc tandem eam pleniorem et gratiorem comperimus, cum nos in desolatione nostra per litteras vestras visitare dignati fuistis, et nobis, si oportuisset, vestræ consolationis refugium exposuistis. In verbo isto acquisiistis vobis si quid residuum erat cordis nostri, et totum illud vobis obnoxium reddidistis, et spem nostram roborastis. Non est enim homo mortalis, præter dominum meum regem Angliæ, in quo magis confidamus quam in vobis de bono et honore et subsidio, si nobis oportuerit, licet nunquam meruerimus. Veruntamen inter dominum meum regem et nos verbum actitatum est de pace, et speramus quod Deus inclinabit animum

[a] Although some things in this letter might seem to belong to the period of the exile, it appears on the whole rather to have been written about the time of the council of Clarendon.

ejus et avertet iras[1] ejus a nobis. Vos autem, si vobis placet, si contigerit cum eo loqui, arguite eum quod ipse unquam credidit aliquid sinistrum de homine qui tantum et tam fideliter ei servivit, et qui eum semper vero affectu dilexit, et cui ipse tantum honorem contulit. Vos autem, carissime domine, imperate nobis, si quid unquam ad honorem vestrum et placitum facere possimus, quia non est homo in mundo qui libentius illud faceret quam nos.

XLV.

Rescriptum illarum consuetudinum, quas avitas vocant. Quando et coram quibus facta sit[2] recognitio regalium consuetudinum.[3]

(O. ; Lup. i. 12; Z. i. 12.)

The council of Clarendon, Jan. 1164.[a]

Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto,[4] papatus Alexandri anno quarto, illustrissimi regis Anglorum Henrici secundi anno decimo, in præsentia ejusdem regis facta est recordatio et recognitio cujusdam partis consuetudinum, et libertatum, et dignitatum antecessorum suorum, videlicet regis Henrici avi sui et aliorum, quæ observari et teneri debent in regno. Et propter dissensiones et discordias quæ emerserant inter clerum et justitias domini regis, et barones regni, de consuetudinibus et dignitatibus regni, facta est ista recognitio coram archiepiscopis et episcopis et clero, et comitibus et baronibus et proceribus regni. Et easdem consuetu-

---

[1] *vias*, G.

[2] *sit*, O; *est*, L.

[3] *reg. consuet.*, om. O; *earum*, Z.

[4] *quarto*, Z; *quinto*, L.

---

[a] See vol. i. 18–23; vol. iv. pp. 206–8. The date of the council is variously given as the 14th, 25th, or 29th of January. See Reuter, i. 567.

dines, recognitas per archiepiscopos et episcopos et comites et barones, et per nobiliores et antiquiores regni, Thomas Cantuariensis archiepiscopus, et Rogerus Eboracensis archiepiscopus, et Gilebertus Londoniensis episcopus, et Henricus Wintoniensis episcopus, et Nigellus Eliensis episcopus, et Willelmus Norwicensis episcopus, et Robertus Lincolniensis episcopus, et Hilarius Cicestrensis[1] episcopus, et Jocelinus Saresberiensis episcopus, et Ricardus Cestrensis episcopus, et Bartholomeus Exoniensis[2] episcopus, et Robertus Herefordensis episcopus, et David Menevensis episcopus, et Rogerus Wigornensis electus, concesserunt, et in verbo veritatis viva voce firmiter promiserunt tenendas et observandas domino regi, et hæredibus suis, bona fide, et absque malo ingenio, præsentibus istis:

Roberto comite Legheccestriæ.[3]
Reginaldo comite Cornubiæ.[4]
Conano comite Britanniæ.
Joanne comite de Augo.
Rogerio comite de Clare.
Comite Gaufrido de Mandevile.[5]
Hugone comite Cestriæ.
Willelmo comite de Arundel.[6]
Comite Patricio.[7]
Willelmo comite[8] de Ferrariis.
Ricardo de Luci.
Reinaldo[9] de Sancto Walerico.[10]
Rogerio Bigot.
Reinaldo de Warenne.
Richerio de Aquila.
Wilhelmo de Braosa.[11]
Ricardo de Camvilla.[12]
Nigello de Mowbray.[13]
Simone de Bello-Campo.
Humfrido de Boun.[14]

---

[1] *Cyscestrensis*, O.
[2] *Exoniensis*, O, V; *Oxoniensis*, *L.*
[3] So O; *Lechestir*, V; *Lochestiræ*, *L.*
[4] *Cornudie*, V.
[5] So V; *Mandavilla*, O; *Mandevilla*, Z; *Maudevide*, *L.*
[6] So V; *Harundel*, O; *Arondel*, *L.*
[7] So O, V; *Patrivo*, *L.*
[8] *comite*, om. O.
[9] So V; *Remaldo*, *L*; *Reginoldo*, O; *Reginaldo*, Z.
[10] So O, V, Z; *Walento*, *L.*
[11] *Brausa*, L; *Braosia*, Z.
[12] So V, O; *Cambilla*, *L.*
[13] *Mombray*, L.
[14] *Boum*, Z.

Matthæo de Herefordia.[1]
Waltero de Meduana.
Manasser[2] Biseth[3] dapifero.
Willelmo Maleth.[4]
Willelmo de Curci.[5]
Roberto de Dunestavilla.
Jocelino de Baillolio.
Willelmo de[6] Lanvalis.
Willelmo de Caisneto.[7]
Gaufrido de Veir.[8]
Willelmo de Hastinga.[9]
Hugone[10] de Moravilla.[11]
Alano de Nevill.[12]
Simone filio Petri.
Willelmo Malduit camerario.
Joanne Malduit.[13]
Joanne Marescallo.
Petro de Mara.

Et multis aliis proceribus et nobilibus regni, tam clericis quam laicis.

Consuetudinum vero et dignitatum recognitarum quædam pars præsenti scripto continetur. Cujus partis capitula hæc sunt.

The constitutions of Clarendon.

Hæ sunt avitæ[14] leges, quas Henricus rex Angliæ petiit sibi confirmari a beato Thoma martyre.[15]

Capitulum I.

De advocatione et præsentatione ecclesiarum si controversia emerserit inter laicos, vel inter clericos et laicos, vel inter clericos, in curia domini regis tractetur et terminetur.

(Primum hoc damnavit sancta Romana ecclesia sub Alexandro tertio.)

---

[1] *Herofordia*, Z.
[2] So O, V; *Manasse*, *L.*; *Manassero*, Z.
[3] *Bysseth*, O.
[4] So O, V; *Malette*, *L.*
[5] *Curti*, L.
[6] *de*, om. L.
[7] *Cauveto*, L.
[8] *Ver*, O; *Beir*, L.
[9] *Hastinges*, Z.
[10] *Hogone*, V.
[11] So V; *More villa*, *L.*
[12] *Nebillis*, L.
[13] *Malduth*, O*; *Maudats*, Z.
[14] *autem*, L.
[15] *Hæ . . . . martyre*, om. Z, which has instead, *Incipiunt consuetudines quas avitas vocant.*

Capitulum II.

Ecclesiæ de feudo domini[1] regis non possunt[2] in perpetuum dari absque assensu et concessione ipsius.

(Hoc toleravit.)

Capitulum III.

Clerici retati[3] et accusati de quacumque re, summoniti a justitia regis, venient in curiam ipsius,[4] responsuri ibidem de hoc unde videbitur curiæ regis quod sit ibi respondendum, et in curia ecclesiastica unde videbitur quod ibidem sit respondendum.[5] Ita quod justitia regis mittet in curiam sanctæ ecclesiæ ad videndum qua ratione res ibi tractabitur. Et si clericus convictus vel confessus fuerit, non debet de cætero eum ecclesia tueri.

(Hoc damnavit.)

Capitulum IV.

Archiepiscopis, episcopis, et personis regni non licet exire de regno absque licentia domini[6] regis. Et si exierint,[7] si domino[8] regi placuerit, assecurabunt quod nec in eundo nec in moram faciendo nec in redeundo[9] perquirent malum vel damnum domino regi vel regno.

(Hoc damnavit.)

Capitulum V.

Excommunicati non debent dare vadium ad remanens, nec præstare juramentum, sed tantum vadium et plegium[10] standi judicio ecclesiæ, ut absolvantur.

(Hoc damnavit.)

---

[1] Om. L.

[2] *possint*, L.

[3] *retati*, O, V, Z; *citati*, *L.*

[4] *ipsius*, O, V, Z; *regis*, *L.*

[5] *et . . . respondendum*, O, Z; om. L.

[6] *domini*, O, V, Z; om. *L.*

[7] So O, V, Z; *exire voluerint*, *L.*

[8] *domino*, O; om. V.

[9] *nec . . . redeundo*, O, V; om. *L.*

[10] *plegium*, O, V; *plesium*, *L.*

Capitulum VI.

Laici non debent accusari nisi per certos et legales accusatores et testes in præsentia [1] episcopi, ita quod archidiaconus non perdat jus suum, nec quidquam quod inde habere debeat. Et si tales fuerint qui culpantur, quod non [2] velit vel non audeat [3] aliquis eos accusare,[4] vicecomes requisitus ab episcopo [5] faciet jurare duodecim legales homines de visneto [6] seu de villa coram episcopo, quod inde veritatem secundum conscientiam suam manifestabunt.

(Hoc toleravit.)

Capitulum VII.

Nullus qui de rege teneat in capite, nec [7] aliquis dominicorum ministrorum ejus excommunicetur, nec terræ alicujus eorum sub interdicto ponantur, nisi prius dominus [8] rex, si in terra fuerit, conveniatur, vel justitia regis [9] si fuerit extra regnum, ut rectum de ipso faciat, et ita ut quod pertinebit [10] ad curiam regiam ibidem terminetur, et de eo quod spectabit ad ecclesiasticam curiam, ad eandem mittatur,[11] ut ibidem [12] terminetur.

(Hoc damnavit.)

Capitulum VIII.

De appellationibus, si emerserint, ab archidiacono [13] debent procedere ad episcopum, et ab episcopo ad

---

[1] So O, V, Z; *archiepiscopi vel*, ins. *L.*

[2] *non . . . vel non*, O, V; *nec . . . nec*, *L.*

[3] *audeat*, O, V; *audiat*, *L.*

[4] So O; *aliquis acc. eos*, V; *eos aliq. acc.*, *L.*

[5] *episcopo*, O, V, Z; *eo*, *L.*

[6] *visneto*, O, V, Z; *insuero*, *L.*

[7] *nec*, O, V, Z; *vel*, *L.*

[8] *dominus*, O, V; om. *L.*

[9] *regis*, O; *ejus*, Z, L.

[10] *pertinebat*, O, V, Z; *pertineat*, *L.*

[11] *mittatur*, O, V, Z; *metatur*, *L.*

[12] *ibidem*, O, V, Z; om. *L.*

[13] *archidiaconis*, V.

archiepiscopum. Et si archiepiscopus defuerit[1] in justitia exhibenda, ad dominum[2] regem perveniendum est postremo ut præcepto ipsius in curia archiepiscopi controversia terminetur, ita quod non debeat ulterius procedere absque assensu domini[3] regis.

(Hoc damnavit.)

Capitulum IX.

Si calumnia emerserit inter clericum et laicum vel inter[4] laicum et clericum, de ullo tenemento, quod clericus attrahere velit ad eleemosynam, laicus vero ad laicum feudum, recognitione duodecim legalium hominum per capitalis justitiæ regis considerationem[5] terminabitur,[6] utrum tenementum sit pertinens ad eleemosynam[7] sive ad feudum laicum, coram ipsa justitia regis. Et si recognitum fuerit ad eleemosynam pertinere, placitum erit in curia ecclesiastica; si vero ad laicum feudum, nisi ambo[8] de eodem episcopo vel barone advocaverint, in curia regis[9] erit placitum. Sed si uterque[10] advocaverit de feudo illo eundem episcopum vel baronem, erit placitum in curia ipsius; ita quod propter factam recognitionem saisinam non amittat qui prius saisitus[11] fuerat, donec[12] per placitum dirationatum[13] fuerit.

(Hoc damnavit.)

---

[1] *defuerit*, O, V, Z; *defecerit*, *L.*

[2] *dominum*, om. L.

[3] *domini*, O, V, Z; om. *L.*

[4] *inter l. et cl.*, O, V, Z; *e converso*, *L.*

[5] *considerationem*, O, V, Z; *consuetudinem*, *L.*

[6] *terminabitur*, O, V, Z; *terminabunt*, *L.*

[7] *eleemosynam*, O V; *eleemosynos*, *L.*

[8] *tenementorum*, ins. V; *tenementum*, Z.

[9] *regia*, O; *regis*, L.

[10] *Sed si uterque*, O; *Si uterque*, V; *Sed si ambo advocaverint*, *L.*

[11] *saisitus*, O, V; *saisatus*, *L.*

[12] *donec . . . fuerit*, om. V.

[13] *disrationatum*, L.

Capitulum X.

Qui de civitate, vel castello, vel burgo, vel dominico manerio domini[1] regis fuerit, si ab archidiacono vel episcopo super[2] aliquo delicto citatus fuerit, unde debeat eisdem[3] respondere, et ad citationes eorum satisfacere noluerit, bene licet eum sub interdicto[4] ponere; sed non debet excommunicari, priusquam capitalis minister domini[5] regis villæ[6] illius conveniatur, ut justitiet eum ad satisfactionem venire. Et si minister regis inde defecerit, ipse erit in misericordia domini[1] regis. Et exinde poterit episcopus accusatum ecclesiastica justitia coercere.

(Hoc damnavit.)

Capitulum XI.

Archiepiscopi, episcopi, et universæ personæ[7] regni, qui de rege tenent in capite, et[8] habent[9] possessiones suas de domino[10] rege sicut baroniam, et inde respondent justitiis et ministris regis, et sequuntur et faciunt omnes rectitudines regias et consuetudines, sicut barones cæteri debent interesse judiciis[11] curiæ domini[1] regis cum baronibus, usque perveniatur[12] in judicio ad diminutionem membrorum, vel ad mortem.

(Hoc toleravit.)

Capitulum XII.

Cum vacaverit archiepiscopatus, vel episcopatus, vel abbatia, vel prioratus de dominio regis, debet esse in

---

[1] *domini*, om. L.
[2] *de*, *L.*
[3] *eis*, *L.*
[4] *interdictione*, *L.*
[5] *domini*, O, V, Z; om. *L.*
[6] *villæ*, O, V, Z; *loci*, *L.*
[7] *personæ*, om. (by mistake), O.
[8] *et*, om. V.
[9] al. *habeant . . . respondeant*, *sequantur*, *faciant.*
[10] *domino*, om. al.
[11] *judicis*, V; *judices*, *L.*
[12] *perveniatur*, O, V, Z; *perveniat*, *L.*

manu ipsius,[2] et inde percipiet omnes reditus et exitus, sicut dominicos. Et cum ventum fuerit ad consulendum ecclesiæ, debet dominus rex mandare potiores personas ecclesiæ, et in capella ipsius domini regis[2] debet fieri electio, assensu domini[3] regis, et consilio personarum regni quas ad hoc faciendum vocaverit. Et ibidem faciet electus homagium et fidelitatem domino regi, sicut ligio domino, de vita sua et de[4] membris, et de honore suo terreno, salvo ordine suo, priusquam consecratus sit.

(Hoc damnavit.)

Capitulum XIII.

Si quisquam de proceribus regni defortiaverit[5] archiepiscopo vel episcopo vel archidiacono de se vel de suis justitiam exhibere, dominus rex[6] debet eos justitiare. Et si forte aliquis defortiaret[7] domino regi rectitudinem suam, archiepiscopi,[8] episcopi, et archidiaconi debent eum justitiare, ut regi satisfaciat.

(Hoc toleravit.)

Capitulum XIV.

Catalla eorum qui sunt in forisfacto regis non detineat ecclesia vel cœmeterium contra justitiam regis: quia ipsius[9] regis sunt, sive in ecclesiis, sive extra fuerint inventa.

(Hoc toleravit.)

---

[1] *ejus*, L.
[2] *domini regis*, O, V, Z; om. *L.*
[3] *domini*, om. L.
[4] *de*, om. L.
[5] *difortiaverit*, O; *defortiaverit*, V, Z; *diffortiaverit*, *L.*
[6] So O, V, Z; *justificare*, Z; *debet rex justitiare*, *L.*
[7] *diffortiaret*, O, V, Z; *diffortiavit*, *L.*
[8] *et*, ins. V; *vel*, ins. *L.*
[9] *ipsius*, O, V, Z; *ipsa ut*, *L.*

Capitulum XV.

Placita de debitis, quæ fide interposita debentur, vel absque interpositione fidei, sint in justitia[1] regis.
(Hoc damnavit.)

Capitulum XVI.

Filii rusticorum non debent ordinari absque assensu domini de cujus terra nati esse[2] dignoscuntur.
(Hoc toleravit.)[3]

Facta est autem prædictarum consuetudinum et dignitatum regiarum recordatio ab archiepiscopis, episcopis, comitibus,[4] baronibus, nobilioribus,[5] et antiquioribus regni, apud Clarendunam, quarto[6] die ante Purificationem Sanctæ Mariæ [perpetuæ][7] virginis, domino Henrico filio regis cum patre suo domino rege[8] præsente.

Sunt autem et aliæ multæ et magnæ consuetudines et dignitates sanctæ matris ecclesiæ, et domini regis et baronum regni, quæ in hoc scripto non continentur, quæ salvæ sint sanctæ ecclesiæ et domino regi et hæredibus suis et baronibus regni, et in perpetuum inviolabiliter observentur.

---

[1] So O, V, Z; *curia*, *L.*

[2] *esse*, om. L.

[3] Here Lupus (p. 167) inserts the following words, which appear to have been annexed by Herbert of Bosham to his copy of the constitutions (see Giles, viii. 204): "Singulis vero damnatis his mox "singulas damnationis causas subjecissem, nisi quia cuivis vel modicam sacrorum canonum habenti "experientiam statim in primo "auditu notissimæ sunt."

The paragraph "Facta est . . . "præsente" is given by Lupus both at the end of the constitutions (p. 167) and after Ep. i. 12; the paragraph, "Sunt autem et aliæ . . "observentur," in the latter place only.

[4] *et comitibus et*, O.

[5] *et nobilioribus*, Z.

[6] *quarta*, Z.

[7] *perpetuæ*, ins. Z.

[8] *domino rege*, om. L.

XLVI.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AD LUDOVICUM FRANCORUM REGEM.[a]

(Gallic. Rerum Scriptores, xvi. 106; Thom. 186.)

Feb. 1164? Domino suo Ludovico, illustri Francorum regi, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem et cum obsequio dilectionem.

Contradicting false reports. Ad vestræ serenitatis notitiam credimus pervenisse, inter clerum et barones Angliæ, occasione quarundam consuetudinum regis et regni, coram domino rege subortam fuisse contentionem. Cumque magna in nos et coepiscopos nostros eorum hac occasione succresceret indignatio, tandem, Deo propitiante, ita inter nos composuimus, quod pax utrinque reformata est, et domini regis gratia, qui ob hanc causam adversus nos aliquantulum motus fuerat, nobis in integrum restituta. Præterea, peccatis nostris exigentibus, majorem in nos domini regis indignationem excitavit fama quædam, quæ nos eum apud dominum papam et vos diffamasse nuntiavit et ecclesiæ sanctæ persecutorem et oppressorem impie confinxit. Quod, domine, sublimitati vestræ satis notum est, si hoc de domino nostro rege vobis mandavimus; et sicut nostis, precamur ut nostram et nostrorum innocentiam erga dominum regem diligenter excusetis. Quia neque nos ista de domino nostro diximus, neque, si aliqui forte dixerunt, auctoritatem iis præstamus; quia neque verum est eum talem esse, neque videtur dici potuisse. Hoc etiam vos scire volumus, quod dominus rex, quantumcunque motus fuerit, non minus personis ecclesiasticis honorem et reverentiam exhibuit, nec occasione hujus indigna-

---

[1] This letter seems to have been written shortly after the council of Clarendon. See Reuter, i. 382.

tionis in personas ipsas vel ecclesiasticas possessiones manum misit. Si quid aliud vobis, domine, nuntiatum est, a veritate sciatis alienum, et, sicut supra dictum est, inter dominum regem et clerum suum nullam (Deo gratias) superesse discordiam, sed sopita omnium [1] controversia, pacem ex integro reformatam. Valete.

XLVII.

(Z. i. 72 ; Lup. i. 75 ; Gall. Rer. Scr. xv. 212 ; Thom. 89.)

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS GUNTHERIO DILECTO SUO.[a]

Instructions how to act in the papal court.

Rediens ad nos Gilebertus[b] canonicus, quem miseramus ad curiam, indicavit nobis magistrum Hereveum[c] super negotiis nostris nihil hactenus effecisse, sed spei bonæ promissionibus[2] detineri. Ecce autem tempus et locus, in quo, favente Deo, prædicta negotia facile poterunt consummari. Dominus enim et amicus noster Maguntinus electus magnus[3] est modo, sicut esse debet, in oculis domini papæ, et facillime nunc ab eo quidquid petierit impetrabit. Scripsimus igitur[4] ei, ut ipse apud dominum papam pro nobis sit, postulans instanter ab eo ut negotia nostra celerius ad finem debitum perducantur. Nec enim scimus quid superventura dies pariat. Instet igitur et cum omni sollicitudine curam[5] gerat vigilantia tua, ut dum memoratus amicus noster,

Conrad of Mentz.

[1] *omni?*
[2] *spe bonæ promissionis*, B. But the words recur in the beginning of the next letter, so as to put the reading beyond doubt.
[3] *magno*, V.
[4] *enim*, O.
[5] *curant*, V.

[a] See Reuter, i. 552 ; ii. 583.
[b] Perhaps Gilbert de Glanville. See vol. iii. p. 526.
[c] This seems to be the same person who in Epp. 29–33, is called Henry. Herbert, in his "Catalog. Eruditorum," speaks of Hervey as having died on a mission to the pope.

dominus electus Maguntinus, præsens est, negotia nostra, prout magistro Hereveo dictavimus, effectui mancipentur. Diligenter autem[1] observa ne ad notitiam Willelmi Papiensis sive Joannis Neapolitani negotia ipsa perveniant. Et, ne forte negotiorum qualitas memoriam tuam effugerit, petitio nostra est, ut dominus papa nobis et ecclesiæ nostræ pristinam primatus ex integro restituat dignitatem, et præcipiat firmiter atque constituat ut Eboracensis archiepiscopus, remota appellatione, crucis honore præ se ferendæ deposito, jure primatus nobis et ecclesiæ nostræ subjectus sit, nec ullatenus de cætero prædictum crucis honorem in provincia nostra sibi audeat usurpare. Præcipiat[2] quoque nihilominus atque constituat, ut remota similiter appellatione, abbas S. Augustini nobis professionem faciat, et in ecclesia nostra, si fieri potest, vel alibi benedictionem pastoralem de manu nostra recipiat. Ut igitur ad ista nobis impetranda præfatum dominum et amicum nostrum, dominum Maguntinum, totis viribus impellere studeas, et volumus et rogamus. Si enim, quod absit, præsentis temporis opportunitatem vacuam abire permiserimus, nunquam forsitan huic similem nancisci poterimus.

The archbishop of York's cross

Clarembald of St. Augustine's.

XLVIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Conradum Maguntinum archiepiscopum electum.

(O. 66; A. 100; Z. i. 73; Lup. i. 66; Thom. 96.)

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Cunrardo Maguntino electo, se[3] et quod sibi.

Asking Conrad to

Rediit nuntius[a] noster quem miseramus ad curiam.

[1] *autem*, om. L, B.
[2] *preciat*, V.
[3] *se . . . sibi*, om. O, L. There is no greeting in A.

[a] The Gilbert of the preceding letter.

Adhuc pendent negotia nostra, et spei bonæ promissionibus detinentur. Verum quoniam in hujusmodi negotiis dilatio periculose nonnunquam admittitur, ad specialem amicum nostrum nos convertimus, ut ipse pro nobis sit, et pro parte nostra laboret, enixius implorantes. De cujus persona si forte (quod absit) dubitatis, cui loquimur ipse est; vos, inquam, specialis et unicus, præcordialis et intimus, amicus noster in Domino, cui negotia nostra cum tota fiducia commendamus, orantes, (si tamen apud talem amicum precibus opus est,[1]) ut ea promovere, et ut inpræsentiarum[2] ad finem debitum perducantur, modis omnibus instare dignemini. Ecce enim tempus et locus in quo petitiones vestræ[3] repulsam nullo modo patientur. Sicut ergo vitam et animam nostram diligitis, ita petimus ut pro nobis et ecclesia nostra sollicitus esse curetis, postulantes instanter a domino papa ut in recompensationem omnium laborum nostrorum, quos ambo pro fide et unitate sanctæ Romanæ ecclesiæ sustinemus, nobis et ecclesiæ nostræ pristinam primatus restituat dignitatem, juxta quod vobis præscripsimus, et clerici nostri Hereveus et Guntherius vobis præscribent. Rogamus præterea ut nos de statu vestro erga dominum papam et dominos cardinales, et ipsorum erga vos, per nuntium vestrum, si ipse moram feceritis, celerius certificare curetis. Sciatis autem quod de vestris[4] nihil audivimus. Valete.

exert himself for the privileges of Canterbury.

[1] *est*, O, V, A; om. *L*.
[2] *inpræsentiarum*, A, O, V; *in præsentia tua*, *L*, G.
[3] *vestræ*, A; *nostræ*, L.
[4] *nostris*, L.

XLIX.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo et suffraganeis[1] ejus.

(O. 77; Z. i. 88; Lup. i. 91; Thom. 206.)

Sens, Jan. or Feb. 1164.[a]

Caution as to the king.

Ad hoc pontificalis officii onus suscepisse noscimini, ut commissas vobis ecclesias sic ad honorem Dei et subditorum profectum atque salutem regatis, quod earumdem ecclesiarum libertas per vos nullatenus minuatur, sed in suo statu per studium vestrum et per[2] operam conservetur. Inde siquidem est, quod fraternitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus, si illustris Anglorum rex quidquam a vobis aliquo tempore requisierit, quod contra ecclesiasticam libertatem exsistat, hoc ei facere nullatenus attentetis, nec vos illi in aliquo, et maxime contra Romanam ecclesiam, obligetis, aut novæ promissionis seu juramenti formam inducere præsumatis, præter id quod episcopi suis regibus facere consueverunt. Si autem jam dicto regi super hujusmodi vos in aliquo astrictos cognoscitis, quod promisistis nullatenus observetis, sed hoc potius revocare curetis, et de promissione illicita Deo studeatis et ecclesiæ reconciliari.

---

[1] *suffraganeis ejus*, Z; *omnibus episcopis Angliæ*, L.

[2] *per*, om. *L.*

---

[a] Jaffé gives February as the date, but Reuter supposes the letter to have reached the archbishop before the council of Clarendon, i. 359.

L.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(A. 86; O. ii. 50; Z. i. 4; Lup. i. 4; Thom. 198.)

Sens, Feb. 27. The king, having asked that the archbishop of York should be legate, receives a commission for him.

Etsi pro animi tui prudentia et fidei sinceritate personam tuam uberiori dulcedine caritatis et flagrantiori desiderio velimus semper diligere, et honori ac exaltationi tuæ, sicut carissimi fratris nostri, ardentiori animo aspirare, nos tamen et teipsum, qui magna columna es ecclesiæ, cautius convenit temporum qualitatem attendere, et provida dispensationis moderatione motum principis delinire. Novit siquidem industria tua,[1] cui Divina dispensatio magnæ providentiæ ac gratiæ donum indulsit, quam ferventem dispositionem circa regni sui gubernationem carissimus in Christo filius noster Henricus, illustris rex Anglorum, dependat, et eandem velit dispositionem, ut firmior habeatur et habeat majorem favorem, auctoritate Romanæ ecclesiæ roborari. Unde cum olim per venerabilem fratrem Luxoviensem[2] episcopum, et dilectum filium nostrum Pictavensem[3] archidiaconum, a nobis et fratribus nostris instantius postulasset legationem totius Angliæ Eboracensi archiepiscopo indulgeri, et tam tibi quam universis episcopis mandari rogasset ut antiquas regni sui consuetudines et dignitates conservaretis, nobis ejus petitiones præter suum votum[4] moderantibus, statim post reditum nuntiorum suorum, vix audito quod a nobis reportaverant, dilectos filios nostros Gaufridum[5] archidiaconum

---

[1] *vestra*, A.
[2] More properly *Lexoviensem*.
[3] *Pictaviensem*, Z, L.
[4] *votum*, A, Z; *arbitrium*, L; om. O.
[5] *Galfridum*, Z.

tuum et magistrum Joannem[1] ad[2] nostram præsentiam destinavit, et per eos quod prius petierat et majora a nobis instantissime postulavit, et, ut suo desiderio faciliorem animum præberemus, fraternitatis[3] tuæ et prædicti archiepiscopi ad nos litteras impetravit. Quod enim de antiquis consuetudinibus et dignitatibus conservandis prius mandari rogaverat, nuper, sicut tu et alii observare promiseratis, ea cum multa instantia petiit auctoritate apostolicæ sedis sibi et suis posteris confirmari. Sed nos petitionem istam nequaquam admisimus. Veruntamen ne ad[4] nimiam amaritudinem et vehementiorem animi turbationem eum circa nos et teipsum provocaremus, ne etiam id consideratione tui putaretur quomodolibet impediri, nos tibi et nobis, ne forte in majorem calorem iracundiæ adversus te exardesceret, consultius providere volentes, et pensantes tempora periculosa, legationis litteras præfato archiepiscopo concedendas eidem regi concessimus. Quoniam vero votis principum condescendendum est, et suæ contemperandum voluntati, prudentiam tuam monemus, consulimus, et omnimodis exhortamur, quatenus, sicut vir providus[5] et discretus, necessitatem temporis metiens, et quæ inde tibi et ecclesiæ tuæ possent provenire pericula fideli meditatione attendens,[6] prænominato regi in omnibus et per omnia, salva honestate ecclesiastici ordinis, deferre satagas, et ejus tibi gratiam et amorem incessanter recuperare intendas; ne secus faciendo eum contra te[7] et nos ipsos conturbes, et hi qui non eodem spiritu ambulant tibi et nobis valeant propter hoc insultare. Nos enim, data nobis opportunitate, de honore et augmento tuo cum eodem rege diligenter

Confirmation of the constitutions required.

Advice.

---

[1] *de Oxenfordia*, interl. Z.

[2] *ad . . . destinavit*, A, O, V; *transmisit* (omitting *ad nost. pr.*), *L.*

[3] *fratrum nostrorum*, A. This is interlined as alternative in Z.

[4] *ad*, om. O.

[5] *prudens*, L.

[6] *et*, ins. A.

[7] *te et nos*, O, A; *nos et vos*, L.

et sollicite conferemus, et circa conservanda jura et dignitates ecclesiæ tuæ necessariam diligentiam adhibebimus, et cautelam quam convenit adhibere. Datum Senonis, tertio kalendas [1] Martii.

LI.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(Z. i. 5; O. ii. 55; A. 61; Lup. i. 5; Thom. 199.)

Sens, Feb. 27.[a] Assuring the archbishop. Explanatory of the legation.

Non ob gratiam concessæ legationis tuus animus dejiciatur [2] vel deducatur in suspiria desperationis, quoniam nos, antequam ad hoc deduceremur, vel [3] ullum tribueremus consensum, prædicti nuntii nobis ex parte illustris [4] regis firmiter in verbo veritatis promiserunt, et super hoc, si vellemus recipere, juramentum etiam [5] obtulerunt, quod nunquam sine conscientia et voluntate nostra [6] eædem litteræ archiepiscopo Eboracensi redderentur.[7] Sane indubitanter credere te volumus, et sine omni scrupulo dubitationis tenere, quod nunquam in animum nostrum descendit, nec unquam (Domino volente) descendet, ut te aut ecclesiam tuam alicui [8] personæ in ecclesiasticis velimus subesse, nec nisi tantum Romano pontifici obedire. Et ideo monemus prudentiam tuam atque mandamus, quatenus, ex quo perpendere poteris [9] eundem regem litteras reddi-

[1] *non'*, O. (This would make the date March 5.)
[2] *dejiciatur vel*, O; *deficiat nec*, Z, L; *dejiciatur, nec*, A.
[3] *vel ullum*, A, O; *et liberum*, L; *ut nostrum*, Z.
[4] *illustris*, O; *ipsius*, Z, L.
[5] *etiam*, O, A; om. Z.
[6] *nostra*, A, O; *vestra*, L.
[7] *reddentur*, Z.
[8] *alicui*, O, A, Z; *alieni*, V; *alienæ*, L.
[9] *poteritis*, A.

[a] Jaffé.

disse, (quod eum non credimus sine conscientia nostra facturum,) statim nobis per fidelem nuntium et litteras tuas id nobis[1] significes, ut personam tuam, ecclesiam quoque pariter ac civitatem tibi commissam, ab omni jure legationis auctoritate apostolica decernamus[2] prorsus exemptum.

LII.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(O. ii. 284; Lup. i. 26.; Thom. 20.)

Sens, April 1.

Alexander[3] papa, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ Cantuariensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

Directions after the archbishop's compliance at Clarendon.

Ad aures nostras fraternitas tua noverit fuisse perlatum, et quorundam[4] nobis relatione suggestum, quod occasione cujusdam excessus a missarum proposueris celebratione cessare, et a consecratione sanguinis et corporis Domini abstinere. Quod utique quam grave sit, præcipue in tanta persona, et quantum possit exinde[5] scandalum provenire, sollicita meditatione consideres,[6] et hoc ipsum vigilantia tuæ discretionis attendat. Debet autem prudentia[7] tua diligenter advertere[8] quod plurimum interest quando ex deliberatione et propria voluntate, et quando ex ignorantia vel necessitate, aliqua committuntur. Aliter enim in his quæ spontanea voluntate, et aliter quæ ignorantia (sicut dictum est) vel necessitate cogente fiunt, nos-

---

[1] The double *nobis* seems to be a mistake.

[2] *demamus*, Z.

[3] *Alexander . . . benedictionem.* This heading is from O.

[4] *quorundam*, O, V, Z; *quadam*, *L.*

[5] *exinde*, O, V, Z; *inde*, *L.*

[6] *consideres*, O, V, Z; *confidens*, *L.*

[7] *diligentia tua prudenter*, L.

[8] *advertere*, O, V; *avertere*, *L.*

citur procedendum. Et aliter illa, aliter ista tractanda sunt, et viris discretis ac[1] prudentibus metienda, velut sacræ scripturæ testimoniis edocemur. Intentio tua operi tuo nomen imponit; nam, sicut et alibi legitur, " Usque adeo voluntarium [malum] est peccatum, ut nisi " fuerit voluntarium, non sit peccatum." Et omnipotens Dominus non factum agentis attendit, sed considerat potius intentionem, et dijudicat voluntatem. Si ergo[2] aliquid te recolis commisisse, de quo propria te[3] debeat conscientia remordere, quicquid sit, sacerdoti, qui discretus et providus habeatur, tibi consulimus per pœnitentiam confiteri. Quo facto et misericors Dominus, qui multo amplius ad cor respicit quam ad actus, tibi consueta pietatis suæ miseratione dimittet; et nos, de beatorum Petri et Pauli apostolorum Ejus meritis confidentes, te ab eo quod commissum est absolvimus, et idipsum fraternitati tuæ auctoritate apostolica relaxamus, consulentes utique ac mandantes ut postea a missarum celebrationibus propter hoc non debeatis abstinere. Datum Senonis, Kalendis Aprilis.

Aug. de Vera Religg. 14; Retract. I. xiii. 5; Gratian. II. xv. 1.

LIII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo suus nuntius.

(O. 29; Lup. i. 7; Thom. 370.)

Venerabili domino et patri carissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, et Anglorum primati, fidelium suorum minimus salutem et ad vota felices[4] successus.

Noverit vestra paternitas Octovianum schismaticum, quem sibi in caput erexerant, et schismatis[5] principem

Death of the antipope at

---

[1] *ac*, om. O.
[2] *ergo*, O; *igitur*, Z, L.
[3] *te*, om. O.
[4] So O; *felices ad vota*, Z, L.
[5] *schismatis*, Z; *schismaticis*, L.

Lucca, April 20, 1164.

Belial, quarta feria post octavas Paschæ obiisse in urbe Lucensi, et sepultum esse[1] in monasterio extra civitatem. Cum enim canonici majoris ecclesiæ, et regulares canonici Sancti Fridiani[2] ei sepulturam negassent, præeligentes a suis migrare sedibus quam admittere corpus schismatici, quem credunt in inferno esse sepultum, a satellitibus imperatoris et familia propria ad miseros monachos cadaver illud perlatum est. Capella vero ipsius, et equi,[3] (quoniam aliud non habebat, qui urgente inopia non nisi ex rapto vixerat a multo tempore,) ad imperatorem perducti sunt. Imperator autem hoc cognito vocavit ad se Papiensem episcopum, qui in monasterio beati Michaelis apud Clausam[4] exsulabat; sed quid facturus sit, adhuc incertum est. Alii autem dicunt quod alium velit eis substituere; alii, quod ad catholicam redibit unitatem. Præterea urbes Italiæ minus solito promptæ sunt in obsequium ejus, adeo quod Papienses et Cremonenses, per quos Italiam[5] domuit et contrivit, ei in facie[6] resistant, denuntiaverintque ei quod ab eo recedent omnino, nisi deponat tyrannidem et civiles induat mores, ut liberi esse possint, sicut in diebus aliorum imperatorum.

The emperor's difficulties.

The anti-pope's last days.

Octovianus autem, quindecim diebus antequam moreretur, freneticus effectus est continue, et in tantam versus insaniam ut nec Dei nec sui memor esset.

The pope's generosity.

Audierat quidem dominus papa de morte Octoviani a fidis et veris relatoribus, et velut alter David[7] persecutorem suum deflevit exstinctum, et cardinales de morte ejus[8] exsultantes durius increpavit; hoc autem

---

[1] *esse*, om. O.

[2] So O; *Fridani*, L.

[3] So O, V, Z. Between *et* and *equi*, L inserts "*quidquid aliud* "*habebat, et.*"

[4] *Clusam*, O, Z; *Clausam*, L.

[5] *Ytaliam*, O, and so throughout.

[6] *facie*, O, V; *faciem*, *L* (cf. Galat. ii. 11); *in facie denuntiaverint quod*, O, Z.

[7] *Davit*, O.

[8] *ejus*, O; *illius*, Z, L.

recte, eo quod jactura animæ irreparabilis est, ubi culpa per pœnitentiam non deletur, nec meminimus a sæculo quod hæresiarches vel author schismatis, nisi coactus et invitus, pœnitentiam egerit. Si revolvatis historias, ita credo verum esse constabit; quælibet autem sacrificia, nisi voluntaria fuerint,[1] reprobat Deus. Dum in curia sermo iste crebresceret, ecce nuntii domini regis advenerunt, litteras a sede apostolica impetratas restituentes. Vix eas reddiderant, cum incontinenti aliæ litteræ ab Italia venerunt, et fere pariter porrectæ sunt, exponentes diligenter et de morte Octoviani, et de his quæ in Italia gerebantur. Dicitur itaque, et non modo domino papæ ab Italis, sed et regi Francorum a Gallis de partibus Apuliæ redeuntibus, quod imperator quartana[2] laborabat,[3] imperatrix in puerperio fecit aborsum.[4] Unde factum est ut tota Gallia ad obsequium domini papæ devotius conversa sit, et ecclesiam Romanam ad minas hominum minus moveri oporteat. Et ut pro certo accepimus, domini Eboracensis legatio omnino exspiravit, sublata[5] omni spe convalescendi.

The letter of legation for England returned.

Memoratus itaque dominus sic Anglorum legatus exstitit ut nec annuus nec mensurnus fuerit aut dialis, qui in legatione sua nec annum, nec mensem, nec diem habuit.[6] Sed nescio quo pacto nuntii redeuntes[7] ab apostolica sede, licet his qui eos præcesserant minores sint, se pro Augustinianis obtinuisse jactitant quod majoribus negatum est, et adversus[8] nuntios vestros curiam inflammasse, et sibi patuisse dolos quos Galfridus[9] Ridellus et Joannes de Oxeneford contra dominum regem exercuerunt, ut exsilio et omnium

Intrigues at the papal court.

---

[1] *sint*, Z.
[2] *quartana*, O, Z; *quintana*, L.
[3] *et* ins. after *laborabat*, L.
[4] So O, V, Z; *abortum* (which seems to be the more regular form), *L.*
[5] *sullata*, O.
[6] *habuerit*, Z.
[7] *recedentes*, L.
[8] *adversus*, O, V; *adversum*, *L.*
[9] *Gaufredus Ridel*, L.

bonorum proscriptione digni sint, si citra consensum et auctoritatem regiam talia præsumpserunt.[1] Dicunt etiam quod quidam cardinalium litteris suis domino regi significant ad excusationem sui, quam malitiose Galfridus[2] et Joannes incesserint, et quam præsumptuose vestri nuntii semper et ubique detrahunt regi. Super his nihil mihi significaverunt socii nostri morantes in curia, sed ea per extraneos didici. Verumtamen quicquid contra[3] innocentiam vestram malignorum perversitas moliatur, rogo et consulo ut, quantumcumque secundum Deum poteritis, vobis domini regis gratiam acquiratis et conservetis, quoniam ita ecclesiæ Dei expedit. Nec video quomodo possitis utiliter præesse quamdiu rebus ita manentibus rex vobis in omnibus adversabitur; præsertim cum ecclesia Romana a vobis non nisi verba recipiat, et dispendium, quod aliunde patitur, imputet vobis et sibi, quia[4] vos pro voluntate regis non patitur conculcari. Nunc autem facile ex hac occasione monasterium beati Augustini sibi, nisi præcaveritis,[5] retinebit omnino, quia credibile est omnes sibi malle quam alteri. Nec video quomodo istud evitetis, nisi per regem, cui probabiliter persuaderi fortasse poterit quod longe melius est, et honestius illi et tolerabilius vobis, ut vestram pro libitu conculcet personam, quam sic ecclesiam mutilet et pessumdet. Ecclesia vero Cantuariæ in quo meruit iram ejus? Nunquid digna est affligi et conteri quia vos elegit et sibi præfecit? At ille, si causam recte examinat, hoc sibi, non ecclesiæ, imputabit. Sane melius esset ut[6] in quacumque cellula[7] salvaretis animam vestram, quam ut odio vestri vestra et omnes aliæ ecclesiæ conterantur, et clerus in ea cui in diebus

Advice.

---

[1] So O, V; *præsumpserint, L.*

[2] *Gaufridus* here, O, Z; *Gaufredus, L.*

[3] *per,* O; *contra,* L.

[4] *quia,* O; *quæ,* L.

[5] *nisi,* om. V, L; *præ cunctis, L.* (but not V).

[6] *ut,* O, Z; om. L.

[7] *cellula,* O, V; *cella, L.*

nostris[1] addictus est servitute remaneat. Forsitan et humiliatione vestra et[2] hujusmodi, quæ[3] vobis Dominus inspirabit, movebitis regem, si ea dixeritis loco et tempore, et ea modestia et contemptu rerum et constantia quam causa desiderat. Si eum vere[4] placatum habueritis, omnia hæc auctore Domino facillime conquiescent. Et si hoc aliter fieri nequit, rogo et omnibus modis consulo ut eum amplius frequentetis, nec in eo vos deserere credatis pastoris officium, si vel hanc unam animam retinueritis in cultu Dei, ex cujus arbitrio, Domino sic disponente, pendent animæ infinitæ. Nam, ut ait Ethicus,

" componitur orbis
" Regis ad exemplum."

Claudian. de iv. Cons. Honorii, 299.

Et Salomon auctor,[5] quod " Qualis est rector civitatis, " tales sunt et habitantes in ea." Quid verba multiplico ? Precum et consilii mei summa est ut quantumcumque potestis,[6] dum tamen secundum Deum, regis benevolentiam comparetis. Et tamen socii vestri, quos familiares[7] habuistis, habetis, et habebitis, quamdiu Deus permiserit, me vobis contraria consulere mentiuntur, dicentes quod ego vos instigabam ut a domini regis obsequio recederetis, et quod nullum militem honoraretis. Novit Deus, et vos novistis, quia semper consului ut debitum regi præstaretis obsequium, et vestram quoad Deum et homines servaretis honestatem.

---

[1] *vestris*, O ; *nostris*, L.
[2] *et* ins. O, Z.
[3] *quæ*, Z ; *quam*, L.
[4] *vere*, O ; om. L.
[5] *auctor*, O, Z ; *ait*, L.
[6] *potestis*, om. O.
[7] *familiares*, Z ; *familiariter*, L.
[8] *quoad Deum et homines*, Z, L. ; *quod apud Deum et homines spectat*, O.

LIV.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO SUUS NUNTIUS.

Amantissimo domino suo suus ille salutem, et bene semper valere.

The anti-pope's death announced at Sens.

Per misericordiam Dei, quæ sperantes in se non deserit, factum est[1] ut eadem die, qua dominus papa de morte Octoviani certificatus est, venerint ad curiam nuntii domini[2] regis R. et H. Hi autem, tantæ humilitatis speciem ex parte regis prætendentes, viva[3] voce et litteris verbis eorum consonantibus dominum papam et aliquos cardinalium adeo movisse visi sunt, quod (sicut ex relatione[4] quorundam qui vobis[5] favent didici) ipsi vix lacrymas continebant. Post multas igitur allegationes, qualiter scilicet et quo affectu ipse eum receperit, quantam reverentiam ei semper exhibuerit, et quamdiu vivet exhibebit, et in hunc modum

Affair of the legation.

multas, reddiderunt domino papæ litteras de legatione, quas archidiaconus vester minus honeste, et dum apud vos eram in Anglia, impetravit. Conditionem vero ipsam, sub qua eas obtinuit, dominus rex per istos nuntios per se factam vel quæsitam fuisse penitus negavit. Dominus vero papa cum tanto affectu et ita avide eas recepit, tanquam si aliquid desideratum ei oblatum fuerit, ut et quidam ei assidentes plurimum mirarentur. In hoc itaque articulo qualem ego[6] me exhibuerim, quid super hoc a domino papa mihi commissum sit, salva fide mea significare vobis non potui,[7] donec nuntii a curia recessissent. Postmodum vero, nuntiis illis cum multa festinatione se velle redire si-

---

[1] *est*, O ; om. L.
[2] *domini*, om. Z.
[3] *viva*, O, Z ; *una*, L.
[4] *ex relatione sicut*, V.
[5] *vobis*, O ; *nobis*, L.
[6] *ego*, om. O.
[7] *non* ins. after *potui*, V.

mulantibus, tres illi cardinales qui vos modis omnibus persequuntur, Neapolitanus scilicet et Portuensis et Papiensis, magna[1] instantia conati sunt a domino papa obtinere litteras generales de legatione, vel saltem easdem quæ redditæ fuerant, ad mitigandam regis indignationem, absolute. Quod cum neutrum possent, (dominus enim papa me super hoc securum fecerat, quod scilicet nunquam amplius ad manus ejus redirent, et secreto mihi commiserat,) ad negotium abbatis Sancti Augustini conversi sunt; in quo qualiter processum sit, ex litteris sociorum nostrorum[2] cognoscetis. Vestra itaque interest vobis vos[3] viriliter providere, et gratiæ Dei, quæ ultro se vobis offert, non deesse. Valeat paternitas vestra. St. Augustine's.

Nuntii regis coram domino papa me esse specialem inimicum ejus denuntiaverunt, et non expedire mihi pro toto auro Arabiæ quod ipse haberet potestatem mei. Sed nec sic poterit terreri fides mea, ut cum Petro possim dicere, " Paratus sum tecum in mortem " et in carcerem ire."[a]

LV.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes Saresberiensis.

(O. fol. 5; Z. i. 20; Lup. i. 24; Jo. Sar. 134.)

Venerabili[4] domino et patri carissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo et Anglorum primati, suus Johannes de Saresberia.

Ex quo partes attigi cismarinas, visus sum mihi sensisse lenioris auræ temperiem, et detumescentibus The writer's reception on

[1] *magnata*, V.
[2] *nostrorum*, O, Z, L; *meorum*, V.
[3] So O, Z; *nobis*, V, L, omitting *vos*.
[4] This heading is from O.

[a] Perhaps Herbert of Bosham was the writer. *See* vol. iii. p. xx.

landing abroad.

See vol. ii. 46.

procellis tempestatum cum gaudio miratus sum rerum ubique copiam, quietemque et lætitiam populorum. Egredientem vero de navi servientes[1] comitis Gisnensis[2] ex mandato ejus, procurante Ernulpho nepote ipsius, honorifice susceperunt, et mihi et meis domum et terram comitis pro vestra reverentia exponentes, liberum ab omni consuetudinis onere perduxerunt fere ad Sanctum Audomarum. Quo cum venissem, procurante quodam Marsilio monacho, qui apud Chilleham[3] et Trulegam[4] morari consuevit, in domo Sancti Bertini honestissime receptus sum, et patenter intellexi quod ecclesia illa ad honorem sanctæ[5] Cantuariensis ecclesiæ et vestrum exposita est. Et si placet, tam comiti quam monachis, oblata vobis[6] opportunitate, gratias referatis. Exinde cum venissem Atrebatum, comitem Philippum apud Exclusam[a] castrum, a quo tyrannus Yprensis tam longa obsidione exclusus est, esse audivi. Illuc[7] itaque divertens, Domino misericorditer iter meum in omnibus prosperante, non longe a strata publica obvium habui quem quærebam. Ut enim more divitum, quos oblectat hoc nugandi genus, in avibus cæli luderet, fluvios, stagna,[8] paludes, et scaturigines fontium peragrans circuibat. Gavisus est se invenisse hominem a quo fideliter audiret Angliæ statum; et ego magis, quia eum mihi Deus obtulerat ita ut sine multo viæ dispendio mandatum vestrum exsequerer. De rege et proceribus multa percunctatus est, sed ego temperavi responsum, ut me nec de men-

He reaches St. Omer.

Interview with the count of Flanders.

[1] *servientesque*, V.

[2] *Gisnensis* (of Guisnes), O, Z; *Gunensis*, V.; *Epmensis*, *L*.

[3] *Chilleham*, O, V; *Thilleham*, *L*.

[4] *Trulegam*, O; *Truelegam*, Z.; *Trulege*, V; *Irulege*, *L* (Throwley).

[5] *sanctæ*, ins. Z.

[6] *nobis*, V.

[7] *Illic*, V.

[8] *stangna*, O.

[a] Reuter supposes Cassel to be meant; but, as the writer took the place in his way from Arras to Noyon, this is impossible. Rather Ecluse, near Douay.

dacio conscientia[1] reprehendat, nec temeritatem meam in his quæ ad regem spectant quisquam possit arguere. Vestras vero angustias audiens vobis compassus est, auxiliumque promittit. Naves etenim procurabit, si hoc necessitas vestra exegerit, et ipse ante, ut oportet, præmuniatur.[2] Si vero ad hoc vos tempestas impulerit, præmittite[3] aut Philippum emptorem vestrum, qui et comitis auctoritate utatur, et cum nautis et vectoribus, prout expedierit, contrahat. Sic a comite recedens, die sequenti Noviomum veni; et nescio quo præpetis et inquietæ famæ præconio calamitas Anglorum ecclesiarumque vexatio quocumque veniebam fuerat divulgata, ut ibi multa audirem gesta in conventu Londoniensi et Wintoniensi quæ in Anglia nunquam audieram. Et quidem pleraque, ut fit, majora et pejora veris referebantur. Ego autem hæc omnia, quæ per ora populi volitabant, studiosissime dissimulabam; sed nec simulanti prospera plene credebatur, nec adversa dissimulanti. Quodque miremini, comes Suessionensis,[4] ea die qua Noviomi eram, omnes articulos Londoniensis, nescio conciliabuli aut disciliabuli[5] dicam, ita seriatim exposuit ac si interfuisset omnibus præsens, non modo his quæ in palatio gesta sunt, sed quæ secretissime ab his vel ab illis dicta sunt in conclavi. Nec facile crediderim quin ibi sive de suis sive de nostratibus cautos exploratores habuerint Galli. Decanus autem Noviomensis, vir integerrimæ fidei, concussionem vestram non sine multo dolore audierat, et se ad vos recipiendum præparat, non modo sua omnia expositurus pro vobis, sed pro[6] Cantuariensi ecclesia, si oportuerit, seipsum positurus. Decreverat autem transire ad curiam; sed quia de statu vestro incertus[7] est et sollicitus, donec certioretur domi exspectat. Ibi a quibus-

Noyon.

Reports of the councils of Westminster and Clarendon.

[1] *conscientie*, Z.
[2] *præmoneatur* (the classical form of the word), L.
[3] *ante*, ins. O.
[4] *Suessionis*, O.
[5] *dissuliabuli*, *L.*
[6] *pro*, om. Z.
[7] *mœstus*, *L.*

dam pro certo accepi regem Francorum esse Lauduni,[a] et prope eum dominum Remensem ejus exspectare colloquium. Eos ergo adire proposui. Sed propter guerras, quas comes de Roceio[b] et alii quidam proceres adversus dominum Remensem[c] exercebant, a proposito revocatus Parisius iter[1] deflexi. Ubi cum viderem victualium copiam, lætitiam populi, reverentiam cleri, et totius ecclesiæ majestatem et gloriam, et varias occupationes philosophantium, admirans[2] velut illam scalam Jacob cujus summitas cælum tangebat, eratque via[3] ascendentium et descendentium angelorum, lætæ peregrinationis urgente stimulo coactus sum profiteri, quod[4] "vere Dominus est in loco isto, et ego nesci-"ebam." Illud quoque poeticum ad mentem rediit:

The writer goes to Paris.

"Felix exsilium, cui locus iste datur."

Evolutis autem paucis diebus in conducendo hospitio, et sarcinulis componendis, regem Francorum adii, eique ex ordine exposui causam vestram. Quid multa? Compatitur, promittit auxilium, et pro vobis se domino papæ scripsisse asseruit, et iterum, si oportuerit, scripturum, et acturum quod poterit viva voce. Cum vero eum ex parte filiæ[d] suæ, quam nuper sanam[5] videram, quando a domina regina licentiam accepi, salutassem, respondit sibi gratissimum esse si illa jam ab angelis recepta esset in paradiso. Cui cum ego subjungerem, quia istud per misericordiam Dei quandoque veniet, sed ante multis gentibus lætitiam dabit, respondit rex, "Hoc quidem Deo possibile est, sed longe versimilius "quod multorum futura sit causa malorum. Sed absit

Interview with king Lewis.

---

[1] So V.; *iter Parisius, L.*
[2] *admiratus*, L.
[3] *via*, O, Z; om. L.
[4] *quia*, Z.
[5] *sanam*, Z, L; *Sar'* (*i.e.* apparently *Saresberiæ*), O.

---

[a] Laon.
[b] Roucy.
[c] Henry, archbishop of Reims.
[d] Wife of king Henry's eldest son.

" de[1] illa quod paternus præsagit animus, quia vix " impleri[2] spero ut ab ea possit aliquid boni esse." Regem nostrum Franci timent pariter et oderunt, sed tamen quod ad illos quieto et alto somno dormire potest.

The archbishop of Reims.

Et quia Remensem adire non potui, litteras meas ad abbatem[a] Sancti Remigii amicissimum mihi direxi, ut in hac parte suppleat vices meas. Cæterum mihi videtur esse consilium, ut per aliquem monachum Boxleie, aliumve[3] nuntium fidelem, litteras vestras cum aliquo munusculo transmittatis ad dominum Remensem, contrahatisque cum eo familiaritatem; quia ille, quisquis sit in persona, magnus est in regno Francorum,[4] et in ecclesia Romana multum potest, tum pro rege, tum pro eminentia ecclesiæ[5] suæ. Ad ecclesiam Romanam nondum ascendi, declinans, quantum possum,[6] ne suspicio probabilis contra me concipi debeat; et hoc ipsum, sicut ex litteris domini Pictavensis accepi, domino papæ et curiæ satis innotuit. Receptis autem litteris vestris, illico scripsi domino Henrico et Willelmo Papiensi, et satis explanavi in quantam perniciem ecclesiæ Romanæ tendant hæc, si processum habuerint, quæ contra vos præsumuntur. Distuli autem illuc ire, quia de transitu abbatis Sancti Augustini aut episcopi Lexoviensis nihil certum erat; et si ad curiam venerint, nobis per magistrum Henricum,[b] qui ibi moratur, cito poterit innotescere.

The papal court.

Verum quid ibi tunc possimus, non clare video. Contra vos enim faciunt multa, pauca pro vobis. Venient enim magni viri, divites in effusione pecuniæ,

---

[1] *de illa quod*, O, Z; *licet illa quidem*, L.
[2] *impleri*, L; *inquit*, Z.
[3] *aliumve*, O, V, Z; *aut aliunde*, L.
[4] *Francorum*, O; *Franciæ*, L.
[5] *ecclesiæ*, O, V, Z; *casæ*, L.
[6] *possumus*, O.

[a] Peter of La Celle.
[b] See p. 49, note a.

quam nunquam Roma contempsit; eruntque non modo sua, sed domini regis, quem curia in nullo audebit offendere, auctoritate freti.[1] Ad hæc muniti erunt privilegiis ecclesiæ Romanæ, quæ in hujusmodi causis nunquam cuicumque episcopo detulit aut raro.[2] Deinde[3] dominus papa in causa hac nobis semper est adversatus, et adhuc non cessat reprehendere quod fecit pro nobis Cantuariensis ecclesiæ amator Adrianus, cujus mater apud vos algore torquetur et inedia. Nos humiles, inopes, immuniti, nunquid poterimus verba dare Romanis? At illi pridem suum comicum audierunt, ut non emant spem pretio. Sed scribitis, ut tandem, si alia via non patuerit,[4] promittamus ducentas marcas. At certe pars adversa, antequam frustretur, trecentas dabit aut quadringentas;

Terent. Adelphi, II. ii. 11.

Virg. Ecl. ii. 57.

"Nec si muneribus certes concedat Iolas."[5]

Et ego spondeo[6] pro Romanis, quod pro amore domini regis et reverentia nuntiorum mallent plus recipere quam sperare minus. Facit[7] autem pro vobis quod pro libertate ecclesiæ tribulamini; sed honestatem causæ vestræ[8] extenuantes, excusatores regis, et æmuli vestri, hoc temeritati quam libertati magis ascribere conabuntur. Et ut eis citius credatur, ipsi domino papæ, quia "venas[9] hujus "susurri[10] jam audiit auris mea," dabunt spem veniendi in Angliam, dicentque regii filii dilatam coronationem ut manu apostolica consecretur; et sciatis ad hoc promptos esse Romanos. Jam enim quidam nobis insultant, dicentes dominum papam ad Cantuariensem ecclesiam accessurum, ut moveat candelabrum vestrum, ibique aliquamdiu sedeat. Nec tamen credo quod do-

Rumours.

---

[1] *fieri*, V.
[2] *raro*, O, V, Z; *caro*, *L.*
[3] *Deinde*, O; om. Z, L.
[4] *aliâ viâ . . . potuerit*, L.
[5] *certas . . . concedet Iollas*, O, V, Z, L.
[6] *respondeo*, Z, L.
[7] *Stant*, *L.*
[8] *vestræ*, Z; *nostræ*, L.
[9] "Quasi furtive suscepit auris "mea venas susurri hujus," Job, iv. 12.
[10] *susurrii*, Z.

minus papa istud adhuc conceperit; nam, ut audio, multam ejus pro constantia vestra habetis gratiam. Sed unum procul dubio scio, quia Lexoviensis, si venerit, nihil asserere verebitur; notus enim mihi est, et in talibus expertus sum fallacias ejus. De abbate quis dubitat? Postmodo scripsit mihi episcopus Pictavensis, quod adversus abbatem Sancti Augustini nihil potuerat impetrare, etsi plurimam dedisset operam. Ibimus tamen illuc, auctore Deo, quoniam ita præcipitis, et quid possimus experiemur. Sed si frustra, nobis[1] imputari non debet, quoniam, ut ait ethicus,

Arnulf of Lisieux.

" Non est in medico semper relevetur ut æger;
" Interdum docta plus valet arte malum."

Ovid. ex Ponto, I. iii. 17.

Cæterum[a] an recte mecum agatis, prudentia vestra dijudicet. Nostis enim, si placet reminisci, quoniam, quando recessi a vobis, hoc mihi dedistis consilium, ut Parisius morarer omnino scholasticus, nec ad ecclesiam Romanam diverterem, ut vel sic declinarem suspiciones; nec approbastis etiam quod ducebam fratrem meum, eo quod sumptus magnos nos facere oporteret, possetque tolerabilius Exoniæ morari. Ad quod cum ego responderem ea quæ fratris mei occasione comes Reginaldus[b] episcopo Exoniensi objecerat, meum consilium approbastis. Sic ergo discessi instructus a vobis ut Parisius sedem figerem, et me studerem omnino scholaribus conformare. Deus mihi testis est, quod quando recessi a vobis, duodecim denarios in toto mundo non habebam, nec aliquis (quod ego scirem) ad usum meum. Vascula quidem habebam pauca fere quinque marcarum, omnibus hospitii nostri sociis satis nota. Et eram quidem (quod multi sciunt) alieno ære, sed meo onere,

The archbishop's instructions.

The writer's poverty.

[1] *vobis*, V.

[a] The remaining part of this letter is taken from MS. O (Bodl. 937). It is not in the Vatican MS., in Lupus, or in Dr. Giles's edition of John of Salisbury, but is printed by Brial, Gallic. Rerum Scriptores, xvi. 508.

[b] Earl of Cornwall.

graviter pressus. Accepi ergo decem marcas mutuas, sed antequam egrederer Cantuaria in sarcinulis et instructione clientum tres earum expendi. Deinde per manum Willelmi filii Pagani liberalitatis vestræ septem marcas accepi, tres adhuc ut jusseratis accepturus; quod enim minus factum est, vobis nequaquam imputandum est. Veniens ergo Parisius juxta instructionem vestram, pro tempore, ut videtur, commodum conduxi hospitium, et antequam illud ingrederer duodecim fere libras expendi; neque enim introitum potui obtinere nisi in annum totum pretio prærogato. Equos itaque distraxi, et me disposui ad residendum potius quam ad peregrinandum; unde et imparatior sum ad circuitus quos præscribitis faciendos, qui non possunt sine sumptibus fieri, præsertim ab homine ecclesiasticum habente officium notitiamque multorum. Præterea regis indignationem gratis, conscientia teste, sustineo, et si me nuntiis ejus opposuero gravius sustinebo; unde mihi, si placet, in talibus quæ æque commode possent per alios exerceri magis parcere debetis. Et tamen quantum expensæ permiserint undecunque quæsitæ, quod jusseritis exsequar. Vos autem videritis quid jubeatis.

Et quia ecclesia Romana ea est et in ea conditione quam nostis, nihil mihi videretur consultius in mundanis quam duabus rebus operam dare. Altera quidem est ut eximatis vos utcumque a laqueis creditorum; altera, ut domini regis, quatenus secundum Deum fieri potest, quæratis gratiam. Deus mederi potest si ecclesia Romana non feret opem, et, ut timeo, rex Francorum baculus arundineus est. Præterea, si placet, cum Gaufrido nepote vestro misericordiam faciatis; tempus est enim. Nam ex quo hospitium meum ingressus est, quantum perpendere potui, honeste se habet et litteris operam dat et diligentiam. Exhibuit eum dominus Pictavensis antequam venirem, et primo dedit ei quinque marcas, deinde centum solidos Ande-

The archbishop's nephew Geoffrey.

gavensium; unde, si placet, cum amicis episcopi Pictavensis debetis benignius agere, et in collocanda filia Willelmi filii Pagani non debetis, si placet, aliquam exercuisse duritiam, saltem pro episcopi reverentia. Valete.

LVI.

Petrus abbas Sancti Remigii Remensis abbati Sancti Amandi.

(Gall. Rerum Scriptores, xvi. 509; Joh. Sar. 136.)

John of Salisbury in exile at Reims.

Amicorum fidem articulus [necessitatis examinat, et qua quisque moveatur ad alium affectione convincit. Nobis autem, qui jampridem totum animum devovimus obsequio vestro, devotumque Domino auctore inviolabiliter conservamus, gravis et onerosa incumbit necessitas, quam vestra gratia, de qua plurimum confidimus, speramus et petimus sublevari. Nam (quod fortasse mirabimini) addicti sumus exsilio, et in eo jugi sollicitamur et torquemur angustia. Siquidem clericus quidam nobis longe semper amicissimus,[1] cujus omnia tam prospera quam adversa a multis retro temporibus nostra sunt, litterarum eruditione et morum honestate tanto cunctis probatior quanto notior, ab Anglia exsulat apud nos, et nos domi nostræ exsulamus cum illo. Sustinet enim indignationem regis Angliæ, non suo quidem merito, ut de nostra et ipsius loquamur conscientia, sed quia Domino suo, Cantuariensi archiepiscopo, ut oportuit servivit. Is est magister Joannes de Saresberia, bonum testimonium habens in partibus cismarinis et transmarinis. Ut ergo a nobis ipsis tam proprii, quam futuri exsilii amoveatis angustias, dilectioni vestræ attentius sup-

Request that interest may be made for his restoration.

[1] *superamicissimus* (for *semper amic.*), Br.

plicamus ut eum interventu comitis Flandrensis et vestro reconcilietis regi Anglorum, et, sicut videritis expedire, ei litteras regis patentes perquiratis, quibus secure redeat, et suis in pace fruatur bonis. Sciatisque pro certo quia nos in nulla re magis poteritis promereri; nec est quod dissimuletis, quia constat pluribus potestatem vobis esse collatam, si voluntas adfuerit.

LVII.

JOHANNES SARESBERIENSIS AD GUIDONEM CATALAUNENSEM EPISCOPUM.

(Joh. Saresb. 135; Gall. Rer. Scriptores, xvi. 508.)

Thanks to the bishop of Chalons on the Marne for kindness.

Gratias ago paternitati vestræ, quæ me in oblatæ consolationis gratia dignata est prævenire; et quidem tanto me vestra benignitas ad obsequium suum amplius animavit, quanto liberalitas vestra non modo ex relatione amici vestri abbatis Sancti Remigii, verum ipsa operis exhibitione, fidelius innotescit. Esset autem laudabile apud homines, et magni meriti apud Deum, in ulnis misericordiæ venientem excipere peregrinum: sed longe gloriosius et proculdubio remunerabilius est exsulem, imo pro Domino et libertate ecclesiæ exsulantem, ad bonorum participium invitare. Quid ergo ad hæc respondebo domino meo? Sed profecto caritati vestræ respondebit Altissimus, qui non modo opera manuum, sed uberi retributione in electis suis bonam remunerat voluntatem. Is, serenissime pater, Is super vos aperiet oculos misericordiæ suæ, quia vos in me apertos oculos habuistis. Ego vero, quam cito potero expediri, veniam ad vos gaudens, si mihi umquam divinitus collatum fuerit ut vestræ valeam obsequi voluntati.

LVIII.

Joannes Saresberiensis ad Alexandrum papam.

(M.S. Paris, 8625, Ep. 121 ; Jo. Saresb. 121.)

Domino papæ Alexandro.

In omnibus quæ gessit bonitas vestra, nihil domino regi Anglorum gratius est beneficio quod Willelmo Cumin fideli vestro misericorditer impendistis. Hoc autem nititur evacuare frater quidam nomine A. de Cerda,[a] utinam melioris vitæ et integrioris famæ! et majestatem vestram levitati et inconstantiæ, quod absit, submitti desiderat. Rectius, pater, fuerat, omnino non audire clamantem, quam gratis destituere restitutum, et absque culpa dejicere legitime possidentem. Placeat ergo dignationi vestræ juste conservare quod misericorditer contulistis, et ipsum in petitionibus justis clementer audite. Begging that a favour bestowed on W. Cumin may be confirmed.

De cætero episcopus Lexoviensis malleus iniquitatis est ad conterendam ecclesiam Dei ; hic in me pauperem tantam regis coacervavit indignationem, ut domino Cantuariensi et cancellario suo rex ipse denuntiaverit me majestatem regiam minuisse, et ob hoc ab amicorum et fidelium numero excludendum. Auditis etiam litteris, quibus innocentiam meam vestra benignitas excusavit, mendosus ille et mendax dicere ausus est, "Dominus "papa scripsit quod voluit; ergo[1] domino regi refero "quod verum novi." Provideat igitur mihi pietas vestra, et regis gratiam studeat reformare. Intrigues of Arnulf of Lisieux against the writer.

---

[1] *Ego?*

[a] In Ep. 120, ed. Giles, it is said that the clerk in question was going to the papal court, with a view to procuring a withdrawal of the restoration of W. Cumin to a benefice.

LIX.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO QUIDAM AMICUS SUUS.

(O. 30; Lup. i. 8; Thom. 371.)

Reverendo domino et patri suo[1] Thomæ, Dei gratia venerabili Cantuariensi archiepiscopo, suus ille proprius, in tribulatione patientiam non deserere.

Parallel from the history of St. Martin.

Legitur Constantii principis temporibus quosdam minus spirituales episcopos, propriis prætermissis ecclesiis, curiæ frequenter interfuisse, turpi adulatione Cæsarem delinisse, regiis potius quam evangelicis edictis paruisse, in principum amplius quam Domini adjutorio confidisse. At contra Martinus,[a] incomprehensibilis meriti Turonensis episcopus, tabernacula peccatorum pro posse declinans, commissam sibi Dei sui domum, licet sæculo abjectus, devotius inhabitabat. Si quando tamen eum a principe prætaxato accersiri contingeret, severitatis ei tam verbum[2] quam vultum exhibebat, inhonestas coepiscoporum suorum[3] blanditias arguebat, indiscreti principis excessus cohibebat, præferens animo humana carere gratia sublimium vitia coercendo, quam a superno favore excidere delinquentium errata confovendo. Et ecce tempora Constantii renovata jam cernimus. Hodie namque quamplures nostræ pastores ecclesiæ a finibus terræ currunt audire et facere voluntatem Salomonis. Insufficiens

---

[1] *suo*, O; om. L.
[2] *verbum*, O; *verba*, L.
[3] *suorum*, om. O.

---

[a] See as to St. Martin's behaviour, Sulp. Sever. de Vita Martini, c. 20. But it is a mistake to connect him with Constantius, who died (361) at least ten years before Martin became a bishop. The emperors with whom Martin had to do were Valentinian and the usurper Maximus.

nimirum et modicum arbitrantur copiosa[1] Dei gratia dono adimpleri, nisi et contingat regiis consiliis adhiberi. Civilis etiam atque domestica vetus illa Machabæorum plaga eventu consimili nostram hodie perturbat ecclesiam. Cum enim Antiochus, furia in Domini sacerdotes nuper invectus, sancta in Jerosolymis[2] conculcare, Hebræos a patriis legibus revocare, magistratuum templi dignitates humiliare disponeret, ecce aliqui progressi ex Israel, viri utique pestilentes, cladis proximæ ingruentiam expavescentes, aut certe pontificis summi prioratui invidentes, regis indignationem remissa satis humilitate prævenerunt, quæ sibi ad pacem forent intentius expetierunt, fœdum cum eo fœdus inierunt,[3] prælati sui devotioni tacite detrahentes. Sed qui locum suum in pace constituit, dissipet eos qui bella volunt, et qui reprobat consilia principum, consilia Achitophel[4] consociorumque ejus adversus David innocentem infatuet. Et quicumque ut[5] Chore, Dathan, et[6] Abiron in hujus militantis ecclesiæ castris sanctum Domini Aaron irritare præsumpserint, Dathan et Abiron sententia percellantur, ut[7] cælo vacui terra absorbeantur. Quatenus quo animum ab exquirenda cæli voluntate longius amoverunt justum innocentem persequendo, eo terrenis affectibus profundius obruantur inconvenientia exercendo.

The Maccabees, 1 Macc. i.

Hæc idcirco dixerim spiritu anxiatus, quoniam cum Stephanus noster, gratia plenus, fratribus et contribulibus suis verbum vitæ infatigabilis administraret, cum nil morte dignum, nil crimine notandum, opere perpetraret, impii super eum jacturam fecerunt. Et ecce inimici Filii hominis, gladiis accincti et ad nocen-

---

[1] *copiosa . . . gratia*, O, V; *copiosæ . . . gratiæ*, *L.*

[2] *in Ierosolymis*, O, V, Z; *Hierosolymis* (omitting *in*), L.

[3] *meruerunt*, *L.*

[4] *Architophel*, V.

[5] *ut*, O; *cum*, L.

[6] *et*, O; *vel*, L.

[7] *ut*, O; *in*, L.

dum præparati, trans mare perque terras a sæculari potestate diriguntur, ut eandem ocius [1] evellant [2] arborem, utique fructuosam, quam plantavit, et ut immerito humilient quem merito exaltavit, utque quas [3] provide contulit improvide fidelis sui dignitates imminuat. Quid igitur aget mitis et innocens Dei athleta, extenti in se gladii nescius et ignarus ? Quorsum effugiet consilio malignantium obsessus ? Restat ut ad tolerantiam animatus, tanquam aries de grege electus, caritatis pinguedine saginatus, Domino sese immolandum exhibeat. Restat ut, Capitis sui imitator effectus, sine murmure, sine contradictionis obstaculo, varias iniquorum patiatur injurias, patiensque non comminetur, immo etiam pro injuriantium scelere deprecetur. Stet igitur Moyses in confractione coram Divinæ Majestatis intuitu, sedulo pro fratribus interpellans,[4] qui vitulum conflatilem, vitulum utique auro plenum, absque ejus conscientia nuper adoraverunt.

Verumtamen articulo tribulationis elapso, ac tempore retributionis accepto, eosdem in criminis ultionem districtius puniat quos fraterna prius compassione pie defleverat, quatenus juxta quod in maledictione seminaverant, [5] de maledictione operis sui fructum metant; sicque proveniat ut Joseph, adversitatis probatus examine, gratiam tandem Pharaonis adeptus, principum Ægypti fratrumque suorum cum gloria dominetur, quorum fuerat invidia contristatus, ut [6] quandoque et ipsi tribulationibus intercepti merito se talia pati commemorent, quoniam in fratrem suum absque culpa exigente peccaverint.[7] Miro namque et subtili modo convicanei Job amicum subvertere nitebantur, dum quidam de sacerdotibus nostris prin-

---

[1] *ocius*, Z; *citius*, L.
[2] *evellat . . humiliet*, L.
[3] *quas . . . dignitates*, O, V, Z; *quam . . . dignitatem*, L.
[4] *interpellas*, V.
[5] *seminaverint*, Z.
[6] *ut*, O; *unde*, L.
[7] *peccaverint*, V, O; *peccaverunt*, L.

cipem sacerdotum magis formidolose quam sincere nuper conveniendum adiere,[1] incorruptum corrupti, azymum fermentati, arte qualibet persuadere attentantes ut et[2] se quoque fermentari assentiret, qui utique fermenti non novit acredinem.[3] Ad Joannem igitur ab Jerosolymis sacerdotes accesserunt, quis cujusve[4] fuerit integritatis explorantes, sed eo arundine vento agitata non invento, inutiles et inglorii recesserunt; siquidem qui sic missi fuerant erant ex Pharisæis. Utinam et invenerint[5] prophetam in Israel, qui principis Syri[6] lepram ejiciens, ne et ipse lepram[7] participet, oblatam auri vel vestium, immo et regni totius, copiam exsecretur. Rex itaque Balach cum fautoribus suis Balaam munere vel pollicitis[8] corrumpendum expetiit, ut conclusum Dei populum hostibus tam operis quam oris exponeret maledictioni,[9] cujus quidem[10] regitur benedictione.

Sed ecce plusquam Balaam, immo nequaquam Balaam hic,[11] qui nec prece nec pretio minisve appositis pauperum animas bestiis tradere compelli potuit, ex quo semel super his olim[12] intellexerit[13] dictum, "Pasce "oves meas." In Daniele itaque juvene, regis Babylonii statuam non adorante, fidem admiror quam in senibus et contribulibus suis nequaquam invenio. O si filii nostri Aaron gentibus non commiscerentur, si gentium opibus non contaminarentur, si ordinis sui dignitatem indivisi tuerentur, quam libere, quam tranquille fœderis tabernaculum cum ejusdem ministris in medio Amorrhæorum inconcussi regerent et circumducerent! Sed

---

[1] *adicere* (i.e. *adjicere*), O.
[2] *et*, om. *L.*
[3] *acredinem*, O, Z; *accedinem*, V; *acedinem*, *L.*
[4] *cujusve*, O, Z; om. V; *et cujus*, *L.*
[5] *invenerunt*, V.
[6] *Syri*, O, Z; *sui*, L.
[7] *lepra*, Z.
[8] *pollicitatis*, O; *pollicitationibus*, L; *pollicitis*, Z.
[9] *maledictioni*, O, Z; *maledictione*, L.
[10] *quidam*, V.
[11] *hic*, om. L.
[12] *olim*, om. O.
[13] *intellexit*, L.

quoniam remissi et indisciplinati filii Heli propria ignavia in certamine corruerunt, ecce capta est ab allophylis[1] arca Dei, et pro hostium voluntate ac dispositione circumagitata,[2] filiisque retrorsum alienatis multiplicata est in eis ruina. Sed quicumque sint seniorum Israel mandatorum transgressione polluti, stet noster Phinees solus a Dei sui testamento non devians,[3] crebrisque lacrymis iram cæli placare non desinat, donec imminens ecclesiæ cesset quassatio. Et utinam reputetur ei ad justitiam a generatione in generationem usque in sempiternum! Amen.

LX.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes Pictavensis episcopus.

(O. 26; Z. i. 2; Lup. i. 2; G. Fol. 363.)

June 22. Reverendissimo[4] domino ac patri sanctissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, suus Joannes, Pictavensis ecclesiæ humilis sacerdos, salutem et spiritum fortitudinis.

Means of communication. Prævenisset tarditatem meam in litterarum vestrarum benedictione diligentia, nisi præsentium latorem diuturna, sicut nobis proponebat, detinuisset infirmitas. Hujus itaque ægritudinis beneficio debeo quod meum apud vos excusare possum silentium; immo quod mea manifeste non est deprehensa negligentia. Verum (ut verius dicam, et salva majestatis vestræ reverentia licentius atque liberius loquar) neuter nostrum recte excusabilis apparet, dum nescio quæ non timenda timemus, et negligentiam nostram cautelæ

---

[1] *allohilis*, V.

[2] *circumgyrata*, L; *circumgestata?*

[3] *devias*, V.

[4] *Reverentissimo* (a form often found in MSS), O.

nomine velamus, tanquam exeuntibus a vobis ad nos tendantur insidiæ, vel contra. Non recipit hujusmodi excusationes amicitiæ illius necessitudo qua nos usque in hunc diem absque intermissione devinxit mutuæ caritatis affectio a primis ineuntis adolescentiæ annis usque ad omnium sortis nostræ vel conditionis invidiam. Nunc vero aut locorum distantia aut dignitatum inæqualitas affectionis pristinæ titulum aliquatenus obscurasse[1] videbitur, si intercurrentium cursorum parcamus laboribus, si non alterius alteri plenissime innotescat sollicitudo, in tantum ut omnem detraxisse videamur localis separationis injuriam. Sileat igitur, obsecro, serenissime domine, de cætero hujusmodi excusationis prætextus, et quod vocibus negatum est, cartulis concedamus; quod verbis non possumus, litteris exprimamus. Illarum inventoribus non exsistamus[2] ingrati, quorum merito aliquid detraxisse videbitur quisquis ex minus evidenti necessitate illorum uti cessaverit beneficio. Nec prætermittendum est[3] quod de deprehensionis injuria nullus per Dei gratiam internuntiorum nostrorum adhuc conqueri potest. Esto tamen, et (quod absit) deprehensum aliquem nostrum[4] ponamus, quis recte indignari poterit si illas quæ ecclesiæ Dei et nobis fiunt alterutrim[5] deploramus injurias? Quis vapulantes et injusta passos flere prohibebit? Nunquid in maxillas nostras lacrymæ nostræ impune descendent? Denique etiam nobis omnino cessantibus, et nec voce nec scripto aliquid interloquentibus, imponitur quod et nos vestro et vos nostro omnia consilio peragatis. Quod ita verum est, si idem spiritus[6] consilium utrique inspirat, ut impressiones, quas

---

[1] *obscurasse*, O; *obscurare*, L.

[2] *existimamus*, V; altered to *existamus*, O, *L.*

[3] *est*, Z; om. L.

[4] *nostrum* corr. from *interim*, O; *interim*, Z, L.

[5] *alterutrim*, O, Z; *alterutrum*, V; *ad alterutrum*, *L.*

[6] *spiritus*, O, V; *specie*, *L.*

peccatis nostris exigentibus[1] ecclesiæ Dei inferri videmus, æquanimiter non sustineamus. Si enim Dei ministri sumus, hæc utique communi, id est Divino, pertractamus consilio qui demolientes vineam Domini sabaoth siccis oculis non videmus, qui ruinam domus Israel saltem lacrymantes prosequimur. Licet enim nos non illa, qua certe deberemus, perseverantia opposuerimus, licet nondum usque ad sanguinem restiterimus, licet multa pro temporis incommoditate, et matris nostræ, sanctæ Romanæ ecclesiæ, scissura dissimulaverimus, nemo tamen per gratiam Dei dicere poterit quod eorum adhuc comminationibus cesserimus, aut impietatis consiliis consenserimus, quin accepta temporis opportunitate, quæ secus acta sunt et evacuari possint, ad[2] eadem evacuanda libere nos interponere valeamus. Deo enim incessanter gratias refero, quod (sicut ex aliorum fida[3] relatione, et nunc tandem ex rescripti vestri fide, certissime teneo) detestabiles illas profanasque consuetudines, quæ diebus nostris sub innovationis obtentu promulgatæ sunt, non absolute, sicut illarum[4] innovator gloriatur, observandas promisistis, neque, ut cæteri, scripti vestri munimento roborastis.

The archbishop's behaviour at Clarendon.

Verum de legatione Angliæ[5] concedenda non est quod vereri quidquam debeatis, si verbis apostolicis fides aliqua haberi potest. Gravi enim redimit pœnitentia illam qualemqualem, quam Eboracensi fecerat, concessionem. Nec moleste ferat dominus meus quod a domini papæ et curiæ frequentiori visitatione abstineo. De industria etenim declino quoad possem,[6] Pictavensium nostrorum detractiones, qui, quotiens illuc accedebam, regi scribere non cessabant quod in ipsius sugillationem et institutionum suarum læsionem

The legation and St. Augustine's.

---

[1] *et* ins. after *exigentibus*, O, V, Z; om. *L.*

[2] *ad*, om. O, Z; *et ad*, L.

[3] *fida . . . vestri*, O, Z; om. L.

[4] *illarum*, O; *earum*, L.

[5] *Anglia*, V.

[6] So O, V; *possum*, *L.*

pleraque[1] in curia machinabar. Consultius itaque credidi personis discretis et religiosis tam vestra quam mea negotia credere, et earum in parte ista opera uti. Quod et nunc paucis diebus ante litterarum vestrarum receptionem feceram, sub eo videlicet tempore, quo Paganum cognatum meum ad vos misi. Nactus enim opportunitatem viri venerabilis et sanctitatis incomparabilis, domini abbatis Pontiniacensis, qui forte tum[2] amore nostri, tum gratia visitationis abbatiarum quas in nostro episcopatu habet, in partes nostras descenderat, ipsius industria pleraque, tam ad vos quam ad me pertinentia, ad dominum papam secretius[3] perferenda commisi, specialiter vero[4] super verbo legationis et Sancti Augustini. Qualiter enim litteræ legationis sub indignatione convitiis permixta domino papæ restitutæ fuissent, et quomodo ad instantiam quorundam cardinalium, quasi ad placandam regis indignationem, districtiores vobis litteræ pro benedicendo abbate Sancti Augustini directæ sint, per communem[5] amicum nostrum dominum Henricum Pisanum mihi plenius innotuerat.

Quamvis autem præfatus abbas, et discretionis suæ et religionis intuitu, necnon et obsequii in quo illis frequens deservit, in curia plurimum possit, si tamen præceperitis, et expedire magis vobis videatur, nec tibi[6] detrahentium linguas, nec ejus apud quem detrahitur molestias, vereor; nec sic aut laborem corporis declinare aut sumptibus parcere quæro, quin ad mandati vestri imperium in persona propria ad illos ascendam, nihil difficile ad laborem existimans in quo vestris et[7] matris meæ, sanctæ Cantuariensis ecclesiæ, utilitatibus deservire possim. Nec est, ut mihi videtur, quod de urgenti domini papæ mandato circa be-

[1] *pluraque*, O; *pleraque*, L.
[2] *tum*, O; *cum*, L.
[3] *secretius*, Z; *securius*, L.
[4] *vero*, O; *autem*, L.
[5] *communionem*, V.
[6] *sibi*, O.
[7] *vestris et*, O, V, Z; om. L.

nedicendum Sancti Augustini abbatem supra modum conqueri debeatis; maxime cum adjectum sit (sicut accepi), quod si illi ultra[1] benedicere cessaveritis, ipse ei ad se venienti benedicturus sit. Aut igitur vobis ad prosecutionem juris vestri patebit exeundi libertas, aut, si tam manifeste negata fuerit, quidquid sub tam manifesta impressione fiet, tempore accepto pro infecto haberi poterit. Commoneo autem sanctitatem vestram, ut cum supradicto abbate Pontiniacensi vel in persona vestra, si sub prætextu causæ vestræ in partes Galliarum veneritis, vel certe per litteras vestras, si exeundi facultatem non acceperitis, ulteriorem ineatis familiaritatem; quamvis tam ego quam communis amicus noster, abbas videlicet[2] de Stella, Ysaac, ut continuam vestri habeat sanctissimus ille conventus Pontiniacensis in orationibus suis memoriam, recte procuravimus. Invenietis quoque et eandem[3] domum utilitatibus vestris etiam temporalibus deservire paratam, si necesse fuerit; industria etenim[4] et sanctitate sæpedicti[5] abbatis sui omnibus Cisterciensis ordinis abbatiis plus potest. Et hic mihi, ut tutis auribus loquar, exsilii sedem elegi, cum tortoris nostri molestias ulterius sustinere non potero.

Pontigny in the archbishop's interest.

The writer had chosen it for a retreat.

Quod vero scribitis, ut negotia vestra nemini credam nisi soli summo pontifici et Pisano nostro, adjecisse (nisi fallor) debueratis etiam cardinalem Sancti Laurentii, magistrum Albertum, quem profectibus vestris deservire existimo, non tam personæ vestræ quam negotii intuitu; quia vos non vestram, non ecclesiæ[6] Romanæ, sed universalis ecclesiæ causam suscepisse et protestatur et agnoscit. Ego tamen interim, nisi novo a vobis suscepto mandato, fines mihi præscriptos non

---

[1] *ultra*, O, Z; *ulterius*, L.

[2] *videlicet*, L; *noster*, Z.

[3] *eundem*, V.

[4] *etenim*, O, V, Z; *enim*, L.

[5] *sæpedicti*, O, V, Z; *supradicti*, L.

[6] *ecclesiæ . . . universalis*, om. V, L; L having *sed* for *non*. Z has the words, but with *non* for *sed*.

transgrediar. Scripsissem vobis de Octoviani [1] decessu miserabili, et Guidonis Cremensis substitutione exsecrabili, nisi quia vestros,[2] qui in curia morantur, hæc omnia plenius scire scio, per quos vobis fidelius innotescere debent, et hujusmodi nova non nisi ab ipsis et per ipsos ad nos usque derivantur. Familiaris autem status meus, quem Dei [3] gratia vobis describi jubetis, post discessum Pagani nostri, per quem vobis viva voce omnia intimari præcepi, in nullo innovatus est, quia Luscus noster, qui, licet in plenitudine potestatis, non tamen in plenitudine luminis, ad nos reversus est, nondum sua promulgavit edicta. Exercitum solummodo Aquitaniarum summonuit, ut regi Francorum, si in Averniam,[4] ut destinabat, proficisci perseveraverit, in manu valida occurrant. Missi tamen sunt ad regem quærendæ pacis procuratores, sicut nosse vos credo, dominus Ebroicensis, et Ricardus de Humeth; nondum vero ad nos pervenerat [5] quid perfecerint. Cætera, cum nobis innotuerint, et fidelem invenerimus nuntium, vobis significare non differemus. Obsecro autem ut per puerum illum quem sæpe dictus Paganus meus ad me in brevi mittere debet, omnia quæ cognitu mihi necessaria duxeritis rescribere non differatis. Bene valeat dominus meus.

Apr. 20–22. A new antipope.

R. de Luci.

Præsentium latorem una tantum nocte mecum retinui, ut adventus sui moram celeritate reditus sui purgare possit, quem tamen (sicut asserit) infirmitas excusat; et ne aliud vobis suggerere posset, in festo sancti Albani a me[6] discessit. Vereor, domine, ne chartæ[7] hujus prolixitas plus vobis in legendo quam mihi in scribendo tædii importet; veniam tamen meretur quæ[8] prolixitate sua omnes retroacti temporis negligentias

June 22.

---

[1] This is the usual spelling in O and V.

[2] *vestros*, O, V; *nostros*, L.

[3] *vestri*, Z.

[4] *Arverniam*, L.

[5] *venerat*, O.

[6] *a me*, O, Z; *animæ*, L.

[7] *carte hujus*, V; *charta hæc*, L (both omitting *prolixitas*).

[8] *quæ*, Z; *qui*, V L.

redimere debet. Cui tamen sub hac clausula finem impono, ut cum tempus acceperitis, devotissimi vestri, communis amici nostri, magistri Joannis Saresberiensis, memineritis, sæpius ad animum revocando quod relegationis pœnam primus ob hoc sustineat, quia [1] necessitatibus ecclesiæ vestræ et vestris utiliter ac fideliter deservire credebatur. Iterum et semper valete, memor nostri in orationibus vestris.

LXI.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo suus nuntius.

(O. 27; Lup. i. 3; Thom. 368.)

Venerabili domino suo suus ille in his [2] quæ Dei sunt semper proficere.

Visit of the French king to the pope.

In fine litterarum quas vobis nudiustertius misi [3] (si tamen vos eas recepistis) contentum est, quod rex, quibusdam irarum igniculis inter ipsum et dominum papam accensis, nostro,[4] immo Dei, instinctu venit [5] ad curiam,[a] ipsisque seorsim colloquentibus, quidquid rancoris conceptum fuerat, per gratiam Dei exstinctum est. Discordia etiam quæ inter Henricum Pisanum et Joannem Neapolitanum et Willelmum de Papia (uterque [6] enim istorum eodem spiritu vexabatur,) diu pullulaverat, specietenus sopita est, rege mediante. Quidam etiam alii, prius discordes, per eum concordes

---

[1] *quia*, Z.; *quod*, L.
[2] *his*, O; *eis*, L.
[3] *misi*, om. O, Z.
[4] *nr̄e*, O; *vestro*, L; *nostro*, Z.
[5] *venit*, O, Z; *venerit*, L.
[6] *uterque*, O; *viz.*, V; *quisque*, L.
[7] *diu*, O; om. L.

---

[a] Of this visit of king Lewis to the pope at Sens the editor has not with any other record. See Reuter, ii. 82.

facti sunt, ita ut eo inde discedente multi dicerent, "Homo iste venit pacem mittere, non gladium."

The writer and another sent to the king.

Die autem tertia post ejus discessum ego et frater Franco, verbo nobis secretissime commisso, ad eum missi sumus. Cumque Parisius venissemus, magistrum V . . .[1], Rogerii Eboracensis[2] nuntium, invenimus, qui jam rumoribus civitatem repleverat, quod scilicet rex Angliæ apud Wigorniam de equo ceciderat, et quod graviter in dextro brachio læsus fuerat; de duro etiam responso quod rex ibi per proprios ipsius nuntios Gualensibus fecerat,[3] et aliis multis, quæ aliquis nostrum, qui tanquam exsules facti sumus, nullatenus præsumeret. Veniens Silvanectum ad regem inveni quemdam apud eum servientem, qui ei duos canes nomine vestro præsentaverat. Ipse, tanquam vir discretus et de amico sollicitus, timebat ne alicujus æmulorum vestrorum malitia factum esset, ut per litteras ab eo impetratas, vel per aliqua intersigna, occasio malignandi posset haberi, ideoque ipsum tamquam exploratorem, donec ego ad eum venissem (sciebat enim me in brevi venturum) apud se detinebat. Ego quidem, licet eum ad plenum non cognoscerem, quia tamen ab eo multa audiebam de domo vestræ intersigna satis mihi nota, et ne si aliquid mali, quod in mente regis erat, ei inferretur, verbum ad aures inimicas transiret, datis ei a rege viginti solidis ipsum abire permisi. Misit rex vobis litteras[4] suas, dilectione magna et consolatione plenas, quas etiam latori præ-

An envoy of Roger of York at Paris.

The writer at Senlis.

---

[1] This seems to be the corrected reading of the Vatican MS., evidently meaning the initial of the messenger's name; *L* omits it.

[2] *Rogeri Eboracensis*, L; O has *R. Ebroicensis*, i.e. Rotrou, bishop of Evreux. But it is clear from the sequel that Roger of York is meant. Z has *R. Eboracensis*, so that *R.* may either be the initial of *Rogerii*, or may denote the messenger's name, in the accusative case.

[3] *factum fuerat*, O, V; *fecerat*, *L*; *a Gualensibus factum fuerat*, Z (although with *rex* in the earlier part of the sentence).

[4] So O; *litera sua*, V; *literas*, *sua*, Z, *L*.

sentium, propter quædam quæ in eis continentur, non sum ausus committere, sed eas apud me retinui.

Return to Sens. Roger's projects.

Expletis itaque domini papæ negotiis, pro quibus missus eram, reversus quam festine potui ad curiam, sine omni difficultate a domino papa obtinui, quod nullius[1] instinctu nuntius illius æmuli vestri[2] ab eo obtineret quod aliquo modo vobis posset obesse, et quod ipse honori et utilitati vestræ pro posse suo in omnibus provideret; pro quo ego vice vestra pedem ejus deosculatus sum. Petitiones ejus secreto factæ fuerunt hujusmodi: prima, quod dominus papa cogeret electum episcopum Sancti Andreæ de Scotia venire Eboracum pro consecratione sua, et, si non veniret, quod archiepiscopo liceret eum suspendere; sed non potuit obtineri. Alia, quod absolute duceret in irritum quidquid prædecessores Willelmus[a] et Henricus et omnes alii distraxerunt vel alienaverunt de fundo Eboracensis ecclesiæ; quod quidem hoc modo obtentum est, quod ei liceat legitime revocare quidquid injuste, et sine assensu Romani pontificis vel privilegio, distractum est[3] a prædecessoribus suis. Tertia, quod ipse non compellatur ad ordinandum vel beneficium ecclesiasticum conferendum aliquibus qui fuerint geniti vel nati ab aliquibus in sacris ordinibus constitutis; et hoc obtentum est. Quarta, quod ei liceat redimere a laicis advocationes ecclesiarum; quod necdum potuit obtineri. Aliæ fuerunt de quibus nullam feci mentionem; nullius enim momenti erant. Nos autem verebamur, ne aliquid magis[4] sublateret; "latet" enim "anguis in herba." Dissimulabat namque nun-

Virg. Ecl. iii. 93.

---

[1] So O; *nullus instinctu nuntius*, V; *nullus nuntius instinctu*, *L.*

[2] *vestri*, O, Z; *nostri*, L. (V is ambiguous.)

[3] *est*, O; om. L.

[4] *majus?*

---

[a] St. William, archbishop of York, 1153–4; Henry Murdac, archbishop, 1147–53.

tius se in brevi recessurum, cum tamen non ita esse apud hospites ejus deprehendissem.

As to bribery.

De servitio ejus scribere vobis aliquid certum non potui. Cum enim jam per quindecim dies moram fecisset in curia, dominus papa nihil adhuc receperat, nec aliquis cardinalium, nisi forte Neapolitanus, quem fere solum habebat[1] propitium; qui usque ad mortem dolere videbatur quoniam ei ad nutum non succedebat. Utrum vero ipse servitium attulerit, incertum erat. Ego tamen, cum a rege rediissem per Parisius,[2] exploravi ab hospite ejus de statu ipsius; et accepi quod, cum tres haberet equos, ibat oneratus. Quod quidem sive sit, sive non sit, nobis parum curandum est. Nos enim per gratiam Dei juxta portum sumus, et de faucibus leonis eripuit nos Dominus. Eisdem diebus Willelmus de Papia, semel in palatio trahens me in partem, quæsivit utrum de vobis aliquid audissem. Cum ipsi respondissem, "Non," cum multa et consueta solemnitate dixit, "Non amplius turbidam "faciem geras, sed lætitiam natali diei debitam agas; "quia dominus archiepiscopus cum rege confœderatus "est, et pacem ejus obtinuit." Quod quidem[3] a quo habuisset, per eum non potui cognoscere. Postmodum vero die secunda subdecanus Baiocensis[4] et quidam ejus canonicus secreto mihi retulerunt, quod apud Lexovias hospitati cum episcopo Lexoviensi, litteris et viva voce mandavit episcopus per eos Willelmo Papiensi et Joanni Neapolitano, quod ipsi pro certo scirent pacem factam esse inter vos et dominum regem. Hoc utique quid sibi vellet significare, quod eis sic mandatum est, et ab eo qui in eadem damnatione cum eis fuerat, incertum erat. Cumque hoc domino papæ, Jacincto,[5] et aliis amicis vestris[6] per me innotesceret,

Card. William of Pavia.

[1] *habet*, L.
[2] *Parisios*, L.
[3] *aut*, ins. Z.
[4] *Baiocensis*, O, Z; *Boracensis*, V; *Eboracensis*, L.
[5] *Jacincto*, O, V, Z; *Hyacintho*, L, and so throughout.
[6] *vestris*, O; *nostris*, L.

mirum omnibus videbatur, omnes tamen de pace vestra tamquam de sua lætabantur. Dicebatur autem a quibusdam nuntium illum majora his velle quærere, sed quia super hoc[1] nullum apparebat argumentum, et dominus papa nos omnino esse securos præceperat, ea vobis scribere supersedi. Porro si aliquid aliud emerserit, quam citius poterimus, sublimitatem vestram non latebit.

Verbum illud de filio Osbertib archidiaconi jam omnium aures replevit; et abhorrent[2] universi. Nos autem Deo et vobis gratias referimus, quod quicumque a vobis veniunt, nobis[3] consonant, et quæ[4] nos in aure de honestate vestra, ipsi prædicant super tecta.

Christian of Mentz at Vienne.

Cancellârius imperatoris veniens Viennam archiepiscopos et episcopos[5] quamplures convocavit; primoque milites ad opus imperatoris ab eis quæsivit. Postmodum de receptione Guidonis Cremensis, quem imperator receperat, instantissime singulos convenit, ibique[6] spe et desiderio suo privatus est. Quidam autem[7] eorum ipsum Guidonem coram eo excommunicare parati fuerunt. Ipse vero, cum non posset juxta votum suum proficere, indixit comiti Henrico colloquium suum se velle cum eo habiturum. Comes autem, cum hæc vobis scriberem, transierat Parisius,[8] ut regem super hoc consuleret; sed quid facturus esset, nos adhuc ignorabamus. Plura vobis scripsissem de statu ecclesiæ, de Lombardorum rebellatione[9] contra imperatorem, de sacramento quod a Romanis generaliter factum est papæ Alexandro, et aliis, nisi quia paginæ prolixitas prohibebat; timebam enim[10] aures tot et

Henry of of Champagne.

Italian affairs. June 1164.

[1] So O, Z; *nullum super* (omitting *hoc*), V; *super hoc*, om. *L.*
[2] *aborsnt*, V.
[3] *nobis*, O, Z; om. L.
[4] *quæ*, O; *quod*, Z; om. L.
[5] *et episcopos*, V, Z; om. *L.*
[6] So O, Z; *que*, om. L.
[7] *autem*, O; *enim*, Z, L.
[8] *Parisiis*, L.
[9] *revelatione*, O, V, Z; *relevatione*, *L.*
[10] *enim*, O, Z; *etiam*, L.

[b] Archdeacon of York, supposed to have poisoned St. William.

tantis occupatas negotiis offendere. Conservet vos Deus nobis[1] et amicis vestris incolumem. Equitaturæ defectus, quem patior, poterit nobis esse damnosus. Nisi enim[2] archidiaconus Saresberiensis, qui de omnibus negotiis ad vos spectantibus pro posse suo sollicitus est, mihi subvenisset, quibusdam, quæ satis utiliter sum prosecutus, de necessitate supersedissem. Domus meæ, et rerum mearum, si placet, reminiscamini. Duritia enim rusticorum tanta est, quod, nisi auctoritas vestra intervenerit, ipsi in nullo mihi parcent; unde expedit mihi ut ipsis et ministris vestris super hoc litteras vestras dirigatis.

Archdeacon Reginald.

LXII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo suus clericus Hereveus.

(Z. i. 9; O. 31; Lup. i. 9; Thom. 365.)

Modestissimo domino suo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, suus Hereveus salutem, et sinceræ caritatis obtentum.

Est unde respirare possit ac debeat animus tuus, hactenus enormitate rerum concussus. Convalescit enim et redintegratur aliquamdiu languens et impudenter lacerata sponsa Christi, sacrosancta et religionis mater ecclesia, quæ te suo regeneratum ex sinu, alimentis quoque suis[3] affluenter educatum, Sponsi tandem favore et gratia in eminenti suæ sollicitudinis specula collocavit antistitem; ubi quia te vigilem, fidum, et conformem languoris,[4] et læsuræ suæ consortem invenit, reformationis, quam pro Christi recipit[5] clementia,

Uses of adversity.

---

[1] *nobis*, O; *vobis*, L.
[2] *enim*, O, L; *cum*, V.
[3] *suus*, V.
[4] *languoris*, O, Z; *languidis*, V, L.
[5] *recipit*, O, V; *accipit*, L.

merito non relinquit extorrem. Hoc enim in se continet maternæ pietatis jus et privilegium, ut filiorum fletus convertat in risum, eos amplectendo propensius quorum favorabiliores agnoscit fletus. Quid favoris tibi parturierit[1] oppressio quam pertulisti, novit longe lateque per diversos mundi tractus diffusa catholicæ sanctitatis religio; omnis, ut arbitror, lingua novit et natio, quot[2] in locis favor hilaris tui colit memoriam, ubi potestas duplicata nullam fecisset notitiam. Plus tibi profuit nata turbatio quam profuisset quietis continuatio. Olim insolens et erroneus amicorum copia fortunatus credebaris, donec sua sors nubila detraxit, et te manifestis errasse monstravit indiciis. Nam quos arridentis fortunæ longa tempora promiserant immotos, hos mutatæ sortis momentum levi turbine discussit, et suos esse docuit, non tuos. Et talium tamen confidentia elatio forsitan est et insolentia. Hæc eliminavit et his similia non infructuosa sortis adversitas, insolentiam humiliatione, errorem discretione, commutans, instructiorem[3] suis circumquaque te reddens aculeis. Quæ quamvis paucos sinceræ fidelitatis ostenderit[4] amicos, eos tamen a fallacibus et fortuitis distinguens, plurimum cautionis et experientiæ solertiæ tuæ thesauris accumulavit, te tibi quoque solito notiorem exhibuit, et quatenus de domestico cordis tui vigore confidas, experimentis edocuit. Sane quam sævientis fortunæ nondum attentata scrutiniis mens[5] molliter elusa[6] et arroganter sibi blandita sponderat constantiam, quantam qualemque repereris, dum flagitiosa fatorum injuria auræque vitalis immineret jactura, ipsa tibi fida describas memoria, qui melius nosti; notitiamque tui et tuorum ne parvi pendas quam obtulit examinatrix adversitas.

---

[1] *parturiverit*, L; *parturierit*, O.
[2] *quot*, O, V; *quod*, *L*.
[3] *instructionum*, O.
[4] *ostenderit*, O, V; *ostenderet*, *L*.
[5] *metis*, O.
[6] *illusa*, *L*.

Exhortations to hope.

Porro multipliciter examinatum[1] reverenter approbat et veneratur[2] te nostræ[3] conversationis hominum pars potissima; is præsertim cujus præminens[4] est auctoritas, qui te speciali prærogativa inter probatissimos sanctæ matris ecclesiæ filios plenæ devotionis et caritatis amplectitur brachiis, et in omnem destinat venerationem. Exinde spes tibi surgat alacrior,[5] erigatur mens pressa molestiis, respirent præcordia sepulta doloribus; pax in januis est. Succidit Deus arborem quæ fructus faciebat amaros, cujus ex radice novella[6] licet planta surrexerit, rore tamen cæli non adjuta nec radices agit, nec[7] ramos diffundit, nec incrementum recipit, sed arescit. Marcescens modo folium quod induit jam oneri sibi est, non honori. Vix stanti terra relinquetur, quam inutiliter occupasse publice clamatur.[8] Ipse[9] quidem cujus ope pullulavit et stat hæc marcida planta, incolis infestus et indigenis, in propria plurimum defensione laborat. Exstat oriens ex alto supremus Pater-familias, insipidæ succisor arboris, qui suos inducturus agricolas hoc plantationis genus radicitus evellet, nec impunitum ejus præteribit auctorem. Dominus exercituum faciet hæc, cujus[10] ira cum exarserit in brevi, beati omnes qui confidunt in eo. Confidenter igitur hilarescat facies[11] tua, nec confusionis quidquam in visceribus tuis[12] resideat. Dominus Deus noster est,[13] qui non deserit sperantes in se. Ortæ pridem[14] tempestatis horror auræ lenioris[15] intervallo detumuisse videri poterat, cujus si rediviva caligine nubila nondum cessant, frustra fulgurationes et cerau-

---

[1] *examinatam*, O.
[2] *venerantur*, V.
[3] *nostra*, V.
[4] *præeminens*, L (but the other is the medieval form of the word).
[5] *alacrior*, Z; om. L.
[6] *novella*, O, V, Z; om. L.
[7] *nec . . . recipit*, O; om. L.
[8] *clamatur*, L; *clamavit*, O.
[9] *Ipse . . laborat*, O, Z; om. L.
[10] *cujus*, Z; om. L.
[11] *facies*, O, Z; *anima*, *L*; om. V.
[12] *tuis*, om. L.
[13] *est*, O, V, Z; *et*, *L*.
[14] *pridem*, O, V, Z; *quidem*, *L*.
[15] *leviori*, V; *levioris*, *L*.

nia superasti, si residuo procellarum leniori motu submergeris. Rate navigas integra, remis acriter insurge; portus prope est, ad quem tunc applicabis cum[1] disposita tibi divinitus sorte contentus omnem emergentem rerum statum in dilectione Christi tibi profuturum posueris. Scimus enim quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Præteritas delicias ne doleas amissas, nec futuras mundi verearis molestias; præsentes facile transcurres varietates.

Martial. i. 16.

"Non est, crede mihi, sapientis dicere, Vivam.
"Sera nimis vita est crastina: vive hodie."

Hor. Ep. I. iv. 13–4.

"Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
"Grata superveniet quæ non[2] sperabitur hora."

General advice.

Si quadraginta dierum, nec ulterius, quasi canonicam vivendi dilationem, qui occidit et vivere facit Deus tibi prætaxasset immutabiliter, sane nullas in Barbaricam[3] fugas attentares: salubrius ad commissæ tibi sinum ecclesiæ et ad sanctorum decessorum tuorum suffragia confugeres, compunctionibus et orationibus ibidem invigilans. Parum etiam plebis strepitum vel potentum iras abhorreres. Nec cujusque temeritatem punire contenderis;[4] aliquid supremo judicio vindicandum[5] reservares. Salubriter rebus et domui tuæ disponens, de crastino supremæ diei non multum sollicitus, malignantium tumultus in contemptum deduceres. Instruit scriptura dicens "Quasi morientes, "et ecce vivimus."[6] Hujus igitur instructionis norma commonitus vagas et turbatrices impatientiæ tuæ curas a corde relegans, speciosissimam et excellentem dignitatis tuæ sedem jugi conversatione officioque debito, quasi mortis sub articulo, studeas honorare; ubi sanc-

---

[1] *cum*, O, and perhaps V (which has a contraction); *etiam*, *L.*
[2] *non*, O, Z; om. L.
[3] *Barbariem*, O, Z.
[4] *contenderis*, O, Z; *contenderes*, L.
[5] *vindicandum*, Z; *judicandum*, L.
[6] *et ecce vivimus*, O, Z; om. L.

torum loci suffultus patrocinio, quatenus inculpata moderatio permiserit, plenam postulantibus justitiam exhibeas intrepidus. Siquando regia te sublimitas evocaverit, prompte[1] pareas et reverenter accedas; verbo lenitatis et patientiæ nunquam destitutus ingeniose cuncta modificare satagas. Sicubi grassantis malitiæ refragata fuerit impunitas, caute cedens[2] ad prætaxatum sanctorum recurras præsidium. Postremo, si ad compositam felicitatem adspiras, æquo animo toleres oportet quicquid infra[3] aream fortunæ geritur. Perspecta poterit prodesse pagina, si non contemnitur; cujus monita sinceræ[4] fidei sunt cognita, licet minus matura, quæ,[5] quamvis canis elatrasset, prudentis tamen viri non offenderent intuitum. In quibus nimirum ejus rei veniam expostulo, quod pluralitate[6] vocabulorum non debitam exprimo reverentiam, quam non Latinitatis regula, sed adulatrix lingua creavit. Contemplatione modernæ malitiæ hæc utique, serene domine, vobis suggerenda disposui; quam si serena supprimerent tempora, mutaretur forsitan in aliquibus suggestio. Hac interim excitata celsitudinis vestræ prudentia alacriter exsurgat, et de bono semper in melius procedat. Valeat et in longum extendatur vitæ vestræ sanitas et sanctitas, carissime domine. Item[7] et in perpetuum valete.[8]

---

[1] *prompte . . . reverenter*, om. L.
[2] *sedens*, *L.*
[3] *intra*, *L.*
[4] *sinceræ . . . cognita*, O; om. L.
[5] *quæ*, O, V; om. *L.*
[6] *pluraritate*, V.
[7] *Iterum?*
[8] *valete*, Z; *vale*, L.

LXIII.

Alexander papa ad Cantuariensem archiepiscopum et suffraganeos.

(G. Fol. 342.)

Alexander episcopus Cantuariensi [a] et ejus suffraganeis.

Tithes not to be withdrawn from the churches to which they are due.

Pervenit ad nos, quod cum parochiani vestri decimas bonorum suorum consueverint ecclesiis, quibus debentur, cum integritate persolvere, nunc tamen, laudabili consuetudine prætermissa, quidam ex ipsis de lana et fœno et de proventibus molendinorum et piscariarum decimas ipsis ecclesiis subtrahere non verentur. Quoniam igitur institutioni divinæ manifestius obviat qui decimas ecclesiæ non persolvit, fraternitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus quatenus parochianos vestros monere curetis, et, si opus fuerit, sub excommunicationis districtione compellatis, ut de proventibus molendinorum et piscariarum, de lana et fœno, decimas ecclesiis quibus debentur, omni contradictione et appellatione cessante, cum integritate persolvant.

---

[a] There is nothing to show that this was addressed to archbishop Thomas, rather than to his predecessor or to his successor.

LXIV.

Alexander III. papa ad Cantuariensem archiepiscopum et suffraganeos ejus.[a]

(C. 248 ; G. Fol. 340.)

Alexander papa III. Cantuariensi archiepiscopo et ejus suffraganeis, salutem et apostolicam benedictionem.

Against disorders customary at the death of clergymen.

Ex crebris querimoniis clericorum, qui de partibus vestris ad præsentiam nostram accedunt, satis nobis evidenter innotuit, quod interdum decedentibus ecclesiarum personis, quandoque filii, quandoque consanguinei personarum ipsarum, quandoque alii, absque conscientia et consensu diœcesiani episcopi, se in prædictas ecclesias intrudere non verentur, et earundem ecclesiarum claves arripiunt, et ut ecclesias et earum bona detineant occupata, in vocem appellationis prorumpunt. Quoniam igitur id iniquum est et penitus absurdum, nos tantæ iniquitati et enormitati pastorali volentes consideratione occurrere, et radicem hujus iniquitatis et cupiditatis de clero penitus exstirpare, fratres, vobis per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus, si qui sunt vel fuerint in partibus vestris qui tali modo ad detinendas ecclesias inhiare præsumant, ipsos ad easdem ecclesias quantocius relinquendas studiose monere curetis, et ecclesiastica districtione compellere; ita quidem quod, si manifestum est ipsos ita tenere [1] et præsumptuose ecclesias detinere, obtentu appellationis, si quam interposuerint, non omit-

[1] *temere?*

[a] This, which is found in a part of the Cave MS., where canons and decretals are contained, appears to be foreign to the history of Becket. The verses at the end are on an altogether different subject. Jaffé (p. 796) gives the date 1159–81, *i.e.* any time during Alexander's pontificate.

tatis, quin eos ad easdem ecclesias dimittendas, appellatione cessante, censura ecclesiastica compellatis.

Si supplex hominum mihi serviat ordo, quid inde?
Si mihi sit rerum possessio larga, quid inde?
Si caute vivat mea cara propago, quid inde?
Si mihi sit conjux generosa, pudica, quid inde?
Si doceam socios de qualibet arte, quid inde?
Tam cito prætereunt hæc omnia, fit nihil inde.

LXV.

Alexander III. papa ad Cantuariensem archiepiscopum.[a]

(G. Fol. Ep. 338.)

Abuse of appeals.

Relatum est auribus nostris quod, siquando episcopi suffraganei tui vel archidiaconi provinciæ tuæ super aliquo certo negotio ad audientiam nostram appellantur, episcopatus et archidiaconatus suos nostræ et Romanæ ecclesiæ protectioni subjiciunt, et cum appellantur ad annum, interim te de suis vel suorum excessibus subditorum cognoscere non permittunt, scilicet omnem tuam justitiam evacuant et suspendunt. Volentes itaque pastorali sollicitudine providere, ne appellationis obtentu detur audacia gravia committendi, auctoritate apostolica tibi duximus indulgendum, quod si præfati episcopi et archidiaconi appellaverint ad audientiam nostram, et episcopatus et archidiaconatus suos sub apostolica protectione posuerint, pro eorum appellatione nullatenus prætermittas, quin de casibus et excessibus subditorum suorum de suis propriis excessibus, si qui manifesti sunt et notorii, his

---

[a] Jaffé gives as date 1162–70, *i.e.* the whole time of Becket's archiepiscopate; but perhaps even this might fairly be extended over Alexander's entire pontificate.

duntaxat exceptis super quibus appellatum est, cognoscere possis, et super his statuere quod secundum justitiam videris statuendum.

LXVI.

Alexander papa III. Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.[a]

(C. 252 ; Thom. 343.)

The monks of Boxley must pay tithes in full to the parish church.

Commissæ nobis a Deo dispensationis officium admonet multipliciter et hortatur ut universis Christi ecclesiis debeamus utiliter providere, atque integra jura sua nos oporteat illibata servare. Pervenit quidem ad nos, quod monachi de Boxelee ecclesiæ sanctæ Mariæ, in cujus parochia commorantur, decimas ex integro non persolvant,[1] et eas secundum canones reddere contradicant.[2] Quapropter, frater noster, tibi per apostolica scripta mandamus et præcipimus, quod prædictos monachos ut ipsas decimas, etiam de illis cultis in quibus olim domus constructæ fuerant, præfatæ ecclesiæ cum omni integritate persolvant, quas priusquam in eadem ecclesia morarentur solebant persolvere,[3] sine appellationis[4] obstaculo, nostra auctoritate, omni cum districtione compellas.[5] Sicut enim olim de pascuis solvebantur decimæ, ita nunc de eisdem ad frugum fertilitatem translatis decimas volumus absque diminutione persolvi.

[1] *persolvunt*, G.
[2] *contradicunt*, C, G.
[3] *persolvi*, C.
[4] *appellatione*, C.
[5] *compella*, C.

[a] No date discoverable.

LXVII.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.[a]

(Z. ii. 128; Lup. ii. 111, O. 179; Thom. 218.)

Alexander[1] episcopus,[2] servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Foliot is not required to make a fresh profession.

Dum in celebratione Turonensis concilii in nostra esses præsentia constitutus, voluisse te obtinere meminimus, ut venerabilis frater Gilebertus, quondam Herefordensis, nunc vero Londoniensis episcopus, professionem, quam prædecessori tuo nomine Herefordensis ecclesiæ fecerat, tibi etiam pro Londoniensi ecclesia, sicut antecessores ejus tuis fecerunt antecessoribus, exhiberet. Nos vero,—considerantes professionem ab eo Cantuariensi ecclesiæ nomine Herefordensis exhibitam posse satis et debere sufficere, præsertim cum, si alteram facere cogeretur, videretur idem episcopus violatæ professionis argui, et cum non sit consuetudo Romanæ ecclesiæ ut aliquis occasione translationis[3] suæ professionem bis facere compellatur,—respondisse tibi nos et consuluisse meminimus, ut prima illa, quam[4] Herefordensi in ecclesia prædecessori tuo ac[5] ejusdem successoribus fecerat, contentus exsisteres, nec eum supra alia professione gravares. Quoniam igitur monitis et consilio nostro humiliter in hac parte obtemperare curasti, præsentium litterarum inscriptione decernimus, ut ex hoc nullum præjudicium tibi vel ecclesiæ tuæ

But this is to create no prejudice for the future.

[1] *Alexander . . . benedictionem*, om. O.
[2] *episcopus*, V, Z; *papa*, *L*.
[3] *translatione*, V.
[4] *quam Herefordensis*, Z; *que Heford'*, V, O; *quam Herefordensi in*, *L*.
[5] *ejusque*, O (for *ac ejusdem*).

[a] Mr. Froude and Dr. Giles place this letter in 1168. Jaffé does not give any more precise date than 1164–70 (p. 726).

debeat inposterum provenire, quominus illi, qui prædicto episcopo in ecclesia Londoniensi successerint, tam tibi quam successoribus tuis professionem teneantur consuetam et debitam exhibere.

LXVIII.

Alexandri III. papæ [et aliorum in eandem formam.[a]]

(Z. i. 183; G. Fol. 351.)

In hunc modum plures Romani pontifices a tempore beati Gregorii papæ scripserunt.

Antiquam Eboracensis ecclesiæ dignitatem integram conservari auctore Domino cupientes, et prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum vestigiis inhærentes, auctoritate apostolica prohibemus ne ulterius aut Cantuariensis archiepiscopus ab Eboracensi professionem exigat, aut Eboracensis Cantuariensi exhibeat: neque, quod penitus a beato Gregorio prohibitum est, ullo modo Eboracensis Cantuariensis ditioni subjaceat; sed juxta ejusdem patris constitutionem ista inter eos honoris distinctio in perpetuum servetur, ut prior habeatur qui prior fuerit ordinatus. Sane si Cantuariensis archiepiscopus ab Eboracensi electo manum consecrationis subtraxerit, quam videlicet juxta ecclesiarum suarum morem ab Honorio sedis apostolicæ institutum sibi debent, liceat eidem Eboracensi secundum com-

The see of York independent of Canterbury.

Beda, i. 29.

The senior archbishop to have precedence.

Ib. ii. 18.

---

[a] The occasion and date of this letter do not appear. The question of profession cannot have arisen between Canterbury and York during Alexander's pontificate, as throughout the whole of it the northern primacy was held by Roger. The renewal of Gregory the Great's provision that precedence should alternate between the two metropolitans is another difficulty; and on the whole the piece looks more like a statement on the part of York than like an utterance of Alexander III. Compare Ep. 170.

Pasch. II. Ep. 494. (Migne, clxiii.)

munem consuetudinem, et prædicti patris nostri Gregorii sanctionem, et domini nostri sanctæ memoriæ Paschalis papæ mandatum, a suffraganeis suis aut a Romano pontifice consecrari.

LXIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Nigellum episcopum Eliensem.[a]

(Ric. Eliensis, *Historia Eliensis*, ap. Wharton, *Anglia Sacra*, i. 628.)

Thomas Cantuariensis archiepiscopus N. Eliensi episcopo.

Admonitions as to disposal of the sacrist's office.

Vestrorum Eliensis ecclesiæ monachorum querimoniam accepimus, quod vos sacristariam ejusdem ecclesiæ, quam, sicut asserunt, in exordio vestræ promotionis eis concessistis, pro suæ[1] voluntatis arbitrio disponendam, quasi in vestrum dominium revocastis, subtracta monachis omni de ea disponendi potestate, eamque cuidam clerico uxorato præter aliarum consuetudinem ecclesiarum tradidistis. Quod quoniam juri, ut dictum est, et consuetudini plane videtur contrarium, fraternitati vestræ præsenti scripto mandamus ut hoc debita celeritate corrigatis, monachisque quod suorum est libere satagatis restituere. Præterea ea quæ de thesauro ecclesiæ pro necessitate vestra subtraxistis sive pro pecunia mutuanda sive alia de causa, monendo consulimus ut quantocius studeatis revocare, et juxta promissionis vestræ promissum con-

And as to withdrawal of money from the church treasury.

[1] *sua*, W.

[a] As Nigel was disabled by palsy at the time of the council of Northampton in Oct. 1164 (Gervase, ed. Stubbs, i. 185), this and the following letter were probably written some time before that meeting.

gregare non differatis. Minus enim decens est et honesta hujusmodi actio adversum vos, et pro vestris viribus sopienda. Suffecerit nobis ad præsens vos diligenter commonere; veruntamen si clamor iteratus ad nos redierit, monachis in justitia sua non poterimus deesse.

LXX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Nigellum Eliensem episcopum.

(Anglia Sacra, loc. cit.)

Citation to appear in answer to the charges on Aug. 4 (1163–4 ?).

Thomas archiepiscopus N. Eliensi episcopo.

Ad quæstionem vestrorum Eliensis ecclesiæ monachorum vos non semel commonuisse de satisfaciendo recolimus; et quoniam commonitioni nostræ eis pulsantibus nondum paruistis, vocamus vos in præsentiam nostram tertia die post Ad Vincula Sancti Petri, eisdem monachis omni frustratoria dilatione remota respondere paratum tam de sacristaria quam de distractione thesauri; ut saltem præcipienti pareatis qui noluistis obedire commonenti. Neque dissimulare possumus aut debemus quin nostram exsequamur officium, neque personæ alicujus acceptionem in judicio aut volumus aut habere debemus.

LXXI.

Henricus Anglorum rex ad Ludovicum Francorum regem.[a]

(Gall. Rerum Scriptores, xvi. 107.)

Northampton, Oct. (14 ?), 1164.

Domino et amico suo Ludovico, illustri Francorum regi, H. rex Anglorum et dux Normannorum et Aquitanorum, et comes Andegavorum, salutem et dilectionem.

Announcing the archbishop's flight, and requesting the French king's assistance.

Sciatis quod Thomas, qui Cantuariensis fuit archiepiscopus, in curia mea a plenario baronum regni mei concilio ut iniquus et proditor meus et perjurus publice judicatus est, et sub manifesto proditoris nomine inique discessit, sicut nuntii mei plenius vobis dicent. Inde est quod precor vos diligenter ne hominem tantorum scelerum et proditionum infamem in regno vestro, nec homines suos, esse permittatis; nec a vobis vel a vestris aliquod consilium vel auxilium tantus inimicus meus, si placet, percipiat, quia inimicis vestris et[1] regno meo nec a me nec a terra mea ullatenus exhiberem, nec exhiberi permitterem. Immo, si placet, efficaciter me juvetis ad dedecus meum ulciscendum de tanto inimico meo, et ad honorem meum perquirendum, sicut velletis quod vobis facerem, si opus esset.

Teste R. comite Legrec.[b] apud Northanton.

[1] *in?*

[a] This letter (which is not given by Lupus or by Dr. Giles) seems to have been entrusted to the envoys whom Henry sent to the French king after the archbishop's flight from Northampton. See vol. iii. 323, 332; Gervase, ed. Stubbs, i. 190.

[b] Robert, Earl of Leicester.

LXXII.

Henricus Anglorum rex ad Ludovicum Francorum regem.[a]

Oct. 1164. Desiring that the French king would send back the archbishop.

Meminerit excellentia vestra, domine rex, fœderis et pacis quæ Deo auctore post inimicitias inivimus, ut firma et illibata conserventur, quatenus per integritatem conservationis mutui veritas comprobetur amoris. Liquet autem hoc in finibus transactionis, si per exsecutionem recte procedit, contineri, ut si quisquam de terra alterius nostrum propter offensam domini sui et facinus suum transfugerit, domino suo tanquam fugitivus restituatur. Quidam cui beneficiis et familiaritate usque in propriam perniciem liberalis exstiti, levavit contra me calcaneum suum, et in regnum vestrum divertit; qui quia fiscalium redituum, quos per aliquot annorum curricula collegit, ratiocinia subterfugit, et in gestis suis domino suo non de more satisfecit, etiam si tacuero notam infidelitatis incurrit. Hic est Thomas, quem de modico magnum feci, et in patrem patriæ promovi. Hunc, precor, in patriam remittatis, vel saltem in terram vestram non recipiatis; ut et vobis idem recompensari possit, si forte contigerit de vestris aliquem culpam in consimilem dilabi.

[a] This, which is taken from William of Canterbury (vol. i. p. 44), is given by him as having been addressed by Henry to Lewis, and delivered (it would seem orally) by the English ambassadors.

LXXIII.

Alexandro papæ et cardinalibus, inimici[1] Thomæ Cantuariensis archiepiscopi.

(O. 43; Z. i. 25; A. 4; C. 170; R. Hoveden, i. 278; Lup. i. 29; Thom. 376.)

Oct. 1164. Lamentable state of the church.

Medicinæ potius tempus est[2] quam querelæ; nam peccatis exigentibus inter malleum et incudem posita est[3] sancta mater ecclesia, et, nisi Divina super eam respiciat miseratio, ictum mallei est sensura. Crebrescente enim schismaticorum nequitia, pro fidei suæ defensione et amore justitiæ pater patrum exsulat a patria, et ne ad propriam sedem liber ei pateat regressus, prohibet Pharaonis animus induratus. Accedit ad hoc quod Cantuariensis ecclesia tam in spiritualibus quam in[4] temporalibus miserabiliter imminuitur, dum[5] tamquam navis in mari proprio rectore destituta fluctuat et ventis exponitur, dum ejus pastor infra nationis suæ terminos regia potestate remanere prohibetur; qui suo et ecclesiæ suæ, nostro etiam[7] periculo, pœnarum et laborum secum nos exposuit acerbitati, non considerans quoniam blandiri oportet, non detrahere, potestati. Qui nobis, licet ejus laboribus totis affectibus compatiamur, ingratus exsistit, et nos, cum in eadem[8] damnatione simus, persequi non desistit. Inter ipsum siquidem et serenissimum regem Anglorum quædam controversia versabatur. De utriusque voluntate dies præfigitur, ut in eo,[9] justitia mediante, illorum controversia terminetur. Ad eundem[10] diem ex præ-

Troubles between the king and the archbishop.

Council of Northampton.

---

[1] *inimici . . . archiepiscopi*, om. A.
[2] *est*, om. O, A, Z.
[3] *est*, om. O.
[4] *in*, om. C, A, Z.
[5] *cum*, A.
[6] *quondam*, V.
[7] *sapiens*, ins. after *etiam*, C; om. A, Z, L.
[8] *simus prope eum damn.*, C.
[9] *ea*, C; *eo*, A.
[10] *eandem*, C.

cepto regio archiepiscopi, episcopi,[1] et cæteri ecclesiarum prælati convocantur, ut quanto generalior esset concilii celebratio, tanto manifestior fieret fraudis et malitiæ denudatio. Constituta die catholici principis conspectui[2] se præsentat regni turbator et ecclesiæ; qui de suorum meritorum qualitate non securus Dominicæ crucis armat se vexillo,[3] tamquam ad tyranni præsentiam accessurus. Nec modo[4] regia majestas offenditur, sed causæ suæ judicium episcoporum fidei committit, ut sic ab omni suspectione[5] liberetur. Restabat ut episcopi causam judicio terminarent, ut sic dissidentes in gratiam fœderarent, et dissensionis eorum materiam sepelirent. Occurrit tamen ille, et prohibet ne de ipso coram rege sententia proferatur, ut sic animus regis gravius accendatur ad iracundiam. Cujus excessus facit quantitas ut ipse auctor cuilibet se debeat exponere ultioni, erubescens pœnam meritam deprecari, qui principem, potissimum in tempore persecutionis ecclesiæ, contra commoda ecclesiæ offendere non horruit, cujus offensio malleum persecutionis ecclesiæ[6] augmentavit. Melius erat sibi, felicitati suæ frenos[7] imponere,[8] ne, dum ad rerum cacumen[9] præsumptuose[10] pervenire nititur, præsumptionis suæ merito ad inferiora trudatur.[11] Et si eum non moverent ecclesiæ detrimenta, debebant saltem[12] revocare, ne contra regem ageret, a rege exhibita tam in divitiis quam honoribus incrementa. At obviat adversarius, et objicit quoniam ipsum coram rege stare

---

[1] *episcopi*, om. C.

[2] *conspectui se*, A, L; *se aspectui*, C.

[3] *vexillo*, A, Z, L; *signaculo*, C.

[4] *tantum inde* (for *modo*), C; *Nec tamen regia majestas modo*, A.

[5] *suspectione*, O, V, Z; *suspicione*, C, *L.*

[6] *ecclesiæ*, om. C.

[7] *frenos*, A, V, Z; *frenum*, *L.*

[8] *imponere*, O; *ut imponeret*, C, *L.*

[9] *cacumina*, C.

[10] *præsumptuose*, A, C; *præsumptione*, L.

[11] *detrudatur*, C; *trucidatur*, V; *trudatur*, A, Z, *L.*

[12] *eum*, ins. C.

Answer to the archbishop's pleas.

judicio esset apostolicæ sedis[1] et dignitatis diminutio. Ac si nesciat quod, etsi in illo judicio aliquantulum ecclesiæ dignitati derogaretur, dissimulandum tamen erat pro tempore, ut pax ecclesiæ redderetur. Objicit iterum, patris sibi nomen ascribens,[2] (quod arrogantiam videtur redolere,) quod filii in patris damnationem minime debuerant convenire. Sed necessarium erat ut patris superbiam filiorum humilitas temperaret, ne post patrem in filiis patris odium parentaret. Liquet itaque ex prædictis, patres sanctissimi, quod adversarii nostri irrita et inefficax debet languescere accusatio,[3] qui sola odii malignitate impetebat, nullius rationis fultus patrocinio. Et quoniam vobis omnium ecclesiarum sollicitudo noscitur imminere, necessarium est vos circa statum Cantuariensis ecclesiæ [eam][4] cautelam et diligentiam adhibere, ne eadem ecclesia per[5] sui pastoris excessus cogatur naufragium sustinere.

LXXIV.

Causa Thomæ Cantuariensis archiepiscopi ante dominum papam.

(A. 3; C. 169; Z. i. 26; Lup. i. 30; Thom. 2.)[a]

Nov. 1164. The archbishop's address to the pope.

Ad audientiam tuam, pater sanctissime, confugio, ut qui ecclesiæ libertatem tanto tui discrimine redemisti, eam vel solam vel maximam[6] meæ persecutionis causam attendas, quod[7] exemplo tuo usus sum. Dolui

[1] *sedis et*, om. C.
[2] *adsciscens*, L.
[3] *accusatio*, C; *occasio*, A, Z, L.
[4] *eam*, C; om. L.
[5] *propter*, C.
[6] *materiam* (for *vel max.*), C.
[7] *qui*, C.

[a] See also R. de Diceto, i. 316; R. Hoveden, i. 235; M. Paris, ii. 231.

enim statum ecclesiæ labefactari paululum, et jura ejus in avaritiam principum dissipari, et occurrendum credidi morbo venienti. Et quo plus illi domino meo, cui post Deum cætera debeo, me sciebam obligatum, eo tutius iniquis ejus instigationibus arbitrabar resistendum, donec obtinuerunt illi, et serenitatem ejus obfuscaverunt mihi. Exinde, ut moris [1] est apud principes, criminationes et calumnias injecerunt in occasionem persecutionis meæ; et ego ejici malui quam subscribere.[2] Accessit etiam his malis, quod vocatus sum coram rege tamquam laicus ut [3] satisfacerem; et unde mihi [4] suffragia speraveram,[5] destitutus sum. Animadverti [6] enim [7] dominos et confratres nostros episcopos istos pro aulicorum arbitrio in me paratos animadvertere. Ita cunctis incursantibus fere suffocatus ad tuæ pietatis audientiam, quæ nec in extremis [8] negligit, respiravi; sub qua [9] demonstraturus asto [10] me nec ibi [11] fuisse judicandum, nec ab illis. Nam quid aliud esset, patres,[12] nisi [13] vestra vobis jura subtrahere? Quid aliud quam spiritualia temporalibus submittere? Semel natum hoc exemplum esset ad multa. Ideoque[14] credidi firmius resistendum, quod affectus [15] proclivior nocendi nasceretur, si prius [16] debilitatem agnoscerent. At inquiet, "Reddenda erant Cæsari quæ Cæsaris "erant." Sed etsi in pluribus obtemperandum regi, in illis tamen obtemperandum non est in [18] quibus efficitur ne rex sit. Non essent illa Cæsaris, sed tyranni, quibus [19] etsi non pro me, pro seipsis ei re-

---

[1] *mos*, L.
[2] *succumbere*, C.
[3] *ut*, transferred to before *coram*, C.
[4] *resistendi*, ins. C.
[5] *sperabam, inde*, C.
[6] *Adverti*, A.
[7] *etenim*, C.
[8] *agentes*, ins. C.
[9] *qua*, A, C; *quo*, L.
[10] *assisto*, C.
[11] *ibi*, om. A.
[12] *mei*, ins. C; *nostri*, A.
[13] *nisi*, Z, L; *quam*, C.
[14] *Eoque*, C.
[15] *via* (for *affectus*), C.
[16] *capitis*, ins. C.
[17] *sit*, ins. C.
[18] *in*, Z, L; om. C.
[19] *in quibus*, L.

sisterent. Nam si Illi[1] extremum reservatur judicium, qui potens est judicare corpus et animam, nunquid extrema erit illi[2] inter homines sententia qui judicat secundum spiritum? Si justam foverent partem,[3] quid me impetebant? Quid me arguunt, si ad eum appellavi apud quem mentiri vel non licet, vel non expedit? Aut injuste in[4] me causabantur, aut de justitia vestra diffidebant; dupliciter enim[5] confundebar, si coram sanctitate vestra convincerer. [Nec[6] miror tamen laicos in clerum hujusmodi machinari conspirationem, si dominos et fratres nostros non solum hujus factionis conscios, verum etiam prolocutores, exstitisse admiror.] Numquid[7] eorum persecutionem merui,[8] pro quibus tantis occursibus me opposui?[9] Obtinuissem, si voluissent illi. Sed male caput agit, si a membris destituitur; quinetiam si oculi contra caput linguam assumant. Si bene prævidissent, in se perniciem machinabantur, et eorum usi sunt principes[10] auxilio in eorum servitutem. Quæ hæc tanti odii causa fuerat, ut pro me exstinguendo seipsos exstinguerent? Ita dum pro temporalibus spiritualia negligunt, deficiunt in utrisque. Quid quod me etiam reclamantem, et[11] audientiam istam[12] appellantem, patrem suum, in judicio[13] damnare ausi sunt? Quid etiam[14] si[15] in universam ecclesiam cum offenso nobis principe conspirationem[16] fecerunt? Et

---

[1] *illum*, V.

[2] *illi* . . . *qui*, Z; C omits *numquid*, and reads *extrema inter homines ejus erit summa, qui*; *erit inter homines summa, qui*, V; *erit inter homines* ET *summa* POTESTAS, *quæ*, *L* (where the different type indicates conjectural emendations).

[3] *causam*, L.

[4] *in*, om. C.

[5] *namque*, C.

[6] *Nec miror* . . . *admiror*, ins. C.

[7] *Nam quid*, C.

[8] *metui*, L.

[9] *et*, ins. C.

[10] *principis*, A, Z; *principes*, C; *principales*, L.

[11] *ad*, ins. C.

[12] *vestram*, L.

[13] *præjudicio* (for *in judicio*), C.

[14] *et si*, O.

[15] *eandem*, ins. C.

[16] *conspirationem*, C; *adspirationem*, L.

te, pater sanctissime, suspectio[1] ista[2] poterat attingere. "At," inquient, "regi tenebantur[3] ex debito domini."[4] Sed illi corporaliter, mihi spiritualiter. Cui specialius[5] teneri potuerunt quam sibiipsis? Nonne potius corporalium damnum negligendum fuit quam spiritualium?[6] Inquient[7] rursus hoc tempore principem non fuisse provocandum. Quam subtiliter in suam servitutem argumentantur, immo ipsi provocant, qui excessibus suis alas præbent et suffragium; quievisset enim,[8] nisi acquievissent illi. Et quo tempore magis[9] constantia quam inter persecutores?[10] Nonne familiares ejus[11] persecutionibus comprobantur? Si semper occumbant,[12] quomodo obtinebunt? Necesse est[13] aliquando resistant. Condescende ergo,[14] pater sanctissime, in fugam meam et persecutionem, et me aliquando magnum fuisse reminiscere tempore tuo, et propter te injuriis lacessitum. Utere rigore tuo, coerce eos[15] quorum instinctu nomen hujus persecutionis obrepsit. Nec[16] domino regi horum aliquid imputetur, qui hujus machinationis est minister potius quam repertor.

---

[1] *suspectio*, A, O, V; *suspicio*, C, *L.*

[2] *ista*, A, C, Z; *ita*, L,

[3] *tenebantur*, Z, L; *tenebamur*, C.

[4] *dominii?*

[5] *specialius*, Z; *spiritualius*, L; *potius*, C.

[6] *mihi*, ins. (after *spiritualium*), C.

[7] *Inquient*, O, V; *Inquiunt*, *L.*

[8] *ille*, ins. C.

[9] *magis*, A, V, Z; *major*, O; *magis exigitur*, C; *magis necessaria*, *L*, *necessaria* being marked as the editor's conjecture.

[10] *persecutores*, Z, L; *persecutiones*, C.

[11] *e*, ins. C.

[12] *occumbant*, *quomodo*, A, Z, L; *succumbant*, *qualiter*, C.

[13] *ut*, ins. C.

[14] *igitur*, C.

[15] *illos*, C.

[16] *Ne*, C.

LXXV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Mathildi imperatrici.

(O. ii. 89; A. 93; Z. i. 48; Lup. i. 52; Thom. 188.)

Dec. 1164. Entreating her intervention with her son.

Gratias agimus Deo, qui nobilitatem vestram insignibus virtutis magis illustravit quam generis; et quam sanguine clarissimam extulit in orbe Romano, bonis operibus clarificare non desinit in mundo. Nam ab oriente in occidentem magnum est nomen vestrum in Domino, et eleemosynas vestras enarrant ecclesiæ sanctorum. Quamvis enim Deo plurimum placeant subsidia temporalium quæ ei erogatis in membris suis, ei tamen minus[1] placere non credimus sollicitudinem pacis et libertatis ecclesiasticæ, quam tanto (ut fama est) zelatis affectu, ut cum apostolo dicere valeatis, "Quis infirma-"tur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego "non uror?" Unde nos, qui ratione humanitatis et beneficii vestri merito [nos][2] vobis obnoxios esse recolimus, pro salute vestra, et filii vestri gloria, temporali pariter ac æterna, de pace ecclesiæ fiducialius loquimur in auribus vestris, rogantes attentius et obsecrantes in Domino quatenus eum diligentius conveniatis, ut ea devotionis sedulitate pacem procuret ecclesiæ, qua sibi, hæredibus suis, et terris suis, per merita sanctorum pacem Dei desiderat procurari. Nam (unde plurimum contristamur) divulgatum est ab oriente usque in occidentem quod ecclesias regni sui intolerabiliter affligit, et exigit ab eis inaudita quædam et inconsueta. Quæ si quæsierunt,[3] quærere tamen non debuerunt, antiqui reges. Potest autem fieri ut in tempore suo, cui multam Deus contulit sapientiam, tanta afflictio utcun-

---

[1] *mitius*, O, A; *minus*, Z, L.
[2] *nos*, ins. Z, G; om. L.
[3] *quæsierunt*, V, A, Z; *quæsierint*, L.

que valeat tolerari. Sed forsitan post dies ejus tales sunt regnaturi qui devorare cupient ecclesiam toto ore, et indurati cum Pharaone dicent, "Nescio Dominum, "et Israel non dimittam." Meminerit, quæsumus, ad preces et exhortationes vestras, quomodo eum extulit[1] ultra titulos nobilium patrum, et ultra terminos majorum suorum, præter eorum spem, dilatavit terminos ejus. Quid proderit ei apud Dominum, si ad hæredes transmittat peccata sua, et quasi adversarios Dei et ecclesiæ constituat in testamento? Quid prodest antecessoribus ejus modo, si iste, sumpta occasione ex delictis eorum, Deum quasi hæreditario jure offenderit? Aliis erat, serenissima domina, Deus placandus obsequiis, alia munera pro salute majorum et peccatorum[2] redemptione offerri oportebat. Non placent Deo sacrificia de rapina; nisi forte patri placere possit ut ei filius immoletur. Si resipuerit, Pater misericordiarum adhuc est promptus ad veniam; procul dubio judicium facturus sine misericordia, in eos qui non exercent misericordiam. Potens est, et potentes potenter punit; terribilis, et aufert spiritum principum, ut fortioribus fortior instet cruciatus. Tetendit arcum suum et paravit illum, et in eo posuit vasa mortis, jaculaturus in brevi, nisi sponsam suam, pro cujus amore mori dignatus est, liberam esse permiserint,[3] et privilegiis et dignitatibus quas sanguine suo ei comparavit in cruce, sustinuerint[4] honorari. Debetis autem, si placet, in eo revocando, et matris diligentiam adhibere et dominæ auctoritatem, ut quæ ei regnum et ducatum multis laboribus acquisistis, et ad eum hæreditaria successione jura transmisistis, quorum occasione nunc premitur et conculcatur ecclesia, proscribuntur innocentes, et pauperes intolerabiliter affliguntur. Nos quod possumus pro salute vestra et illius animo libenti facimus, Dei

---

[1] *extulerit*, O.
[2] *peccatorum*, Z; om. L.
[3] *permiserit*, A.
[4] *sustinuerit*, A.

misericordiam precibus quibus possumus jugiter implorantes; fiducialiter oraturi si pace ecclesiis reddita ad auctorem et benefactorem suum Deum prompta devotione redierit. Nec[1] pudeat eum coram Deo humiliari per pœnitentiam, cum antiquis regibus, quorum memoria in benedictione est, nihil magis ad gloriam adscribatur quam pœnitentiæ titulus, legis Divinæ zelus, veneratio sacerdotii, et fidelissima virtutum custos humilitas. Talibus enim hostiis David,[2] Ezechias, Josias, et Constantinus Domino placuerunt,[3] et gloriam assecuti sunt apud homines a generatione in generationem.

LXXVI.

Nicolaus de Monte Rothomagensi ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

(O. 55; Z. i. 49; Lup. i. 53; Gall. Rer. Scriptores, xv. 226; Thom. 346.)

Christmas, 1164.

Venerabili[4] domino et patri Thomæ, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ archiepiscopo, frater Nicolaus de[5] Monte Rothomagensi salutem cum totius devotionis affectu.

Sympathy and exhortation to persevere.

Quantæ compassionis visceribus adversitates ecclesiæ Dei, quas magnanimitas vestra sustinere decrevit, parvitas mentis nostræ apud se suscipiat et pertractet, nec scriptura sufficienter exprimere,[6] nec viva voce plenarie pronuntiare minus facunda lingua valeret; sed de nostro affectu, (qui, quantuluscumque est, vester est,) quia illum abjectum et minus utilem in conspectu Dei esse cognoscimus, tacere melius duximus quam

---

[1] *Nec*, A, O; *Ne*, L.
[2] *David*, A, O, V, Z; *Domini*, *L.*
[3] *vel Deo*, interl. Z.
[4] *Venerabili . . . patri*, Brial; om. al.; the whole address om. in Z.
[5] *de . . Rothomagensi*, om. Brial.
[6] *exponere*, Z.

plura loqui. Verum id, licet excellentiæ vestræ non incognitum, silentio præteriri non oportet, quod vestræ sublimitati sit ipsa commemoratione gratissimum, quod menti perturbationum fluctibus impetitæ[1] sit magnæ securitatis indicium, quod humeros delicatos, quos supposuistis ad portanda onera virorum, suæ virtutis efficacia[2] reddat talibus fasciculis aptiores: ecclesia pauperum Christi, quos humilitatis vestræ mansuetudo adoptavit in filios, quos apud Deum magnitudo fidei vestræ voluit habere patronos, quos in ratione dati et accepti munificentia vestra[3] sibi fecit obnoxios; ipsa siquidem, tota sui spiritus intentione suspensa ad vos,[4] noctibus ac diebus impetrare festinat ut ecclesiæ suæ vestris[5] temporibus tranquillam tribuat libertatem. Postulat autem in fide, nihil hæsitans. Summa igitur ope et alacri studio quod inchoastis opus perficite, nec in aliquo vacilletis; siquidem Deus tantum vobis contulit honorem, tantamque felicitatem, ut operi vestro testis sit in cælo Jesus Christus, testis in corde conscientia. Et quod paucis et raro solet accidere, hoc vobis ad exhortationis cumulum accessit, quod totius multitudinis devotio præbet in Deo vobis auxilium, et universi populi sermone super his[6] quæ agitis bonum flagrat testimonium. Sed de his hactenus.

Visit of John of Oxford to the king's mother. His calumnies.

Johannes de Oxenefordia,[7] qui ex consilio episcoporum vestrorum ad curiam reversus, et a curia veniens, per dominam imperatricem transitum fecit, ut eam contra vos exasperaret, sicut antea tam ipse quam alii fecerant, malitiosa[8] quanta potuit inculcavit. Siquidem quia opus vestrum verisimiliter reprehendere non potuit, intentionem calumniatus est, asserens universa quæcumque facitis mentis elatione studioque domina-

[1] *impeditæ*, O.
[2] *efficacia*, O, V, Z; *officia*, *L*.
[3] *vestra*, V, Z; om. *L*, G.
[4] *a Domino*, for *ad vos*, G.
[5] *nostris*, V; *vestris*, O, *L*, Z.
[6] *his quæ*, Z; *quod*, L.
[7] *Oxenefordie*, for *de Oxenef.*, O; *Oxeneford*, L.
[8] *malitiam quantam*, for *malitiosa quanta*, G.

tionis inchoata, ecclesiasticam etiam libertatem, quam defensatis, non ad animarum lucrum, sed ad augmentum pecuniarum episcopos vestros intorquere, tam ipse quam alii nuntii regis affirmant; et licet necdum propter novitatem prælationis a vobis id esse factum consentiant, tamen ad idem vos anhelare contendunt. In Anglia namque delinquentium culpæ apud episcopos accusatorum non mulctantur injunctione pœnitentiæ, sed datione pecuniæ. Item quod Deus in causa non sit operis vestri, dicunt eam hinc[1] debere cognoscere, quod ab initio archiepiscopatus vestri non religiosos vobiscum, sed litteratos nobiles, congregastis; et eos dedecorosa appellatione nuncupant, quam silere melius puto. Item ecclesiastica beneficia non Dei contemplatione, sed servitii vestri occasione, etiam his quorum turpitudo publice nota est vos asserunt contulisse. Item asserunt quod non propter regias consuetudines, sed propter causam pecuniariam, discessistis. Hæc in vos malitiose conficta tum propter cautelam, tum propter exasperationis dominæ occasionem cognoscendam, vos ignorare non decuit.

The writer with the king's mother.

Tertia die recessus[3] eorum ad imperatricem venimus; quæ litteras vestras per tempus aliquantulum suscipere distulit, et satis aspere in nos locuta est, quod ad vos perreximus, ex quo nobis notum fuit vos esse in curia; nec enim credebat quod tam cito ad curiam pergeretis.[4] Tamen non destitimus, sed ea vice et altera, bona quæ potuimus quasi nolenti ingessimus. Tertia vice post pauca verba litteras vestras benigne, sed occulte, suscepit, ita quod id clericos suos latere voluit, et eas nobis legendas injunxit. Quibus auditis, in primis excusavit se, quod de vobis aspera verba vel mihi vel aliis privatim et publice dixisset, vel etiam domino regi mandasset. Asseruit

---

[1] *hinc*, O, V, Z; *inde*, *L*.
[2] *cum*, O, V, Z; om. *L*.
[3] *post recessus*, Z, on an erasure.
[4] *pergeret eos*, V.

namque quod filius ejus totum quod de ecclesiasticis agere volebat ab ea celasset, eo quod cognovisset ipsam potius ecclesiasticæ libertati quam regiæ voluntati favere. Nunc vero litteras suas ad filium suum direxerat per quemdam de clericis suis, mandans illi quatenus totum, quod in mente haberet de statu ecclesiarum vel personæ vestræ,[1] sibi per litteras significaret. " Et tunc," inquit, " cognita ejus voluntate, si perpen- " dero laborem meum posse esse fructuosum, studebo " pro posse et ecclesiasticæ paci et suæ."

Visit to bishop Arnulf, near Bayeux.

Post hæc verba recedentes ab ea, ad dominum Lexoviensem litteras vestras detulimus apud manerium suum Nonant, juxta Bajocum. Benigne nos suscipiens, secrete litteras vestras suscepit, et ea quæ a vobis nobis injuncta fuerant, et si qua bona ipsi excogitare potuimus, libenter amplexus est, id in verbo veritatis affirmans, quod ab eo tempore quo ad curiam primo missus est, licet corporaliter contra vos steterit, mente tamen et consilio pro vobis stetit. Et hoc ipsum nobis in eo itinere cum eo de negotio nostro loquentibus, non ex vestra[2] parte, (nec enim mandaveratis), se facturum promiserat. Privatim siquidem ad dominum papam [accedens][3] et causam vestram et personam, quantum potuit, commendavit. Legatos regis ea sola postulare laudavit, quæ non impetrari[4] posse cognoverat. Nunc ergo pro certo cognoscite, quod si dominus rex communicaverit[5] ei consilium suum, ad libertatem ecclesiæ et pacem vestram pro posse laborabit. Nec enim vestro[6] labori minori affectione compatitur, quam si tota hæc adversitas ecclesiæ suæ vel personæ occasione vobis[7] incumberet. Ipsum siquidem socium haberetis infra breve tempus, si non esset oneratus

[1] *ut*, ins. *L* ; om. O, V, Z.
[2] *nostra*, V.
[3] *accedens*, O ; om. V, L, Z.
[4] *impetrari*, O, V, Z ; *impediri*, *L*.
[5] *communicarit*, *L*.
[6] *nostro*, L.
[7] *vobis*, O, V ; *nobis*, L.

ære alieno. Nunc ergo consilium ejus est, ut ita caute vobis provideatis in expensis ne multas pecunias in brevi effundatis; si tamen multas habetis, quod regis familiares affirmant. Si non habetis, cavete ne plurimis innotescat. Consilium enim acceperant adversarii vestri citra [1] mare consilium dare regi ne reditus vestros ad præsens attingeret, sed ministris vestris interdiceret ne inde quidquam haberetis. Si ergo viderint quod velitis et possitis absque reditibus diutius sustinere, facilius et citius pax reddetur ecclesiæ.

(Christmas.) In his festivis diebus litteras vobis per nuntium proprium mittet; et nunc misisset, si in manerio scriptorem habuisset cui secretum hoc vellet injungere. Item mittit in Angliam familiarissimum sibi R.[2] de Ardena,[3] per quem omnibus indagatis quæ in curia fiunt vel deliberantur, quidquid inde cognoverit, vobis per litteras significabit.

Second visit to the empress. Reversi ad dominam imperatricem, quæ injunxistis ex ordine cuncta narravimus iterato. Consuetudines regis verbo narravimus, quia magister H.[4] perdiderat scedulam. Hoc etiam adjunximus quod consuetudinum quædam contra fidem Jesu Christi, aliæ fere omnes [essent][5] contra libertatem ecclesiæ; propter quod timendum erat ei et filio suo de æterno periculo, et etiam temporali. Tunc vero præcepit nobis mittere ad vos propter consuetudines illas. Volente Deo, ea ipsa die reperta est scedula, et die sequenti, omnibus ejectis a thalamo[6] suo, præcepit nobis eas Latine

---

[1] *circa*, L.

[2] *Radulfum*, Z; but a marginal note states that in the *exemplar* there was only the initial *R.*

[3] *Ardena*, O, V, Z; *Arderva*, *L.*

[4] *H.*, V; *Henricus*, Z; *Heribertus*, L. Against this last way of completing the name, it may be said that Herbert seems to speak of himself as having been with the archbishop at Pontigny when these interviews with the empress-mother took place (vol. iii. pp. 357–8). The writer's companion was therefore probably Henry or Hervey. See pp. 49, 81.

[5] *essent*, *L* ; om. V, O, Z.

[6] *et conspectu*, B; *a conspectu*, G, ins. after *thalamo*.

legere, et exponere Gallice. Mulier de genere tyrannorum est, et quasdam approbabat; sicut est illud de non excommunicandis justitiis et ministris regis sine licentia ejus. Ego tamen alia exponere nolebam, nisi de hoc prius disceptarem, ostendens evangelicum præceptum, quo dicitur ad Petrum, "Dic ecclesiæ, &c.," non "Dic regi;" et alia multa. Quamplurima capitulorum improbavit. Et hoc modis omnibus ei[1] displicuit, quod in scripturam redacta essent, sive quod[2] episcopi[3] coacti forent[4] aliquam promissionem facere[5] de ipsis custodiendis; hoc enim a prioribus factum non est. Post multa igitur verba, cum ab ea vehementius[6] inquirerem[7] quæ posset esse prima pacis occasio, hanc ei indicavimus, et assensit: Si forte fieri posset ut dominus rex mitteret se[8] in consilium matris suæ, et aliarum rationabilium personarum, quæ taliter rem moderarentur, ut cessante promissione et scriptura antiquæ regni consuetudines observarentur, adhibito tali moderamine ut nec per judices sæculares libertas ecclesiæ tolleretur, nec ita episcopi abuterentur ecclesiastica libertate. Scitote quod domina imperatrix in defensione filii sui versuta[9] est, eum excusans tum per zelum justitiæ, tum per malitiam episcoporum; tum in deprehendenda origine conturbationis ecclesiæ rationabilis[10] et discreta. Dicit enim quædam in quo[11] ejus sensum et laudavimus et adjuvimus. Episcopi clericos indiscrete ordinant, qui nullis ecclesiis titulantur; ex quo fit, ut ordinatorum multitudo paupertate et[12] otio ad turpia facta prolabatur. Non enim timet perdere ecclesiam, quia[13] nulli titulatus est. Non ti-

Abuses in the church.

---

[1] *sibi*, O.
[2] *quod*, O, V, Z; om. *L.*
[3] *ipsi*, V (for *episcopi*).
[4] *fore*, V.
[5] *facere*, V, Z; *ut . . . facerent*, *L.*
[6] *vehementius*, V; *vehementer*, *L.*
[7] *inquireretur?*
[8] *se*, om. L.
[9] *versura*, V.
[10] *rationabili*, V, Z.
[11] *quibus?*
[12] *et*, om. Z.
[13] *quia*, O, V; *qui*, *L.*

met pœnam, quia illum ecclesia defensabit. Non timet episcopi carcerem, qui mavult impunitum transire conversum,[1] quam pascendi vel custodiendi sollicitudinem adhibere. De ordinatione illius qui ecclesiæ non titulatur, quod irrita[2] sit ad injuriam illius qui eam fecit, testatur synodus Chalcedonensis, una de quatuor quas Gregorius sicut quatuor Evangelii libros tota devotione complectitur. Hoc et alii plures canones. Item uni clericulo quatuor aut septem ecclesiæ tribuuntur aut præbendæ, cum sacri canones ubique manifeste prohibeant ne clericus in duabus ecclesiis connumeretur. Hujus iterum pravæ consuetudinis occasione quantæ de dationibus et præsentationibus ecclesiarum controversiæ nascantur, attendite. Super hac re locuta est domina imperatrix occasione Ricardi de Ivelcestre.[3] Verum taceant episcopi, qui hoc faciunt suis parentibus quod laici sibi servientibus. Item quod multas pecunias suscipiant episcopi propter peccata apud eos accusatorum,[4] sacris[5] canonibus non consentit; quia licet pœna sacrilegii sit[6] pecuniaria, tamen non semper episcopis, sed quibuscunque personis ad quos sacrilegii querimonia pertinet, juste persolvitur. Quia ergo ex his et similibus nascitur ecclesiastica perturbatio, mirandum valde est, cur securis episcopalis judicii non ad radicem arboris, sed ad ramusculos, adhibetur; Divina siquidem dispensatione actum est ut ex tali radice fructus amaritudinis publice[7] nasceretur. Quapropter si[8] libertatem ecclesiæ propter Deum diligitis, quod prædicta vobis displiceant, verbis et factis ostendite. Et si litteras ad dominam imperatricem miseritis, id ipsum ex aliqua parte significate. In verbo veritatis vobis dicimus, quod amore rectitudinis et

Conc. Chalcedon. A.D. 451, c. 6; cf. Gratian. Dist. lxx. 1. Greg. M., Epp. i. 5; ii. 10.

[1] *commissum*, Brial (which looks probable).

[2] *intra*, V.

[3] *Ivelcestre*, (*i.e.* Ilchester) V; *Welcestre*, *L.*

[4] *accusatorum*, V, Z; *excusatorum*, *L.*

[5] *satis*, *L.*

[6] *sit . . . sacrilegii*, O, Z; om. L.

[7] Or *publicæ*.

[8] *si*, om. *L.*

salutis animæ vestræ,[1] quæ prædicta sunt, scripsimus; sique[2] insipienter dicta sunt, date veniam, et sint occulta quæ diximus. Festinantius ad vos mittere non potuimus, siquidem eo tempore quo consuetudines coram domina imperatrice legimus, cum omni festinantia litteras istas præparavimus, vobis mittendas. Nunc rogamus attentius ut litteras vestras nobis dirigatis, statum vestrum et propositum continentes. Quicquid injunxeritis, fideliter exsequemur. Iterato veniam postulamus, et de prolixitate, et[3] audacia.

LXXVII.

Has litteras misit Henricus rex Angliæ singulis episcopis Angliæ.

(O. fol. 3; Lup. i. 13; G. Fol. 481.)

Marlborough, Christmas, 1164.

Nosti quam male Thomas Cantuariensis archiepiscopus operatus est adversum me et regnum meum,[4] et quam male recesserit. Et[5] ideo mando tibi quod clerici sui qui circa ipsum fuerunt post fugam suam, et alii clerici qui detraxerunt honori meo et honori regni, non percipiant aliquid de reditibus illis quos habuerunt in episcopatu tuo nisi per me. Nec habeant aliquod[6] auxilium vel consilium a te.

Revenues of clergy attached to the archbishop to be detained.

Teste Ricardo de Luci apud Merleberg.[7]

---

[1] *vestræ*, Z; *nostræ*, L.
[2] *Si quae*, L.
[3] *de*, ins. *L*; om. O, V, Z.
[4] *meum*, om. O.
[5] *Et*, O, V; *Sed*, *L*.
[6] *aliquid*, O, V.
[7] *Marlebergiam*, Z.

LXXVIII.

HENRICUS REX AD VICECOMITES.[a]

(Lup. i. 15; G. Foliot, 482.)

Christmas, 1164. Has litteras misit Henricus rex Angliæ singulis vicecomitibus Angliæ, in principio persecutionis sancti Thomæ.

Instructions to sheriffs. Præcipio tibi quod, si aliquis clericus vel laicus in bailia tua Romanam curiam appellaverit, eum capias, et firmiter custodias donec voluntatem meam percipias;[1] et omnes reditus et possessiones clericorum archiepiscopi saisias in manum meam, sicut Randulfus de Broc et alii ministri mei tibi dixerint. Et omnium clericorum qui cum archiepiscopo sunt patres et matres, fratres et sorores, nepotes et neptes, ponas per salvos plegios, et catalla eorum, donec voluntatem meam inde percipias;[1] et hoc breve tecum afferas, cum summonitus fueris.

[1] *præcipiam*, V.

[a] To the same time with this letter is usually referred one in which king Henry is reported to have issued orders of extreme severity against the introduction of letters from the pope or from the archbishop into England (Lup. t. i. p. 169; Thom. Ep. 372). But that this is a mistake appears from the introductory sentence, "Sciatis "hunc esse tenorem mandatorum "quæ Henricus rex *misit in An-* "*gliam*;" for Henry at the time in question was in England. The letter will be given under the year 1169.

LXXIX.

Joannes Saresberiensis ad Robertum priorem Meritonensem.[1]

(Jo. Sar. 163.)

Priori Meritonæ.

Thanks for sympathy.

Gratias ago vobis quod, sicut ex litteris vestris et plurimorum relatione didici, mei sollicitudinem geritis, et spero quod per misericordiam Dei mihi proderit sollicitudo vestra. Credo jam profuisse, et vestris et amicorum ascribo precibus, quod mihi prospere cesserunt omnes dies peregrinationis meæ. Et quia me vestrum semper et ubique reputo, precor attentius ut pro me intercedatis ad Dominum, ne me supra id quod possum tentari patiatur, sed cum tentatione proventum faciam: quando et quomodo sibi visum est, si tamen hoc visum fuerit, me reducat in terram nativitatis meæ sine dispendio conscientiæ et famæ, et conceptam indignationem domini regis, qui me, Domino et conscientia teste, gratis diu persecutus est, et adhuc persequitur, mitiget. Parcat illi Deus, et non sinat ut procella turbinis hujus ab animo meo excutiat caritatem. Confido autem quod dominus Londoniensis et archidiaconus Pictavensis, si opportunitatem viderint, agent de pace mea; nec diffido de Ricardo de Luci. Precor itaque ut et vos, si opportunitatem videritis, istos pro me sollicitetis, quatenus tamen ecclesiæ vestræ non credideritis obfuturum. Si autem homines interpellare tutum non fuerit, Dominum quæso devotius exoretis, ut gressus meos dirigat in semitis suis; potens enim est ubique locorum mihi patriam facere, et quicquid aufertur domi, peregre salubriter compensare.

Request for prayers and influence.

---

[1] This is referred by Dr. Giles to 1166, but may perhaps be rather placed in 1164 or early in 1165.

LXXX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Roberto comiti Leicestriæ.[a]

(Z. i. 30; O. ii. 12; A. 18; Lup. i. 34; Thom. 194.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, dilecto in Christo filio et amico, nobili viro Roberto, comiti Leicestriæ, salutem cum benedictione.

Rebuking the earl for his share in late proceedings.

Exspectabam litteras consolationis tuæ tamquam amici carissimi, verba satisfactionis tamquam devotissimi ecclesiæ filii, et vere pœnitentis. Sed quia neque littera consolationem nuntiat, nec verba satisfactionem insinuant, affectu paterno reduco tibi delictum tuum ad animum, ut vel sic, immissa tibi a Deo pœnitentia, excutiatur a te satisfactio conferens ad animæ tuæ [1] salutem, quam (teste conscientia mea coram Deo loquor) opto tibi pariter ut et mihi. Habet mater tua, sancta [2] Cantuariensis ecclesia, affectione materna queri de te et conprincipibus [3] tuis; habeo et ego, pater tuus in Christo, sponsus illius qualiscumque; primo, de illata nobis injuria; secundo, de non revocata; tertio,[4] de pœnitentia morosa. Forte dissimulatis injuriam, non revocatis illatam, et quod periculosius est, (unde magis doleo,) tardius quam oporteat acceditis ad pœnitentiam, sine qua nemo nocens absolvitur. Abjecta [5] filiali pietate itum est in viscera matris a filiis, nullo habito humanitatis intuitu, spreta etiam reverentia ac devotione qua patribus tenentur filii,

---

tuæ, om. L.

sancta, O; om. Z, L.

[3] So O, V, A; *cum principibus*, *L.*

[4] *tertia*, V.

[5] *Abjecta*, A, O, Z; *Rejecta*, L.

---

[a] This seems to have been written soon after the archbishop's settlement at Pontigny.

contra omnem juris formam, contra omnem ecclesiasticam auctoritatem, contra etiam ipsas suas ipsius regni consuetudines, quas dicunt avitas; quarum occasione perniciosa turbata sunt omnia; quarum incommoditatibus concussa est duriter et ad tempus depressa libertas ecclesiæ, quæ per Dei gratiam nullius ingenio poterit convelli; quarum angustiis Christo inferendo injuriam per dispendium ecclesiæ itur in ruinam. Detracta sunt spolia patris; judicatus, condemnatus,[1] est pater a filiis, et cum iniquis deputatus. Estne auditum a sæculo quod actum est temporibus istis in terra ista[2]—Cantuariensem judicari, condemnari, cogi ad præstandam fidejussionem,[3] quem et aliquando proscriptum injuste Divina declaravit sententia? Tradita est revera terra in manus impiorum, quorum nondum completa est malitia. Commissa est enim eis virga Assur, virga furoris Domini, in correptionem et coertionem[4] clericorum; cujus quoque expleto officio, quod jam per misericordiam Dei quasi in limine est,[5] verendum est ne (quod absit!) ira Domini in contrarium conversa, furore Ipsius gravius accenso in suam[6] et suorum ultionem injuriæ, conterat ipse Dominus et disperdat de civitate sua omnem operantem iniquitatem, pariter et[7] juvenem cum sene. Nec mirum; non enim est hoc tempore qui faciat bonum, non est usque ad unum. Quis unquam patrem et matrem afflixit contumeliis, injuriis affecit, addixit pœnis, et non incidit in maledictum quod processit de ore Altissimi, "Qui maledixerit patri aut[8] matri, sit ipse maledictus?" Et si hæc maledicti pœna, annon erit malefacti severior? Erit utique. Convertimini ergo, filii dilectissimi; celeriter[9] agite pœnitentiam, ne (quod absit) ultio Divina, quæ jam in januis est,

[1] *et cond., L.*
[2] *illa,* Z; *ista,* L.
[3] So O; *fidei jussionem,* Z, L.
[4] *coercitionem,* L.
[5] *est,* om. *L.*
[6] *suae?*
[7] *et,* ins. O; om. A, Z, L.
[8] *et,* O.
[9] *celeriter,* A; *celerem,* Z, L.

irruat super vos[1] et super filios vestros. Exciditne
Ps. lxxxii. 13? a memoria vestra quod dicit Scriptura? "Ibunt in "exterminationem usque in tertiam et quartam ge- "nerationem, qui hæreditate quærunt sanctuarium "Dei possidere." Christus enim fundavit ecclesiam, ejusque[2] comparavit libertatem sanguine proprio. Quis ergo est qui hujus commercii pretium redigere quærat in servitutem, judicare alienum servum? Domino suo cadere debet, aut stare. Si vero huic morbo, ne veniat in gente[3] periculum, cupitis subvenire, occurrite animæ vestræ periculo, saluti etiam serenissimi principis nostri[4] et domini consulite. Vobis forsan quærentibus de subveniendi modo respondeo certe saluti principis et vestræ satis et prudenter esse consultum, si cum humili pœnitentia, cum supplici satisfactione, recesserit ab injuria Christi et ecclesiæ. Sunt ista decentia principem, sunt et[5] comparantia gratiam divinam, sunt et conservantia sibi honorem et generationi suæ. Sunt et verba ista plena humilitatis, et (ut arbitror) affectus ejus quem regi suo debet sacerdos, timens de proprio et principis sui periculo, optans ei salutem quam et sibi, tum ratione beneficii, tum officii necessitate. Valete.

Præterea nuntios nostros, si placet, benigne suscipe, audi benignius, et cum ipsis negotium Dei et ecclesiæ suæ in remissionem peccatorum tuorum, quatenus opportunitas[6] se tibi obtulerit, efficacius promove. Valete iterum, et semper.

---

[1] *vos et super*, A, Z; om. L.
[2] So A, O, Z; *eique*, L.
[3] *gentem*, Z.
[4] *nostri*, A, Z; *vestri*, L, G.
[5] *etiam*, Z.
[6] *opportunitas*, O, Z; *opportunius*, L.

LXXXI.

Alexander papa ad Gilebertum Londoniensem episcopum.[a]

(Z. i. 63; O. ii. 285; C. 221; Lup. i. 67; G. Fol. 365.)

Alexander[1] episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Gileberto, Lundoniensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Desiring the bishop to use his influence with the king for good,

Quoniam te virum magnæ scientiæ, honestatis etiam multæ et abstinentiæ non modicæ, esse[2] cognoscimus, licet tu et coepiscopi tui in multis remissi et tepidi et negligentes etiam exstiteritis, quia inter eos tam litteratura quam religionis virtute magnus haberis, te præ aliis duximus admonendum, [frater[3]], et[4] per apostolica scripta rogamus atque monemus, ut carissimum in Christo filium nostrum, illustrem Anglorum regem, cui non modica es familiaritate conjunctus, opportunitate suscepta sollicite et instanter commoneas, ut ecclesiastica et sæcularia negotia, sicut huc usque fecisse dignoscitur, non confundat, nec ea pro voluntate sua tractare aut intermiscere attentet, sed ecclesiastica viris ecclesiasticis tractanda relinquat, et sæcularia solummodo suæ vendicet jurisdictioni; venerabilem quoque fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum in amorem et gratiam suam recipiat, et eum cum aliis expulsis ad sedem propriam, et ecclesiam sibi[5] commissam reducat: possessiones etiam ecclesiarum a se et suis occupatas, cum fructibus inde perceptis, his ad quos spectant restituat, et ipsos easdem in pace possi-

---

[1] *Alexander . . . benedictionem*, C.
[2] *fore*, C, Z.
[3] *frater*, om. Z, L; initial *f.*, C.
[4] *et te*, L.
[5] *sibi*, V, C; *ei*, L.

---

[a] This letter seems to belong to the early part of 1165.

and to show submission to Canterbury.

dere permittat. Quæ illi, cum eum pacatum et bonæ voluntatis agnoveris, poteris, secundum quod expedire cognoveris, intimare. Tu vero ecclesiæ Cantuariensi obedientiam, quam te sibi[1] debere cognoscis, ita observes, et eidem exhibeas, ut quæ Dei sunt Deo, quæ Cæsaris Cæsari, impendere videaris. Et nos, nisi aliud de persona tua noverimus, te sicut carissimum fratrem nostrum, et virum religiosum, litteratum pariter et honestum, semper arctiori volumus in Domino caritate diligere; nec in aliquo personam tuam gravabimus, aut ab alio patiemur gravari.

LXXXII.

Otto cardinalis ad Thomam Cantuariensem.

(O. 54; Z. i. 47; Lup. i. 51; Thom. 397.)

April 1165. Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Otto cardinalis.

The anti-pope at Pisa.

Significamus vobis dominum papam, curiam totam, et nos, bene per Dei gratiam valere. Litteræ nuper venerunt ad curiam de Janua. Dicunt quia Guido Cremensis Pisis receptus est. Archiepiscopus recessit, clerus aufugit, totus populus ipsum Guidonem contemnit. Dominus papa mandaverat Januæ pro galeis; et quidem Januenses ipsi fideles et devoti sunt domino papæ et curiæ: sed quia putant et timent imperatorem cum Pisanis pro receptione Guidonis Cremensis magnas conventiones et promissiones fecisse, dubitant adhuc. Unde (quod vobis soli confitemur) hoc ex litteris perpendimus, quod si civitates Longobardiæ confœderatæ fuerint contra imperatorem, et galeas et alia obsequia exhibebunt; sin autem, subsistere videntur. Confœderationem autem, si futura est, in[2] proximo

The pope prepares for return to Italy.

---

[1] *sibi*, V, O, C; *ei*, *L*. | [2] *de*, O.

audiemus. Electus Maguntinus, qui nuper recessit a domino papa et[1] curia, nuntium Guidonis ad se venientem de terra sua ejecit, et comminatus est ei, quod si ipse vel alius nuntius ex parte schismaticorum ad se ulterius perveniret, sibi[2] oculos erui faceret. Nomen domini papæ manifeste prædicat. Hoc novit imperator, et multum dolet. Et quasi certum habetur in terra, quod[3] prædictus Maguntinus ad pedes domini papæ accesserit. Eidem Maguntino concordant per omnia Treverensis, et Salisburgensis,[4] et fere reliqui principes omnes, sicut dicunt, tam sæculares quam ecclesiastici, excepto imperatore et Coloniensi et duce Saxoniæ. Magdeburgensis[5] nuper rediit de Jerosolyma, et captus a Sarracenis vovit quod, si liberaretur, domino papæ manifeste adhæreret. Et ita manifeste facit. Divisions of Germany.

LXXXIII.

Cadurcus Bituricensis archidiaconus ad Ludovicum Francorum regem.

(Gall. Rerum Script. xvi. 121.)

Ludovico, illustri Francorum regi, domino suo venerabili, C[adurcus] Bituricensis archidiaconus, fidelis clericus suus, salutem et subjectionem. April 1165. As to safe conduct for the pope and archbishop.

Noscat vestra sublimitas quod de conductu domini papæ cum comitibus Alverniæ locutus fui ex parte vestra. Illi vero vestris in omnibus se mandatis obedire responderunt. Veruntamen comes de Monteferrando de Cantuariensi archiepiscopo securum mihi responsum non dedit. Unde ei laudavi ne in terram ipsorum se

---

[1] *a*, Z; om. L.
[2] *sibi*, O, V; *ei*, L.
[3] *quo*, G.
[4] *Salsiburgensis*, O, V.
[5] *Madeburgensis*, Z.

ingereret, sed in terra vestra remaneret. De cætero vero, etc.

[The rest of the letter has no bearing on the history of Becket.]

LXXXIV.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO SUUS ERNULFUS.[a]

(Arn. 35; Z. i. 24; Lup. i. 28; O. 42.)

Vix apud dominum Meldensem triduum peregeram, et ecce cum litteris vestris Willelmus Duredent kalendis Aprilis advenit. Ad quorum susceptionem non minus gratulatus quam devotus ad obsequendum, in crastino (si tamen antelucanum *crastinum* dici debeat), posthabita[1] sacratissimæ diei[b] reverentia, accepta ab episcopo, cui adhærebam, benedictione, mandato vestro instantissimam adhibiturus diligentiam, Silvanectum veni, ibidemque dominum regem Francorum de perquirendo vobis hospitio, quanta decuit[2] humilitate, conveni. Solita mihi respondit benignitate, quod de vestro negotio ita inter dominum papam et ipsum convenerat, quod vos usque ad Vallem sanctæ Mariæ, Cisterciensis ordinis monasterium prope Pontisaram, accedere deberetis,[3] ibique subsistere donec ex communi consilio propius evocemini. Nec esse interim super

[1] *posthabita*, O, V; *primo habita*, L.

[2] *decuit*, O; *potui*, L.

[3] *debetis*, Z.

[a] Brial (Gall. Rer. Scriptores, xvi. 237) seems uncertain whether this letter ought to be ascribed to the bishop of Lisieux, or to the other Ernulf already mentioned (p. 7). It was written with a view to a meeting between the kings of France and England, which took place at Gisors "in oc-" tabis Paschæ," 1165. (R. de Monte, in ann.)

[b] April 2 was Good Friday in 1165.

hospitio vestro multum laborandum, cum utrum illuc[1] usque veneritis sit incertum. Ad hæc cum subjunxissem necessariam fore interim hospitii vestri providentiam propter tantum undecumque concursum, ne, si forte veneritis, vos et vestri inhoneste vagemini, respondit se, cum ad hoc ventum fuerit, operam daturum, ut tam super hospitio quam aliis prout vestram decet excellentiam provideatur vobis. Nihil amplius ab eo potui extorquere, licet multa insisterem[2] improbitate. Unde quæ hactenus a me circa id acta sunt vobis significo, vestram, si placet, iterum audire desiderans voluntatem. Domus fratris mei vestra est, sed a loco colloquii tribus distat leucis. Ego tamen interim quod potero faciam, et modis omnibus propinquius vobis hospitium perquiram. Sed mandati vestri adventum serum accuso. Accelerari rogo nuntium, ut acceleretur negotium. Tempus enim breve est, et tumultus tantus ut vix locus pateat qui jam non sit occupatus. Valeat dominus meus carissimus.

LXXXV.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Johannes Saresberiensis.

(O. fol. 8*; Lup. i. 31; Joh. Sar. 138; Z. i. 27.)

Cum dominum papam nuper sollicitarem et animarem, et viam quam mihi videbar intellexisse ad pacem sibi et nobis[3] reformandam studiosius intimarem, respondit se spem concepisse pacis ex verbis imperatricis[4] quæ[5] May. The writer's talk with the pope.

---

[1] *illuc*, om. O.
[2] *insisterem*, O, V, Z.; *institissem*, L.
[3] *vobis*, Z; *nobis*, L.
[4] *imperatoris*, O, V, L; *imperatricis*, Z.
[5] *ad*, ins. L; *per*, ed. Joh. Sar.; om. O, V, Z.

abbatem Sanctæ Mariæ de[1] Voto[a] tunc[2] transmiserat, promittens regem Anglorum facile posse induci ad quæcumque vellet dominus papa, si ipse reges, ut diu petitum est, vellet confœderare. Ad quod quia dominus papa pronus est, et rex Francorum facilis inclinari, de colloquio suo et regum certus esse videbatur; et jam regem Francorum evocaverat ut Purificationis festum ageret secum. Inde digrediens regem obviam habui prope Parisius,[3] et cum eo diu locutus sum; et licet vobis et exsulibus vestris compateretur, et hanc domini regis duritiam improbaret, minori tamen fervore loqui videbatur de causa vestra quam consueverit. Cum autem ipsum instantius animare satagerem, respondit se quidem satis tenere diligere personam[4] vestram et approbare causam, sed vereri ne, si ipso suadente aliquid faceret dominus papa unde regem Anglorum amitteret, ei de cætero imputaret ecclesia Romana, quod propter eum tantum amicum amisisset. Et hanc causam sæpius inculcavit. Quod versans apud me attentius revolvebam, et metiebar in animo quid sperare possimus, cum rex Angliæ[5] præsens fuerit, proponens multa pro se, multa contra vos, et more[6] suo nunc minis, nunc promissis, nunc variis pactionibus, faciles et fluctuantes animos sit moturus; præsertim cum allexerit[7] sibi pincernam regis, et (quod magis est) comitem Robertum, cujus uxor, abbatis[b] mei cognata, cum aliis munusculis trecentas ulnas telarum Remensium regi nuper transmisit in Angliam ad camisias faciendas. Est enim prudens mulier, et præter

And with king Lewis.

Fears from the king of England.

[1] *de Voto*, O, V, Z; om. *L.*
[2] *tunc*, O; om. L.
[3] *Parisios*, L.
[4] *personam*, O, Z; *paternitatem*, L.
[5] *gloriæ*, V.
[6] *more*, Z; *in ore*, *L.*
[7] *allexerit*, O, V, Z; *habeat*, *L*

[a] St. Mary *de Voto* (in French, *Vœu*) was an abbey in the diocese of Coutances.

[b] Peter de la Celle.

munera quæ frequenter accipiunt maritus et ipsa, sperat quod liberis eorum, quos multos habent, provideat rex in matrimoniis nobilium personarum. Archiepiscopus vero Remensis Robertum comitem tenerrime diligit, et liberos ejus; unde timeo ne amicos hujusmodi, cum ad id ventum fuerit, facile fortuna excutiat.

Proinde consilium meum et desiderium et summa precum est, ut vos tota mente convertatis[1] ad Dominum, et orationum suffragia; quia (ut in Proverbiis scriptum est), "Turris fortissima nomen Domini, ad "quem siquis confugerit, de omni angustia liberatur." Differte interim omnes alias occupationes, quantum poteritis, quia licet necessariæ plurimumque[2] videantur, quod suadeo præeligendum est, eo quod magis est necessarium. Prosunt quidem leges et canones; sed mihi credite quia nunc non erit[3] his opus:

Prov. xviii. 10.

The archbishop's studies.

"Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit,"

Virg. Æneid. vi. 37.

siquidem non tam devotionem excitant quam curiositatem. Nonne recolitis quia in angustia populi, ut scriptum est, "Inter vestibulum et altare plorabant[4] "sacerdotes et ministri Domini,[5] dicentes, 'Parce, Do-"mine, parce populo tuo.'" "Exercitabar," inquit propheta,[6] "et scopebam spiritum meum, in die tribu-"lationis Deum exquirens manibus." Ut doceat quia spirituale exercitium et mundatrix discussio conscientiæ avertit flagellum, et impetrat misericordiam Dei. Quis a lectione legum, aut etiam canonum, compunctus surgit? Plus dico: scholaris exercitatio interdum scientiam auget ad tumorem, sed devotionem aut raro

[1] So O, V, Z; *committatis, L.*
[2] *plerumque?*
[3] *erat*, Z; *erit*, L.
[4] *plorabant*, O; *plorabunt* (as in Joel), L.
[5] *Domini* (Joel ii. 17), Z; om. L.
[6] "In die tribulationis meæ "Deum exquisivi, manibus meis "nocte contra eum (Ps. lxxvi. "2). . . . Exercitabar et scope-"bam spiritum meum" (v. 7).

aut nunquam inflammat. Mallem vos Psalmos ruminare, et beati Gregorii Morales Libros revolvere, quam scholastico more philosophari. Expedit conferre de moribus cum aliquo spirituali, cujus exemplo accendamini, quam inspicere et discutere litigiosos articulos sæcularium litterarum. Novit Deus qua mente, qua devotione, ista proponam; vos accipietis ut placet. Si autem ista feceritis, vobis erit adjutor Deus, ut timeri non oporteat quid machinetur homo. Ipse novit quod in nullo mortali nobis, ut opinor,[1] sperandum est in præsenti angustia. Audivi tamen quod rex Franciæ pro vobis sollicitaverit dominum papam, et Pontiniacensibus gratias egerit.

Reports from England.

Audivi quod scripseritis archiepiscopo Remensi, ut res vestras per Flandriam conduci faceret nomine suo, quia[2] suæ futuræ erant; quod si verum est, miror plurimum. Præterea dicitur quod frater Hugo de Sancto Benedicto redierit ab Anglia, et quidam alii cum eo,[3] legatione regis nostri fungentes ad dominum papam et regem Francorum; sed quid attulerint, scire desidero. Dicitur etiam quod terræ motus nuper fuerit in Anglia circa Cantuariam et Londoniam et Wintoniam, sed mihi de veritate non constat. Item dicitur, quod episcopi in quorum episcopatibus ecclesiæ vestræ sunt, in eis modo jurisdictionem exercent, eo quod clerici vestri attoniti nunc mutire non audeant;[4] sed miror si verum est, nisi quia facile crediderim eos libenter velle irrepere quocumque modo, ut quandoque dicere possint se possedisse. Nam, ut audio, Sefridus Cicestrensis vacante Cantuariensi ecclesia sic occupavit ecclesias illas de quibus nunc contendit[5] successor ejus. Et licet incredibile sit quod hoc faciant, mihi tamen bonum videtur ut vobis prospiciatis apud dominum papam, impetratis litteris ejus

[1] *opinior*, V.
[2] *quia*, O, V, Z; *quasi*, L.
[3] *cum eo*, O, Z; om. L.
[4] *audeant*, Z; *audent*, L.
[5] *ostendit*, V.

patentibus, ne Cantuariensi ecclesiæ imposterum noceat quidquid tempestate hac adversus eam fuerit usurpatum. Sed quæ geruntur in Anglia sæpius audítis et certius. Ideo precor ut de statu vestro et curiæ, et an abbas quem dominus papa in Angliam transmisit redierit adhuc, me per latorem præsentium certioretis. Præterea nolite oblivisci verbum Lugdunense, unde sollicitastis dominum Henricum Pisanum.

Valete, et reducite ad memoriam quam impiger[1] ad obsequium Dei fuerit decessor vester ea ipsa die qua obiit. Valeant omnes vestri. Salutat vos abbas[2] meus, et episcopus Catalaunensis, cum quo locutus sum ut unum de clericis vestris recipiat; qui libens acquiescit, id dumtaxat petens ut aliquem probum hominem mittatis. Recipiet tamen quemcunque miseritis. Vos tamen sicubi transmiseritis aliquem, instruite eum ut modeste se habeat; quia homines hujus regni modesti sunt.

LXXXVI.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Fulconem decanum et capitulum remense.

(Z. i. 43; O. iii. 12; Lup. i. 47; Thom. 102.)

Dominus Cantuariensis Fulconi decano Remensi, totique capitulo.

Recommending an exile as guest.

Quoniam in corpore et de corpore Christi constituti alter alterius membra sumus, mutuis obsequiis nobis invicem deservire, piaque vicissitudine[3] alter alterius onera portare, debemus; tanto nimirum affectuosius, quanto firmius ad idem, præter catholicæ communionis

[1] So Z, V; *quam piger*, O; *quia impiger*, L.

[2] *abbatus*, V.

[3] So O, Z; *necessitudine*, L, G.

vinculum, speciali quoque clericalis professionis nexu tenemur astricti. Ut præsertim quando nos adversis dispensatio supernæ miserationis erudire decreverit,[1] casibus ingruentibus occurrant fraternæ caritatis cum hilaritate solatia, tanto promptius atque gratantius exhibenda, quanto deprehenduntur[2] esse et imminente necessitate magis debita, et fervente tribulatione opportuniora.[3] Inde est, quod, possessionibus nostris pro voluntate principis[4] atque domini nostri inpræsentiarum destituti, præsentium latorem magistrum Philippum de Calna,[5] clericum nostrum, morum conversatione et litterarum notitia commendabilem,—qui, quoniam inter procellas, quæ excanduerunt, nobis, sicut debuit, adhæsit, rebus suis est exspoliatus,—serenitatis vestræ caritati transmittimus, attentius obnixiusque rogantes quatenus intuitu Dei amorisque nostri atque obsequiorum gratia, ei, dum instantis exsilii necessitas ingruerit, in necessariis, prout ipsum decet,[6] provideatis. Nos enim quod ei boni feceritis velut nobis impensum feremus; et secundum quod pro loco et tempore patuerit occasio, prono promptoque affectu pariter et effectu, mutua benedictionum exhibitione, debita cum devotione respondebimus. Valeat et vigeat caritatis[7] vestræ fraternitas.

---

[1] So O, V; *decrevit*, L, G.

[2] *deprehenduntur*, Z; *comprehenduntur*, L.

[3] *optuniora*, V.

[4] *nostri*, ins. after *principis*, O, Z.

[5] *Calna*, Z, by correction; *Calcia*, L. In the "Catalogus Eru- "ditorum" (vol. iii. p. 527), he is styled Philip *de Caune*.

[6] *ipsi*, ins. G.

[7] So O, Z; *charitas . . . fraternitatis*, L.

LXXXVII.

Ad Henricum II. regem Angliæ.

(O. 52; iii. 26; A. 317; Lup. i. 48; Thom. 377.)

Henrico regi Angliæ quidam[1] amicus suus.

Interceding for the exiles.

Duplicis rationis consideratio nos hortatur, ut ea quæ vobis expedire cognoscimus regiæ majestati prompto et fideli animo suggeramus. Cum[2] sublimitati vestræ sincerissima dilectione connectimur, et extremi retributionem judicii interioris oculi lumine contemplamur, videmus profecto quantum nobis[3] immineat et ea quæ ad gloriam terreni honoris pertinent prompta vobis[4] exhortatione suggerere, et ab eo quod vestræ saluti renititur officiosissima vos sollicitudine revocare; maxime quia si is cui loqui ex officio datum est in alienæ salutis discrimine salutifera monita non depromat, seipsum reum sanguinis fratrum constituit, dum eum, cui necessarium consilium negat, in pravitate viæ suæ mortifera taciturnitate relinquit. Ne autem hoc nostris forsitan adinventionibus adscribatis, prophetæ vobis verba describimus, quibus dicitur, "Si " dicente me ad impium, *Morte morieris*, non annun- " tiaveris ei, ut convertatur a via sua mala, ipse " quidem in iniquitate sua morietur, sanguinem autem " ejus de manu tua requiram." Nos igitur hac prophetica, immo divina, comminatione perterriti, et regiæ celsitudini vestræ fidelis dilectionis fœdere copulati, studuimus semper vobis[4] intrepida commonitione con-

---

[1] *Thomas Cant. arch.*, for *quidam am. suus*, L, G. Perhaps the writer may have been Roger, bishop of Worcester, who was related to the king and was a partisan of the archbishop. The letter may probably be referred to the spring of 1165.

[2] *Cum*, O, A, Z; *Sum* (apparently), V; *Si enim*, *L.*

[3] *vobis*, Z.

[4] *vobis*, om. O.

sulere, quod vestræ saluti, quod gloriæ, quod ipsi penitus terreno honori, omnimodis putavimus[1] expedire. Specialiter autem in novissimo colloquio nostro,[2] cum licentiam a vobis reditus sumeremus, pia sollicitudine nos vobis exposuisse meminimus, quod quicquid super aliis capitulis vestræ potestatis licentia faceret, illud indignum penitus et ab omni ratione videbatur extraneum, et non solum humana censura damnabile, sed et divino putabatur judicio judicandum, quod occasione Cantuariensis archiepiscopi tot alios, viros et mulieres, clericos et laicos, parvulos et provectos, totius omnino regiæ offensionis innoxios, a propriis cogebatis sedibus exsulare; maxime cum dicant nonnullos eorum eundem archiepiscopum nulla penitus sanguinis propinquitate contingere. Et quoniam his clementer auditis vera nos dicere dignanter[3] recognovistis, et inde mihi responsum bonum post modicum promisistis, miramur quod nihil ex hoc postea ex vestri parte suscepimus, quamvis hoc ipsum vestris magnis occupationibus imputemus. Rogamus autem, ut, juxta datam nobis verbi vestri fiduciam, vestrum circa illos relaxetis edictum, et quod inde feceritis fidelis amici auribus non celetis.

---

[1] So O, O*, Z; *omnino disputavimus*, V; *disputavimus* (omitting *omnino*), *L.*

[2] *nostro*, A, Z; *vestro*, L.

[3] *vos*, ins. *L.*

LXXXVIII.

Alexander papa Henrico illustri[1] regi Anglorum.[a]

(Z. ii. 76; Lup. ii. 75; O. 154; Thom. 300.)

William, a chaplain, to be released.

Significatum est nobis quod quidam ministrales[2] tui in Anglia commorantes dilectum filium nostrum Willelmum capellanum sine causa rationabili capere et carceri detrudere præsumpserunt, ubi, sicut audivimus, adhuc captivus tenetur, et, tanquam sacerdos non esset, turpiter et inhoneste tractatur; quod excellentiæ tuæ non credimus aliqua ratione placere. Unde, quoniam magnificentiam tuam non decet ut sacerdotes et altaris ministri, vel etiam[3] quilibet clerici, ab officialibus tuis taliter capi aut carceri debeant mancipari, aliquatenus sustinere, sed excessum hujusmodi, cum ad aures tuas pervenerit, celerius emendare, serenitatem tuam per apostolica scripta rogamus, monemus, et exhortamur in Domino, quatenus illius amore, qui verus Rex et Sacerdos etiam nuncupatur, et pro reverentia beati Petri et nostra, memoratum Willelmum liberum et absolutum dimittas, et ei pacem tuam concedens, ipsum beneficia quæ[4] habebat, injuste sibi subtracta, permittas sine molestia et integre[5] possidere, et cætera quæ illi ablata fuerunt eidem facias cum integritate

---

[1] *illustri*, interl. Z.
[2] *ministeriales*, O.
[3] *etiam*, om. O.
[4] *quæ*, om. V.
[5] *et integre*, O, Z; om. L.

---

[a] Two letters from Alexander to Henry, which are given in the Icelandic Saga, appear to belong to the time of the pope's residence in France. In the first (p. 322) he remonstrates with the king on his behaviour to the archbishop, and urges him to a reconciliation. In the other (p. 328) he declines the proposal of an interview with the king, as Henry had made it a condition that the archbishop should not be present. The original Latin of these letters is apparently not to be found.

restitui, ut ab omnipotente Domino dignam propter hoc retributionem merearis accipere, et a nobis ipsis debeas exinde gratias multiplices exspectare.

LXXXIX.

Alexander papa ad R. Henrici filium.

(O. 21 ; Thom. 318.)

Dilecto filio R. filio Henrici.[a]

Confirming a grant of land made by the archbishop.

Justis petentium desideriis [facilem[1] nos convenit impertiri consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu sunt prosequente complenda. Eapropter, dilecte in Domino fili, justis postulationibus grato concurrentes] assensu, terram de insula Thanedos, quam venerabilis frater noster Thomas Cantuariensis archiepiscopus tibi restituit, sicut ipsam cum pertinentiis suis tibi et hæredibus tuis tenendam concessit, devotioni tuæ, etc.[2]

[1] The words *facilem . . . concurrentes*, are introduced from another letter of the same writer (Migne, cc. 322, Ep. 286), having been omitted in the MS. here as part of a known formula.

[2] There are no apparent means of supplying the remainder of this letter.

[a] This and the following letter evidently relate to the same person. As he is said to have been old and infirm, and yet to have made his way to the pope's presence, the date may perhaps be referred to the time of Alexander's residence in France. Jaffé gives nothing more definite than 1162–70.

XC.

Alexander papa ad Henricum Anglorum regem.

(O. 20; G. Fol. Ep. 379.)

Illustri Anglorum regi.

Veniens ad nos R., filius Henrici Cantuariensis civis, multa nobis precum instantia supplicavit ut pro eo magnificentiæ tuæ preces porrigere et litteras nostras transmittere deberemus, asserens constantius et affirmans se nunquam aliquid commisisse unde indignationem regiam incurrere merito debuisset aut exsilium sustinere. Unde, quoniam jam dictus R. senio et debilitate gravatus ira Cæsaris prorsus indignus exsistit, serenitatem tuam per apostolica scripta rogamus, monemus, et exhortamur in Domino quod eidem, divinæ miserationis intuitu, et pro reverentia beati Petri et nostra, indignationem tuam clementer remittas, et ipsum ad domum et uxorem suam reverti et ibidem quiete et libere permanere concedas, pacem quoque tuam eidem et suis indulgeas, et universa, quæ suis injuste ablata sunt, ipsi facias in integrum resignari, ut nos clementiam regiam propter hoc in Domino plurimum commendare possimus, et sublimitati tuæ teneamur gratias uberes exhibere.

Entreating the king's favour for R.

XCI.

Alexander papa abbati et fratribus Pontiniacensis[1] monasterii.[a]

(O. 70; Lup. i. 81; Thom. 293; Z. i. 78.)

Thanks for kindness to the archbishop, and exhortation to continuance.

Fidei et devotionis vestræ fervorem, quem circa nos et ecclesiam Romanam multipliciter geritis, in eo quod venerabilem fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum tam benigne, tam honeste et humane, tractatis, nec ad alicujus minas vel blanditias in hoc respicere voluistis, certa exhibitione operis demonstratis. Quod utique gratum omnimodis et acceptum, tamquam si personæ nostræ fuisset exhibitum, reputantes, quantas possumus, caritati vestræ super hoc gratiarum referimus actiones, et affectionem vestram immensis exinde laudibus in Domino commendamus. Verum quoniam boni operis finis magis quam principium solet attendi, et ei qui omnium cordium scrutator plus acceptus haberi, discretionem vestram per apostolica scripta rogamus, monemus, atque mandamus, quatenus jam dicto archiepiscopo, sicut hactenus laudabiliter fecisse noscimini, consuetæ liberalitatis subsidia ita honeste et honorifice ministretis, ut fraternam in vobis caritatem ferventiorem semper inveniat, nec eam pro minis vel terroribus alicujus contra se tepuisse cognoscat.[2] Cum enim illius dilectionis obtentu, quæ debet circa proximum exhiberi, minæ et jussa principum contemnuntur, eum qui ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente diligi secundum legem jubetur, non est dubium

---

[1] *Pontiniacensibus*, Z, for *Pont. monasterii.*

[2] Here the copy in Migne's "Patrologia" (cc. 368), taken from Manrique, "Annales Cisterc.," ends.

---

[a] Bourges, May 17, 1165, Jaffé. The archbishop accompanied the pope as far as Bourges on the way to Rome.

in hujusmodi operibus gloriari, præsertim cum ibidem et religionis fides probetur, et quod Deo beneplacitum novimus compleatur.

XCII.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO QUIDAM AMICUS.

(Z. i. 32; O. 46; Lup. i. 36; Thom. 377.)

Domino ac patri suus ille, degener quidem et ignaviæ suæ merito derelictus, Christo sic compati ut et conregnet.

King Henry's disposition towards the archbishop.

Super his quæ inspectis sanctitatis vestræ litteris inquirenda cognovimus, plerosque, prout oportere credebamus, quanta potuimus diligentia convenimus, et inter cæteros ac præ cæteris, quo fiducialius eo instantius, illum quem alterum te credebamus; et eum quidem eundem atque in eodem reperimus. Auditis siquidem ille quæ[1] in litteris continebantur, lacrymis suffusus oculos, post singultus et multas de moribus et conversatione Censorini[a] nostri querimonias, exploratam sæpius super hoc mentem ejus reperisse se dicebat vehementer aversatam,[2] et revocari difficilem, utpote cujus auribus susurrones illi jugiter et instanter malitiæ suæ virus insibilant, et, ne quid audiat quod animos ejus ab obstinatione cœptæ malignitatis emolliat, indesinenter invigilant; ad hoc totis nisibus elaborantes, quatenus in tantum vestri odium exasperetur ut nullius interventu placiti vel personæ in gratiam qualiscumque concordiæ possitis convenire. Nec [existimant][3] se posse feliciter vivere, quousque certissime

[1] *quæ*, om. V
[2] *aversatam*, O; *aversam*, L.
[3] *existimant*, ins. *L*; om. V, O, Z.

[a] *Henrici regis*, note in margin of Z.

se id effecisse compererint. Inter quos odiosus ille Ricardus[1] de Luci, proprii cognominis inimicus, præ cæteris hos nectit laqueos; in tantum ut et ipsum plerumque cui placere nititur offendat, dum vehementius et irreverentius vestram personam, actus, et consilia denigrare molitur. Unde aliquando Censorinus[2] ipse, odio nugarum quas audiebat ab illo, ad eum quo hæc docente cognovimus divertens, mirari se dicebat quod non verebatur homo ille tot fabulosa texere, quæ nec ipse viderat, nec certo auctore didicerat. Dum vero postmodum de statu rerum eidem amico vestro colloqueretur, in hunc incidere sermonem, visus est aliquantulum animo fluctuare, quantum ille conjicere potuit, tanquam puderet eum acrius cœpisse quod facile nequiret ad libitum terminare. Vereri præterea videbatur cum Walensibus congredi, ne forte circa eos occupatum transmarini,[3] Flandrenses videlicet et Galli, turbare satagerent, atque idcirco, si vel[4] levem, dummodo honestam, transfretandi haberet occasionem, velle se transmarinas adire partes, ut cum illis ibi pace firmata, istos securius debellaturus adiret. Suspensum tamen esse adhuc, nec certum super hoc dicebat eum habere consilium. Atque ideo illi vestro videbatur, si vocaret eum litteris vel per directum ad hoc legatum dominus papa pro imminentibus ecclesiæ periculis, atque pro Antiochenæ urbis nuper ad eum perlata calamitate, atque de aliis hujusmodi cum eo sermonem habiturus, antequam Romam rediret, facile ad illas partes accederet, et super hoc, unde nunc neminem vel audire dignatur, neque indecorum sed honestum ei esset tanti patris monitis acquiescere.[5] Hancque solam et singularem pacis inter vos reparandæ super-

Alex. Ep. 360. (Migne, cc. 385).

---

[1] *Ricardus de*, om. O, Z.

[2] So O; *Henricus Censorinus rex*, L (a gloss having crept into the text).

[3] *transmarini*, O; om. L.

[4] *sines* (apparently), for *si vel*, V.

[5] *acquiescere*, O., *acquiesceret*, *L.*

esse viam. Sed cavendum summopere ne quid ab eo causa vestri[1] fieri videatur, antequam eos, Domino largiente, convenire contingat. Incolumem vos ecclesiæ suæ conservet, pro Quo patimini. Si quid posset ad sanctitatis vestræ libitum nostræ parvitatis operula,[2] rescripto doceamur, affectuosa devotione parituri. Valeat in Domino semper paternitas vestra.

XCIII.

Alexander papa Gileberto Londoniensi episcopo.

(A. 104; O. ii. 96; Z. i. 33; Lup. i. 37; C. 146; G. Fol. 282.)

Clermont, June 8.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Gileberto Londoniensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem.

Reminding Foliot of the circumstances of his translation.

A memoria tua non credimus excidisse qualiter carissimus in Christo filius noster Henricus, illustris rex Anglorum, multa olim a nobis precum instantia requisivit ut ab Herefordensi ecclesia, cui præminebas,[3] de te in Londoniensem ecclesiam translationem fieri concederemus. Utque[4] suæ petitioni super hoc impertiremur assensum, necessitatem communem[5] et utilitatem pariter proponebat, asserens quod civitas illa quasi regia sedes exsisteret, et quia, cum te[6] religionis et discretionis virtute crederet præminere, consilio tuo super his quæ saluti animæ suæ expedirent, et ad regni augmentum pariter et conservationem spectarent, spiritualiter et temporaliter uti volebat, et ideo magis proximum te desiderabat et familiarem habere. Unde nos, attendentes quam utiliter prudentia et religio tua

[1] *nostri*, V.
[2] *opercula*, O.
[3] *præeminebas*, *L*, and so *præeminere* below.
[4] *Ut autem*, C.
[5] *imminentem*, O.
[6] *cunctæ*, for *cum te*. *L*.-

saluti ejusdem regis et regni posset consulere, et quanta ex ea[1] valeat ecclesiæ Dei utilitas et commoditas provenire, libenter suis precibus acquievimus, et te concessimus in Londoniensi ecclesia promoveri. Et ideo quanto benignius ac facilius ejus beneplacitum et voluntatem complevimus, et tuæ pariter exaltationi intendimus et honori, tanto probitas tua circa incrementum et conservationem ecclesiæ amplius deberet eniti, et attentius circa hoc et[2] efficacius laborare, ut fructum quem nobis[3] rex idem proposuit, et nos speramus, exhibitione operis et ipsa rerum experientia cognoscamus. Quomodo autem prædictus rex a devotione ecclesiæ, ab eo quod solebat, animum et mentem averterit, et eam in multis, sicut in appellationibus et visitationibus[4] nostris, communicando etiam schismaticis et nominatim excommunicatis, et confœderando se eis, et in eo etiam quod[5] venerabilem fratrem nostrum Thomam Cantuariensem archiepiscopum de regno suo exire coegit, quasi persequi et impugnare videtur, te non credimus ignorare. Quapropter sollicitudinem tuam rogamus, monemus, atque mandamus, quatenus adjuncto tibi venerabili fratre nostro Roberto, Herefordensi episcopo, eundem regem sollicite commoneas, et studiosa exhortatione inducas, ut hujusmodi proposito prorsus relicto, in eo quod excessit, sicut dignum est, satisfaciat, a pravis actibus omnino desistat, Creatorem suum puro corde diligat, matrem suam, sanctam Romanam ecclesiam, solita veneratione respiciat, nec eam visitare volentes inhibeat, appellationes ad eam factas nullo modo impediat, et prædictum fratrem nostrum archiepiscopum ad sedem suam benignius revocans et reducens, in beati Petri et nostra reverentia firmus immobilisque consistat, et ad opera misericordiæ

He and the bishop of Hereford are to remonstrate with king Henry.

---

[1] *eo*, *L*.
[2] So C, Z; *et*, om. V, A; *ac*, *L*.
[3] *vobis*, V.
[4] *et visitationibus*, ins. C, A, Z om. L.
[5] *apud*, V.

ac pietatis intendat; ecclesias vero et ecclesiasticas personas, tam regni quam terræ suæ, nec per se gravet, (sicut facere dicitur,) nec a quoquam gravari permittat, sed eas diligat, manuteneat, et regia protectione conservet, [ut[1] Ille, per quem reges regnant, temporale sibi[2] regnum conservet] in terris, et sempiternum largiatur in cælis. Licet autem nos eum pro multa devotione et multis obsequiis, nobis tempore necessitatis impensis, sicut excellentissimum principem et inclytum regem affluentiori caritate diligamus, et ad ejus honorem, exaltationem pariter et augmentum, (quantumvis ipse aliter opinari videatur,) ferventiori studio adspiremus, ei tamen proponas quod, nisi maturius ista correxerit, timendum sibi erit ne et Deus ei pro his omnibus graviter irascatur, et in eum atque suos debeat durius vindicare, et nos ipsi id non poterimus diutius in patientia sustinere. Nec ista pro nobis quantum pro ejus salute et utilitate proponimus, qui magnifica devotionis et liberalitatis obsequia, quæ nobis (sicut diximus) tanquam rex Christianissimus exhibuit, sæpe ad memoriam reducentes, ejus gloriam et magnificentiam diligimus, et salutem suam et regni atque suorum totis affectibus exoptamus. Ad hæc de tuæ religionis et honestatis prudentia plenius confidentes, ecclesiæ negotia experientiæ tuæ fiducialius committimus exsequenda. Inde siquidem est, quod fraternitati tuæ præsentium auctoritate mandamus, ut denarium beati Petri præsentis anni per totam Angliam fideliter recolligi facias, et eum ad nos, quam citius poteris, transmittere non postponas. Rogamus etiam discretionem tuam ut, quousque præscriptum denarium recolligas, de pecunia tua, vel aliunde mutuo acquisita, nobis interim studeas utiliter providere, et

Collection of Peter-pence.

[1] *ut Ille . . . conservet*, om. V, and supplied by L from the next epistle (here Ep. 804.) In some copies of L the words *ut . . . terris* are printed in italics; in others they are in the ordinary letter.

[2] *ei*, L.

illam infra proximas kalendas Augusti nobis transmittas, eandem postea de memorato denario recepturus; quod ita gratum nobis et acceptum exsistet, quasi ipsam nobis dono concederes. Datum apud Clarum Montem, sexto Idus Junii.[1]

XCIV.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(Z. i. 45; O. ii. 48, 54; Lup. i. 49; Thom. 203; M. Paris, ii. 232.)

Clermont, June 1165.[a] Annulling the Northampton sentences against the archbishop.

Quod minor majorem judicare non possit, et eum præsertim cui jure noscitur prælationis subesse, et obedientiæ vinculo tenetur astrictus, tam Divinæ quam humanæ leges demonstrant, et præcipue sanctorum patrum statutis id manifestius declaratur.[2] Hæc siquidem nos, quorum interest errata corrigere et ea quæ incorrecta perniciosum posteris exemplum relinquerent emendare,[3] sollicita consideratione pensantes, attendentes et[4] quod ex delicto personæ non debet ecclesia jacturam aliquam vel incommodum sustinere, sententiam ab episcopis et baronibus Angliæ, quoniam ad primam regis citationem tui copiam non fecisti, adversum te præsumptuose prolatam, in qua tibi jam dicti episcopi et barones omnia mobilia tua tam contra juris formam quam contra ecclesiasticam consuetudinem abjudicarunt, (præsertim cum nulla mobilia præterquam de bonis ecclesiæ tuæ habueris,) irritam penitus esse

[1] So C, agreeing with Jaffé's conjecture; A, O, V, Z, L read *Julii*.

[2] *declaratus*, O.

[3] *emendare*, O, V; om. *L*.

[4] *et*, V, Z; *etiam*, L; *etiam* altered to *et*, A.

[a] Jaffé.

censemus, et eam apostolica auctoritate quassamus, statuentes ut nullas inposterum vires obtineat, aut tibi vel successoribus tuis, seu ecclesiæ tuæ gubernationi commissæ, aliquod inposterum valeat præjudicium vel læsionem afferre.[a]

XCV.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(Z. i. 39; O. 48; Lup. i. 43; Thom. Ep. 202.)

Clermont, June 1165.[b] The archbishop is to forbear the king until Easter.

Quoniam dies mali sunt, et multa sunt pro qualitate temporis toleranda, discretionem tuam rogamus, monemus, consulimus et suademus, ut in omnibus tuis et ecclesiæ agendis te cautum, providum, et circumspectum exhibeas, et nihil propere vel præcipitanter, sed mature et graviter faciens,[1] ad gratiam et benevolentiam illustris regis Anglorum recuperandam, quantum salva libertate ecclesiæ et honestate officii tui[2] fieri poterit, enitaris modis omnibus et labores. Et

[1] *faciens*, G; *facias*, L. | [2] *tui*, om. *L.*

[a] M. Paris, who seems to represent this piece as a speech made by the pope in reply to a complaint of the archbishop, and whose text differs considerably from that here given, adds the following conclusion:—

"Cæterum si hi, qui in possessionibus et bonis ecclesiæ tuæ tibi aut tuis vel violentiam vel injuriam intulerunt, legitime commoniti, vobis ablata restituere et satisfactionem congruam exhibere noluerint, tu in eos, si opportunum esse videris, ecclesiasticam justitiam non differas exercere. Et nos quod inde rationabiliter feceris, ratum habebimus atque firmum. Verum de persona regis speciale tibi mandatum non damus, nec tamen in aliquo tibi jus pontificale, quod in consecratione tua suscepisti, adimimus, sed ipsum illæsum volumus conservare." (Chron. Majora, ii. 232, ed. Luard.) But this really belongs to a letter of later date, Ep. i. 119, ed. Lup.; Ep. 104, below.

[b] Jaffé.

usque ad proximum Pascha eundem regem sustineas, ita quod nihil in eum vel in[1] terram ipsius usque ad præscriptum tempus[2] studeas exercere. Tunc enim Dominus dabit tempora meliora, et tam tu quam nos tutius poterimus in facto ipso procedere.

XCVI.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Hereveus[3] clericus.[a]

(Z. i. 46; O. 53; Lup. i. 50; Thom. 366.)

Report of communications with the pope.

Juxta tenorem litterarum vestrarum, secretius scriptum professionis, illud distincte legendo, domino papæ ostendi, nullo cardinalium præter dominum Mainfredum[4] præsente, in hospitiis autem suis domino Ostiensi, domino Jacincto,[5] et Ottoni, et etiam domino Portuensi, cui negotia vestra de consilio et mandato domini papæ communicata sunt, idem scriptum exposui. Quod autem[6] negotia vestra, quæ forsitan[7] jam peracta credebatis, per[8] præsentem nuntium vobis mitti desiderastis, modo[9] fieri non potuit, quia nondum illa obtinere potuit. Non quia dominus papa vel amici vestri cardinales in ullo se a bonæ promissionis prosecutione retrahant, vel negligentiores se ostendant; fervent enim in dilectione vestri, et quod bene pro-

[1] *in*, Z; om. L.
[2] *tempus*, O; om. L.
[3] *Hereveus*, O; *Herveus*, Z.
[4] *Mainfredum*, Z, O; *Manifredum*, V; *Mamfredum*, L.
[5] *Jacincto*, O, V; *Hyacintho*, L.
[6] *circa*, ins. *L.*
[7] *forsan*, O.
[8] *per*, O, V, Z; om. L.
[9] *id*, ins. *L.*

[a] Written while the pope was at Clermont, in June 1165, or soon after.

miserat dominus[1] papa melius se exsecuturum adjecit; sed quia in circuitione[2] et attractione domini Portuensis, solerti adhibita cautela, et omni importunitate (ut oportuit) exclusa, quindecim dierum operam impendi, et hoc effeci, ut ipse primus inter amicos vestros apud Clarum Montem super petitionibus vestris[3] dominum papam interpellaret. Dominus autem papa de industria paterna, ut ipsum præcipue Portuensem et alios etiam ad instantiam provocet, gravem, durum, et quasi non satis exorabilem se prima facie prætendit; et hæc est protelationis causa, per misericordiam Dei nobis imposterum profutura. Plurimum autem placet Ostiensi quod talem industriam adhibet dominus papa. Cum autem effectui mancipari permiserit Deus desideria vestra, quantam mihi Deus annuerit cautelam adhibebo, ut ad vos transmittantur.[4] Porro de consilio domini papæ est, ut si rex Franciæ victualia sua vobis honeste obtulerit, recipiatis non solum panem et vinum, sed et[5] carnes; a fratribus[6] comitibus ad cautelam nihil palam accipiendum putat. A comite autem Flandrensi optimum credit oblata recipere, si tamen litteris suis vos vocaverit et invitaverit, ne quid pallietur. Quod tamen dominus papa vix[7] potest vereri propter generositatem et bonam indolem hominis illius, cujus intercessionem vobis profuturam sperat. Valeat dominus meus in perpetuum.

---

[1] *dominus*, om. Z.

[2] *circuitione*, Z, O, V; *circumventione*, L.

[3] *vestris*, O; *nostris*, L.

[4] *transmittantur*, Z; *transferantur*, L.

[5] *et*, O, Z; *etiam*, L.

[6] *tribus comitibus*, L; *fratribus comitibus*, V, Z; *fratribus vel comitibus*, O; *vel*, interl. Z. Possibly *fratribus vero comitibus*. The brothers were probably Henry of Champagne and Theobald of Blois.

[7] *non*, L.

XCVII.

Fredericus imperator Stablaunensi[1] abbati.

(O. 62; Z. i. 62; Lup. i. 71; G. Fol. 512.)

(June 1165.) Sicut novit dilectio tua, ad curiam Wircheburch, quam in Pentecostem[a] indiximus, nos una cum principibus universis, tam sæcularibus quam ecclesiasticis, gloriose convenimus. Ubi inter cætera sanctæ ecclesiæ statum,[2] et præcipue de negotio domini Paschalis papæ, quod in cordibus multorum dubium habebatur,[3] communicato universorum consilio, principum videlicet et omnium clericorum atque laicorum qui aderant, feliciter et magnifice roboravimus; invocata enim Sancti Spiritus gratia, dominum papam Paschalem et ejus honorem in hunc modum stabilivimus et confirmavimus, quod nos propria manu nostra super sanctorum reliquias publice juramentum fecimus, quod de cætero Rolandum[4] schismaticum neutiquam[5] pro papa recipiemus. Et si ipse decesserit, ejus successorem, quem pars adversa substituet, similiter nunquam recipiemus; dominum vero Paschalem papam de cætero, sicut universalem et catholicum patrem, cum obedientia et honore et reverentia habebimus et tenebimus, et ab ipso ejusque[6] parte nunquam recedemus, quamdiu ipse vivet et nos vivemus. Si autem ab hac vita nos decedere contigerit, noster successor, quem principes uni-

Report of a great meeting at Würzburg.

Alexander abjured as pope.

Paschal acknowledged.

[1] *Stablansi*, V; *Stabulansensi*, O. (*Stabulensi* would be the most correct form.)

[2] So Z.; *statum est*, O.; *statutum est*, L.

[3] *habeatur*, V.

[4] *Rollandum*, O.

[5] *nunquam*, O, V, Z; *neutiquam*, *L.*

[6] *ejusque*, O, Z; *ejus*, V; *ac ejus*, *L.*

[a] Whitsunday fell in 1165 on May 23.

versi substituent, hunc honorem imperii et hanc partem nostram sub eodem juramento tuebitur semper atque tenebit. Hoc idem juramentum omnes archiepiscopi et episcopi nostri et electi, qui interfuerunt numero quadraginta, super sancta Dei evangelia manu propria unusquisque sub stola sua fecerunt, et publice firmaverunt; et ad removendam pro parte nostra omnem ambiguitatem, omnes electi, primus Coloniensis, deinde cæteri, sacros ordines in Sabbato Quatuor Temporum ad laudem et honorem imperii apud Wicheburch[1] cum omni devotione susceperunt. Similiter universi principes sæculares, dux Saxoniæ et Albertus marchio senior, et palatinus comes de Rheno, landgravius, et reliqui omnes super sanctorum reliquias publice juraverunt. Honorabiles quoque legati regis Anglici, amici nostri, ab ipso ad nos transmissi, in præsentia totius curiæ nostræ super sanctorum reliquias ex parte regis Anglici et baronum ejus juramentum apud Wicheburch[1] juraverunt, quod et ipse rex Anglicus cum toto regno suo in parte nostra fideliter stabit, et dominum papam Paschalem, quem nos tenemus, et ipse tenebit, et nostram partem manutenebit; et de Rolando[2] schismatico vel ejus parte amplius de cætero se non intromittet. Nos itaque, de[3] tua dilectione et fidelitate confidentes et plurimam fiduciam habentes, mandamus tibi attentius monentes ac præcipientes ut prædictum juramentum, quod nos propria manu nostra coram principibus juravimus, et ipsi principes juraverunt et firmaverunt, ipse cum omnibus ecclesiæ tuæ fidelibus [publice][4] jures et observes, et singulis Dominicis diebus et festis in publica missa, sicut edictum est et sancitum a nobis et a principibus, publicam orationem pro domino papa Paschali nominatim et assidue, intus et foris, præcipias recitari.

May 29.

The English ambassadors join in this.

The abbot of Stablo required to swear.

---

[1] *Wilzebug*, V; *Witzeburgh*, *L*; *Wicheburch*, *Z*.

[2] *Rollando*, O, V.

[3] *in*, V, *Z*.

[4] *publice juris*, V; *publice*, om. O.

The oath generally imposed.

Edictum quoque est et statutum ut hæc omnia juramenta infra sex hebdomadas ab omnibus compleantur. Quod si aliquis monachorum, clericorum, laicorum in imperio nostro huic confirmationi et edicto nostro, aliquo modo se opponendo, contradixerit, certum sit apud te quod sicut publicus hostis imperii absque omni spe recuperationis judicatus est et damnatus, et ab omni officio et honore et beneficio destitutus. Litteras quidem vocationis tibi transmisimus, et quia secundum prudentiam tuam nobis necessarius valde fuisses, quod litteræ nostræ ad te non pervenerunt[1] valde dolemus. Interim in[2] partibus tuis præsentiam nostram præstolaberis;[3] ibi cum viciniores erimus, si quid justitiæ tibi defuerit, per omnia complebimus.

XCVIII.

Alexandro papæ quidam amicus suus.[4]

(C. 167; Z. i. 69; O. 63; Lup. i. 72; Thom. Ep. 379; R. de Diceto, i. 337.)

Report of the Würzburg assembly.

Imperator cum principes suos ad curiam, quam eis in festo Pentecosten[5] indixerat, adunasset, et principes ipsi Sabbato ante festum atque subsequenti secunda feria de pace inter vos et eum reformanda tractare cœpissent, Reginaldus[6] dictus Coloniensis advenit, publice asserens et proponens quod nihil contra vos ad honorem sui labor et studium imperatoris proficerent,[7] nisi[8] ejus tunc penitus assentiret consiliis. Dice-

[1] *pervenerunt*, O; *pervenerint*, L.

[2] *in*, O, Z; *etiam*, L.

[3] *prestolabis*, O.

[4] In C the title is:—*Transcriptum litterarum quas misit domino papæ quidam familiaris ejus super colloquio quod nuper cum primatibus suis habuit imperator.*

[5] *Pentecosten*, C, O, V, Z; *Pentecostes*, L.

[6] *Reginoldus*, O; *Rag'*, C.

[7] *proficeret*, V, C, Z.

[8] *nisi*, O, C, V, Z; *nec*, L.

bat enim quod potior pars imperii vobiscum[1] erat, commemorans scilicet Salzeburgensem,[2] Maguntinum, et alios qui[3] de Alemannia vestræ obtemperant[4] sanctitati.[5] Verumtamen ad magnificandum seipsum, "Plures," inquit, "quam nos sumus ad obedientiam "apostolici nostri conquisivi," quos ei rex Anglorum, numero quinquaginta et plures, juxta domini imperatoris beneplacitum exhibebit. Cum igitur ei talia promittenti, et ad certitudinem hujus rei duos nuntios prædicti regis præsentialiter exhibenti, de prosequendo ejus consilio[6] suum imperator polliceretur assensum, in audientia cunctorum principum hujusmodi consilium imperatori formavit; quod ipse videlicet imperator in conspectu totius curiæ propria manu juraret, quod nullo unquam totius vitæ suæ tempore vos, vel[7] aliquem qui ex parte vestra sit, in pontificem Romanum recipiet, sed devotioni papæ sui Paschalis inconcusse semper et inseparabiliter adhæreret; si vero illum[8] mori ante contingeret, hoc ipsum juramentum sui[9] successores observarent. Principes vero suos id ipsum jurare compelleret, adjecto in eorundem principum juramento, quod si prius imperator obiret, principes ipsi nullum antea coronarent in regem, quam is qui coronandus esset de tenendo et fovendo eodem schismatico et ejus successoribus idem facerent juramentum; et quod principes infra sex hebdomadas, postquam de curia ad propria loca redissent, omnes abbates, præpositos, et alios ecclesiarum prælatos, milites quoque et alios omnes qui in locis eorum aliquos honores obtinerent, hoc ipsum[10] jurare compellerent. Et eos qui nollent hoc facere, rebus eorum penitus confiscatis depositos, et honoris sui cingulo spoliatos, vel, si pri-

---

[1] *nobiscum*, C.
[2] *Saburgū*, C.
[3] *qui*, O, C, Z; om. L.
[4] *obtemperarit*, L.
[5] *sanctitati*, om. C.
[6] *si*, ins. C; om. L.
[7] *vel*, om. C.
[8] *illum mori*, O, C; *mori illi*, L.
[9] *suis succesoribus observaret*, C.
[10] *ipsum*, C, Z; om. L.

vati homines fuerint, in membris propriis crudeliter mutilatos, a toto imperio compellerent exsulare.

Placuit imperatori forma consilii, sed archiepiscopo Magdaburgensi et aliis qui præsentes erant episcopis dura visa est] admodum et molesta, ita quod idem Magdaburgensis[1] nullum[2] juramentum se præstare respondit,[3] nisi prius Coloniensis ordines et consecrationem reciperet, per quam omnem dubitationem ab ejus et aliorum pectoribus removeret. Unde cum ille id promittere detrectaret, acriter eum aggressus est[4] imperator, suamque sibi malignitatem improperans, in eum verba hujusmodi est prosecutus: "Ecce," inquit, " manifeste apparet, quod sicut traditor et deceptor " in periculum meum papam mihi præfeceris ignoranti, " cum etiam ante receptionem litterarum mearum, ne " de substituendi pontificis electione tractares, tu statim " cum[7] *Te Deum laudamus* et juxta beneplacitum[8] " tuum novum mihi pontificem elegisti, plus mihi " proditor factus quam Maguntinus electus, quem reum " hujus criminis deferebas; præsertim cum ille dederit " mihi salubre consilium, ut ex quo Deus a prioris " me periculo liberavit,[9] nullatenus me obnoxium face- " rem successori. Nunc ergo[10] necessario te noveris " compellendum ut laqueum quem parasti primus in- " curras; et aliis etiam id facere recusantibus, solus " habebis subire periculum, quod malitia tua noscitur " cæteris præparatum." Sic ergo ille vehementer astrictus non potuit evadere quin cum maximo fletu primus juxta prædictam formam faceret juramentum, et susceptis ordinibus consecrationem quoque se[11] promitteret recepturum.

---

[1] *Mardaburgensis*, O; *Magadaburgensis*, V.
[2] *ex hoc*, ins. C; *præstant*, O.
[3] *respondit*, O. V; *responderit*, *L.*
[4] *est*, C; om. Z, L.
[5] *sibi*, C, O, V; *ei*, L.
[6] *inquit*, C, O, Z; om. L.
[7] *cum*, om. C.
[8] *placitum*, C.
[9] *liberaverit*, C, Z.
[10] *ergo*, C, O, Z; *vero*, L.
[11] *se*, om. C.

Exhibuit etiam prædictos nuntios regis Angliæ, qui in persona regis[1] publice coram omnibus juraverunt quod, quidquid imperator super hoc se servaturum juraverit, ipse quoque tenebit firmiter et servabit. Sic ergo propria manu supradictum præstitit juramentum, eo tamen ad verbum archiepiscopi Magdaburgensis determinato, ut si vos et schismaticum illum eodem tempore obire contingeret, et cardinales utriusque partis in aliquem unanimiter convenirent, liberum sibi esset eum recipere, si tamen (quod quidem Coloniensis fecit apponi) de imperatoris assensu eadem electio proveniret. Deinde qui præsentes erant principes, sicut supra dictum est, suum præstitere singuli juramentum. Cum vero ad episcopos ventum esset, dicerentque omnes excepto Verdensi velle se potius regalibus cedere quam hujusmodi sacramenta præstare, responsum est eis oportere eos, vellent, nollent, juramentum facere, et regalia retinere. Sicque cum fletu et planctu maximo juravit primus Magdaburgensis, sub ea tamen conditione, si omnes alii qui aberant essent simul[2] juraturi, et quod solutus esset a juramento quocumque tempore desineret regalia possidere. Panamburgensis[3] vero episcopus, post multas et varias excusationes, ita ipsi imperatori[4] juravit, quod quamdiu voluerit regalia retinere, secundum quod ei proprius sensus dictaverit, eidem imperatori super negotio consilium et auxilium ministrabit. Verdensis et intrusus Halberstaldensis[5] absolute, sicut Coloniensis, juraverunt. Virdunensis[6] et Frisingensis,[7] per archiepiscoporum suorum absentiam excusati,[8] juramentum facere minime sunt coacti, sed[9] habita licentia libere

[1] *regis*, C; *regis Angliæ*, Z, L.
[2] *simul*, C; om. L; margin, Z.
[3] *Panamburgensis*, O, *L*; *Danamburgensis*, V; *Paramburgensis*, Z; *Pavembergensis*, L. The archbishop of Hamburg seems to be meant. See pp. 188, 190.
[4] *imperator*, V.
[5] *Hasbestald'*, C; *Haldesbaldensis*, O, V, L; *Haldestaldus*, Z.
[6] *Verdunensis*, V.
[7] *Frisensis*, O, C, Z.
[8] *excusari*, V.
[9] *si*, V.

ad propria redierunt, usque ad festum beatorum apostolorum Petri et Pauli sibi licentiam impetrantes.

Hi tantummodo principes juraverunt: dux Saxoniensis, marchio Albertus, comes palatinus, frater imperatoris, et quidam sororius imperatoris. Hi sunt archiepiscopi qui juraverunt: Magdaburgensis et Pamburgensis,[1] sub conditione tamen prænominata. Coloniensis autem et duo suffraganei ejus absolute juraverunt. Filius[a] vero Conradi,[2] qui ad curiam cum mille quingentis militibus venit, ut audivit fieri mentionem de juramento, recessit. Patriarcha Aquileiensis non adfuit, neque aliquis suffraganeorum suorum; similiter nec Salisburgensis,[3] vel aliquis suorum; nec Treverensis, vel aliquis suorum. Et multi de principibus non adfuerunt.

XCIX.

De schismatis innovatione.[b]

(A. 5.)

Another report of the Würzburg assembly.

Cum clerum plurimum et principes suos ad concilium suum in hac solennitate Pentecostes imperator adunasset, sabbato et secunda feria tractatum est de pace et concordia inter nos et ipsum reformanda. Ad hoc superveniens Coloniensis electus in medio omnium protestatus est, " Domine imperator, concilia quæ ad- " versus papam Alexandrum hucusque captasti ad " destitutionem ejus nihil tibi profuerunt, nihil ei " nocuerunt. Nam et de nostris plurimi ei obediunt

[1] *Pamburgensis*, O, V, L; *Panburgensis*, C; *Pamburgenensis*, Z, with alteration to *Paramburgensis*.

[2] *Conradi*, V, C; *Conrardi*, *L*.

[3] *Saburg'*, O; *Saburgen.*, V *Saburgen'*, C.

[a] Frederick of Rothenburg, son of the Emperor Conrad III.

[b] This seems to be another version of the preceding letter.

" et adhærent, sicut dominus Maguntinus et alii. Sed " si mihi et consilio meo acquieveritis, in promptu erit " et Alexandri dejectio et papæ nostri Paschalis exal- " tatio. En ego acquisivi parti nostræ quinquaginta " episcopos cum archiepiscopis suis, et plures numero, " de dominatione regis Angliæ, qui papæ Paschali " adhærebunt et nobis, si vos Alexandri obedientiam, " et eo decedente cujusque de parte ejus electi, abju- " raveritis.[1] Inque certitudinem hujus rei ecce præ- " sentes assunt duo nuntii regis Angliæ, parati in " persona domini sui jurare quod ratum habebit et " jurabit quod vos hic jurabitis super hoc et sta- " tuetis."

Placuit imperatori forma consilii, et se nomen Alexandri et obedientiam in perpetuum abjuraturum ait. Cumque clerus de sententia et consensu interrogaretur et instantius conveniretur, ait Magdaburgensis et plurimi alii, quoniam futura incerta sunt, et plerumque quem eligunt principes abjicit Deus, et quem populus approbat improbat Deus, temerarium esse hujusmodi sacramentum, et se prius regalia relicturum quam ita juraturum. Ait imperator eum oportere et regalia retinere et cum eo ita jurare. Cumque jam excandesceret imperator, Magdaburgensis ad mitigandum vel differendum rem ait, " Si dominus Coloniensis, qui " hujusmodi consilium et sacramentum inducit, primus " omnium abjuraverit Alexandrum, et juraverit quod " ordinationem suam et consecrationem a Paschali " recipiet, de secreto animi sui certiores nos reddet, " omnem scrupulum suspicionis pravæ a mentibus nos- " tris auferet,[2] nosque sic in hujusmodi sententiam et " sacramentum facilius inducet."

Acquievit imperator; cumque Coloniensis, ita primo jurare jussus, detrectaret, et etiam usque ad lacrymas

---

[1] Corr. in MS. from *abjuramentis*.

[2] *auferret*, MS.

reniteretur, vehementer accensus imperator ait, " En " apparet quod tanquam proditor operatus sis adver- " sum me et animam meam. En apparet quod sa- " num consilium dedit mihi Maguntinus, defuncto " Octoviano dicens quod, cum Dominus eo mortuo me " a periculo maximo jam liberasset, caverem mihi ne " me iterum periculo consimili involverem. Unde " tibi missis mandatis scripsi ne me inconsulto de " substituendi pontificis electione quicquam tractares; " tu vero, clam me, auctoritate tua istum elegisti, et " *Te Deum laudamus* per te decantasti. Parasti nobis " foveam; primus modo incides in eam." Sicque Coloniensis primus et absolute juravit in supradictam formam. Postmodum imperator obedientiam vestram et cujusque de parte nostra[1] electi abjuravit, hoc sane retento et determinato, quod si contigerit et vos[2] et Paschalem decedere, et utraque pars in unam personam eligendam concorditer convenerit, liberum sit ei assentire et eam recipere. Tunc Coloniensis adjecit, " Ita, " si de consensu vestro fuerit celebrata electio:" et addidit quod faceret principes suos jurare, et eos qui aderant et eos qui aberant in partibus suis et provinciis suis, in consimilem formam; et quod ipso decedente imperatore non prius alium imperialibus insignibunt quam ipse substituendus idem præstet sacramentum abjurationis.

Tunc juravit dux Saxonum, marchio[3] Albertus, quidam comes palatinus, frater imperatoris, et quidam sororius ejus. Magdaburgensis archiepiscopus tandem et cum lacrymis abjuravit, hoc adjecto, " quamdiu " regalia retinebit, et si omnes qui aberant idem ju- " rent." Postmodum Bremensis[4] duoque alii suffraganei ejus. Juraverunt et nuntii regis Anglorum in persona

---

[1] *vestra?*
[2] *nos*, MS.
[3] *Martio*, MS.
[4] *Brunensis*, MS. (Bremen was united with Hamburg).

ejus. Duo episcopi, excusati per absentiam archiepiscopi sui, non juraverunt, sed dilatum est eorum, et cæterorum qui aberant, sacramentum usque ad octavas Petri et Pauli.

C.

Fredericus imperator cunctis populis.

(Z. i. 67; O. 61; Lup. i. 70; G. Fol. 511.)

Fredericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, cunctis populis, quos clementiæ nostræ regit imperium. July 1.

Jamdudum innotuisse credimus qualiter exorta quondam inter ecclesiæ Romanæ cardinales de apostolatu discordia in reges et regna impetu pestifero est diffusa. Pro qua ad optabile bonum pacis revocanda quantos post beatæ memoriæ papæ Victoris electionem et confirmationem catholicam Papiæ, Mediolani, Laonæ,[a] atque in diversis imperii finibus, in corpore nostro labores tam nos quam invicti principes nostri pertulerimus, quantas rerum copias zelo justitiæ impenderimus, in extremis quoque mundi partibus jam auditum non dubitamus. Denique beatissimo papa Victore ad paradisi gaudia feliciter assumpto, et in ejus locum ab episcopis et cardinalibus almæ sedis apostolicæ domino Paschali, viro Christianissimo, in præsentia episcoporum et religiosorum Lombardiæ ac Tusciæ, illustris quoque præfecti urbis Romæ ac multorum nobilium Romanorum, catholice substituto, ipsum etiam dominum Paschalem ex ecclesiæ ac principum imperii judicio atque consilio in papam et patrem catholicum solemniter

The antipope Paschal acknowledged, Whitsuntide, 1165.

---

[a] St. Jean de Losne, at the confluence of the Ouche with the Saône. See Reuter, i. 527.

recepimus, debitoque honore venerari semper intendimus. Proinde obstinata schismaticorum perfidia, mortem viri justi suis successibus aperta fronte ascribens, sireniis suis blanditiis quorundam fidelium nostrorum animos adeo molita est denuo immutare, ut nisi novis morbis nova maturius remedia objicerentur, pars nostrorum non modica videretur ex fiducia nostræ lenitatis seducenda. Igitur zelo reformandi decoris domus Dei ardentius accensi, cum regem Francorum, qui nulla nostra culpa præeunte, una cum Rolando, imperii nostri hoste publico, ejusque sequacibus,[1] imperialem nostrum honorem manifeste molitur auferre, post multos nostros admonitus irrevocabilem persensissemus, universis imperii principibus in sancto Pentecosten[2] curiam Wicheburch[3] generalem indiximus. Quorum cœtu celeberrimo ibidem solemniter præsidente, ecclesiæ Dei statum ac domini papæ Paschalis negotium serio ac magnifice duximus roborandum. Invocata igitur devotissime[4] Spiritus Sancti gratia, et universorum qui aderant consilio altius communicato, ad removendam pro parte nostra omnem prorsus ambiguitatem, ipsi nos manu propria super sanctorum reliquias juramentum publice præstitimus, quod Rolandum schismaticum, vel ejus successorem quem pars ipsius elegerit, in papam nunquam recipiemus, nec ad eum recipiendum assensum unquam alicui præbebimus. Nulli etiam fautorum ejus gratiam unquam nostram reddemus, nisi ab errore viæ suæ ad unitatem ecclesiæ fuerit conversus. Dominum vero papam Paschalem manutenebimus semper et promovebimus, eique tanquam patri catholico et universali pontifici obedientiam, honorem et reverentiam exhibebimus; et ab ipso ejusque parte, vita comite, nunquam recedemus.

---

[1] *sequacibus*, Z; *sequentibus*, L.

[2] *Pentecosten*, O, V, Z; *Pentecoste*, L.

[3] *Wicheburch*, O, Z; *Wicheburche*, V; *Wichebuch*, L.

[4] *devotissime*, O, Z; om. L.

Electos quoque, qui sub eo aut ejus successore, quem pars ipsius elegerit, consecrationem receperunt, vel adhuc receperint,[1] honore aut ordinibus suis pro[2] ejus obedientia privari nunquam permittemus; et hujus absolutionem sacramenti nunquam requiremus, nec oblatam recipiemus. Præterea noster in imperio successor, quem principes universi elegerint, hunc honorem ecclesiæ Dei et imperii, et hanc partem nostram, sub eodem juramento tuebitur semper atque tenebit. Idem quoque juramentum archiepiscopi, et omnes episcopi atque electi qui interfuerunt, numero quadraginta, super sancta Dei Evangelia propria manu unusquisque sub stola sua præstiterunt, et publice firmaverunt. Nihilominus universi principes sæculares, dux videlicet Saxonum,[3] et Bavariæ[4] marchio Albertus senior, Conradus palatinus de Rheno, et Lodowicus landgravius, et reliqui omnes, super sanctorum reliquias idipsum juraverunt. Repente autem Spiritus Sanctus mentes omnium adeo unius effecit voluntatis, quod electi omnes in Sabbato Quatuor Temporum ad laudem Dei et honorem imperii sacros ordines devotissime susceperunt. Firmiter quoque a nobis et ab universis decretum est, ut quicumque supersunt ordinandi, in primis Quatuor Temporibus similiter exsequantur: alioquin dignitatis ad quam electi sunt honore, omni remota dilatione, priventur. Ac hæc honorabiles legati illustris amici nostri Henrici, gloriosi Anglorum regis, ad nos ab ipso transmissi, in totius curiæ nostræ præsentia super sanctorum reliquias ex parte regis Angliæ publice juraverunt nobis, quod rex ipse cum toto regno suo in parte nostra fideliter stabit, dominum Paschalem, quem nos tenemus, nobiscum semper tenebit, de Ro-

Elect prelates are ordained. May 29.

English ambassadors promise support.

[1] *receperint*, O, V, Z; *reciperent*, L.

[2] *pro ejus obedientia*, O, Z; *per ejus obedientiam*, V; *propter obedientiam*, L.

[3] *Saxoniæ*, Z.

[4] *Bavero*, L; *Bavariæ*, Z. (The word is contracted in O and V.)

Warning and penalties.

lando [1] autem schismatico manutenendo nullatenus se[2] de cætero intromittet. Quia vero justitiæ, quam hostes ecclesiæ Dei et nostri, sive ex superbia sive ex causæ suæ [3] diffidentia, devitarunt, nos semper hactenus stare parati, nunc tandem ad insolita sacramenta ex eorum manifesta obstinatione sumus impulsi, a schismaticorum communione omnis homo omnisque ordo caveat; furor [4] enim eorum, etsi hactenus aliquo modo visus est venialis, inposterum prorsus erit irremissibilis. Ad perfectum quoque hujus negotii firmamentum ex totius Herbipolensis concilii decreto firmissime præcipimus, ut, si quis ad sui mandatum antistitis sacramentum supra scriptum non præstiterit, si clericus sit aut monachus, ecclesiastico privetur honore ac beneficio; si laicus, allodia et beneficia, quæcumque possidet, nostra ipsi auctoritate a suo judice vel domino prorsus adimantur. Data Wircheburch, Calendis Julii.

CI.

Rotrodus Rothomagensis archiepiscopus Henrico presbytero cardinali.

(O. 83; Z. i. 99; Lup. i. 202; Thom. 320.)

Contradicting reports from Würzburg.

Pro domino rege Anglorum omnem exhibemus securitatem, quod imperatori nec per se nec per nuntios juramentum præstitit aut promissionem quod schismatico adhærere velit, ecclesiam relicturus; immo certi sumus, quod in illis qualibuscumque de matrimonio pactionibus, licet Theutonici super hoc laborarent per triduum, nihil unquam concedere voluit, nisi præeunte in omnibus fidelitate domini papæ, et ecclesiæ, et regis Franciæ. Ipsi vero litteris nostris [5] mandavimus domina imperatrix et nos, ut ab hac nota se quam citius

[1] *Raulando*, O.

[2] *se*, om. O, V, Z; but it is found in a similar connexion in the next letter.

[3] *suæ*, O.; om. L.

[4] *furor*, O, V, Z.; *author*, L.

[5] *vestris*, L.

excuset. Nos quidem, cum Rothomagi essemus, et illic essent nuntii imperatoris, de illis[1] audivimus, sed eos non vidimus. Domina imperatrix, cum eam videre summopere requirerent, respondit quod propter episcopos non auderet; nec eam viderunt. De ea nulla apud vos habeatur dubitatio, quod aliquo modo vacillaverit. Immo fortitudine accincta de hujusmodi verbis satis admiratur. Nuntium, quem ad nos direxistis, ad eam direximus; ipse vobis referet quæ audivit. Postquam autem nuntii domini regis ab imperatore reversi fuerint, omnem rerum veritatem sollicite inquisitam vobis significare non differemus. Ex verborum tenore perpendere potestis dictorum falsitatem; quia quinquaginta episcopos, quos exhiberet, rex non habet. Nos vero detrimentum ecclesiæ nec sustinere, quantum in nobis est, possemus, nec videre. Super his domino papæ quod vobis videbitur significabitis.

CII.

Alexander papa Clarembaldo,[2] Sancti Augustini electo.[3]

(Z. i. 7; O. 69; Lup. i. 80; Thom. 292.)

Montpellier, July 10, 1165. Desiring Clarembald to make his profession to the archbishop, without prejudice for the future.

Antecessorum nostrorum piæ recordationis Anastasii et Adriani Romanorum pontificum vestigia prosequentes, sicut tibi, dilecte fili electe, per apostolica scripta nos mandasse recolimus, ita discretioni tuæ iterato mandamus, ut omni appellatione cessante venerabili fratri nostro Thomæ Cantuariensi archiepiscopo et ecclesiæ suæ professionem facias, sicut antecessores tuos constat fecisse. Ita quidem quod postea, si tu vel successores tui volueritis aliquo tempore ad-

[1] *quidem*, repeated Z.

[2] *Clerembaldo*, O; *Clerebaldo*, Z.

[3] *et monacho*, L; om. O; *monachis*, Z.

versus ecclesiam Cantuariensem quæstionem de jure movere, nullum ex hoc vobis et ecclesiæ vestræ præjudicium in posterum generetur, nec occasione hujus professionis personæ sive ecclesiæ novum aut indebitum gravamen aliquid inferatur.

Datum apud Montem Pessulanum sexto Idus Julii.

CIII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes Pictavensis episcopus.[a]

(O. 45; Lup. i. 35; G. Fol. 465.)

Paternitatis vestræ litteras, quas novissime nobis attulit frater Simon, devote suscipientes[1] multum consolationis ex ipsis percepimus. Quas etiam quasi quoddam remedium eorum quæ contra votum nostrum nobis prænuntiata erant habuimus. Congruo quoque loco litteras vestras consolatorias,[2] Cenomanni[3] scilicet, præsente domino illius sedis, recepimus; qui et ille vir catholicus, sanctæ ecclesiæ tribulationi compatiens, ex eisdem litteris animum, ex sinistris prænuntiatis non modice afflictum, consolatus est. Spem etenim nobis inde concipere licet, quod, si vera sunt quæ nunc proponuntur, imperator ille, pluribus occupatus, tyrannidi suæ in ecclesiam exercendæ minus vacare poterit. Est autem super quo miramur, litteris vestris non fuisse expressum, quid actum sit in colloquio quod dominus rex Francorum Altissiodori habuit in octavis Apostolorum. Consultum vero nobis videtur,

The emperor's difficulties.

Conference at Auxerre.

July 6.

---

[1] *suscipientes*, O, V, Z; *suspicientes*, L.

[2] *consolatorias*, O, V, Z; *consolationis*, L.

[3] *Cenomannense*, Z.

---

[a] The date seems to have been soon after July 6, 1165.

quod beneficia quæ idem rex Francorum et comes Henricus vobis obtulisse dicuntur reciperetis, quibus patientius exsilium vestrum, donec Dominus ad propria vobis reditum pararit,[1] supportare possetis.[2] Dominus etiam rex prædictus et[3] secretius et securius consilia sua discretioni vestræ concrederet, si quo beneficio vos sibi obligatiorem et obnoxiorem speraret. Sed et multo sollicitior fieret ut vobis, vacante aliquo episcopatu vel archiepiscopatu, in redituum perceptione provideret, si quid de dominio[4] suo in usus vestros contulisset, ut sic propria sua ad se redirent. Necesse quidem habetis, secundum quod præsens temporis status nobis[5] dat conjicere, fortunæ vestræ quibuscumque modis poteritis consulere, ut inimicis vestris ad suam confusionem videamini ad quantamcumque hujus exsilii patientiam esse paratus. Unde, ut sæpius discretionem vestram diligenter[6] commonuimus, adhuc etiam persuadere intendimus, ut his quibus carere poteritis vos[7] exoneretis, ad temporis malitiam respicientes, quæ vobis ad propria facilem vel citum reditum minime repromittit. Scire autem vestra debet prudentia quod nemo est qui vobis ad ignominiam reputet, si, præsenti statui vos[8] conformantes, sed et domui religiosæ quæ vos[8] exhibet condescendentes, moderato et necessario tam equitaturarum quam personarum numero contenti esse velitis. Nosse autem vos volumus quoniam a regina nec auxilium nec consilium sperare potestis, maxime cum totum consilium suum in Radulphum de Faia, qui vos[9] non minus solito persequitur, contulerit. Singulisque[10] diebus multæ succrescunt præsumptiones, quibus fidem fieri posse videtur, quod infamia, cujus alias meminimus, veritati

Cf. p. 181.

Advice to the archbishop.

---

[1] *pararet*, O, Z.
[2] *possetis*, O, V, Z; *possitis*, L.
[3] *et*, O; om. Z, L.
[4] *domino*, V.
[5] *nobis*, Z; *vobis*, L.
[6] *diligenter*, om. O.
[7] *nos*, L.; *vos*, G.
[8] *nos . . . nos*, V, Z.
[9] *nos*, V, Z; *vos*, L.
[10] *que*, om. O.

accedat. De cætero, de rumoribus quos[1] ab Anglia referunt[2] ad reginam a rege commeantes, qui partem suam magnificare videntur, vobis communicare possumus hos: scilicet quod dominus rex jam secundo cum Walensibus congressus, sed, ut gloriantur, eos aggressus, illos confudit, et innumeram de eisdem multitudinem interfecit. Regem vero aiunt de suis paucos amisisse. Litterarum vero quos rex matri suæ destinavit, transcriptum vobis mittimus. Scriptum quoque quod magister Hugo, clericus Richardi de Ivelcestre,[3] vobis direxit, per manum latoris præsentium recipietis. Quid vero in colloquio de Salobesberi[4] actum sit, nos nescimus, præterquam quod dominus rex episcopos quos illuc vocaverat emunxit, et eos statim dimisit, eorumque familias secum retinuit. Siqua[5] alia vestræ cognitioni expedire[6] cognoverim,[6] vobis manifestare curabimus. Vos quoque nobis vicem rependere dignemini. Valete.

Victory over the Welsh.

Conference at Shrewsbury.

CIV.

Alexander papa ad Ludovicum Francorum regem.

(Gallic. Rer. Scriptores, xv. 841; G. Fol. 380.)

Montpellier, Aug. 6, 1165.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christo filio Ludovico, illustri Francorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Asking that a bishoprick or abbacy may be assigned

Qualiter venerabilis in Christo frater noster Thomas Cantuariensis archiepiscopus, pro tuenda ecclesiæ libertate et devotione nostra, a sede propria decreverit potius exsulare, quam in detrimentum nostrum et jac-

---

[1] *equos*, V, Z.
[2] *referunt*, O, *Z*; *referent*, L.
[3] *Tvelcestre*, O; *Thelcestre*, L.
[4] *Salobesberi*, V, L; *Salesberi*, O, G.
[5] *Sed quia*, O.
[6] *expendere*, O.
[7] *cognoverim*, *Z*; *cognoverimus*, L.

turam ecclesiæ ullatenus consentire; ad quas etiam necessitates ipsum cum aliis prudentibus et discretis viris, qui eum etiam in adversitate tam laudabiliter quam fideliter imitantur, si (quod Deus avertat) diu persecutio duraverit, oporteat devenire, tua satis excellentia recognoscit. Unde, licet regiam magnitudinem ad opera pietatis ita noverimus semper esse intentam, ut etiam cessantibus nostris precibus, his qui pro Deo et justitia et unitate catholica persecutionem sustinent, sola pietate monitus, auxilium conferas et solamen, (quod etiam in ipso fratre nostro jam maxime experti sumus) tamen regiam magnitudinem sollicitis in Domino precibus exoramus, monemus, et exhortamur attentius, quatenus obtentu divinæ pietatis, et pro reverentia beati Petri ac nostra, considerato etiam quod, reddita nobis et sibi a Deo pace, plurimum obsequii et honoris per eum tuæ poterit excellentiæ provenire, si quem episcopatum aut abbatiam in regno tuo interim vacare contigerit, sibi ad sustentationem sui et suorum, donec pax de cælo nobis desiderata donetur, regia liberalitas faciat assignari. Ex hoc enim et Deum te credimus indubitanter habere debere propitium, et nos ipsos in hoc tibi satis reddes obnoxios. Datum apud Montem Pessulanum viii. Idus Augusti.

for the support of the exiles.

CV.

Thomas archiepiscopus Cantuariensis ad Ludovicum Francorum regem.

(Gall. Rer. Scriptores, xvi. 124; Thom. 187.)

Amantissimo domino suo Ludovico, Dei gratia illustri Francorum regi, Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem ab eo qui dat salutem regibus. Aug. 1165.

Consecration of Guichard to Lyons, Aug. 8.

Considerantibus nobis ex accidentibus statum vestrum et regni vestri, tempore vestro præ aliis felicis, magis ac magis in dies videtur retributor omnium bonorum Deus prosperare vias et actus vestros, dans etiam vobis semper per magnam misericordiam suam de inimicis vestris triumphare et vincere. Nec mirum, quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Et ecce, domine in Christo carissime, fidelis vester abbas Pontiniacensis promotus est communi assensu cleri et populi in archiepiscopum Lugdunensis ecclesiæ,[a] consecratusque a domino papa die Dominica ante instans festum beati Laurentii apud Montem Pessulanum. De quo profecto confidimus per gratiam Dei, tanquam de carissimo amico nostro, quia ipse tum pro amore vestro, tum pro nostro, semper quoad vixerit fidelis vobis erit, civitatemque suam et partes illas, sicut justum est, vobis et regno vestro pro viribus subjiciet et subjugabit. Bene valete in Christo carissime.

CVI.

Alexander papa Gileberto Londoniensi episcopo.

(Z. i. 37; O. ii. 99; A. 107; C. 148; Hoveden, i. 243; Lup. i. 41; Thom. 383.)

Aug. 22, 1165.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Gileberto, Londoniensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Quod circa ea quæ tuæ injunximus fraternitati efficax studium et diligentiam impendisti, et carissimum in Christo filium nostrum Henricum [1] illustrem An-

---

[1] *Henricum*, A, V, Z; om. O, L.

---

[a] There had been a contest for the see of Lyons between Guichard and the archdeacon Drogo. See the letters in Gall. Rer. Scriptores, xvi. 125, 130, 134.

glorum regem, super incremento et exaltatione ecclesiæ ac nostra fideliter sollicitare ac commonere curasti, gratum omnimodis et acceptum habemus, et tibi exinde gratias uberrimas exsolventes, sollicitudinis tuæ prudentiam magnificis super hoc in Domino laudibus commendamus. Quoniam vero eundem regem, tamquam filium carissimum et inclytum principem, arctiori caritate diligimus, idcirco per te, ac per venerabiles fratres nostros Rothomagensem archiepiscopum et Herefordensem episcopum, necnon per carissimam in Christo filiam nostram, illustrem quondam Romanorum imperatricem, matrem ejus, sæpe ac sæpe [1] ipsum sollicitandum duximus, et ad ecclesiæ devotionem multimodis [exhortationibus] [2] provocandum. Gaudemus autem et exsultamus in Domino super ea devotione ejusdem regis quam tuis nobis litteris significasti. Cæterum quoniam eum [3] volumus [4] devotum ecclesiæ Dei [5] et nobis, sicut ab ipso principio consuevit, existere, rogamus fraternitatem tuam, monemus atque mandamus, quatenus ipsum sollicite ac [6] diligenter [7] sæpe et sæpius per te et per [8] alios commoneas, horteris modis omnibus [9] et inducas, ut ad ecclesiæ ejusdem honorem pariter et exaltationem solito modo intendat, et causam ipsius strenue foveat, manuteneat atque defendat, ecclesias vero et ecclesiasticas personas diligat et honoret, et eorum jura conservet, venerabilem quoque fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum in amorem et gratiam suam reducat. Nos enim, si eam quam incepit beato Petro in nobis reverentiam exhibuerit et honorem, eum ferventi affectione diligemus, et ad honorem et exaltationem ipsius, et

Thanks for compliance with Epp. 26, 37, and exhortation to further exertion.

---

[1] *sæpius*, L.

[2] *exhortationibus*, ins. Z, L; om. A, C, O.

[3] *cum* for *eum*, O.

[4] *volumus*, om. *L.*

[5] *esse*, ins. V, L; *esse ecclesiæ Dei et nobis, sicut ab ipso principio consuevit existere*, Z.

[6] *sollicite ac*, om. *L.*

[7] *ac*, ins. L.

[8] *per*, om. C, L.

[9] *omnimodis*, O, V.

conservationem regni sibi commissi, modis[1] omnibus, prout decuerit, intendemus. Malumus[2] enim ipsum in patientia et mansuetudine vincere, quam eum aliquo modo gravare, quamdiu id poterimus sustinere. De cætero probitatem tuam rogamus, ut ex quo denarium
Cf. p. 177.
beati Petri integre recollegeris, (ad quod te volumus[3] studium et diligentiam impendere, sicut per alia tibi scripta significavimus,)[4] ipsum dilecto filio nostro abbati Sancti Bertini per fidelem nuntium sub omni festinatione destinare[5] studeas, et hoc, quam citius poteris, nobis significes. Datum in Gradu Mercurii, undecimo Kalendas Septembris.

CVII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Henricum Anglorum regem.[b]

(C. 353; Z. i. 121; G. Fol. 271.)

Domino suo carissimo, illustri Anglorum regi Henrico, frater Gilebertus, Londoniensis ecclesiæ minister, pedibus sanctis conculcato Satan, in Christo triumphare feliciter.

The king's consent asked for collection

Mandatum domini papæ, domine, nuper accepimus, quo nobis injungitur ut censum beati Petri a fratribus et coepiscopis nostris suscipiamus, et per nuntios quos

---

[1] *modis*, Z; om. *L*.
[2] *Malumus*, O, V, A; *Malimus*, *L*.
[3] *nolumus*, V.
[4] *significamus*, V.
[5] *destinere*, V.

---

[a] This place appears to have been between Montpellier and Maguelone. See Jaffé, 706.

[b] The collection of Peter-pence had been enjoined by the pope in Epp. 93, 106, and the subject is again mentioned in the next letter, with which this and Epp. 109–111 are therefore connected in the arrangement, although perhaps the whole do not belong to 1165.

direxit ad nos ipsi cito tranmittamus. Quod quia de vestra totum pendet misericordia, nec potest effectu compleri nisi per vos, vestræ id notificamus excellentiæ, ut vestris, si placet, justitiis [1] super [2] hoc scribatis, et quod vestræ voluntati placuerit, id fieri præcipiatis. Optamus autem ut cor vestrum divinitas sancta possideat, et actus vestros omnes sic disponat et dirigat, ut nec in Deum offendatis nec adversum vos aut regnum vestrum domino papæ, quem vos [3] plurimum dilexisse novimus, justam querelæ causam et materiam præbeatis. De cætero dies instat quem appellationi ad dominum papam factæ præfiximus; de qua prosequenda necesse est nobis ut voluntatem vestram et consilium amodo certius agnoscamus. Nam, cum minus lædant jacula quæ prævidentur, timendum nobis est ne, si ad momentum temporis omnia reserventur, singula, quo præscita minus et minus prætractata fuerint, eo minus commode quam res [4] exigat expediantur. Inscribat cordi vestro digitus Dei quid fieri expediat, et vos [5] manus ejus ubique protegat atque custodiat, domine in Christo dilectissime.

of Peter-pence,

and to the appeal of the bishops.

CVIII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Alexandrum papam.

(C. 147; O. ii. 97; A. 105; Z. i. 34; Lup. i. 38; G. Fol. 174; R. Hoveden, i. 245.)

Patri suo et domino summo pontifici A. frater G., Londoniensis ecclesiæ minister, debitum sinceræ caritatis et humilis obedientiæ famulatum.

Mandatum vestrum, pater in Christo carissime, de-

Answer to Ep. 93.

[1] *justiciis*, C, Z; *justitiariis*, G.
[2] *superscribatis* (for *super hoc scr.*), Z.
[3] *vos*, om. Z.
[4] *res*, om. Z, G.
[5] *nos*, G.

Interview with Henry.

bita veneratione suscipientes, illico filium vestrum dominumque nostrum carissimum, illustrem regem Anglorum, etsi[1] in ipsis jam Walliæ finibus agentem exercitum, adivimus, et adjuncto nobis venerabili fratre nostro Roberto Herefordensi episcopo juxta vestri formam mandati diligenter et intente convenimus. Cui singula quæ vestris nobis expressa sunt litteris ante oculos ponentes, ipsum obsecrando, et quantum regiam decebat majestatem arguendo, constanter et instanter hortati sumus ut de propositis sibi satisfaceret, et si a rationis tramite deviaverat, ad viam veritatis et justitiæ redire vestra per nos revocatus admonitione non tardaret; a patre pie[2] commonitus a pravis actibus omnino desisteret, et Dominum[3] puro corde diligeret, et matrem suam, sanctam Romanam ecclesiam, solita veneratione respiceret, nec eam visitare volentes inhiberet, appellationes ad eam factas non impediret, et patrem nostrum dominum Cantuariensem benigne revocans et reducens, in beati Petri ac vestra reverentia firmus immobilisque persisteret, et pietatis intendens operibus ecclesias et ecclesiasticas personas, tam regni quam terræ suæ, nec[4] gravaret per se nec per alium gravari permitteret, sed ipsas diligens regia protectione conservaret, ut ille per quem reges regnant temporale sibi regnum conservaret in terris, et æternum largiretur in cælis. Alioquin, nisi monitis salutaribus acquiesceret, sanctitas vestra, quæ hucusque patienter sustinuit, ulterius in patientia sustinere non posset. Ad hæc adjecimus timendum sibi fore, ne, si errata non corrigeret, iram cito Dei omnipotentis incurreret, ut nec regnum ejus diu stare[5] nec suos prosperari permitteret, sed Qui humilem exaltaverat, jamjam[6] exaltatum ab ipso regni culmine durius allidendo dejiceret.

---

[1] *etsi* in Hoved.
[2] *pio*, C.
[3] *Deum* (om. *et*), C, H.
[4] *ne*, O; *non gravaret, nec per se*, H.
[5] *staret*, H.
[6] *jam*, O, A.

Ipse vero, correptionem vestram[1] multa gratiarum actione suscipiens, multa animi temperantia multaque modestia consequenter respondit[2] ad singula; in primis asserens mentem suam a vobis se nullatenus avertisse, nec id unquam[3] propositi mente concepisse quin, dum paternam sibi gratiam exhibueritis, vos ut patrem diligat, et sanctam Romanam ecclesiam ut matrem veneretur et foveat, et sacris jussionibus vestris, salva sibi sua regnique sui dignitate, humiliter obtemperet et obediat. Quod si vos jam aliquandiu[4] solita reverentia non respexit, hanc hujus rei causam asserit, quod, cum vobis in necessitate toto corde, tota mente, totis viribus adstiterit, sibi postmodum per nuntios in necessitate recurrenti ad vos digne pro meritis sanctitas vestra non respondit, sed in omni fere petitione sua se repulsam sustinuisse conqueritur et erubescit. De paterna tamen confisus gratia, quæ filium cum volet exaudiet, vultus sperans et exspectans lætiores, in beati Petri ac vestra (ut dictum est) fidelitate immobili constantia perseverat. Inde est quod sanctitatem vestram visitare volentem nullum prorsus impediet, sed nec hactenus, ut asserit, impedivit.

In appellationibus ex antiqua regni sui constitutione[5] id sibi vindicat honoris et oneris, ut ob civilem causam nullus clericorum regni sui ejusdem regni fines exeat, nisi an ipsius auctoritate et mandato jus suum obtinere queat, prius[6] experiendo cognoscat. Quod si nec sic obtinuerit, ad excellentiam vestram, ipso in nullo reclamante, cum volet quilibet appellabit. In quo si juri vel honori vestro præjudicatur in aliquo, id se totius ecclesiæ regni sui consilio correcturum in proximo, juvante Domino, pollicetur.

---

[1] *nostram*, Z.

[2] *respondet*, V; *respondit*, O, A, *L.*

[3] *iniqua*, Z.

[4] *aliqua jamdiu* (omitting *solita*), H.

[5] *institutione*, Z, with *vel constitutione* interl.

[6] *prius*, om, L.

Imperatorem illum, etsi schismaticum noverit, a vobis tamen excommunicatum esse usque hodie non rescivit. Quod si denuntiatione vestra rescierit, si fœdus illicitum cum ipso aut alio quolibet iniit, et hoc ecclesiæ regni sui judicio simul et consilio se correcturum promittit.

Patrem nostrum dominum Cantuariensem suo se regno nequaquam expulisse asserit. Unde, sicut abscessit ultroneus, sic ad ecclesiam suam, cum sibi sederit animo, plena pace [1] reverti [2] sibi liberum [3] erit; dum tamen, in satisfaciendo sibi super his [4] unde conqueritur, regias sibi, et in quas ipse juratus est, velit dignitates integre conservari.

Si qua vero ecclesia vel ecclesiastica persona ab ipso vel a suis se gravatam [5] ostenderit, satisfactioni [6] plenæ totius ecclesiæ judicio paratus erit.

Hæc a domino nostro [7] rege in responsis accepimus, qui utinam ad omnem voluntatem vestram uberius [8] aliquid accepissemus. Eadem vero sublimitati [9] vestræ notificanda duximus, ut ex ipsius responsis advertat vestra discretio quo negotium hoc fine concludat. Causam namque suam dominus [10] rex plurimum sibi justificare videtur, cum in omnibus quæ dicta sunt ecclesiæ regni sui consilio simul et judicio se parituram, et patris nostri domini Cantuariensis reditum, juxta quod dictum est, se nullatenus impediturum, pollicetur. Unde vestræ supplicandum æstimavimus excellentiæ, quatenus illud præ oculis habentes, " Ca- " lamum quassatum non conteres,[11] et linum fumigans

---

[1] *sua*, ins. C, H.
[2] *revertendi*, H.
[3] *libitum*, *L.*
[4] *his*, Z, L; *iis*, A, O.
[5] *gravatam*, Z, H; *gravatum*, L.
[6] *satisfactionem*, V.
[7] *nostro*, om. C.
[8] *ulterius*, *L.*
[9] *sullimitati*, A, C, V.
[10] *dominus*, om. C.
[11] *conteret . . . extinguet*, C; but, although this agrees with the Vulgate (Matth. xii. 20), the second person, which is the reading of other MSS., seems to be more in accordance with the writer's intention.

" non exstingues," zelum illum sanctum, qui ad ulciscendam omnem quæ ecclesiæ Dei irrogatur injuriam laudabiliter igne Divini Spiritus accensus est, si placet, ad tempus intra fines modestiæ[1] cohibeatis, ne vel interdicti sententiam vel ultimum illud[2] præcisionis elogium proferendo, ecclesias universas[3] subverti misere doleatis,[4] et tam regem ipsum quam innumeros cum eo populos a vestra (quod absit) obedientia irrevocabiliter avertatis. Bonum est membrum capiti cohærere vel saucium, quam a corpore sequestrari[5] jam præcisum. Redeunt ad sanitatem saucia, sed[6] corpori vix coalescunt jam præcisa. Adducit desperationem præcisio, restituit[7] sanitatem vulneri sæpe medicantis operatio. [Unum[8] bonum est si placet ut sanando vulneri, si quod est, ad præsens operam detis, quam ecclesiæ Dei partem nobilissimam præcidendo; quæ turbata sunt, hoc ipso,[9] longe supra quam possit exprimi, perturbetis.] Quid enim si servus vester nondum plene capit aut capitur? Nunquid Divina desperanda est gratia quin cito,[10] cum volet, et capiat et capiatur? Numquid abbreviata est manus Domini, ut salvare nequeat, aut auris ejus aggravata, ut non exaudiat? Currens ille sermo Domini[11] velociter, statim[12] cum vult immutat omnia, et dat sanctorum precibus[13] insperata. Sanguis regius tum se[14] demum permittit vinci cum vicerit, nec verecundatur[15] cedere cum superaverit; mansuetudine tolerandus[16] est, monitis et patientia superandus.

[1] *modestia*, O; corr. to *modestiæ*, A.
[2] *illud*, A, O; om. L.
[3] *universas*, Z, L; *immensas*, A; *innumeras*, C, H.
[4] *toleratis*, H.
[5] *projici*, C, H.
[6] *sed*, om. C. H.
[7] *cum sanet vulnus sæpissime caute*, C, H, (for *restituit . . . sæpe*).
[8] *Unum . . . perturbetis*, C, H; *Unde* (for *Unum*), H.
[9] *tempore*, H.
[10] *tempore accepto*, C, H (for *cito cum volet*).
[11] *Domini*, om. C, H.
[12] *potenter*, H.
[13] *etiam*, ins. C, H.
[14] *scit demum*, C, H (for *se demum permittit*).
[15] *erubescit*, C, H.
[16] *leniendus*, C, H.

Aug. ap. Gratian. II., xxiii. 4, 24.

Quid enim si jacturam quandam temporalium invehit[1] exhibita in tempus[2] patientia? Non[3] enim est dubium severitati detrahendum fore cum strages imminet populorum; et cum tempestas ingruit, in mare debere multa projici, ut ad portum valeat navis salva perduci.

Insipienter, attamen in caritate non ficta, sic[4] loquimur. Si hic[5] rei finis exstiterit ut amissis suis dominus Cantuariensis exsilium juge sustineat, et vestris (quod absit!) mandatis ulterius Anglia non obediat, fuisset[6] satius patienter in tempus sustinuisse, quam tanto zelo severitati[7] deservisse? Quid enim si[8] plures e nobis ab obedientia vestra persecutio separare non poterit? non deerit tamen qui genu curvet ante Baal, et de manu idoli pallium Cantuariæ, non habito religionis aut justitiæ delectu, suscipiat. Nec deerunt qui sedes nostras occupantes, et cathedras insidentes, ipsi tota devotione mentis obediant. Jam multi præmasticant ad talia, optantes ut veniant scandala, et directa ponantur in prava. Unde non propria, pater, plangimus[9] aut ploramus incommoda; sed nisi his[10] malis occurreritis, fœdam ecclesiæ Dei subversionem imminere cernentes pertimescimus, ne citius ob vitæ tædium optemus periisse diem, qua ad hujusmodi spectacula nati sumus.

Peter pence.

De[11] cætero super censu beati Petri nemo nobis in regno vel de modico respondisset, nisi dominus rex mandatum super hoc in commune dedisset.[12] Ejus

---

[1] *infert vel exhibita vel in tempus exhibenda* (for *invehit . . . tempus*), C, H.

[2] *adhuc etiam*, ins. H.

[3] For *Non enim . . . perduci*, C and Hoveden read, *Numquid non severitati detrahendum est, cum strages imminet populorum? Numquid non in mare multa jactanda sunt, cum jam spondeat interitum confusio tetra maris et fluctuum?*

[4] *sic*, om. C, H.

[5] *hic*, A, O, Z; *sic*, L.

[6] *fuisset*, O, Z; *fuisse*, L.

[7] *severitatis partibus institisse* (for *severitati deservisse*), C, H.

[8] *Quid enim si*, A, O, C, H; *Quid? Etiamsi*, L.

[9] *aut paucorum* (for *plangimus aut*), Z.

[10] *in his*, L.

[11] *De cætero . . . pater*, om. L; *De cætero . . . sequuntur*, om. H.

[12] *edidisset*, C.

vero mandato, statuto antiquitus termino colligetur, et sanctitati vestræ per manum nostram, juvante Domino, transmittetur. [Quem[1] si designato vobis die non transmisimus, ut nos excusatos habeatis gratiam vestram supplicando postulamus. Testis enim Deus est quod summam hanc non in proprio habuimus, nec mutuo invenire potuimus; trahit enim ad se cuncta domini regis exercitus, et agentem in expeditione dominum suum comitantur fere omnia quæ in regno sunt, aut sequuntur. Conservet incolumitatem vestram in longa tempora, in Christo dilecte pater.]

CIX.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Alexandrum papam.

(C. 129; G. Fol. 150.)

Patri suo et domino, summo pontifici Alexandro, frater G., Londoniensis ecclesiæ minister, devotum et debitum caritatis et obedientiæ famulatum.

Injunctam nobis de colligendo censu beati Petri sollicitudinem quanta possumus acceleramus diligentia; quem licet nondum plene collectum habeamus, qua tamen via collectum transvehere, quave cautela salvum transmittere valeamus, anxia[2] nobiscum disquisitione investigamus. In quo quia nostra nobis non plene succurrunt consilia, vestram super hoc sublimitatem duximus consulendam. Non enim nobis tutum est per ignotos populos et regna incognita jam dictam deferre pecuniam, nisi quatenus reverentia pacis et protectionis domini nostri regis Anglorum noscitur dilatari. Non nostros in hoc, teste conscientia, loquimur labores, aut causamur[3] expensas, Peterpence.

[1] *Quem . . . pater*, is from C.
[2] G. inserts *juxta* before *anxia*.
[3] *causamur aut*, C.

sed ipsa rerum pericula formidamus. Inde est quod vestræ supplicamus sanctitati, ut vestri, si placet, nuntii circiter kalendas Octobris nostris apud Rotomagum nuntiis occurrant, qui aut delatam per nos illuc pecuniam ad vos usque cum ea qua providebitis securitate perferendam suscipiant, aut curam ipsam alicui fidelium vestrorum, prout vestra decernet auctoritas, exsequendam injungant.

CX.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Alexandrum papam.

(C. 331; D. 9; G. Fol. 172.)

Patri suo et domino, summo pontifici Alexandro, frater Gilebertus, Londoniensis ecclesiæ minister, devotum et debitum totius obedientiæ famulatum.

Peter-pence collected.

In colligendo denarium beati Petri, quantam potuimus sollicitudinem et diligentiam adhibere curavimus, dilectique in Christo fratres nostri et coepiscopi, quorum episcopatus conditioni huic constat esse obnoxios, a nobis juxta tenorem et continentiam scriptorum quæ in scriniis Cantuariensis ecclesiæ studiose requisita reperimus, vestra sub[1] hoc auctoritate commoniti, debitam penitus omnes quidem agnoverunt et exsolverunt quantitatem, excepto venerabili fratre nostro et coepiscopo domino Exoniensi, qui nimirum, summam suæ diocesis[2] ascriptam minime recognoscens, quia minus quam de ratione scripti[3] exigeretur obtulit, totum quod obtulerat insolutum reportavit, sicque, licet sæpe et sæpe commonitus, hucusque tamen peni-

Exeter behindhand.

---

[1] Perhaps Dr. Giles is right in reading *super*.

[2] *diocesis*, C. Perhaps *diocesi*, as G.

[3] *scripti*, C; *scripta*, G.

tus a solutione cessavit. Universam vero summam reliquam, — ducentas videlicet libras, exceptis novem libris et quinque solidis, quæ a prædicto fratre solvi debuerant abbati Sancti Bertini,—juxta mandatum p. 202.
vestrum per fratrem ab ipso transmissum ad nos et[1] per quendam fidelem nostrum destinare curavimus. De cætero quid super hac portione reliqua, quæ solvenda superest, fieri oporteat, vestra cum voluerit sanctitas providebit. Nos enim, intra fines jussionis vestræ nostrum cohibentes officium, nec minus offerentem admittimus, nec solvere cessantem ulla coertione ferimus. Valeat sanctitas vestra.

CXI.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Henricum Anglorum regem.

(C. 361; G. Fol. 272.)

Domino[2] suo carissimo, illustri Anglorum regi Henrico frater G[ilebertus], Londoniensis ecclesiæ minister, salutem, et fidele semper obsequium.

Censum, domine, beati Petri suscepimus, exceptis quadraginta duabus libris quas de Lincolliensi episcopatu, et centum solidos quos de Eliensi episcopatu, nondum habuimus. Nuntios vero domini papæ, octo scilicet mercatores Flandriæ, qui sibi ter centum marcas argenti Romæ mutuo præstiterunt, sperantes se summam eandem de manu misericordiæ vestræ suscepturos, apud nos jam diu detinuimus, sperantes a sublimitate vestra verbum aliquod audire per decanum de Waltham quod et dominum papam et nuntios ejus possit exhilarare. Quod quia nondum ac- Peterpence.

[1] *et*, C; om. G.

[2] *Domino . . . obsequium*, om. G.

tum est, ipsos ulterius detinere non possumus. Sed quod remittuntur[1] inanes, posse causæ vestræ plurimum obesse pertimescimus. Qua in re discretio vestra providebit utiliter quid expediat, quid honorem vestrum deceat, quid animæ vestræ saluti proficiat. Fideles vero vestri, qui penes nos[2] sunt, qui vices vestras per omnia prosperari desiderant, vellent vestrum in re ista mutari consilium, ut domino papæ reddendo suum ipsum ad negotia vestra non adversarium, sed per omnia benevolum haberetis et obnoxium. Illuminet Dominus vultum suum super vos, et vestra semper negotia bono fine concludat, in Christo domine dilectissime.[a]

CXII.

Joannes Saresberiensis ad Henricum Baiocensem electum.

(MS. Paris, 8562, ep. 15 ; J. Sar. 162.)

Domino Henrico electo Baiocensi.

Difficulties consequent on the

Gaudeam magis an doleam de verbo isto quod factum est de nobis a Domino, fere incertum est,

---

[1] *revertuntur*, G. | [2] *vos*, G.

---

[a] The following letter on the subject of Peter-pence is given by Dr. Giles (Fol. ep. 475) ; but it seems to belong to the reign of Stephen, when his brother, the bishop of Winchester, was legate for England :—

Henricus, Dei gratia Wintoniensis episcopus et apostolicæ sedis legatus, priori et conventui Sanctæ Mariæ Wigorniensis ecclesiæ salutem.

Miramur multum quod denarium sancti Petri de ecclesia et parochia ecclesiæ vestræ nondum reddidistis, cum ab omnibus episcopis secundum condictum iis terminum jam eum receperimus. Unde mandamus vobis et apostolicâ auctoritate præcipimus, ut visis litteris istis infra quindecim dies eundem beati Petri denarium Wintoniam mittatis, aut ne exinde in ecclesia vel parochia vestra divinum fiat officium interdicimus, excepto viatico et baptisterio. Episcopo enim vestro et archiepiscopo absentibus, non habemus nisi vos quibus de hac re scribere debeamus. Valete.

etiam mihi diutius deliberanti. Cum enim subvectionem vestram præsertim de bonis meritis procedentem intueor, divinæ dispensationi congratulor, et virtutibus quas a primæva ætate vestra velut in altero Joseph alter [1] patriarcha Jacob succrescentes et proficientes amplectebatur, et, ut omnino nescirent defectum, eas continuæ orationis et quotidianæ benedictionis auxilio roborabat. Sed cum ex alio latere illa quæ quondam fuit inclyta Saresberiensis ecclesia velut orbata suo sole se menti ingerit, et clerus occurrens mœstus lacrymabili voce ingeminat, "Pater mi, pater mi, currus Israel et "auriga ejus, cur nos deseris, aut cui nos desolatos "relinquis?" et in hunc modum plura multiplicans, quæ facilius est cogitare quam scribere—lacrymas continere non possum quin lugeam cum lugentibus, et participatione doloris matris meæ Saresberiensis ecclesiæ morem geram: cum cogito de successore, competitorum turba concurrit; sed si quis sit quem animus meus conjicit alios præcessurum, decessoris habita collatione, perinde habetur, ac si Phaeton currus paternos usurpet. Cujus ergo tam ferreum pectus est, ut continere lacrymas possit? Et profecto conceptum de promotione vestra gaudium emergens ab ecclesiæ desolatione tristitia absorberet, nisi Ethicus animo intimaret, quia "suis "incommodis angi, non amicum [2] sed se amantis est." Itaque animo consolatus adquiesco, et gratias ago Ei [3] qui solus potens est, et splendore vestro ad gloriam suam etiam [4] aliud regnum voluit illustrare. Verum quia nunc a partibus nostris receditis, precor attentius, ut ante discessum vestrum mihi, semper et ubique vestro, pacem reformare studeatis, et fratri meo. Novit enim Dominus quia hanc indignationem me promeruisse non credo. Providete itaque, pater, si placet, in quo calculo relinquitis amicos vestros.

bishop's promotion to Bayeux from the deanery of Salisbury.

IV. Reg. ii. 12; cf. t. iii. 404.

Cicero de Amic. 3.

[1] *Joseph alter*, om. G.
[2] *amici*, G.
[3] *Deo*, G.
[4] *et*, G.

CXIII.

JOANNES SARESBERIENSIS AD HENRICUM BAIOCENSEM EPISCOPUM ELECTUM.[a]

(MS. Paris, 8562, ep. 21; Joh. Sar. 139.)

Domino Henrico electo Baiocensi episcopo.

* * * * *

Difficulties arising out of the bishop's promotion.

Hæc autem, utpote conscius viarum vestrarum, quia coaluimus ab antiquo, retexui, promotioni vestræ congaudens, et gratias agens quantas possum Deo promotionis auctori, licet meo, immo totius ecclesiæ vestræ, infortunio et irreparabili jacturæ compatiar. Didici enim apud Ethicum, quia suis incommodis graviter angi, non amicum[1] sed se amantis est. Sed quid faciet illa quondam nobilis et gloriosa præ cæteris, nunc autem (quod sine lacrymis nequeo dicere) vilis et abjecta inter filias Jerusalem, ecclesia Saresberiensis, tanto patre orbata? Quis episcopo naufraganti porriget[2] dexteram? Quis clerum consolabitur? Nam hinc mihi audire videor voces ejulantis cleri et populi, una voce clamantium, "Cur nos pater deseris, aut cui "nos desolatos relinquis?" Utique inter eos quos rumigeruli substituerunt vobis, vix quisquam occurrit vobis[3] dignus sedere in scabello pedum vestrorum; et profecto nullus, etiam si libertas adesset, nunc mihi apparet idoneus magis quam si, sole sublato de mundo, quæratur inter nunc existentes quis impleat vices ejus. Dominus tamen potens est de lapidibus suscitare filios Abrahæ.

Cic. de Amic. 3.

See vol. iii. p. 404.

---

[1] *amici*, G.
[2] *porrigat*, G.
[3] *nobis?*

---

[a] So much only of this letter is given as relates to the vacancy caused in the deanery of Salisbury by Henry's promotion to the see of Bayeux, and to the writer's difficulties with king Henry.

Sed jam a luctu publico ad causam redeo propriam, qui in quo calculo versetur conditio mea, postquam ab Anglia recessistis, prorsus ignoro. Nam interim spes erat certior. Ut autem [1] sæpe scripsi, non diffiteor quin ecclesiæ et archiepiscopo Cantuariensi debitam fidem servaverim, sed ex conscientia contra honorem regi debitum aut utilitatem me in nullo versatum esse monstrare paratus sum, aut, si alicubi deliqui, sicut regi et domino condigne satisfacere, justitia dictante, si placuerit illi. Nec est quod possem cum integritate famæ et conscientiæ facere, quod, pro recuperanda pace et gratia ejus, animo libenti non faciam. Placeat itaque vestræ dignationi me in hac parte ad honorem Dei instruere, et mihi per imperatricem et alios, ut commodius visum fuerit, pacem sub æquis conditionibus, scilicet sine turpitudine, procurare.

The writer's relations with king Henry.

The bishop's influence requested.

CXIV.

Joannes Saresberiennsis ad magistrum Humfridum Bovi.

(MS. Paris, 8562, ep. 24; O. 75; Z. i. 85; Lup. i. 88; Jo. Sar. 142.)

Magistro Hunfrido Bovi.[2]

A sapiente quærendum esse consilium, scripturarum monita docent, et fidem amicorum in angustiis comprobandam. Ego [3] vero nec dubito de sapientia vestra, quam litterarum copia, tum rerum experientia comparastis,[4] tum (quod primum est) suscepistis ex gratia; nec de ea apud vos quam natura et virtus vestra

Account of relations with Henry, and request for aid.

---

[1] *ante*, G, where the sentence ends with *scripsi* instead of with *certior*.

[2] *cuidam amico suo*, L.

[3] *Ego . . . nec.* For this G. has *et qua quis erga alium moveatur affectione, articulus necessitatis examinat. Cum vero minus . . .*

[4] *comparastis*, om. *L.*

multis probata mihi pollicentur, caritate diffido. Inde est quod, a vobis in hujus meæ necessitatis articulo consilium petens, precor attentius, quatenus mihi per nuntium, quem ad dominum Baiocensem direxi, super statu meo rescribatis quod salva honestate, sine qua nihil expediens arbitror, maxime videbitur expedire. Ut autem de consilio dando plenius instruamini, causa mea hæc est.

Ecclesiæ et archiepiscopo Cantuariensi debitam servavi fidem, et ei, ubi justitia et modestia videbantur adesse, et in Anglia et in partibus cismarinis fideliter[1] astiti. Sicubi vero aut exorbitare a justitia, aut modum excedere videbatur, restiti ei in faciem. Horum mihi Deus testis est, et conscientia, et amici et socii qui nobiscum versati sunt. In his autem omnibus contra honorem domino regi debitum, aut utilitatem, ex proposito nihil feci, sicut dictante justitia docere paratus sum, si liberum et tutum fuerit; aut si in aliquo invenirer obnoxius, condigne et animo libenti satisfaciam. Tractatum est hoc[2] anno de pace mea, et obtentum est a rege ut mihi liceret redire, si tactis sanctis jurare vellem quod contra honorem vel utilitatem ejus non fuerim in partibus cismarinis. Retuli hoc ad dominum papam, et respondit regem et curiam interpretaturos[3] fuisse contra ejus honorem, si quid a me factum agnosceret contra ipsius voluntatem, et dissuasit ne sub ea conditione redirem, sed exspectarem ut ira ejus aliquantulum deferveret. Deinde sollicitaverunt me quidam, ut præstarem securitatem quod in nullo deinceps juvarem archiepiscopum, ut sic redirem in gratiam regis. Ego autem, licet non tenear archiepiscopo ad fidelitatem ex hominio vel juramento nec fidei obligatione, utpote qui nihil ei debeo nisi obedientiam quæ omni episcopo

---

[1] *fidelius*, Par.
[2] *in hoc*, Par.
[3] *interpretaturos*, G; *interpretatos*, L.

debetur a subjectis suis: quia tamen inhonestum credidi esse dominum abnegare, et renuntiare obedientiæ, quod nullus adhuc de toto regno fecit, conditionem hanc recipiendam esse non credidi. Alias autem quicquid salva conscientia et fama possem, libenter facerem. Cum hæc domino Rothomagensi, de quo multum confido, exponerem, mihi constanter auxilium repromisit. Placeat itaque vobis mihi super hoc [1] rescribere consilium vestrum, sciatisque pro certo quia mihi propositum est ut non sim de cætero curialis; et hoc ipsum bene novit dominus Cantuariensis, a cujus me subtraxi consortio, sed nec fidem subtraho nec caritatem.

CXV.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes de Saresberia.

(O. fol. 8; Lup. i. 33; Joh. Sar. 140.)

Treatment of the writer and his brother as to income.

Ex relatione latoris præsentium, et litteris quas mihi amici mei ab Anglia transmiserunt, poteritis advertere quis ecclesiæ sit status in regno. Mitto vobis etiam litteras quas mihi misit episcopus Baiocensis per nuntium meum, quem ad ipsum destinaveram ut per eum [2] certiorarer de statu fratris mei et rerum nostrarum. Rex enim ei commiserat reditus nostros quos in Saresberiensi episcopatu habebamus; quos autem habebamus in aliis ecclesiis, partim Londoniensi [3] commisit, partim aliis; qui tantam diligentiam adhibent, ut nihil inde possimus habere ego et frater meus, nec aliquis nomine nostro. Et, sicut referunt qui de partibus illis redeunt, res nostræ dilapidantur [4] omnino, ut

---

[1] *hæc*, G.
[2] *eum*, O; *ipsum*, L.
[3] *Londoniensis*, V.
[4] *dislapidantur*, V.

nec ecclesiæ nec domus reficiantur. Ego super hoc et ipsi Londoniensi scripsi, et Herefordensi et Wigornensi et Cicestrensi[1] episcopis, et archidiacono Pictavensi. Cicestrensis autem se a domini regis gratia excidisse conqueritur, et hæc verba subjungit,[2] quia "solus Lon- "doniensis censetur nomine suo." Nullus aliorum mihi respondit. Exspecto tamen ut saltem verba dent mihi veteri amico suo in reditu nuntii mei.

Rumours. De Cantia autem nihil audivi. Veruntamen postquam puer meus a vobis reversus est, audivi quod rex Scottorum scripserat vobis, et quod obtinuerat a rege pacem vestram. Sed non potui fidem habere verbis; tum quia audio Scotticum[3] regem non accessisse ad nostrum, tum quia negotium tam acriter inceptum video, ut non possit sine miraculo facile per litteras expediri. Præterea dicitur quod comes Flandrensis rogatu[4] imperatricis et reginæ magnos viros misit ad regem, agens de pace vestra, et quod redierunt. Sed quid retulerint, incertum habeo. Ad hæc quidam de domesticis vestris, ut audio, ad vos ab expeditione Walliæ reversi sunt. Eapropter mihi rescribi precor, et de nuntio quem ad vos transmisit rex Scotiæ, et de nuntiis comitis Flandrensis destinatis ad regem, et quod audistis de domino rege et Walensibus, et si quid de domino papa vobis innotuit, postquam venit ad Montem Pessulanum. Desidero autem de eo audire prospera, eo magis quo illi ex magna parte inter quos moror ei vaticinantur adversa. Dicunt enim quod Pisani et Genuenses ac etiam Arelatenses mare ingressi sunt ex mandato Theutonici tyranni, ut ei tendant insidias, et piraticam exercent,[5] ut sine manuductione eorum nulli omnino liceat navigare in illo mari. Adjiciunt etiam quod in ecclesiam Maguntinam

[1] *Cistren'*, O.
[2] *subjunxit*, Z.
[3] *Scotticum*, O, V, Z; *Scotorum*, *L*.
[4] *rogatu*, O, *L*; *rogam*, V.
[5] *exercent*, V, Z; *exerceant*, *L*.

velit intrudere illum non Christianum, sed anti-Christum, apostatam suum, qui Reginaldo successit in officio cancellariæ et[1] persecutione ecclesiæ, et collisione ac strage gentium, et eversione civitatum. Dicitur enim hoc promeruisse in eo quod Tusciam[2] totam Theutonicis subdidit et Campaniam, et Romanis nihil relictum sit, nec in agris, nec in olivetis, aut vineis, extra mœnia urbis. Unde, ut aiunt, inclusus populus et quasi affectus inedia obtinuit multis precibus et pecunia data inducias usque ad festum S. Michaelis; tunc, nisi dominus papa interim venerit et subvenerit, recepturi Guidonem Cremensem, et in verba Theutonicorum juraturi. Et ne aliquid subtraham, asserunt nescio quas prophetissas Theutonicas vaticinatas esse, unde furor Theutonicorum potest amplius inflammari, et unde schismatici animantur. Sed profecto potens est Deus conterere superbiam Moab, valde adversus Dominum superbientis, et arrogantia ejus major est quam fortitudo. Unde in tanto rerum turbine nihil salubrius arbitror, quam ut confugiamus ad clementiam Christi, qui, etsi iterum crucifigitur, non occiditur, sed crucifixores suos in ultionem Columbæ faciet acerbius crucifigi. Et jam crucifigit pro parte, convocans adversus eos pestem et gladium, et alios angelos suos, per quos gloriosius punit contra eum immaniter gloriantes. Si vobis adfuerint sanctæ Cantuariensis ecclesiæ patroni, quorum memoriam haberi jugiter expedit, Deo auctore, utiliter sedabitur hæc procella, et nos feliciter ad optatum enavigabimus portum. Nec diffido quin eos habeamus propitios, si posuerimus corda nostra super vias nostras, et ita versati fuerimus in exercitio legis Divinæ, ut eam non minus studeamus facere, quam audire. Nam ut ait sapiens quidem, "Rerum experientia est magistra intelligentiæ." Valete.

Successes of Christian of Mentz in Italy. (Aug. 1165.)

[1] *in*, Z.

[2] *Tuciam*, O, V.

CXVI.

JOANNES PICTAVENSIS EPISCOPUS AD THOMAM CANTUARIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(MS. A. 11, C.C.C. Cambr.; G. Fol. 467.)

The pope's policy.

Reverendissimo patri ac domino Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, suus Joannes, eadem gratia Pictavensis ecclesiæ humilis sacerdos, salutem et consilii spiritum.

Supra vires meas esse fateor, serenissime pater et domine, in re tam ardua consilium dare. Quia tamen novi quod ex affectione potius ad nostræ parvitatis consultationem omnia contulistis, quam quod nos in re tam incerta certam præsumamus præscribere formam, dicam quod sentio. In primis, in his quæ dominus papa vobis consulendo scribit, suam potius quam vestram causam agit. Licet enim sua omnium nostrum causa sit, illud tamen prima facie tractat, ut quocunque libertatum ecclesiæ vestræ, pro quibus exsulatis, dispendio, in sua interim quasi fidelitate et vel simulata obedientia regem retineat. Quanquam mihi certus esse videar quod et illi, et toti quæ ad ipsum respicit ecclesiæ, plurimum expedisset, ut ab initio post commonitiones canonicas secundum justitiæ tramites adversus regem constitisset.[1] Verum ut, omissis his quæ nec domino papæ nec dominis nostris cardinalibus aliqua ratione persuaderi potuerunt, illa tractemus quæ possumus, quantum ad securitatem eundi, morandi, et si necesse fuerit revertendi, sufficere debere credimus, si tres illæ personæ, quarum in litteris vestris meministis, vos in fidem suam receperint. Quibus tamen et fratres Templi, si fieri potest, adjici desiderarem, de quorum consilio nunc plurimum rex pendere dicitur, tanquam nescio quid secretum cum iis tractans;

[1] *consiituisset*, G.

cum tamen ipsum omnia in dolo et dicere et facere arbitrer, sicut in negotio nostro,[1] quod per eosdem fratres tractabatur, ipsum ambulasse vobis in aliis litteris significavimus. Si mihi[2] nuntii nostri vera nobis reportaverint, clerici domini Rothomagensis, Dan[iel] scilicet et frater ejus magister Th., non illam quam desiderabant reditus vestri securitatem adhuc sub reditu nostrorum receperant; immo prædictus D[aniel], quia fortius ad securitatis firmitatem instabat, molesta a rege verba recepit. Verum si vos imperatrix et dominus Rothomagensis ad suum invitaverint colloquium, confidenter accedetis, sed (quantum mihi videtur), non dico paucis, sed paucissimis comitatus, ut faciem exsulantis ipsa quoque paucitate exprimatis. Magis enim omnes ad compassionem movebit paucitas illa, quam si centum post vos de coexsulibus vestris traheretis. Quis enim sine multo cordis dolore videre poterit illum quondam regis cancellarium, et nunc in tantæ dignitatis fastigio constitutum, qui tanto in utroque statu fastu incedebat, tot stipatus ordinibus, pro ecclesiæ suæ libertate ad extremam deductum paupertatem, ut vix aut duos aut tres religiosos post se trahat. Præterea ecclesiæ obiter constitutæ vos in eundo et redeundo exhibere sine onere poterunt; ad quas non solum declinandorum sumptuum, sed magis orationum, gratia divertetis. Circa hæc plurima allegare possem, nisi quia ad cætera festino.

Advice as to attending a conference.

Quantum perpendere possum, hi qui de pace vestra tractant hoc solum prima fronte loquuntur, quatenus cum securitate et pace ad ecclesiam vestram redire possitis. De modo et forma reditus vestri nemo agit. Ubinam, quæso, et quando hæc discutientur? An postquam in Angliam redieritis? Ubi scilicet nec imperatrix nec comes Flandriæ præsentes esse pote-

Questions should be settled before returning to England.

[1] *vestro*, G.

[2] *mihi*, MS. and G; but it seems to be a mistake.

runt, solus forsitan Rothomagensis ad id prosequendum veniet. Nostis quomodo ibi omnes ea tantum loquuntur quæ regi placitura existiment. Certe vereor ne sub quocunque justitiæ prætextu denuo vos exsulare oporteret, et fierent novissima pejora prioribus, omnibus contra vos tum in curia domini papæ, tum in præsentia regis Francorum, et verbo et scripto attestantibus. Nemo igitur hoc vobis persuadeat, ne forte nisi sub certa et penitus elimata forma redire tentetis, nisi omnia ad vos pertinentia in regis arbitrium conferre velitis, quod vobis persuadere non audeam. Quod si ista ante reditum vestrum procurari debent, cujus diligentia atque discursu animi vestri in unum poterunt consensum trahi, dum ipse in Anglia aget et vos in Burgundia exsulabitis, anni unius revolutio huic discursui non sufficeret. Non video quomodo ista recte discutiantur, nisi illum necessitas aliqua in partes cismarinas traxerit, aut vos ad angustius mare, versus Flandriam scilicet, descenderitis.

Verum ut ad ipsam tandem pacis formam veniamus, sive per vos ipsos, sive per interpositas personas tractetur. Ex his quæ nobis proposuistis capitulis, nec omnia nec nulla nobis objicienda videntur. In primis de feodo W[illelmi] de Ros interim silendum esse arbitror, non quod in judicio possessorio[1] facile obtinere non possetis, ubi ex æquo contenderetis; verum in petitorio timendum vobis esset, et dolo petere videtur qui id petit quod statim restituturus est. Plane spoliatio sine judicio facta restitutionem vobis pollicetur. Auctor vero donationis (aut, ut verius dicam, venditionis,) causam proprietatis non recte tuebitur. Verbum quoque[2] ad terras H[enrici] de Essexia pertinet, sub dissimulatione tantisper prætermittatur; quanquam manifestius ibi injurietur rex adversus vos. Sed injuria hæc magis ad regalia vestra respicit quam ad

[1] *post sessorio*, MS. | [2] *quod?*

ecclesiasticæ libertatis diminutionem, pro cujus nunc exsulatis defensione. Illud vero nulla ratione dissimulare poteritis, quin statim ab initio repetatis quæ vobis ablata sunt, et multo fortius quæ personis maxime ecclesiasticis vobiscum exsulantibus, tam cismarinis quam transmarinis, violenter sunt adempta; quarum innocentia omnibus nota est et causam vestram non parum justificavit. In hoc capitulo nihil indulgendum puto etiam temporis malitiæ. In hanc rationem cadit et pecunia illa quam post egressum vestrum a fidejussoribus vestris extorsit. Inter quos dominum Saresberiensem in tantum prægravasse dicitur, ut nec uno bove hodie dominium ecclesiæ Saresberiensis excolatur.[1] Hujus capituli in litteris vestris non meministis. Illud quoque omittendum non est, quin ecclesiam Cantuariensem in eo statu libertatum suarum permansuram concedatur in quo vos eas suscepistis; quamvis clausula hæc speciem honestatis in facie hominum magis præferat quam aliquid utilitatis vobis conferat, et sub obtentu justitiæ litigii semper causam non præcidat sed inducat.

In summa dicam quod sentio. Si hæc alia quæ discussionis necessitatem exigere videntur inter vos tractari cœperint, intelligere non possum quomodo tanta animorum et causarum diversitas, immo certe adversitas, in unum trahatur consensum. Una mihi via pacis et compendiosissima, et tam vobis quam regi honestissima, videretur, ut certarum et paucarum staretis arbitrio personarum; quarum illæ[2] quæ ex parte vestra essent, de regno vel potestate ipsius non essent. Alioquin nisi in digito Dei non possum harum tot et tam multiplicium exitum metiri difficultatum. Sub hujus autem pacis prætextu, possetis statim cum honestate reverti, et arbitrorum sententiam in ecclesia

[1] *excollatur*, MS. (with one *l* marked for omission); *extollatur*, G.

[2] *ille*, G.

vestra exspectare. Hujus vero ingressus vestri multas mihi videre videor utilitates, etiam si res optatum non sortiretur effectum; inter cætera quidem quod coexsules vestros, quos semel introduxissetis, iterum expellere confunderetur, licet vos justa qualibet causa excluderet. Ut enim asserunt qui de ejus conscientia hoc dicere videntur, de illorum magis quam de vestra eliminatione confunditur. Vos enim tanquam sponte, ut asserit, existis; illi nolentes, inviti, et absque causæ cognitione expulsi sunt. Præterea quia forsitan illi jam vexatio intellectum dedit, gratiam vobis in oculis ejus ingressus iste pacificus, quique illi inhonestus non esset, pararet et pareret. Dicitur enim sæpius conqueri quod omni certo firmoque consilio destitutus sit, quodque super his quæ in Guallia ei acciderunt supra modum confusus jam de substitutione filii sui cogitet. Circa hunc articulum cum modo Tur[onum] venirem, Hugo mihi de Sancta Maura pleraque secretius dixit; quæ præsentium latori, auribus tantum vestris instillanda, commisi, sicut et pleraque alia: tum quia non per omnia verbis illis fidem habeo; tum quia scripti prolixitas et negotiorum multiplicitas nos omnia scribere prohibebant. Et utinam hujusmodi nuntios ad nos mittatis, quia et absque suspicione nobis[1] loqui possunt et de illorum fide dubitare non est necesse. Bene valete.

John of Salisbury commended.

Si ad colloquium in Normanniam transieritis, magistrum Joannem Saresberiensem, si fieri potest, vobiscum ducatis; tum quia homo bonæ fidei est et alti consilii, tum quia apud religiosos et viros bonos magni nominis est, tum quia et imperatrix et dominus Rothomagensis bene illi cupiunt et de illo bene sentiunt. Iterum et semper valete. Coexsules vestros nomine nostro salutate; memor nostri in orationibus vestris.

[1] *vobis*, G.

CXVII.

Alexander papa ad clericos Bangorenses.[a]

(Z. ii. 87; O. 14; ii. 143; Thom. 277.)

Lateran, Dec. 10, 1165. Directing that a bishop be elected within two months.

Alexander[1] episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis universis clericis in episcopatu Bangorensi[2] constitutis salutem[3] et apostolicam benedictionem.

Si quanta detrimenta et incommoda ecclesiis ex destitutione pastoris[b] soleant provenire consideratione sollicita pensaretis, ecclesia vestra tanto tempore prælato nullatenus caruisset quanto ipsam audivinus destitutam fuisse. Unde, quoniam nostrum est de universis ecclesiis curam et sollicitudinem gerere et earum destitutioni paternæ considerationis oculo providere, universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ vobis injungimus, quatenus juxta mandatum et consilium venerabilis fratris nostri Cantuariensis archiepiscopi aliquam personam idoneam et honestam vobis in pastorem et episcopum infra duos menses post harum susceptionem pari voto eligere studeatis; sub cujus regimine ecclesia vestra tam spiritualibus quam temporalibus cooperante Domino proficiat incrementis; electum vero jam dicto archiepiscopo præsentetis, ut ipse, si expedire cognoverit, electionem ejus confirmet, et eandem congruo tempore studeat promovere. Alioquin eum quem memoratus archiepiscopus vobis assignaverit,

Otherwise the archbishop is to appoint.

[1] *Alexander . . . filiis*, om. O.
[2] *Pengorensi*, O.
[3] *salutem . . . benedictionem*, om. O.

[a] In connexion with this letter, others relating to the church of Bangor are here introduced, as it is a less evil to sacrifice the strict order of time than to lose sight of their connexion. There is nothing to indicate the date of some of them, and even the order in which they ought to be placed is not clear.

[b] The see of Bangor had been vacant since 1161. Godwin de Præsulibus Angliæ, 618, 619, ed. Richardson.

omni occasione[1] et appellatione cessante, in magistrum et episcopum recipiatis, et ei reverentiam et obedientiam debitam studeatis humiliter exhibere. Præterea, quoniam in archidiaconatu memoratæ ecclesiæ vestræ filium patri quasi hæreditario jure successisse audivimus, et eundem archidiaconatum sine prænominati archiepiscopi auctoritate vel conscientia obtinere, nos quod taliter exinde factum est irritum esse decernimus, et hoc auctoritate apostolica omnino cassamus.[2]

The archdeaconry is no longer to be hereditary.

Dat. Lat. iv.[3] Id. Dec.

CXVIII.

Alexander papa ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

(O. 13 ; ii. 141 ; Z. ii. 88 ; Thom. 232.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ Cantuariensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

Jan. 29, 1166. The clergy of Bangor are to be urged to elect a bishop.

Si quanta detrimenta et incommoda ecclesiis ex detitutione pastoris soleant provenire Bangorensis[4] ecclesiæ clerici sollicita consideratione pensarent, ecclesia illorum tanto tempore prælato nullatenus caruisset, quanto ipsam audivimus pastore viduatam fuisse. Unde quoniam nostra[5] interest de universis[6] ecclesiis curam et sollicitudinem gerere et eorum destitutioni paternæ considerationis oculo providere, fraternitati tuæ per apostolica scripta præcipiendo mandamus quatenus memoratos clericos diligenter convenias, et instantius studeas commonere ut in aliquam personam idoneam et honestam cum consilio tuo pari voto[7] con-

---

[1] *excusatione*, Z.
[2] *cessamus*, G.
[3] *iv.*, O ; *iii.*, O*, Z.
[4] *Pengorensis*, O, O*.
[5] *nostrum*, O.
[6] *de universis . . . providere*, O* Z ; *et cætera*, O.
[7] *voto*, O ; *modo*, O, Z.

veniant, et eam sibi in pastorem et episcopum infra duos menses postquam litteras nostras susceperint eligere non postponant. Quod si ad mandatum nostrum et commonitionem tuam non fecerint, tu iis aliquem, qui pontificali officio idoneus reputetur, infra tres menses post harum susceptionem provideas;[1] quem in patrem et pastorem recipiant, et cui reverentiam et obedientiam debitam sine omni contradictione, tanquam prælato suo, impendant.

In case of their neglect, the archbishop is to appoint.

Dat.[2] Lat. iv. kal. Feb.

CXIX.

Alexander papa ad Bangorensem clerum et populum.

(Z. ii. 89; O. 10; ii. 142; Thom. 276.)

Alexander[3] episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis canonicis et universo clero et populo Bangorensis[4] ecclesiæ salutem et apostolicam benedictionem.

Feb. 9, 1166.

Quia ex defectu pastoris gravia consueverunt animarum pericula provenire, et ex hoc sacris Dei ecclesiis plurima incommoda et detrimenta contingere, universitatem vestram, sicut per alia scripta monuimus, ita nunc per iterata scripta monemus atque mandamus, quatenus, si nondum convenistis, in aliquam personam honestam, idoneam et litteratam pariter conveniatis, et eam in episcopum vestrum communiter eligatis, electum quoque venerabili fratri nostro Thomæ[5] Cantuariensi archiepiscopo, primati[6] vestro, consecrandum repræsentare curetis. Nos enim, si de persona idonea

Order for election of a bishop repeated.

---

[1] *assignes*, O.
[2] *Dat. . . . Feb.*, om. O.
[3] *Alexander . . . benedictionem*, om. O.
[4] *Pengorensi* (for *Bang. ecclesiæ*), O.
[5] Om. O, G.
[6] *prim. vestro*, om. O, G.

canonicam jam electionem fecistis, eam ratam habemus, et quicquid inde prædictus archiepiscopus statuerit, ratum curabimus et firmum habere.

Dat.[1] Lat. 5 Id. Feb.

CXX.

David Bangorensis archidiaconus ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

(Z. ii. 82; G. Fol. 444.)

Thomæ[2] Cantuariensi archiepiscopo Bangorensis archidiaconus.

Professing obedience as to the administration of the church.

Quanta mentis exsultatione, quanta animi jocunditate, nostra privetur ecclesia, tam pii patris orbata præsentia, nec stylo notare nec verbis exprimere valemus. Sic quippe cuncta in vobis relaxabat misericordia quod nihil inultum omitteret justitia; et, licet omnes de vestro damnum patiantur exsilio, nos tamen majori super omnes affligimur incommodo: præsentes quippe nos pio mentis affectu venerabamini, et inimicorum insidias in absentes illatas frustrabamini. Deus autem pro his vos abunde remuneret, cum nostræ imbecillitati digna retribuendi sit ablata facultas. Quod nisi locorum distantia nos a jocunditate vestræ præsentiæ sejungeret, nostri erga vos animi affectum clarius sentiretis, tum nostri cōpiam vobis exhibendo, tum nostram vobis, ut Domino, substantiam offerendo. De hoc autem quod nobis indignis ecclesiarum regimen dignati estis committere,[3] Deum super hoc trahimus in testimonium, nos omnem quam potuimus adhibuisse diligentiam, et vestris in omnibus obediisse præceptis; quod et de cætero faciemus; et quod vestræ de ecclesia regenda sollicitudini visum fuerit, nobis litteris vestris remandate.

[1] *Dat. . . . Feb.*, om. O.
[2] *Thomæ . . . archidiaconus*, Z.
[3] *committere*, Z; *remittere*, G.

CXXI.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO OENUS[1] REX GUALLIÆ.

(Z. ii. 80; O. 159; Lup. ii. 79; G. Fol. 500.)

Asking that during the primate's exile, a bishop of Bangor may be consecrated by another prelate.

Vestræ, pater mi venerande, discretionis auribus insonuit, quanta sui juris detrimenta post mortem episcopi nostri Mauritii nostra passa fuerit ecclesia. Unde et magno timore perculsi trepidamus, nec, quia nobis incumbit necessitas curam et sollicitudinem hujus ecclesiæ gerendi, Deus nostræ negligentiæ ista imputet. Nostis quoque quantum nos immeritos oderit rex Angliæ, ita ut nostro honori in ecclesiasticis et sæcularibus negotiis pro posse deroget, in quo vestri exsilii damnosam sentimus absentiam. Sed quoniam in tali statu nostis quomodo super hac re nostræ indigentiæ consulere valeatis, vestram deprecamur obnixe clementiam, quatenus, cum sic amodo esse nequeamus, nostrum alibi episcopum ordinandi licentiam tribuatis; tali tamen interveniente conditione, quod sanctæ Cantuariensi ecclesiæ et vobis exhibeat obedientiam, ac si vestræ manus impositione consecratus fuisset. Et bene nostræ[2] petitioni debetis satisfacere, quia non jus aliquod nos cogit vobis subjici, sed voluntas; quæ semper durabit immobilis, nisi in vobis remanserit quominus perseveret. Quod si nos de obedientia, si hoc contigerit, suspectos habueritis, securitatem faciemus quam velitis. Et sicut archidiaconus noster David vestra in omnibus præcepta sequitur, sic et nos omnes faciemus. At unum tandem sciatis, quod amplius sic esse non valemus. Voluntatem itaque vestram super his mihi litteris vestris renuntietis.

[1] *Denus*, L. | [2] *nostri*, V.

CXXII.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS OENO[1] REGI GWALLIÆ.

(Z. ii. 81; Lup. ii. 80; Thom. 139.)

Refusing the king's request.

Gratias vobis plurimas referimus, quod inter bellorum discrimina et hostilem inimicorum inquietationem ecclesiæ Dei, sicut ex litteris vestris didicimus, curam et diligentiam impendere non omittitis. Verum non mediocriter insedit animo illud quod in litteris vestris legimus, videlicet ubi dictum est quod ex jure non debeat nobis subjici ecclesia de Bengor, licet hoc ob dilectionem qua vobis tenemur dissimulemus. Quod autem postulatis, ut nostro assensu et licentia in ecclesia eadem ab alio quam a nobis episcopus consecretur, omnino non acquiescimus,[2] nec aliquando acquiescemus. Mittemus vobis nuntium nostrum, aut certe aliud quod litteris modo nolumus commendare, sicut per præsentium latorem vobis mandamus. Interim autem vobis[3] mandamus, ut per vestram diligentiam prædicta ecclesia honoresque ecclesiæ in pace permaneant, nec aliqua fiat electio, vel honorum ecclesiæ transmutatio. Quod si fieret, nos in irritum duceremus.[4]

CXXIII.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS BANGORENSI[5] ARCHIDIACONO.

(Z. ii. 83; Lup. ii. 81; O. 166; Thom. 113.)

Orders as to Bangor.

Grate suscepimus litteras dilectionis tuæ, et gratias inde tibi referimus. Sed hæc esse poterit summa oc-

---

[1] *Deno*, L.

[2] *acquiescimus . . . aliquando*, V, Z; om. *L*.

[3] *vobis*, om. V.

[4] *duceremus*, Z; *ducemus*, L.

[5] *Bangornensi*, V, L; *Pancor'* O.

casio qua tibi majores et uberiores gratiarum actiones referre habebimus, si te circa pacem ecclesiæ Dei et clericorum disciplinam sollicitum audiremus. De eligendo vero episcopo hæc tibi et fratribus tuis mandamus, ne de aliquo fiat electio vel nominatio,[1] donec visis litteris nostris et nuntio consilium nostrum super hoc negotio audieritis. Nos enim, prout Dominus concesserit, ad pacem ecclesiæ Dei et vestram modis omnibus studium adhibere curabimus. Audivimus clericos vestros ad alienas provincias ordinationis causa migrare; quod utrum sit scire cupientes, per fidelitatem, qua nobis teneris, præcipimus ut nos inde certos[2] reddas. De præsentium autem latore, qui ad nos[3] per multa pericula venit, hæc tibi mandamus et præcipimus, ut ecclesiam suam et decimas plenarias eum[4] in pace habere facias, et ab injuriis et violentiis, quas ei decimarum causa infert Arthurus de Chargan,[5] immunem facias, eumque de cætero ab ejus inquietatione cessare compellas. Quod si facere contempserit, infra Purificationem beatæ Mariæ suam nobis præsentiam satisfacturus exhibeat.

CXXIV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Arthuro de Kargan[6] et complicibus suis.

(Z. ii. 84; Lup. ii. 82; O. 162; Thom. 165.)

Summoning Arthur and others to answer for misdeeds.

Relatum est nobis, Arthure, te in nos pariter et ecclesiam Cantuariensem, matrem tuam, gravissime et sine meritis deliquisse. Tu enim, ut nobis suggestum

[1] *denominatio, L.*
[2] *ceteros,* V.
[3] *nos,* Z; *vos,* L.
[4] *eum in,* Z; *cum,* L.
[5] *Chargan,* Z; *Charg',* V.; *Chergis, L.* (See the next letter.)
[6] *Kargan',* Z; *Karg',* V; *Bargis, L*; *Burgis,* G.

est, cum tuis complicibus in Hiberniam ire præsumpsisti, et ibidem falsa prædicatione tuorum et tua machinatus es ut clerici et episcopi Gwalliæ ordines et sacramenta[1] reciperent, quasi a novo metropolitano sibi in Hibernia constituto. Veraciter scias quoniam immoderate deliquisti machinando talia, et veniendo in damnum Cantuariensis ecclesiæ, matris tuæ. Et idcirco mandando tibi præcipimus, et in periculo ordinis tui et beneficiorum tuorum tibi firmiter injungimus, ut tu cum Laurentio et Jacobo et Hucteredio in Purificatione beatæ Mariæ nostro te conspectui repræsentes, satisfacturus Deo et nobis et ecclesiæ Cantuariensi, matri tuæ, super his et aliis quæ tibi objicientur.

CXXV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Oenum Wallensium principem.

(Z. ii. 92 ; O. ii. 42 ; A. 206 ; Thom. 190.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus et[2] apostolicæ sedis legatus, Oeno Wallensium principi salutem, et ei devotum exhibere obsequium cui servire regnare est.

Bangor long vacant.

Cui plura committuntur a Domino, ei tenetur de pluribus reddere rationem ; qui, sicut fideliter obsequentes felici remuneratione glorificat, sic indevotos potenter horrenda nimis ultione percellit, ut cum afferatur[3] deficienti[4] solatium, tamen in miseriis non subsistant. Sed inter omnia quæ illi exhibentur obsequia nil gratiosius acceptat quam si sponsæ, pro qua sanguinem fudit, debitus a fidelibus reddatur honor, et econtra[5]

---

[1] *sacramenta*, Z, *L* ; *sacm̃*. V.
[2] *et . . . legatus*, A ; om. G.
[3] *auferatur*, Z.
[4] *deficiendi*, O, A ; *deficienti*, L.
("In ignem dejicies eos ; in miseriis non subsistent," Ps. cxxxix. 11.)
[5] *econtra*, O, A, Z ; *cum*, G.

nil gravius punit quam si illa in conspectu ejus contumeliosis afficiatur injuriis. Hoc ex te ipso, dilecte fili, potes agnoscere, sciens quanta acerbitate mariti vindicent contumelias, si forte sub eorum aspectu conjugibus inferuntur. At Christi Domini tui, quoniam fidelis es, sponsa est ecclesia Bangorensis, quæ, sicut nosti, jam fere decennio proprio viduata pastore machinationibus eorum qui ei compati et providere debuerant, super desolatione sua ante Sponsi oculos lacrymabiliter ingemiscit. Unde quia te sincera caritate diligimus, et honorem tuum in Domino cupimus promoveri, dilectioni tuæ rogando, consulendo, et[1] in remissionem peccatorum injungendo, suademus quatenus juxta mandatum domini papæ præfatam ecclesiam benigne patiaris debita pastoris provisione a tantis miseriis relevari. Nec contra hoc cujuscumque admittas consilium, ubi tantum periculum vertitur animarum. Si vero te cujuscumque clerici sive laici, sive viri sive mulieris, consilio quod ecclesiam secundum canones ordinari impediat obligasti, nos te ab illa, seu promissione seu obligatione, apostolica et nostra auctoritate absolvimus; prohibentes in periculo animæ tuæ ne illi, quicunque sit, contra salutem tuam de cætero acquiescas. Præterea mandamus quatenus litteras domini papæ, quas supprimi fecisti, ecclesiæ cui mittuntur[2] et nobis restituas; et clericum qui eas deferebat (quem nos ab obligatione qua ipsum ne rediret arctasti absolvimus) ad nos, ut debuit, sine omni impedimento venire patiaris. Detulimus hactenus et deferimus tibi, et tanquam dilecto filio, ubi secundum Deum poterimus, deferre disponimus. Sed nisi apostolicis et nostris mandatis, præsertim in his quæ ad salutem tuam pertinere noscuntur, acquieveris, ulterius tibi deferre vel parcere non poterimus quin quod[3] Deus præcipit et

Owen is charged to expedite an appointment to it.

[1] *et*, om. A.
[2] *mittuntur*, A, Z; *nituntur*, O, G.
[3] *quod*, A, O; *quæ*, G.

apostolica sedes instanter injungit sollicitius exsequamur.

CXXVI.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AD CANONICOS BANGORENSIS ECCLESIÆ.

(A. 207 ; O. ii. 214 ; Thom. 115.)

The canons are absolved from their oath to Owen.

Quia ecclesiam Dei liberam esse decet, et præsertim in electionibus celebrandis obtinere debet unanimitas fratrum, non violentia potestatis, vos a juramento, quod contra bonos mores et sacrorum canonum disciplinam Oenus Wallensium princeps dicitur extorsisse, ut nullum scilicet vobis in episcopum nisi de ipsius eligeretis arbitrio, dominus papa clementer absolvit, præcipiens ut quem vobis assignaverimus, omni appellatione et contradictione postposita, pontificem recipiatis. Inde est quod universitati vestræ in virtute obedientiæ præcipiendo mandamus quatenus, juxta quod vobis nuntii nostri intimaverint, mandatum apostolicum cum omni diligentia exsequamini ; scituri quod, si neglexeritis, in personas vestras anathematis, et in ecclesiam et loca quæ inhabitabitis[1] interdicti, sententiam, auctore Domino, proferemus. Valete.

CXXVII.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AD DAVID BANGORENSEM ARCHIDIACONUM.

(A. 206* ; O. ii. 213 ; Z. ii. 93 ; Thom. 112.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus et apostolicæ sedis legatus, David dicto Bangorensis ecclesiæ archidiacono salutem, et cordis oculos salubriter aperire.

[1] *inhabitabitis*, A ; *inhabitatis*, G.

Mater tua, Bangorensis ecclesia, ab annis multis luget, proprio viduata pastore; et qui eam consolari debuerant, acerbiores inimici facti sunt inter angustias. Quorum tu præambulus et signifer esse diceris ab his qui et matris ecclesiæ miserias ingemiscunt, et bona illius in abusus filiorum et filiarum tuarum[1] queruntur esse conversa; et (quod intolerabilius est) ordinationem ecclesiæ tuis machinationibus lacrymabiliter asserunt impediri. Unde, quia tantæ præsumptionis excessus ulterius dissimulare nec possumus nec debemus, tibi in virtute obedientiæ præcipiendo mandamus, quatenus ad nos, omni excusatione cessante, juxta mandatum apostolicum infra quatuor menses post harum susceptionem litterarum accedas, nostris monitis et præceptis in Domino pariturus, aut exinde, si neglexeris,[2] officio et beneficio ecclesiastico irreparabiliter privandus, et, si nec sic resipueris, Sathanæ tradendus in interitum carnis. Siquidem apostolicum nos oportet implere mandatum, et naufragantis ecclesiæ periculis maturius subvenire. Te monitis obtemperantem in beneplacito suo gratia Dei custodiat.

Summoning David to appear within four months.

CXXVIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus archidiacono et canonicis Bangorensis[3] ecclesiæ.

(Z. ii. 85; Lup. ii. 83; O. 163; Thom. 114.)

Perlatum est ad aures nostras, vos in Deum et nos et ecclesiam Cantuariensem, matrem vestram, gravissime et sine meritis deliquisse, quia (sicut nobis assertum est) machinamentis Arthuri et sociorum suorum consilium pariter et assensum vestrum in damnum

Rebuke and citation.

p. 232.

[1] *tuarum*, A; *suarum*, G.

[2] *neglexeritis*, G.

[3] *Bangorensis ecclesiæ*, Z; *Bangornensibus*, L.

Cantuariensis ecclesiæ, quæ mater vestra est, unanimiter præbuistis. Nec, ut credimus, tam detestabile factum, tam nefandum facinus, aliquatenus factum fuisset, nisi vos consilium et assensum in eo dedissetis. Sed tibi, David, loquimur: A memoria tua non debuit ullatenus excidisse quod noster juratus es, similiter et Cantuariensis ecclesiæ; nec tu aut canonici Bangorensis ecclesiæ debuissent consensisse ut episcopus ecclesiæ suæ, si quis tamen ibi esset, in Hiberniam [1] ivisset, et ibidem sacramenta [2] recepisset, quasi a novo metropolitano sibi constituto. Et idcirco mandando tibi præcipimus, et in periculo beneficiorum et ordinis injungimus, ut tu cum filio tuo, et tribus aut quatuor de majoribus et potioribus personis ecclesiæ, mediante Quadragesima, nostro te conspectui repræsentes, responsurus et satisfacturus de his et aliis quæ tibi objicientur. Nihilominus universitati vestræ præsentium significatione præcipiendo mandamus, et in periculo beneficiorum et ordinis vestri injungimus, quatenus infra præscriptum terminum vos nobis repræsentetis. Nos enim de episcopi vestri electione vobiscum tractabimus. Prohibemus etiam vobis apostolica auctoritate et nostra, ne de electione episcopi interim aliquid faciatis, aut quemquam eligatis.

CXXIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Oweno Wallensium principi.

(A. 202; Z. ii. 90; Thom. 191; O. ii. 208.)

Exhortations to amend as to marriage with a

Novit inspector cordium et judex animarum quod honorem tuum et salutem sicut filii in Christo carissimi, cujus cura nobis a Deo injuncta est, sincera in

[1] *Imberniam*, V.
[2] *s̃acm*, V; *sacramenta*, Z, by correction.

Domino caritate diligimus, et tibi desideramus et oramus summum bonum evenire sicut et nobis, et quanto nobis ad[1] te dilectio major est, tanto tibi quæ ad salutem tuam et honorem pertinent studiosius intimamus. Recole ergo, fili, quanta bona fecerit tibi Dominus, et ei de[2] honore, de successibus, quos tibi contulit, condignas ipsius præeunte clementia gratias age, ut qui juventutem tuam et virilem ætatem consolatus est in adversis, et erexit et direxit ad prospera, maturitatem tuam beato fine et exitu glorioso consummet, et labores tuos quiete remuneret et gloria sempiterna. Deus enim est qui se glorificantes glorificat, et contemptores suos reddit ignobiles. Scimus te virum esse discretum, et qui boni et mali, æqui et iniqui, præmia rationis libramine noveris ponderare, et qui te crebra meditatione memineris moriturum; et quidem,[3] ut rerum experientia docet, juvenes cito moriuntur et facile, sed impossibile est ut qui senes sunt diu vivant. Ponamus autem ut senum contra morem vita diutius protendatur; certe vivendo deficiunt, et mors non intellecta[a] sensim per universa membra corporis et sensus hebetatiores obrepit. Nam

kinswoman, and as to the church of Bangor.

"Singula de nobis anni prædantur euntes,"

Hor. Ep. II. ii. 55.

et ipsas, quibus ante gaudebamus, voluptates eripiunt. Sed cum omnium, tam justorum quam peccatorum, finis sit unus et communis interitus, horum tamen et illorum gravis in ipsa morte differentia est. Siquidem pretiosa est in conspectu Domini[4] mors sanctorum ejus, qui[5] de miseria exeuntes ad æternam tra-

---

[1] *ad*, Z; *in*, G; *a*, A.
[2] *ei de*, Z, and by correction A; *eidem*, O.
[3] *quidem*, A, Z; om. G.
[4] *Domini*, Z; *Dei*, G.
[5] *quæ*, G.

---

[a] . . . "obrepit non intellecta senectus." Juvenal. ix. 129.

ducit gloriam; mors [autem][1] peccatorum est pessima,[2] quæ prævaricatores legis impœnitentes trajicit in gehennam, ubi subter eos sternetur tinea, operimentum erunt vermes, et vermes quidem qui non moriuntur, sicut ignis non exstinguetur in sæcula. Quid ergo prodest, fili, si mundum lucretur quis universum, quem vix ad momentum poterit retinere, et hos cruciatus et præmia laborum animæ suæ acquirat? Quia vero te super omnes cœtaneous tuos in gente tua extulit et honoravit misericors Dominus, in multa patientia te exspectans, et multis tam beneficiis quam periculis provocans ad pœnitentiam, nobilitatem tuam rogamus, monemus, et exhortamur in Domino, et in remissionem peccatorum tibi injungimus, quatenus apostolicum mandatum de relinquenda cognata tua et ordinatione Bangorensis ecclesiæ benignius audias et diligentius exsequaris, ut fructum obedientiæ, quam salubriter exoptas, tibi et semini tuo cumulet et multiplicet Deus et temporaliter et in æterna retributione justorum. Alioquin dimittere non poterimus quin illud, prout nobis injunctum est, impleamus. Si cognatam tuam diligis, abundas opibus, quibus ei poteris utiliter et honeste providere; diligas ut cognatam, non ut uxorem, quia satis esse debet quod te Deus hactenus et ecclesia ejus in tam manifesta culpa, et multo scandalo et pernicioso exemplo, sustinuit delinquentem. Amodo enim tantum scandalum non poterit sustineri, et necesse est ut ecclesia, suo diutius viduata pastore, proprium episcopum recipiat, qui, auctore Domino, salutem procuret animarum. Valete.

---

[1] *autem*, G; om. A, O. | [2] *pes.*, A, O; *est*, om. Z.

CXXX.

Alexander papa Thomæ archiepiscopo Cantuariensi.[a]

(O. ii. 124; Z. ii. 91; A. 143; Thom. 233.)

Alexander[1] episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

As to Owen of Wales, the archdeacon and the church of Bangor.

Ad aures nostras pervenire[2] cognoscas quod Oenus princeps Walliæ litteras quas ei de consobrina sua, quam sicut uxorem tenere dicitur, destinavimus, recipere noluit, nec eandem consobrinam secundum commonitionem nostram dimisit. Archidiaconus etiam[3] Bangorensis scripta nostra contempsit, nec iis voluit aliquatenus obedire. Unde, quoniam ad tuum spectat officium illorum in hac parte præsumptionem ecclesiastica severitate punire, maxime cum eorum facta magis tibi quam nobis nota et manifesta exsistant, quid inde duxeris statuendum arbitrio tuæ discretionis relinquimus. Nos enim sententiam quam in eos pro excessibus suis canonice dederis ratam et firmam habebimus, et eam usque ad dignam satisfactionem mandamus irrefragabiliter observari.

Datum Beneventi, vi. kal. Martii.

---

[1] The greeting is omitted in G.
[2] *pervenisse*, G.
[3] *etiam*, om. A.

---

[a] The Benevento date might suit 1168 or either of the next two years (Jaffé, 728). But, as Owen, after having been excommunicated by the archbishop for his marriage with a near kinswoman (Girald. Cambr. vi. 133), died in 1169 (Brut y Tywysogion, 207), the last of the three years, at least, is excluded.

CXXXI.

ALEXANDER PAPA PRIORI ET FRATRIBUS CANTUARIÆ.[a]

(Z. i. 81; O. 71; Lup. i. 83; Thom. 236.)

Desiring them to assist the archbishop.

Super religione vestra satis non possumus admirari, quod cum venerabilis frater noster, archiepiscopus vester, pro vestra et totius Anglicanæ ecclesiæ libertate laboret, et exsilium et multa alia, quæ tantum virum non deceret,[1] sustineat, ipsum sicut patrem et magistrum vestrum digna consolatione respicere, et ejus necessitatibus noluistis hactenus subvenire. Unde quoniam ecclesiæ vestræ jura et dignitates abjicere, et circa ea quodammodo videmini negligentes exsistere, qui jam dictum archiepiscopum, se pro his multis et diversis periculis exponentem, noluistis hucusque vel in modico adjuvare, universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ firmiter vobis injungimus, quatenus eidem, infra duos menses post harum susceptionem, subventionem ita congruam exhibere curetis, quod eum et vos ipsos dedecere non debeat, sed ut idem filialem in vobis dilectionem et fidem vestram per hoc valeat experiri, et ad ecclesiæ vestræ libertates et jura multimodis amplianda teneatur omni tempore ferventius adspirare; nos quoque religionem vestram debeamus super hoc dignius in Domino commendare, et præscriptæ ecclesiæ vestræ dignitates suas, cum vos inde sollicitos viderimus, propensiori studio conservare.[b]

[1] *deceret*, O; *decerent*, V, Z; *decent*, L.

[a] Rome, Dec. 1165, Jaffé. Some other letters of a like kind are annexed to this, without regard to date.

[b] A letter of 1165, which had been overlooked, will be found at the end of the volume.

CXXXII.

Alexander papa ad Henricum Trecensem episcopum.[a]

(O. 22 ; Thom. 289.)

Asking the provostship of Troyes for Herbert of Bosham.

Commissæ tibi ecclesiæ in nullo potes commodius providere quam si in ea personas tales instituas quæ scientia litterarum et morum honestate præfulgeant, et quorum virtutes eidem ecclesiæ magis videantur conferre quam sibi de collato[1] beneficio accrevisse. Tunc enim domus Domini proculdubio decoratur, cum in ordinatione illius ab eo qui præest ita secundum scientiam zelus Dei accenditur quod non caro et sanguis aut generis nobilitas, sed potius merita personarum, pensantur. Quantum autem dilectus filius noster magister Herbertus pro litteris et honestate sua celebris habeatur, et qualiter universis beneficiis quæ habebat, quia venerabili fratri nostro Cantuariensi archiepiscopo, domino suo, pro libertate commissæ sibi ecclesiæ exsulanti adhæsit, propter indignationem principis fuerit spoliatus, tuam non credimus cognitionem latere, cum id potueris jampridem sæpius audivisse. Eum itaque, quem carum acceptumque tenemus et cujus provisioni animo volumus libenti intendere, sinceritati tuæ, de qua certam spem et fiduciam plenam habemus quod nostris precibus honestis[2] non velit aliquatenus refragari, studiosius commendantes, fraternitatem tuam per apostolica scripta rogamus attentius et monemus, quod eidem præposituram quam dilectus filius noster Willelmus Carnotensis electus in ecclesia tua tenebat pro reverentia beati Petri ac nostra, et obtentu litteraturæ et probitatis suæ, necnon et jam dicti archiepiscopi

[1] *decollato* (as one word), G. | [2] *honestis*, O ; om. G.

[a] Rome, Dec. 1165, Jaffé.

domini sui intuitu, concedas liberaliter et assignes, et apud præfatum electum partes tuas, ut tibi in hoc assensum et favorem suum indulgeat, efficaciter interponas; ita quod memoratus Herbertus [1] ad tuum et ecclesiæ tibi commissæ commodum pariter et profectum teneatur omni tempore ferventer intendere; et nos id gratum omnimodis acceptumque tenentes liberalitati tuæ multiplices debeamus propter hoc gratias exhibere, et petitiones tuas libentius et efficacius promovere.

CXXXIII.

Alexander papa abbati de Claro-Marisco.[a]

(Z. i. 58; O. 58; Lup. i. 62; Thom. 296.)

Thanking the abbot of Clairmarais for kindness to the archbishop's sister and her children.

Super beneficiis quæ liberalitas vestra sorori venerabilis fratris nostri Cantuariensis archiepiscopi, et liberis suis,[2] et his qui cum eis sunt, multipliciter erogavit, caritati vestræ immensas referimus gratiarum actiones, et religionem vestram super hoc digne, sicut convenit in Domino, laudibus commendamus; desiderium siquidem et voluntatem habemus commodis et incrementis vestris, quantum cum Deo possumus, libenter intendere, et preces ac petitiones vestras, quantum honestas permiserit, efficaciter promovere. Memoratus quoque archiepiscopus vobis, opportunitate suscepta, pro tot et tantis vestræ liberalitatis obsequiis secundum merita respondere curabit, et monasterio vestro magis obnoxius omni tempore permanebit. Nos etiam postulationibus vestris libentius intendemus, et eas efficacius curabimus exaudire.

[1] *Herbertum*, G. | [2] *suis*, O, V; *ejus*, L.

[a] A.D. 1165–9, Jaffé.

CXXXIV.

Alexander papa regi Scotiæ.[a]

(O. 37; Z. i. 55; Lup. i. 59; Thom. 314.)

Illustri [1] Scottorum regi.

In favour of the archbishop of Canterbury.

Cum illius sincerissimæ devotionis affectum quem recolendæ memoriæ Malculmus [2] quondam Scottorum rex, frater tuus, circa nos et ecclesiam Dei, quoad vixit, constanter exhibuit, et tuam devotissimam sinceritatem, qua te circa personam nostram ex litteris tuis fervere cognovimus, ad animum diligentius revocamus, magnificentiæ[3] tuæ preces affectuosas pro his qui nobis cari et accepti existunt confidenter porrigimus, et eos excellentiæ regiæ sine hæsitatione aliqua propensius commendamus. Qualiter autem venerabilis frater noster Cantuariensis archiepiscopus pro ecclesiæ suæ libertate [4] exsilium non dubitaverit sustinere, et sicut vir religiosus, discretus pariter et honestus, et nobis ac universæ Dei ecclesiæ carus admodum et acceptus, temporalium jacturam subire maluerit [5] quam jussis principum obedire, tuam non credimus sublimitatem latere. Unde quoniam prafatus frater tuus et alii progenitores tui ipsum et prædecessores suos,[6] et ecclesiam sibi [7] commissam, filiali semper devotione (sicut nobis dicitur) consueverunt amplecti, serenitatem tuam per apostolica scripta rogando monemus, rogamus,[8] et exhortamur in Domino, quatenus memoratum archiepiscopum, Divini amoris obtentu et pro reverentia beati Petri et nostra, et [9] sui ipsius respectu, diligere studeas et fovere, et eum

---

[1] *Illustri . . . regi*, O, A.
[2] *Malculmus*, Z; *Malcolinus*, L.
[3] *magnifice*, V.
[4] *et*, O, Z; om. V, L; marked for omission, A.
[5] *maluit*, A.
[6] *ejus*, L.
[7] *ei*, L.
[8] *rogamus*, Z; om. L.
[9] *et*, om. L.

---

[a] A.D. 1165–9, Jaffé.

et ecclesiam illi[1] commissam dignis semper honoribus satagas prævenire, et sibi[1] consilium et auxilium regia clementia dignetur efficaciter impertiri; ut nos magnificentiæ tuæ multiplices exinde gratias exsolvere teneamur, et prænominatus archiepiscopus, ad honorem et exaltationem tuam, et totius regni tuæ gubernationi commissi, debeat omni tempore ferventius anhelare, et vobis magis obnoxius permanere.

CXXXV.

Alexander papa Joanni decano Aurelianensi.[a]

(Z. i. 56; Lup. i. 60; Thom. 274.)

Dilecto filio Joanni, Aurelianensi decano.

Thanking the dean of Orleans for kindness to a chaplain of the archbishop.

Dilectus filius noster Ricardus, capellanus venerabilis fratris nostri Cantuariensis archiepiscopi, diligenti nobis narratione proposuit quod tu ei multa humanitatis et caritatis beneficia contulisti, et honoris pariter et dilectionis plenitudinem exhibuisti; super quo utique liberalitati tuæ gratias uberes agimus, et id gratum omnimodis et acceptum habemus. Rogamus autem affectionis tuæ prudentiam atque monemus, quatenus, sicut laudabiliter incepisti, prædicto filio nostro Ricardo consuetæ largitatis solatium porrigas, et eum pro reverentia beati Petri ac nostra honore studeas et gratia prævenire, ita quod nos exinde sinceritati tuæ dignas debeamus gratias exhibere.

[1] *ei, L.*

[a] A.D. 1165–9, Jaffé.

CXXXVI.

Alexander papa illustri Francorum regi.[1]

(O. 16; Lup. i. 61; Thom. 315.)

Jan. 30, 1166. Requesting continued countenance for the archbishop.

Inter cæteras Divinæ operationis actiones illud Deo et nobis gratissimum reputamus, quod venerabilem fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum in angustiis et anxietatibus suis[2] sereno vultu respicere, et ei gratiæ[3] pariter et consolationis tuæ favorem ex consueta curasti clementia exhibere. Quia vero nunc ope et consilio tuo[4] maxime opus habet, regiam excellentiam[5] per apostolica scripta rogamus, monemus, et exhortamur in Domino, et in remissionem tibi peccatorum injungimus, quatenus[6] pietatis intuitu, et pro reverentia beati Petri et nostra, et consideratione[7] religionis et dignitatis suæ, ipsum[8] gratia et[9] honore pariter et dilectione prævenias, sibique in adversitatibus suis[10] consolationis et favoris tui solatium exhibeas, eumque,[11] quantum salvo honore tuo fieri poterit, regi Anglorum reconciliare studeas, et ad hoc diligentiam et efficacem operam adhibere; ita quod inde ab omnipotenti Deo æternam[12] possis retributionem recipere, et nos, quod eidem impenderis nobis specialiter impensum putantes, serenitati[13] tuæ uberrimas teneamur propter hoc gratias exhibere.

[Dat. Laterani, 3 kal. Februarii.]

---

[1] So O; *comiti Henrico*, Z, L. Perhaps the letter was addressed both to count Henry of Champagne and to the French king, with such variations as are noticed. Dr. Giles gives another copy, addressed to Henry, archbishop of Reims (Thom. Ep. 250), and from this the date is taken.

[2] *suis*, O; *ejus*, L.

[3] *gratiam*, O.

[4] *tuo*, O, V, Z; om. L.

[5] *magnificentiam tuam*, (for *reg. excell.*) Z, L.

[6] *quod*, O.

[7] *considerationis* for *consid. religionis*, O.

[8] *et suos*, ins. Z, L.

[9] *et*, ins. O.

[10] *eisque in ipsorum adversitatibus*, L.

[11] *eumque . . , adhibere*, O; om. Z. L.

[12] *etiam possis æternam*, L.

[13] *magnitudini*, Z, L.

CXXXVII.

Alexander papa comiti Flandriæ Philippo.[a]

(Z. i. 51; O. 57; Lup. i. 51; Thom. 316.)

Recommendation of the archbishop.

Quanto sincerissimæ devotionis tuæ fervorem circa nos et ecclesiam Dei magis probatum in omnibus et expertum habemus, tanto pro his qui nobis et eidem ecclesiæ cari[1] et accepti exsistunt, industriæ tuæ cum majori fiducia preces affectuosas porrigimus, et ad eorum dilectionem tuam prudentiam propensius invitamus. Eapropter venerabilem fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum, virum utique religiosum, discretum, providum, et honestum, et nobis ac universæ Dei ecclesiæ carum omnimodis et acceptum, magnitudini tuæ, quantum possumus, commendantes, nobilitatem tuam per apostolica scripta mandamus, rogamus, et exhortamur attentius, quatenus eundem et suos, Divinæ miserationis obtentu, et pro reverentia beati Petri ac nostra, necnon[2] et sui ipsius intuitu, per quem tibi multa poterunt incrementa et commoda provenire, diligere, honorare, manutenere propensius, et multimodis studeas confovere, et ad ejus, quantum poteris, pacem opportunitate suscepta intendas; ut ipse idem ad honorem et augmentum tuum debeat omni tempore totis viribus anhelare, et nos sinceritati tuæ uberrimas teneamur exinde gratiarum actiones referre, et preces ac petitiones tuas libentius et efficacius promovere. Quidquid enim eidem honoris et commodi liberalitas tua interventu nostro contulerit, nobis ipsis putabimus specialiter erogatum.

---

[1] *devoti*, O, and (on an erasure), Z, for *cari et accepti*.

[2] *necnon*, O, V, Z; om. L.

---

[a] A.D. 1165–9, Jaffé, 718.

CXXXVIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Stephano cancellario regis Siciliæ.[a]

(Z. i. 52; O. ii, 91; A. 96; Lup. i. 56; Thom. 193.)

A.D. 1167? Recommending the writer's nephew Gilbert.

Probabile siquidem[1] est quod vos pro salute et consolatione multorum in locum nobilitati et meritis congruum erexit Dominus, ut facultas rerum possit respondere virtuti, et voluntas nata, aut potius data a Domino, indigentibus subvenire, gratum sortiatur effectum. Ad vos quoque[2] multi concurrunt, sed nullum sine consolatione audivimus redeuntem. Novus Lucifer ab oriente resplendet in orbem occiduum, et suæ claritatis radios in auspicium[3] publicæ felicitatis vibrat, et omnes contritos corde confortans persuadet instare tempora meliora. Sed nunquid ecclesia Dei lætitiæ publicæ sola fructu privabitur? Nunquid frustrabitur spe sua quæ vos aluit, pro qua majorum[4] sanguine generosus et propria virtute nobilis pater vester se totiens exposuit gladiis, et in confessione Christi (ut spes fidelium est) in pace consecutus est[5] martyrii palmam? Verum inter omnes ecclesias sancta Cantuariensis magis affligitur, nec est dolor sicut dolor ejus. Omnes amici ejus dereliquerunt [eam],[6] immo et persequuntur inter angustias. Si quis legis defensor est, regis censetur inimicus. Dispergimur,[7] proscripti sumus. Crimen nostrum est assertio ecclesiasticæ liber-

[1] *siquidem*, O, A; *quidem*, L.
[2] *quoque*, O, A; *itaque*, Z, L.
[3] *auspicio*, Z, by alteration.
[4] So O, A, Z; *major sanguine generosis*, V, L.
[5] *est*, om. L.
[6] *eam*, om. O, A, Z.
[7] *Dispergimur*, O, A; *Dispergunter*, V, L.

[a] As Stephen was not introduced into Sicily until the reign of William II., who succeeded his father in May 1166, this letter cannot well be of earlier date than 1167.

tatis ; eam namque profiteri læsæ majestatis reatus sub persecutore nostro est. Ille enim solus fidelis creditur, cui religionis contemptus placet, qui Divinam persequitur legem, cui grata est contumelia sacerdotum, qui carnificinas veterum tyrannorum velut justitiæ sacrarium veneratur. Quia mutire ausi sumus pro domo Domini, exsulamus cum omnibus cognatis et amicis nostris, quorum unus est G[ilebertus,][1] sororis filius nostræ ; quem vestræ celsitudinis liberalitate,[2] ubi necesse habuerit, tanto affectuosius petimus sublevari, quanto nos et alios, qui pro Domino patimur,[3] justum est de nobilitate vestra spem concipere firmiorem. Rogamus etiam ut eidem credatis in his quæ vobis ex parte nostra dicet, et apud ecclesiam Romanam causam Dei et nostram, si forte fuerit opportunum, promoveatis.

CXXXIX.

Philippus comes Flandrensis ad Alexandrum papam.

(O. iii. 218 ; A. 318 ; Lup. iii. 96 ; G. Fol. 514.)

Alexandro papæ Philippus comes Flandriæ.

Answer to Ep. 137. Recommendation of the archbishop in return.

Multas sanctitati vestræ refero gratias, quod pro venerabili viro, et Deo (sicut creditur) amabili, Thoma Cantuariensi archiepiscopo, tam benigno et tam paterno affectu mihi scripsistis ; hinc enim spero quod contra ecclesiæ inimicos ipsius eritis per omnia adjutor et protector. Unde et ego nunc versa vice paternitati vestræ quantas valeo preces porrigo, qua-

[1] *G.* (initial), O. A ; om. L ; *Gillebertus*, Z. (This, it will be remembered, was the grandfather's name.)

[2] *libertate*, O.

[3] *patiuntur*, A, Z.

tenus jam dictum Cantuariensem, omni gratia metuve terreno postposito, diligatis et foveatis. Alioquin nobis et universo mundo grande fieret scandalum, et exemplum perniciosum; vestra etiam admodum læderetur opinio. Sed exsurgatis in ira vestra, et inimicos ecclesiæ fortiter[1] debellate, et sic erit Deus vobiscum. Et moveat vos quod jam dictus archiepiscopus, cum adhuc[2] militans sæculo in domibus regum esset nutritus, pastorales tamen sudores non recusavit, immo propter justitiam et Romanæ ecclesiæ fidem exsulare ubique prædicatur. Accedit etiam malorum cumulo, quod fratres sui ab ipso divisi sunt, sicut jam undique divulgatur, et pugnam suam instituentes, ipsum jam[3] præ paupertatis angustia in solitudine[4] latitantem ad vestram præsentiam appellaverunt. Sed vestrum est, pater sancte, considerare diligenter et attendere qualis sit appellatio hæc, quæ ob aliud non videtur facta nisi ut opprimatur justitia, et finem non habeat ecclesiæ pressura. Nos vero omnes et regni Francorum principes exspectamus et desideramus ut isti, qui propter honorem Dei et vestri nominis exsulat, dignum, prout meruit, tribuatis auxilium, et ecclesiæ inimicos, qui dolis et circumventionibus, minis etiam, quærunt justitiam subvertere, et vestram deludere prudentiam, sicut justum est, repellatis; id etiam affectuose vestræ paternitati supplicans,[5] ut Cantuariensem ecclesiam intuitu præsentis laboris sui ad pristinas et debitas dignitates reformetis. Valeat sanctitas vestra, pater.

---

[1] *fortiter*, A, Z; om. L.

[2] *ad hæc*, V.

[3] *jam*, om. A, Z.

[4] *solitudine*, O, V, A; *sollicitudine*, *L*, G.

[5] *supplicans*, O, A, L; *supplicamus*, G.

CXL.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo suus Hugo.[a]

(Z. i. 84; O. 74; Lup. i. 87; Thom. 367.)

Domino suo Hugo salutem.

Professing adherence to the archbishop.

Dominum merito dixi, cui servire et volens volui, et ex voto proposui. Utinam tamen dominus meus et diligentius attenderet et sincerius diligeret eos qui eum diligunt in veritate. Multi enim discipulorum speciem prætendunt, et debitam filiis benedictionem præveniunt, quamvis mercenarii nomine debeant nuncupari, paternæ benedictionis gratiam non merentes. Hi etenim sunt qui cito[1] diligunt, sed citius contemnunt; de quibus dicitur, "Statim credunt, sed in "tempore tentationis recedunt." Hi sunt qui palam rident, intus derident; palam loquuntur, clam obloquuntur; in occulto sibilant, in manifesto obtemperant: de quibus dicitur, "Populus hic labiis me honorat, "cor autem eorum longe est a me." Hi sunt qui[2] cum prosperitate fœdera paciscuntur; qui prædam, non hominem, sequuntur: non hominis, sed fortunæ; temporis, non personæ, amici. Si enim adversitatis horror ingruerit, statim trepidant, vehementer desperant, ad antiquæ statum gloriæ profundius suspirantes. Si autem vel tenuis prosperitatis aura refulserit, subita quadam prurigine dissoluti, vento omni velocius agitantur, quærentes quæ sua[3] sunt, non quæ Jesu Christi. Tales sunt qui ad ollas carnium in Ægypto suspirant, qui populum Domini in castris deserere non formidant. Tales forte cum David ad amplexus Ber-

[1] *cito*, Z; *citius*, L.
[2] *qui*, om. V.
[3] *sua*, om. V.

[a] Possibly Hugh of Nonant, archdeacon of Lisieux, and afterwards bishop of Coventry. (See vol. iii. p. 525.) The date seems uncertain.

sabeæ[1] festinant; nobis cum Uria nec domum intrare fas esse videtur, donec populus Domini debita victoria perfruatur. Magis enim reputo gloriosum de mola assumi quam de lecto, et pilis cameli cum Joanne vestiri in deserto quam in domo regia mollibus insigniri. Felicius enim esse constat pro Christo occumbere, quam terreno principi militare. Quidquid igitur cæteri agant, quocumque præcipiti voluntate ferantur, ego tamen, minimus eorum quos rex odit gratis, tecum semper ero; et, si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Verum orare te condecet, ut non deficiat fides mea; quoniam si sola voluntate mihi non defueris, ego tibi totis viribus præsens ero. De cætero gratias ago Domino meo,[2] quia[3] consilium pueri sui super re grandi dignatus est sciscitari. Interim ergo differo consilium, quia puer sum. Sed utinam dominus meus prius a rege Anglorum nuntium receperit certiorem, quam ad extraneum principem fræna convertat. In proximo enim videbitis gloriam Domini, et splendor ejus obumbrabit vobis; quoniam regis nostri, regis, inquam, jam benignissimi, Dominus cor fecit placabile, et faciem reddidit mitiorem. Quod igitur vobis placuerit, mihi semper mandate. Pro vobis enim paratus sum et in carcerem et in mortem ire; et certe nihil mihi videbitur onerosum, quod a vobis fuerit imperatum. Constanti itaque animo estote, et confortamini; quia veniet Dominus, et non tardabit, nec vos deseret in tempore superborum sine adjutorio Dominus Deus noster: qui personam vestram semper conservet incolumem.

[1] *Bersabee*, V, Z; *Bethsabeæ*, *L.*
[2] *meo*, Z; om. L.
[3] *quasi*, V; *quod*, *L.*

CXLI.

Alexander papa Roberto Herefordensi episcopo.

(Z. i. 35 ; Lup. i. 39 ; Thom. 279.)

1165 ?

The bishop is charged to obey and support the archbishop.

Miramur plurimum quod, cum te ante promotionem tuam virum religiosum et Deo devotum audierimus exstitisse, postquam pontificalis es dignitatis culmen adeptus, videris in hoc aliquatenus tepuisse. Quod evidentius in eo comparet, quod venerabili fratri nostro Cantuariensi archiepiscopo, metropolitano tuo, in ecclesiæ libertate tuenda minus quam debueras astitisse probaris, et humanum timorem timori Dei, quod tuam religionem non decuit, diceris præposuisse. Quoniam autem in hoc aliter quam credebamus audivimus contigisse, præsertim cum spe nostra in promotione tua quodammodo frustrari videamur, fraternitati tuæ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus jam dicto metropolitano tuo debitam obedientiam et reverentiam condignam [1] impendas, et eidem in negotiis ecclesiæ viriliter et constanter assistens, mandata atque præcepta illius devote et fideliter exsequaris. Ad hæc tibi præcipimus ut hoc quousque memoratus frater noster cum carissimo in Christo filio nostro, illustri Anglorum rege, pacem habeat, (quod in proximo, Domino auctore, continget), teneas omnino secretum.

CXLII.

Joannes Saresberiensis ad Milonem episcopum Morinorum.

(MS. Paris. 8562, ep. 19 ; Joh. Sar. 137.)

Domino Morinensi Joannes Saresberiensis.

Thanks to the bishop of Terou-

Tentatio fidem probat, et affectio mentis ex operibus fidelissime innotescit, et quidem cum tota Cantuari-

[1] *condignatam*, V.

ensis, immo Anglorum, ecclesia fidem vestram experta sit, et probatam jure æquissimo prædicet caritatem, eo quod patris nostri et domini primus omnium naufragium excepistis, et paterne recepisti exsules suos, et eis non modo exposuistis sed et communicastis bona vestra ad libitum suum, supra vires vestras, sed tamen infra animum libertate nobili generosum. Ego tamen ad gratiarum actionem specialius [1] teneor, quem in magistro Ricardo cognato meo specialiter [2] recepistis et amplæ miserationis impendistis solatium; et quia tantæ humanitati ut deceret respondere non possum, desidero ut quod eis fecistis et facitis vobis retribuatur a Domino, qui potens est ut mensuram bonam et coagitatam [3] et superefffluentem reddat et superfundat in bene facientium sinus. Ego autem totum id quod possum obsequio vestro libens devoveo, acturus Deo gratias si misericorditer dederit ut possim vobis officiosus esse in aliquo.

anne for kindness to the exiles.

and especially to a kinsman of the writer.

CXLIII.

Alexander papa Meldensi episcopo, et abbati Sancti Crispini.[a]

(O. ii. 315; A. 252; Z. i. 107; Lup. i. 112; Thom. 286.)

Alexander [4] episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri S[tephano] Meldensi episcopo, et dilecto filio abbati Sancti Crispini, salutem et apostolicam benedictionem.

Devotionis ac sinceritatis inspectio qua circa nos et ecclesiam Dei prudentia vestra fervescit, nos admonet

[1] *spiritualius*, G.
[2] *spiritualiter*, G.
[3] *coagulatam*, G.
[4] *Alexander . . . benedictionem*, O.; om. Z, L.

[a] Dated from 1165 to 1169, Jaffé.

multipliciter et invitat vos super negotio ecclesiæ confidenter sollicitare, et vobis etiam quæ ardua sunt et difficilia sine dubitatione committere exsequenda. Sane discretioni vestræ non exstat incognitum, quantis molestiis, adversitatibus, gravaminibus, et persecutionibus atque pressuris venerabilis frater noster Thomas Cantuariensis archiepiscopus a rege suo, zelo justitiæ pro libertate ecclesiæ sibi commissæ, fuerit prægravatus, et longo exsilio maceratus, et tam possessionibus quam reditibus ecclesiæ suæ privatus. Cui[1] siquidem, tamquam fratri carissimo et præcipuo ecclesiæ membro, interna[2] super his mentis affectione compatimur, et ei, in quibus possumus, libenter nostræ consolationis solatium impertimur. Inde est quod prudentiæ vestræ per apostolica scripta mandamus et mandando præcipimus quatenus prædictum regem ex parte nostra commonere[3] et inducere omnibus modis laboretis, ut sicut animæ suæ salutem diligit, prædicto archiepiscopo et ecclesiæ suæ reditus, et honores, et possessiones ablatas postposita mora restituat et restitui faciat, et libere ac quiete dimitti, ita quod ex hoc non possit animæ suæ periculum incurrere, aut divinam formidare vindictam. Eidem quoque regi super hoc blanda et dulcia, aspera et dura, si expedire videritis, sicut viri discreti et providi, proponatis.

---

[1] *Cui*, O, A, Z; om. L.
[2] *internis*, O.
[3] *commonere*, O, A; *commovere*, L.

CXLIV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Henrico Wintoniensi episcopo.[a]

(A. 12; O. ii. 6; Z. i. 108; Lup. i. 113; Thom. 156.)

Thomas Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis venerabili fratri Henrico, Dei[1] gratia Wintoniensi episcopo, scientiæ et consilii Spiritum.

Encouragement.

Quanto vobis compatiamur affectu, Is optime novit, qui scrutator est cordium. Scimus quidem, scimus[2] quam multa sint et magna quæ vos turbent et moveant, et quam nulli vel pauci sint qui spiritum vestrum roborent, et in hac tempestate confirment. Sed viriliter agite, et[3] confortetur cor vestrum, ne inimici vestri[4] prævaleant, et dolis et circumventionibus suis vos involvant. Capite potius vulpes, quæ vineam demoliuntur. Inter colubros siquidem et tortuoso itinere incedentes[5] necessaria est serpentina astutia. Hæc vobis loquimur ut fratri et dilecto in Christo.

A cross, alienated by the bishop, is to be restored to his church.

Verum habemus aliquid adversum vos, in quo propter[6] excessum vestrum non modicum tristati sumus. Siquidem pro certo accepimus quod crucem vestram auream ab ecclesia vestra alienaveritis, quod satis improvide et citra[7] omnem canonum censuram factum interpretamur; alienationes siquidem hujusmodi prorsus a canonibus inhibentur. Propterea vobis mandamus, et mandantes in virtute obedientiæ præcipimus, quatenus infra quadragesimum diem post litterarum istarum[8] susceptionem præfatam crucem ad jus ac dominium ecclesiæ, cui Deo auctore præsidetis, studeatis

---

[1] *eadem* (for *Dei*), A.
[2] *scimus*, repeated A, O, V, Z; om. L.
[3] *et*, A, O, Z; om. L.
[4] *vestri*, Z; *nostri*, L.
[5] *incedentibus*, L.
[6] *ob*, *L.*
[7] *contra*, L.
[8] *istarum*, A; *nostrarum*, L; *istarum*, with *vel nostrarum* interl., Z.

[a] Date uncertain.

modis omnibus revocare. Quod si non effeceritis, ad præsentiam nostram a quadragesimo illo die infra duos menses, super causa alienationis factæ satisfacturus, venire non differatis.[1] Valeat fraternitas vestra.

CXLV.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.[a]

(Z. i. 109; Lup. i. 114; Thom. 207.)

The pope on a report of the bishop of Winchester's resignation.

Curam et sollicitudinem quam circa commissam tibi administrationem prudenter et magnanimiter geris, digna laude prosequimur, et tolerantiæ tuæ propositum multipliciter in Domino commendamus. Quod autem significasti nobis venerabilem fratrem nostrum Wintoniensem episcopum, occasione injuriarum et persecutionum quas ei rex graviter et importabiliter inferebat, episcopatui suo abrenuntiasse, hoc grave satis et molestum ferimus; et abrenuntiationem ipsam, nisi prius quomodo facta sit per ejus litteras vel nuntios cognoscamus, nec possumus nec[2] debemus ratam aut non ratam habere.

CXLVI.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Fulconi decano Remensi.

(O. ii. 158; Z. ii. 100; A. 155; Lup. ii. 87; Thom. 103.)

Thanks for kindness.

Audita promotione vestra plurimum exhilarati sumus, non dubitantes factum esse a Domino, cujus opus est

[1] *differatis*, A, O, Z; *differas*, L.

[2] *nec debemus*, Z; om. L.

[a] 1165–9, Jaffé.

unire fidelium voluntates, ut eorum sit cor unum et anima una, quod de vobis tanto laudabilius quanto unanimius fecit Remensis ecclesia. Qui ergo tot animorum vota direxit in eligendo, Ille vobis in ministrando gratiam largiatur, ut sicut eam bonorum omnium fontem et fomitem prædicastis, sic ad gloriam Dei eandem præventricem et adjutricem in omnibus operibus sentiatis. Optamus hoc vobis, et pro vobis oramus, licet indigni simus pro alio exaudiri qui propria non sufficimus delere commissa. Verumtamen de misericordia illius præsumimus[1] qui pro impiis mortuus est, quod ad preces confitentium peccatorum; qui,[2] ut diffitentes revocaret ad veniam, et fugientes traheret ad salutem, persecutores et hostes quadam violentia caritatis, manente tamen arbitrii libertate, urgeret ad gratiam, dorsum posuit ad flagella, crucis ignominiam suscepit et pœnam, et ex his quæ passus est scholam rectæ fidei et veræ virtutis instituens, persuasit mundi pericula pro veritate gratanter amplectenda, et electis nullum esse cum mundi voluntate[3] commercium. Hinc et nobis amplior est fiducia quod[4] parvitatis nostræ misericorditer preces admittet, pro quo persecutionem patimur, dati in opprobrium et derisum his qui ignorant Deum, versi in tædium etiam his quibus nondum fuimus onerosi. Dispersi sumus cum exsulibus nostris in omnem ventum, solique sunt miseriæ nostræ participes qui ab apostolo didicerunt communicare necessitatibus pauperum Christi; quibus etsi pro merito suo et voto nostro non sufficiamus rependere quod merentur, certissimum est quod mercedem optimam consequentur cum accessione gratiæ et gaudii in misericordia uberi. Contrahunt enim cum eo Debitore, qui et centuplum cum æterna gloria reddere consuevit, et calicem aquæ

[1] *illius præsumimus*, O, A, Z; om. V; *ejus* (omitting *præs.*), *L.*

[2] *ut qui*, V. (A verb seems to be wanting after *peccatorum*).

[3] *voluntate*, O, A; *voluptate*, Z, L.

[4] *quod*, A; *quia*, L.

frigidæ irremuneratum relinquere dedignatur. Cæterum quia nos adhuc flagellantis patris verbera comprimunt, et persecutoris nostri nondum mansuescit immanitas, rogamus attentius ut in[1] vestris et sanctorum qui vobis noti sunt orationibus nostri memoriam exsilii haberi faciatis, ut nos pro cujus lege contendimus in agone sine peccato conservet, ne deficiat fides nostra, et persecutores nostros, si prædestinati sunt, convertat, et expediat ecclesiam suam. Hoc ipsum per vos deposcimus ab ecclesia Remensi, quam sincera diligimus caritate, agentes ei gratias de honore et amore quem nobis exhibuit in coexsulibus[2] nostris, magistro Philippo, Radulpho, et aliis, quorum necessitatibus communicasse dignoscitur. A vobis autem hoc specialiter cogitur nostra necessitas postulare, quatenus adolescentem latorem præsentium, sororis nostræ filium, exhibeatis in domo vestra, et litteris insistere compellatis in scholis grammaticorum, ut vestris necessitatibus et vestrorum provideat pauperum Pater, et Vindex[3] orphanorum.

A nephew recommended.

CXLVII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad suffraganeos Cantuariensis ecclesiæ.

(C. 277; G. Fol. 196.)

G[ilebertus] Dei gratia Lundoniensis episcopus, universis ecclesiæ Cantuariensis suffraganeis salutem et debitum fraternæ caritatis obsequium.

Pervenit ad patrem nostrum dominum Cantuariensem archiepiscopum, eos quos necessitas pro compendio pœnitentiæ vel causæ remedio aut visitationis debito compellit ad dominum papam iter arripere[4] in regno

Pilgrims and appellants to be unmolested.

[1] *in*, A, O; om. Z, L.
[2] *coexulibus*, O, L, A; *coexulatibus*, V.
[3] *Vindex*, O, V, Z, A; *Judex*, L.
[4] *arripere*, C, by correction for *aperire*.

hoc, ab itinere suo præpediri, spoliari, tractari atrocius, et a transfretatione prohiberi, vel ab his qui occasiones quærunt ut[1] faciant mala, vel coacti illicita de præpediendis clericis vel pœnitentibus præstiterunt sacramenta. Unde nobis omnibus apostolica auctoritate in virtute obedientiæ et in periculo ordinis nostri injungit quatenus hoc de cætero fieri inhibeamus, et in eos qui in clericos violentas manus injiciunt, qui appellantes vel pœnitentes ad dominum papam, vel ad ipsum tendentes vel ab ipso redeuntes, impediunt, publice excommunicatos denunciemus, et per episcopatus nostros denuntiari faciamus tam facientes hoc quam hoc facere compellentes. Quod, quia nobis districte injungitur, mandare vobis et denuntiare curavimus, ut mandantis imperio prout justum est pareamus. Valere vos optamus in Domino.

CXLVIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Gilebertum de Semplingham.[a]

(Z. ii. 71; O. ii. 159; A. 156; Lup. ii. 69; Thom. 171.)

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Gileberto de Semplingham salutem, et in spiritu mansuetudinis congregare dispersos Israel.

Advising moderation in monastic discipline.

Nos vobis alia vice scripsisse meminimus, ut fratres nostros, qui occasione juramenti servandæ professionis, (quod nulla, sicut audivimus, religionis alicujus[2] institutio exigere consuevit,) dispersi sunt, revocaretis, remisso tanti scandali juramento, et eos ea moderatione

[1] *ut*, G; *ne*, C. | [2] *alicujus*, om. *L*

[a] Date uncertain, except that the last sentence indicates the time of the exile.

de cætero tractaretis quæ culpas cohibere et purgare sufficiat, et patrem et pastorem deceat animarum. Hoc ipsum præcipit et dominus papa, cujus non obedire mandatis maximi sceleris instar est, et idolatriæ [1] crimini comparatur. Sed sicut fratrum vestrorum indicat querimonia sæpius iterata, nostrum contempsistis aut dissimulastis mandatum, nec de ecclesia curastis adhuc tantum scandalum amovere. Scitis tamen quod Dominus, cujus essentia veritas est et verba vita, ei *Væ* denuntiat imminere per quem scandalum venit. Inde est quod fraternitati vestræ, quam, sicut Deus novit, sincera in Christo diligimus caritate, iterata præceptione mandamus, in virtute obedientiæ jubentes quatenus fratres vestros revocare et congregare studeatis, et unitatem pacis reformare in domo Domini, ne nos ex mandato apostolico aliquid in vos durius statuere compellamur. Rogamus etiam, monemus, consulimus, et Christi vice et qua præminemus [2] auctoritate præcipimus, ut sic zeli, quem habetis in Domino, rigorem temperetis, quo laboris vestri [3] fructus valeat permanere, et ne post dies vestros tanti laboris opera pereat et impensa. Nam, ut nostis, "Qui nimis emungit, "elicit sanguinem," [4] et immoderatio noverca salutis est. Precamur etiam ut præsentium latoribus, si deliquerunt in aliquo, misericordiam impendatis, et peregrinationem nostram sanctorum qui vobiscum sunt orationibus commendetis.

---

[1] *idololatriæ, L*; (I. Reg. xv. 22.)
[2] *præeminemus*. L.
[3] *nostri*, L.
[4] *Qui vehementer*, &c., Prov xxx. 33.

CXLIX.

IDEM AD EUNDEM.[a]

(O. ii. 308; A.; Thom. 172.)

Thomas [1] Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, dilectis filiis Gileberto, canonicis, fratribus et sororibus, et omnibus ordinis de Semplingeham[2] salutem et patris benedictionem.

Reforms in the order of Semringham required.

Quantum te, frater Gileberte, in persona tua omnesque ordinis de Semplingham hactenus dilexerimus et adhuc diligamus, novit Deus, nosti et tu, Gileberte, novit etiam ordinis universitas. Nos enim, teste conscientia, ordinem et ordinis universitatem specialius [3] præ omnibus aliis ordinibus semper dileximus, fovimus et manutenuimus. Et idcirco quanto magis vos diligimus, tanto magis perturbamur et dolemus cum talia a vobis et ordine vestro oborta fuisse audimus quæ non solum oculos hominum offendunt, sed etiam ipsum Deum. Non enim credebamus, cum vos ita specialiter præ cæteris dilexerimus, vos aliquid magni in ordine vestro facere debuisse nisi de consilio et conscientia nostra. Pervenerunt autem ad aures domini papæ, pervenerunt et ad nos, quædam [4] maxima scandala, quæ et ab ordine et a domibus ordinis vestri oborta sunt, quæ etiam per maximam orbis partem ignominiose sunt divulgata. Itaque ad hæc scandala corrigenda, et omnino per Dei misericordiam ab ordinis universitate exstirpanda, noscat universitas vestra dominum papam nos constituisse, et ut ea corrigamus, et ordinem et domos ordinis in melius ordinemus, in

---

[1] *Thomas . . . benedictionem*, O, A.

[2] *Simplingeham*, A.

[3] *spiritualius*, G.

[4] *quondam*, G.

---

[a] Date uncertain.

mandatis nobis dedisse. Et idcirco tibi, frater Gileberte, mandando præcipimus, et in virtute obedientiæ, in periculo possessionum, necnon et sub sententia anathematis, firmiter injungimus quatenus litteras domini papæ et nostras condigna reverentia suscipias, et eas coram ordinis tui universitate legi facias. Nihilominus tibi sub anathemate præcipimus quatenus infra terminum a domino papa litteris suis tibi constitutum, quæcunque tibi mandaverit, omni occasione et excusatione remota, diligentissime labores perficere. Quod nisi feceris, nos juxta mandatum a domino papa susceptum, volente Domino, manus operi apponemus, et, sicut litteris suis nobis mandavit, omnia Deo cooperante studebimus adimplere diligenter et perficere. Verumtamen si de consilio tibi mandando præcipimus, ut te in Purificatione beatæ Mariæ nostro conspectui repræsentes, responsurus et satisfacturus domino papæ et nobis de inobedientia et aliis quæ tibi de ratione poterunt objici; nisi omnia juxta tenorem litterarum domini papæ, et infra terminum tibi ab eo constitutum, opere compleveris.

CL.

Alexander papa abbatibus[1] et fratribus Cisterciensis ordinis.[a]

(Z. i. 89; O. 78; Lup. i. 92; Thom. 295.)

A monk not to be punished

Ad audientiam nostram, unde satis mirari compellimur, pervenisse noscatis quod vos dilecto filio nostro

[1] *Cisterciensi et Pontiniacensi abbatibus, et universis Cisterciensis ordinis fratribus*, O.

[a] A.D. 1165–9, Jaffé. This letter seems more likely to have been written before than after the archbishop's removal from Pontigny.

R., fratri vestro, quoniam venerabilis frater noster Cantuariensis archiepiscopus ipsum in Angliam pro negotiis ecclesiæ destinavit, pœnam infligere proposuistis, ad hoc humana gratia potius quam amore Dei et justitiæ inclinati. Quoniam autem hoc in nostram et ecclesiæ Dei injuriam redundaret, nec nos id, sicut non debemus, in patientia sustinere possemus, universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus quatenus memorato R. nullam occasione ista pœnam infligere, vel ei rancorem aliquem vel indignationem ostendere præsumatis, sed ipsum benigne inter vos et fraterne tractetis. for having served the archbishop.

CLI.

Joannes Saresberiensis magistro Girardo Pucelle.

(O. 118; Z. i. 171; Lup. i. 171; Joh. Sar. 197.)

Licet mihi dilectio vestra non rescripserit,[1] ego tamen opportunitate inventa, sicut fervorem animi, præsertim ad amicos et in assertione justitiæ, cohibere non possum, sic a scribendo non potui calamum continere.[2] Et fortasse plura scriberem nostrum (ecclesiæ Anglorum dico) contingentia statum, nisi quia opinor [communem][3] patrem nostrum[4] dominum Cantuariensem vobis super his plenius rescripsisse. Progrediens ergo[5] ad reliqua Deo imprimis gratias ago, qui mihi supra et contra merita mea dedit in omni tribulatione solatium, et omnes adversariorum tendiculas in gloriam suam convertit, et parvitatis meæ profectum. Quanti enim facere debeo exercitium litterarum et negotia-

---

[1] *præscripserit*, G.
[2] *cohibere*, L.
[3] *communem*, G; om. O, V, L.
[4] *nostrum*, O, V, G; *vestrum*, L.
[5] *ego*, G.

Gerard's position among the imperialists.

tionem[1] virtutis et experientiam propositi recte philosophantium, i.e.[2] patientium innocenter[3] et pro assertione fidei et justitiæ defensione! Sed et sorti vestræ congratulor,[4] audito quod inter hostes ecclesiæ auctore Domino gratiam invenistis, ut[5] et temporalibus abundetis ad materiam gerendorum, et quadam litterarum et virtutum præmineatis[6] auctoritate, ut apud barbaros quod discretio vestra dictaverit reputetur[7] sacrosanctum. Verum quod plurimi facio illud est, quod odistis ecclesiam malignantium, et (ut audio) contra schismaticos in virtute Spiritus Sancti publice pro fide in omni libertate conscientiæ loquimini et scribitis veritatem. Nam profecto "Ubi Spiritus Dei est, ibi "libertas." Nec est quod magis philosophum deceat quam professio veritatis, justitiæ cultus, contemptus mundi, et paupertatis, cum necesse est, amor. Legimus philosophos gratis tanquam virtutis impedimenta contempsisse et abjecisse divitias; sed quod etiam[8] in gentilibus[9] aliquis eorum opibus[10] postposuerit[11] veritatem, hactenus inaüditum est. In eo namque totius ethicæ gentilis præcepta vigent, ut carnalium passiones affectionum, quas nequeunt penitus exstinguere, reprimant et subjiciant rationi. Quod si cui divinitus datum fuerit, quia ad hoc natura impotens est, non ambigitur eum recte philosophantis via ad vitam incedere, ut æternaliter videat dies bonos; et quatenus in eo quisque profecerit, eatenus ad veram philosophiam accedit. Unde, quia vos confido recte philosophantis habere propositum, rogo, moneo, et modis omnibus consulo, ut errantes studeatis a schismate

---

[1] *negotiationes*, G.
[2] *i.e.*, O, Z; *et*, L, G.
[3] So O; *innocentiam*, L, G.
[4] *aggratulor*, L (not V).
[5] *ut et*, G; *et ut*, Z, L.
[6] *præemineatis*, L, G.
[7] *reputetur*, V (but doubtfully); *reputent*, L, G.
[8] *et*, G.
[9] *ingentibus* for *in gentilibus*, L.
[10] *operibus*, G.
[11] *præposuerit*, G.

revocare, ut Deum[1] præferant homini, nec se[2] metu imperatoris aut schismatici Coloniensis circumventione patiantur a Christi corpore separari. Nam fortasse pro salute multorum[3] vos Dominus ad hos barbaros destinavit. Nec credo rem[4] istam adeundam jurgiis, sed felici moderatione complendam, præsertim a sapiente, qui meminit quia modestia sapientiæ a fine suaviter usque ad finem universa disponit. Alioquin pertinacibus communicandum esse non arbitror vel in minimo, cum meminerim illum, cujus figuram geritis, Zorobabel (qui vertitur in principem[5] vel magistrum Babylonis) non acquievisse hostibus Judæ et Benjamin, ut etiam ad reædificandum[6] domum Domini cum filiis[7] captivitatis aliquid omnino conferrent. De his hactenus. Sap. viii. 1.

De cætero jam porrectas itero preces, quatenus de reliquiis regum et virginum[a] mihi vestro aliquid transmittatis cum vestrarum testimonio litterarum. Valete. Relics of the Magi and the 11,000 virgins.

[1] *eum*, G.
[2] *se*, om. L.
[3] *multorum*, Z, O, G; *justorum*, L.
[4] *rem*, O, G; om. L.
[5] *principes*, G.
[6] *reædificandum*, V, Z, L; *reædificandam*, G. (In O the last syllable is contracted.)
[7] *cum filiis*, G (cf. 1 Esdr. iv. 1); *consiliis*, Z, L.

[a] This mention of the Cologne relics seems to show that the letter was addressed to that city. The relics of the Magi had been transferred by archbishop Reginald from Milan in 1162.

CLII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Henricum Anglorum regem.[a]

(A. 7; O. ii. 4; C. 294; Lup. i. 63; Z. i. 59; Rymer, i. 24.)

Reverendissimo[1] domino suo Henrico, Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Normannorum, comiti Andegaviæ, et duci Aquitaniæ, Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem, et per omnia bene facere.

Request that the church may be set free.

Loqui de Deo valde quietæ et liberæ mentis est. Inde est quia[2] loquar ad dominum meum, et utinam ad omnes pacificum. Obsecro, domine mi, ut sufferatis cum animi patientia modicum quid[3] commonitionis, conferentis per gratiam Dei, quæ nunquam vacua est, ad animæ vestræ salutem et meæ liberationem. Angustiæ mihi sunt undique. Tribulatio enim[4] et angustia invenerunt me inter[5] duo gravissima timenda constitutum, et inter duo constituta gravissima timidum; silentium loquor et commonitionem. Si autem siluero, mors mihi est, nec effugiam manus Domini dicentis, "Si non annuntiaveris[6] delinquenti delictum "suum, et moriatur in peccato suo, sanguinem ejus[7] "de manu tua requiram." Si commonuero, timeo ne

[1] *Reverentissimo*, O. The heading is wanting in C.

[2] *quia*, O, C, A, Z; *quod*, L, G.

[3] So V, O, A, Z; *quid*, om. C; *aliquid*, L (omitting *modicum*).

[4] *enim*, om. C.

[5] *et inter duo gravissima constitutum et inter duo gravissima constituta timendum*, C; *et* ins. before *timenda*, G; om. A.

[6] *annunciaveritis*, V.

[7] *suum*, C.

[a] This and the next two letters are those of which Herbert speaks as having been sent by the archbishop to the king in the second year of the exile (iii. 380–5); Grim (419) and Hoveden (i. 223) state that the last of them ("Desiderio "desideravi") was addressed to Henry at the Council of Chinon (May 1166). The three letters, then, may be placed in the first five months of 1166.

non effugiam domini mei (quod absit!) indignationem; ne accidat mihi, quod sapiens ille dicit,[1] "Cum is, qui "non placet, ad intercedendum mittitur, vel ad com- "monendum[2] accedit, verendum est ne irati animus "ad deteriora provocetur." Quid ergo faciam? Loquar, an sileam? Utrobique certe periculum. Veruntamen quoniam tutius est incidere in[3] hominis indignationem quam in manus Dei viventis, confisus de misericordia Altissimi, in cujus manu corda sunt regum,[4] et quo voluerit inclinabit[5] ea, (et utinam in partem meliorem!) loquar ad dominum meum quia semel cœpi. Multotiens enim bona præstantur[6] invitis, maxime cum eorum potius utilitati consulitur[7] quam voluntati. In terra vestra captiva tenetur filia Syon, sponsa Regis magni, oppressa a multis, afflicta ab his qui a tempore longo oderunt eam, a quibus honoranda potius esset quam affligenda; maxime a vobis, habita vobiscum recordatione beneficiorum singulorum quæ vobis contulit Deus in initio regni vestri, in medio, et fere usque modo. Solvite eam, et permittite eam conregnare Sponso suo, ut benefaciat vobis Deus, et incipiat statim convalescere regnum vestrum, et auferatur opprobrium de generatione vestra, fiatque pax summa in diebus vestris. Credite mihi, dilectissime domine, serenissime princeps. Patiens enim retributor est Dominus, longanimis exspectator, sed gravissimus ultor; audite me, et benefacite. Sin autem, verendum est,[8] (quod absit!) ne accingatur gladio suo[9] super femur suum Potentissimus, et veniat in manu valida cum militia multa liberare sponsam suam, non sine grandi plaga, de oppressione et[10] servitute tribulantis. Si

[1] *dixit*, A.
[2] So B; *ad interc. vel common. mittitur*, C; *ad interc. accedit vel mittitur*, L. A omits *ad* before *commonendum*.
[3] *in*, om. O, C, Z.
[4] *regum*, om. C.
[5] *declinabit*, C.
[6] *parantur*, C.
[7] *consulitur*, om. C.
[8] *est*, O, C, A; om. L, Z.
[9] *suo*, A, C; om. Z, L.
[10] *de*, ins. C.

vero me audieritis, quoniam necesse habet Dominus in hoc instanti obsequium vestrum experiri[1] tamquam strenui militis sui, benefaciet vobis Deus, et addet gloriam gloriæ vestræ in progeniem filiorum et filiarum vestrarum usque in tempora longa. Alioquin vereor (quod Deus avertat!) ne non deficiat gladius de domo vestra, donec veniat qui ulciscatur de plano suam et suorum injuriam Altissimus; sicut nec de domo Salomonis, a quo, licet eum Dominus elegisset, et contulisset[2] tantam sapientiam et pacem ut diceretur ab hominibus, "Hic est filius sapientiæ et pacis," quoniam tamen[3] recessit a via Dei, et ambulavit in iniquitate super iniquitatem, scidit Deus regnum suum,[4] et dedit illud servo suo;[5] maxime quia non quæsivit subito post delictum placare Dominum, sicut et David pater suus,[6] qui statim post offensam humiliavit se[7] Domino, emendavit culpam, petivit misericordiam, et obtinuit veniam. Utinam et vos cum Dei gratia similiter faciatis. Hæc vobis ad præsens scribo, cætera in ore latoris præsentium, viri religiosi et magnæ opinionis, fidelis etiam (ut credimus) vestri,[8] posuimus; quibus[9] quæsumus, si placet, fideliter credatis. Potius tamen desideramus[10] cum gratia vestra benigno vestro uti colloquio. Bene valeat semel et semper dominus meus.

---

[1] *expertiri*, V.
[2] *ei*, C, A; om. L.
[3] *tamen*, om. C.
[4] *suum*, C, O, A, Z; *ejus*, L.
[5] *servo suo*, C, O, A, Z; *ejus servo*, L.
[6] *suus*, V, O, C, A, Z; *ejus*, L.
[7] *se*, om. C.
[8] *vestri*, om. C; *vobis*, A.
[9] *quibus . . . credatis*, O. So A, with *quæso*.
[10] *desideravimus*, V, Z; *desidera*, A, C.

CLIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Henrico regi Angliæ.[a]

(A. ii.; Z. i. 61; O. iii. 5; C. 183; Lup. i. 65; Thom. 180; Thomas-Saga, i. 361.)

Domino suo et amico Henrico, Dei gratia illustri[1] Anglorum regi, duci[2] Normanniæ, comiti Andegavorum,[3] et duci Aquitaniæ, Thomas, eadem gratia ecclesiæ Cantuariensis minister humilis, suus olim temporaliter, nunc autem [multo][4] magis in Domino, salutem et veram cum emendatione pœnitentiam.

Remonstrance as to the king's treatment of the church.

Exspectans exspectavi ut[5] intenderet vobis[6] Dominus, et conversus ageretis[7] pœnitentiam, recedens a via perversa, et abscideretis[8] a vobis latera vestra prava, quorum, ut creditur, instinctu et consilio jam

[1] *ill. Angl. regi*, O; *ill. regi Angl.*, L; *ill. Anglorum* (omitting *regi*), C.

[2] *et duci . . . et comiti*, C.

[3] *Andegavorum*, A, O; *Andegaviæ*, L.

[4] *multo*, om. A, C, O, Z.

[5] *ut*, om. C.

[6] *tibi*, C, followed by words in the singular, and by singular personal pronouns throughout.

[7] *ageretis pœnitentiam*, L; *pœniteres*, C.

[8] *abscideres*, C; *absciderits*, A; *abscideretis*, V, Z; *abscinderetis*, L.

[a] There has been some question as to the order in which this letter and that beginning "Desiderio de-" sideravi" were written. Herbert tells us that the archbishop's three letters to the king gradually increased in severity (iii. 384–5); and the characters of the later two have been variously estimated in this respect. I have followed R. H. Froude (619), Dr. Giles, and Prof. Reuter in the order of arrangement. Prof. Reuter points out that the English bishops complained of the primate for addressing to the king an admonitory letter without any salutation (Reuter, ii. 578; see below); and by this mark the "Desiderio desideravi" seems to be indicated as the last of the three, although the Cave MS. prefixes a salutation to that letter, and none to the "Loqui de Deo," which is unquestionably the earliest and the mildest.

fere lapsi[1] estis in profundum, [sed vereor,][2] (quod absit!) ne in profundum illud de quo dicitur, "Peccator, "cum venerit in profundum, contemnit."[3] Et licet hucusque frustra sustinuerimus, taciti considerantes, et exspectantes affectuosissime si veniret nuntius qui diceret, "Filius tuus rex et[4] dominus tuus, jam diu dolo cir-"cumventus, tractus in perniciem ecclesiæ, inspirante "Divina clementia, in abundantia humilitatis magnæ "festinat ad liberationem ecclesiæ, ad omnem satis-"factionem et emendationem;" non tamen Omnipotentem supplici devotione singulis diebus interpellare cessamus, ut quod diu voto celebravimus de vobis et pro vobis, celeri et fructuoso consequamur effectu. Et ecce inde est quod ecclesiæ Cantuariensis, cui Deus nostrum sacerdotium, licet indignum vobis res humanas hujus regni regentibus, ad præsens deputavit, nos cura constringit, eo maxime quod adhuc exsilii incommoditate detineamur, majestati vestræ commonitorias, exhortatorias, correptorias[5] et utinam ad plenum correctorias, destinare, ne excessuum vestrorum, si qui sunt, (qui revera sunt, unde non minimum dolemus,) —illorum maxime dico qui circa ecclesiam Dei et personas ecclesiasticas a vobis passim nulla habita dignitatis seu personæ reverentia aguntur,—nimius dissimulator exsistam, ne nimis negligens in animæ meæ discrimen appaream. Facientis procul dubio culpam habet, qui quod debet corrigere, negligit emendare; scriptum quippe est, "Non solum qui faciunt, sed "etiam qui consentiunt, participes judicantur." Consentiunt quidem, qui cum possint et debeant, non resistunt, vel[6] saltem redarguunt: "Error enim, cui non

Consent is a participation in evil.

Felix III. Ep. lviii.

[1] *lapsus estis*, A, O; *lapsus es*, C.

[2] *sed vereor*, C; om. A, Z, L.

[3] *contemnit*, C (Prov. xviii. 3); *contemnet*, C.

[4] *et*, C; om. L.

[5] *correptorias in plenum*, A, Z, O, C: om. L.

[6] *sed saltem non* (the *non* interlined), A.

" resistitur, approbatur; et veritas, cum minime de- (Migne, lviii.
" fensatur, opprimitur. Nec caret occultæ societatis 897–8);
" scrupulo, qui desinit obviare manifesto facinori." Grat. I., lxxxiii.
Sicut enim, serenissime princeps, parva civitas præro- 3.[a]
gativam[1] regni præsentis non minuit, sic regia vestra potestas religiosæ dispensationis mensuram minime concutere[2] debet vel mutare. Semper vero de jure effectum est sacerdotali concilio de sacerdotibus judicia provenire. Nam qualescumque pontifices, etsi errore humanitus accedente, non tamen contra[3] religionem fidei[4] ullatenus excedentes, nullatenus videntur a potestate sæculari posse[5] vel debere percelli. Boni quidem et religiosi principis est ecclesias contritas et conscissas[6] restaurare novasque ædificare, sacerdotes Dei honorare et cum summa[7] tueri reverentia, adinstar felicissimæ recordationis et pii principis Constantini, cum ad eum deferretur quæstio clericorum, dicentis, " Vos a nemine judicari potestis," sæcularium Grat. II. xii. 1, 15.
scilicet judicum, " qui solius Dei judicio reservamini."
Et sanctos apostolos eorumque successores, sub Divina testatione constitutos, præcepisse legimus non debere persecutiones fieri, nec fluctuationes, nec invidere laborantibus in agro Dominico, nec a sedibus suis æterni regis expelli[8] dispensatores. Quis enim dubitet sacer- Dignity of the clergy.
dotes Christi regum et principum omniumque fidelium patres et magistros censeri? Nonne miserabilis in-

[1] *prærogativa*, O; *prerogativum*, C.
[2] *concutere*, A, O, C, Z; *conturere*, V; *conterere*, *L.*
[3] *contra*, A, O, C, Z; *conscientia*, L.
[4] *fidei*, om. C.
[5] *posse*, om. C.
[6] *concissas*, V, C, O, Z; *conscissas*, A.
[7] *multa*, C.
[8] So A, C; *suis sedibus*, O, V; *suis expelli sed alt. reg.*, *L.*

[a] In Gratian the quotation is ascribed to Innocent I. Lupus, in the margin, wrongly refers to Felix, Ep. 1, for the earlier words, " Non solum," &c.

saniæ esse cognoscitur,[1] si filius patrem, discipulus magistrum, sibi conetur subjugare, et iniquis obligationibus illum potestati suæ subjicere, a quo credere debet non solum in terra, sed etiam in cælis, se ligari posse et solvi? Si rex bonus estis et catholicus, et vultis esse, quod credimus, quodque magis optamus, (ut salva pace vestra dixerim,) filius estis ecclesiæ, non præsul, discere[2] vos convenit a sacerdotibus, non eos docere; sequi vos convenit[3] sacerdotes in ecclesiasticis, non eos præcedere.

Habetis potestatis vestræ privilegia, quæ administrandis legibus publicis a Deo consecutus estis, ut[4] ejus beneficiis non ingratus contra dispositionem cælestis ordinis nihil usurpetis. Sed ut salubriori fruamini ingenio, his quæ contra eam malitioso consilio magis forsan[5] quam animo vestro minus bene usurpastis, cum omni humilitate et multimoda satisfactione citissime cedatis, ne manus Altissimi adversum vos extenta mittat in vos quasi signum ad sagittam.[6] Tetendit enim arcum suum Altissimus, ut sagittet in aperto vos nolentem pœnitere. Nec erubescatis, quidquid suggerant vobis maligni, quidquid submurmurent proditores, non vestri tantum, sed Dei, humiliari sub potenti manu Dei. Ipse quidem est qui exaltat humiles et superbos dejicit, qui in suam et suorum ultionem aufert spiritum principum; quoniam terribilis est, et quis resistet ei? Non debuisset excidisse a memoria vestra[7] in quo articulo vos Deus repererit,[8] quantumque promoverit, honoraverit, sublimaverit, in liberorum susceptione beatificaverit, soliumque regni

Favours divinely bestowed on Henry.

[1] *cognoscitur*, C, O; *dignoscitur*, L; *dignoscitur* with *vel. cogn.* interl. Z.
[2] *dicere*, V.
[3] *oportet*, A.
[4] *et*, C.
[5] *magis forsitan alieno consilio*, C.
[6] (Threni, iii. 12); *ad signum sag.*, A, V, O, Z; *sagittas*, L.
[7] *vestra*, om. C.
[8] *repperit*, Z.

vestri firmaverit, in invidiam omnium[1] inimicorum vestrorum amplis[2] possessionibus ditaverit, adeo ut hucusque cum admiratione omnes fere proclamaverint, "Hic est quem elegit Dominus."

Danger of ingratitude.

Et vos quid ei retribuetis vel retribuere poteritis pro his omnibus quæ vobis fecit? An ad eorum instinctum et instantiam qui circa vos persequuntur ecclesiam virosque ecclesiasticos, et semper,[3] prout potuerunt, persecuti sunt, reddetis mala pro bonis, oppressiones, tribulationes, injurias, afflictiones ecclesiis et ecclesiasticis personis? Nonne isti sunt, de quibus dicit Dominus, "Qui vos odit, me odit; qui vos spernit, me "spernit; qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei"? Certe etsi, relictis omnibus quæ possidetis, tollatis crucem vestram et sequamini Dominum vestrum[4] Jesum Christum, vix erit, aut non erit, ut fidelis et gratus acceptorum ab eo beneficiorum retributor appareatis. Inquirite Scripturas a scientibus, et invenietis quod Saul, licet electus fuerit a Domino, quoniam a viis ejus recessit, periit ipse, et domus ejus tota. Oziæ quoque regis Juda, cujus nomen late divulgatum est et procul[5] egressum propter crebras sibi a Domino[6] collatas victorias, adeo cor elevatum est in suum interitum, eo[7] quod ubique auxiliaretur ei Dominus et corroborasset illum, ut spreta Domini reverentia usurpare sibi voluerit quod sui officii non erat, sed sacerdotum, id est, adolere incensum super altare Domini. Et ob[8] hoc a Domino lepra percussus est, et ejectus per manus sacerdotum[9] a templo Domini, et sic mansit[10] usque ad diem mortis suæ,[11] plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de domo Domini. Multique alii reges, facti viri immensarum

---

[1] *omniumque*, C.
[2] *amplius*, L.
[3] *semperque*, *L.*
[4] *tuum*, C; *nostrum*, L; *vestrum*, A, Z.
[5] *proculque*, C; *et procul*, A, L.
[6] *Domino*, A, Z, L; *Deo*, al.
[7] *eoque*, C, O, Z; *eo*, A, L.
[8] *ab*, V.
[9] So C, V; *per manus sac. ejectus*, *L.*
[10] *permansit*, A.
[11] *sui*, C.

divitiarum, quoniam [1] ambulaverunt supra se in mirabilibus mundi, præsumentes rebellare Deo in suis ministris,[3] perierunt, et ad ultimum nihil divitiarum suarum [4] invenerunt in manibus suis. Rex quoque Achaz, quoniam et ipse officium sacerdotale usurpavit, similiter a Domino lepra percussus est. Oza quoque,[5] etsi rex non esset, quoniam arcam Domini tetigit, et tenuit nutantem ad præcipitium bobus recalcitrantibus, quia ad eum non pertinebat, sed ad templi ministros, indignatione Divina [7] percussus, juxta arcam Domini [8] corruit mortuus. Rex, proverbialiter celebre est, Castigatus de alterius infortunio melius sibi prospicit;

"Nam sua [9] res agitur, paries dum proximus ardet."

Ad sacerdotes, rex dilectissime, suos voluit Deus quæ ecclesiæ suæ sunt[10] disponenda pertinere, non ad potestates sæculi, quas, si fideles sunt, ecclesiæ suæ sacerdotibus voluit esse subjectas. Non vobis ergo [11] vendicetis jus alienum, et ministerium quod alteri deputatum est; neque contra Eum contendatis, a quo omnia sunt constituta, ne [12] contra Illius beneficia pugnare videamini, a quo vestram consecutus estis potestatem. Non a legibus publicis, non a sæculi potestatibus, sed a pontificibus et sacerdotibus, omnipotens Deus Christianæ religionis clericos voluit ordinari et discuti. Christiani reges subdere debent exsecutiones suas ecclesiasticis præsulibus, non præferre. Scriptum quippe est nunquam de sacerdotibus [13] nisi ecclesiam judicare debere; nec esse humanarum legum de talibus ferre sententiam; obsequi solere principes Christianos

Priestly and royal power.

---

[1] *quoniam ambulaverunt* om., and a blank left, C; *elati* as a conjecture in the margin.
[2] *supra*, C; *super*, L.
[3] *ministris*, C; *mysteriis*, L; *ministeriis*, A, Z.
[4] *suarum*, om. C.
[5] *vero*, A.
[6] *quod*, A.
[7] *Divina*, A, Z; *Domini*, L.
[8] *Domini*, om. O; *Dei*, L.
[9] *tua*, *L* (after Hor. Ep. I. xviii. 84).
[10] *sint*, *L*.
[11] *igitur*, *L*.
[12] *ne*, A, C; *nec*, L.
[13] *pontificibus*, C.

statutis ecclesiæ, non suam potestatem præponere; episcopis caput principes subdere, non de episcopis judicare. "Duo quippe sunt quibus principaliter regi- Gratian. I. xcvi. 10.
" tur mundus, auctoritas sacra pontificum[1] et regalis
" potestas. In quibus tanto gravius est pondus sacer-
" dotum,[2] quanto et de ipsis regibus in divino sunt red-
" dituri examine rationem. Nosse certe debueratis ex
" illorum vos debere[3] pendere judicio, non illos ad vestram
" posse[4] redigi voluntatem.[a] Plurimi namque pontificum,
" alii reges, alii imperatores, excommunicaverunt. Et
" si speciale aliquid de personis principum inquiratis,[5]
" beatus Innocentius Arcadium imperatorem excom-
" municavit,[b] quia consensit sanctum Joannem[6] Chry-
" sostomum[7] a sua sede expelli. Sanctus etiam Am- Sozom. vii. 25.
" brosius, pro culpa quæ aliis sacerdotibus non adeo
" videbatur gravis, Theodosium magnum imperatorem
" excommunicavit et ab ecclesia exclusit;"[8] qui tandem satisfactione condigna meruit absolvi. Et multa alia in hunc modum. David etiam cum adulterium et homicidium commisisset, missus est a Deo ad eum propheta Nathan ut eum redargueret et corrigeret; correptus est, et citissime correctus. Rex enim deposito diademate capitis sui, abjectaque majestate impe-

[1] *pontificum*, C, O (Gelas., Greg., Grat.); *pontificis*, Z, L.

[2] *pontificum*, C.

[3] *debere*, ins. A, Z, L; om. Gelas., Greg., Grat., C.

[4] *velle*, Gelas., Greg.; *posse*, Grat.

[5] *iniquitatis*, *L.*

[6] *Joannem*, om. C.

[7] *Crisostomum*, A, C, O, V, Z.

[8] *ejecit*, *L.*

[a] The whole passage from *Duo quippe* to *exclusit* is taken more or less closely from Gratian, I. xcvi. 10. In the "Decretum" it is given as if from a letter of Gelasius I. to the emperor Anastasius; but in truth the extract from Gelasius reaches only to *redigi voluntatem* (see Migne, Patrol. Lat. lix. 42), and the rest is from a letter of Gregory VII. to Herman, bishop of Metz, in which the letter of Gelasius is cited (*ib.* cxlviii. 597).

[b] That this statement is fabulous, see History of the Christian Church, by the editor, iv. 33, ed. 12mo.

riali, non erubuit humiliari ante faciem prophetæ, peccatum suum confiteri, veniam postulare de commisso. Quid plura? Pœnitentia ductus misericordiam petivit, et obtinuit veniam.

Exhortation to repent.

Et vos, fili dilectissime, serenissime rex, reverendissime[1] domine, ad exemplum excellentissimi [et[2] piissimi regis] David, regis piissimi, de quo dicit Dominus, "Inveni virum secundum cor meum," corde contrito et humiliato convertimini ad Dominum Deum vestrum,[3] exactamque de excessibus vestris agite pœnitentiam. Corruistis enim et errastis in multis, quæ adhuc taceo, exspectans si forte inspiraverit vobis Dominus ut dicatis cum propheta, "Miserere mei, Deus, " secundum magnam misericordiam tuam. Quoniam " multum tibi peccavi, et malum coram te feci." " Juxta[4] est enim Dominus his qui recto[5] sunt corde, " et humiles spiritu salvabit." Hæc ad præsens, domine mi, vobis scribo, cætera silentio præteriens, donec videam utrum sermo meus capiat in vobis; si reportaverit mihi a vobis fructus dignos pœnitentiæ, et audiam a nuntiantibus, et congaudeam dicentibus,[6] " Filius tuus rex[7] mortuus fuerat, et[8] revixit; peri- " erat, et inventus est." Quod si me non audieritis, qui solitus sum[9] ante majestatem corporis Christi in abundantia lacrymarum et gemitibus non minimis orare pro vobis, certe ibidem clamabo contra vos, et dicam, "Exsurge Deus,[10] judica causam tuam. Memor " esto improperiorum tuorum,[11] et injuriarum quæ a " rege Anglorum et suis Tibi et tuis fiunt[12] tota die. " Ne obliviscaris ignominiarum ecclesiæ tuæ, quam tuo

---

[1] *reverentissime*, C, A, Z.
[2] *et . . . regis*, A.
[3] *vestrum*, L (Joel ii. 13); *nostrum*, O; *tuum*, C.
[4] *Juxta . . . salvabit*, om. C.
[5] *tribulato*, O (Ps. xxxiii. 19).
[6] *dicentibus*, om. C.
[7] *rex*, om. C.
[8] *et*, A, C, O, Z; *sed*, L.
[9] *sum*, C, A, Z; *fui*, L.
[10] *Domine*, C; *Deus*, A, Z, L (Ps. lxxiii. 22).
[11] *tuorum eorum*, Z.
[12] *fuit*, L.

" fundasti sanguine. Vindica, Domine, sanguinem ser-
" vorum tuorum, qui effusus est. Vindica, Domine, ser-
" vorum tuorum afflictiones, quarum infinitus est nume-
" rus. Superbia enim[1] eorum qui Te et tuos oderunt
" et persequuntur, in tantum ascendit, ut ulterius non
" valeamus eos sustinere." Rex, quidquid agant vestri, hæc omnia de manibus vestris requirentur; damnum enim dedisse videtur, qui causam damni dedit. Ipse revera Filius Altissimi, nisi[2] resipueritis, nisi cessaveritis ab infestatione ecclesiarum et clericorum, et[3] continueritis manus a[4] conturbatione hominum, ad gemitus competitorum, ad voces clamantium ad se, veniet in virga furoris sui; quoniam jam tempus est judicare adversum vos justitias in æquitate et severitate spiritus sui. Ipse enim novit auferre spiritum principum, et terribilis est apud reges terræ.

Non[5] vobis hæc dicimus ut faciem vestram confundamus, vel provocemus vos ad majorem indignationem et iram, sicut forsitan[6] maligni qui circa vos sunt, qui die et nocte insidiantur animæ vestræ, et nituntur avertere[7] animum vestrum a nobis, pravis et iniquis suis suggestionibus[8] submurmurant—(det illis Deus secundum opera sua, et secundum nequitiam adinventionum ipsorum!)—sed ut vos reddam cautiorem ad provisionem animæ vestræ et curam, et ad vitandum periculum quod jam in foribus est, et quia nostra specialiter interest providere animæ vestræ, utpote cujus cura et sollicitudo nobis commissa est, cujusque reddituri sumus rationem in districto examine. Hæc audite benigne, facite,[9] et utimini servitio nostro, prout

---

[1] *enim*, A, O, C; om. Z, L.

[2] *nisi . . . et*, A, C, Z, and (with verbs in the singular) O; L reads *altissimi, ad clericorum, nisi continueritis.*

[3] *nisi*, L.

[4] *a*, om C.

[5] *Non vobis . . . pœnitebis*, om. C.

[6] *forsan*, Z.

[7] *advertere*, A.

[8] *suggestionibus*, A, O; *suggestibus*, L.

[9] *facite et*, A, O; om. L.

vobis placuerit, dummodo Deum non offendamus, nec operemur agendo vel dissimulando in animæ vestræ dispendium et nostræ. Quid enim vobis proderit totum mundum lucrari cum animæ vestræ periculo? Attendite ubi sint[1] imperatores, ubi reges et alii principes, ubi archiepiscopi et episcopi, qui nos præcesserunt. Ipsi quidem laboraverunt, et alii in eorum labores introierunt. Quid ulterius?[2] Sic transit mundus et ejus gloria. Memorare ergo novissima tua, et in æternum non peccabis, et si peccaveris, in instanti[3] pœnitebis. Valeat mihi cara gratia vestra, si in vera humilitate et festinata pœnitentia conversus[4] fueritis ad Dominum Deum vestrum. Valeatis sic iterum et semper.

CLIV.

Thomas[a] Cantuariensis archiepiscopus Henrico regi Angliæ.

(O. ii. 12; C. 348; A. 8; Z. i. 60; Lup. i. 64; Thom. 179; R. de Diceto i. 220; Grim, 419; R. Hoveden, i. 233; Rymer, i. 24.)

Hæc[5] sunt verba domini Cantuariensis ad regem Anglorum.

Reasons for wishing to see the king.

Desiderio desideravi videre faciem vestram, et loqui vobiscum; multum quidem propter me, sed maxime propter vos. Propter me, ut visa facie mea[6] reduceretis ad memoriam servitia quæ, dum agerem[7] in obsequio vestro, exhibui vobis devote et fideliter juxta

[1] *sunt*, A.
[2] *ultra*, A, Z.
[3] *instanti*, A, O, Z; *justam* or *vistam*, V; *vita*, *L*.
[4] *conversus*, O, V; *conversi*, *L*.
[5] So O. C inserts a greeting: *Henrico regi Anglorum Thomas, Cantuariensis* [*ecclesiæ*] *Dei gratia minister humilis, salutem.*
[6] *nostra*, O.
[7] *essem*, A, C.

[a] See the introductory notes to Ep. cliii. The date was probably May 1166.

animi mei conscientiam,[1] (sic me Deus adjuvet in examine ultimo, quando omnes adstabunt[2] ante tribunal ipsius, recepturi prout gesserunt[3] in corpore, sive bonum sive malum;) et ut moveremini pietate super me, quem oportet mendicando vivere inter alienos: licet tamen Dei gratia cum abundantia victualia ad sufficientiam[4] habeamus. Estque[5] nobis consolatio multa, quod dicit apostolus, "Omnes qui volunt pie "vivere in Christo, persecutionem patiuntur;"[6] et propheta, "Non vidi justum derelictum, nec semen ejus "quærens panem." Propter vos ex tribus causis: tum[7] quia dominus meus estis, tum quia rex meus, tum quia filius meus spiritualis. Eo quod dominus, debeo vobis et offero consilium meum et obsequium,[8] quodcumque debet episcopus domino secundum honorem Dei et sanctæ ecclesiæ. Eo quod rex, teneor ad reverentiam vobis et commonitionem. Eo quod filius, officii ratione ad castigationem teneor[9] et coercionem.[10] Corripit enim pater filium, nunc blandis, nunc asperis, ut vel sic revocet eum ad bene faciendum.[11] Nosse debetis vos Dei gratia regem esse; primo, quia vos ipsum regere[12] vitamque vestram debetis optimis informare moribus, ut vestri[13] exemplo cæteri provocentur ad melius, juxta illud sapientis,

"Componitur orbis
"Regis ad exemplum:"

Claudian. de IV. Consul. Honorii, 299.

secundario, alios: hos demulcendo, alios puniendo

---

[1] *constantiam*, O.
[2] *adstabunt*, A, C, V, Z; *adstabimus*, *L*.
[3] *gesserunt*, C, O, V; *gesserimus*, *L*.
[4] *ad sufficientiam*, om. A.
[5] *Est enim*, A.
[6] *patiuntur*, A, Z, L; (*patientur*, 2 Tim. iii. 12).
[7] *tum . . . rex meus*, om. *L*.
[8] *et obsequium*, om. C; inserted as correction, A.
[9] Om. A, C.
[10] *coercionem*, O, V, Z; *coercitionem*, *L*; *cohortationem*, A, C.
[11] *beneficiendum*, C.
[12] *regere*, A, O, C, Z; *regem*, L.
[13] *vestro*, A.

potestatis auctoritate,[1] quam ab ecclesia recepistis,[2] tum sacramento unctionis, tum[3] gladii officio, quem gestatis ad malefactores ecclesiæ coercendos.[4] Inunguntur[5] enim reges tribus in locis; in[6] capite, in pectore, in brachiis; quod significat, gloriam, scientiam, fortitudinem. Qui antiquis temporibus justificationes Dei[7] non observabant, sed[8] prævaricati sunt mandata[9] ejus, his sublata est gloria, scientia, fortitudo, et eorum generationi; exemplo Pharaonis,[10] Saulis, Nabuchodonosor, Salomonis, aliorumque[11] quamplurium. Qui vero post delictum suum[12] cordis contritione humiliaverunt se Domino, his gratia Dei accessit cum omnibus supradictis abundantius et perfectius; sicut David, Ezechiæ, aliisque quamplurimis.[13]

Superiority of priesthood to secular power.

Christus fundavit ecclesiam, ejusque comparavit libertatem sanguine proprio,[14] sustinendo flagella, sputa,[15] clavos, mortis angustias, nobis relinquens exemplum ut sequamur ejus vestigia. Unde et dicit apostolus, 'Si compatimur ei, et conregnabimus. Si commori-" mur, et conresurgemus." Ecclesia enim[16] Dei in[17] duobus constat ordinibus, clero et populo. In clero sunt apostoli, apostolici[18] viri, episcopi, et cæteri doctores ecclesiæ, quibus commissa est cura et regimen[19] ipsius ecclesiæ, qui tractare habent negotia ecclesiastica, ut totum redigatur ad salutem animarum. Unde et Petro dictum est, et in Petro aliis ecclesiæ Dei rectoribus, non regibus, non[20] principibus: "Tu es Petrus,

---

[1] *dignitate*, A.
[2] *recipitis*, L; *accepistis*, G. *cum*, L.
[4] *conterendos*, C. *Injunguntur*, V.
[6] *in . . in . . in*, om. C.
[7] *Dei*, A, G; *Domini*, C, O; om. L.
[8] *et*, A; om. L; *sed*, C.
[9] *a mandatis*, C.
[10] *Pharaonis*, A, C, Z; om. L.
[11] *et aliorum*, C.
[12] *suum*, om. A.
[13] *quamplurimorum*, Z.
[14] *suo*, A.
[15] *et*, ins. A.
[16] *certe*, A.
[17] *in*, om. A.
[18] *apostolicique*, A.
[19] *regnum*, L.
[20] *nec*, L; *et*, A; om. C.

" et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, et[1] " portæ inferi non prævalebunt adversus eam." In populo sunt reges, principes, duces, comites, et aliæ potestates, qui sæcularia habent tractare negotia, ut totum perducant[2] ad pacem et unitatem ecclesiæ. Et quia certum est reges potestatem suam accipere ab ecclesia, non ipsam ab illis, sed a Christo, ut salva pace vestra loquar, non habetis[3] episcopis præcipere, absolvere aliquem vel excommunicare, trahere clericos ad sæcularia examina, judicare de ecclesiis vel[4] decimis, interdicere episcopis ne tractent causas de transgressione fidei vel juramenti, et multa in hunc modum, quæ scripta sunt inter consuetudines vestras, quas dicitis avitas. Dominus enim dicit, " Leges meas " custodite ;" et iterum per prophetam, " Væ qui " condunt leges iniquas, et scribentes scripserunt in- " justitias, ut opprimerent[5] pauperes in judicio, et " vim facerent causæ humilium populi Dei."

Exhortation to set the church at liberty.

Audiat itaque dominus meus, si placet, consilium fidelis sui, commonitionem episcopi sui,[6] castigationem sui patris ; nec[7] cum schismaticis aliquam de cætero habeat familiaritatem vel communionem, nec[8] cum eis aliquo modo[9] contrahat. Notum est enim toti fere mundo quam devote, quam honorifice, dominum papam receperitis, quantum Romanam ecclesiam foveritis et honoraveritis, quantum[10] etiam dominus papa et Romana ecclesia personam vestram dilexerint, honoraverint, atque etiam,[11] in quibuscumque secundum Deum potuerunt, vos exaudiverint.[12] Nolite ergo, domine, si salutem animæ [vestræ][13] desideratis, eidem

[1] *et . . . eam*, om. C.
[2] *tota reducant*, C ; *totum reducatur*, L ; *totum perducant*, G.
[3] *habetis*, O, Z, L ; *habeas*, with correction, O ; *haberetis*, C.
[4] *sive de*, C.
[5] *comprimerent*, C.
[6] *et*, ins. L ; om. A.
[7] *nec*, A, L ; *ne*, C.
[8] *neque*, C.
[9] *aliquo modo*, om. C.
[10] *quantumque*, A.
[11] *etiam*, om. A, C.
[12] *exaudiverunt*, L.
[13] *vestræ*, A ; om. L.

ecclesiæ quod suum est aliqua ratione subtrahere, seu in aliquo ei citra justitiam contraire; immo eandem ei permittatis in regno vestro habere libertatem, quam et in aliis regnis habere dignoscitur. Memorque sitis professionis quam fecistis, et posuistis[1] scriptam super altare apud Westmonasterium, de servanda ecclesiæ Dei libertate sua, quando consecratus fuistis[2] et inunctus in regem a prædecessore nostro.[3] Ecclesiam etiam[4] Cantuariensem, a qua promotionem et consecrationem accepistis, in eum statum restituatis et dignitatem in quibus fuit temporibus prædecessorum vestrorum et nostrorum, possessionesque[5] ad ipsam ecclesiam et ad[6] nos pertinentes, villas,[7] castella, et prædia, quæ pro voluntate vestra distribuistis, resque[8] omnes ablatas, tam nostras quam clericorum nostrorum et laicorum, in integrum nobis restituatis. Permittatis etiam nobis,[9] si placet, libere et in pace et cum omni securitate redire in sedem nostram, officioque[10] nostro libere uti, sicut debemus et ratio exigit. Et nos vobis, tamquam domino carissimo et regi, fideliter et devote pro viribus nostris[11] servire parati sumus, in quibuscumque[12] potuerimus, salvo honore Dei et ecclesiæ Romanæ, et salvo[13] ordine nostro. Alioquin pro certo sciatis quia divinam severitatem et ultionem sentietis.

---

[1] *posuisti*, C.
[2] *estis*, L.
[3] *T.* [i.e. Theodbaldo], ins. C; *Theodb.*, A.
[4] *quoque*, C.
[5] *possessiones etiam ad illam ecclesiam pertinentes*, C.
[6] *ad*, A; om. L.
[7] *et*, ins. V.
[8] *que*, om. C.
[9] *si placet vobis, nos*, A, C; *nos, si placet*, with *nobis* interl., Z.
[10] *officio . . . exigit*, om. C.
[11] *nostris*, om. C.
[12] *quibuscumque*, A, C, O; *quocumque*, L.
[13] *salvo*, om. C.

CLV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Gileberto Londoniensi episcopo.

(A. 10; O. ii. 4; Z. i. 64; Lup. i. 68; Thom. 129.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, venerabili fratri Gileberto, eadem gratia Londoniensi episcopo, magis in Christo gloriari quam in sæculo, amplius sperare in Domino quam in mundi amplexibus.

Licet tibi, jam diu est,[1] plura scribere debuerimus, quoniam materia multa est, elegimus[2] [tamen][3] ad præsens dicendi compendium, ut inter hæc initia brevibus tibi quod sentimus aperiamus. Nulla forsitan pro nobis, vel pauca, sed aliqua tibi de te et pro te, in instanti mandare curamus, reducendo tibi ad memoriam qua conscientia sustinueris, qua animi patientia dissimulaveris, injuriam Deo illatam in nobis,—nobis propter Deum, tibi etiam in nobis,—dum traheretur iterum ad tribunal principis,[4] cum iterum pararetur[5] Dominus Jesus crucifigi in nobis. An ut tua, te, et tuos servare illæsos[6] ab onere confiscationis, ab[7] incommoditate exsilii? Certe non sic se Christus servare voluit, cum etiam animam suam pro suis poneret, quorum ipse frater et caro est, nobis relinquens exemplum ut et nos similiter faciamus. Non sic apostoli, qui non timuerunt fidem[8] Christi et nomen protestari coram principibus et potestatibus sæculi, in vitæ suæ discrimen et carnis. Hæc tibi dicimus de radice caritatis, non de rancore aliquo,

Reproof and advice.

[1] *est*, V, O, A. Z; *et*, L.
[2] *elegimus*, V, A, Z; *eligimus*, L.
[3] *tamen*, A; om. Z, L.
[4] Perhaps *præsidis*, as in the next letter the word *præsidem* is used in the same connexion.
[5] *pataretur*, V (possibly *pateretur*).
[6] *illos*, O.
[7] *ab*, O, A; *ac*, L.
[8] *fidem*, V, O, A; om. L.

ut vel sic revocatis[1] ad animum et[2] conscientiæ macula vitioque patientiæ (si tamen in ea vitium esse potest, quam[3] certius, ut pace tua dixerimus, credimus debere dici de more loquendi remissionem vel negligentiam) penes te confundaris commodius de sustinentia non parum exemplo damnosa, et apud Deum et[4] homines effectuosius repares famæ tuæ integritatem, affectuosius pœnitendo de hujus patientiæ vitiose[5] commisso. Hujus rei gratia hortari te cupimus, ne gloriam mundi quasi stantem aspicias, ne plus tibi aut pro te aut pro tuis tua diligas, quæ revera non tua sed Christi pauperum esse debent et sunt, ut ad verum veniatur; et sic te et tua, ea tua quæ sic dicimus, perdas: ne blandiens præsens prosperitas sui finem tibi abscondat, et adversitas sine fine succedat. Alternæ enim sunt rerum vicissitudines, faciliaque de successibus prosperis lapsus est in contrarium. Ne lætitia temporalis luctum tibi æternum et operiat quem parit, et pariat quem operit. Ne mors longe a te esse putetur, et præoccupet improvidum, et vita, dum longa[6] exspectatur, deserat male conscium, sicut scriptum est, "Cum dixerint, Pax et securitas, tunc subitus veniet[7] "interitus, tamquam in utero habentis, et non effu-"gient." Hæc nos tibi scripsisse credas ad majorem cautelam, ut habita tecum ratione præteritorum, præsentium, et futurorum, sic corrigas errata, ut de correctis[8] gaudeas, et, de gaudio tuo fraterna tibi caritate congaudentes, fructum gaudii et nos consequamur sentiendo, et sentiamus consequendo. Valete.

---

[1] *revocatis*, O, A, Z; *revocetis*, L.

[2] *de*, ins. L; om. O, A.

[3] *quam*, O, A; *quod*, L.

[4] *ac*, L.

[5] *vitiose* (which may mean either *vitiose* or *vitiosæ*), V, A; *vitioso*, L.

[6] *longa*, O, A, Z; om. L.

[7] *veniet*, Z, L; *veniat*, A, O. ("Repentinus eis superveniet inte-"ritus, sicut dolor in utero habenti." I. Thess. v. 3.)

[8] *correctis*, O, H; *correptis*, L.

CLVI.

Epistola Herberti Boshamensis ad Alexandrum papam in persona Thomæ Cantuariensis archiepiscopi in exsilio positi.

(P. 20; Herb. 20.)

Domino et patri suo A[lexandro], Dei gratia summo pontifici, ejus filius T[homas], Cantuariæ dictus episcopus, abundare fortitudinis spiritu.

Omne gaudium existimo, dilecte pater, eo quod tribulationum vestrarum ego particeps esse meruerim, sperans quoniam, sicut fui socius passionis, sic ero et consolationis. In Christo namque Jesu cooperante confido, et bonam nobiscum [spem][1] reporto, quia eo duce perveniemus ad bravium qui nos movit ad cursum, et eo jubente sub regimine vestro perveniemus ad portum qui movit procellæ spiritum. Dixit enim et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus; ascendunt usque ad cælos. Sed quid? Post usque abyssos descendunt; nam fluctus maris sunt, et ecce qui ecclesiasticæ pacis auram turbaverunt, turbati sunt et moti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est. Effusa est contentio super principes, et erraverunt in invio et non in via. Nam sicut verbum celebre est, et litteris mihi significatum accepi, insignis ille schismaticus qui singularem quærit in mundo principatum, multos vero in[2] errore consortes, animo mirabiliter consternatus est, conquerens se ab homine (sicut dicit) iniquo et doloso deceptum, Anglorum rege, eo quod secum in veritate non steterit, præsertim cum statuerit quod absque occasione post festum beati Michaelis ad octo dies veniret[3] ad colloquium suum,

The emperor complains of king Henry. See p. 185.

[1] *spem*, om. P.

[2] *merore*, P, with correction, *in errore*.

[3] *venire*, G.

et jurare faceret sexaginta episcopos antipapæ illi Guidoni Cremensi; nunc vero occasionem quam amovit prætendat, guerram videlicet quam in Wallia habet. Hinc, sicut aiunt, dissolvetur omnino amicitiæ fœdus quod constat in Christi morte contractum. Squama siquidem squamæ conjuncta est, sed spiraculum vitæ non ingredietur per eas; nam Dominus est qui dissipat consilia gentium et reprobat consilia principum. Et adhuc litteræ multum constanter asserebant quod Treve[re]nsis[1] et Magdeburgensis et Saxeburgensis[2] cum quibusdam suffraganeis suis, et filius regis Conradi, et dux Orientis avunculus ejus, et dux Bertolphus[3] de Ciringia, et dux Welpho, et Fredericus frater domini Maguntini, et alii quamplures fautores juraverunt de novo imperatore faciendo, nisi iste de parte ecclesiæ et libertate Alemanniæ ad eorum arbitrium steterit. Præterea ille alius, qui parvitatem meam, immo in me celsitudinem vestram, tam pertinaci mente et tam gravi persequitur plaga, confusione duntaxat et pudore induitur, eo quod in abundantia virtutis suæ adversus inerme hominum genus exbraccatum et pannosum prævalere non possit, quem et gravant multiplices suorum defectus, nec minus sumptus quotidiani, utpote qui in gente inculta et tenui nequaquam alia valeat invenire spolia præterquam hostium capita. Unde et periculosa congressio ubi redemptio corporis non nisi anima est, et grandis sollicitudo ubi dies singuli cum mortibus quotidianis exspectantur et sumptibus. Nudiustertius ad Christianum illum Francorum regem Ludovicum venerabilis frater noster Rotomagensis archiepiscopus destinatus venit. Quem admonitione sedula, crebra prece, et persuasione multa, de confœderatione facienda cum Anglorum rege in aure sollicitans, convocatis omnibus

Henry's difficulties with the Welsh.

Interview of the archbishop of Rouen with the French king.

[1] *Trevensis*, G.
[2] *Salisburgensis* (of Salzburg) ?
[3] Berthold of Zähringen.

qui tunc intererant, palam responsum tulit, dicente rege quod Anglorum rex satis ei fuerat obligatus, et adjiciens . quod de cætero nunquam cum eo novum amicitiæ fœdus contraheret, si non prius quodcunque imperatori juraverat, id totum objuraret.[1] Rex ita coram omnibus, quasi pro jam facto hominem deridens, et ad perjuria facilem notans; Rotomagensis vero respondit Anglorum regem imperatori nil contra Francorum regem seu regni ipsius coronam jurasse, et in hunc modum discessit. Hæc omnia mihi ipse rex Francorum significavit. Intimatum etiam mihi est quod jam dictus frater Rotomagensis litteras a rege Angliæ recepit, quibus contineatur regem velle ut revertar in Angliam, si tamen judicio episcoporum terræ et aliorum quos vocaturus sit me super his quæ objiciet supponere velim. Præterea de consuetudinibus, immo de subversionibus illis quas redegit in scriptum, nullam, sicut asserit, arbitratur iniquam seu legi Dei adversam. Siqua tamen fuerit, id quorundum fratrum nostrorum coepiscoporum, quos jam ipse selegit et designat, committet examini, videlicet Eboracensis archiepiscopi, Londoniensis episcopi, Wigorniensis episcopi, Herefordiensis, aliis citra mare adjunctis, Rotomagensi archiepiscopo, et episcopo Baiocensi. Appellationes vero ad vos omnino difflitetur inhibitas; has etiam regis litteras Rotomagensi[s] cum suis propriis (ut mihi relatum est) vestræ jam sanctitati transmisit. Quia[2] certe factum præsumitur rege conscio et volente.

Proposals for a reconciliation.

Accepi etiam fratrem nostrum Londoniensem itidem vestræ beatitudini litteras quasdam destinasse, quibus doceatur regem (sicut dicit) nequaquam me coegisse ut terram exirem, et potius velle nunc reditum meum, si tamen judicio paream super his (sicut jam diximus) quæ mihi objecturus sit. Id etiam demum in litteris

Caution against misrepresentation.

[1] *abjuraret?* | [2] *Quod?*

supplicat, ne terra sub interdicto ponatur; et ideo nunc, pater sancte, evigilet discretio vestra, nam singula verba hæc retia sunt, quæ frustra ante oculos pennatorum jaciuntur. Quale est enim quod, inter præfatos episcopos, illos iniquarum legum quærit examinatores qui fuerunt auctores, præterea cum non sit minorum judicum discussio hæc, quorum super ecclesiasticis nulla sanctio nullave interpretatio, dispensatio vero in paucis, commissa est. At vestra in his singularis consideratio est. Quod vero appellationes diffitetur inhibitas, lingua certe æquitati favet, sed manus multum adversa est. Nec est enim qui auderet ob appellationis suffragium singularis primatus tui nomen confiteri in terra. Trahuntur passim omnes ad curiam, sicut populus ita et sacerdos, et Christus a Pilato judicatur adhuc. Quod vero de reversione mea significat, interposita conditione præfata, oculi ejus in pauperem respiciunt, sed insidiatur quasi leo in spelunca sua. Insidiatur certe ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum. Evigilet se igitur patris mei sapientia ad istos qui mihi tenduntur laqueos, et attendat quanta sit persecutio mea violenta et fraudulenta, ubi vis et dolus co-operantur,[1] ubi malitia potentiam sociam habet. Unde et vereor sciens et prudens mihi injicere compedes, intercipi laqueis, incidere foveam; vereor me secundo in flammam mittere. Transivi semel per ignem et aquam; secundo jam opus erit ut pro incerto vel nullo commodo certis me opponam periculis, præsertim cum in illo conventu nequaquam liceret mihi dicere veritatem impune, qui pro jam dicta veritate et apostolicæ sedis obedientia tantam jam sentio severitatem, ut a filiis Effrem, qui mecum arcum intenderunt, sed sine me in die belli conversi sunt, arguar perjurium incurrisse et majestatem regiam minu-

[1] *comparantur*, G.

isse. At satis impudenter militem in prælio dimicantem objurgat mulier nens [1] in domo.

Quod vero dicit dominus rex, me minime coegisse ad exitum, spero non esse opus nunc quasi de novo exitus mei astruere causas, allegare metus argumenta, et fugæ meæ apologeticum scribere. Nec enim reor, benigne pater, a memoria vestra excidisse quot et quanta sustinuerim in profundo pericula, ex quo jubente te remigavi in altum ut retia laxarem in capturam, in tam gravi vitæ meæ naufragio ut relicta sindone nudus vix evaserim, demum in laboribus plurimis ad sinum misericordiæ vestræ velut ad portum voluntatis [2] deductus. Quod etsi ego siluero, mundus clamat. Forte et dum ista recolo, et quæ mundus novit loquenti, vestra compatitur mihi clemens paternitas. Qui cum essem nutritus in palatio, contubernalis et condiscipulus augustorum, solus tamen pastorales sudores aggressus sum, solus attentavi resistere, solus Christi injurias propulsare, solus Patris mei nomen confiteri in terra, et ideo torcular calcavi solus. Præterea nulla ratione nisi prius præstita impunitate corporis mei reverterer ad gentem quæ quærit animam meam, facta etiam ex integro mihi et spoliatis pro me ablatorum restitutione. Nam recolat, quæso, discretio vestra, quanta rerum damna tempore istius regis sustinuerit Anglorum ecclesia in episcoporum expulsionibus, prius expulso sanctæ recordationis Joanne Wigornensi episcopo, post venerabili fratre meo, filio vestro, Henrico Wintoniensi, qui sine omni restitutione plus quam tria marcarum millia perdidit. Unde et usque adhuc facilitas veniæ tribuit securitatem delinquendi. Sed faciant cum domino rege adversus parvitatem meam quantum Deo permittente libuerit et licuerit; includant, excludant, proscribant: ego certe

Reference to Stephen's reign.

[1] *meus*, G.

[2] *voluntatis*, G (Ps. cvi. 30); *volutatis*, P.

Dei gratia inspirante et prosequente[1] decrevi pati pro lege Dei mei, nec ullo cogente metu seu favore aliquo eorum unquam ero consentaneus in culpa, quorum nolo esse consors in pœna. Decrevi etiam satius in exsilio mori, quam tribuere hoc exemplum grassandi in dotem viduæ et patrimonium Crucifixi. Tu vero de cætero, sancte pater, memento quia pater es cujus est misereri semper et parcere; nec attendas flagellum meum quia homo valde peccator sum. Sed si manus Domini tetigit me et adhuc extenta est super me, permitte me solum ebibere calicem miseriæ meæ. Respice super filios tuos, qui mecum sine causa tam dire, tam inhumane, proscripti sunt et ejecti; quia, licet sint feliciter miseri quos constat non meruisse quæ perferunt, ipsorum tamen tribulatio meam miseriam cumulat. Respicias igitur, pastor bone, super oves pascuæ tuæ. Vestrum enim est oves errantes et dissipatas per nebulas et avia deserti quærere et ad pascua reducere. Quia Christi vicarius es, opus id probet. Leva manus in superbias eorum qui malignantur in sancto. Increpa feras arundinis; dissipa gentes quæ bella volunt; confringe in die iræ tuæ reges et in nationibus judica, ut, quemadmodum es pater misericordiarum, sis et dominus ultionum, judex justus et fortis, terribilis et auferens spiritum principum, terribilis apud reges terræ; ut sicut Christi te scimus vicarium, Christi ministerium impleas. Oro igitur et iterum oro, vicarius Christi, christus Domini, Christi injuriam amodo ne dissimulet. Verum verbum illud tritum jam et commune mihi suspectum est quod sapientibus nostris caro revelavit et sanguis: "Exspecta," inquit, "reexspecta; non est "tempus vindictæ sed sustinentiæ in tanta" (inquiunt) "multitudine inimicorum ecclesiæ." Oro, pater, sustine paulisper et supporta me tantæ majestati non tam temere quam timide hæc loquentem. Mira certe,

Appeal to the pope's pity.

Answer to argument from multitude of opponents.

[1] *persequente*, G.

immo monstruosa, sapientia hæc, ut tunc sine causa portetur gladius sacerdotii, quia multi sunt adversarii Christi; quasi athletis Christi ad tempus cedere, curvare genua, solvere manus, et gladium in vaginam convertere, tutius sit adversariorum multitudine territis. O cæca mundi sapientia, supina nimis et crassa, enervans omnem fortitudinem fidei, suffocans censuram judicii, et quæ lucernam justitiæ ponat sub modio. Pro quibus propheta Helysæus,[1] clamans ad Dominum, supplicat, "Aperi, Domine, oculos eorum, ut videant "quia plures nobiscum sunt." Non diffiteor tamen persæpe parendum tempori, interdum aliqua dissimulanda, sustinenda multa, dispensanda vero nonnulla; sed[2] id quidem bene fieri si salva justitia fiat. Sed ut taceam tam durum[3] et nostris temporibus inauditum, tam[4] dirum exsilium meum,[5] ubi unius percussione tot et tanti mulctantur, et multa alia enormia quæ in Anglorum fiunt ecclesia, quomodo erit salva justitia, ubi secundo vinctus ducitur Christus ante præsidem, ubi et Petro adimitur sui apostolatus officium? Nam passim trahuntur clerici ad judicia sæculi, sacerdotes ligandi et solvendi potestatem libere exercere non audent. Age igitur, homo Dei, quorum tenes hæreditatem induere fortitudinem: excute te, fili excussorum, accingere gladio tuo super femur tuum; exturba et dissipa tuam hæreditatem dissipantes, ne potestas tanta sine causa gladium portet, nunc præsertim cum in Christum Malcus, et in vasa templi Balthasar, manus extenderit. Nam confido in Domino quia, ut viderit gladium venientem super terram, buccina insonante inimicus ille convertetur in fugam, qui eo quod exadverso non ascenderimus gloriatur nos terga præ-

Exhortation to vigorous action.

[1] *Helysæus . . . supplicat*, om. G.
[2] *at*, G.
[3] *dirum et Christianorum principum temporibus*, G.
[4] *tam dirum*, om. G.
[5] *meum*, om. G.

buisse et linguas taurorum abscidisse; sicut propheta suus Merlinus inter cætera istud longe ante de eo (sicut gloriatur) vaticinatus est: "Et linguas," inquit, "taurorum abscidet." [a] Qui tamen nunc ex solo metu, et tuæ majestatis offensa, dolo et calliditate quadam se humiliat. Nam viri callidi et dolosi proprium esse solet tunc humilitatem prætendere cum metus in causa est, vel aliquid obtinere voluerit. De qualibus Scriptura dicit, "Est qui humiliatur [1] nequiter, et interiora "ejus sunt plena dolo." Tu igitur, princeps Christianæ militiæ, expergiscere; gladium tuum amodo non recondas, sed exseras, præsertim cum alter ei [2] immineat gladius, non verbi dico sed ferri, ut ita uterque ecclesiæ serviat. Nam propterea irritavit te, domine, quia dixit in corde suo, "Non requiret;" immo, quod verius, Non audebit (inquit) requirere. Sed exsurge, domine, in ira tua, et retribue abundanter facientibus superbiam et murmur universæ terræ pro sanguine meo; adversum te ulterius ne dissimules, aut, si murmur terræ non audis, exaudias clamorem sanguinis; clamavit enim sanguis meus ad te de terra. Age ergo, vindica sanguinem servorum tuorum, non unius dico sed multorum. Memento quia brevis est dies tuus; ideo operare dum in die es, dum in via es, dum adhuc in pugna es. Non differas ultionem quia tempus justitiæ est; [3] non recondas gladium quia tempus belli est; non abjicias sarculum quia tempus putationis est, ut tanquam prophetarum filius facias opus prophetæ, evellas et destruas et dissipes et ædifices et plantes, si quo minus sanguis meus ab omnium Judice de manibus tuis requiretur. Hæc prædico tibi et iterum prædico, ad justitiæ ostium pulsans, ne, si forte ab hac

Psalm. x. 13.

[1] *humiliat se*, Ecclus. xix. 23. *ejus*, G.

[2] *ei*, P.

[3] *es*, P.

[a] "Stragem non minimam de "obstantibus facient, et linguas "taurorum abscindent." Prophetia Merlini, fol. 2*, Francof. 1603.

luce ad regnum tuum migraveris, improperetur tibi a cælesti militia quod filium tuum in profundo, in tam gravi naufragio, ad te clamantem dereliqueris, nec periclitanti pro te apposueris manum. Ubi et interrogabit te summus omnium Judex cur non posueris animam tuam pro me, qui Ipsius exemplo meam jam semel posui pro te, Ipse vero pro me et te. Ubi etiam interrogabit te summus ille omnium Judex quare justitiam et veritatem tuam absconderis, vel ad tempus etiam conculcari sustinueris, quasi impotens sit primos et graves adversantium sibi impetus sustinere, nisi Ipse in primis conculcetur qui et justitia et veritas est. Nisi fallor, nullus erit tunc locus dissimulationis in tam[1] liquido judicio veritatis, ubi ipsa Veritas judex. Dispensatio quidem seu dissimulatio in cæteris quidem utilis est, si non violetur justitia; alioquin plurimum timoris habet, modicum fidei, fortitudinis nihil. Unde et quidam ait, "Agnosce vocem ejus, quia "de parentibus tuis est." Verbum Dei non est alligatum; noluit dispensare, noluit dissimulare, donec carcerales evasisset angustias, donec solveretur a catena; sed cum omni fiducia operabatur in vinculis, non dico ne periclitaretur, sed ne etiam minus dilataretur justitia. O quam felicia illa apostolorum tempora, quando nec purpurati nec infulati nec deaurati incedebant, non micabant gemmis, non florebant sericis, non pennis coronabantur, non auro argentove suffarcinati, non stipati mitratorum corona, nec erant examina[2] ministrorum. Tunc absque velamine inde se nudos contemplabantur quod homines nati essent ad laborem, non ad honorem, ad miseriam non ad gloriam. Memor esto, sancte pater, hujus tam sanctæ cognationis tuæ, quæ fuit ab initio. Consideres opera[3] Adriani, Anastasii, Eugenii, sed præ cæteris Petri et Pauli, et alio-

[1] *causa*, G.

[2] *examine*, G. Perhaps *corona erant, nec examine.*

[3] *opera*, repeated, G.

rum in istorum catalogo, a quibus tota tua emanavit tam generosa posteritas, ut in auro intextis et sericis agnoscas te excussorum filium et piscatorum hæredem. Puto si isti parentes tui mecum adhuc in carne viverent, adjuvarent et naufraganti filio apponerent manum. Nec ob id ista locutus sum quin sperem te facturum similiter, qui tibi tam nobile genus vendicas constantia animi, fortitudine fidei, et præclara morum hæreditate. Spero quidem nec hæsito quin, te duce, te rectore, navicula mihi credita in portum[1] voluntatis[2] deducatur, et procella mea statuatur[3] in auram.

CLVII.

Alexander papa Gileberto Londoniensi episcopo.[a]

(O. ii. 45; A. 51; Lup. i. 74; Thom. 284.)

Admonition as to duty.

Sæpe nobis a pluribus ea de te proponuntur quæ religio tua nullo modo desiderat, vel habitus exterior demonstrat. Quæ utique, si veritate subsistunt, animum nostrum vehementer conturbant, et spem et opinionem quam de tua religione habebamus, omnino subducunt. Non enim gratia vel amore vel metu alicujus officium tuum debes negligere, et ecclesiasticam postponere libertatem, sed pro justitia te decet sicut immobilem columnam ecclesiæ viriliter et constanter opponere, et Dei timorem omnibus anteferre. Tanto namque te convenit caritatis fervore accendi, ut contra vitia et oppressiones ecclesiarum non solum cla-

[1] *portu*, G.
[2] *voluptatis*, G, here; but see p. 289, n. 2.
[3] *statuetur*, G.

[a] Jaffé doubtfully refers this letter to 1166; Dr. Giles places it in August 1161.

mare debeas, sed etiam vocem tuam quasi tuba incessanter exaltare, illud propheticum semper præ oculis habens, "Nisi annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, "sanguinem ejus de manu tua requiram." Quapropter, si ea in te fore cognoscis quæ nobis sunt relata, ipsa studeas maturius emendare, et talem te de cætero exhibere, quod nulli ad nos sinistri referantur rumores, et justitia ecclesiastica non possit occasione tua quomodolibet deperire. Quoniam si talia ulterius de te pro certo audierimus,[1] ea nulla ratione dissimulabimus, sed in te, licet inviti, amaritudinis nostræ incendium gravius exstinguemus.

Case of the parish of Hardington (?)

Ad hæc causam quæ inter filium nostrum Ricardum, latorem præsentium, et Willelmum[2] nepotem ejus super ecclesia de Hardentona et aliis vertitur, venerabilibus fratribus nostris Cicestrensi et Wigornensi episcopis sub certa forma commisimus cessante appellationis obstaculo terminandam; ideoque fraternitatem tuam per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus quidquid prædicti episcopi inter eos de querelis ipsorum, et de illis qui eundem Ricardum mutilaverunt, atque de capella de Drinford, quæ in enorme damnum veteris ecclesiæ de Hardentona dicitur ædificata, communi assensu statuerint, vel alter eorum, si alius interesse non poterit, ratum et firmum habeas, et illud facias omni appellatione et contradictione remota firmiter observari.

Peter pence.

Ad hæc discretioni tuæ præsentium significatione mandamus, ut denarium beati Petri, qui nobis de Anglia debetur, ad abbatem Sancti Bertini sub certo pondere et numero transmittas. Illud autem nolumus discretionem tuam latere, venerabilem Bartholomæum fratrem nostrum, Exoniensem episcopum, nobis trans-

p. 202.

p. 210

[1] *audierimus*, A; *audiremus*, Z, L.

[2] *W.* (initial), Z.

missa relatione significasse, quod denarium ipsum non imminuit,[1] sed tibi primus aut inter primos denarium eundem integre de episcopatu suo[2] persolvit. Unde miramur quod eum non habuimus. Et idcirco volumus ut quod defuit de præterito suppleatur,[3] et pro præsenti fideliter et integre recolligatur.[4]

CLVIII.

Alexander papa Rogerio[4] Eboracensi archiepiscopo et omnibus episcopis Angliæ.

(MS. Vat.* 130; Liverani 247; Z. i. 16; A. 50; O. ii. 24; Lup. i. 160; W. Cant. 60; Thom. 167.)

Jan. 28, 1166.[a] Privileges of Canterbury to be respected.

Eam quam[6] ex injuncto nobis officio, de universorum jure in sua integritate servando, curam tenemur[7] et sollicitudinem gerere, ad illorum justitias, qui in partem[8] sollicitudinis nobis commissæ a Domino sunt vocati, quanto in gradu sublimiori exsistunt, tanto frequentius retorquere debemus, et[9] super his majorem diligentiam et curam propensiorem habere. Hac siquidem consideratione inducti fraternitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus,[10] et in virtute[11] obedientiæ injungimus,[12] quatenus super his[13] quæ ad ecclesiæ Cantuariensis jura, dignitates etiam,[14] aut liber-

[1] *imminuit*, V; *imminuunt*, L; *non imminuit*, O, A, Z.
[2] *suo*, om. O, H.
[3] *suppleatur*, A (by correction); *suppleant*, L.
[4] *recolligatur*, A (by correction); *recolligant*, L.
[5] *Rogerio . . . et*, V*; om. L.
[6] *Tanquam*, L, for *Eam quam*.
[7] *tenemus*, Liv.
[8] *parte*, O, Liv.
[9] *et*, om. L.
[10] *præcipimus*, for *præcipiendo mandamus*, Liv.
[11] *vi*, L.
[12] *mandamus*, Liv.
[13] *iis* for *super his*, L.
[14] *et*, Liv.

[a] Jaffé. Brial's date is 1167.

tates spectare noscuntur, vos sine conscientia et assensu venerabilis fratris nostri[1] Thomæ, ejusdem ecclesiæ archiepiscopi, intromittere nullatenus[2] præsumatis, nec occasione appellationis, quam contra eum ad nos fecistis, id[3] aliquatenus attentetis.[4] Quod si aliquis vestrum contra hoc præceptum nostrum quolibet ausu venire præsumpserit, ita in eo excessum istum[5] studebimus, Domino[6] auctore, graviter vendicare, quod pœna docente cognoscat[7] quoniam periculosum fuerit apostolicis contraire præceptis. Datum Laterani, quinto kalendas Februarii.

CLIX.

Alexander papa ad universos suffraganeos Cantuariensis ecclesiæ.[a]

(Z. iii. 102; G. Fol. 339.)

Thomas, as legate, has a right to hear all causes.

Cum non ignoretis venerabilem fratrem nostrum Thomam Cantuariensem archiepiscopum vobis non solum metropolitico, sed etiam legationis, jure præesse, mirabile satis est quod quidam vestrum, sicut audivimus, asseverare præsumunt quod idem archiepiscopus nullam causam de episcopatibus vestris sive metropoleos sive legationis jure audire debeat, nisi per appellationem perferatur ad ipsum. Sane licet forte metropolitico jure non debeat causam de episcopatibus suis,[8] nisi ad eum per appellationem deferatur, audire,

[1] *vestri*, L, Liv.
[2] *non*, Liv.
[3] *aliquid*, Liv.
[4] *acceptetis*, L.
[5] *istud*, Liv.
[6] *Deo*, Liv.
[7] *agnoscet*, L.
[8] vel *vestris*, interl. Z.

[a] As this letter mentions the Archbishop's legation, it ought to be placed later. Jaffé dates it 1168–70.

legationis tamen obtentu universas causas, quæ de ipsis episcopatibus per appellationem vel per querimoniam aliquorum perveniunt ad audientiam suam, audire potest et debet, sicut qui in provincia sua vices nostras gerere comprobatur. Mandamus itaque vobis atque præcipimus quatenus causas, quæ de vestris episcopatibus ad eundem archiepiscopum perferuntur, ejus judicio relinquatis, nec quemlibet clericum vel laicum vestræ jurisdictionis detrahere vel impedire tentetis quominus causas suas ad præfatum archiepiscopum, si voluerit, possit transferre.

CLX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Alexandrum papam pro fratribus de Novo Burgo.

(O. ii. 262; A. 294; Z. v. 75; Thom. 28).

For the monks of Newburgh against the archbishop of York.

Quanta mala sanctis fecerit viris, et jugiter faciat, Eboracensis archiepiscopus, tum a multis, tum a præsentium latoribus, discretionem vestram credimus audivisse. Auget audaciam hominis quod hactenus omnia pro libitu gessit, impune credens universa licita quæ videt inulta; nec credit judicem esse in Israel, qui super tot, tantis, et tam manifestis excessibus nunquam venire visus est in judicium, aut mirabilium suorum reddere rationem. Confidit in multitudine divitiarum, quas supra modum congessit, augens,

Hor. Ep. I. i. 66.

"Si potuit, recte, si non, quocunque modo rem."

Pauperibus his qui urgente necessitate, (sicut a viris plenis fide didicimus,) ad sedem apostolicam confugerunt, nunc demum dentes et ungues infixit; nec desistet quin spoliet, mactet, et perdat, nisi iis clementia domini papæ et nostra subveniat. Et quia vestræ virtutis est et consuetudinis liberare pauperem a potente, et egenum a diripientibus eum, causam præsentium

pietati vestræ attentius commendamus, rogantes quatenus illum apostatantis angeli imitatorem dejiciatis et eliminetis, ne polluat ulterius sancta sanctorum. Ecclesiæ Dei nulla major potest evenire calamitas, quam si in eam insurgant qui ei pro debito officii debuerant patrocinari, et pro ipsa in articulo necessitatis ponere animas suas. Sentit [1] hoc ab annis pluribus ecclesia Anglicana, in qua vix invenitur [2] iniquitas quæ non egressa sit a senioribus qui videbantur regere populum, et ab his qui ecclesiæ beneficiis nutriti, provecti sunt et ditati, adeo quod [3] jam impudentissimus error invaluit, ut pontifices evangelium erubescant, et glorientur se carnificium exercere, non tamen pecora immolantes, sed fratres suos, pro quibus Dei Filius immolatus est Christus. Nec timent ut hæc requirantur ab eis, sperantes in multitudine divitiarum suarum, et præsumentes de familiaritate sæcularium potestatum. Nam si quis patrum velit imitari vestigia, et in operibus suis episcopi faciem conetur exprimere, statim non modo contemptui, risui, sed et plurimis periculis, patet; cæteris tamen omnibus graviora sunt quæ a falsis fratribus inferuntur. Quis eorum signifer sit, quis fuerit inter regnum et sacerdotium auctor discordiæ, quis exstiterit rancoris et totius perversitatis incentor, perspicuum est ab operibus suis; sed quia nos causa illa contingit, injurias et damna ecclesiæ Dei et nobis et nostris illata Illius reservamus examini, qui ait "Mihi vindictam et ego retribuam," et vestro, quem constituit dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ. Interim vero causam fratrum de Novo Burgo, et clericorum qui cum ipsis ad pedes majestatis vestræ confugiunt, paternitati vestræ attentius commendamus, rogantes quatenus eos, (sicut a

---

[1] *Sentit*, A; *Sensit*, G.
[2] *invenitur*, om. O.
[3] *quod*, O, A; *que*, G.

viris probatæ fidei accepimus), et[1] injuste oppressos dignatio miserationis apostolicæ[2] consoletur. Nisi enim pietas vestra subveniat, religiosis domibus, prout vobis viva voce plenius referent, excidium imminet, nec diu stare poterunt ante faciem tribulantis. Iterato enim contra Altissimum se Lucifer erexit, ponens sedem suam ab aquilone, ibidem Christi[3] mutilaturus, quia totum occupare non potest, imperium, nisi vicarius Petri occurrat, in spiritu et virtute Heliæ conterens malleum universæ terræ.

CLXI.

Arnulfus Lexoviensis episcopus ad Alexandrum papam.

(Arnulf. Ep. 3; J. 43.)

King Henry's complaints against the pope.

Regressus ab Anglia ad pedes vestræ beatitudinis amplectandos debui cucurrisse, sed exspectanda fuit occasio qua me magis traxisse necessitas videretur quam devotio perduxisse. Animus siquidem principis nostri aliquantulum ab ea qua sanctitatem vestram olim complexus erat caritate descivit, adeo ut inter familiares suos quandoque conquestus sit se minorem in vobis quam speraverat gratiam invenisse.

Ait in opportunitatibus suis vos esse difficilem, in postulationibus scrupulosum, acceptos vobis esse et jugiter in curia demorari quosdam qui mendaciis suis gloriam regiæ serenitatis offuscant; convenire siquidem ad apostolicam sedem ex multis partibus multos, quorum aures illi pravæ veneno malignitatis inficiunt, ut sic opinionem ejus quasi transmissa ad omnes gentes delatione denigrent.

---

[1] *et*, A, Z; om. G.
[2] *apostolicæ*, O, A; om. G.
[3] *Christi*, O, A; *Christum*, G.

Furtive quidem id agi, ut, iniquitatis operante mysterio, quanto magis res silentio premenda dicitur, tanto diffundatur in plures, quantoque secretius agitur, tanto sit efficacior ad nocendum. Non tamen arbitratur id de vestra conscientia vel voluntate procedere; sed eis de diuturna apud vos commoratione paratur occasio, et audaciam comparat assiduitas impunita fallendi. Addit impetratu facile quidquid ab ejus æmulis imploratur, vota autem ejus exquisita subtilitate discuti, vel tædiosa dilatione suspendi. Si quos ergo de suis (viros auctoritatis loquor) ad præsentiam vestram venire contingat, hi qui familiarius ei assistunt incertum suspicionis malum fallaci statim adulatione confirmant. Consuevit enim illud hominum genus de minimis maxima fabricare, et, sicut inter eos nulla fides est, sic nullus veræ caritatis affectus; uniuscujusque studium est alium quibus poterit modis excludere, ut solitariæ sibi familiaritatis privilegium gaudeat acquisisse. Accessurum sibi putant quidquid alii fuerit derogatum, proventusque suos reputant aliorum semper utilitatibus obviare. Ego igitur, qui quantum sit damnosa suspicatio principum, licet innocens, frequentibus detrimentis agnovi, occasionem censui postulandam qua vel[1] ab eo sicut quandoque mitterer, vel aliqua me trahere necessitatis instantia videretur. Quod[2] quia differebatur (nihil enim onerosum mihi vestræ gratia benignitatis imponit), mittendum duxi ut diligentis absentiam legatio suppleat, quæ benemeritæ majestati vestræ devotionem meam tam viva voce quam litteris repræsentet. Vester sum, sanctæ Romanæ tam verna quam filius, cujus me assidue reminiscor exhilaratum gratia, præventum beneficiis, honoribus ampliatum. Nihil unquam par tantæ dignationi referam, nihil dignum tot meritis exhibebo, sed etsi non debitorem operis exhibitio, perfecta tamen caritas consummatæ devotionis absolvit.

[1] *vel*, om. MS. | [2] *Quæ*, G.

CLXII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Arnulfus Lexoviensis episcopus.

(O. ii. 83; A. 88; Z. i. 72; Lup. i. 85; J. 75; Arnulf. Ep. 34.)

Venerabili et dilecto domino et patri suo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Ernulfus[1] Luxoviensis episcopus, ad prosperitatem et salutem Spiritu consilii et fortitudinis pervenire.

Compliments.

Magnam mihi lætitiam dignationis[2] vestræ litteræ contulerunt; omnibus siquidem diligenter[3] ter iterata lectione perspectis, nihil inventum est quod non aut humilitatem saperet, aut zelum justitiæ redoleret. Placuit mihi zelus vester quia ipsum robusta commendabat humilitas, mutuoque sibi invicem favore zelus et humilitas concurrebant. Sic enim oportet ut humilitas fervoris incendia temperet, et humilitatis modestiam zelus excitet et accendat, ne aut in pusillanimitatem descendat humilitas, aut in furorem zelus incitatus excedat. His ergo[4] sese invicem mutua caritate complexis, intellexi tertiam duabus accessisse constantiam, quæ sanctis initiis lætos exitus, et felices forti patientiæ repromittit eventus.[5] Hæc siquidem in vobis nec damna nec labores attendit, sed, omni studio sinceræ conscientiæ testimonium quærens, fortunæ simul et personæ naufragium minoris æstimat quam justitiæ vel virtutis.

The Archbishop misconstrued and misreported.

Arbitrabantur[6] aliqui, quorum malitia consuevit de aliena conscientia divinare quod nescit, opus vestrum de superbia, non de virtutis procedere veritate; affectare vos pristinos cancellariæ mores in hac quoque

---

[1] *Ernulfus . . . episcopus*, O, A; om. Z, L; *Venerabili . . . pervenire*, om. J.

[2] *dignationis*. O, J; *dignitatis*, A, Z, L.

[3] *diligenter ter*, A, Z; om. J; *diligenter*, om. L; *ter*, om. V, O.

[4] *ergo*, J; *igitur*, L.

[5] *eventuis*, V.

[6] *Arbitrantur*, J.

dignitate servare, ut nullus potentatui vestro, nullus audeat resistere voluntati. Gloriosum vobis fore, si procedentem olim de lubrico voluntatis alienæ potentiam vestro possetis nomini vendicare, cum rectius ecclesiasticæ dignitati reverentia debeatur quam officio sæculari. Sublimatum enim vos, et ad altiora Divina bonitate provectum, nec jam vos scabellum pedis, vel lateris etiam observare[1] consessum,[2] sed ipsius diadémati capitis imminere; quod scilicet adeo de vestra auctoritate pendeat, ut ipsius ad vos[3] principaliter assignatio et assignationis consignatio debeat pertinere. Idcirco sane vos inter initia regalibus obstitisse mandatis, ut in ipso crederetur universitas expugnata, cum nulla relinqueretur aliis fiducia resistendi, ubi regia non possent imperia prævalere. Addebant vos inter amicos aliquando dixisse non fovendos in principe inconsultos elatæ juventutis affectus, sed statim viriliter intemperantiæ resistendum, ne dissimulatio creet audaciam, vel insolentiam indulgentia prona confirmet, notos vobis esse omnes regalis[4] animi motus, quid levitatis[5] habeat, quid virtutis audeat attentare, ipsumque prudentiæ vestræ[6] magnificentiam nihilominus agnovisse, quam totiens in opportunitatibus utilem et in difficultatibus expertus sit efficacem; non repudiandum ab eo blandis adulatorum fallaciis consilium salutare, quo consueverit fulcire nutantia, complanare scrupulos, obstantia dimovere. Quæ verba cum ad regis notitiam malignitatis invidia detulisset, asserebant irrevocabiliter indignatum dixisse, quod totis utendum esset viribus, totis artibus obsistendum, quoniam ei de dignitate contentio parabatur. Impossibilem fore concordiam, quoniam neque vos destinata dimittere, nec ipse quidquam

---

[1] *observare*, A, O, Z; *conservare*, V, L.

[2] *concessum*, J.

[3] *nos*, L; *ad vos*, om. J.

[4] *regales*, O, A; *regalis*, Z.

[5] *lenitatis*, J, O, A, Z; *levitatis*, L (which seems preferable).

[6] *vestræ*, O, A; *tuæ*, Z, L.

vellet dignitati regiæ derogare. Igitur de incerto opinionis et malignitatis invidia procedente judicio, variæ dissidentesque sententiæ ferebantur.

Porro jam processu temporis omnis est sublata dubietas, propositique vestri sanctitas evidentibus argumentis innotuit, adeo ut boni certe compatiantur et gaudeant, et debita cœperit operire confusio malignantes. Certum est hoc, et luce clarius apud omnes exsistit,[1] minoris reputasse vos divitias quaslibet, et perceptæ fastigium dignitatis, quam justitiam quæ ex Deo est, et gloriam ecclesiasticæ libertatis. Si enim favori Divino favorem præferretis humanum, et ad inducendos profanæ novitatis abusus vestra consentiret auctoritas, poteratis non solum cum summa tranquillitate degere, sed ipsi, etiam magis quam olim, principi conregnare; quod autem vestra familiarius interesset, vestro [2] temperaretur arbitrio, et exposito sanguine cæterorum domesticus status vester ex omni parte servaretur illæsus. Verum sanctitas vestra, debitum episcopalis officii recognoscens, maluit interim sequestrare potentiam, facultates exponere, ipsam quoque [3] personam quibuslibet injuriis patienter [4] offerre. Evangelicum siquidem illud fideli memoria retinetis, summi Pastoris [5] doctrina proditum, et firmatum exemplo, quod pro ovibus et fratribus nostris debeamus animas ponere, non de ipsorum detrimentis detestabilem lucri materiam comparare. Poterat autem onus distributione levari, si causa communis,[6] communi tractata consilio, communi suffragio niteretur; firmatam quippe concordia spiritus unitatem verum est vexationibus posse concuti, nulla tamen improbitate convelli. Igitur invalescente malitia, qui ad tempus crediderant, tenta-

---

[1] *extitit*, J.
[2] *vestro*, O, A, Z; om. L.
[3] *quoque*, A, J, O; *que*, L.
[4] *patienter*, V, O, A; om. *L.*
[5] *Pastoris*, O, A, Z, J; *Doctoris*, V, L.
[6] *communis*, om. *L.*

tionis tempore recesserunt, ducisque sui non tantum facti[1] sunt desertores, sed in castra hostium facto transfugio concesserunt. Si vero cœptis perseveranter[2] insisterent, et quoslibet patienter experirentur eventus, in semetipsam vehementia collisa recideret, et conceptos immanitas desperata frænaret affectus. Sed ubi pertractatis animis singulorum communi causæ privata prævaluit,[3] desperatio resumpsit audaciam, et sepultas[4] spes rediviva suscitavit denuo quæstiones. Verum tergiversantibus, immo prævaricantibus, universis ad standum ex adverso, et opponendum se murum pro domo Israel, virtutis vestræ magnificentia sola relicta est quæ redemptam semel sanguine Christi suo iterum sanguine redimat libertatem. Licet enim nondum usque ad sanguinis effusionem causa pervenerit, supplet tamen devotio meritum passionis, quæ personam vestram minis et terroribus non solum exposuit, sed objecit.

Et cum prorsus incredibile sit ipsum in vestram aliquid crudelius cogitasse[5] personam, tamen non satis poterat inter tot indignationis motus bonitas abscondita divinari;[6] præsertim cum[7] omnium rerum signa in vestram viderentur perniciem convenire. Speravit siquidem vos ad obsequendum terroribus inclinare, tantoque severius terrendum censuit, quanto a majori læsione censuit abstinendum. Denique si vestrum[8] voluisset impedire discessum, non serenitas aeris, non ventorum gratia, non tranquillitas maris, non vos nautarum industria, deduxisset; ubique enim vobis manus regiæ potestatis occurreret, cujus nec diligentia falli poterat, nec potentia circumscribi. Sed et quamdiu domestica vos complectentis insulæ brachia continerent,

[1] *facti*, om. J.
[2] *perseveranter*, V (by correction); *persèverantes*, *L.*
[3] *convaluit*, J.
[4] *sepulta*, J.
[5] *excogitasse*, J.
[6] *diutinari*, A.
[7] *ob*, ins. O, A; om. L.
[8] *vestrum*, J.; om. L.

neque vobis[1] tanta nocendi pateret occasio, nec tanta invidiæ materia garriendi. Nunc vero quibuslibet querimoniis silentia vestra præponderant, et quolibet improbior est fuga vestra congressu, dum vobis favorem publicum modestia vestra conciliat, et ipsum efficacius apud opinionem publicam typo quodam excusantis accusat. Mallet igitur, si animum ejus severior induravit affectus, præsentem frequentibus vexare molestiis, quam ad indulgentiam qualibet impunitate compelli. Mallet, si mitius aliquid quandoque proposuit, ut id liberalitati ejus in beneficium, quam patientiæ vestræ cederet in triumphum. Ad summam,[2] frequenti vobis est[3] consideratione tractandum quæ vestra causa sit, quis adversarius, quæ parti vestræ studia suffragentur. Et causæ quidem justitia manifesta est, quoniam pro ecclesiæ Dei libertate contenditur,[4] quam Ille semel in cruce liberator evicit, et redemptam impretiabili pretio universis, qui Ipsius nomine censerentur,[5] reddidit uniformem. Sicut enim una fides est, una est et libertas, quam identitas sacramentorum et operantis omnia Spiritus simplicitas consecrat et confirmat. In hoc quippe consistit unitatis ecclesiasticæ mirabile sacramentum, quod, sicut una fides est, unus Spiritus,[6] unum baptisma, ita est unum manumissionis perpetuæ testamentum, quo nos Divinæ bonitatis adoptio non tantum liberos efficit, sed etiam cohæredes. In[7] quo quotiens libertati detrahitur, constat fidei nihilominus derogari; quoniam mutua sibi invicem ratione connexæ eadem semper et dispendia sentiunt et proventus.

Danger of contending with King Henry.

Porro adversus eum vobis agendum[8] est cujus astutiam remoti, vicini potentiam, severitatem subditi, re-

---

[1] *nobis*, J.
[2] *Ad summam*, J, O; *Ad sumam*, V; *Adsumam*, *L.*
[3] *est*, A, J; om. L.
[4] *contenditur*, A; *contenditis*, L.
[5] *censentur*, J.
[6] *et*, ins. V, J, O; om. A, Z.
[7] *In quo*, V, O, A; *Et*, *L.*
[8] *agendus*, J.

formant; quem adeo crebri successus et fortunæ fecit gratia delicatum, ut quidquid non obsequitur, ducat injuriam; quem quanto moveri facilius, tanto sit difficilius mitigari; apud quem temeritatem non fovet[1] impunitas, sed indilatam delictis irrogat ultionem. Verum humilitati et patientiæ præstat se quandoque tractabilem: viribus non sustinet expugnari, sed[2] plane, quidquid fecerit, de voluntate videatur non de impotentia provenisse; quærit enim potius gloriam quam proventum. Quod in principe posset satis commendabile reputari, si gloriæ materiam virtus et veritas, non vanitas et dulcis usque in exitium[3] adulatio, compararet. Magnus est, multorumque maximus; quoniam nec superiorem habet qui terreat, neque subditum qui repugnet, nec alienis extrinsecus pulsatur injuriis, quibus ab innato domesticæ feritatis mansuescat affectu; sed omnes qui adversus eum contentionis causas habent, potius ad vanæ pacis fœdera peritura conveniunt, quam ad virium experimenta decurrant, quoniam divitiarum copia, multitudine fortium, amplitudine potestatis, excedit. Quod sane contemplati, quorum ope niti,[4] quorum muniri consilio, quorum fulciri[5] suffragio debuistis, a vobis velut facto agmine discesserunt; quoniam[6] maxime nominis sui rationem deberent agnoscere, et se vobis suffraganeos, non refraganeos,[7] exhibere. Utinam pristinæ professionis suæ memores exstitissent, quæ concepta[8] semel in seriem totam futuræ successionis extenditur, et nova[9] succedente vetus semper in id ipsum obligatio reformatur. Hi sunt qui ad causam vestram, immo causam Christi, per omnia discrimina prosequendam[10]

Behaviour of the bishops.

[1] *fovit*, Z.
[2] *ut*, *L*.
[3] *in exitium*, V, O, A, Z; *meretricium*, *L*; *in exitum*, J.
[4] *operari* (for *ope niti*), J.
[5] *fulciri*, om. V, L.
[6] *qui*, *L*; *quando*, J.
[7] *non refraganeos*, J, B; om. al.
[8] *concepta*, J; *completa*, L.
[9] *novo*, O, A; *nova*, L.
[10] *persequendam*, J.

tenebantur obnoxii, si ordinis sui debitum, et detrimentum ecclesiasticæ libertatis, attenderent. Sed qua fide, qua caritate, vobiscum, immo cum Deo, cœperint ambulare, vidistis; quia in necessitate vestra nec utendum dissimulatione, nec sermonibus temperandum, nec parcendum contumeliis censuerunt, sed totis studiis sese invicem prævenire certabant, ut unusquisque vos vel magis odisse crederetur, vel in nihilo pepercisse.

Difficulties as to supporters.

Mirabatur Romanus pontifex, et hi penes quos cum eo summa disponendæ ecclesiæ cura consistit, quod oves in pastorem,[1] quod in patrem filii, quod in seipsos denique, tanta vehementia gladios contorquerent. Si enim potuissent efficere quod quærebant, nec ipsum libertatis nomen nec spes libertatis aliqua resedisset, sed tanta jam regiminis ecclesiastici fuisset secuta confusio ut nihil ordine tractaretur, sed omnia stolido permiscerentur errore, cum sublatis pristinis institutionibus nihil ad debitos [2] suo jure dirigeretur effectus. In his igitur, [3] quantum mihi videtur, non nisi inanem vobis potestis collocare fiduciam, quia fidelem reconciliationi operam non impendent,[4] qui causam dissidio [5] præstiterunt. Reliqui vero [6] fere omnes in inferioribus gradibus constituti personam vestram sinceræ caritatis brachiis amplexantur, altis, sed in silentio, suspiriis implorantes, ut Sponsus ecclesiæ ad gloriam sui nominis felici vota vestra secundet [7] eventu. Nullus tamen est qui se vobis amicum audeat confiteri; sed quo magis odisse credantur, veteres inimicitiarum causas allegant, ne indicta, velut in cæteros, proscriptione damnentur Fertur enim de suspicione sententia, nec ad irrogandam [8] pœnam veritatis argumenta quæruntur, sed involvuntur æqualitate [9] supplicii [10] quos culpa non æqua-

[1] *et*, ins. J.
[2] *debitas*, A.
[3] *ergo*, A.
[4] *impendunt*, J.
[5] *discidio*, V, O, A, Z.
[6] Om. J.
[7] *fecundet*, J.
[8] *erogandam*, Z.
[9] *æqualitate*, O in margin, J; om. A, V, Z, L.
[10] *suppliciis*, Z, L.

verat qualitate delicti. Profecto gratissima vobis[1] eorum debet esse compassio; quia licet animos sublimium minorum vota non moveant, indignationem tamen divinæ etiam majestatis expugnant, ut tanto fiat ad indulgentiam pronior quanto ab humiliori fuerit reverentia supplicatum. Respicit enim in orationem humilium, causam potius reputat quam personam, ut causæ semper justitia sua, quantumcumque dilata, respondeat, et personæ nihilominus merces meritis compensata concurrat. Eorum igitur[2] apud Deum vobis poterit prodesse devotio; sed apud regem, sicut[3] nullam impetrandi fiduciam habent, sic nullam audaciam supplicandi.

Hostility of the nobles.

Ad hæc si studia procerum ducitis inquirenda, certum est eos adversus ecclesiam Dei quasi fœdus invicem contraxisse, ut utilitates ejus semper impediant, et dignitatibus incessanter obsistant; quia totum sibi reputant deperire, quidquid ejus vel honori vel proventibus[4] viderint accessisse. Instant alacrius eo quod eis grata de temporis opportunitate refulget occasio, quia vires eis regiæ suffragantur, quoniam[5] prædicant se in his ad statum regni conservandum fidelem diligentiam adhibere. Aiunt[6] prædecessores ejus nec tantas vires nec tantam potestatis amplitudinem habuisse, nec[7] oportere eum indignius regnare, vel remissius operari; dignitati magis quam utilitatibus intendendum,[8] cum plerumque cupiditatem lucra[9] redoleant, dignitas semper reverentiam augeat, et gloriam majestatis illustret. Attribuunt ergo dignitati quidquid olim de potestate constat esse præsumptum, licet illud nec fidei concordet, nec rationi conveniat, nec consentiat æquitati. Ille vero avidius quam expediret blandos adulantium sermones am-

---

[1] *vobis*, V, A; *nobis*, *L.*
[2] *ergo*, J.
[3] Om. J.
[4] *proventui*, J.
[5] *quoniam*, O, V, Z, J; *quibus*, *L.*
[6] *enim*, ins. J.
[7] *non*, O.
[8] *intendendum*, A, J, O, Z; *ni tendum*, L.
[9] *lucri*, O.

plectitur, fidem reputans quod[1] nihil aliud quam dolum malignitatis esse novissimo deprehendet[2] effectu. Si quis enim eorum altius vota discutiat, intelliget quia callide sibi gratiam ejus, et ipsi laboris ac detrimenti materiam, præparant in futurum. Ad hoc totis anhelant desideriis, totis artibus elaborant, dummodo eorum non innotescat intentio; ut scilicet ejus quandoque potentia reprimi possit, ipsisque vetus delictorum impunitas et nova delinquendi licentia reparetur. Horum quanto promptior est malignitas, tanto est efficacior ad nocendum; quia eis familiaritas occasionem præstat, et auctoritatem excellentia subministrat.

Foreign assistance diminishing.

Præter hæc si extraneorum[3] subsidia discretio vestra consideret, in primis cum gratia statim effusæ liberalitatis occurrunt, sed postmodum tædio diuturnitatis tepescit affectio, et liberalitas impendii quantitate lassatur. Onus quippe modicum itineris longitudine[4] certum est ingravari, et domesticæ sarcinæ onus sæpe præponderat alienum. Hæret altius difficiliusque convellitur qui de præcedentibus meritis adolevit affectus, semperque se verecundia reputat obligatam, donec saltem quæ percepta[5] sunt uberius compensata solvantur. Constat itaque delicate tractandos esse, quos ad beneficium ultroneæ gratia caritatis invitat; nec oblatum liberaliter poculum quis absorbeat alienum; sed citra votum etiam largientis manus continendæ sunt, ne alienam virtutem necessitas vel impudentia nostra consumat. Hæc sunt quæ bonum est vestram crebrius[6] tractare prudentiam, et rationis instrumentis sæpius expensa revolvere, et sic omnia quasi sub unum conferatis aspectum, ut quid singula ponderis habeant plenius de ipsa[7] possit collatione perpendi.

---

[1] *quos* (omitting *fid. rep.*), *L.*

[2] *deprehendit*, A.

[3] *externorum*, *L.*

[4] *longitudinem*, J.

[5] *percepta*, J, A, Z, *L*; *præcepta*, V, O.

[6] *crebrius*, J, O, A, Z; *sæpius*, *L.*

[7] *ipsa*, J, O, A, Z; *ira*, V; *iterata*, *L.*

Prudence recommended.

Cæterum media vobis erit via[1] securior, ut nec propositum vestrum adversitatis austeritas intervertat, nec conscientia veritatis obduret; ne vos[2] vel pavor desperatum faciat, vel confidentia pertinacem. Tolerandum quippe est quod sine crimine potest fideique periculo temperari,[3] multaque ad tempus dissimulare necesse est, quia[4] statim nequeunt emendari, donec tranquillior vobis spiritus auræ lenioris[5] aspiret. Non enim semper eosdem diversa tempora repræsentant eventus, sed præsentia nobis quandoque præteritorum detrimenta restaurant.[6] Circa contingentia nihil stabile sibi potest infirmitas humana præfigere, nec de suorum etiam niti possunt affectibus animorum, sed et ipsos fortuitis casibus cohærere[7] necesse est, et ad singulos eorum motus singulas effingere voluntates; totis[8] siquidem studiis coguntur exquirere quod ab eis modo nullis poterat precibus impetrari, quia dexteræ Excelsi repentina mutatio totam docet illico mansuescere feritatem. Sic est;[9] in manu Domini[10] sunt corda hominum pariter et personæ; parique facilitate et personas de medio tollere potest, et animos immutare. Super quo spem vobis[11] certissimam tribuant conscientiæ puritas et momenta fortunæ; quia nec ea quæ vobis[11] adversantur æterna sunt, nec sperantem in se confundi justitia Divina permittet. Inclinabit siquidem Deus animum principis, et aversum[12] sua bonitate convertet, ut regnum et sacerdotium paribus sibi invicem cooperentur auxiliis, mutuam sibi reverentiam, mutuam[13] exhibeant caritatem. Siquis enim provida prudentiæ veteris instituta consideret, a

---

[1] *eterna* (for *erit via*), V.
[2] *nos*, A.
[3] *temptari*, A; *temperari*, L.
[4] *quod*, A; *quia*, Z, L; *quæ*, J.
[5] *levioris*, J, V.
[6] *instaurant*, J.
[7] *cohercere*, A.
[8] *totis*, J, O; *tot*, V, A, Z; *hoc tot*, L.
[9] *et*, L.
[10] *Dei*, J.
[11] *nobis*, L.
[12] *adversum*, A.
[13] *sibi*, repeated, Z, L; om. A, J, O.

quibus tam religionis[1] ecclesiasticæ, quam regalis excellentiæ jura fluxerunt, cognoscet ea[2] tanta sibi invicem rationis necessitate connexa, ut plurimam alterum de altero contrahat firmitatem. Unde siquid invicem violentiæ[3] vel injuriæ fuerit irrogatum, in eum qui irrogavit[4] constat esse vertendum, quia neque pax ecclesiæ sine regno neque regno salus poterit nisi per ecclesiam provenire. In caput igitur actoris[5] revertetur injuria, ipsumque sibi manus intulisse novissimo comparebit effectu.

Opportunities to be used.

Interim siquid vobis serenitatis cœperit apparere, occasionem sapientia vestra non repellat, sed oblatam prompto colligatis amplexu. Super quo siquid tractandum inciderit, nolite singulos articulos nimia subtilitate discutere; quia subtilitas contentionem parit, contentio vero sopitos odiorum ignes quasi quibusdam flatibus excitat et accendit. Non erit vobis ad singularia recurrendum,[6] sed quasi generalibus studiosius inhærere, quia salva res est nisi pactiones specialiter[7] expressæ perimant libertatem. Si enim nos fidei[8] profitemur et[9] reverentiæ et obsequii debitores, si bona et personas nostras honori et utilitatibus ejus offerimus impendendas, si regias dignitates et antiquas consuetudines, in quibus legi Dei non obviant, promittimus observare, non lædit, quia in his omnibus contra debitum nullatenus obligamur. Si ergo sub hac vel simili verborum conceptione pacem vobis et vestris bonitas Divina paraverit, interpretationes verborum futuris reservate temporibus; quia non ipse vobis tot movebit de cætero quæstiones, et vos in omnibus poterunt experimenta præsentia reddere cautiorem.[10]

Minute questions to be avoided.

Appearance of

Sed neque vobis apud homines gloriam videamini[2]

[1] *religiosis*, V.
[2] *ea*, om. *L.*
[3] *molestiæ*, *L.*
[4] *irrogaverit*, A, Z.
[5] *authoris*, *L.*
[6] *decurrendum*, J; *vel decurs.*, interl. O.
[7] *spiritualiter* (contracted), J.
[8] *fidei*, V, A, Z; *pro fide*, O.
[9] *et*, J, Z; om. L.
[10] *cautiones*, L.
[11] *videmini*, O, A, Z; *videamini*, J, L.

quærere vel triumphum, sed regi, tanquam præcellenti, omnis honor, omnis victoria conferatur, dum tamen vobis liceat coram Deo de conscientiæ vestræ testimonio gloriari. Ego vero fidele paci vestræ ministerium, ut devotus ita promptus, impendam, quoniam adversitati vestræ, Deo teste, compatior, et personam vestram et causam sinceræ brachiis caritatis amplector. Certum siquidem est, quia[1] fortunam vestram et personam pro fratribus vestris velut quoddam holocaustum[2] Deo[3] in odorem suavitatis offertis, ut labor vester nobis cedat ad requiem, inopia vestra nostras redimat[4] facultates, et quod residuum libertatis est patientia nobis vestra confirmet. Proinde sic agendum erit mihi, ut me vobis prima facie profitear inimicum; quia amicum profitenti neque fides haberetur, nec aliquis præstaretur accessus. Poterit ergo[5] conciliando favori simulatio deservire, ut utilitati vestræ cautius virtus operis et industria sermonis incumbat. Proinde consolamini, quia de adventu ejus ad partes istas plurima nobis commoditas incipit apparere; quia præsens efficacius ab his qui vos diligunt poterit implorari, nec indecorum sibi reputare poterit eorum auctoritati[6] cedere, acquiescere consiliis, precibus inclinari.

triumph not to be sought.

The writer promises artful help.

Henry in Normandy.

Venit autem animi solito mansuetioris, ut aiunt, quia animum ejus, licet ipse dissimulet, quædam præsagæ futurorum amaritudines interpellant, quoniam intelligit in plerisque locis sibi scintillas quasdam ad excitanda incendia confoveri. Movetur enim Francorum invidia calumniisque[7] Flandrensium, Wallensium[8] improbitate, Scottorum insidiis, temeritate Britonum Pictavorumque[9] fœderibus, interioris Aquitaniæ sumptibus, Gasconum levitate, et (quod

His apprehensions from enemies.

[1] *quod*, L.
[2] *holocaustisin*, V.
[3] *Deo*, J; om. L.
[4] *derimat*, A, V, O, Z, L; *redimat*, O by correction, J.
[5] *ergo*, O, A; *igitur*, Z, L.
[6] *auctoritate ecclesiæ, et quiescere*, J.
[7] *que*, V, A, Z; om. J, L.
[8] *Gualensium*, Z; *Wallensium*, J, L.
[9] *que*, om. L.

gravius est) simultate fere omnium quoscumque ditioni ejus constat esse subjectos. Suspectam etiam habet Romani pontificis, quam ipse motu repentino contraxit, offensam; regnique status adeo de absentiæ vestræ causa confusus est, ut nec ecclesiastica nec sæcularia suo procedant ordine, neque quisquam sciat quid juri ecclesiastico, quid sæculari, debeat assignare. Pro his omnibus proposuit primo cum rege Francorum quibuscumque[1] conditionibus convenire, ut suo et ipsius terrore conjuncto facilius possit cætera complanare. Disposuit etiam, sicut aiunt, in plerisque mitius agere, ut ad pacem omnia dissimulatis revocentur injuriis, et ipse celeri reditu ad reprimendam Wallensium revertatur audaciam, priusquam cum eis Scotti Britonesque conveniant, et Albania, sicut prophetatum est, incipiat
Merlin. fol. 3*. indignari. Venit igitur imperata facturus, si fuerit qui sciat vel audeat imperare; utilius æstimans aliquid ad tempus de fastu veteris supercilii sequestrare, quam exspectare ut in perniciem ejus quæ prædicta sunt omnia vel pleraque concurrant. Valete.

Dominus personam vestram[2] conservet incolumem, et adversitatem vestram velociter ad secundos reducat eventus.[3] Verum si hæc alicui duxeritis ostendenda, nomen supprimatur auctoris, quia quantum mea intersit hæc ad regis notitiam non venire vestra experientia non ignorat. Rescribite mihi crebrius, sed secrete, ut quomodo procedendum sit vestra me prudentia doceat, et curiosa malignitas nostra invicem studia non cognoscat.

Salutatio mea in[4] manu Milonis.

---

[1] *quibusdam*, J.
[2] *vestram*, Z; om. *L*.
[3] Here the letter ends in J.
[4] *in*, Z; om. L.

CLXIII.

Arnulfus Lexoviensis episcopus ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.[a]

(Arnulf. 36; O. 73; Z. i. 83; Lup. i. 86.)

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo suus Ernulfus.

The archbishop deserted.

Diutius exspectavi si quid forte auribus meis insonuisset quod vestræ sanctitati dignum ducerem intimare. Verum quoniam video vos et vestros oblivioni datos, tanquam mortuos a corde, nec est qui consoletur vos ex omnibus caris vestris, stupens admiror tantum caritatis defectum, cum ex his quos vel excellentia gradus vel obsequium multiplex comparasse videbatur fidelibus et amicis ne unus quidem relictus sit qui steterit in fide, qui non curvaverit genua sua ante Baal, omnibus quasi in commune sententiam proferentibus obedire magis homini quam Deo oportere. Filii alieni mentiti sunt vobis, filii alieni inveterati sunt. Et nisi quia populus quem non cognovistis servivit vobis, in auditu auris obedivit,[1] utique quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomorra similes essemus. Me quoque (si liceat magnis componere parva)[b] fortunæ similis premit indignatio tanta,

Decline of the writer's influence.

ut nullus eorum qui verbo saltem hactenus mihi fuerant blanditi nuntiis meis, per quos non semel eos sollicitavi, nec *Ave* dicere nec ullum prorsus dare velint responsum. Recens noster archiepiscopus, cujus promotionem plurimum mihi profuturam sperabam, ad gratiam sui regis nunquam, ut audio, tantis viribus

[1] *obedivit*, O, V. Z; *obedituras*, *L*, G.

[a] Mr. Froude considers the date of this letter uncertain. But it would seem to have been written within no long time after the promotion of Rotrou from Evreux to the archbishoprick of Rouen in 1165.

[b] "Parvis componere magna solebam." Virg. Eclog. i. 24.

Advice.

anhelavit; ejus nec in modico promissionis fidem adhuc experior. Superest igitur ut soli Deo omnia committamus, dicentes ei, "Domine, ad Te sunt oculi " nostri, unde veniet auxilium nobis. Judica causam " nostram, qui solus pater orphanorum et judex vidu- " arum es, et judicium facis injuriam patientibus." Ego quidem, si domino meo, cum sum labiis incircumcisus et corde, loqui audeo, per Eum cujus causam agitis vos obtestor ut vos a solio bonæ conscientiæ nullus unquam turbo dejiciat. Nec moleste feratis quod quasi privatus vitam agitis, olim frequentia clientelæ circumseptam. Quæcunque mundus irrogat, ipso altior sustinete, immo despicite; in omnibus gratias agite Deo, cujus misericordia vos ad præsens a tumultu sæculari segregavit, ut vel modicum tempus in contemplatione ducatis et quiete, et, cum Maria, quæ optimam partem elegit, ad pedes ejus sedens, verbum ejus audiatis. Supplico, pater et domine, ut de salute vestra, sine qua nihil mihi jocundum [1] in vita, et de statu vestro, cujus incolumitas sufficit ad meam, servum vestrum certificetis, et vestræ scripto beatitudinis consolari dignemini, ut consolatione vestra paupertatem meam æstimem divitias. Carissime pater et domine, bene valete.

CLXIV.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.[a]

(Z. i. 114; A. 52; O. ii. 46; Lup. i. 119; Thom. 210.)

Authorising censures

Quoniam ad omnem cubitum manus pulvillum supponere non debemus, et aliquos in malitia sua [2] fovere,

[1] *secundum*, V.

[2] *sua*, ins. Z, L; om. O, A.

[a] Jaffé dates this on Easter-day, 1166; but it was probably earlier in that year, as Reuter shows, ii. 591.

against invaders of church property.

sed annuntiare impio iniquitatem suam, et ipsum ab ea rigore severitatis ecclesiasticæ revocare, fraternitati tuæ per apostolica scripta præcipiendo[1] mandamus quatenus, si hi qui in possessionibus et bonis ecclesiæ tuæ tibi aut tuis vel[2] violentiam vel injuriam intulerunt, legitime commoniti vobis ablata restituere et satisfactionem congruam exhibere noluerint, tu in eos, si opportunitatem videris, ecclesiasticam justitiam non differas[3] exercere. Et nos quod inde rationabiliter feceris auctore Deo ratum et firmum habebimus. Verum de persona regis speciale tibi mandatum non damus, nec tamen in[4] aliquo jus tibi pontificale, quod in ordinatione et in[5] consecratione tua suscepisti, adimimus, sed et ipsum volumus auctore Deo[6] illæsum et integrum tibi conservare.

CLXV.

Alexander papa omnibus episcopis, abbatibus,[7] et aliis prælatis Cantuariensis provinciæ.[8]

(Z. i. 115; Lup. i. 120; O. ii. 47; A. 53; Thom. 239.)

The same subject.

Quoniam ad omnem cubitum pulvillum supponere[9] non debemus, et aliquos in malitia sua fovere, sed annuntiare impio iniquitatem suam, et ipsum ab ea rigore severitatis ecclesiasticæ revocare, venerabili fratri nostro Thomæ Cantuariensi archiepiscopo per scripta nostra dedimus in mandatis, ut si hi qui sibi in possessionibus et bonis ecclesiæ suæ, aut suis etiam, violentiam vel injuriam intulerunt, legitime commoniti

---

[1] *præcipiendo*, om. Z, L.
[2] *vel*, A; *etiam*, Z, L.
[3] *deferas*, V.
[4] *in aliquo*, V, A, Z; om. *L*.
[5] *in*, O, A, Z; om. L.
[6] *Deo*, O, A; *Domino*, Z, L.
[7] *abbatibus . . . prælatis*, A; om. Z, L.
[8] *Cantiæ*, L; *Angliæ*, A (for *Cant. provinciæ*).
[9] *supponere . . . ecclesiasticæ*, Z, *L etc. usque*, A, O, V.

eidem[1] ablata restituere et satisfactionem congruam exhibere noluerint, in eos, si opportunitatem viderit, ecclesiasticam justitiam non differat exercere. Quocirca universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus justitiam, quam prædictus archiepiscopus vester super hoc duxerit promulgandam rationabiliter, ratam et firmam penitus habeatis, et eam per parochias vestras faciatis ab omnibus inviolabiliter observari. Verum de persona regis speciale[2] ei mandatum non damus, nec tamen in aliquo jus ei pontificale, quod in ordinatione et consecratione sua suscepit, adimimus, sed et ipsum volumus auctore Domino illæsum et integrum ei conservare. Nos enim quod exinde canonice fecerit, auctore Domino ratum et firmum habebimus.

CLXVI.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Gileberto Londoniensi et omnibus episcopis Angliæ.

(A. 146; O. ii. 149; Z. i. 116; Lup. i. 121; Thom. 131.)

Requiring restoration of church property taken from the archbishop's clerks.

Mittimus vobis litteras domini papæ, quibus præcipit sub anathematis interminatione ut clericis nostris universa cum integritate reddantur quæ eis ablata sunt, cuicumque commissa sint ex mandato regis. Inde est quod nos sub eadem interminatione vobis apostolica auctoritate præcipiendo mandamus, quatenus infra duos menses post harum susceptionem, quicquid exinde recepistis nobis restitui faciatis, ne vobis juxta quod dominus papa comminatur eveniat. Præcipimus etiam ut parochianos vestros, qui eorum reditus aut bona abstulerunt vel receperunt, ad restitutionem eorum similiter compellatis.

[1] *eidem*, O (by alteration), A; *eisdem* (which seems better), L.

[2] *speciale . . . servare*, Z, L; *etc.*, al.

CLXVII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Henricum Angliæ regem.[a]

(Z. i. 119; A. 276; C. 168; Lup. i. 123; G. Fol. 274.)

Domino[1] suo dilectissimo illustri Angliæ regi Henrico, Gilebertus, Londoniensis ecclesiæ minister, salutem quæ nunc[2] est et quam speramus a Domino.

The writer aggrieved by the preceding (or a similar) letter.

Placuit excellentiæ vestræ quod ecclesiæ clericorum archiepiscopi quæ in episcopatu Londoniensi sive in Cantia consistunt sub nostra essent custodia constitutæ.[3] Quod quia pietatis affectu vobis intelleximus inspiratum, ne per manus scilicet laicas dispensarentur res ecclesiasticæ,—oblationes scilicet fidelium, eleemosynæ pauperum, et decimationes populorum aliter quam fas est tractarentur,—nos cum multa et mera (Deus scit) caritate libenter onus illud suscepimus, ut et vos a peccato in parte hac mundum et immunem servaremus, et clericos nihilominus, siquando debita humilitate vestram recuperarent gratiam, indemnes pariter conservaremus. Archiepiscopus autem, qui quasi sedens in insidiis adversus meam specialiter personam occasiones quærit, inde mihi nocere nititur unde aliis prodesse studebam. Qui directis litteris mihi nuper injunxit in vi obedientiæ et in virtute Spiritus Sancti, ut quidquid ex iisdem recepissem ecclesiis infra quadraginta dies post litterarum susceptionem sibi suisque clericis restituere[4] non omitterem. Ego vero, invocata Spiritus Sancti gratia objectoque appellationis remedio, mandatum, quo meam injuste volebat gravare innocentiam, usque ad audientiam domini papæ suspendi,

[1] The greeting is from C.
[2] *nunc*, C; *non*, G.
[3] *custoditæ*, C.
[4] *resistere*, V.

[a] About the beginning of Lent, 1166. Reuter, ii. 288, 591.

suspensumque declinavi ad tempus, certus quidem quod hæc et graviora his supra dorsum meum fabricantur ab eo, ét ab[1] assistentibus illi. Hinc est quod vestræ sublimitati supplico in ea fiducia qua me semper audire consuevistis, ut custodiam prædictarum ecclesiarum alii, cui honeste provideritis,[2] committatis, et me, si placet, hoc onere eximatis, ut alia quæ mihi parantur onera fortius sustinere, et[3] promptius possim expedire[4] in Domino. Pecuniam quoque quam exinde recepi et consignavi, ad summam centum octo libras et quatuordecim solidos et sex denarios, peto (si placet) liceat mihi cum gratia et permissione vestra in tuto deponere penes quamcumque personam ecclesiasticam, eamque, licet ingratis his quorum gratia fit, adhuc consignatam salvamque conservare, donec Dominus indicaverit[5] ad quem debeat exitum[6] res ista devenire.[7]

Treatment of clergy.

Superest adhuc aliud, in quo tota vobis nobiscum supplicat Anglorum ecclesia, et illi præcipue qui salutem vestram et honorem vestrum maxime diligunt et amplectuntur.[8] Durius enim quam vestræ expediat magnificentiæ agitur apud nos[9] cum illis quos Dominus domesticos suos esse constituit, quos in privatam ascivit[10] familiam,[11] quos mensæ suæ dispensatores ordinavit, cum sacerdotibus videlicet, qui in regno Angliæ[12] nec laica fruuntur libertate nec judiciis tractantur ecclesiasticis. In quo si omnes tacent, ego non tacebo; si omnes desperant, sed non ego. Absens igitur corpore, sed spiritu præsens, oro et obsecro vos per salutem vestram et[13] propter salutem vestram, ut Willel-

---

[1] *ab*, A, C, Z; om. L, G.
[2] *provideritis*, A, C, O, Z; *prævideritis*, L, G.
[3] *et*, C, A; om. L.
[4] *explicare*, A, Z.
[5] *indicaverit*, A, C, O; *judicaverit*, L, G.
[6] *finem*, G.
[7] *pervenire*, G.
[8] *amplexantur*, L, G.
[9] *vos*, L, G.
[10] *ascivit*, C, by correction from *asciscit*; *asciscit*, O, V, A, Z.
[11] *familiaritatem*, B.
[12] *Anglorum*, Z.
[13] *et . . . vestram*, G; om. A, L.

mum, quondam capellanum archiepiscopi, et quamplures clericos per Angliam, quos nec confessos nec convictos vestri prius[1] præsumunt quam judicent punire ministri, ecclesiæ Dei, cujus sunt obsequiis deputati, restitui jubeatis. Valete.[2]

CLXVIII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad dominum Alexandrum papam.

(Will. Cant. t. i. p. 58.)

Advising moderation in dealing with Henry, &c.

Vestræ supplicandum existimamus excellentiæ quatenus illud præ oculis habentes, "Calamum quassatum non conteras, et linum fumigans non exstinguas," zelum illum sanctum qui ad ulciscendam omnem quæ ecclesiæ Dei irrogatur injuriam laudabiliter igne divini Spiritus accensus est, si placet, ad tempus intra fines modestiæ cohibeatis, ne vel interdicti sententiam vel ultimum illud præcisionis elogium proferendo ecclesias innumeras subverti misere doleatis, et tam regem ipsum quam innumeros cum eo populos a vestra (quod absit!) obedientia irrevocabiliter avertatis. Bonum est membrum capiti cohærere, vel saucium, quam a corpore sequestrari jam præcisum. Redeunt ad sanitatem saucia, sed corpori vix coalescunt jam præcisa. Adducit desperationem præcisio, restituit sanitatem vulneri sæpe medicantis operatio. Quid enim si sermo vester nondum plene capit aut capitur? Numquid divina desperanda est miseratio, quin cito cum volet capiat et capiatur? Numquid

---

[1] *prius punire præsumunt* (added in margin) *quam judicare*, C. Q 2256.

[2] *Vale*, L, G.

abbreviata est manus Domini, ut salvare nequeat, aut auris aggravata ut non exaudiat? Currens ille sermo velociter statim cum vult immutat omnia, et dat sanctorum precibus insperata. Sanguis regius tunc se demum permittit vinci cum vicerit, nec verecundatur cedere cum superaverit. Mansuetudine tolerandus est, monitis et patientia superandus. Quid enim si jacturam quandam temporalium invehit exhibita ad tempus patientia? Non est dubium severitati detrahendum fore cum strages imminet populorum, et cum tempestas ingruerit, in mare debere multa projici, ut ad portum valeat navis salva perduci. Insipienter, attamen in caritate non ficta, sic loquimur. Si hic rei finis exstiterit ut amissis suis dominus Cantuariensis exsilium juge sustineat, et vestris mandatis (quod absit!) ulterius Anglia non obediat, fuisset satius patienter in tempus abstinuisse quam tanto zelo severitati deservisse. Quid enim si plures e nobis ab obedientia vestra persecutio separare non poterit? non deerit tamen qui genu curvet ante Baal, et de manu idoli pallium Cantuariense non habito religionis vel justitiæ delectu suscipiat. Non deerunt qui sedes nostras occupantes et cathedras insidentes ipsi tota devotione mentis obediant. Jam multi præmasticant ad talia, optantes ut veniant scandala, et directa ponantur in prava. Unde non propria, pater, plangimus aut ploramus incommoda, sed, nisi his malis occurreritis, fœdam ecclesiæ Dei subversionem imminere cernentes, pertimescimus ne citius ob vitæ tædium optemus perisse diem quo ad spectacula hujusmodi nati sumus.

See vol. iv., p. 220.

Dangers from the schism.

CLXIX.

Alexander papa ad Rogerium Eboracensem archiepiscopum et universos Angliæ episcopos.

(O. ii. 49; C. 179; A. 55; Z. iv. 49; Thom. 244; R. de Diceto, i. 338; W. Cant. 82.; E. Grim, 406; Rymer i. 25.)

April 5, 1166.

Alexander[1] episcopus, servus servorum Dei, archiepiscopo Eboracensi et universis Angliæ episcopis salutem et apostolicam benedictionem.

Crowning of kings is a privilege of Canterbury,

Illius dignitatis et majoritatis ecclesiam Cantuariensem ab antiquo fuisse audivimus, ut reges Angliæ ab ejusdem ecclesiæ archiepiscopis inungi semper[2] consueverint, et in[3] promotionis suæ principio coronari. Proinde siquidem est quod nos, tum ex officii nostri debito tum consideratione[4] venerabilis fratris nostri Thomæ, ejusdem sedis archiepiscopi, viri siquidem religiosi, honesti, atque[5] discreti, ecclesiæ jam dictæ jura et dignitates antiquas illibatas et integras conservare volentes, universitati vestræ auctoritate apostolica penitus inhibemus ne quisquam vestrum novo regi coronando, si forte hic casus emerserit, absque memorati archiepiscopi vel successorum suorum et ecclesiæ Cantuariensis conniventia, contra antiquam ipsius[6] consuetudinem et dignitatem, manum apponere qualibet occasione præsumat, aut id aliquatenus audeat attentare.

which no prelate may invade.

Datum[7] Laterani, Non. April.

---

[1] The heading is wanting in A, Z.

[2] *semper*, om. C.

[3] *in*, om. C.

[4] *considerationis*, C.

[5] *atque*, O; *et*, G; *et honesti atque*, Z.

[6] *ipsius*, A; *ejus*, al.

[7] The date is omitted in A, O, and Z.

CLXX.

Bulla Alexandri III. papæ, Thomæ Cantuariensi archiepiscopo primatum concedens.[a]

(Reg. Cantuar. A., fol. 36 ; Wilkins, i. 446.)

(April 8, 1166 ?)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

The privileges of Canterbury confirmed.

In apostolicæ sedis administratione, licet indigni, disponente Domino[1] constituti, fratribus nostris episcopis tam vicinis quam longe positis paterna nos convenit provisione consulere, et ecclesiis, in quibus Domino militare noscuntur, suam justitiam conservare. Æquum namque et rationabile est, ut, quemadmodum patres vocamur in nomine, ita nihilominus in opere comprobemur. Hoc nimirum caritatis intuitu, frater in Christo carissime, Thoma archiepiscope, de fratrum nostrorum consilio tuis justis petitionibus debita benignitate duximus annuendum, atque prædecessorum nostrorum felicis recordationis Paschalis et Eugenii, Romanorum pontificum, vestigiis inhærentes, tam tibi quam tuis legitimis successoribus Cantuariensis ecclesiæ primatum ita plenum concedimus sicut a Lanfranco

Pasch. in Wilkins, i. 377 ; Eug. in Registr. Cant. A. 34.

[1] *Deo*, Wilkins.

[a] The date of this document is questioned. Jaffé says that "Signa "chronica sunt corrupta," and refers it to 1166 (p. 708); while Dr. Stubbs, in a note on the portion of it given by R. de Diceto (i. 330), says that "the corruption is not in the chro- "nological marks, but in the names "of the witnesses, and the letter "may be referred to 1167 as well "as to 1166." If it was of 1167, it was later than the end of the pope's seventh year, but the MS. gives no countenance to Wilkins's reading "viii." In itself, the grant is merely a repetition, with hardly the difference of a word, of that made by Eugenius III. to Theobald, which is to be found in the same volume of the Canterbury Register (p. 34) ; and the re-issuing of it in April 1166 seems to harmonise with the other papal acts of the same time.

et Anselmo aliisque ipsorum prædecessoribus constat fuisse possessum. Quicquid etiam dignitatis seu potestatis eidem sanctæ Cantuariensi seu Dorobernensi ecclesiæ pertinere cognoscitur, præsentis scripti pagina confirmamus, sicut a temporibus beati Augustini prædecessores tuos habuisse apostolicæ sedis auctoritate constat; salva ejusdem sedis apostolicæ auctoritate. Siqua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ confirmationis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, si non reatum suum congrua satisfactione correxerit, omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus indignationem incurrat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Amen, Amen.

✠ Ego Alexander, catholicæ ecclesiæ episcopus, s.[a]

✠ Ego Hubaldus, presbyter card. tit. Sanctæ Crucis in Jerusalem, s.

✠ Ego Johannes, presbyter card. SS. Joh. et Pauli tit. Pamachii, s.

✠ Ego Henricus, presbyter card. tit. Sanctorum Nerei et Achillei, s.

✠ Ego Boso, presbyter card. Sanctæ Pudentiæ[2] tit. Pastoris, s.

✠ Ego Theodinus,[3] sanctæ Romanæ ecclesiæ presbyter card., s.

✠ Ego [Petrus], presbyter cardinalis tit. Sanctæ Sabinæ,[4] s.

---

[1] The names and titles of the cardinals have been compared with Ciaconius de Vitis Pontificum.

[2] The Register, a MS. of the 15th century, has *Lotimanæ* and *Lastoris*, and is followed by Wilkins.

[3] *Theodicus*, Reg.; *Theodorus*, Wilk. Theodin was cardinal of St. Vitalis.

[4] *Saumæ*, Reg. and Wilk.

---

[a] i.e. *subscripsi*, and so in the signatures of the cardinals.

✝ Ego Bernardus, Portuensis [et] Sanctæ Rufinæ episcopus, s.

✝ Ego Gualterius, Albanensis episcopus, s.

✝ Ego Hugo, Tusculanus episcopus, s.

✝ Ego Conradus, Moguntinæ sedis archiepiscopus, et Sabinensis episcopus card., s.

✝ Ego Jacinctus, diac. card. Sanctæ Mariæ in Cosmydyn, s.

✝ Ego Odo, diaconus card. S. Nicolai in carcere Tulliano, s.

✝ Ego Ardicio, diac. card. S. Theodori, s.

✝ Ego Cinthyus, diac. card. S. Adriani, s.

✝ Ego Manfredus, diac. card. S. Georgii ad Velum aureum, s.

✝ Ego Hugo, diac. card. S. Eustachii juxta templum Agrippæ, s.

✝ Ego Vitellus, diac. card. SS. Sergii et Bacchi, s.

✝ Ego Petrus, diac. card. Sanctæ Mariæ in Aquiro,[1] s.

✝ Ego Jer[onymus], diac. card. Sanctæ Mariæ Novæ, s.

Dat. Lateran. par manum Hermanni, tit. Sanctæ Susannæ presb. card., 6 Id. April, indict. xiiii., incarn. dominicæ anno MCLXVII., pontificatus domini Aleandri papæ III. anno vii.

CLXXI.

EPISTOLA HERBERTI IN PERSONA THOMÆ CANT. ARCHIEPISCOPI AD ROBERTUM SANCTI AUDOMARI PRÆPOSITUM.

(Herb. Ep. 11.; P. 11.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, dilecto et dilectori amico suo R., Sancti Au-

---

[1] *Aquario*, Wilk.

domari præposito, sic transire per bona temporalia, ut non amittat æterna.

Quod nec tanta inæqualitate temporis nec ullo sortis nostræ lubrico vestræ[1] ille caritatis fervor refriguerit, ipsa operum attestatione novimus et tenemus, et totius caritatis Largitori devotas gratias agimus, de cujus id munere venit, ut vel unum mihi adversitatis inter tot prosperitatis amicos reservaverit. Igitur[2] quod sub tanti temporis lapsu vobis minime scripserim, oblivioni nequaquam imputandum est vel desidiæ. Ob id siquidem intercurrens suspendi mandatum, quia super verbo illo quod conversus noster ad vos destinatus detulit, vestrum indies exspectabam responsum. Quod ut promoveatis officio adhuc desideramus et postulamus affectu. Quod autem litteris caritatis vestræ inseruistis rumores super negotio nostro non secundum cor vestrum accepisse, quod significare volueritis nequaquam mihi admodum liquet; nam Illo miserante qui etiam in ira sua miserationes suas continere non potest, pro rerum conditione et statu temporis prospere erga nos universa geruntur. Adversa etenim nostra sic modificat medicinalis sapientia Dei, ut faciat patienter et æquo animo perpeti per quæ promittitur cælestis janua aperiri; adeo ut ipsum reputetur Dei medicina, quod est sæculi plaga, et quod est persequentis flagellum sit patientis solatium. Verum dum huc illuc evolverem quid prætacti verbi contineret involucrum, suspicabar forte vos moveri pro litteris quibusdam a Romano pontifice obtentis, quibus videtur dominum Anglorum regem et personas regni et regnum a nostro eximere pontificio.[a] Sed intendere debet prudentia vestra quod hujusmodi valeat in brevi exspirare mandatum; unde nec nos ipsi in aliquo in-

The archbishop will soon be free to use his powers.

[1] *nostræ*, G.

[2] *Si igitur*, G, for *Igitur quod*.

[a] This seems to mean Ep. 95.

præsentiarum adversus dominum papam moti sumus, nec causamur injurium.[1] Verum nolit velit mundus, contra mundum magnum, tribuente Domino, certabimus agonem, supernæ vocationis palmam in anteriora sectantes. Sed hæc hactenus. Cæterum ut cum fiducia diligenti loquar, non possum satis admirari quod in facto istorum regum ad gloriam domini vestri, mihi in Christo amantissimi,[2] et vestram non intendatis industrius. Nostis siquidem omne consilium fore reprobum quod nota comitatur vel sequitur, quam profecto jam contra vos[3] buccinat orbis et videtur non nova attestatio operis. Unde vos tanquam prædilectis dilectiorem exhortamur in Domino ut videatis quomodo caute ambuletis, nec adeo uni vos præbeatis benevolum, ut gloriæ nominis vestri sustineatis detrimentum et alter vos perpetuo odiat: potius consideratione adhibita ambo obnoxii sint. Intelligenti dictum est satis. Pro causa ecclesiæ et nostra[4] jam sæpe rogatum rogamus adhuc, utpote cui post Deum debemus modicum id quod nunc scimus et quicquid unquam poterimus, prout expedire noveritis, diligentem et citam adhibere vos curam. Valeat et vigeat erga nos, carissime mi in Christo, vestra dilectio.

CLXXII.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(A. 272; O. 92: ii. 277; Z. i. 110; Lup. i. 115; Thom. 208.)

April 24, 1166. Thomas appointed papal legate.

Sacrosancta Romana ecclesia digniores personas, et eas maxime quas honestate, prudentia,[5] litteratura, et

[1] *injuriam*, G.
[2] *amantissime*, G.
[3] *nos*, G.
[4] *nostræ*, G.
[5] *et*, ins. Z.

eminentia virtutum præfulgere cognoscit, ampliori consuevit caritate amplecti, et gratia et honore prævenire. Attendentes itaque devotionis et fidei tuæ[1] constantiam, qua pro ecclesia Dei sicut columna immobilis perstitisti, honestatis, litteraturæ, ac discretionis prudentiam, qua præeminere dignosceris, nihilominus considerantes, dignum duximus personam tuam, tantarum virtutum insigniis decoratam, quodam speciali privilegio et singulari prærogativa diligere et honorare, tuæque utilitati solita benignitate prospicere, et attentiori sollicitudine providere. Inde est quod nos tibi legationem totius Angliæ, excepto episcopatu Eboracensi, benigno favore concedimus, ut ibi vice nostra corrigas quæ inveneris corrigenda, et ad honorem Dei et sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ, et salutem animarum, statuas, ædifices, et plantes quæ statuenda fuerint et plantanda. Quapropter monemus fraternitatem tuam atque mandamus quatenus cuncta cum providentia[2] et discretione, secundum quod Deus tibi administraverit, agas, vitia exstirpes, et virtutes in vinea Domini studeas complantare. Datum Anagniæ,[3] septimo Idus Octobris.[a]

CLXXIII.

Alexander papa clero Cantuariensis provinciæ.

(A. 119; C. 217; Z. i. 111; O. ii. 111; Lup. i. 116; Thom. 270.)

Alexander[4] episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus episcopis, et dilectis filiis abbatibus, April 24, 1166.

[1] *tuæ*, om. L.
[2] *prudentia*, L.
[3] *Agagn'*, O, A.
[4] In Z the greeting is added in a corrector's hand.

[a] That this date is impossible, and that the document was really issued from the Lateran on Easter-day (Apr. 24), see Jaffé, 708; Reuter, ii. 591.

et aliis ecclesiarum prælatis per totam Angliam extra episcopatum Eboracensem constitutis, salutem et apostolicam benedictionem.

Announcing the archbishop's legation.

Ex injuncto nobis a Deo pontificatus officio, præter eam quæ diversis ecclesiarum prælatis in sibi subditos est concessa potestas, quandam specialem de omnibus nos oportet curam et sollicitudinem gerere, quæ ad nostram solummodo provisionem, vel ad ejus cui vices nostras in his commiserimus[1] exsequendas, noscitur pertinere. Proinde siquidem est, quoniam, etsi de universis Dei ecclesiis curam et studium habeamus, quæ ad nostrum tamen spectant officium ubique præsentialiter exsequi non valemus, venerabilis fratris nostri Cantuariensis archiepiscopi prudentiam et discretionem, et circa nos et ecclesiam Dei suæ sincerissimæ devotionis affectum sollicita consideratione pensantes, quanto personam suam inter cæteras quæ in partem commissæ nobis sollicitudinis a Domino sunt vocatæ, cariorem et in omnibus magis expertam habemus, tanto eum præ aliis ecclesiæ filiis specialis dignitatis prærogativa duximus honorandum. Et ideo, discretionis et honestatis suæ constantiam attendentes, ipsum legatum sedis apostolicæ per totam Angliam, excepto episcopatu Eboracensi, de communi consilio fratrum nostrorum statuimus, et ejus prudentiæ nostras ibidem vices commisimus exsequendas, ita videlicet quod ibi vice nostra et corrigenda corrigere, et quæ statuenda fuerint, auctore Domino, salubriter debeat stabilire. Quocirca universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo[2] mandamus quatenus eidem tanquam apostolicæ sedis legato humiliter in omnibus obediatis, et ad ejus vocationem sine contradictione aliqua venientes, sibi[3] in his quæ ad nostrum spectant officium plenius respondeatis. Ea quoque quæ ad honorem Dei et fidelium suorum[4]

[1] *commiserimus*, V, O, C, A, Z; *commisimus*, L.
[2] *præcipiendo*, om. O.
[3] *sibi*, V, C, A; *ci*, L.
[4] *ejus*, L.

salutem statuerit suscipientes firmiter et servantes digna ipsum reverentia et congruis semper studeatis honoribus prævenire, ut per providentiam [1] et curam ipsius, et obedientiam ac humilitatem vestram, ecclesiæ vobis commissæ tam spiritualiter quam [2] temporaliter de bono in melius cooperante Domino provehantur, et vos per [3] hoc ad interminabile gaudium possitis feliciter pervenire. Datum Laterani, octavo kalendas Maii.

CLXXIV.

Joannes Saresberiensis ad Ricardum fratrem suum.

(MS. Paris, 8562, ep. 22, collated only in part ; Jo. Sar. 165, ed. Giles.)

Ricardo fratri suo. May 1166.[a]

Si affectum aut preces a tua salutatione suspenderem, mihi salutis propriæ, quæ sine tua esse non potest,

---

[1] *prudentiam*, L.
[2] *quam temporaliter*, om. O.
[3] *propter*, C, Z.

---

[a] Written soon after the interview which the writer had with king Henry in the Easter season of 1166. See vol. iii. p. 99. The following letter to Richard of Ilchester, archdeacon of Poitiers (Jo. Sar. 164), seems to relate to the project of a restoration which was then defeated : —

Meminisse potest vestra discretio, in qua spe a vobis discesserim, quando me sinceritas vestra quadam reconciliationis et pacis via præostensa exhilaravit : et quia mihi nondum innotuit quatenus convaluerit fidei vestræ promissio, quæso vel nunc, me, quem incerta spe fecistis, non sine temporis rerumque dispendio gravi, hactenus fluctuare, a dubitationis hunc [hujus?] ambiguo absolvatis, ut de cætero semper vester sim et vestrorum. Nam si redire tutum fuerit, paratus sum domino regi condigne satisfacere, ubicumque non potero meam innocentiam excusare. Vos fortasse ab hujus verbi tractatu militares tumultus hactenus præpedierunt, aut domesticus hostis, et cui, si decretum fuerit, nunquam habebo pacem. Non enim ante nocuit quam fidem et amicitiam pollicitus est et multam promotionem. Nunc autem obsecro mihi significetis quatenus me spe-

merito viderer gaudia præclusisse. Cum ergo eam de more scribentium ad amicos pagina non prætendit,[1] non facit hoc defectus caritatis, aut meæ pusillanimitatis motus, sed contemplatio necessitatis tuæ. Ut ergo meo de te desiderio satisfiat, illius te salutis participatione salvet[2] Altissimus qua virgo puerpera, cujus incorruptissimam mentem esse et fuisse non ambigo, Filium suum sincerissima caritate cupiebat esse salutatum.[3]

Hopes of peace disappointed.

Miraris fortasse[4] cum populo, et cum amicis doles, quod pacem, quæ mihi a serenissimo rege Angliæ oblata dicitur esse, non recepi, præsertim cum litteratiores et meliores viri non modo admiserint sed aviditate rapuerint eam. Memineris autem eam sub ea mihi fuisse conditione oblatam qua Naas[5] (qui vertitur in *serpentem*)[a] princeps filiorum Amon (qui *coangustans* aut[6] *comprimens* est, aut *populus mœroris*), in confœderatione volebat recipere habitatores Jabes (quæ dicitur *exsiccata*) in Galaad (*acervo*[7] videlicet *testimonii*). Inquit enim, "In hoc[8] feriam vobiscum "fœdus, ut[9] eruam omnium vestrum oculos dexteros, "ponamque vos opprobrium universis[10] filiis et fini- "bus Israel." Potueram namque recipere quæ mihi, ut opinor, per injuriam auferuntur, si æterna vellem

I. Reg. xi. 2.

---

[1] *prætenderit*, G.
[2] *salutet*, G.
[3] *salvatum*, Par.
[4] *forte*, G.
[5] *Nave*, G.
[6] *et*, G.
[7] *aculeo*, G.
[8] *in scriptura* (for *In hoc*), G, where the quotation begins with *Feriam*.
[9] *si*, G.
[10] *universo* (for *universis . . . finibus*), Vulg.

---

rare oporteat, et qua via incedendum sit, si alia nunc placet quam quæ prius ostensa est; et si aliquo modo mihi redeundum fuerit, providete ut per Cantiam secure transire possim, memineritisque minarum, et verbi quod vobis exposui Parisius.—See hereafter, Ep. 181.

[a] All the interpretations in this passage are from St. Jerome, "De "Nominibus Hebraicis" (Migne, xxiii.).

usquequaque postponere, et libertatem spiritus pernicioso, et certe periculosissimo, arctare juramento. In suo sensu quisque abundat. Ego dextrum oculum in cælestium contemplatione et fide invisibilium et futurorum spe occupari non dubito, et sinistrum ad caduca et temporalia et ad momentum defluentia inclinari. Illi benignius admissi sunt, et Domino auctore poterunt in fidei suæ sinceritate salvari. Ego, prout exigebatur, sine dispendio salutis et famæ petitam non possum præstare cautionem. Spero itaque conversus ad Dominum quoniam et mihi die crastina erit salus, cum incaluerit sol, qui revelabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium, cuique respondente justitia vel injuria sua. Licet enim hac dierum hebdomada premat Naas[1] cum Ammonitis suis, *populo* scilicet *mœroris* et filiis gehennæ, cum Christus in brevi aderit, et consolabitur in electis suis, in quibus nunc patitur ad momentum. Consolare ergo, dilecte mi, dilecte mi consolare, qui si modicum pertransieris, nec locus eorum invenietur, quia impii ut fumus evanescent. Quod si interim hæc angit exspectatio, in arbitrio tuo et consilio episcopi erit ut declines ad me a facie tribulantis; quia si ita complacuerit, te sincerissimæ brachiis caritatis venientem excipiam, habiturus te non modo comparticipem bonorum omnium, sed etiam, quatenus ipse permiseris, tam mei quam meorum custodem et præceptorem, et si dici sustines, affectione patrem. Cætera perpendes ex litteris aliis, et tuas quibus soles non vereberis communicare. Rex Francus et Gallicana ecclesia coexsulibus nostris multam exhibent humanitatem; utinam tu non inhumaniores invenias concives tuos et domesticos fidei compromissæ! Quod si necessitas urgeat, licet præsentes habeas fratres, nullum me humaniorem invenies, quia nullus sanguine gravior[2] est, sed nec caritate, ut ar-

Kindness of the French king and church.

[1] *meas*, G.; clearly by mistake. | [2] *propior ?*

bitror. Salutabis amicos et sanctos sollicitabis ut necessitatibus vestris communicent, sublevando eas intercessionibus suis. Felices tibi semper ad vota successus Altissimus largiatur.

CLXXV.

Epistola Herberti exsulantis ad Willelmum Carnotensem electum.

(P. 18 ; Herb.. 18.)

Cum ego arriperem calamum ut verborum filis epistolaris eloquii talarem fulgidam et polymitam vestem texerem, in quo et caritatis mutuæ præstarem officium, subito cecidit manus, obriguerunt digiti, et stylus ipse, quasi esset dolentis animi conscius, obducitur situ, objurgans et dehortans ne dictionum solennia et verborum lenocinia quærerem; nam qui quotidie cogor amara bibere, dulcia, mihi amantissime, quando possum tibi propinare ? Dicit siquidem Scriptura quod musica in luctu importuna narratio est; cithara vero mea in luctum versa est, organum meum in vocem flentium. Nam, ut reliquam exsulantium multitudinem taceam, quæ tam injusta unius percussione mulctatur et exsulare compellitur, ubi nulli parcitur sexui, nulli defertur ætati, in me tamen præ cæteris confirmatæ sunt iræ et Anglorum regis irruit furor, qui me in meo jam confirmavit exsilio, et eo regnum agente omnem mihi spem reversionis ademit. Sed benedictus Deus,[1] pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra; eo enim ipso me juxta evangelii vocem beatum pronuntio, siquidem persecutionem patiens et socius propter justitiam patientis; memor etiam quia tyrannus omnis cælestis Opificis malleus est, et modico tempore sinitur malignari. Præterea Dominus mihi in tribulatione hac auxi-

Eccles. xxii. 6.

[1] *Dominus*, G.

lium dedit certum spei meæ refugium; tu enim solus post Deum refugium meum es a tribulatione quæ circumdedit me. Sed hæc cursim et succincte pertranseo, ne in adversitate positus pro præteritæ dilectionis munere tua potius quam te videar quæsivisse. Scias etiam, amantissime mihi in Christo, veram esse illam de Romanis sententiam quam condiximus, cum mutuis aliquando et secretis foveremur alloquiis, qui ponunt lucem tenebras et tenebras lucem; quorum dextera repleta est muneribus, et quæstum æstimant pietatem; solum quæ sua sunt quæritantes, non quæ Jesu Christi; et utinam quæ sua, si ab alienis cor manusque continerent. Factus[1] est profecto juxta prophetam Effraim quasi columba non habens cor; arietes non invenientes pascua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis. Sapienti dictum est satis. Ut tamen aliquid apertius eloquar, illi qui se faciunt summos Christianæ militiæ duces, nullatenus audent ex adverso ascendere, murum se opponere pro domo Dei, sed jam terga præbuerunt et lucernam justitiæ posuerunt sub modio, plus regem illum Anglorum quam angelorum Dominum metuentes. Et certe nisi me angustia temporis, etiam styli verecundia, prohiberent, tanta de iis modo ingererem, quod ne dicam brevem, sed etiam omnem epistolarem excederem modum. Attamen de ipsorum insufficientia, immo potius de consummata malitia, disserens cogor finem facere ubi finis non est.

Osee, vii. 11.

Threni, i. 6.

[1] *Fratres*, G.

CLXXVI.

Epistola Herberti jam exsulantis ad Gregorium abbatem de Malmesberia.

(P. 19; Herb. 19.)

Amantissimo sibi in Christo abbati de Malmesberia, suus H., miserabilis nunc et exsul, gaudere cum gaudentibus et cum flentibus flere.

Quod mihi vel nunc ut tuæ caritati[1] scripta destinarem sera sed optata diu occasio obtulit, omne mihi gaudium est. Supplicavit horum bajulus ut alicui de amicis meis in Anglia scriptas porrigerem preces. Annui cito et arripui calamum; quo aptato, vix formato primi characteris apice, mox tremuit manus, hæsitavit animus, dehortans mihi ne scriberem, eo quo vix unus adversitatis amicus, cum tam multi prosperitatis sint, [et ut illum Cant. insignem[2]] a nobis vero elongati sunt amici et proximi, et noti nostri a miseria. Scio etenim fama celebri divulgante jam ad aures vestras pervenisse de his quæ his diebus facta sunt; quot et quanta videlicet propter justitiam sustinuerit opprobria Cantuariensis noster, cujus passionum ego socius sum; verum sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Jesum Christum abundat consolatio nostra. Compatiuntur etenim[3] nobis et reges et regna, compatiuntur etiam (nec hæsito) supernæ illius civitatis concives, utpote quorum multi per easdem passiones et miserias transierunt. Siquidem ipsorum in psalmo vox est, "Transivimus per ignem et "aquam," et horum permulti transierunt, qui eandem Salvatoris civitatem, sacrosanctam loquor Cantuariensem ecclesiam, dum adhuc in tabernaculo carnis mi-

---

[1] *caritatis*, G.

[2] *et . . . insignem.* These words are marked in the CCC. MS. as if superfluous; they are probably misplaced.

[3] *enim*, G.

litarent, inter pericula rexerunt tam prudenter, contra hostes dimicaverunt tam fortiter, et triumphaverunt tam potenter. Et (ut quod dicimus certius doceatur exemplis), inter alios quamplures ex his qui de terra Ægypti[1] sunt, et qui civitatem jam dictam inter præsentis vitæ rexerunt pericula, (quorum revera omnium enarrare gregatim catalogum epistolaris eloquii brevitatem offenderet,) sufficit interim tres in medium revocare, Dunstanum videlicet, Elphegum, et Anselmum; quorum memoria in benedictione est, et nomina scripta in libro vitæ. Jungamus ergo et tolerantiam earundem passionum ac miseriarum in quibus nos adhuc pro tempore versamur, et in quibus et ipsi, dum adhuc in carne essent, versati sunt; nec est ambiguum inter quot et quanta pericula hanc quam dicimus[2] Salvatoris ecclesiam rexerint, pro qua etiam usque ad sanguinem restiterunt. Levemus oculos et respiciamus prænominatos tres vigiles. Medium si non vultus, vulnus tamen discernit. Medius enim eorum stat quem nos scimus, roseus et super dilectos rubicundus; stat enim martyr tripudians et triumphans toto lacero corpore. Ni fallor Elphegus est iste, cujus vulnera nostra[3] testantur verba, adeo ut et in ipsius corpore vulnerum adhuc exstent cicatrices crudi, aspersio sanguinis et verberum livor, imperatoris sui characterem gerens, et pro civitate sibi credita quæ sustinuerit summo omnium Patri repræsentans, eo ipso Salvatoris sui imago et Crucifixi sequela. Et puto veniente die Domini hujuscemodi commilitones Christi una cum Christo tali corporis schemate apparebunt, et videbunt tunc in quem pupugerunt, roseum illum martyrum chorum, saucium caput cum membris, Imperatorem cum suis, illam Agni familiam occisi ab origine mundi.

Examples of former archbishops.

Sed transcamus nunc sociam illam ovium occisionis

[1] *Egitti*, P.
[2] *domus*, G.
[3] *vestra*, G.

Acta SS. Apr. 19.

multitudinem: Elphegus in ore est, qui fortior stetit inter ictus lapidum in exsilio quam Adam inter ligna deliciarum in Paradiso, fortior fuit inter lapides quam Adam inter poma. Adam odore pomi olfacto mox cecidit et vincitur; at inter lapides stetit Elphegus immobilis. O quotiens, ut arbitror, inter lapides pro suis exsecutoribus exorabat ut et in hoc se alterum nobis Stephanum exhiberet! Quotiens omnis ad ictus prostratus, vel genua curvans, tam piis precibus, tam devotis, pulsabat cælos! Et penetrasse non diffido, precibus certe sanguine respersis et lacrymis orans et ingeminans, "Pater sancte, non pro mundo rogo, sed "pro his quos dedisti mihi, pro civitate tua sancta, "quam mihi indigno commisisti." Id ipsum etiam in præsentis vitæ naufragio inter tabellas[1] suas Dunstanum pariter et Anselmum orasse non dubium est, qui, etsi calicem non ex integro cum Elphego, guttas tamen ejusdem amarissimas, ebiberunt; quorum uterque proscriptus bis exsulare adactus est, terram in corde maris sitam multa cum difficultate egressi, persæpe etiam urgente principum commotione incerto se navigio commiserunt, sustinuerunt injurias pelagi propter justitiam, nihil secum portantes. Horum præconiis ego totus jam devotus insisterem, nisi quod nec nova referrem[2] ignoranti, nec[3] tanta materia epistolari angustia pateretur arctari. Ut igitur morem geram epistolæ, legentibus auribus parcam, aliquid tamen de præfatis vigilibus addens eo quod ab ipsorum recordatione inter præsentes angustias avellar invitus. Nam potissimum hos tres vigiles in sancta summæ Trinitatis ecclesia, tanquam civitate Regis magni, cernimus esse constitutos, qui eam (speramus) protegant die ac nocte, id est in vita et morte sua. Nec enim eos tam inhumanos fore arbitrandum est, ut cujus fuerunt in vita

[1] *turbelas*, P.
[2] *referre*, G.
[3] *ne*, corr. in margin to *nec*, P.

rectores ac principes, ejus sint in morte contemptores; quinetiam credibilius tanto in morte hanc[1] ipsorum potentius protegant, quanto amplius post ipsam confirmatus est principatus eorum. Cui namque posset venire in dubium ipsam, quam adhuc peregrini inter pericula rexerunt tam prudenter, pro qua et inter hostes militaverunt tam fortiter et de hostibus triumphaverunt tam potenter, nunc facti cives et domestici Dei deserant tam crudeliter, prætereant tam ingratanter? pro qua tanquam boni vigiles sæpe in orationibus pernoctantes tam crebras, tam devotas, fuderunt orationes, furtivis frequenter respersas lacrymis et ejulatibus interruptas, eo magis lucidas quo magis absconditas, et eo puriores quo secretiores. Denique et eorum sepulchra sunt apud nos gloriosa; in honore corpora et in magnificentia spiritus. Quæro ergo, nihilne nobis amplius miserebuntur? qui et se per easdem passiones et miserias transisse meminerunt, quod Cantuariensi nostro causam suam commiserunt et sedem. Quid ergo? Ipsi per ignem transierunt et aquam, et nos in mediis ignibus et fluctibus delinquunt, nec saltem manum apponent periclitantibus filiis? Non est ita. Bene tecum agitur, O Salvatoris, O magni Regis, civitas! O mater nostra Cantuariensis ecclesia, de cælo et de terra veniet auxilium tibi. Qui custodiunt te non dormitant neque dormiunt. Custodes tui angeli sancti; vigiles tui spiritus et animæ justorum sunt; de tuo utero sunt egressi a quibus auxilium flagitas. Vigiles enim tui sanctum est ecclesiæ Cantuariensis collegium, et quotquot sacri sunt in ecclesia Anglorum conventus, qui die noctuque psalmis et hymnis et canticis instant spiritualibus, qui pro nostræ, immo Salvatoris, domus defensione frequenter in lacrymis et orationibus pernoctant.[2] In his spem nostram ponentes, celebre nobis inter mala solatium est; nec absorbemur a tristitia; potius (ut

[1] *hunc*, G.

[2] *pernoctantur*, G.

verum fatear) lætatur et exsultat anima mea. Lætatur certe et exsultat, quia est nobis auxilium in patria; est et in via, habemus arma a dexteris et a sinistris. Lætamur, inquit, et exsultamus, quia cælestis illa curia ex nobis habet quibus sit cura nostri, qui nos suis protegant meritis, informent exemplis et confirment miraculis: lætamur quod angeli nostri ascenderunt ad cives suos, qui pro filiis captivitatis legatione fungantur, corda nobis concilient beatorum, vota illis intiment[1] miserorum. Benedictus Dominus Deus Israel, qui tantorum pontificum ministerio visitavit plebem suam, et nunc assumptus[2] iis in sanctam civitatem, nostram non desinunt consolari civitatem captivam.

CLXXVII.

Epistola Herberti ad priorem Wibertum Cantuariensis ecclesiæ et ad totum conventum.

(P. 13; Herb. 13.)

In behalf of the archbishop in his exile.

Dilectis sibi in Christo priori Sanctæ Trinitatis, et reliquis ejusdem loci fratribus Deo devotis, H[erbertus], Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, miserabilis nunc et insignis exsulis, socius, lacrymis et oratione pugnare.

Cum ego arriperem stylum ut præsentis paginæ opus exararem, hæsitavit mox animus, tremuit manus, et revocato dolore oculi lacrymis implebantur, vestræ admodum desolationi compatiens, quibus jam lugubre illud sponsæ canticum competit, "Percusserunt me et "vulneraverunt me; tulerunt pallium meum custodes "murorum." Pallium nempe decoris vestri ablatum est, et vos confusionem et mœrorem induistis; lugetis Jonam devoratum et Joseph venditum, nec potestis æquo animo patris vestri miserias et matris vestræ injurias tolerare. Nunc autem contra luctum consolationis arma sumenda sunt, ut spes vestra possit ha-

Cantic. v. 7.

[1] *intument*, P.

[2] *assumptis . . . desinit?*

bere victoriam. Igitur inter nascentis mundi exordia videamus Abel in campo, Noe in diluvio, Job in sterquilinio, Danielem in lacu. Et quia longum esset singulas justorum generationes percurrere, quorum profecto tot sunt flagellati quot justi, familiarius et attentius Salvatoris nostri labores, contumelias, et injurias cernimus, cujus civitatem pater hic noster indignus admodum regeret, si imperatoris sui sudores bellicos et militiæ agones recusaret. Sumimus itaque nobis exemplum ab homine et auxilium a potente, exeuntes cum eo extra castra et improperium [1] ejus portantes. Adjicitur etiam consolationi, quia peculiare vestrum est patres vestros per miserias hujusmodi et passiones transire et tribulationis igne examinari, exinaniri nequaquam. Unde et ego jam vobis consolationem super consolationem adjiciam, et, ut fidenter aliquid eloquar, vocem illam vobis aptare audeo, quia " Transivimus per ignem et aquam, et educti sumus " in refrigerium." Jonas quidem devoratus jam de visceribus belluæ eductus est, et Joseph a fratribus suis venditus vivit profecto et dominatur. Veruntamen tunicam polymitam cruentam patri suo ostenderunt, dicentes quia fera pessima devoraverit eum. Nam qui fuerant missi nostro Joseph varia crimina objicere attentarunt, vocantes eum hominem flagitiosum, pacis regni et ecclesiæ turbatorem; sed omnes in astutia sua comprehensi sunt, nec est creditum verbis eorum. Quorum unus, qui abstemius est, cum sitiret sanguinem innocentis, et domini Cantuariensis personam lædere adhuc in pluribus attentaret, imperatum est a summo patrum patre ut parcius ageret. Cujus cum tam brevi interlocutione diu præmeditata intercideretur narratio, non currendo ut prius, sed in narrando gradu testudineo incedebat, vix tria verba simul, non enuntians, sed singultiens. Alius

See vol. ii. p. 338.

[1] *imperium*, G.

vero, qui maxime gloriari solet de humanæ sapientiæ verbis, mox ut est locutus, nec vox erat ei nec sensus; sic loquens, ut qui pueriles litteras et primas dictionum juncturas ignoraret. Unde quamplurimi stupebant et mirabantur, totum id Illi tribuentes qui linguas prudentum disertas facit, et disertorum infatuat. Ego neminem nominabo, arbitror etenim quia ex jam dictis etiam non dicta sitis perfacile percepturi. Adhuc alia et de aliis scriberem, nisi quod singula prosequi angustiam excederet epistolarem et unius lucubratiunculæ opus. Ut igitur brevitate servata omnia semel et in summa dicantur, sicut vidimus et sicut audivimus, cum pudore et confusione revertuntur qui quærebant animas nostras; et quibus (ut jam diximus) Deus subtraxit vocem, ut vix possent audiri, exauditi non sunt. Consolamini itaque, consolamini in verbis istis, in nullo hæsitantes, sed scientes pro certo quia magnus ille Deus Hebræorum, qui Joseph vestrum eduxit de carcere, adhuc modicum, et magnum faciet eum in terra.

Vos autem interim viriliter agite, et confortetur cor vestrum. Pro civitate vestra tam sancta et civitatis custode lacrymis dimicate et psalmis, memores quia ad Ezechiæ [1] lacrymas centum octoginta quinque millia Assyriorum ab uno angelo una nocte delata [2] sunt. Joseph itidem laudes concinebat Domino, et Dominus pro laudante superabat. Moyses contra Amalech non gladio, sed oratione pugnabat. Vigilate itaque nunc, et orate eo nunc instantius quo gravius ipsam matrem vestram affligi conspicitis, ab ipsis quidem domesticis ejus et filiis, providentes præ omnibus pauperi Jesu Christi, pastori dico vestro et patri; qui, ut omnis lingua testatur, magni illius prophetæ discipulus, reliquit domum suam, dimisit hæreditatem suam; qui amore justitiæ postposuit gratiam principum, minas etiam

IV. Reg. xix. 35.

[1] *Ezechielis*, G.

[2] *deleta?*

sprevit, et demum exsilii aspera et paupertatis onera non abhorruit, potius amplexatur devotus, nec dubitavit humeros suos supponere virorum oneribus et pastorales sustinere sudores, cum fuisset ad hæc tempora in domibus regum nutritus, et tot et tantarum, ut mundus prædicat, filius deliciarum; nunc vero non habet ubi caput suum reclinet, nisi quod in ipso principes alieni, et gentes ad quas sumus expulsi, non hominem se putant venerari sed Deum. Decet vero famam sanctitatis vestræ ipsius per omnia et super omnes sollicitudinem gerere, ipsi jugi die et nocte in spiritualibus, in temporalibus vero frequenter et supra etiam possibilitatis vestræ modum, cum omni hilaritate providentes. Valeant orationes vestræ.

CLXXVIII.

ALEXANDER PAPA [GILEBERTO] LONDONIENSI ET OMNIBUS EPISCOPIS CANTUARIENSIS[1] PROVINCIÆ.

(C. 218; Z. i. 28; O. ii. 43; Lup. i. 32; Thom. 281.)

Alexander[2] episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Gileberto Londoniensi episcopo et aliis episcopis per Angliam constitutis. May 3, 1166.

Restitution of property taken from the archbishop's clerks to be enforced.

Universis oppressis et per injuriam gravatis ex officii nostri debito subvenire tenemur, et præsertim ecclesiasticis viris, qui pro ecclesiæ suæ libertate tuenda exsilium sustinere coguntur, ne in aliquo juris sui detrimentum incurrant, debemus commode[3] provi-

[1] *Cantiæ*, L.

[2] *Alexander . . . constitutis*, C, and in the main O; om. A, Z, L. The heading in A is, "*Litteræ quas* "*misit dominus papa Londoniensi* "*episcopo, et quia inobediens inven-* "*tus est, post multas comminationes* "*et commonitiones, quas anno in-* "*tegro sprevit, sequenti anno de-* "*nuntiavit eum Thomas archiepi-* "*scopus excommunicatum.*" Z has, "*Hæ sunt litteræ domini papæ* "*quas episcopo Londoniensi misit,*" &c.

[3] *commode*, A, C; om. Z, L.

dere. Qualiter autem venerabilis fratris nostri Thomæ, Cantuariensis archiepiscopi, clerici pro domini sui fidelitate principis indignationem incurrerint, et bonis suis fuerint hac occasione privati, tanto certius vestra novit discretio, quanto hæc[1] ex parte propriis oculis potuistis plenius inspexisse Unde, quoniam indignum est ut propter vim sibi illatam aliquam beneficiorum suorum sustineant læsionem, fraternitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et mandando præcipimus, quatenus[2] universos[3] qui jam dictorum clericorum beneficia in absentia sua de mandato regio perceperunt[4] ad eorum integram restitutionem sub anathematis interminatione, omni[5] appellatione cessante, districtius compellatis; nec in his exsequendis remissi aut tepidi aliquatenus appareatis. Datum Laterani, quinto Nonas Maii.[6]

CLXXIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Roberto Herefordiensi et Rogerio Wigornensi episcopis.

(O. ii. 84; Z. i. 112; Lup. i. 117; Thom. 124.)

Announcing his legation.

Et ratio juris et fidei, et honestatis vestræ sinceritas, et sacrarum juge exercitium litterarum, nobis facile persuadent quod nullius turbinis impetus caritatem vestram a fide et obedientia sanctæ Romanæ ecclesiæ poterit separare; ad quam cum ex[7] institutione Filii Dei, ecclesiam in Se petra solidissime[8] fun-

[1] *hec*, C; *hac*, L; *hoc*, A; *hac*, corr. in margin to *hec*, Z.
[2] *quod*, O.
[3] *universi*, V.
[4] *perceperint*, L.
[5] *omni*, A, C; om. Z, L.
[6] So L; *vii. Idus Aprilis*, C; date omitted, A, O.
[7] *ex*, Z, L; om. O, A.
[8] *solidissima*, L.

dantis, omnis anima teneatur, arctiori quidem vinculo astrictus est ordo pontificum, qui in consecratione de observatione legis divinæ et sacrorum canonum, et de obedientia mandatorum sedis apostolicæ, et eorum a quibus munus consecrationis accipiunt, verbo et scripto specialiter profitentur. Sed et vos[1] ecclesiæ Romanæ præ[2] comprovincialibus[3] vestris[4] non ambigimus obligatos, cum illa utriusque vestrum electionem procuraverit,[5] et nostro ministerio consecrationem. Unde etiam vos personæ nostræ magis oportet esse obnoxios, nedum apostolicæ sedi, cui fidem et obedientiam solus infidelis aut hæreticus aut schismaticus subtrahit. De vestra itaque fide[6] et devotione plenissimam fiduciam obtinentes, fraternitati vestræ litteras apostolicas mittimus, ut vobis, et per vos aliis fratribus nostris,[7] innotescat quoniam dominus papa nobis vices suas commisit in regno Anglorum. Loquimur scientibus et docentibus legem, et quos non credimus esse de numero eorum qui tenentes legem Dominum nescierunt, et non in fraudem Scripturæ, quæ solvi non potest, sed propriæ salutis, quærunt ut impugnando fidem fideles videantur, et habeantur juris-periti cum prodentes[8] se et alios perdiderint jura, et putentur esse filii obedientiæ cum qualicumque prætextu inobedientiam suam potuerint colorare. Sed frustra; quia non est sapientia, non est consilium, contra Dominum, qui jam testimonio patentis operis cœpit revelare consilia cordium, et parvulos suos jugiter consolatur, nec permittit eos tentari supra id quod possunt. Clamat terra adversus[9] impios, et cæli revelabunt iniquitatem eorum. Consolamini itaque, consolamini, dilectissimi,

---

[1] *nos*, L.
[2] *præ*, A; *pro*, L.
[3] *convincialibus*, Z.
[4] *vestris*, A; *nostris*, L.
[5] *procuraverit*, Z; *procreaverit*, L.
[6] *fide*, om. V; *fide et*, om. L.
[7] *nostris*, Z; *vestris*, L.
[8] *prodentes*, A; *perdentes*, L.
[9] *adversus*, V, A; *adversum*, L.

dicit Dominus, quia in proximo est, ipso auctore, liberatio vestra. Et nisi fides vestra defecerit, salus vobis[1] in januis est, et jam pro[2] foribus ecclesiarum vestrarum pulsat ut admittatur. Interim vobis in virtute obedientiæ apostolica auctoritate præcipiendo[3] mandamus, quatenus adhibita celeritate et diligentia procuretis ut fratres nostri et coepiscopi conterminales vestri, Wintoniensis videlicet et Bathoniensis, Saresberiensis, Cestrensis, Exoniensis, Menevensis, vestra sedulitate cognoscant nobis legationis officium, sicut ex litteris domini papæ patet, esse commissum. Sed ante eas fratri nostro episcopo Lundoniensi cum litteris nostris a vobis eadem auctoritate ostendi præcipimus, ut ipse eas et comprovincialibus et Dunelmensi ostendat; quia[4] periculum vestrum, immo et aliorum omnium, vertitur, nisi hoc domini papæ et totius ecclesiæ negotium fidelius et diligentius geratur.

CLXXX.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(A. 285; O. ii. 9; Z. i. 142; Lup. i. 142; Thom. 211.)

May 16, 1166.

Alexander[5] episcopus, servus servorum Dei, Thomæ, etc.

The bishop of Salisbury to be gently dealt with.

Perlatum est ad audientiam nostram quod Saresberiensis episcopus enormiter[6] satis excessit, et in Deum et ecclesiam graviter et immoderate deliquit. Unde quia credimus eum non sponte, sed invite[7] et coacte, et timore ac metu qui[8] in quemlibet virum con-

[1] *vobis*, A; *nobis*, L

[2] *pro*, O, A; *præ*, L.

[3] *præcipiendo*, V, O, A; om. L.

[4] *in*, ins. Z; om. O, A.

[5] *Alexander . . . Thomæ, etc.*, A, Z.

[6] *enormiter*, om. O.

[7] *invite et*, om. *L*.

[8] *quod*, O.

stantem cadere posset, aliquid contra decus ejusdem ecclesiæ commisisse, cum scriptum est, " Affectus tuus " operi tuo nomen imponit, voluntas et propositum " distinguunt maleficia,"—si ita est, mitius cum eo absque dubio videtur agendum. Si autem ex deliberatione et spontanea voluntate ipsum in Deum et ecclesiam deliquisse constiterit, secundum qualitatem delicti debet puniri. Verumtamen, quidquid discretio tua in eum propter hoc canonice duxerit statuendum, nos auctore Domino ratum et firmum habebimus.

Dat. Laterani, xvii. kal. Junii.

CLXXXI.

Joannes Saresberiensis Richardo Pictavensi archidiacono.

(O. 116; Z. i. 169; Lup. i. 169; Jo. Sar. 168.)

The writer's prospects as to reconciliation.

Puer meus a vobis rediens, unde sanctitati vestræ innumeras gratias ago, litteras retulit, multa fidei et caritatis indicia præferentes. Eo enim spiritu videntur esse conceptæ, ut singula verba, et fere singuli apices, signis fidelibus protestentur se ad amicum de sincerissimæ dilectionis adipe processisse. Sed quia in illis,[2] sicut in domini mei episcopi scripto, plura continebantur capitula negotiorum quæ solicitudinem amantis augere poterant, utpote quod plena convalescentia ipsius, quæ nondum erat, sperabatur; et quod de pace inter ipsum et regem reformanda convenerat, et de me reconciliando mentio habita est; et in hunc modum plura, in quibus amico gessistis morem,—latorem præsentium ad vos usque transmisi, ut eo intermeante me de prædictis, et cæteris quæ statum ves-

[1] *Dat. . . . Junii*, Q, A; om. Z, L.

[2] *multis*, V.

trum contingunt aut publicum, per litteras vestras, si placet, reddatis certiorem. Obtemperans autem vestro consilio, de industria talem misi qui nulli sit apud vos aut paucis notus, et mihi et meis in omnibus fidelis inventus est. Injunctum est illi, ut apud dominum episcopum gerat negotium magistri Walterii,[1] clerici domini Remensis, pro recuperandis libris quos idem Walterius magistro Petro[2] Helyæ commendaverat,[3] de quibus vobiscum locutus sum apud Andegavim et commonitorium dedi. Ipsum itaque tanquam puerum de domo Remensis archiepiscopi tractare poteritis ut tempus exposcet; sed ut cito remittatur exigit[4] continuæ sollicitudinis stimulus, animæ meæ quietem denegans[5] donec aliquid certius de præmissis agnoscam. Si vero, quod plurimum desidero ad honorem Dei et ecclesiæ, pax domino episcopo reformata est et completa, quæ sperabatur implenda, qualiter in electione juratorum processum sit, et in quibus finibus causa steterit, mihi diligentius recurrentibus litteris vestris placeat significare. Nam quid timuerim, immo quid timeam in omnibus articulis oblatæ conditionis, perspicuum est ex litteris quas domino episcopo misi. Neminem tamen arbitror sapientem, qui dissuadeat pacem quæ fieri potest in Domino, et ante humanum[6] diem honestati non derogat. Fiat utinam pax cum salute conscientiæ et integritate famæ in diebus nostris, sed quæ nec simulatoria sit nec momentanea. Horum tamen neutrum in vobis[7] est; nam alterum ab adversario, alterum a Deo pendet. Quomodo autem ille cum quo vobis negotium geritur amicos et contrahentes secum beare consueverit, ex quo ei in omnibus

---

1 *Walteri*, O; *Gualteri*, L.
2 *Petro*, Z, G; *P . . .*, L.
3 *commodaverat?*
4 *exigit*, Z, G; om. L.
5 *denegans*, Z, G; *denegat*, L.
6 *himerinum*, G—which may perhaps be right, *himerinum* (or *hemerinum*) *diem* meaning *the light of day*, while *humanum diem* would mean *the judgment of men*.
7 *nobis*, L.

voluntatibus suis, etiam[1] cum dispendio famæ et conscientiæ, non acquiescunt, multis patet exemplis. Ex quo longe periculosius, quam inconsiderati homines opinentur, esse arbitror aliquam ad promissiones ejus jacturam facere conscientiæ et honestatis, quæ, si semel lædantur, facile nequeunt reparari. Nam quæ in alterutro fiunt vulnera fere lethalia sunt, ut tamen *fere* magis ex infirmitate carnis dictum accipiatur, quam ex judicio rationis. Hac enim judice perniciosiora sunt quam illa quæ corporis et animæ compagem solvunt, ethnico, nedum Christiano, dicente:

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas. Juven. viii. 83–4.

Unde tota mentis affectione deposco ut, si de pace mea actum fuerit, ea provideatur forma in qua non offendatur Deus, et honestas, quam non audeo dicere ego, sed Deus, mihi hactenus integram conservavit, illæsa quoque inposterum ad homines conservetur. Et si forte talis potuerit inveniri, agam gratias Deo, et vobis, et omnibus, qui ad hoc operam dederint. Si vero de juramentis actum fuerit, novit dominus meus episcopus quam subtili reverentia in talibus tenear. Nunquid ergo jurare possem in ea præscriptione verborum, aut potius salutis proscriptione, quæ ab aliis (ut audio) exigitur et præstatur, ubi nec Dei, nec legis, nec ordinis salvandi licet fieri mentionem? Sed et[2] de consuetudinibus reprobis, et legibus ignotis, aut repugnantibus legi Dei, servandis, quis sacramentum præstat[3] nisi alienus a fide, et omnium sacramentorum contemptor? Sane temerarium nimis. et omnino præcipitem, et præcipitantem se in mille damnationis laqueos, reputarem, qui se ad observantiam sacrorum canonum, aut certe ipsius evangelii custodiam, jura-

[1] *etiam*, O, V, Z; *et*, *L*.
[2] *et*, om. *L*.
[3] *petat*, *L*.

mento præstito obligaret; nisi forte eo major sit, qui, suæ conscius infirmitatis, et testis nostræ, humiliter[1] confitetur quia in multis offendimus omnes. Si de præteritis agatur, non nego me Cantuariensi archiepiscopo, sicut domino et patri meo, debitum et devotum præstitisse obsequium, et utinam efficacius[2] præstitissem; nec unquam, Deo propitio, adhuc pro quacumque utilitate vel damno deducar ut dominum meum, quicumque sit, abjurando vel abnegando maculem vitam meam, immo et memoriam nominis et gentis meæ coram Deo et hominibus. Cæterum, sicut a pluribus accepi, nisi hæc et prædicta fecero, pacem mihi reformari aut impossibile est aut difficillimum. Ad hoc itaque proficiat, si placet, vigilantia domini episcopi et vestra, ut si de reconciliatione mea actum fuerit, iniquæ et periculosæ conditiones amoveantur, et ego in omnibus, quæ sine periculo salutis et famæ fieri possunt, domini episcopi, et vestrum, quod ab eo non discrepat, consilium sequar. Sed nec proficisci vellem ad curiam, pacem facturus, nisi aliquatenus prægnita forma[3] ejus. Nam rei familiaris angustia, et negotiatio litterarum, quæ mihi solatium pariter et subsidium præbet, nec magnos sumptus faciunt,[4] nec diu abesse patiuntur. Facultas enim solito magis tenuis est, sed onera non decrescunt; rarescunt autem auxilia, etsi ab initio rarissima fuerint. In profectione versus Andegavim, et[5] paschalibus colloquiis regum, tredecim libras expendi, et duas amisi equitaturas, ut de laboribus, molestiis, et curiarum tædiis taceatur; quodque[6] magis piget, cuncta cesserunt incassum. Nam labor periit et impensa, nec vellem, si fieri posset, occupationum et rerum simile subire dispendium. Status meus vobis ex parte per

His circumstances.

[1] *humiliter*, Z; *humilitatis*, L, G.
[2] *efficacius*, O, G; *efficaciter*, L.
[3] *forma*, Z, G; *fama*, L.
[4] *facere?*
[5] *in* (for *et*), O.
[6] *quodque*, O, Z, G; *quod quia*, L.

nuntium innotescet. Idem est fere qui fuit. De causa Cantuariensis non despero, quia ipse, pœnitentiam agens super commissis in curia, de Domino non desperat, nec ponit (ut opinor) carnem brachium suum. Credo autem quod Deus adhuc supremum remedium differt, quia nondum est omni humano auxilio destitutus. Vocat me magister [1] Girardus, ut, salva fide ecclesiæ Romanæ, Coloniam transeam; sed auctore pio Jesu, pro nullo quæstu ponam cum schismaticis ad subversionem domus Domini schismatis portionem. Ipsum tamen Girardum nequaquam schismaticum reputo, quia fidei ejus perspicua patent indicia ex litteris ejus; quarum rescriptum domino episcopo mitto, suppresso tamen auctoris nomine, ne et illi et aliis noceat, si fuerit divulgatum. Non dubito quin mihi compateremini, si constaret in qua sollicitudine versatur animus meus; nec tamen, Deo teste, pro me, licet apud Duricordes habitem, quantum pro amicis sollicitor; quia mihi, quoad me, sufficeret commercium litterarum, nisi urgerent et alii, quorum oportet me necessitatibus communicare. Si nescitis, Belgica secunda, quæ modo *Remorum* dicitur, in antiquis historiis provincia *Duricordium* appellatur; licet, habita contemplatione quorundam, possit et Mollicordium appellari. Neque enim duricordiam archiepiscopi et suorum quisquam familiarius accedens probabiliter arguere poterit. Sed quis, quæso, nostratum et veterum amicorum de gente duricordium non convincitur esse? Dicam quod fortasse non creditis, sed certe verum est. Filius magistri Gaufridi mihi coexsulavit mensibus octo; sed cum ad eum nuntius meus ab episcopo Norwicensi et abbate Sancti Edmundi divertisset, profecto nec unas ad me litterulas potuit impetrare. Scit tamen Deus quia [2] nihil ab aliquo eorum petii; in eoque mihi bene actum est, quod nondum ab

Gerard la Pucelle.

(Durocortorum, Caesar, B. G. vi. 43.)

[1] *M . . . G . . .*, V. | [2] *quod*, *L.*

initio proscriptionis meæ erubescentiam sustinui de repulsa. Ex his et præcedentibus patet via rationi, sed in litteras ex affectione totus defluerem, nisi modestia, et multiplicitas occupationum, quibus id tantillum surripui, compellerent ut dicam ex animo, Vale.

CLXXXII.

Alexander papa Rotrodo Rothomagensi archiepiscopo et suffraganeis ejus.

(O. 7, 202; Z. i. 87; Lup. i. 90; Thom. 251.)

May 16, 1166. King Henry to be influenced in favour of ecclesiastical unity and of archbishop Thomas.

Quanta mala et[1] quot incommoda per carissimum in Christo filium nostrum Henricum, illustrem[1] Anglorum regem, Romanæ ecclesiæ et nobis acciderint, postquam ex parte ab ejus devotione se absentavit, ex eo manifeste percipitur[2] quod illi viro scelerato, perfido et crudeli, et hujus schismatis et erroris magistro, Reginaldo[3] quondam cancellario, communicans per suos, quos ad Fredericum dictum imperatorem transmisit, occasionem et materiam præstitit quod idem Fredericus inductus est ad illud detestandum et profanum juramentum, immo perjurium, faciendum. Nos autem, hæc omnia post terga rejicientes, et magnifica et larga devotionis beneficia, quæ a principio hujus turbationis nobis et ecclesiæ exhibuit, ante oculos semper habentes, ipsum per litteras nostras, et demum per probos et honestos viros, paterna sæpe benignitate monuimus, et animum ejus nisi sumus apostolica mansuetudine delinire,[4] exspectantes quod excessum suum recognosceret, et animi impetum regia clementia temperaret. Quia igitur, etsi non fuerit[5] in schisma lapsus, tamen eccle-

[1] Om. O.
[2] *perpenditur*, O.
[3] *regis*, O.
[4] *declinare*, O.
[5] *fuit*, O.

sias et ecclesiasticas sui regni personas plus debito gravat, et eorum jura confundit atque perturbat, et omnia ad se trahere et sibi [1] vendicare contendit, fraternitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus, sibi hæc omnia fideliter proponentes, eum per omnipotentem Dominum, et ex parte beati Petri et nostra, commoneatis et exhortari [2] curetis quod matrem suam [3] Romanam ecclesiam consueta reverentia ac devotione cognoscat, et ecclesias et ecclesiasticas personas regni sui diligat et honoret; et venerabilem fratrem nostrum Thomam Cantuariensem archiepiscopum, qui ei fidelis est et devotus, et ad ecclesiam suam revocare studeat, et honorificc, sicut decet, tractare; jura quoque et bona ipsius et aliorum regia protectione manuteneat et conservet. Si autem a suæ intentionis proposito declinare noluerit, indubitanter timere poterit ne Deus propter hoc in ipsum et posteros suos [4] graviter vendicet. Neque nos id poterimus dissimulare, nec [5] diutius impunitum relinquere, quoniam pater,[6] quem diligit, illum corripit [7] et castigat.

In eundem modum Burdegalensi et suffraganeis ejus.[8]

---

[1] Om. O.
[2] *hortari*, O.
[3] *sanctam*, ins. but marked for omission, Z.
[4] *suos*, O, V; *ejus*, L.
[5] *neque*, O.
[6] *filium*, ins. O.
[7] *corrigit*, O.
[8] In O 7 the letter to the archbishop of Bordeaux is given, with the greeting, "Alexander episco- " pus, servus servorum Dei, vene- " rabilibus fratribus B[ertrando] " Burdegalensi archiepiscopo et " suffraganeis ejus salutem et apo- " stolicam benedictionem;" and at the end there is *Rotomagensi* for *Burdegalensi*. O 202 is the letter to the province of Rouen.

CLXXXIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad suffraganeos suos.

(Z. i. 64.; O. ii. 9; A. 15; Lup. i. 97; Thom. 74.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, venerabilibus [1] fratribus Cantuariensis [2] provinciæ episcopis universis salutem.

Exhortations to maintain the unity and privileges of the church.

Si curamus esse quod dicimur, et nostri nominis, qui appellamur episcopi sive [3] pontifices, nosse volumus significationem, oportet nos jugi sollicitudine Illius considerare et imitari vestigia qui, pontifex in æternum a Deo constitutus, seipsum pro nobis Patri obtulit in ara crucis, et de summa cælorum specula [4] omnium actus et actuum intentiones jugiter speculatur, tandem unicuique redditurus secundum opera sua. Vices enim Illius in terris gerendas suscepimus, adepti sumus gloriam nominis, honorem dignitatis,[5] fructusque laborum spiritualium temporaliter possidemus, apostolis et apostolicis viris in ecclesiarum fastigiis succedentes, ut nostro ministerio peccati et mortis destruatur imperium, et in fide et profectu virtutum coalescens [6] ædificatio [7] Christi crescat in templum sanctum in Domino. Et quidem episcoporum multus est numerus, qui docendi et pascendi sollicitudinem et instantiam diligentiorem promisimus in consecratione, et verbis quotidie profitemur; sed utinam fides pollicitationis de testimonio operis convalescat. Messis

---

[1] *et apostolicæ sedis legatus venerabili fratri Gilberto Lon. ep. cæterisque* for *venerabilibus fratribus*, G.

[2] *Cantiæ*, L, G; *Cant'*, O, A.

[3] *sive*, A; *nos et*, V; *et*, *L*; *et non*, O *si nos*, Z.

[4] So G; *omnium specula*, L; *specula actus et actuum omnium*, Z.

[5] *dignitatis*, A, G; om. L.

[6] *covalescens*, V; *convalescens*, O; *coalescens*, *L*, G.

[7] *ædificatio*, A, Z (Ephes. ii. 21); *ædificio*, O; *ædificium*, L, G.

utique[1] multa est, nec ad eam colligendam et congregandam in horreum Domini unus sufficeret aut pauci. Ex quo lege Divina cœpit agi populus[2] in Hebræorum dumtaxat gente consistens, judices oportuit multiplicari, et esse plures correptores vitiorum et morum correctores; quia legislator solus tantæ multitudinis onera non poterat sustinere. Electi sunt itaque, mandante Domino, septuaginta seniores, et adducti ad ostium tabernaculi, quod præfigurabat ecclesiam. Acceperunt a Deo partem spiritus Moysi, per quem lex intelligitur, ut prophetarent, et populi examinarent et deciderent causas: majoribus tamen reservatis, et referendis ad examen illius cui totius legis erat credita dispensatio. Et si scripturas perscrutemur attentius, inveniemus hos Hebræorum præpositos exstitisse, quos ab exactoribus Pharaonis in Ægypto legimus flagellatos, adeo ut tædio affecti, et variis attriti suppliciis, nomina sua coram Ægyptiis fœtere[3] quererentur. Quia tamen patientiam habuerunt, et Moysi obtemperantes acquieverunt verbo Dei, hoc præeunte gratia per fidem et jugem laborum experientiam meruerunt, ut cum Moyse præficerentur populo, cujus salutem procuraverant;[4] et qui studiose audierant, doctores de[5] discipulis redderentur. Num. xi. Exod. v. 21.

Sed et in initio nascentis ecclesiæ, sicut beatus docet apostolus, "Christus cælos ascendens, ut adim-
"pleret omnia, quosdam quidem dedit apostolos, quos-
"dam prophetas, alios evangelistas, alios pastores et
"magistros, ad instructionem[6] sanctorum in opus mi-
"nisterii, in ædificationem corporis Christi." Neque enim omnia uni committenda erant officia, sed unum-

---

[1] *utique*, A, G; *itaque*, L; *itaque* corr. to *utique*, Z.

[2] *Dei*, ins. G.

[3] *fateri*, V, A; *vel fateri*, interl. Z.

[4] *procuraverunt*, L.

[5] *de*, V, O, A; *ex*, *L*, G; *ex*, Z, with *vel de* interl.

[6] *consummationem*, Vulg. (Ephes iv. 12).

quodque membrum suo donandum[1] erat officio; ita tamen ut caput, in quo velut in arce et quodam Capitolio virtutum omnes congeruntur sensus, et[2] universis et singulis provideret, et ei vicissim omnia famularentur pro ratione conditionis suæ. Doctor gentium, qui gloriatur se non ab homine neque per hominem evangelium didicisse, sed instructum[3] a Christo, post[4] annos quatuordecim ascendit Jerosolymam, et[5] cum ecclesiarum principe de fide contulit, ne forte in vacuum curreret vel cucurrisset. Et, ut plurimis patet exemplis, singula evangelii flumina ad mare, unde orta sunt, redeunt, ut iterum fluant; siquidem fons Paradisi unus est, sed in plura scinditur[6] flumina, ut undique irriget terram.

Quis Romanam ecclesiam caput omnium ecclesiarum et fontem catholicæ doctrinæ ambigit[7] esse? Quis claves regni cælorum Petro traditas esse ignorat? Nonne in[8] fide et doctrina Petri totius ecclesiæ structura consurgit, donec occurramus omnes Christo in virum perfectum, in unitatem[9] fidei, et agnitionem Filii Dei? Necesse quidem est multos esse qui plantent, multos qui irrigent, quoniam hoc exigit processus verbi et dilatatio populorum: cum et antiquus populus, cui unum sufficiebat altare, plures ex necessitate magistros habuerit; nedum modo in concursu et affluentia gentium, quibus Libanus non sufficit ad succendendum, et[10] animalia non modo Libani, sed nec totius Judeæ, sufficerent ad holocaustum. Sed qui-

---

[1] *dotandum*, Z, with *vel donandum*, interl.

[2] *et*, om. Z.

[3] *esse*, ins. Z, G.

[4] *per*, A; *post ann. quat.* om. L.

[5] *et*, om. L.

[6] *scinditur*, A; *rescinditur*, L, G; *scinditur*, with *vel rescinditur* interl., Z. (The Vulgate has *dividitur* in Gen. ii. 10.)

[7] *ambit*, V.

[8] *et*, Z.

[9] *unitatem . . . agnitionem*, A, L; *unitate . . . agnitione*, G; (*unitatem . . . agnitionis*, Vulg., Eph. iv. 13).

[10] *et*, om. O.

cumque sit qui rigat aut plantat, Deus nulli dat incrementum nisi illi qui plantatur[1] in fide Petri, et doctrinæ ipsius[2] acquiescit. Sane ad eum maxima populi judicia referuntur, a Romano examinanda pontifice, et dispositi sub eo matris ecclesiæ magistratus, quatenus in partem sollicitudinis acciti sunt, creditam exercent[3] potestatem; ut sacerdos quod in plebe sibi commissa expedire non potest ad episcopum referat, qui negotia supra se ad archiepiscopum reducit aut[4] primatem, a quibus quidquid maximum fuerit Romano pontifici reservatur. Ordinem hunc Petrus docuit; hunc usque modo catholica servavit ecclesia; nec unquam, auctore Domino, quidquid moliatur iniquitas, subvertetur.

In regno autem Anglorum, (quod sine dolore multo ad mentem reducere aut sine lacrymis dicere non valemus,) multum præsumitur adversus Petrum. Sedis apostolicæ, quantum in perversis potestatibus est, attentatur et periclitatur auctoritas, dum illi quos necessitas, pro compendio pœnitentiæ vel remedio causæ,[5] aut visitationis debito, compellit ad dominum papam iter arripere, ab itinere suo præpediuntur, spoliantur, tractantur acrius[6] et transfretare prohibentur, vel, ab his qui occasiones quærunt ut faciant mala vel[7] coacti,[8] illicita de præpediendis clericis et pœnitentibus præstiterunt sacramenta. Manus itaque violentas injicientes in clericos facto suo anathematis condemnationem incurrunt. Inde est quod nos, sanctæ Romanæ ecclesiæ auctoritate utentes, fraternitati vestræ apostolica[9] auctoritate, in virtute obedientiæ, in periculo

---

[1] *plantatur*, O, A, Z; *plantavit*, L, G.

[2] *ejus*, *Z*.

[3] *exercerent*, L, G; *exercerent* corr to *exercent*, A.

[4] *ad*, ins G.

[5] *causæ*, A, G; *curæ*, Z; *cavere*, V, O; *animæ*, *L*.

[6] *acrius*, V, O, A: *arctius*, *L*; *atrocius*, Z, G.

[7] *vel*, ins. A, Z; om. G.

[8] *ideo*, ins. *L*, G; om. V, O, A, Z.

[9] *apostolica auctoritate*, V, O, A, G; om. *L*.

ordinis vestri, præcipiendo mandamus quatenus de cætero hoc[1] fieri inhibeatis, et eos qui in clericos manus violentas injiciunt publice excommmunicatos denuntietis, et per episcopatum vestrum denuntiari fatiatis, et conterminalibus[2] coepiscopis vestris ut hoc ipsum in episcopatibus faciant suis domini papæ et nostra præcipiatis auctoritate.

Ad hæc eodem modo et sub eadem interminatione præcipimus, ut his qui appellantes aut pœnitentes, ad dominum papam vel ad nos tendentes, impediunt, aut redeuntes a domino papa vel a nobis, denuntietis quoniam sententiam anathematis incurrunt tam hi qui hoc faciunt in propria persona, quam regis officiales, qui ad hoc facinus compellunt alios. Illos autem qui coacti de transeuntibus impediendis[3] juramenta illicita præstiterunt, ab hoc juramento absolvimus, ut a tanta iniquitate desistant postmodum, et de commisso pœnitentes Deo discant potius quam homini de[4] cætero obedire. Si quis autem ecclesiæ suæ justitiam promovens, et apostolicæ sedi fidem servans, dispendia reformidat, meminerit quoniam ecclesia virtutes quam momentaneas opes longe tutius et utilius thesaurizat. Christus, qui ecclesiæ Romanæ præsidet, omnes adversarias cohibet potestates; et qui potentes potenter puniet, omnem decrevit puniri inobedientiam; non humiles tamen adducens in judicium, sed gloriosos terræ humilians[5] ecclesiæ ministerio, adversus quam nec portæ inferi prævalebunt.

Pudeat vos, dilectissimi, iniqua exercere judicia, ut, juxta quod nobis insultant proceres regni, si pauper offendit in minimo, illico a vobis[6] et officialibus vestris ab ecclesia excludatur; si dives committit crimina,

---

[1] *hæc*, Z.

[2] *conterminalibus vestris, coepiscopis nostris*, O, Z.

[3] *impedientis*, A.

[4] *de cætero*, A, G; om. L.

[5] *humilians*, Z; *humiliat*, L.

[6] *vobis . . . vestris*, O, A; *nobis . . . nostris*, L, G.

non conveniatur vel verbo : ut in[1] sic decernentes possit illud[2] ethnicum retorqueri,

"Et tantum miseris irasci numina possunt." Lucan. iii. 449.

Providete vobis et ecclesiis vestris, ne, si hanc injuriam Romanæ ecclesiæ ulterius dissimulaveritis, merito videamini adversus eam cum impiis conspirasse, et appellantium præclusisse vias, ut[3] de dispendio ejus vestrum quæratis compendium. Mementote potius quomodo salvi facti sunt patres nostri, quomodo et quibus tribulationibus ecclesia creverit et dilatata sit; quas procellas evaserit navis Petri, quæ Christum habet vectorem; qualiter ad coronam pervenerint quorum fides ex tribulatione clarius elucescit. Sic Moyses populi meruit principatum; sic septuaginta judices assecuti [sunt][4] gratiam prophetalem; sic David sublimatur in regem; sic apostoli constituti sunt judices orbis; sic omnium sanctorum turba præcessit:[5] ut perpetuo verum sit quia non coronatur nisi qui legitime certaverit, et de deliciis sæcularis exsilii nullus sit omnino transitus ad delicias regni. Tibi[6] autem, frater Londoniensis, damus in mandatis, et in virtute obedientiæ et in periculo ordinis vestri apostolica auctoritate præcipimus, quatenus præsentes litteras aliis fratribus et coepiscopis nostris comprovincialibus adhibita celeritate et diligentia ostendas, et quod in iis continetur districte observari facias. Vale.

The bishop of London is to make the letter known, and to see to the observance.

---

[1] *inde*, O.

[2] *illuc et hinc*, L; *illud ennicum*, A; *illud ethnicum*, G; *illud ethicum*, Z.

[3] *ut*, O, A; *nec*, L, G.

[4] *sunt*, interl. in A; om. L, G.

[5] *processit*, L, G.

[6] *Tibi . . . facias.* This is taken from Dr. Giles's edition, as it does not appear in the MSS. generally.

CLXXXIV.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS FRATRI NICOLAO DE MONTE ROTHOMAGENSI.

(A. 337; O. ii. 319; Z. i. 138; Lup. i. 137; Thom. 168.)

King Henry's injurious conduct.

Novit fraternitas tua quam patienter sustinuerimus damna, injurias, et contumelias nobis et nostris illatas a dilectissimo domino nostro, illustri rege Anglorum. Ipse autem, abusus patientia nostra,[1] ad sanctissimæ matris suæ prorupit injurias, sponsam loquimur Crucifixi; et illam non est[2] veritus ancillare, pro cujus liberatione Filius Dei Deus morte[3] turpissima voluit condemnari. Monuimus eum affectu patris sæpius, fide domino debita supplicavimus, corripuimus eum auctoritate pastoris. Ipse autem in persona nostra patrem suum videre[4] fidelem contempsit et pastorem; et, ne quid de cætero veritati subtractum sit, quod ecclesiæ periculosius et sibi[5] perniciosius est, Illum cujus gerimus vicem sprevit, Christum. Habeantur hæc vana, et contemnat,[6] ut solet, si Filius Dei ecclesiæ non dicit pastoribus, "Qui vos spernit, me "spernit; et qui tangit vos, tangit pupillum oculi "mei." Processit ulterius sollicitudo nostra, ut ei pro pace ecclesiæ summus pontifex devotas preces porrigeret,[7] sed non est exauditus; exhortationes adhibuit, et surdum reperit auditorem. Increpationes adjecit; contemptæ sunt. Tandem apostolica tuba comminationes intonuit, sed nec sic potuerunt fides et ratio[8] excitari. Ne quid autem omitteremus ex contin-

---

[1] *nostra*, Z, L; om. A.
[2] *est*, om. *L*.
[3] *de morte*, O, A.
[4] *videre*, O, A; *itidem*, Z, L.
[5] *ei*, *L*.
[6] *contempna*, V, L, *contempnat*, O. A. Z. Possibly *contempa*.
[7] *porrigeret*, V, O, A, Z; *adhibuerit* (printed in italics, as a conjecture), *L*; *ageret*, G.
[8] *ratio*, A, V, O, Z; *obedientia* (printed as a conjecture), *L*; *obedientia*, with *religio* in margin, B.

gentibus, rex Francorum, qui ei est amicus et dominus, omnem adhibuit operam et diligentiam; sed nec ille pro sua reverentia meruit exaudiri. Ad colloquium ejus accessimus; sed nec ad conspectum [1] ejus sumus admissi, neque nostri nominis aut causæ Dei permisit fieri mentionem. Misimus ei postea nuntios venerabiles viros, et litteras patentes, ut petierat, in quibus expressa erat et justitia ecclesiæ, et nostræ petitionis sententia; sed noster et eorum labor, quantum in eo est, cessit incassum. Secuti eramus fidem dominæ imperatricis, sicut tu nosti et ipsa ignorare non debet, sed nos usquequaque delusit. Quia ergo hæc patientia nostra ecclesiæ Dei perniciosa est, sed perniciosior illi, cujus novissima fiunt in dies deteriora prioribus, nobis autem perniciosissima, quos oportebit ante tribunal Sponsi non modo de operibus propriis, sed etiam de sanguine ejus et afflictione sponsæ reddere rationem, pro certo noveris, et dominæ imperatrici intimes, quod in personam ejus et terram in brevi, immo in brevissimo, vita comite et Deo auctore, exseremus gladium Spiritus Sancti, qui omni gladio ancipiti penetrabilior est, ut [sit] [2] in ruinam induratæ carni, et sopito, immo [fere] [3] exstincto spiritui in salutem. Persuadeas ergo dominæ nostræ, ut nos de cætero habeat excusatos in eo quod ultra dissimulare non licet; sciatque pro certo quod si revixerit filius ejus, et consilium matris recipiat audiens vocem Dei, nos ad honorem Dei et voluntatem suam paratos inveniet. Interim morientem filium pariter et eodem lugeamus affectu, qui salutem ejus et honorem, Deo teste, consimili desiderio optamus pariter et oramus. Hæc cum dolore, lacrymis, singultibus, et suspiriis loquimur, tamquam viscera

Ecclesiastical censures threatened.

Message to the king's mother.

[1] *conscriptum*, O, A; *conspectum*, Z, L.

[2] *sit*, ins. *L*; om. V, O, A; ins. in marg. Z.

[3] *fere*, ins. in marg. Z.

nostra, de claustro pectoris acerbitate ferri extracta, ardore cauterii inuramus. Quod et Deus scit, in cujus injuriam exercere ulterius non debemus impiam [1] pietatem, ei in [2] terris matrem, patrem, sororem præferendo, vel dominum. Non est dolor sicut dolor iste, sed caritas Dei, et utilitas et honor ejus qui curatur, nos urget ut hunc forti animo sufferamus. Valete.

Saluta et sollicita fratres nostros, ut nobis impetrent spiritum consilii et fortitudinis, orantes pro domino rege ut ei adsit spiritus pœnitentiæ et pietatis, quatenus pax ejus ecclesiæ Dei et nobis reformetur in Domino.

CLXXXV.

Henricus Anglorum rex ad Alexandrum papam.

(Gall. Rer. Scriptores, xvi. 256.)

Reverendo domino et patri suo spirituali A[lexandro], Dei gratia summo pontifici, Henricus, eadem gratia rex Angliæ, dux Normanniæ et Aquitaniæ, et comes Andegaviæ, salutem.

Complaint of the pope's treatment.

Litteras vestras, quas mihi per fratrem Gaufridum direxistis, suscepi; quibus visis et intellectis valde contristatus sum et iratus. Sciat autem discretio vestra quod ultra id quam credi potest admiror curiam Romanam ita manifeste operari contra me et honorem meum et regnum meum, quod a nemine nisi a solo Deo advoco. Proditores etenim meos, qui nequiter et proditiose adversum me egerunt, sicut toti notum est mundo, fovetis et sustinetis, quos potius destruere deberetis quam tueri. Inauditum est quod curia Romana proditores tueatur, et nominatim meos; quod non merui. Eo autem magis moveor,

[1] *impium*, V; om. O, A; *impiam*, *Z*, *L*.

[2] *in terris*, om. *L*.

quod tempore meo et de proditoribus meis inceptum est. Id insuper est quo majori agitor furore, quod non solum proditores meos sustinet et tuetur curia Romana, sed etiam de justitia mihi deficit, quam quilibet modicus et miser haberet, et quam multi clerici minimi momenti postea habuerunt, sicut propriis vidi oculis.

CLXXXVI.

Henricus Pisanus, S. R. E. Cardinalis, ad Ludovicum Francorum regem.

(Gall. Rer. Scriptores, xvi. 107.)

Carissimo domino et amico suo Ludovico, Dei gratia illustri Francorum regi, H[enricus], sanctæ Romanæ ecclesiæ presbyter cardinalis, seipsum totum et quicquid potest.

Pro eo quod domino papæ et domino Johanni Neapolitano contemplatione carissimi amici nostri domini Cantuariensis per episcopum Aurelianensem nuper mandastis, uberes serenitati vestræ verbo gratias agimus, obsequio uberiores acturi. De Eboracensis et aliorum ad nos venientium relatione accepimus præfatum amicum nostrum ad vos venisse, atqui ibidem in domo Templariorum seu Hospitalium vobiscum locutum fuisse. Verum, quoniam hoc scire plurimum et nobis et ipsi præcipue expedit, rogamus attentius excellentiam vestram, quatenus id, si verum est, nobis, si placet, quantocius significetis; si autem verum non est, id domino papæ et cardinalibus falso suggestum esse eisdem litteris vestris significare dignemini. Teste Deo loquimur, quia ex hoc maxime credimus regem Angliæ adversus eundem amicum nostrum tam graviter, tam irremediabiliter, esse turbatum, quod in angustiis suis auxilium et patrocinium vestrum ausus est postulare.

King Henry provoked by the French king's patronage of archbishop Thomas.

Et hæc est præcipua causa quare inimici sui hæc, sive vera sint sive falsa, libenter prædicant, et quæ serenitatem vestram et religionem, excepto omni timore hominum, sibi reddere debet adjutricem, et omni ratione propitiam Valete.

CLXXXVII.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(A. 287 ; Z. i. 148 ; Lup. i. 148 ; Thom. 212.)

May 27, 1166. The sentence against the bishop of Salisbury confirmed. See Ep. 180.

Ex litteris tuis jam pridem, et certa multorum relatione, cognovimus quod tu in Jocelinum Saresberiensem episcopum, quoniam tibi inobediens fuit, interdicti sententiam protulisti. Ipse vero, licet super hoc ad nostram audientiam appellasset, et Dominicam qua cantatur "Ego sum Pastor bonus"[a] proximo tunc venturam appellationi suæ terminum præfixisset, eadem instante nec venit, nec ad nos aliquem pro se responsalem transmisit. Quocirca nos, eum in contumacia et rebellione sua contra te fovere nolentes, sententiam quam in eum propter hoc tuleris, auctore Domino, ratam et firmam habebimus, et totam causam ejus tuæ discretionis arbitrio duximus relinquendam, quod inde canonice feceris ratum cessante appellationis obstaculo habituri.

Dat. Laterani vi. kal. Junii.

---

[1] *Dat. . . . Junii*, A, Z ; om. L.

---

[a] These are the first words of the Gospel for the Second Sunday after Easter, which in 1166 was May 8.

CLXXXVIII

Henricus rex Angliæ abbati Cistertiensi.[a]

(A. 322; O. ii. 96, 318; Thom. 485.)

Blaming and threatening the Cistercians for their support of archbishop Thomas.

Quando dominus Willelmus Papiensis et vos nostram apud Rothomagum adiistis præsentiam, conquesti sumus vobis quod quidam monachi ordinis vestri, quos in terra nostra, præter voluntatem et assensum omnium fere baronum et hominum nostrorum, cum omni honore et reverentia manutenueramus attentius et promoveramus, quædam verba et mandata adversariorum nostrorum amaritudinis plena nobis deferebant, et quædam discordiæ seminaria, et iræ et odii incentiva, quæ nulli[1] probo viro aliquo modo essent proferenda. Promisit itaque nobis dilectio vestra quod illud corrigeretis et monachos vestros a talium mandatorum delatione coerceretis. Post promissionem vero illam abbas vester de Circampo[2] scriptum quoddam Thomæ, qui fuit cancellarius noster, ex parte ejusdem nobis attulit, et ore suo legit, in quo nos arguebat, et de fidei læsione et de schismate nos videbatur accusare; et alia continebat scripti illius series indignationis et superbiæ verba, quæ nostro derogabant honori et personæ. Inde est quod vobis mandando attentius rogamus, quatenus injuriam nostram digna emendatione ita corrigere non omittatis, ut honorem nostrum, et etiam ordinis vestri, conservetis. Noveritis autem, quod si excessus monachorum vestrorum

[1] *nulli*, O, A; *nullo*, V; *a nullo*, L.

[2] *Circampo*, O, A; *Circumpano*, V, L; *Cricampam*, Z. (*Cercamp*, in the diocese of Amiens.)

[a] This letter appears to have been sent from the conference of Chinon, in May 1166. It was there that Henry received Ep. 150 ("Desiderio desideravi"), which has been given somewhat out of the chronological order for the sake of its connexion with Epp. 148–9.

non correxeritis, ulterius sustinere non poterimus, quin injuriarum nostrarum quæramus remedium. T[este] Jocelino de Baill' apud Chinun.[1]

CLXXXIX.

Joannes Saresberiensis ad magistrum Raimundum.

(MS. Paris, 8562, ep. 42; Jo. Sar. 147.)

Report of poisoning of the bishop of Poitiers.

Rumor acerbissimus exulceravit et gravissime affligit animam meam, nec erit requies donec me litteris vestris super his quæ maxime timeo certiorari contingat. Scripserunt enim mihi socii Parisienses quod illi qui quærunt animam domini Pictavensis, nescio quorum utentes ministerio et arte inerti et omnino exsecranda, ei venenum propinaverunt; ex quo jam quidam religiosus prior, qui calicis toxicati fuerat particeps, obiit, et episcopus (ut aiunt) incidit in languorem. Timui ergo, et timeo supra modum, eo quod audivi quorundam invidiam, et aliquem de episcopis Pictavensibus nuper veneno peremptum. An fama hæc fideliter asserat, incertum est, aliorum vero tanta crudelitas est ut nec vicinos lateat nec remotos. Cunctis autem innotuit quam præceps et audax sit et ignara timoris Domini cæca ambitio, ut metus quam fiduciæ causæ plurimæ concurrere videantur. Precor itaque ut sub omni festinatione quæ circa vos sunt diligentissime perscribatis, et domino episcopo, si ægritudine (quod absit!) non præpeditur, persuadeatis ut et ipse scribat quæ fuerint scribenda pro tempore. Fueram rogaturus ut ipse et vos scriberetis de his quæ gesta sunt in colloquio Chinonensi et postea pro nobis et contra nos, et quid videatur vobis de hoc, quod me taliter absen-

The conference at Chinon.

---

[1] *Chonon'*, O, A; *Chanon*, V; *Canon*, L; *Chinun*, Z.

tavi,[1] nec pacem recepi[2] cum aliis sub juramento et conditionibus oblatis, quia extunc non vidi litteras vestras; sed causa major, quæ me nunc compulit ad scribendum, omnes hujusmodi curas absorbuit, si tamen (quod utinam Dominus largiatur!) cum domino episcopo rite, quod ad incolumitatem dico, agitur, tunc et ad hoc responderi gratissime acceptabo. Cæterum quia hæc sollicitudo ab animo meo non recedit, si (quod Dominus avertat!) dominum episcopum sic ægrotare contigerit, omnem, sicut vir sapiens et prudens, operam date ut in hujusmodi periculo se exhibeat Christianum, et mortem, si necesse fuerit, tanquam Christi[3] sacerdos exspectet, et domo disposita naturæ munus, quod evitari non potest, patienter excipiat. Confido autem in Domino Jesu Christo quod qui ei dedit prudentiam transeundi per bona temporalia ei in consummatione cursus præstabit gratiam, ut cujus vita apud conviventes[4] effulsit, mors etiam ejus morituris omnibus proficiat ad exemplum. Fidem devotionis et fidei nullo quis unquam argumento fidelius faciet, quam si operam dederit[5] et diligentiam ut quos in carne coexsulantes et a[6] Domino peregrinantes amavit, exhortatione virtutum et insignibus bonorum operum, et maxime in fine viæ promoveat transeuntes, et quasi geminæ caritatis brachiis persequatur et impellat migrantes et ascendentes ad Christum. Si vero per misericordiam Dei res circa vos lætius agitur, precor attentius quatenus interpretem nostrum modis omnibus ad hæc inducere studeatis, ut quod de Hierarchia,[7] cujus unum librum transtulit, residuum est, ad formam suam transferat et emendet; quia id quod præmisit his qui illud viderunt in Francia, satis placet. Plura scripturus eram, sed festinatio non permittit.

Translation of Dionysius the [pseudo-] Areopagite on the Celestial Hierarchy desired.

[1] *absentavit ut*, G.
[2] *receperim*, G.
[3] *Christianus*, G.
[4] *commensales*, G.
[5] *quis*, ins. G.
[6] *in*, G.
[7] *Jerachia*, Par.

CXC.

JOANNES SARESBERIENSIS AD JOANNEM PICTAVENSEM EPISCOPUM.

(MS. Paris, 8562, ep. 41; Jo. Sar. 146.)

Domino Pictavensi.

Report of the bishop's having been poisoned.

Licet apud nos fortuna novorum parens et fama nutrix et propagatrix eventuum verorum et fictorum nihil innovaverint[1] relatu dignum, et quod vobis oportuerit intimari, scribendi tamen necessitatem rumor tristis invexit, ex quo post discessum[2] boni et utinam semper beati domini nostri nihil omnino (quod verbis meis Deus[3] et conscientia attestantur) tristius audivi vel vidi, quamvis sors mea periculis cunctis exposita sit et jactata procellis indesinentibus, ab ea die qua patrem nobis et dominum dispositio divina subtraxit. Siquidem socii nostri, qui Parisius moram faciunt, mihi nuper scripserunt se a quibusdam rumigerulis accepisse quod vos lecto decumbere compulerat ægritudo, quam non natura, vel solitus, ut fit, humanitus casus intulerat, sed malitia veneficorum, qui (nescio cujus instinctu) vobis et cuidam viro religioso toxicum miscuerunt. Dictum est etiam[4] quod vir ille religiosus ex ea causa jam obiit. Quia ergo invidiam quorundam vobis cohabitantium a multis diebus audieram, et aliorum noveram crudelitatem, nonnullorum etiam audax ambitio venit in mentem, timui et timeo, et donec veritas ipsa sit certius explorata, timebo supra modum, ne diabolo et angelis ejus, qui modo fere pro libitu in ecclesiam debacchantur, eatenus in bonos sævire concessum sit. Ante quidem timueram ne castrum ecclesiæ vobis auferretur, ne vos bonis vestris iniqui proscriberent, ne illi qui libito coæquant licitum,

---

[1] *renovaverint*, G.
[2] *decessum*, Par.
[3] *Dominus*, G.
[4] *et*, G.

compellerent et vos ecclesiæ filiis et fidelibus coexsulare. Sed ecce, duorum timorum circa eundem dominum et amicum major denigrat et omnino absorbet alterum, ut perinde hunc accipiam ac si animam meam pertranseat gladius, et humerus meus a junctura sua cadat, et brachium cum ossibus conteratur. Spiritui meo non erit requies donec veritas certius innotescat. Placeat itaque dignationi vestræ quæ circa vos sunt sub omni celeritate mihi interim certitudinis desiderio languenti significare; et si vos ipsi, quod utinam absit, huic petitioni meæ vacare non potestis, precor attentius ut magister [a] scholarum eam cum omni diligentia et festinatione exsequatur.

CXCI.

Johannes Saresberiensis ad Ricardum fratrem suum.

(Z. ii. 123; Jo. Sar. 179.)

Blaming the English bishops.

In te, omnium morituorum dulcissime, plane videbor injurius, si cuiquam a peregrinatione mea scripsero, subticens [1] tibi, quem super statu meo, cum Deo amabili matre nostra, non ambigo præ cæteris mortalibus esse sollicitum. Licet enim interdum desit materia vel occasio scribendorum, hoc ipsum tibi scribendum arbitror, scribendi occasionem vel [2] materiam defuisse. Quod autem domino episcopo [b] scripsi, tibi pariter innotescet, sicut ea quæ tibi scripta sunt sinceritati ejus

[1] *subiciens*, with corr. in marg., Z.

[2] *vel*, Z; *et*, G.

[a] Raymond, to whom the preceding letter is addressed.

[b] Bartholomew, bishop of Exeter.

poteris præsentare. Volo enim ut ei in omnibus acquiescas quæ ad te pertinebunt, et consilium ejus præferas meo, tum quia nobis sapientior est, tum quia eum uberiorem [1] gratiam Domini habere confido, et nos, quos semper dilexit caritate sincera, sicut auctoritate sic et meritis antecedit. Quod autem ei scribendum fuerat, nisi deficientis protocolli [2] brevitas obstitisset, ei meo nomine suadere desidero, et utinam Spiritus Sanctus persuadeat, qui in necessitatis articulo sperantes in se solatio consilii destitutos esse non sinit. Hoc autem est ut in hoc conflictu potestatis et juris ea moderatione incedat, prævia lege, duce gratia, juvante ratione, ut nec temeritatis reus videri debeat adversus potestatem quam Deus ordinavit, nec metu potestatis aut amore rerum evanescentium iniquitati consentiat in depressionem ecclesiæ, et, in perniciem tam præsentium quam futurorum, non modo desertor officii et [3] professionis prævaricator, sed etiam impugnator justitiæ habeatur. Sed dices fortasse quod mihi, sicut cuique, facilius est dictu facienda præscribere, quam factu quæ præscripta [4] fuerint adimplere. Nam et liber vorandus dulcescit in ore prophetæ, sed ad interiora transmissus amarescit. Orator quoque in arte dicendi [5] docet quia in artem præcepta tradere et de arte dicere [6] facillimum est, sed ex arte difficillimum, id est, quæ præceperis observare mandata. Nusquam vero difficilius quam in arte vivendi. Illa siquidem ars artium est, et sicut utilitate, sic et difficultate, incomparabiliter alias transcendit universas. Illud quoque comici nostri adjicies, quia "omnes cum "valemus recta consilia ægrotis damus;" tu autem, si hic sis, aliter sentias. Ad quod ego replicabo, quoniam licet hanc auream mediocritatem, quam præ-

Apocal. x. 9–10.

Terent. Andria, II. i. 9.

[1] *ulteriorem*, Z.
[2] *prothocolli*, Z.
[3] *et*, om. Z.
[4] *scripta*, with *pre* in marg., Z.
[5] *discendi*, Z.
[6] *discere*, Z.

scribo, servare non noverim aut non queam,[1] lyricum tamen licenter imitabor,

——— "fungens vice cotis, acutum
"Reddere quæ ferrum valet, exsors ipsa secandi." Horat. de Arte Poet. 304–5.

Non equidem hanc sollicitudinem gero, quod de tanto et de tam sincero patre (Deus[2] scit) sinistram aliquam suspicionem conceperim, sed quia in periculis amici caritas non sollicitari non potest. Novi enim[3] præpotentium persecutorum instantiam, et debilitatem ecclesiæ, licet dominus papa jam plurimum convalescat et confortetur in Domino; novi etiam pusillanimitatem hinc quorumdam episcoporum, inde aliorum invidiam, ut nihil sit quod magis verear quam ne in falsis fratribus, et in[5] his qui videbantur aliquid esse, et auctoritate gradus et litterarum et habitus simulatione præminent, periclitetur innocentia ejus. Nam et duces qui in Israel officio principabantur et merito, Moyses videlicet et Aaron, ad aquas contradictionis impetu multitudinis lapsi sunt, ut terræ promissionis demererentur introitum. Apud nos vero fama vulgavit Anglorum episcopos jam sæpius convenisse, ut deliberent et decernant quid facto opus sit. Sed quid, quæso, vere[6] decernent, nisi se turbari et timere, et utrumque supra modum? quid decernent, nisi quod cedere maluerunt impudenter[7] quam injuriam viriliter propulsare? quid decernent vere, nisi quod iniquitas dominetur, et ipsi peccantibus non annuntiant[8] vitam suam, nec viam Domini[9] ostendunt?

Nec hoc dixerim, quod eum velim aut suadeam dirigere brachia contra torrentem, aut ut se multitudini imprudenter opponat, et ecclesiam suam exponat

[1] *queam*, Z; *quæram*, G.
[2] *Dominus*, G.
[3] *etiam*, Z, with corr. in marg.
[4] *et*, Z.
[5] Om. Z.
[6] *vere* in marg., Z.
[7] *imprudenter*, B.
[8] *annuntient*, Z, yet with *ostendunt* below.
[9] *Dei*, Z.

periculis et ærumnis; sed ut imitetur quod bonos fecisse legimus, Cusai Arachitem, qui consilium et malitiam Achitofel moderatione adhibita studuit dissipare, et in eo etiam fidelius cum Absalone versatus est, quod ei materiam peccandi sustulit, et parricidii [1] præclusit occasionem. Numquid enim fideles opinaris qui peccandi vias domino regi expediunt, et in eo studiosi sunt ut prosperetur in his quæ adversus Dei [2] justitiam præsumuntur? Uter [3] tibi videtur fidelior, an qui ad nutum erronei ministrat culpas, an qui perniciosas abigit voluptates? Sentiat unusquisque quod voluerit. Ego nunquam domino ut [4] amico reputabo fidelem qui sic illius obtemperat voluptati ut salutis et vitæ dispendium afferat; nisi forte Sauli fidelem putes fuisse Idumæum Doech,[5] qui sacerdotes Domini gladio, quo seipsum transfossurus erat, occidit, et Achitofel fuerit [6] necessarius Absalon,[7] quo suadente palam in uxores [8] patris commisit incestum, et parricidium committere disponebat. Dicitur (et utinam falsum sit!) dominum Londoniensem et illum meum amicum episcopum Cicestrensem ministros iniquitatis armare adversus ecclesias,[9] et Cantuariensis archiepiscopi sitire sanguinem, et id agere ne ei unquam [10] reditus pateat. Numquid timent ne feritas mansuescat, aut (ut a Cicerone usurpatum est) ne refrigeat hasta Cæsaris aut gladius hebetetur? Sed ego, quod non plurimi, fabulam puto; neque enim tanti sacerdotes sapientes sunt ut faciant mala, præsertim cum ipsi noverint quoniam, si iniquitas prævaluerit,

Ep. Famil. ix. 10.

"Pœna reversura est in caput ista suum."

Ovid. de Arte Am. i. 340.

---

[1] *patricidii*, G.
[2] *Domini*, G.
[3] *Utrum*, with corr. in marg., Z.
[4] *et*, G.
[5] *Doeth*, G.
[6] *fuit*, G.
[7] *Absalon*, Z; *Absaloni*, G.
[8] *uxorem*, G.
[9] *ecclesias*, Z; *ecclesiam*, G.
[10] *ne ei unquam*, Z; *ut ei nunquam*, G.

Neque enim eos latere potest quomodo de rhamno[1] in regem sublimata ignis egressus est, qui devorat cedros Libani. Vale, et officiose saluta quos noveris salutandos, sed affectu præcipuo matrem. Impetra nobis orationum suffragia, ne nos a via sua patiatur Dominus aberrare, sed pro beneplacito suo, sive per prospera sive per adversa, triumphatis affectionibus carnis et vitiis omnibus, eo deducat et pertrahat unde exsulantes[2] in eo et in nobis despiciamus inferiora, et compatiamur miseris qui modo circa sarcinulas ecclesiæ et nostras diripiendas inutiliter occupantur. Judic. ix. 15.

CXCII.

Alexandro papæ Willelmus Carnotensis electus.

(O. ii. 88; A. 92; Z. ii. 75; Lup. ii. 74; Thom. 447.)

Vigor sensuum membris omnibus manat a capite, et[3] a sancta Romana ecclesia, quæ omnium fidelium est caput, incolumitas universis et singulis ecclesiis procuratur. Nobile membrum ejus est prima sedes Anglorum, Cantuariensis ecclesia, quæ prima prædicationis officio et sacramentorum dispensatione totam insulam convertit ad fidem, ut eam tanquam matrem suam omnes aliæ debeant venerari quæ eas per evangelium in Christo genuit. Hanc non tam debilitare et scindere quam subvertere nititur rex Anglorum, ut cum ea totius ecclesiæ (quod absit!) perimat libertatem, et auctoritatem sedis apostolicæ excludat a finibus suis, et solus omnia possit in orbe suo, qui sibi soli omnia concupiscit. Et nisi ipsius improba retundatur audacia, valde timendum est ne reges et potestates ad similem contra Dei ecclesiam improbitatem

June 1166. Entreating help for the archbishop.

[1] *ramno*, Z.
[2] *et* om. A.
[3] *exsultantes?*

tali provocentur exemplo; nam plerumque quod puniri non audiunt, licitum opinantur. Exsulat apud nos vir bonorum omnium clarus testimonio, domino regi, ecclesiis, et optimatibus Francorum gratus et acceptus pro sua reverentia, dominus Cantuariensis, quia tantæ iniquitati se opponere ausus est, et pro libertate ecclesiæ facere verbum, et apostolicæ sedi in privilegiis custodiendis[1] servare fidem. Causa hæc, pater sanctissime, specialiter[2] vestra est; in vos tam præsumptuosa, tam damnosa, redundat injuria. Apostolatui vestro de cohibitione tyrannidis hujus debetur victoria per misericordiam Dei, et gloria reservatur. Nam si ille (quod Deus avertat!) prævaluerit, ecclesia Anglorum periit, et Gallicana in periculo est. Exspectat devotus filius vester Christianissimus rex Francorum, exspectant ecclesiæ et optimates regni, quam opem adversus tyrannum sævientem feretis archiepiscopo pro justitia exsulanti, et coexsulibus ejus; quod ecclesiæ laboranti, immo jam fere labenti, solatium. Exspectant, inquam, sibi reputaturi factum quidquid miserationis domino Cantuariensi et suis fuerit exhibitum; si Johannem de Oxenefordia,[3] qui imperatori contra ecclesiam Dei exsecrandum præstitit sacramentum, et complices suos, pro merito suo[4] confuderitis; si regis Anglorum circumventiones examinaveritis diligentius,

"Ne vos decipiant animi sub vulpe latentes,[5]"

Deo auctore, liberastis ecclesiam. Nam quæcumque idem rex agit, nostratibus et vicinis adeo suspecta sunt, ut passim dicatur[6] quoniam "beatus est[7] qui "allidit parvulos suos ad petram." Sicut vicinis notus est, et[8] utinam sine damno vestro, ne pernitio-

[1] *servandis*, L.
[2] Om. L, G.
[3] *de Oxinefordia*, ins. Z, G.
[4] *pro merito suo*, V, O, A, Z; om. L.
[5] "Nunquam te fallant animi," &c. Horat. de Arte Poet. 437.
[6] *dicatur*, O, A; *dicant*, Z, L.
[7] *est*, O, A, Z; om. L, G.
[8] *et*, Z, O; om. L, G.

sius[1] noceat, totus innotescat et vobis. Supplicamus itaque, quanta devotione possumus, majestati vestræ, quatenus aures clementiæ vestræ aperiatis ad orationes et vota populorum, et Cantuariensis ecclesiæ respiciatis necessitates,[2] et archiepiscopi, et eorum qui sibi pro Deo et ecclesiæ libertate coexsulant, miserabiles exaudiatis preces. Certum vero habeat sanctitas vestra, quod dominus rex, ecclesiæ,[3] et optimates regni Francorum eas ex variis et justis causis desiderant promoveri.

CXCIII.

Alexander papa ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

(O. ii. 8; Z. i. 149; Lup. i. 149; A. 288; Thom. 213.)

Alexander[4] episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ Cantuariensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

June 8, 1166. Annulling election to the deanery of Salisbury.

Ex rescripto litterarum quas Saresberiensi episcopo destinasti, cognovimus quod concessionem decanatus, quam idem episcopus Joanni de Oxeneford enormiter fecit, duplici ratione cassasti; tum quia idem Joannes schismatis se laqueo involvit, tum etiam quod id contra prohibitionem et mandatum nostrum factum fuisset. Prohibueramus enim ne absque[5] consensu canonicorum tecum et pro te exsulantium decanus in præscripta ecclesia ratione aliqua constitueretur. Unde nos auctoritate qua fungimur prænominatam

[1] *pernitiosus*, G.
[2] *necessitates*, Z; *necessitatem*, L, G.
[3] *ecclesiæ*. O, A, Z; om. L, G.
[4] *Alexander . . . benedictionem*, O; om. A, L.
[5] *contra sensum* (for *absque consensu*), A.

concessionem omnino cassamus, et irritam esse decernimus.

Dat.[1] Lat. vi. id. Junii.

CXCIV.

Joannes Saresberiensis ad Bartholomæum episcopum Exoniensem.

(Z. i. 140; Lup. i. 140; O. 96; Joh. Sar. 145.)

Bartholomæo Exoniensi episcopo Joannes Saresberiensis.

Licet ex more scribentium ad amicos salutis votum pagina non prætendat, nihil tamen affectuosius est in votis et orationibus meis quam ut viæ vestræ jugiter prosperentur in Domino. Salutationem enim domino et patri debitam nequaquam suspendit defectus aut immutatio[2] caritatis, sed consulta dispensatio, et officiorum et omnium quæ recte geruntur ratio moderatrix. Dispensationis vero causa in propatulo est, ut eam omnino non oporteat, aut potius[3] expediat, allegari. Nam insidiis domini regis dicunt omnia plena esse, ut bonis invicem colloquendi aut scribendi tutum non possit esse commercium. Nescio quid frivolum contra innocentiam molitur iniquitas, et, urgente stimulo conscientiæ incessanter pungentis et urentis, omnes suspectos habet et omnia; jure quidem et merito, quia pax impiis esse non debet, hostes suos justitia impugnante, et prævalente. Et[4] profecto quod timet impius veniet super eum, justusque de angustia liberabitur, quoniam os Domini locutum est. Ad momentum turbinis adversus ecclesiam malitia debacchatur,

Prov. x. 24; xi. 8.

---

[1] *Dat. . . . Junii*, O, A; om. Z, L. Jaffé's date is May 3.

[2] *imminutio*. Brial, xvi. 517.

[3] *potius*, V, Z; *paucis*, *L*.

[4] *Et*, V, Z; om. *L*.

et adversus Dominum videntur prævalere impii, quibus in brevi Christus, quem persequuntur, sic respondebit ad merita, ut præponderare videatur libra vindictæ, et quos potenter puniet non tam examinare lance æquitatis, quam mole[1] magnitudinis prægravare. Non quidem quod injuriam inferat, sed quia sine mensura et modo peccantibus immensam et immoderatam ingeret pœnam. Nec opinetur quispiam me in longa tempora prophetare, licet oraculi divini sicut auctoritas sic et fides perpetuetur, cum planum sit jam aliquatenus inchoatum esse judicium, imo exsecutioni mandari sententiam.

Decline of the emperor's power,

Nonne Teutonicus tyrannus nominis sui fama nuper orbem perculerat,[2] et fere subegerat regna vicina, et[3] etiam imperium Græcorum terrore concusserat, ut magis deditionem quam confœderationem legationibus missis videretur offerre? Sed ecce Deo auctore timetur minus, et[4] qui ante[5] tam vicinos quam remotissimos solo nutu terrebat principes,[6] Teutonicos[7] suos ab injuriis cohibere non potest; qui solo verbo pacem gentibus ad arbitrium indicebat et bella, nunc a suis et inter suos petitis et acceptis treugis[8] gratulatur. Nam, sicut ipsemet conqueritur, ex quo Latonam venit, ut regem Francorum et Gallicanam ecclesiam separaret a fide, et in suam hæresim perverteret, ut adorarent idolum suum, successus ejus relapsi sunt, et quæ eum extulerat, in depressionem ipsius cœpit fortuna fluctuare: spes autem fidelium est, quod ad honorem Dei in brevi amplius deprimetur, donec eum omnino Christus, cujus sponsam persequitur, conterat sub pedibus suis.

since the meeting at St. Jean de Laosne.

Nonne et apud vos jam judicium exercetur adversus tortores ecclesiæ? Intuemini quantus erat rex Anglo-

Fortunes of the king of England.

[1] *molis magnitudine*, G.
[2] *pertulerat*, O.
[3] *et*, om. L.
[4] *quia et*, for *et qui ante*, V.
[5] *ante*, om. V, O.
[6] *princeps*, G.
[7] *Teutonicos*, O; om. L.
[8] *treviis*, Z; *treivis*, O.

rum, cum parvulus videretur in oculis suis, et ad ecclesiam Dei vel speciem fidei et reverentiæ prætendebat, et plane videbitis eum in nullo frustratum conatu. Sagitta ejus retrorsum non abiit, clypeus ejus non declinavit in bello, et hasta ejus non est aversa; super prædam accumbebat ut leo, ut nullus eum excitare præsumeret; vel visu terrebat hostes, vicini se inclinabant obsequiis, remoti principes amicitias expetebant; colebatur a suis, honorabatur ab extraneis, prædicabatur a cunctis, a bonis diligebatur, sed maxime a clero, qui eum colebat supra [1] vires, pro viribus venerabatur, et unanimi proposito diligebat [2] super amorem mulierum. Quid [3] multa? Rerum expetibilium omnium abundantia, quod ad humanum judicium, fruebatur, sublato timore et sollicitudine, nisi quam non necessitas aut ratio, sed voluntas aut impetus, ingerebat. Sed quo fine hæc universa Dei dona conclusit, si tamen sine pœnitentia et satisfactione substiterit [4] in finibus istis? Ut singularum ecclesiarum, quas ante per ignorantiam, (ut putabatur,) aut sui juris prætextu, læserat, [injurias][5] taceamus, Tolosam bello aggressurus, omnibus contra antiquum morem et debitam libertatem indixit ecclesiis, ut pro arbitrio ejus et satraparum suorum conferrent in censum,[6] nec permisit ut ecclesiæ saltem proceribus [7] coæquarentur in hac contributione, vel magis exactione, tam indebita quam injusta. Nam ecclesiæ in deteriori calculo vertebantur, utpote quæ rebus suis aut honore videbantur indignæ. Sed quem successum attulit hæc pecuniarum immensitas, tantis exactionibus et injuriis acquisita? nonne projecta est in saccum pertusum, ut hosti suscipienti proficeret, et effundenti non modo esset inutilis, sed damnosa? Numquid non ab ea die for-

Taxation for the war of Toulouse. Cf. Jo. Sar. Metalog. iv. 42; Polycrat. viii. 25.

[1] *super*, V.
[2] *diligebatur*, O.
[3] *ergo*, ins. O.
[4] *subsistit*, L.
[5] *injurias*, om. O, V, Z; ins. *L*, G.
[6] *incensum* (one word), L.
[7] *precibus conquererentur*, *L*.

tuna ejus retrorsum cessit,[1] et successuum ubertas emarcuit?

Defence of the archbishop as to the tax.

Sed dicet aliquis quoniam hæc indictio census et ecclesiarum vexatio in cancellarium ejus, qui nunc aut archiepiscopatur, ut credo, aut archiepiscopari contendit, ut æmuli mentiuntur, penitus retorquenda est, qui regem tunc ad omnia pro arbitrio impellebat, et hæc sicut alia multa mala induxit. Quod etsi ego falsum esse noverim, utpote qui eum scio tunc non auctoritatem præstitisse libidini sed obsecundationem necessitati, tamen quia eum ministrum iniquitatis fuisse non ambigo, jure optimo taliter arbitror puniendum, ut eo potissimum puniatur auctore quem in talibus Deo bonorum omnium auctori præferebat, eique sit vice versa in pœnam quem habebat et laudabat suæ perversitatis auctorem. Nam in sapientium corde et ore celebre est illud Sapientiæ, quoniam "per quæ "peccat quis, per hæc et punitur."[2] Sic Chaim primus homicida occisus est, Chanaan servitutem ingerens aliis perpetua servitute damnatur, Pharao in aquis submersus est[3] cum potentatu suo, quibus Hebræos submerserat innocentes. Patent in hunc modum quamplurima; sed esto, nunc pœnitentiam agit, agnoscit et confitetur culpam, et, si cum Saulo quandoque ecclesiam impugnavit,[4] nunc pro ea cum Paulo ponere paratus est et animam suam.

Sap. xi. 17.

His repentance.

Quis ergo negabit judicium jam cœpisse a domo Domini, cum jam principes populi in patibulis suspendantur ad solem ut justitia Dei in conspectu gentium reveletur? Nonne enim principes populi sunt hi duo, quorum alter dispensat spiritualia, alter temporalia administrat? Nonne lex dispensationis et ministerii hujus manibus istorum tractanda committitur?

---

[1] *successit*, Z, with *vel cessit* in marg.; *successit*, L.

[2] *torquetur*, Vulg.

[3] Om. *L.*

[4] *impugnaverit*, *L.*

Heb. ix. 5; Exod. xxxvii. Hi enim sunt duo cherubim, quorum alis lex et propitiatorium obumbratur,[1] se mutuo respicientia, versis tamen vultibus in propitiatorium, quia sic sibi invicem debent aspectu mutuo complacere ut legem Dei in arca pectoris jugiter inspiciant et venerentur,[2] nec pro se ad invicem aut[3] ob aliam causam admittant unde propitiationem Dei debeant demereri. Non enim licet a propitiatorio vultus avertere. Si ergo in his suis angelis reperit Deus pravitatem, eamque puniat, quis subditorum causas apud Altissimum jam ventilari diffidit, aut esse ventilatas? Circumferat quis oculos mentis, et intueatur quot et quales adversarios ei Dominus[4] suscitaverit, ex quo adversus Deum in depressione ecclesiæ erexit calcaneum suum et plane mirabitur, et si prudens est venerabitur, judicium Dei, qui non imperatores, non reges, non principes nationum, ut ipsum domaret, elegit, sed extremos hominum Britones, Nivicollinos[5] primo, et postea illos ad contradictionem et solemne certamen animavit qui vestigia pedum ejus consueverant adorare; et hæc quidem ut non glorietur omnis caro, sed nomen Domini sit benedictum in sæcula. Sic, sic[6] ad puniendam ingratitudinem Salomonis recedentis a Domino, non tam principes erexit, quam latrunculos et servos[7] abjectos. Nec suspicetur quispiam ut amodo prosperetur conditio ejus, nisi Deo propitiante per pœnitentiam revertatur, et magis pio utatur consilio. Nam, ut propheta loquitur, in diebus et regionibus nostris inventi sunt stulti principes Taphneos,[8] qui regi suo consilium dederunt insipiens. Urunt eum undique sollicitudines, sed bellum quod adversus Christum et ecclesiam exer-

Isai. xix. 13.

---

[1] *adumbratur*, O, G.
[2] *venerentur*, O; *reverentur*, V; *revereantur*, *L.*
[3] *aut*, Z, L; om. G.
[4] Om. O.
[5] *Vivicollinos*, L.
[6] The second *sic* om. *L.*
[7] *et*, ins. G.
[8] This is a mistake for *Taneos* —a different name.

cet, ulterius prægravat, et ei videtur inextricabilis labyrinthus.[1]

Accitis ergo nuper ad colloquium Chinonis[2] magnatibus suis cum familiaribus, qui rerum malarum industriam habere dignoscuntur et usum, et sapientes sunt ut dictent et faciant mala, studiosius inquisivit, cum promissis, minis, et obtestatione quamplurima, quonam sibi consilio utendum esset adversus ecclesiam, de Cantuariensi archiepiscopo gravissime conquerens, non sine gemitibus et suspiriis multis: et, ut tunc præsentes postea retulerunt, lacrymatus est, dicens quod idem Cantuariensis ei corpus et animam pariter auferret. Tandem dixit quod omnes proditores erant, qui eum adhibita opera et diligentia ab unius hominis infestatione nolebant expedire. Ad hæc dominus Rothomagensis aliquantulum excanduit, adversus[3] hæc corripiens eum, mitius tamen more suo in spiritu lenitatis, cum causa Dei magis exigeret severitatem et auctoritatem pontificis morbo languentis[4] rationis et fidei fuisse adhibitam. Erat autem dolor acerbior, urgente metu quem conceperat ex litteris quas jamdictus Cantuariensis illi et matri suæ transmiserat. Earum exemplum vobis transmittitur. Timebatur quidem, et merito, ne in terram ejus interdicti, et in[5] personam anathematis, sententia citissime ferretur, ex auctoritate et mandato summi pontificis. Cum ergo[6] his angustiis premerentur, Lexoviensis episcopus unicum dixit esse remedium, imminentem sententiam appellationis obstaculo præpedire; et ita nescio quo pacto, nisi quia veritas ventilata plus pollet, et justitia, quo magis concutitur, eo amplius[7] convalescit, dum rex per avitas consuetudines appellationum jus

Conference at Chinon.

The king's agitation.

Arnulf suggests an appeal,

[1] *et execrabilis labor*, ins. G.
[2] *Chinonis*, Z; *Chinonense*, L.
[3] *adversus hæc*, om. G.
[4] *languescentis*, Z, with *vel languentis* interl.
[5] Om. O.
[6] *igitur*, G.
[7] *amplius*, Z, L; *magis*, G.

evacuare conatur, magis confirmat, dum ipsemet pro capite suo ad appellandi refugium cogitur evolare.

and goes with the bishop of Séez and archbishop of Rouen to Pontigny.

Ab illo ergo concilio egressi sunt a facie Dei[1] et regis sui Lexoviensis et Sagiensis episcopi, ad sæpedictum Cantuariensem properantes, ut appellatione interposita usque ad octavas Paschæ suspenderent sententiam ejus. Rothomagensis quoque cum eis profectus est, non quidem appellaturus, ut ait, sed de pace quam desiderat[2] tractaturus. Archiepiscopus vero noster, in procinctu ferendæ sententiæ constitutus, iter arripuerat ad urbem Suessionum orationis causa, ut beatæ Virgini, cujus ibi memoria celebris est, et beato Drausio, ad quem confugiunt pugnaturi, et beato Gregorio, Anglicanæ ecclesiæ fundatori, qui in eadem urbe requiescit, agonem suum precibus commendaret. Est autem beatus Drausius gloriosissimus confessor, qui, sicut Franci et Lotharingi credunt, pugiles, qui ad memoriam ejus pernoctant, reddit invictos, ut et de Burgundia et Italia in tali necessitate confugiatur ad ipsum. Nam et Robertus de Monteforti[3] ei pernoctavit adversus Henricum de Essexia[4] dimicaturus. Sic ergo Domino faciente delusa est sollicitudo episcoporum regalium, quia, cum venissent Pontiniacum, archiepiscopum quem appellarent non invenerunt, sed frustrati a proposito suo reversi sunt, queruli quia sua consumpserant, laboraverant, et non perfecerant.

The archbishop at Soissons.

Disappointment of the prelates.

June 3.

Archiepiscopus vero, cum in præfatis sanctorum memoriis triduo pernoctasset, die proxima post Ascensionem versus Vizilliacum properabat, ut ibi in die Pentecostes in regem et suos anathematis sententiam daret. Sed nutu divino contigit, ut dum esset in ecclesia Reginiacensi, sexta feria jamdictam[5] præcedente solemnitatem, nuntiatum esset[6] ei certissime et

The archbishop at Rigny. June 10.

[1] *Dei*, Z, L; *domini*, G.
[2] *desiderat* Z, L; *desiderabat*, G.
[3] *Munford*, Z; *Munfort*, L.
[4] *Esexa*, L; *Essessa*, O.
[5] *jamdicta*, *L.*
[6] *sit*, *L.*

verissime quod rex Anglorum gravissima laborabat infirmitate, ut ad colloquium regis Francorum, quod multo desiderio et magnis muneribus expetierat, accedere [1] non potuerit, sed miserit [2] excusatores Ricardum Pictavensem et Ricardum de Humez, qui causam hanc absentiæ ejus præstito juramento volebant astruere. Hac ergo ratione, cum hoc per nuntium regis Francorum innotuisset archiepiscopo, in regem sententiam ferre distulit, sicut ei ante consuluerat Joannes vester, suadens ne ad pœnitentiam properaret. Joannem vero de Oxeneford publice denuntiavit excommunicatum, et [3] auctoritate Romani pontificis excommunicavit, ut verbis ejus utar, eo quod in hæresim damnatam inciderit præstando imperatori sacrilegum sacramentum, et communicaverit [4] Coloniensi schismatico, et contra mandatum domini papæ usurpaverit [5] decanatum Saresberiensis ecclesiæ. Has autem causas allegavit in pulpito, in auditu omnium qui Vizilliaci de diversis nationibus ad diem festum convenerant. Ibidem etiam, allegatis variis causis et justis, excommunicavit Ricardum Pictavensem archidiaconum, et Ricardum de Luci, Jocelinum de Baillolio, Randulfum de Broch, Hugonem de Sancto Claro, et Thomam filium Bernardi, et omnes qui de cætero in possessiones vel bona Cantuariensis ecclesiæ manus extenderint, ut eis abutantur, aut eorum usus impediant quorum necessitatibus deputata sunt. Regem vero, quem ante per litteras et nuntios secundum regulam [6] et morem ecclesiæ vocaverat ad satisfactionem, publicata vocatione ad fructum pœnitentiæ invitavit, comminans se in eum laturum sententiam anathematis in brevi, nisi

Excommunicationsat Vezelay, Whitsunday, June 12.

The king warned.

[1] *accedere . . . sed*, O; *sed* (only), V; om. *L.*

[2] *missi sunt*, (with *nominatives*), O.

[3] *et . . . excommunicavit*, om. O.

[4] *communicaverit*, O; *communicavit*, L, G.

[5] *usurpaverit*, O; *usurpavit*, L, G.

[6] *rationem*, O; *regiam dignitatem*, L.

resipuerit et de tantis adversus ecclesiam ausis satisfecerit; quod tamen non nisi invitus faciet, nec novi aliquem domesticorum suorum qui ad lationem hujus sententiæ pronus sit.

The "customs" condemned.

Præterea scriptum illud in quo continentur pravitates malignantium adversus ecclesiam, quas *avitas consuetudines* dicunt, publice condemnavit, omnes innodans anathematis vinculo quicumque de cætero auctoritate illius scripti utentur; et nominatim de consilio ecclesiæ Romanæ hæc capitula imprimis damnata sunt:

Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem, qui de rege teneat, sine licentia ipsius:

Quod non liceat episcopo coercere aliquem parochianorum suorum pro perjurio vel fide læsa:

Quod ad sæcularia judicia trahantur clerici:

Quod laici, sive rex sive alii,[1] causas de ecclesiis vel[2] de decimis tractent:

Quod non appelletur pro causa aliqua[3] ad sedem apostolicam, nisi regis et officialium suorum venia impetrata:

Quod non liceat archiepiscopo, vel episcopo, vel alii personæ, venire ad vocationem domini papæ absque licentia regis.

Alia quoque in hunc modum, quæ divinis legibus et constitutionibus[4] sanctorum patrum inveniuntur adversa. Episcopos vero omnes absolvit a promissione quam de scripto illo servando[5] contra institutionem ecclesiasticam fecerant. Hoc etiam per litteras suas archiepiscopis et episcopis denuntiavit, sicut ei ab ecclesia Romana consultum fuerat.

The king's proceedings.

Hæc quidem interim gessit archiepiscopus; et rex —quod ad vestram notitiam venisse non ambigo,—

---

[1] *alii*, Z, L; *alius*, G.
[2] *et*, L; *vel de*, Z; *de*, om. G.
[3] Om. O.
[4] *constitutionibus*, O; *institutionibus*, G.
[5] *servando*, O; *observando*, L.

virum bonum magistrum Walterum de Insula misit in Angliam cum litteris a colloquio Chinonensi, ut insulanos[1] super facta appellatione præmuniret, et portus et transitus faceret diligentius observari, et clerum ab obediendo suspenderet; cum tamen nondum facta sit appellatio, et archiepiscopus possit facile inveniri. Nec dubito quin prædicto[2] Waltero machinatio ista displiceat, cum omnibus quæ præsumuntur adversus ecclesiam Dei, quoniam Deum[3] timet. Accivit[4] etiam ad se rex dominum Cistertiensem[5] et alios, per quorum prudentiam malitiam consilii sui adversus Deum posse credit armari; sed profecto, si saperent, vel sibi et suis parcerent in hac causa, quoniam

"Pœna reversura est in caput ista suum." See p. 372.

De cætero dominus papa in urbe prosperatur. Cremona contra Teutonicum cum aliis octo civitatibus pro certo dicitur rebellare. Episcopus Tusculanus[a] et Humbaldus cardinalis diem obierunt. Obiit quoque[6] Willelmus rex Siculus, cui successerunt filii sui, alter in regnum, alter in ducatum Apuliæ, et in extremis agens quadraginta[7] millia sterlinorum[8] Joanni Neapo- General news.

[1] *insularios*, O.
[2] *m.* [i.e. *magistro*], ins. O.
[3] *Dominum*, G.
[4] *ascivit*, O.
[5] *Cysterciensem*, O; *Cicestrensem*, L, G. It does not appear what the meaning of the following words could be if the bishop of Chichester were intended; whereas the abbot of Citeaux, and other heads of his order, were open to the threats by means of which the exiles were soon after dislodged from Pontigny.
[6] *quippe*, *L.*
[7] *quadraginta*, L; *sexaginta*, G.
[8] *sterlinorum*, L; *terliniorum*, O; *florinorum*, G.

[a] Hugh, cardinal of Tusculum, died May 31 (Ciacon. i. 1086); William the Bad, of Sicily, died May 7 (Art. de Vérif. les Dates, xviii. 216, ed. 8vo.). The precise date of cardinal Humbald's death (not the bishop of Ostia, who lived to become Lucius III., but Humbald Caccianemici, cardinal of Sta Croce in Gerusalemme) is not given by Chacon. (See his 1st vol. pp. 1023, 1090.)

litano tradi fecit ad usum domini papæ. Filius quoque ejus, qui ei successit in regnum, totidem misit. Rex Franciæ[1] Cantuariensi archiepiscopo patrocinatur in omnibus, et eum magis veneratur quam fratrem; quæ autem circa Anglorum curiam innovantur, ubi rerum crebræ mutationes sunt, vobis notiora[2] esse arbitror quam nobis. Vigeat et prosperetur in Domino paternitas vestra, et nos sanctorum orationibus studeat commendare, ut nos consolentur[3] in omni tribulatione nostra. Revertemur autem cum Ei placuerit, qui nos segregavit ad exsulandum, et pro quo, quatenus ei beneplacitum fuerit, voluntate promptissima decrevimus exsulare, et adversa pati quæ jusserit, et ad quæ perferenda roboraverit infirmitatem nostram. Det utinam sua gratia patientiæ[4] perseverantiam, qui indignis pro se patiendi contulit voluntatem!

Valeat pro voto et oratione mea ecclesia et domus vestra tota, et omnes qui intercessionum beneficio communicant necessitati nostræ.[5]

CXCV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Alexandrum papam.

(Z. i. 139; Lup. i. 138; Thom. 5; Hoveden, i. 253.)

Amantissimo patri et domino Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, debitam et devotam obedientiam.

Announcing the Vezelay excommunications.

Satis superque sustinui, pater amantissime, correctionem regis Angliæ exspectans, nec ullum omnino patientiæ meæ fructum obtinui, quin potius detri-

[1] *Francorum*, O.
[2] *noticiora*, V.
[3] *consoletur*, O, V; *consolentur*, L, G.
[4] *patientiæ perseverantiam*, O; *patientiam*, L.
[5] *vestræ*, L.

mentum et exterminium auctoritatis et libertatis ecclesiæ Dei, dum incaute sustineo, cumulavi. Conveni eum multotiens per nuntios religiosos et idoneos, et ad debitam satisfactionem frequentius invitavi. Litteris etiam, quarum transcripta vobis misi, Divinam ei severitatem et ultionem, nisi resipisceret, intentavi. Ipse vero magis ac magis proficit in deterius, conculcans et deprimens ecclesiam Dei, sed et personam meam, et eos qui mecum exsulant, adeo persequens, ut etiam beneficia servorum Dei, qui nobis Dei et vestri causa victualia provident, minis et terroribus suis auferre conetur. Scripsit enim abbati Cistertiensi, ut sicut abbatias ordinis, quæ in ipsius potestate sunt, diligit, ita nos a beneficio et familiaritate ordinis faciat alienos. Quid multis? Eo usque sub patientia nostra tam ipsius regis quam officialium ejus profecit impietas, ut si multitudo virorum, quantumlibet religiosorum, rem vobis ut est, interpositis etiam juramentis, assereret, miror si vel sic eorum assertioni[1] credulitatem aliquam vestra sanctitas adhiberet. Hæc igitur cum anxietate cordis attendens, et periculum tam regis quam meum considerans, perniciosas illas non tam consuetudines quam pravitates, quibus perturbatur et confunditur Anglicana ecclesia, publice condemnavi, tam observatores quam exactores earum generaliter excommunicationi subjiciens. Scriptum etiam et auctoritatem scripti quo perversitates illæ fuerant confirmatæ cassavi, et episcopos nostros a juramento, quo ad observationem earum violenter adstricti fuerant, relaxavi. Et hæc sunt, quæ in scripto illo specialiter condemnavi:

Epp. 152–4.

Ep. 188.

Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem qui teneat aliquid de rege, absque licentia ipsius:

Quod non liceat episcopo coercere[2] aliquem de perjurio vel fide læsa:

---

[1] So O, *L*; *assertio in incredulitatem*, V; *assertioni incredulitatem*, Z.

[2] *coercere*, Z, O; *excommunicare*, L.

Quod clerici vel viri religiosi trahantur ad sæcularia judicia:

Quod laici, seu rex seu alii, tractent causas de ecclesiis vel decimis:

Quod non appelletur pro causa aliqua ad sedem apostolicam:

Quod non liceat archiepiscopo vel episcopo venire ad vocationem domini papæ absque licentia regis:

Et alia in hunc modum. Nominatim etiam excommunicavi Joannem de Oxenefordia, qui communicavit schismatico et excommunicato illi Reginaldo Coloniensi, quique contra mandatum Domini et nostrum[1] usurpavit sibi decanatum Saresberiensis ecclesiæ, et in curia imperatoris, quale ipse audistis, præstitit juramentum.

Similiter etiam Richardum de Ivelcestria,[2] qui eidem schismatico communicavit. Et una Richardum de Luci, et Jocelinum de Baillolio,[3] qui regiæ tyrannidis fautores et hæreticarum illarum pravitatum fabricatores exstiterunt.

Randulfum etiam de Broc, et Hugonem de Sancto Claro, et Thomam filium Bernardi, qui possessiones et bona ecclesiæ Cantuariensis absque licentia et consensu nostro usurpaverunt.

Omnes, inquam, istos anathematis vinculo innodavimus. Verum in personam regis nondum sententiam dedimus, daturi forsitan, nisi resipuerit, et ex his quæ fecimus apprehenderit disciplinam. Ut ergo, beatissime pater, apostolicæ sedis auctoritas, et ecclesiæ Dei libertas, quæ in partibus nostris tota fere deperiit,[4] utcumque valeat restaurari,[5] necesse est et modis omnibus expedit ut quod a nobis gestum est ratum omnimodis habeatis.

---

[1] *vestrum*, L.

[2] *Ivelcestria*, Z; *Ivelcestre*, V, O; *Welcestre*, L.

[3] *Baillel*, V; *Bailt*, O.

[4] *deperiit*, V, O, Z; *periit*, L.

[5] *instaurari*, O.

CXCVI.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AD CONRADUM MAGUNTINUM ARCHIEPISCOPUM ET SABINUM EPISCOPUM, ET AD HYACINTHUM ET HENRICUM CARDINALES.

(O 3; Lup. i. 139; Thom. 97.)

Dominis[1] et amicis in Domino reverendis C[onrado] Dei gratia Maguntino archiepiscopo et Sabinensi episcopo, Jacincto et Henrico, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus,[2] Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem et promptam ad obsequium voluntatem.

Satis superque sustinui, domini patres, correctionem regis Angliæ exspectans, nec ullum omnino patientiæ meæ fructum inveni. Exsecutus sum circa eum et nuntiis et litteris et modis aliis quicquid debui; sed ipse, patientia et sollicitudine mea semper abutens, magis magisque procedit in deterius, conculcans et deprimens ecclesiam Dei, meamque personam inexorabili odio persequens, intantum[3] ut abbati Cistertiensi jam scripserit, ut, sicut abbatias ordinis sui quæ in ipsius potestate sunt diligit, ita nos et coexsules nostros a beneficio et familiaritate ordinis alienet. Cum igitur excessus et impietas ipsius et ministrorum ejus difficile quidem explicari, sed difficilius credi possit, periculum tam meum quam ipsius attendens, perniciosas illas non tam consuetudines quam pravitates, quibus perturbatur et confunditur Anglicana ecclesia, scriptum etiam et auctoritatem scripti quo fuerunt confirmatæ,

---

[1] *Dominis . . . voluntatem*, O. The heading in L is, *In eundem modum Conrado . . . usque* "Nisi "resipuerit." But the differences between this and the preceding letter are really such as to require that each should be printed at length.

[2] *cardinali*, L, who connects *et Sab. episcopo*, with *Jacincto* by mistake.

[3] *interim*, G.

publice condemnavi, tam observatores quam exactores et patronos earum, fautores etiam et consiliatores seu adjutores, quicumque fuerint, sive clerici sive laici, generaliter excommunicans, et episcopos nostros a juramento quo ad earum observantiam violenter astricti fuerunt absolvens. Sunt autem hæc quæ in scripto illo specialiter condemnavi :

Quod non appelletur ad sedem apostolicam qualicumque de causa absque assensu regis :

Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem qui teneat aliquid de rege in capite, vel terram ejus vel officialium suorum sub interdicto ponere, absque licentia ipsius regis :

Quod non liceat episcopo coercere aliquem de perjurio vel fide læsa :

Quod clerici vel viri religiosi trahantur ad judicia sæcularia :

Quod laici, seu rex seu alii, tractent causas de ecclesiis vel decimis :

Quod non liceat archiepiscopo vel episcopo venire ad vocationem domini papæ sine licentia regis :

Et alia in hunc modum. Nominatim etiam excommunicavi Johannem de Oxeneford, qui communicavit schismatico et excommunicato illi Raginaldo Coloniensi, quique contra mandatum domini papæ et nostrum usurpavit sibi decanatum Saresberiensis ecclesiæ, et in curia imperatoris pro schismate renovando præstitit juramentum. Similiter et Richardum Iveleestrensem denuntiavimus excommunicatum et excommunicavimus, eo quod incidit in eandem hæresim damnatam communicando nominatissimo schismatico illi, machinando etiam et fabricando omnia mala cum schismaticis et Theutonicis illis in perniciem ecclesiæ Dei, et maxime ecclesiæ Romanæ, ex pactis contractis inter regem Angliæ et ipsos ; et Richardum de Luci et Jocelinum de Bailleul, qui regiæ tyrannidis fautores et hæreticarum illarum pravitatum fabricatores exstiterunt ; Randulfum

etiam de Broc, et Hugonem de Sancto Claro et Thomam filium Bernardi, qui possessiones et bona ecclesiæ Cantuariensis absque licentia et consensu nostro sibi usurpaverunt. Excommunicavimus etiam omnes qui de cætero in possessiones vel in bona ecclesiæ Cantuariensis manus contra voluntatem et assensum nostrum extenderunt. Ipsum tamen regem nondum personaliter excommunicavimus, exspectantes adhuc correctionem ejus. Quem tamen excommunicare non differemus, nisi celerius resipuerit. Unde dilectionem vestram instantius precor et moneo ut constanter in hac parte vos habeatis, dominum papam studiosius commonentes ut quod a nobis factum est ratum habeat; alioquin et auctoritas apostolica minuetur ultra modum in partibus illis, et libertas ecclesiæ Dei, quæ jam ex maxima parte deperiit, tota sine dubio peribit. Ecce enim crescunt hæredes ipsius regis, qui paternæ crudelitatis imitatores exsistent, nisi perniciosa genimina cum immenso vigore severitatis ecclesiasticæ fuerint radicitus amputata. Ego autem multo magis vellem non solum usque ad sanguinem, sed usque ad ipsam mortem resistere, quam in ecclesia Dei tam flagitiosa piacula diutius impunita relinquere. Sciatis autem dominum Rothomagensem et quosdam alios regi in facie[1] dixisse nullum ex eis contra mandatum domini papæ communicaturum, quin potius sententiam, si in eum et terram ipsius lata fuerit, ad jussionem domini papæ firmiter observabunt. Scimus autem et certum habemus quod obstinatio regis citissime frangeretur, si in terram ejus cismarinam districta sententia poneretur.

[1] *facie*, V, Z; *faciem*, *L*.

CXCVII.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.[a]

(O. 93; Lup. i. 118; Thom. 209; Z. i. 113.)

Confirming the sentence against R. of Ilchester, John of Oxford, and others.

Quod juxta officii tui debitum circa libertatem ecclesiæ et jura ecclesiastica defensanda sollicitus et intentus exsistis, sollicitudinis et constantiæ tuæ prudentiam digna laude prosequimur, et eam in hac parte multimodis commendamus. Unde sententiam ecclesiasticam, quam in Ricardum de Ivelcestria,[1] et Joannem de Oxenefordia,[2] et in omnes alios ecclesiæ Dei perversores rationabiliter promulgasti, nulla ratione immutare curabimus, sed eam potius ratam et firmam auctore Domino habere decernimus.[3]

CXCVIII.

Thomas[4] Cantuariensis archiepiscpus omnibus episcopis Cantuariensis provinciæ.

(O. ii. 8; Z. i. 93; A. 14; Lup. i. 96; Thom. 73; Wilkins, i. 440.)

Thomas,[5] Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, venerabilibus fratribus suis, Lundoniensi cæ-

---

[1] *Hivelcestria*, O, Z; *Welcestria*, L.

[2] *Oxenefordia*, Z; *Oxeneford*, L.

[3] *decernimus*, V, O, Z; *decrevimus*, L.

[4] *Thomas . . . provinciæ*, Z; *Gilleberto Londoniensi episcopo et omnibus episcopis Angliæ*, O.

[5] *Thomas . . . æterna*, om. A.

---

[a] Jaffé dates this letter in Dec. 1165, but without giving his reason. But it seems rather to relate to the condemnations pronounced at Vezelay in June 1166. Although Richard of Ilchester and John of Oxford had committed themselves at the earlier date by their share in the proceedings at Würzburg, it does not appear that any formal sentence had at that time been uttered against them.

terisque totius Cantuariensis[1] provinciæ episcopis, sic transire per bona temporalia ut non amittant æterna.

Announcing the Vezelay censures, and demanding co-operation.

Fratres mei dilectissimi, quare non consurgitis mihi adversus malignantes?[2] Ut[3] quid non statis mecum adversus operantes iniquitatem? An ignoratis quoniam dissipabit Deus[4] ossa eorum qui hominibus placent, confundentur, quoniam Deus[5] sprevit eos? Satis novit discretio vestra quoniam "error, cui non resistitur, "approbatur, et veritas, cum minime defensatur, oppri- "mitur; videturque," testante beato[6] Gregorio, "con- "sentire erranti,[7] qui ad resecanda quæ corrigi debent "non occurrit." Inde est quod dominum nostrum[8] regem Angliæ satis superque[9] sustinuimus, nec ullum ex eo sustinentiæ nostræ assecuta est ecclesia Dei compendium. Periculosum et intolerabile de cætero nobis visum est[10] tantos illius officialiumque suorum circa Dei ecclesiam et ecclesiasticas personas excessus, ut hactenus, impunitos relinquere; præsertim cum sæpissime nuntiis et litteris, modisque[11] aliis, prout decuit, studuerimus eum a perverso proposito suo revocare. Et quoniam vix ab eo auditi sumus, nullatenus tamen exauditi, scriptum[12] illud in quo illæ non consuetudines sed potius pravitates, quibus perturbatur et confunditur ad præsens [tota][13] Anglicana ecclesia, continentur, ipsiusque scripti auctoritatem, invocata Spiritus Sancti gratia, publice condemnavimus et cassavimus. Universos etiam observatores, exactores, consiliatores, adjutores[14] seu defensores earum excom-

Gratian. I. lxxxiii.3,5.

---

[1] *Cantiæ*, L, G. (The word is contracted in the MSS.)

[2] *maligna operantes*, A (probably from a confusion between the words *malignantes* and *operantes iniquitatem* in Ps. xci. 16).

[3] *Ut*, om. A.

[4] *Deus* (Ps. lii. 6), A; *Dominus*, L.

[5] *Dominus*, Z, L; om. A.

[6] *beato*, A; om. Z, L.

[7] *errori*, G.

[8] *nostrum*, C; om. Z, L.

[9] *satisque super*, C.

[10] *et*, ins. C.

[11] *monitisque*, O, with *sic* written over the word.

[12] *scriptumque*, O.

[13] *tota*, O; om. C, A, Z, L.

[14] *adjutores*, C, O, A, Z; om. L.

municavimus. Omnesque vos episcopos a promissione, qua contra institutionem ecclesiasticam ad earum observationem tenebamini, auctoritate Dei et nostra absolvimus. "Quis enim dubitat sacerdotes Christi regum "et principum omniumque fidelium patres et magistros "censeri? Nonne miserabilis insaniæ esse cognoscitur, "si filius patrem, discipulus magistrum, sibi conetur "subjugare,[1] et iniquis obligationibus illum potestati "suæ subjicere, a quo credit se non solum in terra, sed "etiam in cælis ligari posse et solvi?" Proinde, ne in hujus sententiæ commissum incidamus, auctoritatem ipsius scripti, ipsumque scriptum, cum pravitatibus quæ in eo continentur, in irritum duximus et cassavimus; præsertim his:[2]

Superiority of spiritual to secular power. Greg. VII. ap. Grat. I. xcvi. 9.

Quod[3] non appelletur ad sedem apostolicam super aliqua causa, nisi[4] licentia regis:

Quod non liceat archiepiscopo vel[5] episcopo exire de regno, et venire ad vocationem domini papæ, sine licentia[6] regis:

Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem qui teneat de rege in capite sine licentia regis, vel[7] terram ipsius vel officialium suorum sub[8] interdicto ponere:

Quod non liceat episcopo coercere aliquem de perjurio vel fide[9] læsa:

Quod clerici trahantur ad sæcularia judicia:

Quod laici, seu rex seu alii, tractent causas de ecclesiis vel decimis:

Et alia in hunc modum

Denuntiavimus[10] etiam excommunicatum, et ex nomine excommunicavimus,[11] Joannem de Oxenefordia,[12]

---

[1] *subjurgare*, C.

[2] *hæc*, Z.

[3] The censured articles are numbered in O.

[4] *sine*, A.

[5] *et*, A.

[6] *domini*, L; om. O, C, A, Z.

[7] *vel . . . ipsius*, om. C.

[8] *in*, L.

[9] *de læsa fide*, A.

[10] *Denuntiavimus*, A, Z; *Denuntiamus*, L.

[11] *excommunicamus*, L.

[12] *Oxenefordia*, A, Z.

qui in hæresim damnatam incidit præstando juramentum schismaticis, quo schisma jam fere emortuum in Alemannia revixit; communicando etiam nominatissimo illi schismatico Reginaldo Coloniensi;[1] et quia, contra mandatum domini papæ et nostrum,[2] decanatum Saresberiensis ecclesiæ sibi usurpavit. Quod quidem factum, tam[3] detestabile, tam juri contrarium, tam[4] ecclesiæ Dei exemplo perniciosum, penitus[5] cassavimus, et devocavimus[6] in irritum, præcipientes episcopo Saresberiensi et capitulo, in virtute obedientiæ et in periculo ordinis sui, ne de cætero visis litteris nostris ex eo facto eum decanum haberent.

Similiter et Ricardum de Ivelcestria[7] denuntiavimus[8] excommunicatum et excommunicavimus eo quod in eandem hæresim damnatam inciderit, communicando eidem Reginaldo Coloniensi schismatico; machinando etiam et fabricando omnia mala cum schismaticis et Teutonicis illis in perniciem ecclesiæ Dei,[9] et præsertim ecclesiæ Romanæ, ex pactis contractis inter dominum regem et ipsos.

Excommunicavimus[10] etiam Ricardum de Luci et Jocelinum de Baillol,[11] qui pravitatum illarum auctores et fabricatores exstiterunt;[12] Randulfum[13] etiam de Broc, qui bona ecclesiæ Cantuariensis, quæ alimenta de jure sunt pauperum, occupavit et detinet, hominesque nostros, tam clericos[14] quam laicos, cepit, et in

---

[1] *Coloniæ*, L.
[2] *nostri*, A.
[3] *tam detestabile*, om. Z, L.
[4] *quam*, L.
[5] *penitus*, om. A.
[6] *devocavimus*, C, O, Z; *revocavimus*, L; *denuntiavimus*, A.
[7] *de Ivelc'*, MSS.; *Deibes*, L; *de Ivelcestria*, Z.
[8] *denuntiavimus*, C, O, A, Z; *denuntiamus*, L.
[9] *ecclesiæ Dei*, C, A; *Dei et ecclesiæ*, L.
[10] *Excommunicamus*, L.
[11] *Baill'*, O, V; *Bailluel*, C; *Bailolo*, A; *Baillolio*, Z.
[12] *existerunt*, V.
[13] So O, V; *Rann'*, C; *Radulphum*, L.
[14] *clericos*, om. C.

captione tenet;[1] Hugonem quoque de Sancto Claro, et Thomam filium Bernardi, qui ejusdem ecclesiæ Cantuariensis bona et possessiones absque conniventia nostra occupaverunt et detinent.[2]

Omnesque etiam qui de cætero in possessiones nostras[3] et in bona ecclesiæ Cantuariensis contra voluntatem nostram et consensum manus violentas extendent, eadem excommunicationis sententia innodavimus,[4] juxta illud papæ Lucii, "Omnes ecclesiæ "raptores atque suarum facultatum alienatores a "liminibus ejusdem matris ecclesiæ anathematizamus, "damnamus, atque[5] sacrilegos esse judicamus. Et non "solum eos, sed etiam[6] eis consentientes; quia[7] non "tantum qui faciunt rei judicantur, sed etiam qui "consentiunt facientibus. Par enim pœna et agentes "et consentientes comprehendit." Et alibi dicit scriptura, "Qui consentit peccantibus, et alium peccantem "defendit, maledictus erit apud Deum et[8] homines, "corripieturque increpatione severissima."[9] Et iterum, "Si quis peccantem defendit, acrius quam qui peccavit[10] coerceatur."

Grat. II. xvii. 4. 5.

Grat. II. xi. 3. 100.

Sane in domini regis personam sententiam adhuc ferre distulimus, exspectantes si forte Divina inspirante gratia resipiscat; in proximo tamen eam laturi, nisi citius resipuerit. Et inde est quod fraternitati vestræ mandamus, atque in virtute obedientiæ præcipimus, quatenus viros prætaxatos, qui a nobis excommunicati sunt, vos quoque, prout decet, excommunicatos et[11] habeatis, et denuntiari faciatis, juxta illud decretum Honorii papæ; "Curæ[12] sit omnibus episcopis

Grat. II. xi. 3. 20.

[1] *detinet*, A.
[2] *detinent*, A; *tenent*, Z; *et det.*, om. C.
[3] *nostras et in*, A; *et*, Z, L.
[4] *innodamus*, A.
[5] *atque*, om. A.
[6] *et*, A (*omnes*, Grat.).
[7] *quia . . . consentientes*, om. C.
[8] *apud*, ins. A,
[9] *severissima*, Grat., A, C; *sævissima*, Z, L.
[10] *peccat*, A; *peccaverit*, Z; *ille qui peccavit*, Grat.
[11] *et*, om. C.
[12] *Jure*, C.

" excommunicatorum omnino[1] nomina tam vicinis " episcopis quam suis parochianis pariter indicare, " eaque in celebri loco posita præ foribus ecclesiæ " cunctis venientibus inculcare, quatenus in utraque " diligentia excommunicatis ubique ecclesiasticus aditus " denegetur, et excusationis causa omnibus auferatur." Tibi autem, frater episcope Lundoniensis, in vi obedientiæ injungimus quatenus litteras præsentes aliis venerabilibus fratribus et coepiscopis nostris omnibus de provincia nostra manifestes et ostendas. Valete[2] in Christo, et pro nobis orate instanter.[3]

The bishop of London charged to circulate this letter.

CXCIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Jocelino Saresberiensi episcopo.

(O. iii. 3; A. 9; Z. i. 97; C. 295; Lup. i. 100; Thom. 146; W. Cant. 63.)

Thomas,[4] Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, venerabili fratri Jocelino, eadem gratia Saresberiensi episcopo, visis litteris nostris statim resipiscere a malo, et de cætero constantius facere bonum.

Celebre proverbium est, " Facilius est vitare dis- " cordem, quam declinare fallacem." Inde est quod, quamvis[5] propter[6] fallentium argutias, propter[7] animi tui debilitatem, propter propositum tibi corporis tui et tuorum discrimen, videaris aliquatenus excusabilis apparere,[8] non ideo minus ratum habemus te graviter commisisse in domini papæ mandatum,[9] merito incidisse in interdicti nostri sententiam, rem talem egisse

Denouncing John of Oxford.

[1] *omnia*, G.
[2] *Vale . . . ora*, O.
[3] *incessanter*, Z.
[4] *Thomas . . . bonum*, om. C.
[5] *quamvis*, om. C.
[6] *per*, C.
[7] *pro . . . debilitate*, C.
[8] *apparere*, om. C.
[9] *in contemptum dom. papæ*, C.

pro qua totus mundus habet clamare post te; eo maxime quod contra domini papæ mandatum expressum, ne in ecclesia Saresberiensi, absque canonicorum ejusdem, exsulantium pro nobis et nobiscum, consensu et conscientia, nec[1] per te nec per clericos tuos decanus ibidem constitueretur, contra nostram etiam prohibitionem, sub anathemate factam, decani noviter in ecclesia tua abusive creati intrusionem confirmaveris. Cujus occasione juramenti, (sicut vulgo celebre est,) schisma jam fere emortuum revixit in Alemannia, quo credimus eum ipso[2] jure hæresi damnata involvi, qui[3] participatione illius grandis et insignis schismatici, Coloniensem loquor,[4] excommunicationis in se provocavit sententiam, [auctoritate[5] Leonis, "Siquis "hæreticæ communionis contaminatione se macula- "verit, hoc in magno beneficio habeat, si, adempta "omni spe promotionis, in quo invenitur ordine per- "maneat."] Unde quoniam novimus scienti fraudem minime fieri posse, et esse iniquum, omnique[6] canonico juri contrarium, rem tam detestabilem tum propter factum tum propter personam, ecclesiæ tuæ re[7] etiam ipsa tam incommodam, aliis exemplo tam perniciosam, ratam et firmam nullatenus[8] posse manere,[9] quanquam[10] ipso jure non teneat, apostolica auctoritate et nostra, qua fungimur, ipsam electionem, immo intrusionem,[11] de Joanne de Oxeneford in decanatum factam, tuamque super hoc ipso confirmationem et assensum, in irritum revocamus, et totum factum ipsum quassamus penitus. Et quia contra communem ecclesiæ formam, contra mandatum domini

Grat. II. i. 1. 42.

[1] *nec . . . nec*, L; *te per*, C.
[2] *ipso*, om. C.
[3] *quia*, A, Z.
[4] *loquimur*, A.
[5] *auctoritate . . . permaneat*, A, C; om. Z, L.
[6] *et omni juri canonico*, A, C.
[7] *re etiam ipsa*, A, C; *etiam*, om. O, Z; *rem ipsam*, L.
[8] *ullatenus*, A, C, Z.
[9] *remanere*, O (*re* being interlined).
[10] *quoniam*, L.
[11] *intensionem*, V.

papæ, (sicut prædiximus,) lapsus ipse in hæresim damnatam, excommunicatus participatione excommunicati, ausus est decanatum ipsum recipere, ne temeritas invadentium impunita succrescat, in virtute obedientiæ tibi et canonicis tuis in periculo ordinis vestri mandando præcipimus ne de cætero visis litteris nostris ex hoc facto eum decanum habeatis; quem[1] et tibi ad præsens excommunicatum denuntiamus, et ut eum talem denunties [præcipimus[2] et] firmiter injungimus. Præterea ne ex hoc commisso, quo in te severiorem provocasti sententiam, transeas impunitus, auctoritate Dei et nostra ab officio episcopali et sacerdotali te suspendimus, præcipientes[3] ut a die susceptionis litterarum nostrarum in duos menses veniendi ad nos iter arripias, satisfacturus Deo et nobis de tanto excessu, de injuria tam perspicua. Ex quo resipueris, et emendaveris delictum, sit tibi vale.

Suspension of the bishop.

CC.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus capitulo Saresberiensi.

(O. 82; ii. 10; A. 16; Z. i. 98; Lup. i. 101; Thom. 144.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ humilis minister, universo Saresberiensis ecclesiæ capitulo scientiæ et consilii spiritum.

Super prudentia vestra non satis possumus admirari, quo ausu, immo qua temeritate, quemdam ipso jure excommunicatum, utpote qui in damnatam hæresim incidit, illum etiam qui juramento suo in Alemannia

Annulling the election of John as dean.

---

[1] *quem*, A, C; *quoniam*, L.
[2] *præcipimus et*, A, O; om. Z, L.
[3] *præcipientes*, om. C.

perpetrato, sicut scitur ab omnibus, schisma revocavit,[1] in decanum ecclesiæ vestræ elegeritis, Joannem dicimus de Oxenefordia, inconsultis etiam illis qui nobiscum propter justitiam et ecclesiæ libertatem exsulant, præsertim cum sine ipsis ne id fieret specialis inhibitio Romani pontificis ad vos pervenerit, et nostra pariter processerit,[2] nescio tamen si ad vos usque pervenerit. Propterea quod circa decanatum minus consulte actum est, immo contra omnem juris ordinem, quassamus penitus et revocamus in irritum, mandantes vobis quod jam dictum Joannem excommunicatum habemus, et vobis excommunicatum denuntiamus, apostolica auctoritate et nostra inhibentes ne jam prænominatum Joannem deinceps[3] pro decano habeatis, nec ei obedientiam seu reverentiam decano debitam exhibeatis. Præcipimus etiam super[4] ordinis et beneficiorum vestrorum periculo, quatenus post susceptionem harum litterarum infra duos menses vos conspectui nostro præsentetis,[5] satisfacturi super injuria et contemptu domini papæ et nostri. Valete.

CCI.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Rotrodo Rothomagensi archiepiscopo.

(O. 4; Z. i. 143; Lup. i. 143; Thom. 104.)

Carissimo[6] patri et amico venerabili [Rotrodo], Dei gratia Rothomagensi archiepiscopo, Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem et sinceræ dilectionis integritatem.

Announcing the Vezelay censures.

Sicut novit vestra prudentia, multo jam tempore

[1] *renovavit?*
[2] *processit*, L.
[3] *deinceps*, O; om. L.
[4] *super*, O, O*; *sub*, L.
[5] *repræsentetis*, O.
[6] *Carissimo . . . integritatem*, O.

correctionem domini regis exspectavimus, nec ullum adhuc in eo diligentiæ vel sustinentiæ nostræ fructum invenimus. Unde et congrue, licet cum interno mentis dolore, dicere cogimur, "Sustinuimus pacem, et non "invenimus; quæsivimus bona, et ecce turbatio."[1] Discrimen ergo tam nostrum quam regis ipsius attendentes, si excessus tantos impunitos, ut hactenus, vellemus relinquere, damnavimus nuper[2] atque cassavimus scriptum illud in quo hæreticæ illæ pravitates continentur, et[3] quæ in ipso continentur. In irritum duximus præsertim hæc: "Quod non liceat episcopo, etc," [ut superius continetur,[4] usque "usurpaverunt."] Omnes, inquam, istos vinculo anathematis innodavimus, quos etiam volumus et rogamus ut et vos excommunicatos denuntietis. Excommunicavimus etiam omnes, qui in possessiones et bona Cantuariensis ecclesiæ absque voluntate et assensu nostro de cætero manus extendent.

CCII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Roberto Herefordensi episcopo.

(Z. i. 144; Lup. i. 144; O. 98; Thom. 125.)

Affair of canons of Bromfield (Shropshire).

Pervenit ad aures nostras querimonia, quod canonici de Brumfeld[5] circumventione quadam et dolo facti sunt monachi in monasterio de Gloecestria,[6] quodque[7] possessiones et bona ecclesiæ hac occasione translata sunt

[1] This seems to be from Jerem. viii. 15 and xiv. 19. O reads *venit* for *invenimus*, and *tribulatio* for *turbatio*.

[2] *nuper*, O, V; om. *L*.

[3] *et . . . continentur*, Z.

[4] O gives the words here left out, as in Epp. 194–8.

[5] *Brumfield*, O.

[6] *Gloucestria*, V; *Gloncestria*, *L*.

[7] *quoque*, V.

ad prædictum monasterium.[a] Canonicus etiam quidam ipsius ecclesiæ, qui iter arripuerat veniendi ad nos, ut super tam enormi facto nobis conquereretur, sicut accepimus, captus est et incarceratus. Super qua re fraternitati vestræ mandamus quatenus rei veritatem simul cum Wigorniensi episcopo[1] diligentius[2] inquiratis et investigetis, eamque nobis litteris vestris insinuare non differatis. Damus etiam vobis in mandatis, atque in vi obedientiæ præcipimus, quatenus a præsentium litterarum susceptione infra duos menses, omni excusatione et occasione remota, iter veniendi ad nos arripiatis. Habemus enim de magnis et arduis ecclesiæ negotiis vobiscum tractare, ad quæ expedienda vestra plurimum[3] indigemus præsentia. De cætero noverit fraternitas vestra, quod nos damnavimus atque cassavimus scriptum illud in quo hæreticæ illæ pravitates continentur, et in irritum duximus quæ in eo scripta sunt. Et præsertim hæc; "Quod non liceat "episcopo excommunicare," etc., [ut supra.][4]

The Vezelay censures.

CCIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus [Hilario] Cicestrensi episcopo.

(O. 99; Lup. 145; Lup. i. 145; Thom. 117.)

The Vezelay censures.

Quia dominum regem Angliæ satis superque sustinuimus, nec ullum ex eo sustinentiæ nostræ fructum percepimus, periculosum et intolerabile nobis omnino visum est tantos illius et officialium suorum excessus tam[6] ex hoc ut hactenus impunitos relinquere; præsertim cum et nuntiis et litteris et modis aliis studuerimus,

---

[1] *episcopo*, om. A.
[2] *diligenter*, O.
[3] *plurimus*, V.
[4] *ut supra*, V, O; om. *L.*
[5] *suorum*, V, O, Z; *ejus*, *L.*
[6] *tam*, V, O, Z; *jam*, *L.*

[a] This transaction is placed as early as 1155. Hist. Monast. S. Petri Glouc. i. 19, 66.

nec potuerimus, eum a perverso proposito revocare. Proinde scriptum illud in quo illæ non consuetudines sed potius pravitates continentur, quibus perturbatur et confunditur Anglicana ecclesia, publice damnavimus et cassavimus, et ipsius scripti auctoritatem. Universos etiam observatores et exactores earum, consiliatores et adjutores seu defensores, excommunicavimus ; et episcopos nostros a promissione, qua tenebantur ad observationem earum, absolvimus. Auctoritatem etiam scripti, et ipsum scriptum, et quæ in ipso continentur, in irritum duximus ; et præsertim hæc: "Quod non "liceat episcopo," etc., [ut supra usque "nisi resipuerit."]

Inde [1] est quod mandamus vobis, et in virtute obedientiæ præcipimus, ut eos qui a nobis excommunicati sunt vos quoque, prout decet, excommunicatos et habeatis et denuntiari faciatis, juxta illud decretum Honorii papæ: "Curæ sit omnibus episcopis excom- See p. 396.
"municatorum omnino [2] nomina tam vicinis episcopis
"quam suis parochianis pariter indicare, eaque in celebri
"loco posita [3] præ foribus ecclesiæ cunctis convenienti-
"bus [4] inculcare, quatenus in utraque diligentia ex-
"communicatis ubique ecclesiasticus aditus denegetur,
"et excusationis causa omnibus auferatur."

CCIV.

Episcopi et clerus Cantuariensis provinciæ ad Alexandrum papam.

(C. 154 ; O. iii. 98 ; A. 106. ; Z. i. 127 ; Lup. i. 128 ; G. Fol. 437 ; R. Hoveden, i. 266.)

Patri [5] suo et domino, summo pontifici Alexandro, Jun. 24, 1166.
provinciæ Cantuariensis episcopi, et personæ per eo-

[1] *Inde*, O, Z ; *Unde*, *L.*
[2] *omnino*, om. L.
[3] *posita*, V, Z ; om. *L.*
[4] *convenientibus*, Grat. ; *venientibus*, al.
[5] *Clerus Cantiæ provinciæ Alexandro papæ*, L ; *Episcopi Angliæ*, A, O ; *Alex. papæ clerus Cantuariensis provinciæ*, Z.

rundem diœceses locis pluribus constitutæ, domino patrique debitum caritatis et obedientiæ famulatum.

King Henry's ecclesiastical character praised.

Vestram, pater, meminisse credimus excellentiam, vos devotum filium vestrum, dominumque nostrum carissimum, illustrem Anglorum regem, per venerabiles fratres nostros, Londoniensem et Herefordensem episcopos, directis jam dudum litteris convenisse, et de corrigendis quibusdam, quæ sanctitati vestræ in ipsius regno corrigenda videbantur, paterna gratia commonuisse. Qui, mandatum vestrum debita veneratione suscipiens, ut satis notum est, ad vestra quidem monita non iratus intumuit, non[1] elatus obedire contempsit, verum agens gratias paternæ correptioni ecclesiæ se statim submisit examini, asserens de singulis, quæ juxta vestri formam mandati sibi[2] diligenter expressa sunt, ecclesiæ regni sui se pariturum judicio, et quæ corrigenda decerneret, ipsius se consilio, laudabili quidem et in principe digne commendabili devotione, correcturum. Ab hoc vero non recedit proposito, non mentem revocat a promisso. Sit qui sedeat, qui cognoscat et judicet; [ipse][3] Divini reverentia timoris, non majestatem præ [se][4] ferens, sed ut filius obediens, judicio sistere legitimæque parere sententiæ, seque[5] legibus alligatum principem præsto est in omnibus exhibere. Unde nec interdicto nec minis nec maledictionum aculeis ad satisfactionem urgeri[6] necesse est Divinarum se legum examini sponte subdentem. Ejus enim opera nequaquam luci se subtrahunt, nec occultari tenebris ulla[7] ratione deposcunt. Rex namque fide Christianissimus, in copula castimoniæ conjugalis honestissimus, pacis et justitiæ conservator et[8] dilatator in-

---

[1] *nec*, Z.
[2] *sibi*, om. C.
[3] *ipse*, C; om. A, Z, L.
[4] *se*, om. C, O, A, Z; ins. L.
[5] *et se*, L.
[6] *urgere*, C.
[7] *aliqua*, C.
[8] *ac*, L.

comparabiliter strenuus, hoc[1] votis agit, totisque in hoc fervet desideriis, ut de regno suo[2] tollantur scandala, cum spurcitiis suis eliminentur peccata, pax totum obtineat atque justitia, et alta securitate et quiete placida[3] sub ipso gaudeant et refloreant universa. Qui cum pacem regni sui enormi insolentium quorundam clericorum excessu non mediocriter aliquando turbari cognosceret, clero debitam exhibens reverentiam eorundem excessus ad ecclesiæ judices retulit episcopos, ut gladio gladius subveniret, et pacem quam regebat et fovebat in populo spiritualis potestas fundaret et solidaret in clero. Qua in re partis utriusque zelus enituit; episcoporum in hoc stante judicio, ut homicidium et si quid hujusmodi est exauctoratione sola puniretur in clerico; rege vero existimante pœnam hanc non condigne respondere flagitio, nec stabiliendæ paci bene prospici, si lector aut acolythus quemquam perimat, ut sola jam dicti ordinis amissione tutus exsistat. Clero itaque statuto cælitus ordini deferente, domino vero rege peccatum justo (ceu sperat) odio persequente, et pacem altius radicare intendente, sancta quædam est oborta[4] contentio, quam excusat, ut credimus, apud Dominum simplex utriusque partis intentio. Hinc non dominationis ambitu, non opprimendæ ecclesiasticæ libertatis intuitu, sed solidandæ[5] pacis affectu, eo progressum est ut regni sui consuetudines et dignitates, regibus ante in regno Angliæ a personis ecclesiasticis observatas, et pacifice et[6] reverenter exhibitas, dominus noster rex deduci vellet in medium, et ne super his contentiosus funis traheretur imposterum, notitiæ publicæ delegari. Adjuratis itaque per fidem et

Question of clerical immunities.

---

[1] *hoc . . . agit,* and *que* after *totis,* om. C.
[2] *ejus,* L.
[3] *placita,* C.
[4] *orbata,* A.
[5] *sodande,* V.
[6] *ac,* L.

per eam quæ in Deum spes est majoribus natu episcopis, aliisque regni majoribus, retroacti temporis insinuato statu, dignitates requisitæ palam prolatæ sunt, et summorum in regno virorum testimoniis propalatæ. Hæc est domini nostri regis in ecclesiam Dei toto orbe declamata crudelitas, hæc ab eo persecutio, hæc operum ejus perversorum rumusculis undique divulgata malignitas. In his tamen omnibus, si quid suæ[1] periculosum animæ, si quid ignominiosum ecclesiæ, continetur,[2] id, vestra monitus atque motus auctoritate, ob reverentiam Christi, ob ecclesiæ sanctæ, quam sibi matrem profitetur, honorificentiam, ob animæ suæ remedium, ecclesiæ regni sui consilio se correcturum devotione sanctissima jamdiu pollicitus est, et constantissime pollicetur. Et quidem pacis optatum finem nostra,[3] pater, ut speramus, obtinuisset jam postulatio, si non iras jam sopitas et fere prorsus exstinctas patris nostri domini Cantuariensis de novo suscitasset exacerbatio. Verum is,[4] de cujus patientia pacem,[5] de cujus modestia redintegrationem huc usque gratiæ sperabamus, ipsum quem monitis emollire, quem meritis et mansuetudine superare, debuerat, per tristes et terribiles litteras, devotionem patris aut pontificis patientiam minime redolentes, cum in pacis perturbatores exercitum nuper ageret, dure satis et irreverenter aggressus est, in ipsum excommunicationis sententiam, in regnum ejus interdicti pœnam, acerrime[6] comminando. Cujus si sic remuneratur humilitas, quid in contumacem statuetur? Si sic æstimatur obediendi prompta devotio, in obstinatam perversitatem quonam modo vindicabitur? Minis quoque gravibus superaddita sunt graviora. Quosdam namque fideles et familiares domini nostri

The archbishop of Canterbury's proceedings.

[1] *fuerit*, L.
[2] *continetur . . . ecclesiæ*, om. L.
[3] *vestra*, C; *nostra*, Z, L.
[4] *iis*, O, A; *his*, C; *is*, Z; *hic*, L.
[5] *patientia . . . cujus*, om. L.
[6] *acerrime*, om. L.

regis, primarios regni proceres, regiis specialiter assistentes secretis, in quorum manu consilia regis et regni negotia diriguntur, non citatos, non defensos, non (ut aiunt) culpæ sibi conscios, non convictos aut confessos, excommunicationis innodavit sententia, et excommunicatos publice denuntiavit. Adjecit etiam ut venerabilem fratrem nostrum, dominum Saresberiensem episcopum, absentem et indefensum, non confessum aut convictum, sacerdotali prius et episcopali suspenderet[1] officio quam suspensionis ejus causa comprovincialium aut aliquorum etiam fuisset arbitrio comprobata. Si hic itaque judiciorum ordo circa regem, circa regnum, tam præpostere, ne dicamus inordinate, processerit, quidnam consequi posse putabimus? Dies enim mali sunt, et occasionem habentes malignandi quamplurimam, nisi ut tenor pacis et gratiæ, quo regnum et sacerdotium usque modo cohærent, abrumpatur, et nos cum commisso nobis clero in dispersionem abeamus exsilii, aut a vestra (quod absit!) fidelitate recedentes ad schismatis malum, in abyssum iniquitatis et inobedientiæ, provolvamur. Compendiosissima quippe via hæc est ad omne religionis dispendium, ad cleri pariter populique subversionem et[2] interitum. Unde, ne apostolatus vestri tempore tam misere subvertatur ecclesia, ne dominus noster[3] rex et servientes ei populi a vestra (quod absit!) avertantur obedientia, ne totum quod privatorum consilio machinatur possit in nos[4] domini Cantuariensis iracundia, adversus eum et ipsius mandata, domino nostro regi aut regno ejus, nobis aut commissis nobis ecclesiis, gravamen aliquod importantia, ad sublimitatem vestram voce et scripto appellavimus, et appellationis terminum diem Ascensionis Dominicæ designavimus, eligentes apud vos in omne quod sanctitati

Appeal against him.

---

[1] *suspendit*, V; *suspenderit*, A, L.
[2] *ac*, L.
[3] *noster*, om. L.
[4] *os*, O, A.

vestræ placuerit humiliari, quam ad sublimes animi ipsius motus, nostris non id exigentibus meritis, de die in diem tædiosissime prægravari. Conservet incolumitatem vestram, ecclesiæ suæ in longa tempora profuturam, omnipotens Dominus,[1] in Christo dilecte pater.

CCV.

THOMÆ[2] CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO CLERUS ANGLIÆ.

(A. 149; O. ii. 15; C. 21; P. 14; Z. i. 123; Lup. i. 126; G. Fol. 436; Grim, 408; R. Hoved. ii. 262; R. de Diceto, i. 321.)

Venerabili patri et domino Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, suffraganei[3] ejusdem ecclesiæ episcopi, et personæ per eorundem dioceses locis variis[4] constitutæ, debitam subjectionem et obedientiam.

Disappointment at the archbishop's course.

Quæ vestro,[5] pater, in longinqua[6] discessu inopinata rei ipsius novitate turbata sunt, vestra sperabamus humilitate et prudentia in pacis pristinæ serenitatem divina[7] cooperante gratia revocari. Erat quidem nobis solatio,[8] quod post discessum vestrum[9] ad omnes illico fama divulgante pervenit, vos scilicet[10] in transmarinis agentem nil altum sapere, vos in dominum nostrum regem aut regnum ejus nulla machinatione insurgere, sed sponte susceptum paupertatis onus cum modestia sustinere, lectioni et orationi insistere, præteritorumque

---

[1] *Deus*, L.

[2] The title in H is: "Epistola "episcoporum Cantuariensis provinciæ, et aliorum personarum "quæ per eandem provinciam variis locis constitutæ sunt, missa "ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum, cum adhuc in exsilio Pontiniaci moraretur; in "qua et ipsorum appellatio inseritur."

[3] *suffranei*, H, P.

[4] *pluribus*, C, with *variis* as correction in marg.

[5] *vestro*, om. P.

[6] *longinquo*, P.

[7] *divina*, P; *cooperante gratia*, O, V; *coop. Dei gratia*, L.

[8] *consolatio*, L.

[9] *sicut*, ins. P.

[10] *scilicet*, A, Z; om. L.

jacturam temporum jejuniis, vigiliis, lacrymisque redimere, et spiritualibus occupatum studiis ad perfectum [1] beatis virtutum incrementis ascendere. Ad pacis bona reformanda vos studiis hujusmodi gaudebamus insistere, ex quibus spes erat vos in cor domini nostri regis hanc posse gratiam desuper evocare, ut vobis iram regia pietate remitteret, et illatas in [2] discessu et ex discessu vestro injurias ad cor de cætero non revocaret.[3] Erat amicis vestris et benevolis ad ipsum aliquis, dum hæc de vobis audirentur, accessus, et ob conciliandam vobis gratiam supplicantes benigne quandoque sustinuit. Jam vero quorundam relatione didicimus, quod ad memoriam anxie revocamus, vos scilicet in eum comminatorium emisisse, quo salutationem omittitis,[4] quo non ad obtentum gratiæ consilium precesve porrigitis, quo non amicum quid [aut [5] humile] sentitis aut scribitis, sed intentatis minis interdictum aut præcisionis elogium in eum jam dicendum fore multa severitate proponitis. Quod si quam dure dictum est, tam fuerit severe completum, quæ turbata sunt non jam speramus [6] ad pacem redigi, sed in perenne quoddam odium et inexorabile [7] pertimescimus inflammari. Rerum vero finem prudentia sancta considerat, dans operam sollicite ut quod prudenter inchoat bono quoque fine concludat. Advertat itaque, si placet, discretio vestra quo tendat; an conatibus hujusmodi finem queat obtinere quem optat. Nos quidem his ausis a spe magna cecidimus, et qui pacis obtinendæ spem [8] quandoque concepimus, ab ipsis jam spei liminibus [9] gravi quadam despera-

See p. 269.

[1] *perfectum*, A, C, O, H; *perfectionis apicem*, L; *ad perfectum beatitudinis*, Z.

[2] *ex discessu et in discessu*, A, Z.

[3] *revocare*, V.

[4] *emittitis*, V; *emittitis* with *vel omittatis* interl., Z.

[5] *aut humile*, interl. C; om. al.

[6] *sperabamus*, P.

[7] *inexorabili*, O.

[8] *spem*, om. V.

[9] *luminibus*, V; *limitibus*, P.

tione repellimur. Et dum velut extracto gladio pugna conseritur, pro vobis supplicandi locus utique non invenitur. Unde patri scribimus ex[1] caritate consilium, ne labores laboribus, injurias superaddat injuriis, sed omissis minis patientiæ et humilitati inserviat, causam suam Divinæ clementiæ dominique sui gratiæ misericordi[2] committat, et sic agendo carbones ignis in multorum capita coacervet et congerat. Accenderetur[3] hoc modo caritas, et quod minæ non poterant, inspirante Domino bonorumque suadente consilio, sola fortasse pietas obtineret.[4] Bonum erat de paupertate voluntaria gloriose laudari, quam de beneficii ingratitudine ab omnibus in commune notari. Insedit alte cunctorum mentibus, quam benignus vobis dominus rex noster exstiterit, in quam vos gloriam ab exili provexerit, et in familiarem gratiam tam lata[5] vos mente susceperit, ut dominationis suæ loca, quæ a boreali oceano[6] Pyrenæum usque porrecta sunt, adeo[7] potestati vestræ cuncta subjecerit, ut in his solum hos beatos reputaret opinio qui in vestris poterant oculis complacere, et, ne vestram gloriam mobilitas posset mundana concutere, [vos][8] in his quæ Dei sunt voluit immobiliter radicare; et dissuadente matre sua, regno reclamante, ecclesia Dei, quoad licuit, suspirante et ingemiscente, vos in eam qua præestis dignitatem[9] modis omnibus studuit sublimare, sperans se de cætero regnare feliciter, et ope vestra et consilio summa securitate gaudere. Si ergo securim accipit unde securitatem sperabat, quæ de vobis erit in cunctorum ore narratio? Quæ retributionis hactenus inauditæ

---

[1] *in*, L; *ex*, A.

[2] *mie* (i.e. *misericordiæ-*), P.

[3] *Accendetur*, O, and by interlineation Z.

[4] *obtinet*, O; *poterit obtinere*, Z.

[5] *læta?*

[6] *ad*, ins. L.

[7] *adeo*, om. O, L; ins. C, V, A, Z.

[8] *vos*, A, C; om. L; marked for omission, Z.

[9] *dignitatem*, A, C, Z; om. O, V; ins. in italics, as if from conjecture, *Z.*

rememoratio ?[1] Parcatis ergo, si placet, famæ vestræ, parcatis et gloriæ; et humilitate[2] dominum, filiumque vestrum caritate, vincere studeatis. Ad quod si nostra vos monita movere nequeunt, debet saltem summi pontificis sanctæquæ Romanæ ecclesiæ dilectio et fidelitas inclinare. Vobis enim suaderi debet e facili ne quid attentare velitis quod laboranti jamdiu matri vestræ labores augeat, quove multorum inobedientiam deploranti in eorum qui obediunt amissione dolor accrescat. Quid enim si vestra (quod absit!) exacerbatione et opera dominus noster, quem largiente Domino populi sequuntur et regna, a domino papa recesserit, ipsumque sibi fortassis adversum vos solatia denegantem sequi de cætero declinaverit? Ipsum namque in hoc quæ supplicationes, quæ dona, quot quantave promissa sollicitant! In petra tamen firmus hucusque perstitit, et totum quod mundus offerre potest, victor alta mente calcavit. Unum nobis timori est, ut quem oblatæ divitiæ, et totum quod in hominum gloria pretiosum est, flectere nequiverunt, animi sui valeat indignatio sola subvertere. Quod si per vos acciderit, in threnos totus ire poteritis, et lacrymarum fontem oculis vestris de cætero negare nulla quidem ratione poteritis. Revocetis itaque, si placet sublimitati vestræ, consilium, domino quidem papæ sanctæque Romanæ ecclesiæ, vobisque, si placet advertere, modis omnibus, si processerit, obfuturum. Sed qui penes vos alta sapiunt, vos hac forte via progredi non permittunt. Hortantur experiri quis sitis, in dominum nostrum[3] regem, et omnia quæ sua sunt, potestatem exercere qua præestis. Quæ nimirum potestas peccanti[4] timenda est, satisfacere nolenti formidanda. Dominum vero regem non quidem nunquam[5]

Danger of provoking the king.

[1] *remuneracio*, Z.
[2] *humilitato*, O.
[3] *nostrum*, A, Z; om. L.
[4] *peccandi*, P, with correction in margin.
[5] *nunquam*, A, C, P, Z; *non*, al.

peccasse dicimus, sed semper Domino paratum satisfacere confidenter dicimus et prædicamus. Rex a Domino constitutus paci per omnia providet subjectorum,[1] et, ut hanc conservet ecclesiis et commissis sibi populis, dignitates regibus ante se debitas et exhibitas sibi vult et exigit exhiberi. In quo si inter ipsum et vos aliqua est oborta[2] contentio, a summo super hoc pontifice paterna gratia per venerabiles fratres nostros Londoniensem et Herefordensem episcopos conventus et commonitus, non in cælum os suum posuit, sed de omnibus, in quibus vel ecclesia vel ecclesiastica quæcumque persona se gravatam ostenderet,[3] se non alienum quærere, sed ecclesiæ regni sui pariturum judicio, humiliter et mansuete respondit. Quod quidem etiam[4] factis implere paratus est, et dulce reputat obsequium [cum[5] monetur] ut corrigat si quid offenderit[6] in Deum;[7] nec solum satisfacere, sed etiam,[8] si jus exigat, in hoc satisdare paratus est. Igitur et satisdare et satisfacere[9] volentem, ecclesiæ[10] se judicio in his quæ sunt ecclesiæ nec in modico subtrahentem, colla Christi jugo subdentem, quo jure, qua lege, quove canone aut interdicto gravabitis, aut securi (quod absit!) evangelica præcidetis? Non impetu quidem ferri, sed judicio prudenter[11] regi, laudabile est. Unde nostrum omnium una est in commune petitio, ne consilio præcipiti mactare pergatis et perdere, sed commissis ovibus ut vitam, ut pacem, ut securitatem habeant, paterna studeatis gratia providere.

Remonstrance as

Movet quidem omnes nos, quod in fratrem nostrum,

---

[1] *subjectorum*, A, P, Z; *subditorum*, L.
[2] *orbata*, O.
[3] *ostenderit*, H.
[4] *etiam*, A; *et*, Z, L.
[5] *cum monetur*, A, O, Z; om. L.
[6] *offenderit*, A, Z, P; *offendat*, L.
[7] *Dominum*, O, Z.
[8] *et*,
[9] So A, P; *satisdare satisque facere*, C, Z; *satisfacere* (only), L.
[10] *ecclesiæque*, L.
[11] *prudentem*, O.

dominum Saresberiensem episcopum, et decanum ejusdem,[1] præpostere (ut quidam æstimant[2]) nuper actum audivimus; in quos suspensionis aut damnationis pœnam, ante motam[3] de culpa controversiam,—calorem[4] (ut videtur) iracundiæ, plusquam justitiæ secutus tramitem,—intorsistis. Ordo judiciorum novus hic est, hucusque legibus et canonibus, ut speramus,[5] incognitus—damnare primum, et de culpa postremo cognoscere. Quem ne in dominum nostrum regem et[6] regnum ejus, ne in nos et commissas nobis ecclesias et parochias, in domini papæ damnum, sanctæque Romanæ ecclesiæ dedecus et detrimentum, nostræque[7] confusionis augmentum non modicum, exercere tentetis et extendere, remedium vobis appellationis opponimus. Et qui contra metum gravaminum in facie ecclesiæ viva jamdudum voce ad dominum papam appellavimus, iterato jam nunc ad ipsum scripto etiam[8] appellamus, et appellationi terminum diem Ascensionis Dominicæ designamus; quanta quidem possumus devotione supplicantes, ut inito salubriori consilio vestris ac nostris laboribus expensisque parcatis, causamque vestram in hoc, ut remedium habere queat, ponere studeatis. Valere vos optamus in Domino, pater.

to censures.

Appeal.

CCVI.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Jocelinus Saresberiensis episcopus.

(A. 277; O. 85; Z. i. 101; Lup. i. 104; G. Fol. 470.)

Veniens ad nos monachus quidam ex parte vestra (ut asserebat) sua nobis relatione indicavit quod

Announcing appeal against the archbishop's sentence.

[1] *ejus*, H.
[2] *æstimant*, P, C, O, V, Z; *existimant*, L.
[3] *notam*, A.
[4] *calorem*, altered to *colorem*, A.
[5] *speramus*, C, A; *sperabamus*, H, Z, L.
[6] *in*, ins. Z.
[7] *vestræque*, Z.
[8] *etiam*, L; om. A, H.

vestra sublimitas nos gravissime arguebat de Joanne de Oxeneford, clerico et fideli domini nostri regis, in decanatum Saresberiensem admisso; quem quidem, communi voto et unanimi assensu capituli nostri canonice electum, suscepimus, et secundum Deum et juxta consuetudinem ecclesiæ confirmavimus, attendentes ex hoc ipso majorem inchoatæ dilectionis firmitatem inter dominum papam et dominum nostrum regem proventuram; vestræ nihilominus commoditati prospicientes, ut exinde ad gratiam domini nostri regis promerendam[1] facilior sanctitati vestræ pateret accessus; non minus quidem de vestra, quam de ecclesia[2] Saresberiensi pace reformanda et libertate conservanda diligentes et solliciti. Quia vero præfatus monachus inauditam suspensionis sententiam,[3] tam ab omni sacerdotali quam episcopali officio, in nos proposuit, ne tanto gravamine innocentes opprimeremur, absentes, non citati,[4] indefensi, non confessi neque convicti, ad sedem appellavimus apostolicam. Et sicut tunc verbo, ita et nunc scripto in vestra præsentia appellamus, tam personas quam totam ecclesiam nostram protectioni beati Petri et domini papæ submittentes. Noverit sanctitas vestra non modica nos admiratione moveri, cæterosque hujus rei auditores, tam subito motu, tam severo judicio, non dico præcipiti voluntate, patrem in filium irruisse; innocentem, immeritum, non contumacem, non tertio, non secundo, sed nec semel citatum, ut prædictum est, absentem, indefensum, non confessum, non convictum, condemnasse; ut vestram prudentiam præteriisse videatur illud Gregorii: "Sæpe "in solvendis ac ligandis subditis suæ voluntatis mo- "tus, non autem causarum merita, sequitur pastor, "sicque ipsa ligandi atque solvendi potestate se privat,

Hom. in Evang. xxvi. 5; Grat. II. xi. 3, 60–1, 88.

[1] *promerendum*, L.
[2] *ecclesia Saresberiensi*, A, O, V, Z, L; *ecclesiæ Saresberiensis*, G (which may be preferable).
[3] *sententionis*, V.
[4] *scitati*, A.

" qui hanc pro sua voluntate, non pro subditorum
" moribus, exercet, qui erga quemlibet proximum odio
" vel gratia movetur." Considerandum erat quod subjectos magno moderamine pastores solvere debeant vel ligare. Dignum erat memoria illud Augustini:
" Cœpisti habere fratrem tuum tanquam publicanum, Ib. 48.
" ligas eum in terra, sed ut juste alliges, vide. Nam
" injusta vincula dirumpunt justitiam." [1] Scitis quia
" Qui dicit justum injustum, aut qui injustum justum, Ib. 57.
" abominabilis uterque [2] est."[3] Avertat Dominus a (ex Hieronymo.) patre meo et domino ne quid sibi de Pharisæorum assumat supercilio, ut vel damnet innocentem, vel solvere noxium arbitretur. Legit sanctitas vestra de leprosis præceptum esse ut ostendant se sacerdotibus; et si lepram habuerint, tunc a sacerdote mundi fiant. Prius habenda erat [4] notitia delictorum, audienda varietas peccatorum, exinde ligandum vel [5] solvendum.
"Nemo enim," ut ait Gregorius, "præpropere vel præ- See vol. iv.
" postere, scilicet non commonitus neque convictus, p. 219.
" est judicandus," dicente Sixto papa, "Incerta nemo Pseudo-
" unquam pontificum judicare præsumat; et quamvis Isidor. ap. Migne,
" vera sint, non tamen credenda sunt nisi quæ certis cxxx. 186.
" indiciis comprobantur, nisi quæ manifeste convin-
" cuntur, nisi quæ judiciario ordine publicantur." Denique, pater venerande, ne factam appellationem prosequi compellamur, qua possumus et debemus humilitate sanctitati vestræ devotius supplicamus, ut nostri [6] gratia, paterna moti miseratione, sententiæ rigorem in nos et in Joannem decanum Saresberiensem et ecclesiam nostram factæ misericorditer relaxetis; et quæ in nobis corrigenda videritis pro loco et tempore, juxta statuta patrum et formam canonum, cum debita veneratione corrigatis.

---

[1] *dirumpit justitia*, Gr.
[2] *utique*, L.
[3] *est*, om. O, A.
[4] *est*, O.
[5] *vel*, A; *aut*, L.
[6] *vestri*, Z.

The writer's adhesion to pope Alexander.

Inter hæc, venerande pater, unum est quo admodum movemur, nec vos minus tangere debet; quod a vobis, tantæ auctoritatis viro, tantæ maturitatis persona, tanto patre ac pastore, tantæ facilitatis processerit verbum, ut dominum et papam nostrum, sive alium nobis prælatum, abjuraremus vel abnegaremus. Absit ut nos adeo derelinquat Dominus et confundat. Deum testamur et veritatem, quæ Deus est, quia nec ex ore nostro processit hoc verbum, nec ex corde propositum, nec quidquam a nobis actum est, vel etiam exactum, quod adversus ecclesiam Dei fuerit, vel quod dominum papam vel prælatos nostros in aliquo debuerit offendere. Unde testes invocamus Cicestrensem [1] et Exoniensem et Lincolniensem episcopos, qui in omnibus quæ diximus et fecimus interfuerunt, ubi Dei gratia remissa est nobis et ecclesiæ nostræ regis [2] indignatio. Valeat et vigeat cara nobis vestra paternitas.

CCVII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo capitulum Saresberiense.

(A. 278; O. 86; Z. i. 102; Lup. i. 105; G. Fol. 267.)

The chapter appeal in behalf of their bishop and dean.

Ad nos usque pervenit discretionem vestram in episcopum nostrum gravaminis non modici dedisse sententiam, et graviorem in decanum nostrum vos [3] daturos proposuisse. Quoniam ergo prælatorum nostrorum [4] gravamen nostrum reputamus, statim hoc audito ad sedem apostolicam [5] appellavimus, et in vestra præsentia appellamus, protectioni beati Petri et domini papæ nos et ecclesiam nostram submittentes. Valeat et vigeat paternitas vestra.

---

[1] *Cistercensem*, A.
[2] *regia*, Z.
[3] *nos*, V.
[4] *vestrorum*, A.
[5] *Romanam*, L.

CCVIII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Henricum Anglorum regem.

(O. iii. 4; A. 275; C. 152; Lup. i. 131; Z.)

Domino [1] suo carisssimo, illustri Anglorum regi Henrico, frater Gilebertus, Londoniensis ecclesiæ minister, salutem et seipsum.

Reporting the receipt of the archbishop's legatine commission.

Tanta nos, domine, mandati [2] moles ad præsens opprimit, tanta se nobis auctoritas opponit, ut consilium pariter et auxilium a vobis expetere summa compellamur necessitate. Nam quod auctoritas apostolica præcipit, hoc appellatio non suspendit. Nec adversus ejus [3] mandatum ullum potest esse remedium, cum quod præcipitur implere necesse sit, aut inobedientiæ reatum incurrere. Die namque beati Pauli, cum Londoniis ad altare consisteremus, litteras domini papæ de manu cujusdam nobis penitus ignoti suscepimus, quibus legatio in totam Angliam, excepto Eboracensi episcopatu, domino Cantuariensi conceditur, et apostolica [4] auctoritate confirmatur. Omnibus etiam nobis regni ipsius episcopis eadem auctoritate injungitur quatenus ei tanquam apostolicæ sedis legato humiliter obediamus, et ad ejus vocationem absque contradictione conveniamus,[5] et super his quæ ad nostrum spectant officium ei plene respondeamus, et quæ statuerit firmiter observanda suscipiamus. Adjicitur etiam ut omnes qui beneficia clericorum archiepiscopi in eorum absentia mandato vestro perceperunt, ad plenam eorum infra duos menses restitutionem anathematis sententia, omni appellatione remota, compellamus. Denarium etiam beati Petri a fratribus et coepiscopis nostris præcipimur exigere, et nuntiis destinatis ad nos integre consignare. Litteras etiam legationis jam

June 30.

---

[1] The heading is from C.
[2] *mandata*, V.
[3] *ejus*, om. L.
[4] *apostolica*, om. L.
[5] *conveniamus*, A, L; *aliqua veniamus*, C.

dictæ, et litteras archiepiscopi, quas ad plures transmittit episcopos, ipsis aut mittere aut præsentare præcipimur, si in nostri status et ordinis integritate ulterius perseverare curamus.[1] Ad pedes itaque sublimitatis vestræ corde prostrati deposcimus ne ob magna negotia quæ cura regia subministrat respicere desinatis in nos, sed ne in summam nostri ignominiam ex toto redigamur in nihilum, pietate regia provideatis. Quod quidem bene facietis, si nos mandatis apostolicis pace vestra [ad præsens][2] obedire concesseritis, et reddito denario beati Petri, et clericis quæ sua sunt in misericordia vestra restitutis, episcopis omnibus mandaveritis ut, si in litteris archiepiscopi adversus regni consuetudinem[3] gravamen aliquod intellexerint, ad dominum papam statim, vel ad legatos qui diriguntur ad nos,[4] confidenter appellent. Sic enim opus misericordiæ perficietis, et nos ab inobedientiæ reatu conservabitis, et causæ nostræ,[5] ne in aliquo detrimentum accipiat, communi omnium appellatione providebitis. Doceat vos Dominus facere voluntatem suam, et eam sublevare moneat quam ad præsens experimur angustiam. Valeat dominus meus in Christo carissimus.

CCIX.

Thomæ[a] Cantuariensi archiepiscopo Nicolaus de Monte-Rothomagensi.[6]

(O. 100; Z. i. 146; Lup. i. 146; Thom. 347.)

The Vezelay censures.

Vehementer gavisi sumus ex quo per litteras vestras nobis innotuit quod institutiones pravas, ad qua-

[1] *curavimus*, O; corr. A.
[2] *ad præsens*, C; om. A, L.
[3] *consuetudinem*, A, C, O, Z; *consuetudines*, L, G.
[4] *nos*, A, C, Z; *vos*, L, G.
[5] *nostræ*, A, O, Z; *vestræ*, L, G.
[6] *Rothomagi*, Z.

[a] Written in the first days of July 1166.

rum observantiam princeps noster[1] Anglorum episcopos voluit[2] obligare, publico anathemate condemnastis. Cum enim vobis non sit incertum paucos ad præsens inveniri qui vel resistant pravitatibus, vel eos quos[3] excommunicastis publice devitent, scimus quod non in humanis auxiliis, sed in Eo fiduciam exsecutionis sententiæ posuistis qui dedit potestatem talem hominibus. Ad quem respiciens Moyses non virtute corporis, nec armatura potentiæ, sed verbo, eum qui se vexabat subjecit. Siquidem excellentius et sincerius inchoastis quam si in ipsam regis personam sententiam dedissetis. Condemnando namque prædictas pravitates, citra liberationem ecclesiæ Dei omnem vobis redeundi aditum obstruxistis. Proinde frater G . . . . . , qui litteras vestras deferre debuerat, non venit, et ob hoc eas domino Rothomagensi, coram puero latore præsentium, legimus et tradidimus. Qui eas quo animo, quo vultu, susceperit, puer ex parte cognoscit. Quod a communione se subtrahat eorum quos excommunicastis,[4] nec dixit nec negavit. Quod eos publice non denuntiaret,[5] asseruit, dicens hæc ideo vos mandasse quia plures exsilii socios habere velletis. Quod litteras vestras suscipere non debuisset, affirmat, quoniam ipso ad vos[6] veniente vos ejus præsentiam devitastis. Intelleximus etiam ab ore ejus, quod ad infirmandam sententiam, seu quæ data est seu quæ dabitur a vobis, parati erunt probare ipse Rothomagensis, Lexoviensis, et Sagiensis, quod propter hoc ad vos[7] pergebant, ut vobis offerrent omnem satisfactionem, eorum judicio quos æquum est judicare inter vos et regem.

The archbishop of Rouen.

p. 382.

Nostræ itaque parvitati visum est, si id vestræ discretioni, et eorum qui vobiscum sunt, congruum videatur, quatenus litteras vestras domino Rothomagensi

The writer's advice.

[1] *vester*, O.
[2] *voluit*, om. V.
[3] *quos*, om. V.
[4] *nominastis*, O.
[5] *denuntiarent*, V.
[6] *ad vos veniente*, O, Z; *adveniente*, L.
[7] *ad vos*, O, Z; *adversos*, V.

et prædictis episcopis dirigatis, in quibus eis significetur quod paratus fuistis, estis, et eritis, redire ad sedem vestram, et subire judicium quodcumque archiepiscopus Cantuariensis juxta canonum censuram subire debuerit; si tamen ipsi impetrare potuerint a rege ut habeatis in primis redeundi securitatem, domina imperatrice et domino Rothomagensi interponentibus partes suas, secundum quod dominus papa consulit.[1] Item si ecclesia in integrum restituatur, tum ad libertatem, in qua erat quando[2] querela prius mota est inter vos et regem, quando scilicet episcopi non erant obligati ad observantiam pravitatum, tum ad ea quæ postmodum ablata sunt a[3] vobis et vestris. Rogetis etiam illos, quod si impetrare non possint[4] a rege id quod canonica fieri dictat auctoritas, ne habeat illos adjutores in ecclesiæ detrimentum quibus acquiescere non vult in his quæ spectant ad æquitatis[5] judicium. Hæc illis mandanda credimus priusquam in regem sententia detur; non quod horum quicquam faciant, sed ne his quæ a vobis gesta sunt vel gerentur quoquo modo valeant obviare. Et si ad eos litteras miseritis, earum transscriptum nobis mittite.

The archbishop of Rouen's opinion of Becket.

Præterea dominus Rothomagensis imperatrici conquestus est[6] quod ei hujusmodi litteras tradiderimus. Totum quoque quod agitis aut extollentiæ imputat aut iræ. De nobis pro certo sciatis, quod excommunicatis a vobis nec in salutationis verbo communicabimus. Unde vobis supplicamus attentius quatenus nobis rescribere dignemini, an in quibusdam,[7] sicut in oratione et salutatione, an in his et in omnibus aliis, a regis communione debeamus abstinere, si in eum sententiam dederitis, ut nec ab eo quicquam accipere, nec

---

[1] *consulit*, Z; *censuit*, L.

[2] *quando querela prius*, O, V, Z; *aliquando priusquam querela*, *L.*

[3] *a*, V, O, Z; om. *L.*

[4] *possunt*, V.

[5] *æquitatis*, V, O, Z; *charitatis*, *L.*

[6] *est*, om. V.

[7] *quibusdam . . . an in*, V, O, Z; om. *L.*

eum in celebratione missæ liceat nominare. Qualecumque enim terrenum commodum vel periculum credimus postponendum, ut, quantum in nobis est, totum quod convenit censuræ districtionis ecclesiasticæ compleatur. Litteras quas Cicestrensi episcopo mittebatis apud nos tenemus, exspectantes ut pro certo cognoscamus ubi moram faciat, vel si forte partibus nostris appropinquaverit, ut ei ipsas tradamus. Præterea tam in curia regis quam apud nos plures asserunt quod cancellariam Francorum regis habere debetis. Aliqui conjectant quod in festo Sanctæ Mariæ Magdalenæ in regis personam proferetis sententiam. Domina imperatrix, audiens in quos sententiam dederatis, quasi ludo id accipiens, eos pridem excommunicatos esse respondit. Post hæc, cum ex parte Ricardi de Ivelcestria[1] salutaretur, nihil respondit.

Ep. 203?

A sentence against the king expected on July 24.

His mother's conduct.

De rumoribus curiæ pauca scimus, nisi quod barones de episcopatu Cenomanensi pacem cum rege fecerunt. De Britonibus necdum quisquam, sed in vigilia Apostolorum[a] erat rex cum exercitu ad quatuor leucas de Felgeres. Cum abbas de Derbi redierit, plura scienda[2] vobis mandabimus. Radulfus de Hospitali, veniens ab Anglia, dixit nobis quod episcopi convenientes circa festum Sancti Joannis[b] appellaverunt[3] contra vos ad Viri Galilæi,[c] eo quod episcopum Saresberiensem absque eorum consilio suspendistis, et quia in dominum suum regem dare sententiam minati estis. Archidiaconus vero[4] vester nititur quantum potest habere licentiam transfretandi; necdum tamen litteras vestras accepit. Per canonicum regularem fratrem Adam, qui propter

Appeal of the bishops.

---

[1] *Welcestria*, L.

[2] *scientes*, L.

[3] *appellaverunt*, Z; *appellaverint*, L.

[4] *vero*, om. Z.

---

[a] June 28.

[b] June 24.

[c] These were the first words of the Introit for Ascension-day.

zelum justitiæ vos diligit, scribere poteritis quod vestræ placuerit paternitati; quoniam absque mora ad nos reversurus est. Valeat sanctitas vestra.

Hoc pro certo sciatis, quod episcopi vestri, etiam Herefordensis, contra vos dura loquuntur, quod Anglicanam ecclesiam et Romanam conturbastis.[1] Concilium quoddam habituri sunt in octavis Apostolorum[a] episcopi et omnes abbates apud Norhamtonam.[2]

CCX.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes Saresberiensis.[3]

(O. 101; Z. i. 147; Lup. i. 147; Jo. Sar. 182.)

The state of affairs considered at Reims.

Ea[4] fere omnia quæ mihi vestra significavit dignatio, fama divulgante audieram, sed auctoritate nominis vestri facta sunt certiora. Ea ergo non tanquam certa, sed velut audita, per litteras meas significavi domino Pictavensi, adjectis his quæ de Angliæ statu audieram, rogans attentius ut vobis super hoc consilium daret. Ex quo vero per litteras vestras certioratus sum, illico cum amicis vestris, de quorum sinceritate non dubito, adhibito magistro Philippo, contuli super negotio vestro, nulli tamen ostendens transmissarum nobis exempla litterarum. Et licet, ut præscripseratis, singulatim convenerim amicos vestros, abbatem scilicet[5] Sancti

---

[1] *conturbastis*, V, Z; *conturbatis*, *L*.

[2] *Norhamtonam*, V; *Northamtonam*, *L*.

[3] *Saresberiensis*, Z; *de Saresberia*, L.

[4] *Et*, L.

[5] For this word Lupus, misunderstanding the contraction *s*., has a capital *S*.

[a] July 6.

Remigii et magistrum Fulconem et magistrum R..... omnes tamen non modo in eundem sensum, sed fere in eadem verba convenerant. In summa ergo nullus eorum inventus est qui domini papæ consilio adversetur; omnesque communiter approbant consilium quod vobis dedit Nicolaus xenodochus Rothomagensis, licet nec de litteris nec de consilio ejus audierint aliquid. Attendenda enim est instantia temporis, conditio ecclesiæ Romanæ, necessitas regni Angliæ, periculum non modo sedis vestræ, sed commissarum vobis et[1] ecclesiarum et animarum. Quibus si vel occurrere vel subvenire potueritis, vix tanti debetis facere animam vestram, ut non pro salute ipsius animæ et liberatione ecclesiæ naufragantis accedatis ad colloquia persecutorum, et experiamini quid per humilitatem vestram dignetur efficere pius Jesus, qui post ascensionis gloriam protestatus est, sicut in litteris invenitur authenticis, se adhuc paratum esse mori pro humilibus, et crucis ignominiam sustinere; præsertim cum illi qui vos persecuti sunt, et Christum in vobis, dicantur aliquantulum a regis gratia excidisse, et in ea conditione versari ut eos jam tædeat vitæ suæ. An verum sit, nescio, sed rumor apud nos publicus est. Sive autem ita sit, sive non, certo certius est quia [Christus][2] proculdubio triumphabit, et reddet unicuique non modo juxta opera sua, sed et voluntati consummatæ perfecti operis attribuet coronam. Ambros. ap. Migne, xvi. 1011.

Perfectorum[3] amicorum, a quibus ego et magister Philippus non dissentimus, consilium est, ut si vos imperatrix vocaverit, ad ipsam ducente Rothomagensi archiepiscopo secure accedatis. Et si ibi boni aliquid audieritis, agatis gratias Deo; et ita per omnia incedatis, ut modestia vestra omnibus innotescat. Si vero (quod absit) secus acciderit, reducente præfato archi- Advice as to waiting on the empress.

[1] *et*, Z; om. L.
[2] *Christus*, O.
[3] *Præfatorum?*

episcopo in terram peregrinationis vestræ cum honestate et securitate revertemini.[1] De clericis vero ducendis hoc consulunt, ut non multitudinem ducatis, sed paucos providos et discretos, si quos tamen habetis tales, quorum possitis inniti consilio, si opus fuerit, et sub prætextu eorum qui defuerint, si hoc necessitas exegerit, dilationem possitis commode impetrare. Ego autem me ad[2] hoc opus non ingero, sed nec refugio quidem, si me decreveritis itineris vestri et laboris et sortis fore consortem. Nam in omnem[3] hujusmodi casum paratus sum, auctore Domino, pro fidelitate ecclesiæ et vestra; si tamen placuerit ut vobis occurram, me tanti temporis spatio præmunite, ut ad locum et diem quem præscripseritis commode valeam pervenire. Nam

Virg. Ecl. iii. 52.

" in me mora non erit ulla,"

licet multas domi pro tempore necessarias habeam occupationes, tum ex instantia abbatis mei, tum ex præsentia Girardi archidiaconi, quorum desideriis, sicut vobis,[4] non possum deesse.

CCXI.

Ricardo Pictavensi archidiacono, quærenti consilium ab amico.[a]

(Rad. de Diceto, i. 319, ed. Stubbs.)

Advice to Richard of Ilchester — on his excommunication.

Si tactus inconsulto calore Thomas Cantuariensis archiepiscopus, præter principis voluntatem, præter conscientiam suffraganeorum, a regno exierit, veniens contra sacramentum, ut dicitis, revera perjurium incur-

---

[1] *revertamini*, Z.
[2] *ad*, Z; *in*, *L*; om. V.
[3] *omnes . . . casus*, G.
[4] *vobis*, O, V, Z; *nostis*, *L*.

[a] This letter was written by Ralph de Diceto himself. See the editor's notes, i. xliii., 319, and comp. ii. 282.

risset, ni summi pontificis in hoc sibi patrocinetur auctoritas, et extortum ab archiepiscopo sacramentum devocasset in irritum. A regno quidem exiit, sed ea, quam de communi suffraganeorum et conventus Cantuariensis assensu in consecratione acceperat, se potestate non exuit. Nec enim incorporalia locis tantum coarctantur discretis, nec regione aliqua circumscribitur quod personæ cohæret. Ad tempus itaque cessit possessionibus, sed nec ad tempus juri renuntiavit. Omnes igitur intra suam provinciam constitutos, prout ratio flagitaverit, potest vocare, potest suspendere, potest excommunicare: videte an vos ut suum possit corripere parochianum. Episcopatus Batoniæ vos excepit ab alio, ibi usque ad virum perfectum totam decurristis ætatem, ibidem possessionibus adeptis canonice episcopo loci debitam exsolvistis obedientiam. Impositum capiti jugum nondum excussistis ab humeris. Si præter aliorum fortunam honori duplici decoratum vos in suo sinu collocavit ecclesia Pictavorum, nihil detrimenti accessit Cantuariensi ecclesiæ, sed honoris quamplurimum. Nec enim ejus momenti est archidiaconatus vel thesauraria, ut quem eximat a jurisdictione alterius, dummodo alibi habeat domicilium, habeat et possessiones suo nomine titulatas. Secundum leges dignitas episcopalis vel patriciatus filium liberat a patria potestate. Secundum canones episcopale culmen alium eximit a jurisdictione alterius coepiscopi, nisi alter fuerit metropolitanus. Cum igitur Cantuariensem de jure vestrum intelligam metropolitanum, si vos non timuit indiscrete ligare, vos timeatis ligari pronuntiatione injusta. Non quidem nisi reum ligat sententia; veruntamen ecclesiasticæ disciplinæ contemptorem illaqueat. Sed dicitis, "In nullo deliqui. Ad vocationem " archiepiscopi venire non supersedi; mandatum ipsius " in aliquo non præterii. Quod in me statuit contra " ordinem, ex ordine et regulari jure me nequaquam " involvit." Videte ne contra juris formam vobis jus

dicere videamini. Cavete ne, si alias legis auxilium implorare velitis, vobis opponatur in jure. Frustra legem invocat qui legem impugnat. Si reprehenditis pastoris judicium, in legem profecto committitis. Erubescit quidem lex filios patrum castigatores statuere. Rursus si contenditis trahi ad culpam archiepiscopi quod in vos absentem, non vocatum, non contumacem, sententiam præcipitaverit, cum non essetis in culpa; licet aliud delictum non præcesserit, incurritis ex ipsa reprehensione delictum, quodque prius omni vacuum erat a culpa, e vestigio fit in ipsa reclamatione culpabile. Restat igitur, amice carissime, multo esse consultius amplecti sententiam cum humilitate quam assumere tumorem superbiæ ad perniciem plurimorum. Malo enim exemplo populus semper ad pejora proclivior facilius incitatur ad pœnam, quam bonæ conversationis odore pertrahi valeat ad coronam.

CCXII.

ALEXANDER PAPA CISTERCIENSI ET PONTINIACENSI ABBATIBUS, ET[1] UNIVERSIS FRATRIBUS ORDINIS CISTERCIENSIS.[a]

(Z. i. 79; Lup. i. 82; Thom. 294.)

Licet vos eam circa nos et ecclesiam Dei fidem et devotionem quæ viros religiosos et Deo devotos decet[2] multipliciter gerere nullatenus ignoremus, super eo

---

[1] *et . . . Cisterciensis*, om. Z. | [2] *deceat*, Z.

---

[a] This letter is referred by Jaffé to the month of April 1166; but, although we know that threats had been addressed by king Henry to the Cistercians before the Vezelay excommunications (*e.g.* Ep. 188), it seems as if the letter belonged rather to the time after than to that before the scene of Whitsunday.

non possumus non mirari, quod vestrum quidam venerabilem fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum, virum religiosum pariter et honestum, et Deo ac nobis, necnon et ecclesiæ universæ, carum omnimodis et acceptum, a Pontiniacensi monasterio removeri, sicut audivimus, voluerunt, et eidem ad minas et terrores quorundam totius vestri ordinis solatium denegari. Unde, quoniam vera caritas foras mittit timorem, nec viri religiosi est humanum timorem divino aliquatenus anteferre, universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus ne tale quid de cætero attentetis, ne qui oppressorum et pro ecclesiæ[1] libertate exsulantium refugium esse debetis aliis exemplum in hoc perniciosum præstetis; sed memoratum archiepiscopum pro reverentia beati Petri et nostra, et suæ religionis ac honestatis obtentu, et quia causam adeo favorabilem agit, diligere, manutenere propensius et fovere, curetis, et eum in domibus vestris, cum ad vos venerit, benigne et honorifice recipiatis, et mansuete tractetis, ut in vobis fructum veræ caritatis inveniat, et ad totius ordinis incrementum pariter et profectum teneatur omni tempore ferventius adspirare; nos quoque, qui honorem eidem et obsequium impensum nobis ipsis exhibitum reputamus, liberalitatem vestram debeamus propter hoc in Domino commendare, et sinceritati vestræ uberrimas gratiarum actiones referre.

---

[1] *suæ*, ins. Z.

CCXIII.

HENRICUS[a] REX ANGLIÆ REGINALDO[1] SCHISMATICO COLONIENSI.[2] [b]

(A. 2; O. ii. 59; Z. i. 65; Lup. i. 69; G. Fol. 483; M. Paris, ii. 239.)

A mission to Rome announced.

Diu desideravi justam habere occasionem recedendi a papa Alexandro et a perfidis[3] cardinalibus suis,[4] qui proditorem meum Thomam, quondam Cantuariensem archiepiscopum, contra me manutenere præsumunt. Unde cum consilio omnium baronum meorum, et cum[5] consensu cleri, magnos viros de regno meo, scilicet Eboracensem, Londoniensem, archidiaconum Pictavensem, Joannem de Oxeneford,[6] Ricardum de Luci, Romam missurus sum, qui publice et manifeste, ex parte mea et totius regni mei, et omnium aliarum terrarum quas habeo, proponent[7] et denuntiabunt papæ Alexandro et cardinalibus ejus, ne ulterius proditorem

---

[1] *Raginaldo*, V.
[2] *Coloniensi*, om. O.
[3] *perversis*, A.
[4] *suis*, A, Z; *ejus*, L; om. O.
[5] *cum*, om. A.
[6] *Oxenefordia*, Z.
[7] *propinent*, A.

---

[a] There has been much question as to the date of this letter (see Milman, Lat. Christianity, ed. 1, iii. 484); but it seems to belong to the summer of 1166, after the appeal of the bishops on June 24. (Reuter, ii. Anh. 24e; Hefele, Conciliengeschichte, v. 573, 581.) Matthew Paris (or rather the compiler whom he follows) places it in 1168, and adds: "Dictum est autem a clericis et notariis domini regis, quod ad ejus petitionem has litteras dictaverit Gilebertus Londoniensis episcopus in perniciem domini papæ et Thomæ Cantuariensis archiepiscopi et ecclesiæ Anglicanæ; unde contigit, quod nocte quadam, dum idem Gilebertus jaceret in stratu suo et studeret circa confusionem archiepiscopi . . . audivit vocem valde terribilem desuper emissam, sibi aperte dicentem: 'O Gileberte Foliot, dum revolvis 'tot et tot, Deus tuus est Astaroth.'" (ii. 240, ed. Luard.)

[b] *Henricus . . . Coloniensi, L*; *Statim sequitur hæc hæc epistola*, V; *Consilium quod Coloniensis dedit imperatori Frederico*, O, but with a line run through the words. A and Z have no heading.

meum manuteneant, sed ita liberent me ab eo ut alium cum consilio cleri in ecclesia Cantuariensi possim instituere. Denuntiabunt etiam quod quidquid Thomas fecit in irritum revocent. Hoc etiam postulabunt, quod coram eis papa jurari faciat publice quod ipse et successores sui et mihi et omnibus successoribus meis regias consuetudines Henrici, avi mei, inconcussas et inviolatas, quantum ad se, conservabunt in perpetuum. Quod si forte alicui petitionum mearum contradicere voluerint, neque ego, neque barones mei, neque clerus meus aliquam ei ulterius servabimus obedientiam, immo manifeste eum et omnes suos impugnabimus; et quicumque in terra mea inventus fuerit, qui ei post hæc[1] adhærere voluerit, expelletur. Eapropter rogamus vos, sicut carissimum amicum, quatenus fratrem Ernoldum vel fratrem Radulfum hospitalarium omni occasione remota cito ad me mittatis, qui ex parte imperatoris et vestra prædictis nuntiis meis ducatum præbeat, eundo et redeundo per terram imperatoris.

STATIM SEQUITUR:

Visis litteris istis consuluit Coloniensis[2] imperatorem, quid regi Angliæ sit[3] respondendum. Rescripsit imperator voluntati regis Angliæ esse annuendum; quia quanto solemnius ista fient, si consenserit papa Alexander, tanto major sua[4] erit confusio. Et forte in occulto per alium templarium vel hospitalarium, vel aliquem alium, a quo caveri non possit, rex Angliæ pro pecunia sua idem obtineret. Missus itaque est frater Radulfus hospitalarius ad regem Angliæ, qui nuntiis quos rex ad curiam mittere disponit ducatum præbuit[5] per terram imperatoris.

---

[1] *hæc*, A, Z; om. L.
[2] *Coloniensis*, O; *Colonius*, V, L.
[3] *sit*, om. A, Z.
[4] *sua*, O, V; *ejus*, L.
[5] *præbebat*, (*præberet ?*) A.

CCXIIII.

JOANNES SARESBERIENSIS AD JOANNEM PICTAVENSEM EPISCOPUM.

(O. 64; Z. i. 70; Lup. i. 73; Jo. Sar. 148.)

Domino Pictavensi.

Reference to the bishop's illness. Epp. 189, 190.

Patri misericordiarum, qui vos ad honorem suum et ecclesiæ utilitatem et naufragii nostri solatium de gravi infirmitate erexit, multiplices et omnimodas gratias ago; deinde vestræ dignationi, quæ, mei sollicitudinem indesinenter et efficaciter gerens, timoris et doloris mei, de vestra ægritudine concepti, litterarum solatio mitigavit angustias. Sed quia postea nec de plena convalescentia vestra, nec de promissa et sperata pace, certioratus sum, latorem præsentium ad vos censui transmittendum, per quem mihi singula, quæ expedire noveritis,[1] diligentius rescribi tota mentis affectione deposco. Et quidem pacem vestram desidero plurimum, nec video quibus in causa ista possitis uti instrumentis ad recuperanda vel conservanda jura ecclesiæ vestræ, nisi his quæ ecclesia ipsa et filii ejus ministraverint[2] vobis, aut quæ de jure communi cæteris ecclesiis suffragantur; præsertim cum homo alienigena, et apud exteras gentes nutritus et institutus, speciales Aquitanorum consuetudines et inaudita jura non sufficiat edocere. Unde cum vos nihil ex contingentibus omiseritis vel omittatis, si causa ecclesiæ, filiis ejus dissimulantibus aut prævaricantibus, periclitetur,[3] non est quod vestræ negligentiæ debeat imputari. Quis enim nisi parum sanæ mentis, aut[4] præceps aut hostis, consulet ut sine rationum et virium[5] suffragio solus[6] contra torrentem, qui omnia post se trahit et subvertit,

---

[1] *noveris*, O.
[2] *ministraverunt*, L.
[3] *periclitatur*, Z.
[4] *et*, G.
[5] *jurium*, L.
[6] *solus*, om. L.

brachia incassum præsumatis erigere? Nam complacita pacis forma speciem prætendit æquitatis, et revera, si fidei sinceritate simpliciter utrinque in contrahendo geratur negotium, planam[1] continet æquitatem, nisi forte tempore pacis antecessorum vestrorum a parte alterutra consuetudo usurpata sit contra Deum.[2] Nullo enim unquam tractu temporis aut placito contrahentium obtinebit[3] ut quod contra Dei mandata scienter præsumitur, licenter, nedum juste, fiat, imo ut non criminaliter committatur.

Dangers of his position as to king Henry.

Cæterum mihi suspecta[4] sunt et infidelitas quam audio gentis vestræ, et terribilis et malitiosa potentia, quam multi experiuntur, partis adversæ, ut non facile credam quod voluntati ejus[5] quisquam audeat reluctari. Et fortasse cum archidiacono vestro, cujus verebatur industriam, et familiaritatem ejus ad vos habebat suspectam, exercuit inimicitias,[6] ut, cum ei reconciliatus fuerit, de cætero contra eum mutire non audeat; sed nec alii, quos hujus exemplo terruit, sed magis nostro; maxime autem, quia se talem exhibet ut videri velit sine timore Dei,[7] et reverentia hominum. Potens est autem Deus erigere et dirigere causam vestram, imo suam in manibus vestris. Et qui Israeli, ex mandato Dei[7] ad promissionis patriam festinanti, gratiam contulit inimicorum, vestros[8] quoque Ægyptios poterit aut placare, aut omnino subvertere. Unum[9] scio, quod justus tandem de angustia liberabitur, et tradetur impius pro eo. Gaudeo autem pacem et gratiam ejus vobis plenarie restitutam.[10] Sed timeo (quod absit) ne, more hominis[11] omnibus noto, simulatoria et momentanea sit hæc pacis et gratiæ restitutio; eo quidem

---

[1] *plenam*, G.
[2] *Dominum*, G.
[3] *continebit*, G.
[4] *suscepta*, *L.*
[5] *ejus*, om. L.
[6] *minutias*, L.
[7] *Domini*, G.
[8] *nostros*, O.
[9] *Unde*, Z, with corr. in margin.
[10] *restituam*, V.
[11] *hominibus*, *L.*

magis quo celebre est apud omnes incumbere consilio locustarum, quarum potestas duntaxat in linguis est et caudis earum. Quod si momentanea fuerit, certum est eam fuisse simulatam ex ea præcipue causa ut vel sic extorqueret obligationem fidelitatis; et, nisi fallor, aliquid in eam venire opinatur ad quod ratio fidei Christianum[1] non sinit obligari, ut scilicet amodo his quos odisse decreverit subtrahatis debitæ caritatis officia, et impugnetis omnes, saltem ope[2] consilii, quos suos dixerit inimicos. Et si aliter urgente religione fidei Christianæ versati fueritis cum eo, vos, sicut veteres amicos beare[3] consuevit, nota[4] non servatæ fidelitatis in auribus nationum tentabit inurere; a suis quoque locustis conclamabitur illi, et ranas in cœno[5] fovet, quæ flatus sui pure impuro[6] omnem incrustent sinceritatem, et juramentorum fallacia quodlibet[7] nigrum in candida vertant. Hæc sunt membra carnium cohærentia sibi, ubi squama adhæret squamæ, ut nec[8] spiritus quidem incedat per eas, sed liceat eis quod voluerint opinari, et ut qui in sordibus sunt sordescant amplius, impudicitiam[9] mentis scurrilitate gestuum et oris turpiloquio protestentur;[10] quia Christiano, nedum sacerdoti, nihil[11] licitum est ex obtentu fidelitatis, ubi caritas periclitetur, quæ vita fidei est, et operum testimonio declaratur. Nam fides sine operibus mortua[12] est. Illa tamen expressio, qua sibi et hæredibus suis contra omnes mortales caveri vult, quanti sit apud eum, ex litteris Theutonici tyranni, quas misit ad comitem Henricum, et quas vobis transmisissem, nisi quia mihi elapsæ sunt, domino Cantua-

Communications with the emperor.

---

[1] *Christianæ*, with *vel unum* interl., Z.
[2] *opere*, L.
[3] *beate*, G.
[4] *nota*, L; *notam*, G.
[5] *sceno*, O.
[6] *in puro*, Z.
[7] *quodlibet*, O, Z; *quemlibet*, L, G.
[8] *ne*, G.
[9] *impudicitiam*, L.
[10] *prætexentur*, G.
[11] *nihil*, Z, L; *nil*, G.
[12] *mortuus*, V.

riensi transmissæ,[1] perspicuum est. Nam cum Joannes de Oxenefordia nomine regis Teutonico tyranno conjuraturus esset, et opem auxilii et consilii sacramento promitteret contra omnes homines,[2] excepto solo rege Francorum, ait Teutonicus per interpretem suum, sicut attestantur magni et multi et religiosi nostrates, (de provincia dico Remensi,) qui interfuerunt: "Rolandus, hostis ecclesiæ et imperii, homo quidem "est mortalis, et omnes cardinales sui, et nullus "eorum rex Francorum est, unde nullum eorum ex- "ceptum intelligo nec volo intelligi in hac confœde- "ratione mei et regis Anglorum; si vero[3] ita sentitis, "an aliter, publice profiteamini." Cui Joannes, "Nos," inquit, "et dominus noster ita intelligimus ut vos, "et sub hoc intellectu vice regis nostri juramenta "præstamus." Quid multa? exinde adversus Dominum et ecclesiam sic[4] in ea confœderatione processum est, quod etiam plenius advertetis[5] ex litteris mihi nuper a Colonia transmissis, quarum vobis exscriptum[6] mitto, in quibus rex nuntiis suis adversus Cantuariensem ituris[7] Romam, conductum petit; et qua devotione Romanæ ecclesiæ facile innotescet. Verum in laqueis suis comprehendentur iniqui, et qui fratri foveam parat, incidet in eam prior. Felix tamen est qui in tantis insidiis meretricis magnæ et impetu bestiæ conscientiam servare potest et famam, alteram Deo,[8] alteram proximo, utramque sibi. Nam qui ex justa causa arguitur alterutrius dispendium[9] facere, unde solatium habeat, nisi virtute redimat quod amisit, omnino non video. Ep. 213.

Inde est quod, novissimo litterarum vestrarum respondens articulo, precor attentius per ineffabilem Cf. Epp. 174, 181, and note [a], p. 331.

[1] *transmisisse*, V.
[2] *homines*, om. L.
[3] *vos*, Z, L; *vers*, G.
[4] *sic*, L; *sicut*, Z, G.
[5] *adverteris*, G.
[6] *rescriptum*, O.
[7] *missis*, L.
[8] *Domino*, G.
[9] *disponendum*, V.

As to the writer's restoration.

caritatem Dei[1] quatenus, si[2] de pace mea, vel per archidiaconum vestrum vel per alium, (quod quidem desidero), censueritis agendum, eam in tali forma procuretis, quæ famæ, imo conscientiæ famam integram conservantis, non possit afferre dispendium. Quid enim prodesset mundum lucrari universum, et in his periclitari? Et si me videritis (quod Deus avertat) pronum ad aliquid turpitudinis, quod in mei similibus sæpe ex infirmitate, semper autem ex culpa, contingit, sublevet, quæso, me dextera vestra. Ego autem nomine turpitudinis arbitror contineri quicquid de industria præsumitur contra Deum.[3] Licet enim et rei[4] familiaris angustia, et refrigescens caritas amicorum meorum, me[5] et fratrem meum, qui mihi ex necessitate coexsulat, acrius videatur urgere, Deo[6] tamen miserante,[7]

"Nondum[8] cedo malis, sed contra audentior ibo,
"Quam mea me fortuna sinat."

Scio autem quod de consilio vestro nullam recipiam conditionem quæ vel speciem habeat inhonesti. Deus[9] interim quæ necessaria fuerint, sicut fecit hactenus, providebit. In ratione dati et accepti paucissimis teneor, sed abbati meo et vobis super omnes, et fere solis.

---

[1] *Domini*, G.
[2] *si*, om. *L.*
[3] *Dominum*, G.
[4] *infamiliaris* (for *rei familiaris*), V.
[5] *me*, om. L.
[6] *Domino*, G.
[7] *urgente*, G.
[8] "Tu ne cede malis; sed contra
"audentior ito
"Qua tua te fortuna sinet."
Virg. Æn. vi. 95–6.
[9] *Dominus*, G.

CCXV.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes Saresberiensis.

(Z. i. 163; Lup. i. 163; Jo. Sar. 176; O. 110.)

On the appeal of the bishops.

Etsi certum sit quod episcopi ad inobedientiam proni, et pastores pascentes se ipsos, qui amore quietis et luxus, et temporalium metu damnorum, impio impietatem suam annuntiare detrectant, ad omnem subversionem juris, et singula præjudicia ecclesiarum dicentes, "Euge, euge," se de cætero adversus omnia mandata vestra, et etiam apostolicas sanctiones, quatenus eis displicuerint, sub prætextu appellationis exhibitæ tueri proponant, expedire tamen arbitror ut de vestris suffraganeis testato,[1] si fieri potest, aliquos evocetis, vel audituros domini papæ mandatum, aut vobiscum[2] de statu Cantuariensis ecclesiæ tractaturos, aut alia evocationis eorum causa proposita, siqua vobis, et his qui vobiscum sunt, occurrit commodior. Cum enim jam appellaverint, quod fortasse jam domino papæ significatum est, et in omnibus regi suo obtemperent, non[3] video de cætero quare colloquium eorum oporteat evitari. Sed neque regis; credo enim quod metu laboris quem subituri sunt, et sumptuum quos verentur, et [ob][4] imminentium periculorum instantiam et dubium causæ eventum, paci ecclesiæ et reconciliationi nostræ diligentiorem operam dabunt; quia nec unum eorum opinor inveniri quem tot et tantarum incommoditatum dispendia subire non pigeat. Et si transfretaverint, fortasse mediante imperatrice pax ec-

[1] *testato*, O, V, Z; *statim*, *L*, G. (*Statim* seems to be a conjecture of editors unacquainted with the word *testato*, which, as the common dictionaries show, was used in Roman law as meaning *before witnesses*.)

[2] *nobiscum*, L.

[3] *non video*, O, Z; *nisi videro*, V; *nihil videro*, *L*.

[4] *ob*, *L*; om. O, V, Z. But it seems necessary.

clesiæ reformabitur, aut Deo propitio causa vestra in meliori calculo relinquetur. Instat enim tempus, ut aiunt, quo aquila[a] rupti fœderis, juxta Merlini vaticinium, frænum deauratura est, quod apro[1] ejus datur, aut modo fabricatur in sinu Armorico.[2] Nam, sicut accepi pro certo, postquam priores litteras exaraveram, in accessu Fulgeriarum[b] grave damnum perpessus est, quod adhuc apud nos deplorant amici Francorum, quorum quidam capti sunt, alii vulnerati, dum purum sitientes argentum nitebantur strenui præ cæteris apparere. Audieram hoc prius in curia Christianissimi regis Francorum, apud Laudunum honeste et reverenter susceptus ab eo. Sed non facile rumigerulis[3] credidi, licet aliquantulam fidem faceret dubitanti, quod comes Robertus tristitiam inde conceptam dissimulare non poterat. Dicitur etiam quod famelici saturos, et inopes copiosos rerum omnium obsident hostes, et quod obsessus obsidente longe securior est. Radulfus enim, ut perhibent, castrum suum optime præmunivit, vastavitque quidquid alimentorum in circuitu suo potuit inveniri, nec ad remotiora sine magnis copiis pabulatum progredi[4] licet, eo quod electissimorum militum Radulfus[5] memoratus copiam habens vias eorum acutissimis sepit spinis, et aculeis urget equos ut cadant adscensores eorum retro, et in ipsum exercitum crebras, ut loquuntur, facit irruptiones. Adjiciunt quod potentissimis Britanniæ proceribus, excepto comite Eu-

Public affairs.

---

[1] *apostolo*, L.
[2] *Armarico*, V.
[3] *rumigerulis*, O, Z; *nugigerulis*, L.
[4] *pregredi*, L.
[5] *R.*, V; *Radulfus*, Z; *Robertus*, *L.*

---

[a] "Apri igitur dentibus accinctus cacumina montium transcendet. . . . Dabitur maxillis ejus frænum, quod in Armorico sinu fabricabitur. Deaurabit illud aquila rupti fœderis, et tertia nidificatione gaudebit." Prophetia Merlini, fol. 2*, Francof. 1603.

[b] Fougères, in Brittany. See p. 421.

done,[1] confœderatus est fœdere mutuo. Nonne sic ferus singularis aut singulari proximus aper, qui depascitur et conculcat vineam Domini, cohiberi poterit et infrænari? Ego quidem sic illam interpretor prophetiam, exspectans ut aquila quacumque subornatione incommoditates istas inauret; nisi forte Alexander[a] noster, Merlini cognatus, et oraculorum ejus interpres prudentior, aliud sentiat. De his hactenus. De cætero pergratum mihi feceritis, si domino Lugdunensi, quem apud vos esse audio, et plurimum videre desidero, nomine meo fueritis gratulati, et quæ circa vos sunt diligenter rescripseritis.

Greeting to the archbishop of Lyons.

CCXVI.

Joannes Saresberiensis magistro Nicolao de Monte Rothomagensi.

(Z. ii. 42; Lup. ii. 37; Jo. Sar. 187.)

Quod tibi rarius scribo,[2] ex variis causis est, quas referre non oportet, tum quia plures earum tibi notæ sunt, tum quia alias non expedit publicare. Nunc autem a scribendo nec animum nec manum potui cohibere, cum in adventu fratris mei didicerim, quod ex liberalitatis tuæ indicio[3] ei innotuit, quem ad me et meos affectum habeas. Quantas itaque possum de humanitate illi per manum R . . . . de Limeseia[4] exhibita, dilectioni tuæ gratias ago, quandoquè, auctore

Thanks for kindness.

[1] *Ludone*, V, L, Z; *Eudone*, Z by correction, G.
[2] *scribo*, Z, G; om. V; *scribam*, *L*.
[3] *judicio*, *L*.
[4] *Limiscia*, Z; *Limescia*, L; *Limescia*. G.

[a] Alexander the Welshman. See the "Catalogus Eruditorum" in vol. iii. p. 528.

Domino, condignas acturus. Magni utique facio quod fecisti, sed eo majoris, quo fidem in omnibus juxta prophetiam evangelii jam rariorem esse perspicuum est; præsertim cum in ea ætate et gente editi simus, ubi sine dispendio fidei vix aliquis fidem facit fidei suæ. Certissimum namque argumentum fidei est contempta fides: et qui Deo promissam fidem ad arbitrium mundanæ potestatis non facit irritam, convincitur infidelis. Si mihi non credis, vel operibus habe fidem, quæ, ut ait Jesus,[1] quem denuo crucifigunt, perhibent moribus testimonium certius et majus Joanne. Bene tamen agitur cum nostratibus, et mitius tractatur ibi Jesus,[2] si tamen vera est attestatio quam in appellatoriis suis (quas dicunt) nuper ediderunt principes sacerdotum, prædicantes, scribentes, et ad majorem auctoritatem assertionis suæ sigillis pluribus patentem scripturam consignantes; quia dominus rex
P. 412. " dulce putat obsequium cum monetur ut corrigat si " quid deliquit in Deum," ad formam justitiæ libentissime satisfacturus. " Si quid deliquit," inquiunt, malorum inexperti, et quibus nondum certum est eum contra Dominum in aliquo deliquisse, aut condigna satisfactione[3] purgasse delictum. Bene, inquam, cum eis agitur, si prædicationi et attestationi eorum veritas subest. Sed quid si pariter, quod dominus papa dicit, et ecclesia Romana cognovit, in scripto quod illuc transmissum est mentiuntur? Non est de cætero, dilecte mi, quod querantur, quia hoc dulci, quod prædicant, correptionis obsequio a rege quod æquum et bonum fuerit poterunt impetrare. Non est de cætero quod eis quisquam compati debeat, qui tanta facilitate possunt procellam quamlibet in auram commutare. Sed nobis longe alia mens est, qui aliud experimur. Et utinam prædicatio eorum in nobis impleretur, et

[1] *Jesus* (contracted), V, Z; *magister*, L.

[2] *Magister*, L.

[3] *non*, ins. L, G; om. V, Z.

illis. Interim præelegimus rapinam bonorum sustinere in patientia, et exspectare qui auferat iniquitatem a Jacob et impietatem ab Israel, quam cum his qui convenerunt adversus Dominum, et adversus ecclesiam ejus conspiraverunt, iniquitatis ponere portionem, et Divinæ legi bonorum temporalium flosculos anteferre. Sed finis chartulæ sit et verbi, ut, ubicumque locorum sim, me noveris tuum esse.

CCXVII.

Joannes Saresberiensis ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

(Z. i. 156; Lup. i. 150; Jo. Sar. 175; O. ii. 102.)

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes Saresberiensis salutem, et confortari in Eo qui dissipat consilia gentium, et impiorum conatus evacuat et potentatus[1] evertit. (July 1166.)

Letters acknowledged.

Recepi nuper litteras paternitatis vestræ, quibus præcipitis ut vobis rescribam quod mihi visum fuerit, inspectis[2] litteris domini Saresberiensis et Joannis de Oxeneford et magistri Hervæi et domini Nicolai. Puer autem neque Joannis[3] neque magistri Hervæi, quas plurimum desidero, litteras tradidit, sed mentem Joannis ex vestris, et episcopi et capituli Saresberiensis, facile est agnoscere. Electus vero Carnotensis quid vobis significaverit nescio, quia in litteris ejus nihil aliud continetur nisi ut Vincentio credatis. Hoc ergo defuit instructioni meæ quod plurimum appete-

---

[1] *potentatus*, Z; *potestates*, L, G.

[2] *in scriptis*, Z; *inscriptis*, O.

[3] *Joannes . . . magister Hervæus*, G.

bam, et quod[1] scitu dignissimum est, nosse videlicet qualiter[2] negotia vestra prosperata sint in manu magistri Hervæi, et quam opem naufragio ecclesiæ Anglicanæ sedes apostolica, pro qua patimur, decreverit impertiri; inde enim oportebit cautelam consilii informari,[3] ut juxta parabolam evangelicam turrim quis ædificaturus sedens prius[4] sumptus computet, et cum rege congressurus copias suas domi recenseat, ne magni conaminis aut ostentationis subita et inconsiderata præsumptio risui aut ruinæ turpiter exponatur.

Nec hoc dixerim quod ecclesiam Romanam spei nostræ fundamentum arbitrer statuendam, sed Ipsum solum, super quem[5] et illa[6] fundata est, et in quo quælibet opera fideliter radicata convalescit ad fructum, et consummatur in gloria. Ille enim[7] nobis sit in conscientiæ fundamento, et homo proculdubio non prævalebit, nec timeri[8] oportet vel tyrannorum minas, aut tendiculas carnaliter sapientium,[9] aut proditorum perfidiam, aut pusillanimitatem judicis, aut avaritiam et inconstantiam eorum qui quærunt in omnibus quæ sua sunt; carnis, non quæ Jesu Christi. Nam, ut fidissime[10] Scriptura docet, "Turris[11] fortissima nomen "Domini; ad ipsum justus confugit,[12] et de omni an-
Exhortation to endurance. "gustia liberatur." Quia ergo parvitatis meæ consilium quæritis, consulo nunc, quod semper, ut omnem et totam spem nostram projiciamus in Eum qui eruere nos potest a tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.

---

[1] *quod*, om. *L.*

[2] *quantum*, *L.*

[3] *informare*, L.

[4] *prius*, om. G; *sumptus*, om. Z, L. But both words seem to be required, in conformity with Luc. xiv. 28, "prius sedens computat "sumptus."

[5] *quem*, Z, L (cf. "super hanc "petram," Mat. xvi. 18); *quo*, G.

[6] *ipsa*, O.

[7] *enim*, G; om. Z, L.

[8] *timeri*, Z; *timere*, L.

[9] *sapientium*, Z, L; *sapientum*, G.

[10] *fidissime*, Z, L; *fidelissime*, G.

[11] "Turris fortissima nomen Do-"mini; ad ipsum currit justus et "exaltabitur." (Prov. xviii. 10.)

[12] *confidit*, Z, L; *confugit*, G.

Quod ut juste et misericorditer velit, ponamus, monente Aggæo, corda nostra super vias nostras, et facientes pœnitentiæ dignos fructus suscipiamus poculum hujus salutiferæ amaritudinis in lætitia de manu Domini, cujus muneribus abutentes pestifera dulcedine prosperorum in perniciem nostram toties exhilarati sumus. Hæc est enim gratia Illius, qui ita novit beare amicos suos, ut per multas tribulationes examinatos purgatiores et clariores et solidiores introducat in[1] regnum. Omnium temporum seriem percurramus: quem ab initio invenimus electorum de deliciis migrasse ad delicias? quem legimus hic floruisse et exsultasse cum mundo, et nunc in ubertate fructuum lætari et regnare cum Christo? mente autem sic exulcerata in se per pœnitentiam, per patientiam roborata et mitigata, et erecta per spem et sanctæ conversationis testimonia. Nihil consultius arbitror, secundum ea quæ proposita sunt, quam ut, sequendo, P. 420. consilium Nicolai, quem Domini spiritum habere confido, scribatis imperatrici, et archiepiscopo, et episcopis Normanniæ, vos semper fuisse et esse paratos obtemperare juri secundum censuram canonum, et redire ad sedem vestram, et vestra recipere et vestrorum, dummodo vobis et illis securitas procuretur, et ecclesia in eam restituatur libertatem in qua erat antequam ipsam iniquitatis hujus procella concuteret; eoque modestius scribendum, et conditiones censeo exigendas, quo mihi certior esse videor animos adversantium ecclesiæ Dei[2] sic induratos esse, ut nullam omnino conditionem admittant, nisi quæ ecclesiæ libertatem evertat, et vestram[3] et omnium nostrum[4] subruat honestatem. Scriptum tamen eatenus proderit, ut vobis sit contra malignantes episcopos in testimonium, et modestia vestra, quod plurimum expedit, omnibus innotescat.

---

[1] *in*, Z, L; *ad*, G.
[2] *Domini*, G.
[3] *nostram*, O.
[4] *nostrorum*, O.

Si vero, quod non spero, illi hoc[1] regi obtulerint, et ipse conditiones admiserit, usque ad cautionem securitatis, non videtur mihi quod vos in verbo illo nimis scrupulosos esse expediat, dummodo imperatrix et archiepiscopus se interponant, et rex protestatione publica et scriptura patente vos et vestros jubeat esse securos. Quid enim si Deus hac sollicitudine vos exercitare decreverit,[2] ut vivatis in medio insidiantium, et obsideamini ab illis qui quærunt animam vestram ut auferant eam? Nonne ex causa consimili Gad propheta David peregrinantem a facie Saulis redire monuit et compulit in Judæam, ut ei inimicorum insidiæ ad exercitia virtutum proficerent, et meritorum insignia sic clarius radiarent?

I. Reg. xxii. 5.

Sed arguet quis fortasse temeritatem hujus consilii, caput vestrum hostilibus gladiis objectantis, dicetque commodius esse et cautius exspectare ut peregeritis pœnitentiam, quia ex conscientia peccatorum nondum apti estis martyrio. Ad quod ego: Nemo non aptus est, nisi qui non vult pati pro fide et operibus fidei; parvulus sit an adultus, Judæus an Gentilis, Christianus an infidelis, vir[3] an mulier, non refert. Nam quicumque pro justitia patitur, martyr est, id est testis justitiæ, assertor causæ Christi. Sed quorsum hæc? Scio enim, secundum quod præsagit animus, quod rex eatenus non convalescet, ut de securitate agi oporteat. Et quia illa robustissima columna templi dicit quod quicquid agitis, extollentiæ[4] est aut iræ, huic opinioni occurrendum est exhibitione moderationis, tam in factis et dictis quam in gestu et habitu; quod tamen apud Deum[5] non multum prodest, nisi de arcano conscientiæ prodeat.

P. 420.

Case of Salisbury.

De negotio Saresberiensi recolo quod ex parte epi-

[1] *hæc*, G.
[2] *decrevit*, O, V.
[3] *vir*, om. V.
[4] *excellentie*, O.
[5] *Dominum*, G.

scopi et ecclesiæ de intrusione decani audivi vobiscum, et episcoporum circumventione, qui episcopum et ecclesiam suo consilio induxerunt ad transgressionem apostolici mandati; et si apud homines, sicut jure cautum est, nulli patrocinabitur dolus suus, multo minus patrocinabitur apud Deum,[1] qui disperdet labia dolosa, et prudentiam prudentum reprobabit. Et sicut mihi ab urbe significatum est, et ego vobis scripsisse me memini, dominus papa jam vestram sententiam confirmavit, imo suam vindicavit injuriam.

Appeal of the bishops.

De appellatione episcoporum quid sentiam non silebo: quia liberi esse volunt,[2] timeo ne perpetuetur eorum[3] servitus;[4] jure quidem, quia cum annus remissionis adesset, annus videlicet gratiæ, ecclesiam in libertatem evocantis, post sex annos quibus afflicti erant quasi in luto et latere, maluerunt, eo quod quidam eorum uxores duxerant, quarum tenentur affectione, alii juga boum plurima sociarunt,[5] alii thesaurizant[6] pecuniam, nescientes tamen cui congregetur, alii aliis et variis voluptatibus se dederunt, et, premente se jugo sibi placentium vitiorum, maluerunt, inquam, in antiqua servitute teneri, et aures suas perforari subula perpetuæ servitutis, quia se profitentur moribus obedire servilibus perversarum consuetudinum, quam in libertatem spiritus velle evadere. An non recolitis quod[7] duæ tribus et dimidia, quia[8] pecora multa habebant et possessiones plurimas, non sortitæ sunt hæreditatem in medio fratrum, id est communione,[9] terra scilicet promissionis, sed Jordane nondum transito in Amorrhæorum finibus substiterunt? Hæc nonne[10] in evangelio interpretatur pius Jesus, per

[1] *Dominum*, G.
[2] *volunt*, L; *nolunt*, O, G.
[3] *eorum*, om. L.
[4] *serviciis*, L.
[5] *sociarunt*, Z; *idciarunt*, V; *adunarunt*, L, G.
[6] *thesaurizabant*, G.
[7] *quia*, G.
[8] *quæ*, G.
[9] *communi*, G.
[10] *Nonne hoc*, G.

figuram dictionis affirmans quia facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum? Et quidem qui ad transeundum Jordanem pigri fuerant, altare contradictionis et scandali postea erexerunt; sicut episcopi nostri, qui sub prætextu juris formam et vigorem justitiæ conantur eludere. Sed et hos ad unitatem et pietatis cultum triumphator gentium legatione missa revocabit Jesus, [hoc est][1] ad professionem legis et justitiæ cultum, ut quod rectum est coram Deo sapiant,[2] loquantur, et faciant, et armati exhortatione Moysi,[3] id est divinæ legis, præcedant fratres suos, donec Christo hæreditas sua, ecclesia scilicet, liberetur de manibus hostium, et post inclytos de vitiis triumphos stabiliatur in terra.

The bishop of Hereford. (See p. 422.)

Si interim Herefordensis episcopus, qui a plerisque videbatur liberaturus Israel, in contemptu mundi, et peritia litterarum, quarum ab ignaris vel eum ignorantibus creditur habere copiam, vos conturbatores ecclesiæ nuncupat, ei et complicibus suis[4] responderi poterit verbis Heliæ similiter objurgati, dicentis ad Achab, "Non ego turbavi Israel, sed tu, et domus "patris tui, qui dereliquistis mandata Domini, et "secuti estis Baalim." Non quod ore vestro velim, qui modestiam suadeo, hæc episcopis responderi; sed sibi a conscientiis suis, vel ab aliquo religioso, qui corripiat eos, eo quod sint cultores Jezabel, quæ *cohabitatrix*,[a] quod nomen meretricis est, interpretatur, aut *fluxus vanus*, quia more meretricum, quæ convivia sectantur et tabernas, se luxuriæ[5] primum et omni

III. Reg. xviii. 18.

---

[1] *hoc est*, G; om. Z, L.
[2] *et*, ins. O.
[3] *Moysi*, Z, L; *Moysis*, G.
[4] *suis*, O, Z; *ejus*, L.
[5] *luxuriæ*, V.

---

[a] "Izabel, cohabitatrix, sive "fluxus vanus." Hieron. de Nominibus Hebræorum (Migne, xxiii. 821).

postmodum turpitudini exponentes non nisi fluxa, cum quibus et ipsi pereffluant, consectantur, ut in momento pariter evanescant cum vanitatibus suis.

Vos igitur istis increpatoribus,[1] immo detractoribus, vestris quid poteritis[2] modeste respondere? Nempe quod sanctissimus et modestissimus David intorsit in negligentiam Abner, qui in *patris lucernam*[a] vertitur, quando Saulem in castris dormientem custos somnolentus exposuit hostibus, ut in argumentum desidiæ lanceam regis et scyphum aquæ auferrent a capite ejus, et asportarent. Dicatur ergo Herefordensi, quoniam ipse Saulis sui custos est, ut aiunt, et Londiniensi, qui a summo pontifice custodiam hanc, cum a sede sua migraret in aliam, noscitur accepisse: dicatur (inquam) utrique eorum, "Numquid non vir tu es, et "quis alius similis tui in Israel? Quare non custo- "disti dominum tuum regem? Vivit Dominus, quia[3] "filii mortis[4] estis vos, qui non custodistis dominum "vestrum, christum Domini.[5] Ubi enim hasta regis," justitiæ directionem significans, "et scyphus aquæ," vas scilicet legis puræ, "qui fuerat ad caput ejus" ad refrigerium carnis et refectionem spiritus in siti sua? Sed et illi continuo verbis Abner fidei et sollicitudini vestræ et increpationi respondebunt, dicentes, "Quis es tu[6] qui clamas, et inquietas regem?" Ac si dicant, Permittite nobiscum in contemptu mandatorum et persecutione sanctorum dormire regem nostrum, ut eum pausantem sic in contemptu divinæ legis producamus[7] et perducamus ad somnium mortis.

I. Reg. xxvi.

I. Reg. xxvi. 14–16.

Vos tamen, qui reminiscimini Domini, ne taceatis,

---

[1] *interpretatoribus, L.*
[2] *possitis, L.*
[3] *quoniam,* Vulg.
[4] *mortui,* O.
[5] *Dominum,* O.
[6] *tu,* om. Z, L.
[7] *ducamus,* O, Z.

---

[a] "Abenner, pater meus lucerna, vel pater lucernæ." Ib. 1206.

et ne detis silentium ei, sed exsequimini[1] quod ait apostolus, "Argue, obsecra, increpa, opportune impor-" tune," id est, quacumque opportuna importunitate. Sub prætextu tamen appellationis omnes se de cætero tuebuntur, parati quamlibet incurrere inobedientiam, exspectantes interim aut mortem domini papæ, quam optant, aut vestram, aut alium casum qui eorum malitiæ patrocinetur. Rex enim a cujus excommunicati communione se unquam suspendit[2]? Nonne ei semper pontifices et clerus fere totus astiterunt adversus Dominum, et adversus christum ejus? Credo tamen in episcopis aliquos esse, qui vobiscum,[3] imo cum Domino et ecclesia ejus, votis et orationibus firmiter perseverant, etsi inimicis et persecutoribus ecclesiæ corpore et verbo tenus in multis communicent. Sic Jonathas cum Saule patre suo corpore versabatur, sed[4] tota mentis sinceritate cum David exsulabat; sic[5] etiam ad filii parricidæ consortium Chusai Arachiten[6] in exsilium properantem remisit David, malens illum cum amicis Sadoch et Abiathar sacerdotibus inter inimicos utiliter commorari, quam inutiliter coexsulare sibi. Quosdam episcoporum justitiæ Dei[7] et vobis favere non dubito, et maximam cleri partem, sed[8] vel ex necessitate vel pusillanimitate dissimulant. Quis enim opinetur omnia sidera defectum pariter sustinere?

Moderation advised.

Ut ergo de cætero manum contraham, consilium quod a me quæritis ingenioli mei vires excedit, neque umquam ut in regem dominum vestrum anathematis, aut in innocentes regni feratis sententiam interdicti, præcipitabo consilium. Adhuc fixum est apud me quod auribus vestris intimavi apud castrum Theodorici,

---

[1] *exequamini*, G.
[2] *unquam suspendit*, O, V, Z; *nunquam suspendent*, *L.*
[3] *nobiscum*, G.
[4] *sed et*, O.
[5] *sicut*, O.
[6] *Arathiten*, *L.*
[7] *Domini*, G.
[8] *sed*, Z, L; *etsi*, G.

nec ab illa recedo sententia. Quid illud sit, potestis meminisse, quia idem sentiebatis; hoc tamen adjicio, ut super his[1] et aliis quæ postea emerserunt consulatis dominum Pictavensem, et aliorum sapientum sententias exploretis, et Hervæi, si eum interim reduxerit Dominus,[a] habeatis consilium; sed ante omnia incumbatis precibus, et aliis exercitiis militiæ Christianæ, et agonem vestrum media sanctorum intercessione Domino commendetis, et sic procedatis ad id, quicquid illud sit, quod per organa sua, sapientes et fideles dico, docuerit Spiritus Sanctus, et quod causa sua[2] desiderat. Credo quod et vos ipsi habetis Spiritum Dei,[3] quia qui zelum dedit immerito, bene merenti credendus est in necessitatis articulo consilium ministrare. Non ergo suadeo ut, secundum quod communis pater noster et dominus dicere consueverat, consilium quod Dominus inspiraverit cordi vestro in caligula reponatis, et aliorum minus in causa vestra vigilantium præferatis opiniones.

Post festum beati Petri[b] dispono statim, Deo auctore, venire ad vos; et tunc ex mutua collatione multa adinvicem clarere poterunt, quæ pagina non sufficit expedire. Quid egeritis Veziliaci, archiepiscopo et ecclesiæ Remensi a multis diebus innotuit, nec operæ pretium puto divulgata referre. Si templariis[4] offensus est, dissimulatione utendum arbitror, quia qua facilitate concipere, eadem aborsum facere consuevit;[5] et cum ei nihil debeatis adhuc, non consulo ut vos obnoxios illi reddatis in talibus. Ad hæc, si ei fuerit

The archbishop of Reims.

[1] *his*, om. V.
[2] *sua*, O, Z; *vestra*, L, G.
[3] *Domini*, G.
[4] *templariis*, V, O, Z; *templarius*, *L.* (The archbishop of Reims seems to be the subject of the sentence.)
[5] *consuevit*, Z, L; *consuevi*, G.

[a] Hervey died on a mission to the papal court (see vol. iii. p. 327); but at what time does not appear.
[b] *i.e.* St. Peter ad Vincula, Aug. 1.

supplicatum, magnificabit injuriam; si dissimulatum, etiam siqua præcessit injuria, dissimulatione poterit aboleri: via autem reconciliationis facillima erit, ut in aliquo munusculo capiatur. Video tamen templarios in curia ejus benigne recipi, et negotia eorum commode expediri. Ipse autem ad Claram-Vallem profectus est, accitus, ut aiunt, a majore parte conventus in ruinam abbatis. Fromundus, qui hoc iter ejus procuraverat, pridie Idus Julii obiit, et in monasterio Sancti Remigii sepultus est.

CCXVIII.

Joannes Saresberiensis ad Bartholomæum Exoniensem episcopum.

(O. 114; Z. i. 167; Lup. i. 167; Jo. Sar. 178.)

Domino Exoniensi.

Recommending the bearer.

Me causa duplex impræsentiarum impulit ad scribendum, tum ne præter consuetudinem sine litteris abire patiar aliquem ad vos de mea conscientia proficiscentem, tum ut amicis, quorum voluntati satisfieri par est, morem geram. Voluerunt enim latorem præsentium, a Devonia oriundum, ut asserit, (etsi credi possit eum ab ulterioribus convicaneis vestris[1] circa montem beati Archangeli [Michaelis][2] in sinu Armorico traxisse originem,) paternitati[3] vestræ, meæ parvitatis officio, commendari, utpote quem in pago Remensi per annos laudabiliter et sine querela perhibeant[4] conversatum. Eis[5] itaque satisfaciens pietati vestræ tam securas quam sinceras porrigo preces, cum pridem et

---

[1] *nostris*, Z.
[2] *Michaelis*, Z; om. L, G.
[3] *paternitati*, O, Z; *parv tati*, V; *pietati*, L.
[4] *perhibeant*, Z; *perhibent*, L.
[5] *Illis*, G.

rerum experientia et condicto[1] mihi, sicut et multis, constet discretionem vestram legis, quæ inter amicos tam æquitatis suasu quam decreto philosophantium sancita est, non esse ignaram.[2] Ea autem est, ut melius nostis, ut honestas precum sit moderatrix, et in his dumtaxat audiantur amici quibus illa non adversatur. Præscribit enim ratio ne ex causa amicitiæ illicita petantur aut fiant. Quia ergo amicorum gratia amicum apud patrem et dominum commendare suscepi, precor ut contemplatione Dei,[3] et mearum interventu precum, eum, si expetierit, audiatis in his quæ necessitati ejus et honestati vestræ discretio dictaverit expedire. Et si forte eum de conscientia vestra ad nos redire contigerit, me super statu vestro et amicorum, acceptis saltem publicorum rumorum litteris, poterit certiorare. De meo autem statu parcius ad præsens scribo, non quia aliquid meorum a vobis velim esse absconditum, sed quia recolo me per Fulconem nuperrime omnia plenissime nuntiasse. Nam si quid deerat paginæ, grandiori portitoris officio et diligentia ratus sum esse supplendum.

Appeal of the bishops.

Quoad publicum vero statum, hæc postea multorum assertione vulgata sunt, omnes[4] episcopos Angliæ ex mandato regis convenisse, et ne sententia, quam dominus papa dictaverat, locum haberet, appellasse contra archiepiscopum suum, qui pro salute eorum et libertate ecclesiæ facultates[5] raptoribus, fortunam periculis,[6] famam ludibrio, et caput hostilibus gladiis, si res exegerit, objectare non dolet, non formidat, non erubescit aut timet. Venerunt ad eum nuper clerici duo, sicut mihi pro certo relatum est ab eo, qui tunc erat Pontiniaci, hæc publicantes, et appellantes; unus

[1] *condicto*, V, O; *conditio*, *L*.

[2] *ignarum*, G.

[3] *Domini*, G.

[4] *Angliæ omnes episcopos*, O; *Anglorum scilicet omnes episc.*, G; *omnes episc. Angliæ*, L.

[5] *permittit*, ins. L in italics.

[6] *periculis . . . formidat*, O, Z, G; om. L.

Exculpations of the bishop and dean of Salisbury.

ex parte domini Saresberiensis, alter ex parte decani sui, inficiantis omnino se juramentum aliquod præstitisse imperatori, vel Reginaldo Coloniensi schismatico in aliquo communicasse. Idem etiam, confitens se clericum familiarem de mensa magistri Joannis de Oxenefordia, qui clericus regis est, se regis ad archiepiscopum verbum habere dixit, appellans ex parte et nomine regis, et mandato ejus, ut aiebat, eundem archiepiscopum ad audientiam domini papæ Alexandri, et per eum appellabat, diem præfigens qua cantabitur, "Ego[a] sum pastor bonus." Archiepiscopus vero ei[1] in hæc verba respondit: "Tu cum ignotus nobis sis, " nec mandatum nec litteras regis habeas, et ex com- " munione domini tui Joannis de Oxenefordia, quem " excommunicatum esse constat, per litteras domini " papæ excommunicatus sis, appellantis officium im- " plere non potes. Nos autem mandatum apostolicum " exsequimur,[2] et Deo[3] auctore implebimus." Quid autem animi ad Saresberiensem habeat scire volens, ad eum proprium nuntium destinavi, qui mentem ejus familiarius exploraret. Cæterum factum istud episcoporum Francia tota miratur, dicens eos oportuisse convenire ut tractarent de salute regis sui, quem, sicut imperatorem ex causa schismatis, ita propter clerum et ecclesiam, quam collidit, quotidie labefactari conspiciunt. Oportebat quoque eos de liberatione[4] ecclesiæ et pace sollicitari, et operam dare et diligentiam quomodo reformaretur pax clero, non quomodo se et sua sumptibus, laboribus, et periculis exponerent, et famam suam deturpantes, inposterum ecclesiam subjicerent servituti.

The bishop of Hereford against the archbishop.

Rem quoque mirabilem, si tamen vera est, omnes qui audiunt pariter admirantur, quod scilicet episcopus

[1] *et*, L; om. O; *ei*, G.
[2] *exsequemur*, G.
[3] *Domino*, G.
[4] *liberatione*, O, Z; *libertate*, L.

[a] Gospel for the second Sunday after Easter.

Herefordensis, vir litteratus et mundi contemptor habitus, in archiepiscopum suum et consecratorem invehitur, dicens eum turbatorem rerum, quia ecclesiæ vendicat libertatem. Nonne sic præpositi filiorum Israel in Moysen et Aaron, divinæ legis exsecutores, culpam refuderunt quod flagellabantur ab exactoribus, negatis paleis quæ debebantur de jure? nonne ministris Dei[1] improperatur[2] quod præpositorum nomina fœtere fecerant coram rege et servis suis? Illi tamen, etsi queruli et murmuratores, tamen secuti sunt Moysen. Et utinam hi qui modo queruntur et murmurant, Domini sequantur legem; quod si fecerint, convenient hinc regem, inde archiepiscopum, et quem in culpa viderint, palam arguent, et e diverso stabunt, nec consensu, aut dissimulatione alienæ iniquitatis, contactu[3] immunditiæ polluentur.

CCXIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Robertum Herefordensem episcopum.

(A. 13; C. 350; Z. i. 36; Lup. i. 40; O. ii. 17; Thom. 123.)

Thomas,[4] Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ humilis minister, venerabili fratri Roberto, eadem gratia Herefordensi episcopo, salutem et per omnia benefacere.

Si litteræ nostræ fraternitatis tuæ excitavere sollicitudinem, utinam nec affectu desidem reperissent,[5] nec circa officii suscepti debitum effectu[6] minus vigilem. Elegi ego[1] abjectus esse, anathema pro omnibus vobis, opprobrium hominum et abjectio plebis, ne viderem

Complaint of want of support.

[1] *Domini*, G.

[2] *improperatur*, V, O, Z; *improperabatur*, *L*, G.

[3] *contractu*, *L*.

[4] The greeting is omitted in A, Z.

[5] *reperissem*, C; *reperissent*, A, O, V, Z; *repetissem*, G.

[6] *effectum* (omitting *debitum*), L; *debitum effectum*, O; *debitum effectu*, C, Z; *officium susceptum*, A (omitting *deb. effectum*).

[7] *ego*, om. C.

mala sanctorum, et dissimularem injuriam gentis nostræ,[1] exspectans si quis forte ex omnibus vobis zelans legem Dei, ecclesiæ libertatem saltem affectans, exiret[2] et veniret post me, ut[3] non daremus cornua peccatoribus. Et ecce tu, quem credebam mihi a Domino datum esse ut mecum ædificares, evelleres, et plantares, propinas mihi stimulum in ruinam, solatium in desolationem,[4] prædicans humiliationem, immo dejectionem, annuntians bonum cum undique sit turbatio,[5] in perniciem ecclesiæ Dei[6] et clericorum; et cum deberes animi vacillantis firmare constantiam, sustinere mecum congressum ad defendendum patrimonium Crucifixi, ad reprimendos et expugnandos hostes ecclesiæ, instillare auribus meis, inspirare animo meo, ut obsecrarem instantius, arguerem arctius,[7] increparem durius. Quod si me non audirent,[8] exclamare certe debueras contra me, " Exsurge,[9] quare obdormis? Exsere gladium " beati Petri, vindica sanguinem servorum Christi qui " effusus est, injurias[10] ecclesiæ quæ in nobis et nostris " fiunt tota die." Exciditne a memoria tua quantis sim afflictus injuriis, quibus contumeliis affectus, cum in persona mea contra omnem auctoritatem, contra omnem juris formam, iterum judicaretur Christus ante tribunal præsidis?[11] Non revoco certe ad animum propriæ personæ injuriam, etsi ecclesiæ. Attende diligentius, altius[12] in corde tuo[13] repone, quid ageretur ante exitum meum, quid in exitu,[14] quid postea; quid etiam agatur singulis diebus in terra illa

[1] *vestræ*, V; *meæ*, A.
[2] *exiret post me et veniret post me*, A.
[3] *et*, L.
[4] *desperationem*, C.
[5] *perturbatio*, A.
[6] *Dei*, V, O, C, A, Z; om. L.
[7] *et*, ins. L.
[8] *audierit*, L.
[9] *Domine*, ins. O, A. (Ps. xliii. 23.)
[10] *in injuriam*, C, by alteration; *in injurias*, Z.
[11] *præsidis*, C, A; *principis*, Z, L. Cf. p. 283.
[12] *altius*, C; *arctius* (MS. *artius*), Z, L; *altius*, A, with *vel arctius* interlined.
[13] *tuo*, om. L.
[14] *meo*, ins. A.

circa Dei ecclesiam, et ejus ministros. Qua animi conscientia ista[1] dissimulare potes tu, de quo sperabatur quod esses redempturus Israel, liberaturus a servitute ecclesiam? Et nunc, quia[2] tanto tempore tacuisti, doleo super te, frater,[3] fili mi primogenite. Timeo ne succedat tibi qui tollat tua primogenita, et auferat benedictionem primogeniti; quod absit a te! Veruntamen etsi hactenus nimium siluisti, resume vires, fili carissime. Clama, ne cesses, exalta vocem tuam[4] contra eos, immitte eis timorem, incute[5] contritionem, excute satisfactionem, ne ira Dei descendat super eos, et tota gens pereat, vel (quod absit!) majores in gente. Ultio enim Divina jam in januis est. Hæc tibi scribo, non ad confusionem tuam, sed ad cautelam, ut, fultus auctoritate Dei et nostra, de cætero valeas et velis officii tui necessitates fortius et validius[6] exercere. Hoc unum in summa scire te volo; per misericordiam Dei non extorquebitur a me ecclesiæ confusio. Præterea gratias tibi ago quod vel nunc visitasti me, et solatio tuo confortasti. Quid plura? Unum est, quod sine multa animi mei amaritudine sustinere non valeo. Fleo siquidem[7] super dilectissimo domino nostro[8] rege. Timor enim et tremor venerunt super me, et contexerunt me tenebræ, eo quod videam domino meo regi tribulationem et angustiam imminere. Nec mirum; commovit enim ecclesiam Dei, et conturbavit eam, ostendens clero suo dura, et potans eum vino mœroris.[9] Propterea dicit ei Dominus, "Ubi sunt

The king's condition.

---

[1] *ista*, C, A; om. Z, L.

[2] *quia*, C, A, V; *qui*, L.

[3] *frater*, om. C. (Perhaps the words *frater* and *fili* may have seemed inconsistent; but Robert of Hereford, while a brother in the episcopate, was also the archbishop's "son," as having been consecrated by him. See vol. iv. p. 294.)

[4] *tuam*, om. A.

[5] *incute*, O, A, C, Z; *mentes*, V; *mitte*, L.

[6] *validus*, V.

[7] *equidem*, A, C.

[8] *meo*, A, C.

[9] *erroris*, L.

" nunc sapientes consiliarii tui, qui dederunt tibi con-
" silium insipiens? qui dicebant, *Filius sapientum*[1]
" *tu es, filius regum antiquorum, quorum consue-*
" *tudines observandæ sunt*[2] *in Anglia.* Quas qui
" non observaverit, non est amicus Cæsaris, hostis est
Isai. x. 1–4. " coronæ, reus judicio." Sed certe magis[3] est amicus crucis Christi, quoniam, Væ his qui condunt leges iniquas, et scribentes[4] scripserunt injustitias, ut opprimerent pauperes[5] in judicio, et vim facerent causæ humilium populi Dei; ut essent ecclesiæ et viduæ præda eorum, et clericorum aliorumque diriperent bona. Quid facient in die visitationis et calamitatis de longe venientis? Ad cujus confugient auxilium, et ubi[6] derelinquent glorias suas, ne incurventur sub vinculo, et cadant cum interfectis? Ubi
Isai. xix. 12–15. sunt nunc sapientes[7] ejus? Procedant, annuntient ei, et indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Anglia.[8] Stulti facti sunt sapientes ejus,[9] emarcuerunt principes ejus, deceperunt Angliam, angulum popu-
Jerem. x. 23, &c. lorum. Dominus immiscuit in medio ejus spiritum vertiginis. Errare fecerunt Angliam in opere suo, sicut errat ebrius, vomens tremensque;[10] et non erit Angliæ opus, quod faciat caput ad[11] caudam. Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt, et dixerunt, " Hæreditate possideamus sanctuarium Dei," exprobrando sacerdotibus et principibus eorum. Quo confugietis e[12] manibus nostris, aut in quo est vobis fiducia? Quare recessistis, et obstitistis præceptis nostris?[13] O quam inanes cogitationes istæ, quam[14] pessimæ operationes in conspectu Domini! Videt qui-

[1] *sapientum*, A; *sapientium*, L.
[2] *sunt*, om. C.
[3] *quod majus est, amicus est*, L.
[4] *scribentes*, om. *L.*
[5] *pauperes*, om. L.
[6] *ubi*, om. C.
[7] *sapientes*, om. C.
[8] *Angliam*, A, C.
[9] *ejus*, om. A.
[10] *tremens*, V, Z; *et tremens, L*; *tremensque*, A. C.
[11] *ad*, A; *et*, Z, L.
[12] *e*, A; *a*, Z, L.
[13] *meis* (omitting *præceptis*), C.
[14] *quippe*, O.

dem,[1] quoniam vanæ sunt. Ipse enim irridebit sic cogitantem, sic operantem, prospiciens quod prope veniat dies ejus, et jam in januis sit. Et dicet,[2] "Ecce[3] homines qui non posuerunt Deum adjutorem suum, sed "speraverunt in multitudine divitiarum suarum et "prævaluerunt in vanitatibus suis." Sed frustra hæc faciunt. Non relinquet Dominus ecclesiam suam, clerum suum, sine defensore, sine ultione gravissima. Fundata est enim supra firmam petram; petra autem ipse est Christus, qui eam proprio sanguine suo fundavit. Certe si non ista emendaverint, non ferent[4] ea impune, quoniam conculcaverunt sancta sanctorum, domum Dei, sacerdotes ejus injuriis afficiendo verbisque probrosis. Hi sunt, quibus ipse Dominus ait, "Dii estis et filii "Excelsi omnes:" et alibi, "Qui vos odit, Me odit, et[5] "qui vos spernit, Me spernit; qui tangit vos, tangit "pupillam oculi mei." Revertantur ergo[6] ad cor, abjiciant mala ista a se, agant pœnitentiam cum summa humilitate. Alioquin verendum est[7] (quod absit!) ne cito veniat Dominus noster, adducens super eos et terram eorum grandem[8] retributionis ultionem [et[9] gravissimam]. Ecce veniet Dominus noster et non tardabit, et salvabit nos. Ipse quidem[10] nunquam derelinquit sperantes in se; propheta enim dicit, "Spera in Domino et fac bonitatem, [inhabita terram][11] Ps. xxxvi. 3.

Expressions of confidence in God.

[1] *quidem*, om. A.

[2] *dicetur*, L.

[3] In some MSS. this quotation is mostly given in initials or contractions.

[4] *ferent*, A; *ferent ea*, Z, L; *fecerint ea*, C.

[5] *et*, om. L.

[6] *ergo*, C.

[7] *est*, om. L.

[8] Dr. Giles reads *gladium retributionis et ultionem gravissimam*. But *gladius retributionis* does not occur as a scriptural phrase, and the reference is seemingly to Isai. xxv. 4 ("ultionem adducet retributionis; Deus ipse veniet et "salvabit vos"). A, C, Z, and L read as the text, but in A the words *et gravissimam* are marked for omission.

[9] *et*, L; om. A, C, O.

[10] *equidem*, L.

[11] *inhabita terram*. These words belong to the text quoted (Ps. xxxvi. 3), and the initials of them are given in A; but they seem to be beside the writer's purpose.

Ps. xxvi. 14; xc. 3.

" et pasceris in divitiis ejus." Et alibi, "Exspecta " Dominum, viriliter age; et confortetur cor tuum et " sustine Dominum; citoque liberaberis de laqueis[1] " venantium et a verbis asperis." Et ut cætera omnia debito fine concludam, quoniam ostendit nobis[2] Dominus quæ et quanta oporteat nos pati pro nomine suo et pro defensione ecclesiæ, necesse habemus [ut][3] ores tu et tota ecclesia tibi commissa instanter pro nobis, ut quod nostris meritis non valemus, tua et sanctorum virorum intercessione, qui in ditione tua sunt, sustinere valeamus, et ob id gratiam sempiternam consequi mereamur. Vale et confortare. Valeat et tota Anglicana ecclesia, et confortetur in Domino, ut et nos bene valeamus.

CCXX.

Roberto[4] Herefordensi episcopo Ernisius abbas, et R. prior Sancti Victoris Parisius.

(O. ii. 148; Z. i. 162; Lup. i. 162; A. 145; Thom. 351).

Expectations disappointed.

Magnam de promotione vestra concepit ecclesia nostra lætitiam, et spe non modica exhilarati[5] sunt tum[6] auditores vestri, tum[7] universi scholares animati ad amorem litterarum, et cultum virtutum vestri laboris et successus[8] exemplo. Nos autem idcirco gavisi sumus præ cæteris, quia[9] vos præ cæteris amabamus

---

[1] *a laqueo*, C; "liberavit me de " laqueo venantium et a verbo as- " pero," Vulg.

[2] *nobis*, om. A.

[3] *ut*, om. A, C, L, Z; ins. O.

[4] *Roberto . . . Parisius*, A, O; L reads *Ermus* as the abbot's name; *Parisiensis*, O; om. Z.

[5] *exhilarati*, O, A; *hilarati*, Z, L.

[6] *tam*, O; om. Z, L (*tum* is conjectural).

[7] *tam*, O, A; *tum*, L; *et*, Z.

[8] *successores*, O; corr. to *successus*, A; *successus*, Z, L.

[9] *quia . . . cæteris*, O, A; om. L, where *Amabamus* begins a fresh sentence.

et ecclesiam Anglorum, quam, præter caritatem[1] quam habemus ad omnes ecclesias, quadam speciali affectione, natura suadente, diligimus,[2] vestra confidebamus[3] eruditione[4] proficere, et religione provocari ad Divinæ legis cultum, et contra adversa roborari vestræ prædicationis officio et virtutis exemplo. Nunc autem supra modum dolemus quod neque desideria nostra de vobis impleta sunt, nec preces nostras pro vobis Dominus exaudivit. Et utinam essent aures vestræ ad ora scholarium,[5] et religiosorum suspiria audiretis, ut sic erigeretur spiritus vester, qui divitiarum pondere dicitur opprimi, et amore episcopandi et deliciarum affluentia infirmari. Nam, ut aiunt, illis[6] conformaverunt[7] vos divitiæ quos[8] in scholis[9] et frequenti verborum commercio consuevistis canigenas appellare. Speciosum tunc depingebatis episcopum verbo, quem ex voto nostro doctrina nunc exprimereretis et vita. Numquid tunc fungebamini[10]

" vice cotis, acutum
" Reddere quæ ferrum valet, exsors ipsa secandi " ? Horat. Ars Poet. 304–5.

Mirum est si non tinniunt aures vestræ a confabulatione scholarium, detractione æmulorum, et amicorum querelis. Adversus patrem vestrum et consecratorem,[11] eundemque pro justitia et libertate ecclesiæ exsulantem, nuper appellastis cum aliis qui subversionem justitiæ quærunt et suam eversionem, et ponendo cum impiis portionem (unde vehementer dolemus), famam vestram plurimum denigrastis. Nunquid enim litteras appellatorias non vidistis, quas episcopi

---

[1] *claritatem*, V.
[2] *et*, ins. L.
[3] *confidimus*, V.
[4] *eruditione*, V, O, A, Z; *conditione*, *L.*
[5] *scholarum*, V.
[6] *illis*, V, O, A; *illi*, *L.*
[7] *conformaverunt*, Z; *confirmaverunt*, L.
[8] *quos*, Z; *quas*, L.
[9] *scholis*, V, O, A; *schola*, *L.*
[10] *fungebamur*, *L.*
[11] *conservatorem*, L.

ad archiepiscopum suum transmiserunt? Certe si non vidistis, stultum fuit (ut pace vestra veritatem loquatur caritas), non examinatum de re tanta, et quæ ad ecclesiam Romanam perferenda est, signare testimonium. Sin[1] autem vidistis eas, qua conscientia, qua fronte, ausi fuistis asserere, et (ut scribitis) cum omni fiducia prædicare, quod falsum esse novit non modo vicinia tota, sed fere Latinus orbis? Prædicatis enim, quoniam[2] sic scribitis, et, ut de vestra potissimum nitatur[3] auctoritate, signatis scripturam cum episcopo Londoniensi, quod rex vester, etsi interdum ut homo deliquerit, omnes excessus suos corrigere paratus est,
p. 412. et in omnibus obtemperare justitiæ, et, si non satis[4] credatur ei, etiam satisfactionem[5] offert; et adjicitis quoniam diligit corripientes se, et increpantes libenter auscultat.[6] Sed qui hoc verum esse putat, quid credet esse falsum? Noti sunt enim mores hominis, ut vos
Hor. Ep. I. xviii. 62. talia prædicantes oporteat "quærere peregrinum," sed extra Latinum orbem. Vos autem qui justitiam ejus astruitis, quam innocentiam allegatis in ejectione mulierum, et parvulorum innocentum proscriptione?[7] Sed hæc et his similia Dominus judicabit, et facientem
Advice. et consentientes pari pœna percellet. Cogitate interim quam sententiam tunc accepturi sint episcopi, qui modo tantis patrocinantur injuriis. Hæc sincera caritate, dulcissime pater, scripsimus vobis, ut memineritis doctrinæ vestræ, officii vestri, desiderii nostri, et Divini judicii, ut redimatis famam vestram, et ecclesiam, quæ in[8] manibus vestris collabitur, studeatis erigere. Vestri fuimus, sumus vestri, et Deo propitio, semper erimus, prompti ad honorem et obsequium vestrum.

---

[1] *Sin*, Z; *Si*, L.
[2] *quem*, *L.*
[3] *utatur*, *L.*
[4] *satis*, A, Z; om. L.
[5] *satisfactionem*, O, A; *satisdationem*, Z, L.
[6] *ascultat*, V.
[7] *proscriptionem*, V.
[8] *in*, om. *L.*

CCXXI.

EPISTOLA HERBERTI AD UNIVERSOS CANTUARIENSIS PROVINCIÆ EPISCOPOS ET RELIQUAS PER EANDEM PROVINCIAM PERSONAS VARIIS LOCIS CONSTITUTAS, EDITA IN PERSONA THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI, ET CONTINENS RESPONSIONEM AD LIBELLUM EORUNDEM EPISCOPORUM APPELLATORIUM.

(P. 15; Herb. 15.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, dilectis sibi in Christo fratribus ejusdem ecclesiæ filiis coepiscopis suis et reliquis ecclesiarum Dei ministris per provinciam constitutis, quæ recta sunt intelligere ac novissima providere.

Exspectans exspectavi indies si quis de amicis meis et notis super me intelligeret, hominem novissimum et tanquam morti destinatum, sperans me a vobis saltem, fratres, aliquam vel sero consolationem recepturum in hoc magno certamine passionum. Et ecce mihi in eremo Pontiniaci commoranti scripta vestra demum perlata sunt, quæ videbantur et amorem sonare pariter et querelam; amorem, quia (ut longiora percurram brevius) scripsistis vobis[1] esse solatio me post discessum meum fama celebri perhibente nil altum sapere,[2] in dominum regem aut regnum ejus nulla machinatione insurgere, sed sponte susceptum paupertatis onus cum modestia sustinere, præteritorumque jacturam temporum lectione, oratione, jejuniis, vigiliis, lacrymisque redimere. Et propterea gaudium vobis. Hinc enim spes erat, ut dicitis, quod dominus rex iram suam mihi regia pietate remitteret, et illatas in discessu et ex discessu meo injurias ad cor de cætero non revocaret. At inde querelam proponitis. Nam, Ep. 205.

[1] *vobis*, om. G.

[2] Here the epistle breaks off in Dr. Giles's edition. See below, p. 471.

sicut scribitis, anxie ad memoriam revocatis me in dominum regem comminatorium emisisse, quo salutationem omitto, quo non ad obtentum gratiæ consilium precesve porrigo, sed intento minis interdictum aut præcisionis elogium, quo completo opponitis mihi de cætero pacem insperatam, ingratitudinis notam, et domini regis a Romano pontifice discessionem. Unde omnium vestrum in commune petitio est me patientiæ et humilitati [1] inservire, causam istam Divinæ clementiæ et regis gratiæ committere, ut ita humilitate dominum et filium meum caritate vincere studeam, ne præcipiti consilio mactare pergam et perdere; præsertim cum dominus rex, si in aliquo contra ecclesiam excesserit, juxta ecclesiæ regni sui judicium satisfacere paratus sit. Adjicitis etiam movere omnes vos [quod] in fratrem nostrum dominum Saresberiensem episcopum et decanum ejus suspensionis aut damnationis pœnam ante motam de culpa controversiam, calorem (ut videtur) iracundiæ plusquam justitiæ secutus tramitem, intorsi; et adjicitis quod ordo judiciorum novus hic est, damnare primum et de culpa postremo cognoscere. Quod ne in dominum regem et regnum ejus, ne in vos et commissas vobis ecclesias et parochias attentem, remedium mihi appellationis opponitis, terminum diem Ascensionis Dominicæ designantes. Si bene recolo, capitulum eorum quæ mihi scripta sunt, et omnis verborum virtus, hoc est. Nunc itaque provocatus officio litterarum, quæ mihi favent hinc, accusant inde, scribere compulsus sum; et vos, fratres, sustinete modicum, præbete aures, judicate quæ dico. Beatus enim qui in aures loquitur audientis. Ut patientia [2] et humilitate vincere studeam, vestra communis petitio et exhortatio est. Justa quidem videtur petitio, et exhortatio sancta.

---

[1] *humilitatis*, MS.

[2] *patientia* corr. in margin for *placeam*, P.

Sed huic exhortationi vestræ non ego, non propheta, immo Dominus respondet in propheta; "In [a] tribus et "in quatuor impietatibus nonne adversabor eum, dicit "Dominus." Prima est impietas, cogitare male; secunda, velle; tertia, perficere'; quarta, et quæ deterior est, pœnitere nolle. Unde et ego cum Domino cogor dicere. In tribus et in quatuor impietatibus nonne adversabor eum? Scitis, fratres, ut arbitror, quod dominus rex sæpe a me pro ecclesia, et ab ecclesia pro me, conventus sit. Sæpe quidem est conventus, et jam diu dilatus; verum patientia mea non pœnitentiam, sed majorem indies induxit elationem; mea, immo potius ipsius Jesu Christi, sibi calcata clementia, adeo ut jam dicat, "Cantuariensem "illum non novi, et Israel non dimittam." Verum quia nec in malos paternum dissimulare[1] affectum valui, crebras pro ipso ante Dominum fudi lacrymas, noctes in oratione duxi pervigiles, quem etiam hominum Deo amabilium precibus operose commendavi. Proinde est quod eo nunc amplius compungor et confundor in ærumna mea super dilecto domino et filio meo, cernens post hæc omnia duritiam suam et impœnitens cor. Nam dicito mihi hac via progressus quid debui ei facere, et non feci. Confundor, inquam, et convertor in ærumna mea ad planctus et gemitus, nec[2] frustra omnino. Nequaquam enim immemor sum in quam familiarem gratiam, sicut scribitis, me susceperit, adeo ut universa dominationis suæ loca subjecerit mihi, et post in ecclesiastica dignitate sublimare studuerit. Fateor quidem. Sed scitis, profecto scitis, etsi lingua [fateri] metuat, testimonium mihi perhibente conscientia vestra, quam dura[3] mox contra ecclesiam

[1] Corr. in marg. for *assimilare*.
[2] *nec*, in margin of P.
[3] *duro?*

[a] "Hæc dicit Dominus, super "tribus sceleribus . . . et super "quatuor non convertam eum." Amos i. 3, &c.

mihi licet indigno creditam,[1] quorundam inimicorum Christi consilio motus sit. Leges iniquas condidit et in scriptura concepit, quibus plane ecclesiarum solvuntur privilegia, perit Dei cultus,[2] adimitur Petro sui apostolatus officium, et quod cunctis indultum est tollitur refugium oppressorum, et pauper Christus secundo condemnatur a præside. Transite et videte et considerate vehementer si factum est hujuscemodi, si a diebus nascentis ecclesiæ talia sunt a Christiano principe attentata. Nam taceo insignem illum apostatam Julianum, cujus, cum de Christianis principibus habetur sermo, nulla mentio est, qui dolis et circumventionibus omni tortuosior colubro, clericis omnia privilegia, honores, consuetudinesque subtraxit, leges pro eis positas solvit, ipsosque curiæ tradidit; qui cum injuriis et contumeliis egisset Christum ut voluit, demum ex vulnere terminum vitæ suscipiens Christi victoriam confessus est, cum blasphemia tamen, inquiens, "Galilæe, vicisti." Hunc, inquam, legislatorem taceo, siquidem et nos habemus novos legislatores, pravos illos dico domini nostri regis consiliarios, habemus et legem novam, legem certe non disciplinæ et vitæ, sed peccati et mortis, cujus onus portare nec valemus nec volumus; potius cassavimus eam, et cassamus auctores, observatores, et defensores, eo qui nobis ad feriendum creditus est gladio, verbo Dei, a corpore Christi, quæ est ecclesia, et separavimus et separamus, et separatos publice vobis, sicut jam denuntiavimus, et adhuc denuntiamus; domino vero regi dignitates (ut verbo vestro utar) debitas, id est licitas et legitimas, observare paratus, scriptas vero leges suas, immo verius subversiones, nequaquam. Sed hinc accidit quod, sicut gentes jam noverunt et regna, in me transierunt iræ et in me confirmatus est furor. Senes cum

Cassiodorus, Hist. Tripart. vi. 47.

[1] *conditam*, P, with *creditam* in margin. Perhaps *concreditam*.

[2] *cultus* in marg. as corr. for *decus*.

minoribus, viduas cum virginibus, ejecerunt, ad prægnantes non respexerunt, et a vagientibus averterunt auditum, quibus nec propter vagitum ab exsilio parcitur, ita ut ætati nostræ illud aptari valeat, " Væ " prægnantibus et nutrientibus in illis diebus." Quinetiam in hac exsulantium multitudine plerisque accidit prius exsilium pati quam nasci, quos ter [1] beatos pronuntio, prius propter justitiam exsules quam justitiæ sint capaces. Felices illi qui a bimatu et infra sunt occisi pro Christo, nec istis forte feliciores qui exsulant pro justitia Christi, quorum etiam sors gravior est. Nam hic nulli parcitur sexui, nulli defertur ætati ; cum ibi masculi, et duntaxat a bimatu et infra, trucidentur. O invidia, primum mordax tui ! O Sathanæ calliditas, semper magna persequens ! Domino meo regi in hoc facto quis consiliarius fuit ? Quis prior dedit illi, et retribuet ei ? Opus certe fecit quod nulla obliteret vetustas temporis, nulla ætas non detestetur, abominabitur omnis ventura posteritas. Quis igitur dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo, non, ut Jeremias, vulneratos populi mei, nec, ut Jesus, miseram Jerusalem ; sed plorabo tantum principem, quem (ut dicitis) super gentes et regna constituit Deus, instinctu quorundam extremæ impietatis hominum tantum fecisse mundo scandalum, opprobrium sibi, offensam Deo, et planctum mihi. Virum certe desideriorum meorum, virum certe quem solum post Deum diligebam, quem summa regni felicitate et gloria et ope mea et consilio in omni fruiturum securitate sperabam ; sed avertit faciem suam a me, quia hominem quem adeo diligebam, in cujus obsequio tot et tanta, sicut mundus adhuc clamat, sustinebam, et in omnibus, sicut Deus scit, bonam fidem servabam,—quem et adhuc, velit nolit, in Deo diligo,—cum universa gloria sua postposui Deo, majores

[1] The MS. seems to read *tenera*.

æstimans divitias thesauro Ægyptiorum improperium Christi, Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta. Unde et ego potius elegi affligi quam temporalem peccati habere jocunditatem. Et, ut superiora iterem cum dolore, non est quod adeo me affligat quemadmodum domini mei regis duritia et impœnitens cor, quia nihil adeo Deo contrarium quam cor impœnitens. Unde et in libro quem propheta devorat, et pœnitens plangitur et justus canitur, et impœnitenti maledicitur; et hoc est
Ezek. ii. 9. lamentum, carmen, et væ.

Proinde, fratres, quibus possem modis pœnitentiam provocare, nec est multum necesse monere me, ut famæ meæ parcendo patientia et humilitate vincere
p. 411. studeam. Adhuc siquidem, cum totis adversum me cuneis dimicetur, et peperci et parco, oro et supplico, et jacenti filio manum porrigo; sed non vult erigi post ruinam, nec oculos ad cælum levat, sed patre suo expulso et profugata[1] substantia, porcorum siliquis delectatur, immundorum scilicet omnium blandimentis quibus velut pinguis hostia in morte propria saginatur. Nam isti sunt qui dicunt bonum malum et malum bonum. Quid igitur vultis? Contemnit speciem mansuetudinis; nonne veniam in virga patris? ordo apostolicus est. Unde et apostolorum Doctor, magnus ille animarum medicus, et oleo curat et vino; et prophetica illa animalia, nos tamen signantia, et faciem hominis et facies leonis exhibebant; et in veste legalis pontificis coccus erat bistinctus. Proinde ego, quanquam mihi multarum sim conscius peccatorum, et quotidie in oratione flexis genibus loquar, "Delicta " juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris," malens exspectare salutare Dei cum silentio, ut vel sic redimam præteritorum jacturam temporum, in quo nos gaudere scribitis, tamen sciens prophetam dixisse " Væ

[1] *profligata?* Comp. 469, l. 17, below.

" mihi quia tacui," pro officii mei debito in longos dies tacendum mihi non videbam. Unde dicebam intra me, Numquid qui tacui semper tacebo? Hucusque taciturnitas mea dispensatio fuit, non consensus; vereor ne amodo non sit dispensatio, sed dira verius et inhumana dissipatio domini et filii mei. Curabitur forte vino austeritatis cui oleum mansuetudinis non profecit, et forsan verebitur faciem leonis qui faciem hominis despicit. Unde et cum prophetæ discipulo orabam ut spiritus magistri in me fieret, tormentum et interitum nuntians, præsertim cum clamor sanguinis Nabutæ et vinea Jezrahel, hoc est seminis Dei, quod in hortum voluptatum et lasciviæ olera[1] est conversa, dignam exposcant ultionem. Incurvabitur forte paulisper, et reverebitur faciem Dei. Hæc orabam et hæc cogitabam, et in hac meditatione mea exardescebat ignis, ignis certe non ultionis sed caritatis, non iræ sed justitiæ. Unde et omissis blandis cœpi increpare, arguere, memor Heli, qui, dum nimium est lenis in filios, offendit Deum adeo ut propter hoc sacerdotis vitium et locus subversus et sanctuarium Dei ab hostibus captum sit. Sic et Ysayas, juxta quod ego arbitror, quia Oziam in templum irruentem non corripuerat, nec sicut Helias libera voce impium designavit, labia habebat immunda. Ad hæc aspiciens cœpi cum omni imperio arguere, adeo ut demum (sicut scribitis) comminatorium emitterem; quo etsi omiserim (ut verbo vestro utar) salutationem,[2] ejus tamen cui comminatio facta est non omisi salutem. Quid tamen omissæ salutationis nomine significaveritis, admodum mihi non liquet. Salutem, inquam, non omisi; potius in hac comminatione mea exardescebat ignis, quia eo ipso docebam me diligere quem ne in præceps ruat volui comminando revocare. Nec enim pergo, ut dicitis, mactare eum et perdere, siquidem verius est et pro-

IV. Reg. ii. 9. III. Reg. xxi. 1–2. Hieron. de Nomin. Hebr. (Migne, xxiii. 805).

p. 409.

p. 412.

[1] *holera*, P.

[2] *solutionem*, P, corr. in margin.

babilius mactare et manducare. Et liquet ex his quod, sicut innuitis, nequaquam est hoc ingrati vitium, sed compatientis patris erudimentum. Vos vero, fratres, etsi his causis, ut dicitis, a magna spe pacis cecideritis, ego non cecidi, sed fortior surrexi, non in ira, non in vindicta, non in homine, non in mundo, sed in Deo facturus virtutem. Nec est hoc altum sapere, in quo arguere videmini quosdam qui mecum sunt tanquam alta sapientes, ut qui me ad hæc impulerint. Non videntur quidem alta sapuisse qui mecum in hoc agone certantes mecum propter Deum tam indigna, tam humilia, sustinent. Ad reverentiam vestram dico. Famæ vestræ non expedit qui mecum sunt Christi pauperibus tanti criminis impingere notam; satis enim impudenter milites in prælio dimicantes objurgat mulier nens in domo. Jam saturati estis, jam divites facti estis; sine nobis regnatis, et utinam regnetis. Nos autem Deus novissimos ostendit, tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo; nos infirmi, vos fortes; vos nobiles, nos ignobiles. Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut fratres carissimos moneo. Abstinete a contumeliis. Nolite nobis in malis nostris insultare. Nolite eos qui socii tribulationis nostræ sunt arguere criminis, cujus, ut cernitur, nec reatum habent nec conscientiam; qui profecto, nisi ipsos styli verecundia et gradus vestri reverentia prohiberent, tanta læsi ingererent quod non dico suam, sed de vobis mundi conscientiam vindicarent. Quod autem scribitis dis-
p. 411. cessionem domini regis a Romano pontifice, si quod tam dure dictum est tam severe completum fuerit, vos scripsisse de principe Christiano non modicum doleo. Nam eo ipso quasi vos id jam conceperitis, mundo indicatis; videlicet quod dominus noster rex non sit filius pacis, sed dissensionis, non filius ecclesiæ, sed refugæ, non christus Domini, sed præambulus anti-

christi. Nam si ecclesiæ filius est, neque mors neque vita, neque instantia neque futura, poterunt eum ab ea separare. Sed licet nos aut angelus de cælo evangelizet præterquam quod evangelizavimus ei, nec sic tam cito transferetur. Absit igitur ut de domino nostro de cætero dicatis, vel etiam cogitetis, talia, nedum garrulis litterarum committatis apicibus. Sed ut ad priora redeam, et suo tramite currat oratio, cernens hominem sæpe conventum, et diu dilatum ex patientia mea, non ad pœnitentiam provocari, sed magis contemptum iri, cœpi et alias cogitare cogitationes salutis, ut videlicet ferro abscinderem vulneris callum quod non sentiebat fomentum. Sic, inquam, cogitabam intra me, et volvebam in animo; sic mecum assidue pertractabam; cum ecce in litteris a vobis directis insertum[1] reperi vos opponere mihi nescio quod appellationis remedium, volentes sicut videtur vel sic et hanc aliam salutis obstruere viam, ne lavetur is[2] et vivat qui in suo sanguine jacet conspersus. Miror certe, fratres, quod sic tam cito transferimini ab ea quæ nos vocavit in gratiam istam, matrem dico vestram Cantuariensem ecclesiam, quæ cum tot sit oppressa miseriis, et suo destituta pastore, nec periclitanti porrigitis manum, potius Domini[3] nitimini suspendere ultionem, ipsius quæritis protelare pressuram. Forte tamen non ecclesiæ sed personæ odium est. Sed audiat omnis cognatio domus Israel. Quid invenerunt, fratres mei, iniquitatis quia elongaverunt a me? Quid est quod factus sum Israeli solitudo aut terra serotina? Cum essem inter vos, nullius certe tuli bovem vel asinum, sine onere[4] me servavi vobis, nec in quenquam vestrum hac potestate mea abusus sum. Sed nunquid displicet vobis prior illa conversatio mea, sæculi dico, quam et adhuc in me persequimini? Sed ad Saulum

[1] *incertum*, P, corr. in margin.
[2] written *his* in P.
[3] *dum?*
[4] *honere*, P.

respicite, qui supra modum persequebatur ecclesiam Die et expugnabat illam. Aut numquid peccatum feci meipsum humilians ut vos exaltemini? quoniam voluntariæ paupertatis onus pro libertate vestra suscepi. Puto nemo vestrum fatebitur. Aut numquid aliqui vestrum ad hanc vocationem aspirarunt, et conturbant vos? Sed Deus scit, nec procuravi meam, nec impedivi alterius. Væ autem hominibus per quos turbatum est unitatis nostræ jocundum; nam judicium profecto portabunt, quicunque illi sunt. Sed non pergo nunc ulterius illorum exagitare verecundiam; sufficit tetigisse. Sed esto. Omnes dereliquistis me. Torcular calcabo solus, et singulariter ero donec transeam, filiis[1] matris meæ pugnantibus contra me. Ex quo tamen si culpam gravem aut notam perpetuam non pertimescitis mentis nimium in me obfirmare, indurata excæcatio est. Nam ut Deo committatur culpæ judicium quod jam mundus clamat, futura sæcula non tacebunt, sed narrabunt patres filiis, qualiter Cantuariensis ille a fratribus suis desertus sit, non[2] sint ei auxiliati in bello, sed potius adversus eum appropinquaverunt et steterunt, adeo ut præter morem et ordinem judicatum, expulsum et proscriptum, Pontiniaci inter petras et monachos latitantem, ad Romanam sedem appellaverint, ut opprimeretur justitia et finem non sortiretur pressura. Non est hæc bona fabella, quæ ad futura sæcula transmittitur de vobis, et jam in gentibus est. Unde et ego vobis condoleo, immo potius doleo propter vos quia nequaquam adhuc vos propter vos dolere adverto. Quinimmo, paratis arma, congeritis pugnam, ad iniquæ appellationis non refugium sed suffugium convolantes. Iniqua plane, qua intenditis aut gravare aut tempus redimere. Ad quam non coegit justitiæ inopia, sed ut opprimatur ipsa, et nostra fiat productior pœna. Videte et adhuc si non plane iniqua sit, præter jus et fas, præter morem et ordinem usurpata; ut pruden-

[1] *filii*, P. | [2] *nec?*

tibus loquor, vos ipsi judicate quæ dico, vos ipsos constituo judices. Nec enim arbitror a memoria vestra excidisse, dilecti mihi in Christo, quot et quanta sustinuerim in profundo pericula, ex quo remigavi in altum ut retia laxarem in capturam in tam gravi naufragio ut relicta sindone nudus vix evaserim. Quæ vero sit hujus persecutionis tantæ causa multo minus vos latet, quam et mater nostra, sancta Romana ecclesia, et omnis ecclesiarum orbis justificat; pro qua, sicut bene nostis, tam gravia passus sum, et patior usque adhuc, adimplens ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quæ est ecclesia. Cernitis etiam homines sacrilegos, incircumcisos et immundos, et ministerio meo a corpore Christi, quod est ecclesia, separatos, post meam proscriptionem intrare sanctuarium Dei, violare templum, matrem nostram affligere, dotem viduæ et Crucifixi patrimonium profligantes. Accedit malorum cumulo quod in meæ augmentum pressuræ tot et tanti proscripti sunt et ejecti, quos constat nequaquam meminisse quæ perfecerunt. Super omnia adhuc movent me multa alia enormia, quæ communiter fiunt in ecclesia nostra, et inter alias abominationes illud maxime quod exauctorata ecclesia adimitur Petro sui apostolatus officium, et Pilato pro tribunali sedente Christus judicatur adhuc. Nam sacerdotes ligandi et solvendi potestatem libere exercere non audent, et qui sunt de sorte pauperis Christi judicantur per officiales Augusti. Ego tamen in omnibus his exhibui me sicut Dei ministrum in multa patientia. Multa, dico, non tam temporis prolixitate quam illati vulneris gravitate. Nam gravioribus morbis citius medendum est, et grandiores excessus ultionem accelerant. In isto igitur malorum cuneo, viri fratres, quid facitis? Quid meam quæritis differre ultionem? Tempus enim justitiæ est. Quid meum vultis adimere sarculum? Tempus enim putationis est, ut tanquam prophetæ filius evellam et destruam, dispergam et dissipem, et ædificem et plan-

tem. Quid meum attentatis recondere[1] gladium? Profecto tempus belli est, et maledictus omnis, juxta prophetam, qui gladium suum a sanguine prohibuerit. Unde et vos, fratres, ne maledictionem propheticam incurratis, potius non nos filios prophetarum, filios apostolorum, doceatis. Inito salubriori consilio mecum fortiter state, mecum prælia Domini viriliter dimicate, ut ita non vestris, qui abundatis, sed meis potius, qui nunc egeo, et sumptibus parcatis et laboribus, causamque non meam (sicut scribitis), sed vestram, immo totius corporis Christi, in hoc[2] ut remedium habere queat, ponere studeatis. Et videte si non iniquus conatus sit in his diebus nubis et caliginis lucernam sub modio ponere, lupis grassantibus ne latrent ora canum obstruere, inimicis Dei scaturientibus verbum Dei alligare. Puto, fratres, quia caro et sanguis revelavit hæc vobis, et certe prudentia carnis hæc est, propter quam omnia sustinetis. Unde et quod dicitis dominum regem ecclesiæ regni sui pariturum judicio super illis quibus
p. 412. ecclesia se offensam docuerit, minus valida, immo satis impudens (ut videtur) allegatio est. Nec enim ecclesia causam suam tutam fore speraret, si vestris manibus committatur, qui temporis conditioni parentes, ut dicitis, omnia sustinetis. Sustinetis enim siquis vos in servitutem redigit, siquis devorat, siquis accipit. Non bona sustinentia hæc est, et carnis, non Spiritus, virtus est, quam et carnis revelat et comitatur sapientia. Unde et hanc apostolus reprobat, Corinthiis quibus scribit per ironiam loquens. Et ideo, fratres, vestrum veretur ecclesia subire judicium, ne, juxta prudentiam vestram parentes tempori, ipsam subjiceretis servituti. Præterea vos estis membra capitis, si non (ut clamat mundus) separati estis a capite. At minorum judicum non est ista distortio,[3] quorum super ecclesiasticis nulla sanctio nullave interpretatio, dispensatio vero in

[1] *retundere*, marg., P.
[2] *in hoc*, marg.; *nichil*, text, P.
[3] *distinctio? discussio?*

paucis commissa est. Et adhuc ecclesia in causa sua suspicionis [1] exceptionem vobis opponit, quosdam vestrum metuens iniquarum legum habere judices, qui, sicut dicitur, fuerunt auctores. Quorum etiam aliquis, me et vobis pariter audientibus, (si recolitis nescio,) asseruit inter leges illas nullam quæ Divinis sanctionibus adversetur, sed quod per omnia juri et æquitati concordent. Sed [2] ut ad appellationem a vobis factam revertamur, ex jam dictis liquido vobis constare debet, etsi non ore, conscientia tamen vestra mihi testimonium [3] perhibente, quam iniqua sit appellatio hæc. Præterea, sicut vos ipsi scribitis, jam dudum super eodem in facie ecclesiæ appellastis; si super alio, vos videritis. Sed illius appellationis prosequendæ tempus, quod etiam non nisi urgentissima ratione conceditur, jam fere exactum est. Biennium enim est: quare nec cum infra tantum tempus, quod non nisi urgentissima de causa indultum est, appellationem prosecuti non sitis, appellatio ista vetus nunc innovata nullum appellatoribus remedium parit,[4] præsertim cum judicis copiam habueritis.[5] Sed perinde est ac si nec primo nec secundo appellatum; immo, quod verius est, vos ipsi vobis ora obstruitis, qui de appellatione contempta satisfactionem non quæritis. Siquidem appellavi vos prius, postea a vobis appellatus; quantocius vero potui inter multa pericula ad sinum matris nostræ, Romanæ ecclesiæ, velut ad portum voluptatis deductus, nec appellantes reperi nec appellatos. Majestate potius ad quam vicissim est inter nos appellatum contempta, et injuncto Cæsaris mandato obsequentes, irreverenter patris vestri pudenda in publico detegere nequaquam erubuistis. Unde vereor ne maledictio Cham in Cha-

[1] *susceptionis*, P; *suspicionis*, marg. Perhaps *suspectionis*.

[2] *Sed . . . habueritis.* This is the only part of the epistle that is given by Dr. Giles, with exception of the opening.

[3] *testimonio*, P.

[4] *pariter*, G.

[5] *haberetis*, G.

naan vel (quod probabilius) in vobis ipsis maneat. Nam si is[1] periit qui patris sui non operuit genitalia, quid[2] manet illum qui patris sui detegit crimina mortis? Quid igitur dico detexisse pudenda? Siquidem studuistis amplius objicere crimina. Unde, coram summo patriarcha patre nostro allegantes vos fraternæ necis immunes, dixistis quod fera pessima devoravit filium meum Joseph, tunicam ejus polymitam et cruentam mœsto seni et plangenti funus ostentantes, superbiam videlicet et contemptum et varia mortis crimina mihi imponere molientes. Sed mihi bene quod malitia non tantas habeat vires quantos conatus; mihi etiam bene quod delicta mea, etsi multa sint, a vobis tamen fuerint abscondita. Id solum contra me allegantes quod in regis ignominiam et contemptum de beato Stephano missam fecerim, crucem meam manibus propriis bajulaverim, et clandestinam arripuerim fugam. Et hoc est forte quod litteris vestris mihi inpræsentiarum directis innuitis me in discessu et ex discessu meo domino regi injurias intulisse. Sed non est opus nunc quasi de novo exitus mei astruere causas, allegare metus argumenta, et fugæ meæ apologeticum scribere, quod et-[si][3] ego siluero mundus clamat. Fratres, non de omnibus vobis, sed scitis de quibus inter vos sit querimonia hæc. Ipsis tamen, sicut novit Deus, tantam jam donavi injuriam; et opto ut sic faciat Deus. Quos etiam et ego ex animo oro ut iræ omnis et odii vetustate deposita fratri suo vendito inter lacrymarum sordes compatiantur vel in carcere, quem forte Is[4] cui nihil impossibile est post præstita tempora visitabit, ut suis manibus, etsi non viribus, eam quæ jam multum opprimitur totam salvet Ægyptum, et fratribus suis uberiora terræ provideat pascua, terra sacerdotali a tributorum conditione liberata, quæ nequaquam modo libera est.

---

[1] *hiis*, P.
[2] *qui*, P.
[3] *et*, P.
[4] *hiis*, P.

Parum digressi sumus, sed ad id unde[1] movimus recurrat stylus, et quod appellatio vestra præter morem et ordinem sit usurpata doceamus. Appellatio namque oppressorum duntaxat, non opprimentium, indultum remedium est. At vos contra eum qui oppressionem sensit appellastis pro eo qui opprimit. Quare ejus qui opprimit nullum hoc debet esse remedium; potius sic appellantes antidotum vertere quæritis in venenum, oppressi defensionem opprimenti tribuere, et reo innocentiæ arma. Item pro eo scribitis vos appellare quem scitis appellationi[2] non detulisse. Nec enim, ut reor, p. 413. a vobis excidit, cum me in domini regis curia præter morem et ordinem judicatum proclamarem, et vos tamen nihilominus cum aliis me secundo judicare pararetis, ob tam manifestum gravamen Romanum pontificem [Alexandrum][3] appellasse, verum appellationi delatum non est. Spoliatus postea et proscriptus. Qua igitur fronte tantæ majestatis auxilium appellando implorabit qui appellationi ad eam factæ non detulit, sed potius irreverenter despexit. Item, scripturæ vestræ series satis evidenter edocet super quo appellatio facta sit. Nam arguitis me novum judiciorum ordinem exercere, et primo damnare, et de culpa postremo cognoscere. Et hoc in duobus me jam fecisse juxta quorundam visum asseritis, videlicet in dilecto fratre nostro Saresberiensi episcopo, et in Johanne ejus decano; quod ne in dominum regem et vos attentem, appellare vos scribitis. Igitur juxta conceptionem communem, et magis consonam scripturæ vestræ interpretationem, super his appellatum est ne novus judiciorum ordo exerceatur, et ne primo damnemus et post de culpa cognoscamus. In quo, auctore Deo, non excedam, id etiam omni appellatione cessante observaturus. Quinimmo nos

---

[1] *unum*, P, corr. in margin.

[2] *appellationem*, P, corr. in margin.

[3] *Alexandrum*, added in margin of P.

prius damnatis, et de causa postremo cognoscitis, siquidem arguitis me in præfatis illis duobus excessisse, plus secutum iracundiæ calorem quam justitiæ tramitem. Sed nolite, fratres, nolite ante tempus judicare, scientes me in fratrem nostrum Saresberiensem episcopum propter manifestam inobedientiam tulisse suspensionis sententiam. Nam dominus papa in virtute obedientiæ inhibuerat, et ego pariter, ne in ecclesiæ suæ decanatum aliquem inconsultis illis qui nobiscum exsulant ejusdem ecclesiæ canonicis promoveret. Sed ipsum secus egisse palam et absque involucro est Unde, ut scribitis, non fuit necesse controversiam movere de culpa quam res gesta manifeste confitetur; quod tamen factum apostolica auctoritate et mea, sicut jam cassavi, et casso. Nec pergo nunc ulterius jam dicti fratris nostri exagitare excessum; verum quid ad prius illius inhibitionis mandatum, quidve ad secundum suspensionis egerit, ipse videat. Quod vero pariter mihi in Johanne obloquimini, gratis certe arguor; nam (quod dolens dico) ejus crimina, perjurii scilicet et communionis schismaticæ, Alemannia prædicabat, Gallia obstupescebat, et tota vestra Anglia murmurabat. Quæ
p. 193. etiam insignis ille schismaticus qui singularem quærit in mundo principatum, multos vero in[1] errore consortes, epistolis suis omni terrarum orbe directis disseminabat, ut hoc exemplo multos alliceret et in suo confirmaret errore. Mihi etiam in angulo eremi[2] inter petras et monachos latitanti, et cito et crebro excessus isti pervenerunt; et ego certe ad primum stupebam auditum, dissuasi fidem, et, cum rumor crebresceret, contestabar et dicebam, Si rumor falsus est, cito opprimetur; si verus, non conquiescet. Proinde, exspectans ut veritas magis patesceret, cum id mihi quidam, qui in terra illa magni sunt, pro certo retulissent, et orbis clamor consonaret, sustinebam, et adhuc sperans si forte filius

[1] *merore*, text, P; *in errore*, marg.

[2] *heremi*, P.

ille qui abierat in regionem schismatis reverteretur ad matrem suam ecclesiam, et patri suo, Romano (dico) pontifici, vel crimen diffitens purgationem pro mundi et famæ suæ scandalo rejiciendo offerret, vel crimen confitens indulgentiam pro excessu postularet. Cujus forsan solius est sic vulnerato mederi et hujusmodi excessum confitenti tribuere veniam, siquidem in hæresim damnatam et latam sententiam incidit. Sed abiit quidem, ut diximus, filius ille noster, et velut conscius et desperatus reversus non est. Unde et ego, non iracundus, ut arguitis, sed misertus, ovem illam errabundam baculo pastorali percussi, ut vel sic revertatur ad gregem. Quod autem id me fecisse ante motam de culpa controversiam scribitis, respondeo[1] non esse opus de culpa illa controversiam movere, quam totus ita mundus buccinabat. Si enim in ore duorum vel trium stat omne verbum, nonne magis stabit illud quod est in ore omnium? Hæc igitur Johannis crimina non ut convicta vel confessa, sed ut notoria, sunt condemnata, ubi sola sententiæ restat exsecutio, et nullæ judicis partes sunt. Secutus in hoc non, sicut mordetis, calorem iracundiæ, sed notum illum peritis justitiæ tramitem, illam videlicet juris Divini regulam, "Siquis fra-" ter nominatur fornicator, aut avarus aut idolis ser-" viens aut rapax, cum ejusmodi non cibum sumere." Sed quid sit quod dicit *nominatur*, videamus. *Nominatur*, id est, nominabilis et manifestus est. Et hæc quidem interpretatio una et necessaria, quia non mea sed unius sanctorum est. *Nominabilis* (inquam) *et manifestus*, non solum quia convictus vel confessus, sed notatus. Unde et istius juris conditor ipse apostolus, absens quidem corpore sed præsens spiritu, Corinthium illum fornicatorem in interitum carnis Sathanæ tradidit, non quidem in judicio convictum vel confessum, sed quia notatum. Unde et causam sententiæ præ-

[1] *responde*, P, corr. in margin.

mittens inquit, " Omnino auditur inter vos fornicatio." Quid est *omnino auditur?* Idem est *ab omnibus auditur;* sanctorum itidem interpretatio hæc. Et quia ab omnibus audiebatur, ab apostolo condemnatur. Unde subjicit, " Ego quidem absens corpore, præsens " autem spiritu, jam judicavi ut præsens eum qui sic " operatus est." Hanc igitur magistri mei secutus normam, et non iracundiæ (ut me pungitis) sed justitiæ tramitem, absens quidem corpore sed præsens spiritu, publicum illum fornicatorem, Johannem dico, jam judicavi ut præsens, et in interitum carnis tradidi Sathanæ. Quid est igitur, fratres, quod me de justo opere quæritis lapidare? quid exquiritis malis nostris mala congerere, et ut iniquum judicem diffamare? Quare non potius patris vestri pudenda tegitis, et contra accusantes excusatis? Verum, ut cernitur, non est hic ordo judiciorum novus, sed apostolicus; non est (inquam) novus, quem admodum pro fornicatore novo inducitis. Aut si fornicatorum partes tuendas suscepistis, quare et pro illo fornicatore Corinthio judiciorum hunc ordinem novum, non apostolicum, contra apostolum allegatis? Quare itidem contra apostolum non insurgitis, quasi qui primum damnavit, et de culpa postremo cognovit? Fratres dilecti, non ad exacerbationem, sed ad exhortationem vestram hæc dico; non convitians sed zelans; ex caritate, non rancore. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam vos omnes in visceribus Christi Jesu, et oro ut caritas vestra abundet in scientia et in omni sensu, ut probetis potiora, repleti fructu justitiæ per Jesum Christum. Unde, sicut scripsi in epistola, et adhuc scribo, ne commisceamini homini qui hæc opera fecit, sicut omnino auditum est; nec aliis itidem quos gladio verbi Dei a corpore Christi, ecclesia, velut putrida membra separavimus et separatos vobis denuntiavimus, et adhuc denuntiamus; qui, etsi inconsulto calore animi (sicut aliqui forte æstimant) de ecclesia exterminati sunt, appellatione etiam secuta

sententiam, nec ob id minus abstinendi; quos tamen omnes (Deus scit) conclusi sub flagello ut omnium misereatur Deus. Fratres, scio quod epistolarem brevitatem excesserim; sed ignoscatis excessui, præsertim cum excessus hujus causa tam multiplex fuerit. Nam hinc suasit hoc inter nos et vos commeantium raritas, qui non audetis vel litteratoriæ consolationis mihi periclitanti porrigere manum; hinc etiam coegit caritas mihi,[1] qui ad id vobis ex dispensationis debito teneor, de penuria mea nonnulla exhortationis apponere fercula et alternatim amaritudinis meæ potum propinare. Inde etiam his singulis qui, mihi ex caritate magis quam ex rancore a vobis objecta interpretor aliquantisper oportuit immorari. Hæc vero quæ scripsimus fratribus meis omnibus coepiscopis, Cantuariensis ecclesiæ filiis, reliquis etiam inferioris gradus ecclesiarum Dei ministris per provinciam constitutis dirigimus; quos omnes et in salutatione conjungimus, sicut epistolæ principium edocet; sed quæ sequuntur specialius ad se dicta dilecti fratres nostri episcopi noverint,[3] qui mecum Dominici greges arietes sunt, et in tuenda hæreditate coadjutores. Sed nunc omnibus communiter valefaciens, sicut sæpe et nunc memoriam vestri facio in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi et Pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ et revelationis in agnitionem Ejus, illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quod sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus; hoc confidens quia manebo et permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, ut gratulatio nostra abundet in Christo Jesu. Et vos vicissim rogate quæ ad pacem sunt captivæ nostræ Jerusalem, vel semel adhuc ædificetur murus ejus. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum, custodiat corda vestra et

[1] *me?*
[2] *quæ?*
[3] *noverunt*, P; *noverint*, margin.

intelligentias vestras, et aptet vos in omni bono ut recta intelligatis et ejus voluntatem faciatis.

CCXXII.

EPISTOLA LUMBARDI IN PERSONA CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI RESPONSALIS AD APPELLATIONEM EPISCOPORUM ANGLIÆ SCRIPTO FACTAM.

(P. 16; Herb. 16.)

Answer to Ep. 205.

Vestræ fraternitatis litteras benigne suscepi diligenterque inspexi; in quibus quod injuriis dominum meum regem affecisse, quibus ipsum et ejus regnum turbaverim, dicor, me vehementer turbat. Injurias intulisse siquidem mihi conscius non sum, sed atroces me pertulisse scio, ac per reges et regna divulgatum plurimum doleo. Nam injuriari nemo dicitur, cui non est injuriandi animus, nisi quis minus prudenter injuriam interpretari velit, quod minis quibus terrebar, serpentinis suggestionibus et fraudulentis suasionibus quibus ad renuntiandum Cantuariensis ecclesiæ administrationi callide inducebar, nequaquam cessi nec adquievi, quod quidem nec debui nec potui. Sicut enim dominari ambientes temere, impudenterque ad regiminis locum præpropere festinantes, patrum instituta repellunt, principum quoque edicta severissime puniunt, ita a Domino vocato atque canonica electione promoto susceptum onus recusare eorundem inhibentibus sanctionibus minime licet. Proinde, si non cessi, juri parui, nemini injuriam intuli. Nemo etenim boni viri arbitratu injuriam fecisse dicetur,[1] quem in facto quo super arguitur canonum mandatis obtemperasse liquido claret. In discessu quoque meo vel ex eo nulli me injuriam intulisse arbitror. Discessi quidem

[1] *dicitur*, G.

atque Doctorem nostrum, Christianæ religionis Institutorem, cujus omnis actio nostræ vitæ debet esse institutio et morum informatio, ejus quoque discipulos, doctores nostros, imitatus, fratribus filiisque matris meæ persequentibus me fugi; fugi (inquam) nulla animi facilitate ductus, sed eo metu qui in constantissimum hominem caderet actus, nonnullis, quorum consilio talia geri constabat, in faciem dicentibus mihi non modicum gaudendum, si necdum archiepiscopus sed Thomas remanere possem. Horum in me debacchantium furorem, et animi domini mei regis motum magis suggestum quam innatum, declinare volens discessi. Fuga itaque mea rationabilem, justam, urgentissimam quoque habuit causam. Eapropter non ut pavidi, meticulosi, facilis, levis, et inconstantis hominis, sicut Assur sine causa calumniatus est, fuga mea fuit, sed ut constantis et providi, etsi non constantis et providi. In quo si totius negotii circumstantia, et ea quæ probabiliter metuebantur, (nam prudenter timetur quod facile contingere potest,) diligenter attendantur attentiusque considerentur, domini mei regis famæ plurimum fuisse provisum luce clarius constabit.[1] Qui sapiens est intelligat, et vos prudentes estis ut quæ loquor facile intelligatis. Et quidem post discessum meum (ne verius dixerim ejectionem) solitudinem petii, mensam quam Dominus in conspectu nostro adversus eos qui tribulant nos paravit ante me proposui, orationi vacans, lectioni insistens; si quomodo deperdita tempora reparare, et diebus quibus vidi et operatus sum mala bona videre et operari, valerem. Cumque de proposito in silentio et humilitate perseveranter hæc agerem, Cantuariensis ecclesiæ filiorumque ejus redemptionem sperans, nuntiatum est Job domum ruisse, in ruina filios oppressos exspirasse; nuntiatum est et mihi Cantuariensis ecclesiæ et pauperum bona occu-

Defence of the archbishop's flight.

His life at Pontigny.

[1] *constabat*, G. The termination is contracted in the MS.

pata atque invasa, monachos et clericos crudelius quam prius vexari. Silui tamen patientibus compatiens, pro excedentibus gemens, exitus aquarum uberrimos oculis meis educentibus, quia non custodiebant legem tuam, Domine. Exspectans adhuc eram, spem aliquam habens atque consolationem suscipiens,[1] virga et baculo Domini consolantibus me; sed qui matrem suam persequebantur apposuerunt et adhuc peccare, passim omnis ordinis clericos ad sæcularia judicia trahentes.

Dealings with the king.

Si qui vero fori præscriptionem opponere velint, vel ad appellationis remedium confugere desiderent, lacerantur quæstionibus, et exquisitis suppliciis, quasi in principis animam cogitaverint, subjiciuntur, ecclesiasticis etiam judicibus (sicut fertur) id interdum fieri decernentibus. His contingentibus mihi silere jam non licuit, ne in conquestionem illam quandoque prorumpere cogerer, "Væ mihi quia tacui et silui a bonis!" ideoque "dolor meus renovatus est." Propterea domino meo regi in omni humilitate consilium exhibendo scripsi, quatenus tam enormiter delinquentes coerceret. Suggessi quidem suasique, sed (væ mihi!) non persuasi; commonitorium emisi, sed non admisit; comminatorium, proponendo sibi quam horrendum sit in manus Dei viventis incidere, edixi, sed reppulit; in quibus salutationis officia non omisi, sed cum omni devotione in viis Domini eum prosperari desideravi.

Isai. vi. 5; Psalm. xxxviii. 3.

Cf. p. 465.

In his omnibus nihil odiose, nil indevote, et omnino nihil nisi quod fidelis domino, pater filio, mandavi, eo intuitu eoque fine desiderato, ut ab his in quibus deviare dignoscitur revocetur. Cur ergo a spe reconciliationis meæ ac domini mei, (si tamen eam concepistis,) decideritis, non intelligo; quave de causa extracto gladio pugna conseri dicatur, ubi fidelis ad dominum tam sincera auditur devotio, non adverto.[2] Sane magis erat ut me sui æmulum, animæ suæ ini-

[1] *suspiciens*, G.

[2] *intelligo*, G.

micum atque mei officii contemptorem, de silentio conjectaret, cum de optimo probatoque consilio omnino (quod Deus avertat!) fidelem suum repelleret, pastorem contemneret. Enimvero si dominum meum ad quod debui fideliter admonui, si divinum judicium sibi verendum beneficiorum collatorum contemplatione atque pro officii mihi injuncti debito proposui, jam non est unde mihi indignetur, potius quare[1] gratificetur. In id universa studia mea conferam, laboribus labores addam, me quoque ipsum (si oportuerit) superimpendam, quatenus ad meliora dominus meus reformetur. Ad bonum ergo admonitio, a malo ut revocetur correctio, pro pertinacia increpatio, gloriam et famam mihi in Christo comparant, eademque a turpi ingratitudinis nota me pariter tuentur. A quo ne securim et regni inquietationem excipiant, etiam si possem, frustra quis timeret, cum ne Christi ecclesiæ statum, per quem reges feliciter et in pace regnant, deformari patiantur,[2] sed in melius reformare studeat, opportune et importune instare.[3]

Obsecrabo[4] igitur, arguam, increpabo dominum meum severiter, sed et clementer, quatenus ipsum in Christo magis promerear, exinde sibi futurus gratior. Hæc domino meo, qui me ad digniora erexit, pro beneficiis collatis ac dignitate mihi concessa, ad ejus correctionem, non ad confusionem, retribuo. Quæ nequaquam retribuerem nisi in Christi visceribus eum amplecti desiderarem. Corripit enim pater filium quem diligit, et juxta sapientis eloquium "meliora sunt vul- Prov. xxvii. 6.
"nera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis." Eli sacerdos, quia filios non corripuit, repente interire meruit. Si ingratitudinis reus dominum meum odire possem, ab his omnino silerem, oleo peccatoris ejus caput perungerem. Parietem quem ædificavit non de-

[1] *quam*, G.
[2] *patiatur?*
[3] *instarem?*
[4] *Obsecro*, P, but corr. in margin.

struerem, sed linirem. Itaque erga eum mea sincera devotio et mihi credita dispensatio efficiunt alterum, ut eum a viis Domini declinare nolim, alterum, ut in declinantem judicis severitate quandoque fungar. Suadetis mihi, fratres, patientiam, ut in ea obtineam quod in forti manu, sicut dicitis, obtineri non potest. Scriptum revera lego[1] quoniam doctrina viri per patientiam dignoscitur. Cæterum scripturæ sacræ judicio tacere et non pro persona quam quis gerit delinquentium excessus corripere, nullo pacto patientia, sed plectibilis probatur negligentia. Non enim caret scrupulo societatis occultæ qui manifesto facinori desinit obviare, et error cui non resistitur, approbatur, veritas cum minime defensatur opprimitur; formidandum est nobis, ut multis videtur, ne patientia hæc officium cælestis prætoris terribiliter contra nos inducat. Quæ autem ad patientiam, sicut plurimorum habet opinio, plectendam magis quam admittendam persuadendum[2] validiora inducitis, in domini mei regis confusionem et, si diligenter advertitis, in notam indelebilem, apud graves et maturos viros redundat. Nunquid enim regiæ majestatis vox hæc esse potest, ut apostatet, a lege Dei declinet, ipsamque violet et profanet, seseque schismaticorum hæreticorum sacrilegis cœtibus immisceat, nisi enormiter delinquere et omnino irreligiose excedere patienter feratur? Quos velut schismaticos et hæreticos, Alexandrum papam in patrem et dominum non minus devote quam sponte suscipiens, prorsus abjuravit. Quos oraculis suis insectari debet et[3] severissimis edictis subjugare, in eorum profanum collegium migrabit, si devote admoneatur, si juste corripiatur. Videte quid de paucis multa conjicientibus segregaveritis.[4] Consultius tacita hæc essent quam publicata

Prov. xix. 11.

Gratian. I. lxxxiii. 3.

---

[1] *lego*, om. G.
[2] *persuadendo?*
[3] *et*, om. G.
[4] *siggregaveritis*, P; *segregaveritis*, G. Possibly *conjicientes suggesseritis.*

scripto legi atque in conjecturam rei dispendiose retorqueri; absit quod in mente domini mei regis, illustris, discreti, ac providi principis, cui regna obediunt et populorum millia obsequuntur, cuique divinitus datum est victoriosissime de hostibus triumphare—absit (inquam) ut hos conatus hasque minas conceperit. Prope est ut talia prætendere sit in hæresim labi. Fratres, nolite, quæso, nolite cum dispendio famæ domini nostri regis, et sub prætextu metus, qui in virum probum venire non debet, procurare et quicquam contra religionem sanctamque Romanam ecclesiam, matrem nostram, moliri; frustra jacitur rete ante oculos pennatorum. Ab hujuscemodi[1] adinventionum suspicione alios apud nos ita immunes esse vellem, sicut apostasiæ criminis similiumque vos insontes fore religio deposcit et ego desidero. Sin vero justus est conceptus metus lapsus, et præcipue[2] domini nostri regis, (quod Deus sua clementissima pietate avertat!) occurrite ut amici, sed Christi, ut judices, sed Moysi, vestigiis inhærentes, non palpantes delinquentem, sed divino judicio terrentes resipiscere nolentem. Palpare enim hoc est mortificare, non animas curare; arguere enim et increpare, id est curare. Hic est labor meus, hæc est gloria, hæc est fama, cujus in Christo cupidus sum, ut dominum meum arguam, increpem, quatenus curare ac sanare, ipsumque a proposito minus justo revocare, valeam. Quem nedum satisfacientem, sed etiam satisfacere volentem, mater sua Cantuariensis ecclesia expansis brachiis suscipere, et in sinu suo velut carissimum filium fovere, parata invenitur; et ego in ea de cætero ipsius omnes in Christo voluntates, secundum scientiam atque possibilitatem meam, sequi promptissimus reperiar. Verum exigentibus peccatis meis, nec satisfactionem obtulisse, nec satisfacere voluisse, a quoquam accepi. Etenim satisdare aut sa-

[1] *hujusmodi*, G.

[2] *precipucii*, P; *præcipue*, G.

tisfacere velle nequaquam dicitur qui ad nutum suum
Digest. II. viii. 1. ea exhibere offert. Nempe satisdare dominis sicut satisfacere, satisfacere vero quis ei dicitur cujus desiderium legitime implet. Qui[1] ergo eorum judicio cavere atque satisfacere offert, quos jus omne ab ejus judicio contra satisdantem qui agit prorsus coercet, aut interveniens causa jure inducta, ut suspicio, tantisper a judicandi officio suspendit, minus legitime satisdare ac satisfacere [dicitur] idcirco quia nec satisdare nec satisfacere desiderat. Nam quotiens minus legitime cautum vel satisdatum est, non videtur cautum aut satisdatum; ut satisdatio non facti duntaxat, sed et juris nomen sit. Vos siquidem, cum ecclesiæ Cantuariensis et nostri filii sitis, sanctorum patrum decreta et conciliorum instituta meos judices esse non patiuntur; quæ prælatos minorum deliberationibus submitti præcise inhibent, eundumque ad superioris judicis examen, querelis adversus episcopos emergentibus, decernunt. Eapropter cum minus canonice, objecta[2] reverentia patri debita, me pastorem, etsi peccatorem, prælatum, quanquam indignum, olim judicare præsumpseritis, alias etiam legitimi judices meritissima causa facti estis suspecti. Quos omnis ratio omniaque jura tam a judicio longe faciunt quam arbitrio procul repelli permittunt. Ex his attente considerantibus nedum satisfacere voluisse sed contempsisse, præsertim cum indies manus suas contra Cantuariensem ecclesiam, matrem suam, aggravaverit,[3] perspicuum fore haud hæsito.
Grat. I. xxi. 8–9.
Ib. II. xxiv. 3, 6, &c. Porro satisdare satisquefacere contemnentem, sæpe sæpiusque admonitum, diutius quidem exspectatum, nec parentem, velut contumacem universa jura condemnari decrevere. Unde Dominus, justissimus legislator noster, eum qui tertio admonitus sacerdoti et ecclesiæ non paret, sicut ethnicum et publicanum man-
Matth. xviii. 15.

---

[1] *Qui . . . judicio*, P, marg.; *Tu . . . judice*, in the text.

[2] *objecta?*

[3] *aggregaverit*, G.

dat haberi. Quod Romani pontifices sicut Dei mandatum firmiter observari censuerunt. Principes[1] quoque ternis litteris aut uno edicto pro omnibus peremptorio citatum, suique præsentiam minime exhibentem, condemnari sanxerunt. Ejusmodi comminari qui omni jure posset condemnari,[2] non est impetu ferri, sed indulgenti ratione duci. Itaque satisdare satisquefacere[3] contemnentis condemnatio, nedum comminatio, omni jure subnixa, si procedat, firmissime obtinebit. Vos tamen, cum sanctum canibus datum, margaritas porcis expositas, lapides sanctuarii in platearum capitibus dispersos, cernatis, etiam de comminatione et (quod longe minus est) de admonitione, adversus me indignamini. Fratres, nolite errare; Deus non irridetur, cujus increpatio super me et super vos, dicentis, "Canes muti non "valentes latrare;" et item, "Prophetæ tui viderunt tibi "falsa et stulta, nec aperiebant tibi iniquitatem tuam." Isai. lvi. 10. Threni, 14. Quod quamvis subditis dicatur, in prælatorum increpationem retorquetur. Amoveamus ergo silentium; delinquentibus scelera nuntiemus, ne divinum incurramus judicium, et gehennæ æternæ incidamus supplicium. Constituti enim sunt sacerdotes judices super gentes et regna, ut evellant et destruant, disperdant et dissipent et leges iniquas evacuent, quatenus ædificent et plantent, et leges æquiores inducant. "Labia" siquidem "sacerdotis custodiunt scientiam, et "legem[4] requirent ex ore ejus;" non ipsi de ore principis. Legem utique a sacerdote requirunt terrarum populi, principes Christiani. Quorum est ecclesiasticis institutis[5] parere, non leges iniquas sacerdotibus et Dei ministris indicere. Non his[6] dissensit Justinianus, piissimus princeps, dicens, "Nostræ leges non dedig- Malachi. ii. 7.

---

[1] *Principem*, G.

[2] *condemnare?*

[3] *que*, ins. from margin of P.

[4] *legem . . . ejus*, P and G give only the initial letters.

[5] *institis*, P.

[6] *hinc*, in text; *hiis*, in marg., P.

nantur imitari sacros canones." Væ his qui condunt leges iniquas,[1] judiciis suis Dei judicia subvertentes. Væ asseclis et eorum imitatoribus. Legem nobis posuit Dominus, legem sanctam et immaculatam, animas convertentem, evangelii legem loquor, apostolorum instituta, Romanorum[2] pontificum decreta; quibus cum ligandi solvendique potestatem tam reges et principes quam populos[3] universos contulerit, condendi quoque leges quibus arctarentur omnes auctoritatem concessit; quam Romanam ecclesiam obtinere incunctanter scimus. Cujus institutionibus is[4] qui contrarias sancit, non solum ut contumax, sed velut hæreticus, si canonicis scriptis creditur, justissime coercetur. Proinde ne silentio meo præsumeretur consensus, de consensu procederet reatus, consuetudines quas avitas dicitis, sanctæ Romanæ ecclesiæ matris nostræ sanctionibus contrarias, cum auctoribus, observatoribus, et defensoribus, anathematizavit;[5] quas ut anathematizatas habeatis, vobis præcipiendo mandavi et mando; alioquin metuendum[6] vobis ne Dominus accinctus fortitudine, apprehensis scuto et armis, terribilis exsurgat in adjutorium legis suæ, perdatque universos legem sibi contrariam statuentes, observantes pariter et defendentes. Consuetudines vero regni legitimas observandas omnique devotione amplectendas censeo, quas, velit nolit inimicus homo, reverenter observabo. Duo quidem judiciorum more solito, canonum et legum tramite custodito, operatus sum. De utroque me lapidare quæritis, et antequam vobis qualiter quibusve ex causis ea fecerim innotuerit, de sententia inique lata et judicio perverso mihi insultastis. Verum justissimo Dei judicio contra vos actum ex-

---

[1] *iniquis*, ins. G, after *iniquas*.
[2] *Romani pontificis*, G.
[3] *plurimos*, in text; corr. in marg., P.
[4] *his*, P.G.
[5] *anathematizavi ?*
[6] *et*, ins. G.

istimo, ut in laqueum quem mihi parabatis, incideritis. Cum enim quo pacto et quatenus ea fecerim ignari essetis, sicut vestro significatis scripto, dicentes primo mihi fuisse de re cognoscendum, deinde super re cognita ferendam sententiam, nihilominus tamen super eo quod justissime factum est me condemnastis, in eodem vos ipsos condemnantes. Nam in fratrem nostrum Saresberiensem episcopum, pro eo quod contra domini papæ mandatum, et contra nostram prohibitionem sub excommunicationis pœna emissam, Joannem de Oxenfordia, ipso jure excommunicatum, in decanum promovit, potius decernentibus canonibus deponendum, suspensionis sententiam, ejus inobedientia mihi prius cognita de ipsius confessione, non post judicium cognoscenda, rationabiliter tuli. Cujus inpræsentiarum non prosequimur delictum, ne ipsius cogamur augere supplicium. Joannes vero de Oxenfordia pro vulgatissimo crimine, quod si vellet inficiari, patrati sceleris flagrantisque adhuc maleficii evidentia ipsum convincente non auderet, excommunicatum denuntiavi et anathematizavi. Notum est enim et notorium quomodo minister vinculi iniquitatis atque colligationis impietatis fuerit, cujus ministerio, ope, et consilio schisma fere sopitum excitatum manifestissime cognoscitur. Ex quo non minus hæreticus quam schismaticus esse convincitur. Nam hæretici justissima interpretatione probantur, qui vel levi argumento a tramite catholicæ religionis, vel unitate Romanæ ecclesiæ, deviasse deteguntur. Leve autem non est, sed validissimum argumentum hæreseos criminis in conspectu regis Teutonicorum et in populorum præsentia commissi. Cujus fere per universum orbem distraxerunt programmata iniquitatis vinculum Joannis ministerio colligatum continentia. Quem nec domini mandatum a crimine excusat, cum etiam servis, in his quæ habent facinoris atrocitatem dominis obsequium præstantibus, minime ignoscatur. Commisit ergo

p. 413.

Case of the bishop of Salisbury and of John of Oxford.

Codex I. v. 2., omitting *vel . . ecclesiæ.*

Joannes piaculare flagitium quod nulla pœnitentia, perpetuo eum comitante infamia, obliterari potest. Lapsus est enim in hæresim et schisma damnatum, de participio et damnatorum consortio excommunicatus, ideoque Romani pontificis sententia illaqueatus; a cujus vinculo quenquam præter Romanum pontificem, aut citra ejus mandatum, eum absolvere posse, non est mihi adeo[1] liquidum. Nam quicunque erroris vel schismatis semel damnati contagio se maculaverit, principis sententia damnationis obstrictum fore canones censuerunt. In quem non nova scita promulgata, sed in auctorem jam prolata, exercenda sunt; scilicet ne judex eum quasi non damnatum damnet, sed damnatum pronuntiet. Quem ergo jura delicti genere damnatum et excommunicatum declarant, necnon deponendum sanciunt, hunc si excommunicatum denuntiavi, et velut anathematizatum abstineri mandare ausus sum, mirando succensetis. Potius de silentio contra me justissime indignaremini qui de canonum observantia in me scandalizari videmini. Cavete a fermento Joannis, ne (quod absit) de ipsius participatione commaculemini, cui nostrum nullus communicare debet, etiam si inconsulto animi calore, ut me calumniamini, ipsum excommunicassem. Si forte veneranda consilia nobis observare licet, in quibus ei quem episcopus, etiam iracundus, cito et aspere commotus excommunicavit, antequam legitime examinetur et plene cognoscatur utrum excommunicari meruerit, neminem communicare debere sancitum perspicue patet; fortius a Joanne, cum ipsum jure mandante velut anathematizatum abstineri mandaverim, vobis abstinendum est. Ut enim canonica decernit sanctio, excommunicato absque sui ordinis periculo scienter nemo communicat. Hæc si quis studiosius attendat, fratrem nostrum Saresberiensem episcopum ad tempus juste

Grat. I. xxiv. 1, 26.

p. 413.

Grat. II. xi. 3, 19, &c.

[1] *adeo*, om. G.

suspensum, Joannem Oxenf[ordiensem] anathematizatum fore, et ejusmodi non irrationabiliter denuntiatum esse, advertet. Propterea si appellationis obstaculum, ne, sicut dictante justitia et jure mandante in præfatos animadverti, vos aut vobis forte subjectos,[1] procaciter resistentes, publice ac pertinaciter delinquentes, corripiam, opponitis, videritis vos ipsi utrum appellatio, ne contra inobedientes et publice delinquentes judiciarius vigor exerceatur emissa, sit admittenda. Profecto ut versuti juris et appellationis subornatæ præstigia delinquentium ultionem excludant, ac sic delinquendi libertatem inducant, periniquum videtur. Sin vero, ne vos injuste condemnem, (sicut illos nostrum quidam me corripuisse opinantur, quod tamen secus esse sapienti persuasum est,) appellando intelligitis, more suo et jure optimo procedit appellatio, eamque promptus exaudio. Absit a me ut contemptis patrum institutionibus in vos quicquam statuere præsumam. Quod autem ne in dominum nostrum regem, sicut summa deposcit justitia, animadvertam, appellastis, satis mirari nequeo ; cum appellationi a me celebriter exhibitæ reverentia debita omnino contempta, ipsum me exspoliasse, eosque quibus Cantuariensis ecclesiæ et pauperum bona administranda commiseram repulisse, clericis meis ecclesias suas contra omne jus et fas abstulisse, senes cum junioribus, lactantes[2] cum lactentibus, proscripsisse, vobis[3] (et utinam non universo fere orbi) manifestissime notum sit. Non enim ignoratis, fratres, eum legis beneficio indignum qui in eam committere non desistit, præsertim ejus legis cujus observantiam in alterius contempsit jacturam. Jure siquidem gentium approbata est æquitas, in paribus causis paria jura desiderans. Sane indignari nemo debet id in se quandoque pati quod in alterius persona æquum fore crediderit. Quare prius est ut

[1] *subditos*, G.
[2] *lactentes*, P. G.
[3] *nobis*, G.

dominus meus rex ecclesiastica jura observet, non conculcet, ab ecclesiæ Cantuariensis et mea meorumque injuria desistat, si appellationis remedium imploratum (si tamen imploret, aut sibi ab aliis implorari placeat) juste obtinere velit. Incognita est juri jurisqueperitis appellatio ne qui ecclesiarum et pauperum bona usurpaverunt, usurpata quo pacto volunt consumunt, corripiantur, exhibita. Appellationis enim beneficium non rerum ecclesiasticarum invasoribus aliosque opprimentibus, sed oppressis et injuste gravatis, legum et canonum clementia in[1] remedium contulit. Quo jure qui appellationis jura subvertit appellat? Quo canone qui canonicis sanctionibus sua proponit[2] instituta perversa, canonum invocat auxilia? Quo lege qui leges iniquas in subversionem ecclesiæ Dei et ministrorum ejus oppressionem condit legum implorat remedium? Fratres, quæ scribitis, quæque ipse mecum sollicitus revolvo et anxius, me adeo angunt, ne quid mihi et Cantuariensi ecclesiæ magis expediat plene discernere valeam.

CCXXIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus universo clero Angliæ.[3]

(O. i. 125; ii. 16; A. 22; Z. i. 125; Lup. i. 127; P. 17; Thom. 75; R. de Diceto, i. 326; Will. Cant. 47.)

Answer to Ep. 205.

Thomas, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, venerabilibus fratribus suis, universis Cantuariensis provinciæ Dei gratia episcopis (si tamen universi scribunt) salutem, et id agere quod nondum agunt.

---

[1] *in*, om. G.

[2] *præponit?*

[3] The title in P is—"Epistola "Thomæ Cantuariensis archiepiscopi exulantis, responsalis ad "appellationem episcoporum Anglíæ scripto factam, et ad quædam alia sibi ab eisdem objecta."

Tone and spirit of the appeal censured.

Fraternitatis vestræ scriptum, quod tamen de prudentiæ vestræ communi consilio non facile credimus emanasse, nuper ex insperato suscepimus. Cujus continentia plus videtur habere mordacitatis quam solatii; et utinam magis esset emissum de pietatis studio, de caritatis affectu, quam de obedientia[1] voluntatis. Caritas enim non quærit quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi. Erat quippe de jure officii vestri[2] (si veritatem habet evangelium, quod quidem habet,) si recte agitis ejus officium, si fideliter ejus negotium geritis cujus repræsentatis figuram, magis Eum timere qui potest animam et corpus mittere in gehennam, quam qui potest corpus occidere; magis obedire Deo quam hominibus, Patri quam domino terreno,[3] Ejus exemplo qui factus est patri obediens usque ad mortem. Mortuus utique[4] est ipse pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia sua.[5] Commoriamur ergo et nos ei, ponamus animas nostras pro liberanda ecclesia a jugo servitutis et oppressione tribulantis, quam ipse fundavit, cujus[6] comparavit libertatem sanguine proprio, ne, si secus[7] egerimus, merito comprehendat nos illud[8] evangelicum: "Qui amat animam suam plusquam me, non est me dignus." Optime nosse debueratis quoniam, si justum est quod præcipit imperator, ejus exsequi debetis voluntatem; si vero contrarium, respondere quoniam "Oportet nos magis obedire Deo, quam hominibus." Unum[9] vobis dico, ut salva pace vestra loquar, multo tempore silui, exspectans si forte inspiraret vobis Dominus ut resumeretis vires, qui conversi estis retrorsum in die belli; si forte saltem aliquis ex omnibus[10] vobis ascenderet ex adverso, opponeret se murum pro domo Israel, simularet saltem inire certamen con-

---

[1] *inobedientia*, Z.
[2] *vestri*, A, P; om. Z, L.
[3] *terreno*, A; om. L.
[4] *utique*, A; *itaque*, Z, L.
[5] *ejus*, L.
[6] *cujusque*, A.
[7] *cecius* (secius), P.
[8] *illum*, V.
[9] *Veruntamen*, A; *Unum*, L.
[10] *omnibus*, om. P.

tra eos qui non cessant quotidie exprobrare agmini Domini. Exspectavi, non est qui adscendat; sustinui, non est qui se opponat; silui, non est qui loquatur; dissimulavi ego, non est qui vel simulatione certet. Reposita est[1] mihi de reliquo querelæ actio, ut merito clamare[2] habeam, "Exsurge Deus, judica causam "meam;" vindica sanguinem ecclesiæ tuæ,[3] quæ eviscerata est, quæ facta est oppressione exanimis. Superbia[4] enim eorum qui oderunt ejus libertatem adscendit semper, nec est de cætero qui faciat bonum, [non[5] est usque ad unum].

The bishops ought to support the primate.

Utinam, fratres dilectissimi, is esset vobis affectus in defensionem[6] libertatis ecclesiæ, qui paret et propinatur[7] nobis in ejus confusionem litteris vestris, ut credimus, minus legitime appellatoriis. Verum fundata est ipsa supra firmam Petram, nec est qui eam possit convellere,[8] etsi concutere. Ut quid ergo me quæritis confundere, immo vos ipsos in me, immo et me vobiscum; hominem qui suscepi in me omne[9] periculum, sustinui tot opprobria, toleravi tot injurias, expertus sum etiam proscriptionem pro omnibus vobis? Expediebat quidem unum affligi pro ecclesia ista, ut vel sic excutiatur[10] a servitute. Discutite mente simplici causam istam, examinate negotium, diligenter attendite quis hujus[11] debeat esse finis negotii, ut deducta majestate imperii, postposita penitus personarum acceptione, quarum Deus acceptor non est, faciat ipse vobis intelligere quid est quod egeritis, quidque quod intenditis agere. Auferat ipse Deus velamen de cordibus vestris, ut cognoscatis quid agere debeatis. Dicat ex omnibus

---

[1] *ergo*, O; om. A, L.
[2] *vel animare*, interl. O.
[3] *tuæ*, A; om. P, L.
[4] *Superbia*, A, V, O, P, Z; *Sapientia*, L.
[5] *non . . . unum* (Ps. lii. 4), P, Z; in initials, A; om. L.
[6] *defensione*, Z.
[7] *propitiatur*, O.
[8] *convellere*, P, A; *evellere*, Z, L.
[9] *omne*, V, O, A, Z; om. L.
[10] *ecutiatur*, V.
[11] *debeat . . . negotii*, V, O, A; *ejus debeat esse finis*, L (omitting *negotii*).

vobis qui noverit, si unquam post meam promotionem alicujus vestrum tuli bovem aut asinum, si alicujus pecuniam, si causam alicujus[1] inique judicavi, si alicujus vestrum dispendio comparavi mihi compendium: reddo quadruplum. Si vero non est quod offenderim, ut quid me solum derelinquitis in causa Dei? Quare vos ipsos vobis ipsis opponere curatis in causa ista, qua nulla specialior est ecclesiæ? Nolite, fratres, nolite vos ipsos et ecclesiam Dei, quantum in vobis est, confundere, sed convertimini ad me, et salvi eritis. Dominus enim dicit, "Nolo mortem peccatoris, sed[2] ut "convertatur, et vivat." State mecum viriliter in prælio, apprehendite arma et scutum, et exsurgite mihi in adjutorium. Accingimini gladio verbi Dei potentissimi, ut simul omnes fortius et validius[4] valeamus una resistere pro officii nostri debito adversus[5] malignantes, adversus operantes iniquitatem, adversus eos qui quærunt tollere animam ecclesiæ, quæ est libertas, sine qua nec viget ecclesia, nec valet adversus eos qui quærunt hæreditate sanctuarium Dei possidere.

Festinemus ergo simul omnes id agere, ne ira Dei descendat super nos, tamquam super negligentes pastores et desides; ne reputemur canes muti, non valentes latrare; ne exprobretur nobis a transeuntibus, "A "senioribus Babylonis egressa est iniquitas." Revera, si me audieritis, scitote quoniam erit vobiscum Deus,[5] et cum omnibus nobis[6] in cunctis viis nostris ad faciendam pacem, ad[7] defendendam ecclesiæ libertatem. Alioquin judicet Deus inter me et vos, et requirat ecclesiæ confusionem de manibus vestris; quoniam, velit nolit mundus, necesse est[8] stare firmiter in

Dan. xiii. 5.

[1] *alicujus*, om. A, Z; *si alicujus*, om. O.

[2] *sed* (Ezek. xxxiii. 11), A; *quantum*, Z, L.

[3] *validius*, O, A, Z; *validi*, L.

[4] *adversus*, V, O, A, Z; *adversum*, *L*.

[5] *Deus*, A; *Dominus*, Z, L.

[6] *nobis . . . nostris*, A; *vobis . . . vestris*, L.

[7] *ad*, A; *et*, L.

[8] *ipsam*, ins. *L*; om. V, O, A, Z.

verbo Domini, in quo fundata est, donec veniat hora ejus ut transeat de hoc mundo ad Patrem. Judicabit Deus [1] de eo quod reliquistis me solum in certamine, nec est qui velit mecum ascendere ad pugnam ex omnibus caris meis; solum, adeo ut recogitet [2] forte quislibet vestrum et [3] dicat: "Væ soli, quia si ceci-" derit, non habet sublevantem." [4] Sed reposita est mihi hæc spes mea in sinu meo, quoniam solus non est cum quo Dominus est. Qui cum ceciderit, non collidetur; supponit enim ipse Dominus manum suam.

Early stages of the controversy.

Ut itaque veniamus ad rem, dicite, fratres mei, exciditne a vestra memoria quid ageretur mecum et cum ecclesia Dei dum adhuc essem in Anglia? Quid in exitu meo, quid post exitum, quid etiam agatur diebus istis? Quid etiam [5] maxime apud Norhamtunam, cum iterum judicaretur Christus in persona mea ante tribunal præsidis; cum arctaretur [6] Cantuariensis ob injurias [7] sibi et ecclesiæ Dei passim illatas et sine delectu, Romanam audientiam appellare, bona sua [8] (male dicimus sua, cum sint bona pauperum, patrimonium Crucifixi, quæ potius ei sunt commendata quam donata) sub Dei ponere protectione et Romanæ ecclesiæ? Quis unquam, etsi aliquando injuste proscriptum Divina declaravit clementia, vidit, audivit, Cantuariensem judicari, condemnari, cogi ad fidejussionem in curia regis, a suis præcipue suffraganeis? Ubi est inventa juris ista vel canonum auctoritas adversa, immo perversa perversitas? Ut quid enormitas ista non parit vobis erubescentiam, erubescentia non immittit confusionem, confusio non elicit pœnitentiam, pœnitentia non excutit satisfactionem coram Deo et hominibus?

---

[1] *quidem* for *Deus de*, A.
[2] *recogitet forte quislibet*, A; *quilibet*, Z; *cogitet quilibet*, L.
[3] *et*, A; *vel*, Z, L.
[4] *se*, ins. L.
[5] *etiam*, Z; om. L.
[6] *atanetur*, V.
[7] *et*, ins. O.
[8] *quæ*, ins. *L*; om. V, O, A, Z O repeats *bona* after *dicimus*.

Ob tot quidem et tantas Deo et ecclesiæ suæ[1] illatas injurias, immo[2] mihi propter Deum, quas sustinere non debui, salva conscientia mea, nec sine discrimine vitæ meæ potui emendare, nec dissimulare sine animæ periculo, elegi potius declinare ad tempus, ut habitarem salubrius in domo Domini quam in tabernaculis peccatorum, donec completa esset iniquitas, revelarentur corda iniquorum, et[3] manifestarentur cogitationes cordium. Illa[4] tot injuriarum[5] illatio fuit causa appellationis meæ; hæc fuit occasio recessus mei, quem dicitis inopinatum, qui magis secundum ea quæ proponebantur adversum me, quæ agebantur mecum, si veritatem loquimini qui novistis, debuisset fuisse inopinatus, ne impediretur præscitus. Sed Domino vertente casus adversos in melius, prospectum est domini nostri regis honori et suorum, ne quid fieret in me in ipsius ignominiam et generationis suæ. Melius etiam consultum[6] his qui suspirabant in necem meam, qui[7] sitiebant sanguinem meum, qui aspirabant ad fastigium ecclesiæ Cantuariensis, ut vulgo dicitur et creditur, in nostram perniciem, utinam minus ambitiose quam avide. Appellavimus et appellati sumus, rebus ecclesiæ Cantuariensis nostrisque et nostrorum, sicut juris exigit ratio, in tuto manentibus, nostram prosecuti sumus appellationem.

The archbishop's flight.

p. 408.

Si nobis recedentibus et in discessu nostro turbata sunt, prout dicitis, sibi imputet qui causam dedit, qui hoc procuravit. Facientis procul dubio culpa hæc est, non recedentis; persequentis, non declinantis injurias. Damnum enim dedisse videtur qui causam damni dedit. Quid plura? Præsentavimus nos curiæ, nostras et ecclesiæ proposuimus[8] injurias, adventus nostri

The king's measures against him.

---

[1] *ejus*, *L*.
[2] *in me*, V, O, A, Z; *immo*, *L* (which seems preferable).
[3] *et*, O, A; om. L.
[4] *Illa*, A; *Ita*, L.
[5] *injuriam*, V.
[6] *est*, ins. *L*.
[7] *et qui*, A, Z; om. L.
[8] *proposuimus*, A, Z; *exposuimus*, L.

causam et appellationis exposuimus;[1] non fuit[2] qui nobis responderet vel in aliquo. Exspectavimus, nec venit[3] qui nobis aliquid objiceret. Nulla adversum[4] nos reportata sententia, antequam veniretur ad regem; nobis adhuc de more exspectantibus in curia, si forte nobis aliquid opponeretur, ad nostros accessum est officiales, interdictum est eis, ne in aliquo super temporalibus nobis obedirent, ne vobis vel nostris quicquam ministraretur ab ipsis citra mandatum regis et conscientiam; te, frater Londoniensis, cum Ricardo de Ivelcestre[5] et Eboracensi, sicut dicitur, dictante sententiam. Festinatum est inde ad dominum regem; viderit ipse; in caput ejus convertatur[6] qui hoc dedit consilium. Sine judicio, sine ratione, post appellationem, nobis etiam adhuc in curia morantibus, spoliata est ecclesia, spoliati sumus et nos cum nostris, proscripti et ipsi clerici cum laicis, viri cum mulieribus, mulieres cum infantulis in cunabulis. Addicta sunt fisco bona ecclesiæ, patrimonium Crucifixi; pars pecuniæ conversa[7] in usus regios, pars in tuos, frater Londoniensis, et ecclesiæ tuæ, si vera sunt quæ audivimus. Quod[8] si ita est, exigimus a te, præcipientes tibi in virtute obedientiæ, quatenus infra quadraginta dies post istarum susceptionem litterarum, quidquid inde tulisti, vel in usus ecclesiæ tuæ conversum est, remota omni occasione et dilatione, infra tempus prænominatum in[9] integrum nobis restituas. Iniquum enim est, et juri valde contrarium, ecclesiam ditari de alterius ecclesiæ incommodo. Si laudas auctorem, scire debes super rebus ecclesiæ ablatis eum legitime non posse prestare auctoritatem, qui violentam facit injuriam.

---

[1] *exposuimus*, A, *L*; *posuimus*, V; *proposuimus*, O.
[2] *adfuit*, L; *fuit*, A, Z.
[3] *venit*, L; *fuit*, A.
[4] *adversus*, O.
[5] *Welcestre*, L; *Ivelcestria*, Z.
[6] *convertitur*, Z.
[7] *est*, ins. Z.
[8] *Quod*, A; *Quam*, L.
[9] *in*, A, O; om. L.

Abuse of appeals.

Quo ergo jure perverso, quo canonum ordine transposito, poterunt se tueri raptores, sacrilegi, bonorum ecclesiasticorum invasores, non restitutis ablatis ecclesiæ? Opponentne appellationis obstaculum? Absit. Quæ nova, immo quæ juri contraria, introducitis in ecclesia[1] ista! Videte quid agatis. Certe cudetur in vos faba ista, et in ecclesias vestras, si[2] non melius vobis prospexeritis. Periculose enim ageretur eum ecclesia Dei, si raptor, sacrilegus, alienorum bonorum invasor, maxime ecclesiæ, tutus esset adversus eam appellationis auxilio; frustra enim juris implorat auxilium qui juri non obtemperat, immo qui est juri contrarius. Suntne istæ injuriæ, quas addimus injuriis, p. 410. labores quos laboribus adjicimus, quia ista et alia enormia, quæ fiebant et quæ[3] fiunt in ecclesia ista, non sustinuimus, quia gravati appellavimus, quia recessimus a curia, quia ausi sumus super injuriis ecclesiæ et nostris conqueri, quia[4] super his omnibus non tacemus, quia ista paramus corrigere? Periculose certe[5] affligitur, cui saltem conquerendi solatium denegatur. Vos amici mei, qui altiora sapitis inter alios, qui geritis vos aliis prudentiores, quoniam solent filii hujus sæculi prudentiores esse filiis lucis, utquid decipitis fratres vestros et subditos? Quare inducitis eos in errorem istum? Quæ auctoritas, quæ scriptura contulit hanc prærogativam principibus in ecclesiasticis, quam vos vultis eis conferre? Nolite, fratres, nolite jura regni et ecclesiæ confundere. Discretæ quidem sunt potestates istæ, quarum una vim et potestatem sortitur ex alia. Legite Scripturas, et invenietis quot et qui periere reges qui nisi[6] sunt sibi sacerdotale officium usurpare. Provideat ergo vestra discretio, ne ob istam pressura Divina vos atterat injuriam; quam, si venerit, non effugietis de facili.

[1] *ecclesias istas*, L.
[2] *nisi*, A.
[3] *quæ*, om. A.
[4] *quia*, A; *et*, L.
[5] *certe*, A, O, Z; *ecce*, L.
[6] *nisi*, O, A; *visi*, L.

Consulite etiam domino nostro regi, qui ejus comparatis gratiam ecclesiæ dispendio, ne (quod absit!) pereat[1] ipse, et domus ejus tota, sicut ipsi[2] periere qui in consimili deprehensi sunt delicto. Si vero ab hoc incepto[3] non destiterit, qua animi conscientia non puniemus ista, qua puritate conscientiæ ista dissimulabimus? Dissimulet quidem qui hanc dissimulandi habet auctoritatem; non ego, ne veniat in animam meam ista dissimulatio. Innuitis [in[4]] litteris vestris, immo aperte dicitis, me regno reclamante, ecclesia etiam suspirante et ingemiscente, fuisse promotum. Scitis quid dicat veritas: "Os[5] quod mendacium "scienter loquitur, occidit animam." Verba[6] vero sacerdotis semper comitem debent habere veritatem. Deus bone, nunquid non erubesceret aliquis de plebe ista dicere? Consulite conscientias vestras; advertite formam electionis, consensum omnium ad quos spectabat electio, assensum principis per filium suum, et [per][7] eos qui ad hoc missi sunt, filii etiam cum omnibus primatibus regni. Si aliquis eorum contradixit, si reclamavit vel in aliquo, loquatur qui noverit, dicat qui conscius est. Si vero inde turbatus fuerit aliquis,[8] non dicat pro sua molestia toti regno et ecclesiæ factam fuisse injuriam. Litteras quoque domini regis et omnium vestrum diligentius attendite,[9] postulantes nobis cum multa instantia pallium, et obtinuisse. Sic se habet rei veritas. Verum si quem torsit invidia, si quem afflixit ambitio, si cui tam pacifica, tam legitima, tam sine contradictione facta electio dolorem et amaritudinem impressit animi eatenus ut ob hoc machinetur et velit turbari omnia, indulgeat ei Dominus et nos, eo quod culpam[10] suam

The Archbishop's appointment.

[1] *pererat*, O.
[2] *ipsi*, O, A; *ipse*, V; om. L.
[3] *cepto*, Z.
[4] *in*, A; om. Z, L.
[5] "Os autem, quod mentitur, occidit animam." Sapient. i. 11.
[6] *Verbo*, V.
[7] *per*, ins. Z.
[8] *quis*, A.
[9] *incendite*, Z, with correction.
[10] *culpam*, O, L; *irreverentiam*, A.

minime taceat, suamque animi indignationem in conspectu omnium publice confiteri non erubescat.

The writer's origin and advancement.

Dicitis me de exili ab ipso sublimatum in gloriam. Non sum revera "atavis editus regibus;" malo tamen is esse in quo sibi [1] faciat genus animi nobilitas, quam in quo nobilitas generis degeneret. Forte natus sum de paupere tugurio? Sed cooperante Divina clementia, quæ novit facere misericordiam cum servis suis, quæ eligit humilem [2] ut confundat fortia, in exilitate mea, antequam accederem ad ejus obsequium, satis copiose, satis abundanter, satis honorifice, sicut ipsi novistis, prout [3] abundantius inter vicinos meos et notos, cujuscumque conditionis fuerint, conversatus sum. Et David, de post fœtantes assumptus, constitutus est ut regeret populum Dei, cui aucta est fortitudo et gloria quoniam ambulavit in viis Domini. Petrus vero,[4] de arte piscatoria [5] electus, factus est ecclesiæ princeps; qui sanguine suo meruit pro nomine Christi in cælis habere coronam, et in terris nomen et gloriam. Utinam et nos similiter faciamus; successores enim Petri sumus, non Augusti. Novit dominus [6] quo intuitu nos ipse desideraverit [7] sublimari. Respondeat ei sua intentio, et nos respondebimus ei, pro officii nostri debito, fidelius [8] per misericordiam Dei in severitate, quam qui blandiuntur ei in mendaciis. Meliora enim sunt verbera amici quam fraudulenta oscula inimici.

Answer to charge of ingratitude.

Impingitis nobis ingratitudinis notam per quandam insinuationem. Credimus quia nullum peccatum criminale est quod importet infamiam, nisi processerit ex animo. Unde si quis homicidium invitus commiserit, etsi homicida dicatur et sit, non tamen homicidii reatum incurrit. Sic dicimus; et si domino nostro regi

---

[1] *sibi . . . in quo*, om. L.

[2] *humilem*, A, Z; *humile*, L.

[3] *prout abund.* after *inter . . . notos*, A.

[4] *vero*, om. A.

[5] *piscaria*, L.

[6] *rex*, Z, in margin.

[7] *des. sublimari*, A, L; *sublimaverit*, O.

[8] *fideliter* corr. to *fidelius*, O.

obsequium debeamus jure dominii,[1] si teneamur ad reverentiam præstandam jure regio, si dominum sustinuimus, si filium paterno affectu convenimus, si in conventum, non auditi et dolentes, necessitate officii severitatis censuram exercemus, plus credimus nos pro ipso facere et cum ipso quam contra ipsum, plus ex eo promereri gratiam quam ingratitudinis notam vel pœnam. Sæpissime certe beneficium confertur invito. Unde commodius ejus prospicitur indemnitati, qui, etsi non alias, urgente necessitate revocatur a perpetratione delicti. Præterea defendit nos ab ingratitudinis nota Pater noster et Patronus, qui est ipse Christus. Jure paterno tenemur ad ejus obedientiam, qua non observata puniemur justa exhæredationis pœna. Potest enim pater exhæredare filium ex justa causa. Ipse enim[2] dicit, "Si non annun-
" tiaveris impio iniquitatem suam, et moriatur in
" delicto suo, sanguinem ejus de manu tua requiram." Ergo si delinquentem non convenimus, si non audientem non corripimus, si pertinacem non coercemus, committimus in mandatum, et tanquam inobedientiæ rei jure exhæredamur. Jure patronatus, quo ejus sumus liberti, (quoniam cum essemus servi peccato facti sumus liberi[3] justitiæ per ejus gratiam,) obligamur ei ad reverentiam et obsequium. Unde quoniam nemini, nisi ejus salva fide, tenemur obnoxii, si fit[4] contra eum in dispendium ecclesiæ pertinaciter, merito, si non punimus commissum pro ea parte sollicitudinis in quam vocati sumus, collatum revocabit a nobis ob ingratitudinem solus ipse beneficium, ex quo vere apparebimus ingrati.

Alleged danger of the church. p. 411.

Proponitis nobis periculum ecclesiæ Romanæ, jacturam temporalium. Periculum quidem nostrum et nostrorum, nec fit mentio de periculo animarum. Inten-

---

[1] *dominii*. O, A ; *domini*, V, L.
[2] *enim*, L ; om. A.
[3] *liberti*, Z.
[4] *fit*, A ;

tatis etiam comminatorium, de recessu [1] domini regis (quod absit!) a fidelitate et devotione Romanæ ecclesiæ. Absit, inquam, ut unquam [2] domini nostri regis devotio et fides ob temporale commodum vel incommodum a fidelitate et devotione [3] Romanæ [4] discedat ecclesiæ; quod quidem criminale et damnabile esset in privato, nedum [5] in principe, qui multos secum trahit et [6] post se. Absit etiam quod quis ejus fidelis hoc [7] unquam cogitare debeat, nedum dicere supinus [8] aliquis, nedum episcopus. Videatque [9] discretio vestra ne oris vestri verba inficiant aliquem, vel plures, in animæ suæ dispendium et damnationem, ad instar calicis aurei, qui dicitur Babylonis, interius et exterius veneno illiniti,[10] de quo cum quis biberit, non timeat venenum, cum viderit aurum, et sic in publicum veniat vestri operis affectus. Ille enim qui non fallitur opus furtivum producit in lucem, et machinationes denudat iniquas. In tribulatione quidem et sanguinis effusione consuevit ecclesia crescere et multiplicari. Proprium enim est ecclesiæ ut tunc vincat cum læditur, tunc intelligat cum arguitur, tunc obtineat cum deseritur. Nolite ergo, fratres, super ipsam flere, sed super vos ipsos, qui facitis vobis nomen, sed non grande, ex hoc facto et dicto in [11] ore omnium, qui provocatis in vos Dei odium et universorum, qui paratis innocenti laqueum, qui cuditis novas et ingeniosas rationes in subversionem libertatis ecclesiæ. Fratres, per misericordiam Dei in vanum laboratis; stabit enim ipsa ecclesia, etsi sæpius concussa, in ea fortitudine et firmitate in qua firmiter [12] fundata est, donec filius ille perditionis surgat; quem non credimus de partibus occi-

[1] *recessu*, A, L; *dicessu*, O.
[2] *unquam*, A, Z; om. L.
[3] *reverentia*, Z; *devotione*, L.
[4] *Ro.* [i.e. *Romanæ*], Z; interl. A; om. L.
[5] *necdum*, O.
[6] *et*, om. L.
[7] *hoc*, A; *hæc*, L.
[8] *sacerdos?*
[9] *que*, om. L.
[10] *illiniti*, so V, O, A, Z, L.
[11] *in*, A, Z; *ex*, L.
[12] *firmiter*, L; om. A.

dentalibus ascensurum, nisi perverse mutatus fuerit ordo rerum, et series scripturarum. Si vero de temporalibus agatur, plus timere debemus animæ periculum,[1] quam rerum[2] temporalium. Scriptura namque[3] dicit, "Quid prodest homini totum mundum lucrari, "animæ vero suæ sustinere dispendium?" Periculum itaque[4] nostrum et nostrorum penitus abjicimus; non enim timendus est ille qui corpus perdit, sed Qui corpus et animam.

Case of Salisbury. p. 413.

Arguitis nos super suspensione venerabilis fratris nostri Saresberiensis,[5] et excommunicatione Joannis illius schismatici ex-decani, prius (ut dicitis) inflicta pœnaliter, quam de cognitione processa legitime, quam de ordine judiciorum canonice prodita. Respondemus quoniam utrumque istorum justa notavit pœnæ sententia, illum suspensionis, excommunicationis istum. Si perfecte tenetis negotii seriem, si recte attenditis judiciorum ordinem, non erit (ut credimus) hæc vestra sententia. Hoc quidem habet auctoritas quæ vos latere non debet, quoniam in manifestis et notoriis non desideratur ista cognitio. Perpendite diligentius quid actum sit a Saresberiensi super decanatu post domini papæ prohibitionem et nostram, sub excommunicatione factam; et tunc rectius intelligetis si de manifesta inobedientia suspensio recte sequatur.[6] Unde beatus Clemens,[a] "Si prælatis suis non obedierint cujuscumque ordinis universi, omnesque principes tam inferioris "quam superioris ordinis, atque reliqui populi, non "solum infames, sed etiam extorres a regno Dei et consortio fidelium, et a liminibus sanctæ Dei ecclesiæ "alieni erunt."

Pseudo-Clem. ap. Gratian. II. xi. 3, 11.

---

[1] *jacturam*, A; *periculum*, Z, L.
[2] *rerum*, A; om. Z, L.
[3] *namque*, A; *vero*, L.
[4] *quidem*, A; *itaque*, L.
[5] *episcopi*, ins. L; om. O, A, Z.
[6] *sequitur*, L.

[a] This and the five following quotations are all immediately from Gratian, with some alteration of the words.

De Joanne de Oxenefordia dicimus, quia diversis modis excommunicantur[1] diversi; alii lege eos denuntiante[2] excommunicatos, alii sententia notati, alii communicatione et participatione excommunicatorum. Illum vero, quoniam incidit in hæresim damnatam communicando schismaticis, et domini papæ excommunicatis, reatumque et maculam excommunicationis in se contraxit,[3] (quæ pestis more lepræ inficit et intingit, consimilique pœna facientes et consentientes confundit) et quoniam, contra domini papæ mandatum expressum et nostrum sub anathemate, decanatum Saresberiensem[4] excommunicatus usurpavit, denuntiavimus et excommunicavimus, et excommunicatum firmiter tenemus, et quod de eo factum est in decanatu, et super decanatu, quassavimus et quassatum tenemus, sicut[5] et dominus papa jam ipsemet quassavit, auctoritate octavæ synodi, cujus hæc est sententia; "Si quis palam vel absconse "cum excommunicato locutus fuerit, aut junctus com- "munione, statim in se contrahit excommunicationis "pœnam." Et concilium Cartaginense[6] dicit, "Qui "communicaverit cum excommunicato, si clericus est, "deponatur." Videat ergo discretio vestra, ne quis vestrum cum eo communicaverit. Calixtus enim papa dicit, "Excommunicatos quosque a sacerdotibus nullus "recipiat ante utriusque partis examinationem[7] justam, "nec cum eis in oratione, aut in[8] cibo aut potu aut "osculo, communicet, nec Ave eis dicat. Quia quicum- "que in his vel aliis prohibitis scienter excommuni- "catis communicaverint, juxta apostolorum institu- "tionem et ipsi simili excommunicationi subjacebunt."

John of Oxford.

Isid. in Regula Monach. ib. 18.

Conc. Carth. iv. ib. 19.

Pseudo-Calixt. ib. 17.

---

[1] *excommunicati sint*, Z.
[2] *denuntiant*, L.
[3] *quærit*, A; *contraxit*, L; *contrahat*, O, Z.
[4] *Saresberie*, Z.
[5] *sicut et*, A, L; *et sicut*, O.
[6] *Cartag'*, A; *Cart'*, O; *Carñ*, V; *clare*, L; *Cartaginense*, Z.
[7] Misprinted *excommunicationem* in Migne, clxxxvii. 845.
[8] *in*, ins. L.
[9] *aut*, L.

Hic est ordo canonicus, non canonibus (ut credimus) incognitus, sed auctoritate canonica[1] fultus.

1 Cor. vi. Condemnation in absence allowable.

Et ne miremini si quandoque condemnatur absens. Legite Paulum, qui absens publice fornicantem cum noverca sua, non convictum testibus, non confessum, etiam absentem, cujus crimen omnes sciebant, et non arguebant, (sicut vos istius, quem non de jure defendit regia potestas,) ejecit a cœtu fidelium, et judicavit eum tradi Sathanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fieret, sicut nos istum. Cæterum quoniam hoc tempore in partibus nostris multa hujusmodi, et satis gravia, in absentia nostra fiunt enormia, quæ de cætero, licet absentes corpore, præsentes tamen auctoritate, salva animi nostri conscientia præterire nec[2] debemus nec possumus incorrecta, tibi, frater Lundoniensis, qui nosse debueras illud Gregorii septimi, "Si "quis episcopus fornicationi presbyterorum aut diaconorum, vel crimen [crimini] incestus, in sua parochia, "pretio precibusve sive gratia interveniente, consenserit, "vel commissum auctoritate sui officii non impugnaverit, a suo suspendatur officio:" illudque Leonis, "Si "qui episcopi talem consecraverint[3] sacerdotem, qualem esse non liceat, etiamsi aliquo modo damnum "proprii honoris evaserint, ordinationis jus ulterius "non habebunt, nec illi[4] unquam sacramento interere- "runt, quod immerito præstiterunt." Quoniam ergo[5] in istorum sententiam canonum, sicut pro certo audivimus, deliquisti dupliciter, mandamus tibi, et in virtute obedientiæ mandando injungimus, quatenus, si ita est, infra tres menses post nostrarum[6] susceptionem litterarum, venerabilium fratrum nostrorum[7] coepiscoporum consilio de tanto excessu sic studeas te offerre

Greg. VII. ap. Grat. I. lxxxiii. 1.

Leo, ib. II. i. 1, 43.

---

[1] *canonica*, O, A, Z; *canonum*, L

[2] *nec*, O, A, Z; *non*, L.

[3] *consecraverunt*, V.

[4] *illic*, Grat.; *illi*, A, omitting *unquam*; *ulli*, with *vel illi* interl., Z.

[5] *ergo*, A; om. Z, L.

[6] *nostrarum*, A, Z; *istarum*, L.

[7] *nostrorum*, O, A; *vestrorum*, L.

correctioni et satisfactioni, ne cæteri tuo exemplo in consimile delictum incidant, et nos pro negligentia tua debeamus tibi severius mandatum proponere.

Opponitis nobis contra metum gravaminum non remedium per appellationem, sed impedimentum, quominus (sicut intelligimus) exerceamus adversum [1] malefactores, invasores bonorum ecclesiasticorum, disciplinæ censuram ecclesiasticæ; ne in dominum nostrum regem vel in [2] terram suam, in personas vestras et ecclesias, aliquid statuamus eo ordine quo progressi sumus contra Saresberiensem (sicut dicitis) et ejus exdecanum.[3] Absit a nobis ut aliquid in eum vel terram suam, in vos et ecclesias vestras, inordinate statuerimus vel statuamus. Sed quid est, si eo delinquitis modo, vel consimili, quo jam deliquit Saresberiensis? numquid hac appellatione potestis suspendere auctoritatem nostram, ne in vos aut [4] ecclesias vestras severitatis disciplinam exerceamus, si delicti enormitas hoc exigit? [5] Advertite diligentius si hæc sit [6] legitima appellatio, et quæ sit hæc [7] appellationis forma. Scimus quia [8] omnis appellans aut suo nomine appellat aut alieno. Si suo, aut a gravamine quod ei jam [9] infertur, vel quod timet sibi inferri. Certum tenemus quod nullum vobis gravamen (Deo gratias) a nobis illatum est, unde debeatis ad appellationis confugere remedium; nec credimus vos ad præsens habere causam adversum nos aliquam, quæ specialiter vestra sit. Si contra metum gravaminum, ne quid de cætero statuam in vos vel ecclesias vestras, videte si sit iste metus qui debeat venire [10] in homines constantissimos; si hæc sit appellatio quæ debeat suspendere omnem auctoritatem et potestatem

The appeal invalid.

[1] *contra*, Z.
[2] *in*, ins. Z.
[3] *ex-decanum*, O, Z; *decanum*, L; *ex*, interlined, A.
[4] *aut*, O, A; *vel*, L.
[5] *exiget*, L.
[6] *sit*, om. L.
[7] *sit hæc hujus*, Z.
[8] *quia*, A, Z; *quoniam*, L.
[9] *jam*, A, Z; om. L.
[10] *venire*, A, Z; *cadere*, L.

nostram, quam habemus in vos et ecclesias vestras. Creditur vero a sapientibus, credimus et nos, eam nullius esse momenti, tum quia formam appellationis habere non videtur, tum quia rationi consentanea non est, immo totius juris penitus auxilio destituta.

Si alieno appellastis nomine, aut domini regis, aut alterius. Si non alterius, domini regis; si domini regis, certe nosse debuerat discretio vestra quoniam [1] introductæ sunt appellationes ad propulsandam injuriam, non ad inferendam; ad sublevandos oppressos, non ad amplius opprimendos; unde si quis non confidentia justæ causæ, sed causa afferendæ moræ, ne contra eum feratur sententia, appellaverit, hujusmodi appellationem non esse recipiendam. Quis enim erit ecclesiæ status, si subversa ejus libertate, si rebus ejus occupatis et[2] detentis, episcopis a propria sede expulsis,[3] vel non pacifice cum omni securitate omniumque ablatorum restitutione admissis, raptores, occupatores,[4] invasores, ne coerceantur, licite [5] appellaverint, et se defenderint per appellationem? Quæ erit ista ecclesiæ destructio? Videte quid agatis [6] quidque dicatis. Nonne vicarii Christi estis, nonne vices ejus in terra geritis, nonne vestrum est convenire, corripere, coercere malefactores, ut vel sic desistant ecclesiam Dei persequi? Utquid non nimis est, si ipsi sævierint in ecclesiam, nisi et vos [7] pro eis vobismet [8] ipsis et ecclesiæ in ejus [9] perniciem [10] opponatis? Quis unquam audivit hæc mirabilia? Et audietur et prædicabitur in omni populo et gente, suffraganeos Cantuariensis ecclesiæ, qui cum metropolitano suo ob defensionem

---

[1] *quin*, O.

[2] *ac*, V.

[3] *propulsis*, for *a . . . expulsis*, Z.

[4] *occupatores*, om. Z, but interlined as alternative for *invasores*.

[5] *licite*, O, A, Z; *littere*, V; *libere*, L.

[6] *egeritis*, Z.

[7] *vos*, V, A; *nos*, L.

[8] *vobismet*, A; *vobis*, L.

[9] *ejus*, A, Z; *ipsius*, L.

[10] *pernicionem*, Z.

ecclesiæ ejusque libertatis haberent vivere et mori, omniaque sustinere dispendia, velle ad mandatum regium, quantum in ipsis est, suspendere potestatem ipsius et auctoritatem, ne severitatis disciplinam exerceat in delinquentes adversus ecclesiam. Unum certe scio; duorum personam simul gerere non recte potestis, appellantium et appellatorum. Vos estis qui appellastis, vos estis adversum quos appellatur. Nonne una est ecclesia, et vos de còrpore ejus estis? En certamen [certe] satis legitimum, satis canonicum,[2] ut qui membra sunt ecclesiæ ineant certamen cum Capite suo, quod est Christus. Timeo, fratres, ne (quod absit!) dicatur de vobis, "Isti sunt sacerdotes qui "dixerunt, Ubi est Dominus? et tenentes legem ne- "scierunt eam." Præterea discretionem vestram latere non credimus quoniam non solent audiri appellantes, nisi quorum interest, aut quibus mandatum est, aut qui negotium gerunt alienum. Interestne vestra ut non coerceantur delinquentes adversus ecclesiam? Absit; immo, certe contrarium. Si vero qui subvertit ecclesiæ libertatem, qui bona ipsius[3] invadit et occupat ac in suos convertit usus, in sui defensionem minime super hoc auditur appellans, multo minus et pro eo appellantes. Ergo nec domino regi suffragatur appellatio[4] a vobis pro ipso edita, nec videtur vobis prodesse pro ipso emissa.[5] Unde si in hoc casu appellare non potest nec mandare, sic nec vos super hoc ab ipso mandatum[6] suscipere. Adjicimus etiam vos in parte ista nullatenus ejus gerere posse negotium. Nemo enim episcoporum alterius contra se negotium gerere potest, maxime in oppressionem[7] ecclesiæ, cujus ipse

[1] *certe*, O; om. A, Z, L.

[2] *satis canonicum*, O, A, Z; *Camdonicum*, V; *Cadmœum*, *L* (both omitting *satis*).

[3] *illius*, A; *ipsius*, L.

[4] So V, O, A. L omits *appellatio* here, and inserts it in italics, as if it were conjectural, before *emissa*.

[5] *emissa*, V, A; *edita*, O.

[6] *mandatum etiam ab ipso*, A.

[7] *oppressionem*, A; *oppressione*, L.

defensor est; et præsertim unde generaliter læditur ecclesiæ conditio. Ergo si nec vestra interest appellare, nec super hoc mandatum valetis suscipere, nec alienum gerere negotium, nec auditur appellatio vestra, nec de jure tenet.[1]

Estne ista devotio, consolatio vestra, fraternæ caritatis affectus metropolitano vestro, pro vobis omnibus exsulanti, a fraternitate vestra exhibitus? Indulgeat vobis Deus hanc inclementiam. An ignoratis, fratres, quod chaos magnum in fraudem legis et canonum inter nos et vos firmatum sit, ut non possit aliquis de vestris[2] sine discrimine capitis vel captionis aut[3] truncationis membrorum ad nos transire, etsi de vestris aliqui liberius possent, si vellent, ad nos transmeare? Et idcirco miramur quem ordinem exigitis, ubi nullus ordo circa nos, circa ecclesias vel ecclesiasticas personas, sed horror, (qui utinam sempiternus non sit!) et injuriæ observantur? cum spoliati simus, et nostri, quorum quidam, tam clerici quam laici, capti redempti sunt post appellationem nostram[4] factam apud Norhamtunam,[5] et vestram adversum nos; cum etiam post istam, quam dicitis, appellationem edictum generale sit propositum (sicut dicitur) ut nemo de nostris inventus sit in terra Anglicana qui non capiatur, nemo vestrum[6] vel aliorum amicorum nostrorum litteras nostras vel nuntios audeat suscipere. Est[7] hæc reverentia appellationi debita, exhibita, et observata? infra cujus tempus, si justa est, nil innovari oportet. Vos ipsi videritis. Quo ergo jure, quo ordine, desideratis a nobis litteras vestras et nuntios benigne suscipi et audiri? Non tamen[8] hoc ideo dicimus, quidquid nobiscum agatur et cum nostris, ut quidquam circa

---

[1] *tenetur*, L.

[2] *nostris*, O, A; *vestris*, L.

[3] *aut*, A; *vel*, L.

[4] *nostram*, Z; om. L.

[5] *Norhamtuniam*, O; *Northamtonam*, L; *Norhamtunam*, Z.

[6] *vestrorum*, A.

[7] *Est*, A, Z; *Et*, L.

[8] *tamen*, A; om. Z, L.

personam domini regis vel terram suam, circa personas et ecclesias vestras, unquam inordinate fecerimus, vel per Dei misericordiam facturi simus.

Credebamus quidem, si recte intelligitis, si cupitis utiliter ecclesiæ subvenire, de nimis[1] ordinata et longa patientia magis a vobis culpari, quam de severitatis mora commendari. Mora enim trahit ad se periculum; quia nimis[2] ordinata patientia plus habet remissionis quam commendationis, plus vitii quam virtutis. Et inde est, (quod breviter vobis dicimus et affirmamus constanter,) Dominum nostrum regem nullatenus injuste fore gravatum, si adversus eum a domino papa et a nobis ipsis legitime litteris et nuntiis ac[3] sæpissime conventum, satisfacere cum possit nolentem, severitatis censura processerit. Non enim injuste gravatur quem jus punit legitime. Et ut omnia brevissimo fine concludam, certum tenete quoniam raptores, invasores, occupatores bonorum ecclesiæ, ejusque libertatis subversores, nec tuetur juris auctoritas, nec appellatio defendit. Propterea,[4] fratres, si cupitis ei prodesse, prout justum est, (quod et nos cupimus, novit[5] Deus qui scrutator est cordium,) illo procurate ei subvenire modo quo[6] non offendatis in Deum, non in ecclesiam, non in ordinem vestrum; quo etiam expeditius et salubrius animæ suæ periculum, quod jam in foribus est, valeat evadere. Hæc idcirco diximus, si inspirante ei[7] Divina clementia, de consilio vestro[8] satisfecerit ecclesiæ, gaudebit ipsa de filii sui reversione, et cum gratiarum actione ac devotione multiplici parata fuit et est semper eum suscipere. Gaudebimus et nos.

Judicium vero vestrum, quo dicitis eum satisfacere

---

[1] *nimis*, Z, L, and perhaps V; *minus*, O, A.
[2] *minus*, A, Z; *nimis*, L.
[3] *ac*, Z, L; om. A.
[4] *Propterea*, V, O, A; *Præterea*, L.
[5] *noverit*, A.
[6] *quod*, A; *quo*, L.
[7] *ei*, Z, L; om. A.
[8] *nostro*, O.

p. 412. volentem, paratum etiam satisdare, si super aliquo de libertatibus ecclesiæ inter ipsum et nos, sicut dicitis, orta est contentio,—(quod quidem satis miramur, si alicui vestrum hoc venit[1] in dubium, cum toti fere mundo sit notum quoniam non est consentaneum rationi, immo penitus juri contrarium, si non suscipimus, immo quia non suscipimus, in quo delinquimus) —estne causa ista sufficiens, estne peremptoria, quominus, sæpissime et canonice conventus, non satisfaciens, injurias superaddens[2] injuriis, severitate Divina coerceatur? Absit. Scimus enim vos nulla ratione in hac causa judicis officio inter ipsum et nos fungi posse, tum quia adversarii ejus estis, et esse debetis in ea ob defensionem libertatis ecclesiæ, cujus partis defendendæ, officii vestri necessitate, cura vobis commissa est et sollicitudo credita; quam si negligenter omittitis, si periculose dissimulatis, vos ipsi videritis: tum quia non legimus superiores ab inferioribus, metropolitanos maxime a suis suffraganeis, judicari posse: tum quia nobis et ecclesiæ quidam vestrum suspecti sunt, (utinam non omnes!) diversis rationibus, quas nunc[3] in præsenti tacemus.

Statement of what is required. Audiat itaque dominus meus postulationem fidelis sui, consilium episcopi, patris exhortationem, ut benefaciat ei Deus, et augeat dies suos[4] et annos, et[5] filiorum suorum,[6] in tempora longa. Permittat ecclesiam frui pace et libertate sub ipso, tanquam sub rege Christianissimo; ecclesiam Romanam uti jure suo[7] et libertate in terra sua, quam habere debet, et habet in cæteris regnis. Restituat Cantuariensi ecclesiæ et nobis jura sua et libertates et omnia ablata, cum omni[8] pace et securitate nostra, ut libere et quiete[9]

---

[1] *venit*, A; *est*, Z, L.
[2] *addens*, A, Z; *superaddens*, L.
[3] *nunc*, A; om. Z, L.
[4] *suos*, O, A, Z; *ejus*, L.
[5] *et*, O, Z; om. A, L.
[6] *suorum*, V, O, A, Z; *ipsius*, V.
[7] *suo*, A; om. L.
[8] *omni*, O, A, Z; om. L.
[9] *et*, ins. V.

possimus Deo militare sub ipso, et ipse debeat obsequio nostro uti, prout ei[1] placuerit, salvo honore Dei et ecclesiæ Romanæ et ordine nostro. Istæ sunt dignitates regiæ, leges optimæ, quas petere debet et observare rex Christianissimus; quibus gaudere debet et florere sub ipso ecclesia. Istæ sunt leges obtemperantes legi[2] Divinæ, non derogantes: quas qui non observaverit, inimicus Dei constituitur;[3] "Lex enim " Domini immaculata, convertens animas." De legibus enim suis dicit Dominus,' "Leges meas custodite;" et propheta, "Væ qui condunt leges iniquas, et scri- " bentes scripserunt injustitias, ut opprimerent pau- " peres in judicio, et vim facerent causæ humilium " populi Dei." Non erubescat ergo[4] dominus meus redire ad cor, humiliari in cordis contritione et humilitatis mansuetudine coram Domino, satisfacere ei et ecclesiæ suæ[5] de illatis injuriis. Cor enim contritum et humiliatum Deus non despicit, sed amplectitur sincerius. Sic[6] et sanctus David, qui, cum peccasset, humiliavit se coram Domino, petivit misericordiam, et obtinuit veniam. Sic et rex Ninive et tota civitas, cum interminata esset ei[7] subversionis severitas, quoniam in cinere et cilicio humiliavit se [coram][8] Domino, mutata sententia meruit ultionis censuram contritione cordis et lacrymarum compunctione redimere.

Non hæc, fratres, vobis scribimus ut facies vestras confundamus, sed ut lectis litteris nostris et intellectis valeatis et velitis officii vestri necessitates fortius et validius exercere. Opto vos de cætero semper melius agere, ut sit nobis[9] pax celerior, et libertas amplior ecclesiæ. Orate pro nobis, ut non deficiat in tribula-

---

[1] *ipsi*, A; *ei*, L.
[2] *legi*, om. O.
[3] *constituetur*, A.
[4] *igitur*, O.
[5] *suæ*, O, A, Z; *ipsius*, L.
[6] *Sic*, A; *Sicut*, Z, L.
[7] *ei*, A, Z; om. L.
[8] *coram*, ins. Z; om. L.
[9] *vobis*, Z.

tione ista fides nostra,[1] et secure possimus[2] dicere cum apostolo quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque aliqua creatura poterit nos separare a caritate Dei; quæ subjecit nos tribulationi, donec veniat qui venturus est, qui faciet nobiscum misericordiam suam, et ducet nos in terram promissionis, terram fluentem lacte et melle, quam non dabit nisi diligentibus se. Valete omnes in Domino; semper et instantius oret, petimus, pro nobis tota Anglicana ecclesia.

CXXIV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Gileberto Londoniensi episcopo.

(C. 156; A. 109; O. ii. 101; Z. i. 123; Lup. i. 108; Thom. 130; Grim, 409; R. de Diceto, i. 323; R. Hoved. i. 262.)

Thomas Cantuariensis ecclesiæ minister humilis Gileberto episcopo Lundoniensi quod semel hoc iterum, sic transire per bona temporalia, ut non amittat æterna.

Mirandum et vehementer stupendum, virum prudentem, sacris litteris eruditum, præsertim religionem habitu præferentem, adeo manifeste (ne dicam irreverenter), et timore Dei postposito, aversari[3] veritatem, justitiæ resistere, et, ad omne fas nefasque confundendum, statum sanctæ ecclesiæ, quam ipse fundavit Altissimus, velle evertere. Veritas est quæ dicit, "Portæ inferi non prævalebunt adversus eam." Non sani igitur capitis esse dignoscitur qui intentat ei ruinam,[4] homini similis montem magnum fune circumligatum tentanti dejicere. Sed nunquid ira vel odio

---

[1] *sed*, ins. L; om. V, O, A, Z.
[2] *possumus*, O.
[3] *adversari*, C.
[4] *et*, ins. C.

deferbui, ut exacerbatus jaculari compellar[1] hujusmodi verba[2] in fratrem meum et collegam et coepiscopum meum? Absit. Sed de litteris tuis, quas mihi per archidiaconum[a] tuum destinandas accepi, talia collegi; neque enim de spinis uvas, aut ficus de tribulis, colligere potui. Ut clareat an ita sit, proponamus eas, et continentiam earum in lucem proferamus. Finis collatus principio similitudinem scorpionis conformat; illo[3] blandiens ad nos ingreditur; illo[4] pungens nos acerbe silentium nobis imponere machinatur. Quid enim aliud est, primo recognoscere debitam nobis subjectionem, et subjectioni cohærentem obedientiam promittere, demum, ne obedire debeas, ad appellationem convolare? "Nunquid apud me sunt, Est[5] et Non?" dicit apostolus; sed neque apud apostoli deberent esse discipulum. Necessario acceperunt discipuli a Domino potestatem calcandi super serpentes et scorpiones; habitat enim Ezechiel et hodie cum scorpionibus. Et illud vide quo sensu dixeris, "Ad appellationis remedium confugimus." Christi sequacem[6] te dicis; in hoc dicto secus inveniris. Omnium enim malorum nostrorum efficax, immo efficacissimum, remedium commendavit nobis Christus obedientiam, non solum verbo, sed evidentissimo exemplo, factus obediens Patri suo usque ad mortem. Et tu qua fronte appellas remedium obedientiæ impedimentum, quod non remedium, sed detrimentum rectius habet nominari? Sed et qua fiducia hoc præsumis? Sperasne[7] te habiturum defensorem ad non obediendum illum qui vindicandi in omnem inobedientiam et officium accepit et præ-

The bishops' appeal.

Ezek. ii. 6.

p. 413.

II. Cor. x. 6.

[1] *compellat*, V.
[2] *in verba*, ins. V.
[3] *illud*, C; *illo*, V, Z.
[4] *ille*, C; *illo*, V, Z.
[5] *et non dicit apostolus* (omitting *Est*, and mispointing the words), V.
[6] *sequacem*, Z; *sequelam*, al.
[7] So Z, L; *Speras te ne*, V; *te*, om. O; *te* interl. A.

[a] Ralph de Diceto.

ceptum? Male est hoc sperare[1] de eo, et in ipsum graviter offendere. Poterant[2] te retardare ab hujusmodi præsumptione, quas jam passus es, prima et secunda repulsio. Viva quippe vox tua primum, et deinde litteræ tuæ ad persuadendum compositæ, expertæ sunt quam firmiter stet, quam sit vicarius Petri,[3] quem non precibus, nec[4] donis, nec comminationibus vel promissis, movere potuisti. Sed tertio attentandus est, ut Domini sui exemplo tertia attentatione triumphum reportet. Porro, ut nihil deesset gravaminis, defixisti[5] terminum tuæ appellationi anni fere spatium; nec misertus es nostri exsilii, vel laboris sanctæ ecclesiæ, sponsæ Christi, quam sibi ipse suo sanguine acquisivit. Et ut hæc omittam (non omittenda tamen), providere debueras, cui te favere dicis, domino nostro regi; qui, quamdiu sic aget in nos vel in ecclesiam Christi, nec ad bella procedere vel in pace degere sine animæ suæ periculo poterit.

Ad reliqua transeamus. Quædam commemoras turp. 408. bata esse in discessu et ex discessu nostro. Timeant turbationis hujus auctores et consiliarii ne et ipsi turbentur. Magnis me laudibus extollis quasi de bono principio meæ peregrinationis. Et quidem sapientis est[6] famam non negligere; sed discreti est nulli magis p. 410. de se quam sibi credere. De injuriis insimulor, quasi illatis domino nostro regi. Sed quia nullam designas ex nomine, nec ego scio cui respondere debeam. Quia ergo[7] superficietenus accusor, superficietenus in hac parte me excuso. Hoc tamen interim accipe responsum, quia nullius mihi[8] conscius sum, nec propterea justificatus sum. De comminatorio miraris[9] quod nos

---

[1] *me*, ins. C.
[2] *Poterat*, V, A.
[3] *firmus* after *Petri*, Z, with mark for omission.
[4] *nec*, O, A; *non*, Z, L.
[5] *defixisse*, A.
[6] *est*, om. L.
[7] *ergo*, A; *igitur*, L.
[8] *mihi*, om. C.
[9] *miraris*, C, Z; *minaris*, A, L.

in eum emisimus.[1] Quis pater videt filium aberrare, et tacet? Quis virga non[2] percutit, ne gladium incurrat? Desperat pater de filio quem commonitione[3] non corripit vel flagello. Absit autem ut tecum sentiamus dominum nostrum regem,[4] impatientem correptionis, ad exterminationem[5] apostasiæ lapsurum; non enim Patris cælestis plantatio eradicabitur.

Navem concutit[6] sævissima tempestas. Clavum teneo, et ad somnum[7] me vocas. Congeris et statuis ante oculos nostros beneficia nobis a domino nostro rege collata, et de exili me[8] commemoras ad summa provectum. Ut autem his[9] aliquantisper respondeam, in insipientia mea tamen, de quam exili putas? Si tempus quo me in[10] ministerio suo præstituit respicias, archidiaconatus Cantuariæ, præpositura Beverlaci, plurimæ ecclesiæ, præbendæ nonnullæ, alia etiam non pauca, quæ nominis mei erant possessio tunc temporis, adeo tenuem ut dicis, quantum ad ea quæ mundi sunt, contradicunt[11] me fuisse. Quod si ad generis mei radicem et progenitores meos intenderis, cives quidem fuerunt Lundonienses, in medio concivium suorum habitantes sine querela, nec omnino infimi. Sed ut aliquando mundi tenebris semotis judicemur a lumine veritatis, quid gloriosius, nasci de mediocribus vel etiam infimis, an de mundi magnatibus et honoratis, cum dicat apostolus, "Inhonestiora membra corporis "nostri abundantiori circumdamus honore"?

Answer as to benefits conferred by the king.

"Stemmata quid faciunt?" Juvenaal viii. 1.

[1] *emisimus*, C, O, A, Z; *misimus*, L.
[2] *non*, om. V.
[3] *commonitione*, C, by correction; *comminatione*, Z, L, Grim.
[4] *regem*, om. C.
[5] *exterminium*, Grim; *exterminationem*, Diceto. Possibly *extremum* or *extremitatem*.
[6] *conturit*, V.
[7] *somnum*, A, C, O; *somnium*, V; *summum*, L.
[8] *me*, om. C.
[9] *hinc*, C.
[10] *in*, om. C.
[11] For this word C has a contraction, which is wrongly explained in the margin by *concludunt*.

ait gentilis poeta; quid hoc[1] habet dicere Christianus, episcopus,[2] et religiosus? Sed fortassis de exiguitatis meæ memoria notam confusionis mihi objicere voluisti; confundere vero[3] patrem, quantum cedat in reatum, ipse videris ex præcepto Domini[4] quod de honorando patre accepisti.

Pro gratia vero regis nobis commendanda, commemoratione beneficiorum ejus non multum fuit laborandum. Testem enim Deum[5] invoco, nihil sub sole me gratiæ ipsius et saluti præponere; tantum salva sint quæ Dei sunt et sanctæ ecclesiæ; non enim aliter feliciter regnare poterit vel secure. Esto, quia ita est, multo sunt plura, et etiam ampliora, quam tua explicet oratio, beneficia ejus erga me; debuine pro his omnibus, vel etiamsi centuplicarentur,[6] ecclesiæ Dei libertatem exponere? Quanto minus pro famæ meæ, quæ sæpius a vero deviat, conservatione? Si minus[7] in aliis egi, in hoc nec tibi nec alii parco, neque[8] angelo, si descenderit de cælo; sed statim ut audivero talia commonentem, audiet ex me, "Vade retro Sa- "thana, non sapis quæ Dei sunt." Absit a me ista dementia,[9] avertat a me Deus dementiam istam, ut aliquatenus persuadear aliquibus tergiversationibus inire commercium de Christi corpore, unde ego Judæ venditori, et dominus meus Judæis assimiletur emptoribus Christi.

The writer's promotion to the primacy. p. 410.

De promotione vero mea, quam scribis factam matre domini nostri[10] regis dissuadente, regno reclamante, ecclesia Dei,[11] quoad licuit, suspirante, hoc tibi respondeo, quod regni reclamationem non audivimus, sed

---

[1] *hoc*, Z; om. L.

[2] *litteratus*, ins. C, after *episcopus*.

[3] *autem*, C.

[4] *Domini*, om. L.

[5] *Dominum*, C.

[6] So C, O, V, A; *centumplicarentur*, L.

[7] *mitius*, C.

[8] *nec*, L.

[9] *clementia*, A.

[10] *nostri*, C, A; om. L.

[11] *Dei*, A, C; om. L.

potius acclamationem. Dissuasio vero genitricis domini nostri, si fuit, usque ad publicum non prodiit. Potuit autem fieri aliquas ecclesiasticas personas ad eandem promotionem, ut solet, adspirantes suspirasse, cum se sentirent ab ea quam conceperant spe decidere; qui[1] et hodie fortassis, in ultionem sui casus, præsentis dissensionis auctores sunt et consiliarii. Sed væ illi per quem scandalum venit. Prætaxatis vero obstaculis, et aliis, (si qua fuerunt,[2]) Divina prævaluit dispensatio, ut est hodie cernere. Exigor itaque ab ea, quæ Ipse est, justitia, nulli omnino Eum postponere qui me statuit in gradu isto sua miseratione.

Illud etiam quod ad justificandum dominum regem videris proposuisse, judicavi non prætereundum leviter vel absque discussione. Et utinam a justitia non dissentiret,[3] et nostra adversus eum minus justa appareret querela. Dicis ipsum esse[4] ad satisfaciendum, et[5] p. 412. semper fuisse, paratum; hoc te confidenter[6] dicere, hoc te asseris prædicare. Sustine igitur paulisper, et ad interrogata responde. Illud quod dicis paratum esse[7] ad satisfaciendum, quo sensu intelligis? Illos quorum se Deus dicit patrem et judicem, orphanos, pupillos, viduas, innocentes, et omnino hujus[8] quæ nos movet controversiæ ignaros, vides proscribi, et taces; clericos exterminari, et non reclamas; alios bonis suis spoliari et contumeliis affici, et non contradicis; servientes meos in vincula conjici[9] et teneri, et obmutescis; matris tuæ Cantuariensis ecclesiæ bona[10] diripi, et non resistis; me patrem tuum gladios cervici meæ jamjam imminentes vix evasisse, et non doles, sed (quod deterius est) cum persecutoribus meis, et in me[11] Dei et

[1] *qui*, O, C, A; *quia*, L.
[2] *fuere*, O.
[3] *dissentirent*, O, V, A.
[4] *esse*, C, A; om. Z, L.
[5] *et*, C, O, V, A; om. L.
[6] *confitentur*, O.
[7] *esse*, C, O, Z; om. A, L.
[8] *hujus*, C, A, Z; om. L.
[9] *comitti*, V.
[10] *donat*, V.
[11] *immo*, for *et in me*, Z.

ecclesiæ ipsius, et hoc non in occulto, stare non erubescis. Estne hoc satisfacere, perpetrata mala non corrigere, et malis deteriora de die in diem adjicere? Sed fortassis illud in contrarium intelligis, ut sit satisfacere voluntati impiorum deservire, secundum illud, "Inc- " briabo sagittas meas sanguine."

Sed dicis mihi, "Pater mi, de quibus me calumnia- " ris, absolvam[1] me paucis. Tunicæ meæ timeo." Verum est, fili[2] mi, et nimis verum respondes, et ideo gladium non habes. Quod enim scribis ipsum paratum stare judicio regni sui, quasi condigna satisfactio sit hæc, quis est in terra, vel etiam in cælo, qui de Divina dispositione præsumat judicare? Humana judicantur, Divina penitus inconcussa relinquuntur.[3] Quanto melius, frater mi, illi salubrius, tibi securius, intimares ei, et persuadere modis omnibus elaborares voluntatem Dei de conservanda pace ecclesiæ suæ, de non appetendis his quæ concessa non sunt ejus administrationi, de honorandis sacerdotibus Dei; nec qui sint[4] attendat, sed cujus servi sint.[4]

p. 413. In Saresberiensem episcopum, et Joannem Oxenefordensem,[5] non decanum, ut dicis, sed decanatus invasorem, me præjudicio abusum calumniaris. Sed meminisse debuisti quædam manifesta præcedere ad judicium. Et motum te dicis. Quidni?

Virg. Æn. ii. 312; Hor. Ep. I. xviii. 84. Of power ecclesiastical and secular.

"Ucalegon[6] trepidat, paries cum proximus ardet." Et utinam bene movearis ab eo, in quo non bene stetisti.[7] Sciat ergo et intelligat te intimante dominus meus, quia Qui dominatur in regno hominum, sed et angelorum, duas sub se potestates ordinavit, principes et sacerdotes; unam

---

[1] *absolvam*, Z; *absolvo*, L.

[2] So C, A; *filii*, O; *mei*, V.

[3] *relinquentur*, V, Z; *relinquuntur*, L. O, C, and A (the last of which has been altered) have a contraction, which may mean *relinquantur*.

[4] *sunt . . . sunt*, V, A.

[5] *de Oxeneford*, for *Oxenefordensem*, L.

[6] *Eucaligon*, Z, C; *Eucalegon*, O, A; *Lucalegon*, V, L.

[7] *stetisti*, C, O, A, Z; *fecisti*, L.

terrenam, alteram spiritualem; unam ministrantem, alteram præminentem; unam cui potentiam concessit, alteram cui reverentiam exhiberi voluit: qui vero his vel illis de suo jure subtrahit, Dei ordinationi resistit. Non indignetur itaque dominus noster deferre illis quibus Summus omnium deferre non dedignatur, deos appellans eos sæpius in sacris litteris.[1] Sic enim dicit, "Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes;" et, "Constitui te deum Pharaonis;" et ad Moysen,[3] "Diis non detrahes," id est, sacerdotibus. Et de ec qui juraturus[4] erat, loquens per Moysen ait: "Appli-" ca illum ad Deos," id est, ad sacerdotes. Nec præsumat dominus noster judices suos velle judicare; terrenis enim potestatibus non sunt commissæ claves regni cælorum, sed sacerdotio. Inde scriptum est, "Labia[5] sacerdotis custodient scientiam, et legem Malach. ii. "requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exerci- 7. "tuum est." Paulus etiam dicit, "Nonne angelos "judicabimus? Quanto magis homines?"

Illud etiam, te suggerente, commemoretur domino nostro, dignum memoria et imitatione, quod in ecclesiastica historia legimus[6] de Constantino imperatore; cui cum oblatæ fuissent scripto actiones[7] contra episcopos, accusationis quidem libellos accepit, et accusatos convocans in eorum conspectu eosdem incendit, dicens, "Vos dii estis a vero Deo constituti; ite et inter "vos causas vestras disponite, quia dignum non est "ut nos homines judicemus deos." O magnum imperatorem! O discrete regnantem in terra, quæ aliena sunt non usurpantem, et regnum æternum in cælo promerentem! Studeat itaque dominus noster[8] rex tantum, Cassiodor. Hist. Tripart. ii. 2.

[1] *scripturis*, Z.

[2] *et . . . omnes*, Z; *etc.*, L.

[3] *ad Moysen*, Z; om. L.

[4] *juraturus*, C, Z; *juratus*, O, V, A; *jurgatus*, L (Exod. xxii. 8).

[5] For the latter words of this text, O, A, and V have initials only; C, Z omit *exercituum*.

[6] *legimus*, C, O, A; *legitur*, L.

[7] *scripto actiones*, A, L; *scriptæ accusationes*, C, Z.

[8] *noster*, C, O, A; om. L; *rex*, om. C.

tam discretum, tam felicem, imitari principem, cujus et memoria laudabilis frequentatur in terris, et vita perpetua et gloriosa habetur in cælis. Alioquin timeat quod in Deuteronomio Dominus minatus est, dicens, "Homo " quicumque fecerit in superbia[1] ut non exaudiat sacerdo- " tem aut judicem, morietur.". Ad hoc enim vocatus est, et in hoc ipsum temporalis regni pax et magnificentia,[2] de qua nos commones, ministratur ei de cælo. Alioquin non salvatur rex per multam virtutem suam, etsi[3] subdantur ei regna, et inclinentur nationes.

Sed hæc hactenus. Quoscumque autem prætaxatarum habuisti conscriptores litterarum, quod tibi responsum est, noverint sibi esse responsum. De cætero, fratres, vos commonefacio, rogo, et obsecro, ut nos[4] non separent schismata nec obnubilent simultates, sed sit nobis[4] in Domino cor unum et anima una, et audiamus illum qui dicit, "Pro justitia agonizare " pro anima tua, et usque ad mortem certa pro justi- " tia, et Deus expugnabit pro te inimicos tuos." Non obliviscamur illum districtum Judicem, ante cujus tribunal constitutos sola nos veritas judicabit, amoto timore et fiducia omnis terrenæ potestatis. Valeat in Domino fraternitas[5] vestra.

---

[1] *in superbia*, om. L. ("Qui " autem superbierit, nolens obedire " sacerdotis imperio . . . et decreto " judicis, moriatur homo ille." Deut. xvii. 12.)

[2] *et magnificentia*, C, O, A, Z; om. L.

[3] *etsi*, C, V, O, A; *nec si*, L.

[4] *vos . . . vobis*, L.

[5] *sanctitas*, L.

CCXXV.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.[a]

(C. 44; D. 18; Z. i. 126; Lyttelton, Append. 4; G. Fol. 194.)

Venerabili[b] domino et patri in Christo Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Gilebertus, Londoniensis ecclesiæ minister, salutem.

The writer unfairly singled out by the archbishop.

Multiplicem nobis et diffusam late materiam profunde, pater, et copiose rescribendo proponitis, et nos, licet super appellatione ad dominum papam prosequenda sollicitos, vestræ tamen sublimitati rescribere gravi quidem et nos graviter urgente necessitate compellitis. Emissis enim sparsim elogiis nos de toto fratrum nostrorum collegio seorsum ponitis ad convitia, ut singulariter in nos etsi immeritos ignominiosa congeratis et probra. Sobrii vero[1] sensus hominem, gravitatis reverendæ personam, magistrum ratione prælationis et[2] dogmatis veritati reverenter obnoxium, mirum est ad verba veritatis exarsisse tam graviter, et velut evocatum ad choleras[3] innocentiam filii pie patri[4] consulentem non solum non admisisse, sed et ipsius opinionem nota quadam malitiæ, cujus sibi mi-

[1] *vero*, C, D; om. Z, G.
[2] *et*, Z, G; om. C.
[3] *coleras*, C, Z; *colleras*, G.
[4] *pater*, D.

[a] This letter is not found either in the text or in the summary of the Vatican MS. But the first words appear in the index of that MS. twice,—between Epp. i. 108–9 ("Mirandum" . . . "Excusatio-"nem"), and between Epp. i. 127–8 ("Fraternitatis vestræ" . . . "Vestrum, pater") — "Thome "Cant. ar. G. London'. epe., *Mul-"tiplicem et diffusam.*" In Z, the letter is fully given in the latter of these places. In the Cave MS. it appears at the end (No. 447). Having been omitted in the Vatican MS., it was unknown to Lupus; and it was first printed by Lord Lyttelton in the Appendix to his Life of Henry the Second (185–199).

[b] The heading in C is, *Venerabili patri et domino T. Cantuar' archiepiscopo.*

nime conscius est, ejus non id exigente merito respersisse: unde cum ecclesiam Dei subvertere, fas nefasque confundere, montem illum qui ecclesia et columna Dei viventis est non sano capite velle dejicere, ad ea quæ vestra sunt ambisse, et quod ab his obtinendis repulsi fuerimus, ob id vestram ecclesiæque Dei pacem temere perturbasse, in bello Domini terga dedisse, emissis scriptis publice denotemur, difficile est ut sileamus, ut hanc adversum nos opinionem vel a præsentibus admitti, vel indefensam futuræ posteritati transmitti confessionem innuente silentio permittamus.

Cum sit itaque malorum radix et origo cupiditas, ne nos hujus suspectos habeant quibus prava suadentur e facili, nos hinc ipsa[1] jubet necessitas exordiri. Ait apostolus, "Quis scit hominum occulta hominis, "nisi spiritus hominis, qui est in ipso?" Latent quidem homines occulta hominum, et abyssum cordium de cælo Dominus intuetur. Ipsum ignota non transeunt, occulta non fallunt. "Est enim sermo Dei "vivus et efficax, penetrabiliorque omni gladio anci-"piti. Nec est ulla creatura invisibilis in conspectu "illius." Ipsi et coram ipso loquimur; sub ipsius examine non vana aut ficta, sed quæ veritate conscientiæ subnixa sunt, confidenter et libere respondemus, asserentes utique quoniam ad ea quæ vestra sunt ambitionis stimulos nunquam vel momento sensimus. Honorem hunc nulli unquam invidimus. Nulli ad hanc gratiam munere vel obsequio, gratia vel favore, deservivimus, ut ad hujus fastigia culminis accessum nobis sacrilegum quibuscumque modis aut adminiculis aptaremus. Quis hoc, pater, melius quam vos, quis poterit liquidius æstimare? quem ipsius ecclesiæ tunc temporis archidiaconum, et domini nostri regis electum e millibus, non consiliarium solummodo, sed cor fuisse constat et consilium, sine quo non quidem facile, sed

Disavowal of aspiring to the primacy.

[1] *ipsa*, om. Z.

nec[1] erat possibile, ad[2] hæc omnino quempiam obtinere progressum. Nobis itaque quam apud vos gratiam collocavimus? num per nos aut per[3] alium vestram unquam gratiam xeniis aut obsequiis attentavimus, ut ad quod nisi per vos attingi non poterat, in id ope vestra sublevaremur? Hinc vestram,[4] pater, justum est metiri prudentiam quales nos aliis exhibuerimus, qui nec vestræ celsitudini, quam rerum summa sequebatur, ad turpe supplicare compendium, nec aliqua favoris gratia unquam vel in modico blandiri, curavimus. Rem hoc fine concludimus, hoc nobis onus ipsi confidenter imponimus, ut sit nobis illa die repositum, si nos hujus culpæ conscios in aliquo reprehendit cor nostrum. Non nostram itaque, pater, non nostrorum,[5] in vestra promotione repulsam planximus. Illo quidem die non nostra quærere, sed quæ Domini nostri Jesu Christi,—non nobis, sed ejus nomini, in omnibus gloriam exhiberi—toto cordis affectu desideravimus; attendentes rem secus fieri, condoluimus. Cernentes ecclesiæ jus subverti, fas nefasque confundi, montis illius magni quem dicitis deorsum cacumen inflecti, sponsam Christi libertate pristina, sibi semper usque tunc observata reverenter et exhibita, inverecunde privari, altis utique in Domino suspiriis ingemuimus, et dolorum quos nunc experimur assidue prælibationes et præsagia, certa quadam divini spiritus insinuatione, multi quidem in ecclesia Dei præsensimus. Oportebat equidem ejus tunc meminisse quod scriptum est, "Difficile est ut bono peragantur "exitu, quæ malis fuerint inchoata principiis." Ad ipsa quidem si recurramus initia, quis toto orbe nostro, quis ignorat, quis tam resupinus ut nesciat, vos certa licitatione proposita cancellariam illam dignitatem

Account of Becket's promotion.

[1] *non*, G.
[2] *ob*, G.
[3] *per*, om. C, D.
[4] *nostram*, G.
[5] *nostrorum*, Z, by correction; *nostram*, G.

multis marcarum millibus obtinuisse, et auræ hujus impulsu in portum ecclesiæ Cantuariensis illapsum, ad ejus tandem sic regimen accessisse? quam pie, quam sancte, quam canonice, quo vitæ merito id exigente, multis quidem notum est, et stylo quodam doloris intimi bonorum est cordibus exaratum.

Diem suum clauserat ille bonus et bonæ memoriæ pater noster Theodbaldus, ecclesiæ Cantuariensis dudum archiepiscopus; et vos, qui cordis oculos in casum hunc pervigiles mimime claudebatis, confestim a Normannia celeres in Angliam reditus habuistis. Ex intervallo directus est a domini nostri regis latere vir magnus et sapiens moderator regni, Ricardus de Luci, quem laqueis anathematis innodatum hodie digne sic merito honorastis. Regis hic ad omnes habebat imperium, ut Cantuarienses monachi, ut[1] ecclesiæ ipsius episcopi suffraganei, vos expeterent, vos eligerent, vos in patrem et pastorem, negotium nulla deliberationum mora protrahentes, assumerent; alioquin iram regiam non utique declinarent, verum se regis hostes et suorum proculdubio ipsis rerum argumentis agnoscerent. Quod loquimur experti[2] novimus; attendentes enim ecclesiam Dei suffocari graviter, ob quod in ejus libertatem quodammodo proclamavimus, verbum illico proscriptionis audivimus, et exsilio crudeliter addicti sumus; nec solum persona nostra, sed et domus patris mei, et conjuncta nobis affinitas et cognatio tota. Hoc quidem calice et aliis propinatum est. Scriptum vero est, "Leo rugiet, quis non timebit?" et illud, "Ut "rugitus leonis, sic terror regis." Quod tantæ voluntatis impetu præcipiebat rex, quod effectu compleri tanto nuntio perurgebat, in quod cordis oculos vos omnes injecisse noverant,[3] in quod omnes vestri minis et terroribus, promissis et blanditiis vigilanter insta-

[1] *ut*, C, D; *et*, Z, G.
[2] *experto*, Z, G.
[3] *noverunt*, D.

bant, quis negaret? torrenti huic voluntatis et præcepti regii quis resisteret? Stabat regni gladius in manu vestra, si in quem torvos habebatis oculos, terribilis in hunc et importabilis iræ quodam velut igne coruscans; ille quidem gladius quem in sanctæ matris ecclesiæ viscera vestra paulo ante manus immerserat, cum ad trajiciendum in Tolosam exercitum tot ipsam marcarum millibus aporiastis. Qui ne limatus denuo per vos aptaretur ad vulnera, jussis obtemperavit ecclesia, et declinando quæ metuit, simulavit se velle quod noluit. O quam longe erant omnium corda bonorum ab hoc ipso! quam dissidentia vota! Motu tamen est et impressione completum, quod interminatione dirissima fuerat imperatum. Sic in ovile ovium, non utique per ostium, sed ascendens aliunde, introistis, et hoc, pater, introitu libertatem ecclesiæ, tot sibi temporum conservatam curriculis, ademistis; quæ si vita ejus est, ut scribitis, ipsam utique exanimem reddidistis. Deus bone, quis horror illa die, quis omnes horror invasit! cum prognosticum illud de more conspectum, et circumastantium[1] oculis est oblatum; illud (inquam) prognosticum quod in futuri casus indicium evangelista Matthæo quasi vaticinante prolatum est: ait enim Dominus fructum non habenti ficulneæ, "Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum;" et arefacta est continuo. Oportuisset igitur illa die non recta mandanti principi respondisse, quod obedire oportet Deo magis quam hominibus. Illo utinam die corda nostra plene timor Ejus occupasset, qui potest animam in gehennam perdere, et non solum corpus occidere. Quod quia secus actum est, parit nobis enormitas hæc erubescentiam, erubescentia confusionem, confusio pœnitentiam, quæ condignam inferet opem, ferente Domino satisfactionem, adeo ut in maxillis nostris juges lacrymæ perseverent donec convertat

[1] *circumstantium*, D.

Dominus captivitatem Syon, et consoletur mœrentes in Jerusalem, et clementiæ reducat oculos in desolatos Jerusalem.

Relations of church and state.

Interim (ut quod actum est currente stylo prosequamur), sublimationis vestræ quis fructus exstiterit, audiamus. A pio rege nostro suscepto regni gubernaculo ad illum usque diem ecclesia quidem sancta alta pace floruerat, excepto quod (ut diximus), ad instaurandum in Tolosam exercitum manus vestras jam [1] nimis in se graves agnoverat; de cætero, sub bono principe cuncta gaudebant, jocundissime lætabantur universa. Regnum sacerdotio devotum sancte præstabat obsequium, et sacerdotio firmissime fulciebatur ad bonum omne regis imperium. Exercebantur in ecclesia gladii duo, devoto domino Jesu famulantes obsequio; non [2] sibi stabant ex adverso, nec tendentes in contraria repugnabant alterutro. Unus erat populus, et (ut scriptum est) unius labii, studens [3] peccata persequi, gaudens vitia fortiter eradicari. Hæc regni et ecclesia fuit pax; alterna sic gratia fovebantur, et unanimi voluntate jungebantur. In vestra vero promotione gratiarum sperabamus et exspectabamus augmenta; et ecce peccatis exigentibus illico turbata sunt universa. Virtus est peccato, cum exsurgit, occurrere, mentisque sinistros fœtus ad petram quæ Christus est, statim cum nascuntur, allidere. Oportebat itaque vestram providisse prudentiam, ne dissensiones inter regnum et vos paullulum exsurgentes [4] in immensum excrescerent, [et] [5] ne de scintilla tenui in multorum perniciem tantus ignis exsurgeret. Actum secus est, et ob causas quas enumerare longum est dissensiones adauctæ sunt, inflammata est ira, et odium fortiter

---

[1] *jam nimis*, om. Z.
[2] *non*, C; *nec*, Z, G.
[3] *studentes . . . gaudentes*, C; *studentes . . . gaudens*, D.
[4] *exsurgentes*, om. Z.
[5] *et*, D.

obfirmatum. Hæc causa fuit, hinc emersit occasio, cur ad requirendas dignitates regias, et in commune commemorandas, suum dominus noster rex animum applicaverit et consilium; quarum observatio cum a vobis et a suffraganeis ecclesiæ vestræ exigeretur episcopis, eo quod in quibusdam earum ecclesiæ Dei videbatur libertas opprimi, assensum dare recusavimus præterquam his quæ salvo honore Dei et ordine nostro poterant observari. Exigebat instanter dominus noster rex observationes earum absolute sibi a nobis repromitti; sed quod libertati repugnabat ecclesiæ, et domini papæ fidelitati, a nobis nequaquam potuit obtineri. Ob hanc causam coacti sunt cœtus, et convocata concilia. Quid meminisse opus est, quæ sunt acta Londoniis? quæ denuo Oxenefordiæ? Quæ Clarendonæ gesta sunt ad memoriam revocemus; ubi continuato triduo id solum actum est, ut observandarum regni consuetudinum et dignitatum a nobis fieret absoluta promissio. Ibi quippe vobiscum stetimus, quem in Domini spiritu stare fortiter æstimabamus. Stetimus quidem immobiles, stetimus imperterriti. Stetimus in fortunarum dispendium, in cruciatum corporum, in subeundum exsilium, subeundum quoque, si sic Dominus permisisset, et gladium. Quis unquam pater filios in sua plus habuit confessione concordes? quis unquam plus unanimes? Inclusi eramus omnes conclavi uno; die vero tertio, cum jam regni principes et omnes quidem nobiles in summas choleras exarsissent, facto quidem fremitu et strepitu, conclave, quo sedebamus ingressi, rejectis palliis exsertisque[1] brachiis, nos taliter allocuti sunt: "Attendite qui regni statuta "contemnitis, qui regis jussa non suscipitis. Non "nostræ sunt manus istæ quas cernitis, non nostra "brachia, non hæc demum corpora nostra; verum "domini nostri regis hæc[2] sunt, ad omnem ejus nu-

Question of the royal dignities.

Council of Clarendon.

[1] *que*, om. D.

[2] *hæc*, C, D, Z; *Henrici*, G.

" tum, ad omnem ejus ulciscendam injuriam, ad om-
" nem ejus voluntatem, quæcumque fuerit, jam nunc
" applicari promptissima. Ipsius mandatum, quodcun-
" que fuerit, ex sola nobis erit ejus voluntate justissi-
" mum; revocate consilium, inclinetis[1] animos ad præ-
" ceptum, ut declinetis, dum fas est, quod jam non
" poterit evitari periculum." Quid ad hæc? quis fugit? quis terga vertit? quis animo fractus est? Vestra nobis exprobratur epistola quod in die belli conversi sumus, quod ex adverso non ascendimus, quod nos murum pro domo Domini non opposuimus. Judicet Dominus inter nos; Ipse judicet ob quem ad minas principum flecti nequimus;[2] judicet Ipse quis fugerit, quis in bello desertor exstiterit. Stetit proculdubio vir nobilis et spiritus in Domino constantissimi Wintoniensis Henricus; stetit Eliensis Nigellus, stetit Lincoliensis Robertus, stetit[3] Cicestrensis Hylarius, Salesberiensis Jocelinus, Exoniensis Bartholomæus, Cestrensis Ricardus, Wigorniensis Rogerus, Herefordiensis Robertus, Lundoniensis Gilebertus. His omnibus percussor defuit, non hi virtuti; hi quoque, temporalia reputantes ut stercora, pro Christo et ecclesia exposuerunt se et sua. Dicatur itaque quod verum est, fiat sub sole quod præsentibus nobis et cernentibus actum est: terga dedit dux militiæ, ipse campi ductor aufugit, a fratrum suorum collegio simul et consilio dominus Cantuariensis abscessit, et tractatu seorsum habito, ex intervallo reversus ad nos, in hæc verba prorupit,[4] " Est domini mei voluntas ut pejerem,[5]
" et ad præsens subeo et incurro perjurium, ut potero
" pœnitentiam acturus in posterum." Auditis his obstupuimus et mutuis hærendo conspectibus ad lapsum hunc a summo (ut æstimabamus) virtutis et constan-

---

[1] *inclinetis*, C, D; *inclinate*, Z, G.

[2] *nequivimus*, G.

[3] *stetit*, om. G.

[4] *prorupit*, D, Z, G; *erupit*, C.

[5] *pejerem*, D, Z; *perjurem*, G.

tiæ[1] suspirantes ingemuimus. Non est apud Dominum *est* et *non*, nec ejus sperabamus sic moveri posse discipulum. Languente capite, languent cito cætera membra, et ipsius infirmitas ad cætera statim membra dilabitur. Ipse quod exigebatur annuens, et dignitates regias et antiquas regni consuetudines, antiquorum memoria in commune propositas, et scripto commendatas, de cætero se domino nostro regi fideliter observaturum in verbo veritatis absolute promittens, in vi nobis injunxit[2] obedientiæ sponsione simili nos obligare.

The archbishop's attempt to go abroad.

Sopita est hoc fine contentio, sacerdotio[3] sic est pax conciliata cum regno. Descendit Israel in Ægyptum, unde cum multa gloria legitur postmodum ascendisse. Nobis quoque spes magna resederat, id[4] quod dominus noster rex ad tempus ira motus exegerat, sedato ipsius animo ad Dei gloriam et ipsius honorem in bonum denuo esse reformandum.[5] Invidit paci teneræ pacis ille turbator pristinus, et qui procellis enavigatis sperabamus tenere jam portum, Aquilonis ecce flatibus compellimur in profundum. Recens erat illa in verbo veritatis regi facta promissio, vos nisi ab eo impetrata licentia non discessurum a regno. Scriptum est, "Verba sacerdotis comitem semper habeant veritatem;" illud quoque, "Quod quis dicit, veritati debet, et quod "promittit,[6] fidei." Emensis tamen diebus paucis ventis vela commisistis, et egressum a regno, rem rege penitus ignorante, procurastis; quo audito, nemo rege plus stupuit, nemo plus doluit. Stupuit non esse completum quod fuerat a pontifice quasi juramento promissum; doluit, in se grave sciens scandalum suscitari, et illæsam hactenus opinionem suam ex fuga hac apud gentes et regna gravissime lacessiri. Quid enim veri-

[1] *viro*, ins. G.
[2] *injunxit*, D; *adjunxit*, G; om. Z.
[3] *sacerdotii*, G.
[4] *id*, Z, G; om. C, D.
[5] *reformandi*, C, D; *esse reformandum*, Z, G.
[6] *promittitur*, D.

tatis ignari, quid poterant ex his aliud suspicari, quam regem regiæ pietatis immemorem in tyranni rabiem exarsisse, et odio Christi ministrum ejus a regno suo et dominationis suæ finibus expulisse? Mallet in carne sua manu vestra vulnus gravissimum excepisse, quam hoc famæ suæ dispendium toto[1] orbe Christiano per vos et vestros incurrisse. Quid plura? Aquilone vela perflante completa fuisset jam navigatio, nisi flatu meliore cœptis Auster obstitisset, quo flante prospere navis ad littus unde cœpit navigare perducta est. In manus itaque regis cum vos rei deduxisset eventus, nunquid iram secutus aut potentiam in vos aut excessit opere, aut est quicquam locutus aspere? Absit; at benigne susceptum et veneratione qua decuit honoratum remisit ad propria, et vos in regno manere, commissam vobis ecclesiam regere, animi vestri dilectionem et dulcedinem sibi rebus ipsis ostendere, humiliter et benigne supplicando commonuit.

Affair of John the Marshal.

Vix Auster detonuerat, et jam Circius fulminabat; motus animorum vix utrimque resederant, et ecce de novo [emersit[2]] unde ferventius ebullirent. Perlatum est ad vos mandatum regium, ut cuidam regni nobilium, super prædio quod a vestra vendicabat ecclesia, quod justum foret exhiberetis. Qui post statutos dies ad regem reversus asseruit se penes vos justitiam assequi nequisse, et se id ipsum juxta regni statuta coram vobis suo congruoque testium juramento comprobasse; quo regem persequente[3] diutius, et super exhibenda sibi justitia quotidie supplicante, domini nostri regis ad vos est emissa citatio, ut statuto die se vestra sibi sublimitas exhiberet, ut quod ipso mandante non egerat, eo cognoscente litemque judicio dirimente compleret. Non est a vobis hæc admissa citatio, verum vos in hoc sibi minime pariturum declaravit a vobis

---

[1] *in toto*, D.
[2] *emersit*, G; om. C, D.
[3] *persequente*, C, D; *prosequente*, Z, G.

ad ipsum delegata responsio. Arbitratus hoc ipso dominus rex juri suo detrahi graviter et potestati, ecclesiam regni jussit ad concilium Norhamtunam convocari. Convenit populus ut vir unus, et assidentibus sibi quorum id dignitati congruebat et ordini, quod dictum est super exspreto mandato suo in querelam adversus [1] vos, usus qua decuit modestia et venustate, proposuit. Porro quod intendit, fratrum vestrorum non exspectato vel expetito consilio, vestra incontinenti confessio confirmavit, adjiciens vos ob id non paruisse mandato, quod Johannes ille, qui regis ad vos mandatum pertulerat, in vestra præsentia non evangelio sed tropario quodam proposito juravisset. Est itaque dictum in commune, causam hanc [2] non eam esse ob quam mandatum regium oportuisset omisisse, regnique fore [3] consuetudinem in offensis hujusmodi mulcta pecuniaria, sua [4] rem taxante misericordia, placari regem. Paruit regiæ [5] sublimitas vestra sententiæ ad plenum cavens super judicati solutione. Vestram tamen non latebat prudentiam decretum illud apostolicum, quod in hunc modum expressum est, "Nullus episcopus, neque pro civili neque pro crimi- Gratian. II. xi. 1, 8.
"nali causa, apud quemvis judicem, sive civilem sive
"militarem, producatur vel exhibeatur;" et illud,
"Clericus apud sæcularem judicem si pulsatus fuerit, Ib. 17. Cf. vol. i. p. 26.
"non respondeat aut proponat:" et illud Gelasii papæ ad Elpidium [6] episcopum, "Quo ausu, qua teme- Ib. xxiii. 8, 26.
"ritate, rescribis ad Ravennam te parare proficisci,
"cum canones evidenter præcipiant [7] nullum omnino
"pontificum, nisi nobis ante visis aut consultis, ad
"comitatum debere contendere?" Sed hæc altiori forte scientia et spiritu clariore discernitis, et quia

Council of Northampton.

[1] *adversum*, D.
[2] *hanc*, D.
[3] *fuisse*, D, with *fore* in marg.
[4] *suam*, Z, G.
[5] *regiæ*, Z; om. D, G.
[6] *elapsum*, corr. to *Elpidium*, C; *Helpidium*, G.
[7] *principii aut* (for *præcipiant*) D.

regem[1] unctio divina sanctificat,—ungitur enim[2] manus in sanctitatem operum, brachiorum nexus in castitatem complexuum, pectus in cordis munditiam, scapulæ in laboris[3] pro Christo tolerantiam, chrismate caput infunditur, ut secundum Christum, (a quo *chrisma* dictum est, et Ejus nomine consecratum,) apto semper moderamine studeat sibi credita dispensare,—ipsum a cæteris secernitis, et judicem non sæcularem tantummodo,[4] sed et ecclesiasticum, reputatis. Ad quod roborandum id fortasse proponitis, quod imperiali judicio papa Leo quartus emendare voluit, si quid in subditos injuste commisit, Ludovico augusto sic scri-
Ib. ii. 7, 41. bens, "Nos, si incompetenter aliquid egimus, et in " subditis justæ legis tramitem non conservavimus, " vestro aut[5] missorum vestrorum cuncta volumus " emendari[6] judicio, ut eorum legitimo cuncta termi- " nentur examine, ne[7] sit in posterum quod indiscretum " valeat permanere." Si vobis mens ista est, discretioni vestræ quamplurium[8] in hoc consentit opinio, ut ob sacramenti reverentiam regem æstiment non omnes, sed, quas distinguunt, ecclesiæ et personarum ecclesiæ causas oportere discutere, et regiæ jurisdictionis examine terminare. Habet enim ecclesia quædam divino tantum jure, quædam (ut testantur) humano. Gradus ecclesiasticos, ordines sacros, et dignitates his cohærentes[9] et potestates, divino tantum jure sortitur. Unde si baptizat aut consecrat, solvit aut ligat, prædicat et informat, hæc tantum spiritualia sunt, collata[10] desuper, ab homine in hominem non[11] hominis dono sed Divino

---

[1] *regem*, Z, G; *regum personas* (*pers.* interlined), C.
[2] *ei*, Z, G.
[3] *laborum*, D.
[4] *tantummodo*, Z; *solummodo*, D, G.
[5] *ac*, Grat.
[6] *emendare*, Grat.
[7] *quatenus in posterum nihil sit quod ex eis indiscussum vel indiffinitum remaneat*, Grat.
[8] *quamplurimum*, C.
[9] *choerentes*, C; *cohercentes*, D.
[10] *collocata*, D.
[11] *nec*, G.

intus operante Spiritu propagata. Hunc sibi nemo sumit honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron; affectaverunt hæc Chore, Dathan et Abiron, a Domino non vocati, et inaudita morte perierunt. Immiscentes se sacrificiis Jeroboam[1] et Ozias, alter manus ariditate, alter lepra, percussi sunt. Est igitur in his omnibus sacerdos quilibet, ut pater, ut pastor, omni rege superior; rex, ut filius, ut discipulus, longe inferior æstimatur. Si itaque rex delinquat in Dominum,[2] imitando Theodosium conciliari studeat opera sacerdotum. Si sacerdotes se accusent alterutro, hæc suo rex non usurpet judicio; sed ne patrum verenda conspiciat, incedens retrorsum causam hujusmodi pallio laudis operiat. Sunt et ecclesiæ corporalia quædam divino tantum jure possessa. In his decimæ numerantur, oblationes et primitiæ, quæ segregando sibi sanctificavit Dominus, et in usus sibi ministrantium æterna lege sanxivit;[3] quæ quia divino tantum jure præcipit, ad cognoscendum super his potestas se regia non extendit. Humano vero jure multa possidet, quæ sola sibi sunt hominum donatione concessa, non id præcipiente Domino, vel legem super hoc statuente; ut jam non levitica solum portione limitata sit, verum donis eximiis et possessionibus ampliata. Transtulerunt ad eam ampla sua patrimonia reges, transtulerunt electi principes, ut jam sit etiam corporaliter impletum quod de filiis ecclesiæ dudum est propheta vaticinante prædictum, "Fortitudinem "gentium comedetis, et in gloria eorum superbietis:" et illud, "Ut det illis hæreditatem gentium:" item Ysaias, "Dilata tentorium tuum, longos fac funiculos "tuos; ad dextram et ad lævam dilataberis." Vetus quidem habet historia in opus illud tabernaculi antiquum illum populum ea devotione contulisse donaria, ut compulsi artifices dicerent Moysi, "Plus offert

Cassiodor. Hist. Tripart. ix. 30. Gen. ix. 23.

[1] *Geroboam*, Z; *Geroboham*, C.
[2] *Deum*, Z, G; *Dominum*, C, D.
[3] *sanxivit*, D; *sancivit*, G.

" populus, quam necesse est." Quorum quantacunque devotio filiis tamen gratiæ non æquatur; quibus sæpenumero non satis est donare singula, nisi supererogent universa. Est vero cuique liberum, cum transfert donando quod suum est, donationi conditionem quam velit annectere, quantum nec legibus nec bonis constet[1] moribus obviare. Hanc itaque donationi regum conditionem annexam æstimant, hoc consuetudine tot temporum obtinente curriculis affirmant, ut regibus ecclesiæ militaria et annexa prædiis alia quædam persolvant obsequia, et possessiones ipsas a regibus, personæ suæ principalis hominio, et fidelitate præsente evangelio promissa, recognoscant. Sic igitur ecclesiæ geminata potestas est, ut hinc Regi cælesti serviat, hinc terreno principi quod ad eos spectat exhibeat; ejusque ministros efficit potestas, hinc a Deo collata pontifices, hinc a rege suscepta comites aut barones. Potestas hæc est, qua magnum in palatio obtinet ecclesia principatum, cum in omnibus regni judiciis, præterquam si de vitæ periculo tractetur aut sanguine, locum habeat ipsa præcipuum; hæc regi nos obligat, ut affirmant, ut ab ipso citati debeamus assistere, et singulorum causas universi discutere et judicare. Nam qui in his quæ ad Deum sunt gradu quodam distinguimur,[2] ut superiores quidam, inferiores alii, reputemur et simus, nos in hoc pares æstimant, ut si de fundis ad ecclesiam liberalitate[3] regia devolutis inter nos aut in nos fuerit oborta[4] contentio, apud regem quæ spectant ad singulos universorum diffiniat[5] pronuntiatio. Nec mirum si patrem teneat a filio lata sententia, cum ipsum qui est filius patris sui dominum fore convincat ratio manifesta, et cum hominio fidelitas reverenter exhibita. Cum sit igitur[6] a Deo potestas gemina, hinc sacerdota-

[1] *constat*, Z; *constet*, C, D.
[2] *distinguimur*, Z; *distinguuntur*, G.
[3] *libertate*, G.
[4] *aborta*, C.
[5] *definiat*, G.
[6] *ergo*, G; *igitur*, D.

lis, hinc regia, utramque[1] secundum quid præesse alteri, et ab altera secundum quid posse judicari, patrum auctoritate confirmant; ut sit regum et præsulum vicissitudo hæc, qua se vicissim judicant, et judicantur a se, forte quoddam caritatis vinculum, reverentiæ debitum, et utrique[2] necessitudo quædam conservandæ pacis ad alterum:[3] Hæc et his altiora considerans regem quasi præcellentem, prout monet apostolus, honorastis,[4] et ejus parendo[5] sententiæ recte judicem agnovistis, sibique servando quod suum est, ipsum in his quæ ad Deum sunt vestræ parere sublimitati prudenter et provide monuistis. Omni humanæ creaturæ propter Deum sancta se submittit humilitas, et quo se dejicit inferius, eo juxta verbum Domini meretur altius et gloriosius exaltari. Atque in his utinam humilitatis finibus res ipsa tota resedisset, et cum a vobis debita quædam reposceret dominus noster rex, cum de summa pecuniæ quam in manu vestra ex caducis quibusdam excrevisse memorabat, quod jus dictaret, id sibi solum peteret exhiberi, ad declinandum regalis curiæ judicium, tunc[6] se vester minime zelus erexisset. Nam quid poterat inferre periculi danda super hac petitione sententia? Ad regimen ecclesiæ vos a curia transferri voluit, et ab ipsius nexibus hoc ipso vos (ut plures opinantur) absolvit; quod si ad debita minime referendum est, ut evectus loco sic absolvatur a debito, poterat negotium per exceptionem in rem versum plurimum expediri, et siquid compoto nequivisset[7] includi, irate magis repetenti sua quam avide de reliquo poterat satisdari, et civilis hæc causa absque hoc rerum turbine pace poterat honestissima terminari. Sed inauditum dicitis, ut in regis curia Cantuariensis unquam compelleretur ad talia; et id dixeritis inau-

The questions as to debts.

[1] *utrumque*, G.
[2] *utrique*, D; *utique*, G.
[3] *alterutrum*?
[4] *honoratis*, G.
[5] *parende*, D.
[6] *tunc*, Z, G; *utinam*, C, D.
[7] *nequivisset*, Z, G; *nequisset*, C.

ditum, officialem curiæ repentino transitu ad illam sic ecclesiam unquam hactenus[1] ascendisse, ut hodie quis curiam, cras dispensaret ecclesiam, ab avibus et canibus cæterisque curiæ jocundis usibus cito quis astaret altaribus, et episcopis totius regni spiritualia ministraret et sacerdotibus. Usus igitur in diversa tendente consilio, domum regiam crucem gestans in manibus introistis, et exsecrandæ cujusdam malitiæ suspectum regem omnibus illico reddidistis; at ejus innocentiam summis efferenda[2] præconiis patientia declaravit. Illationem crucis adversum se etsi moleste tulerit, fines tamen regiæ modestiæ non excessit. Non ira motus efferbuit, non verbo malignatus aut opere causam quam sua repetens intenderat fine studuit justitiæ debito terminare. At declinando judicium ad dominum papam appellastis, et sicut in ingressu, sic in egressu vestro, summam regis mansuetudinem et tolerantiam vobis observatæ pacis indiciis agnovistis. Nam ut in Absalonem prodeunte exercitu paterna pietas exclamavit, "Servate mihi puerum "Absalon," sic ejus mandato voce statim præconaria cunctis innotuit, ut siquis vobis aut e vestris cuiquam molestus existeret, ultore gladio deperiret. Addidistis ad hæc, et tanquam vitæ vestræ vel sanguini machinaretur insidias, fuga nocte inita, mutato habitu, post latitationem aliquantulam a regno clam transmeastis, et nemine persequente, nullo vos expellente, extra dominationis suæ loca in regno vobis altero ad tempus sedem elegistis. Inde navem gubernare disponitis quam in fluctibus et tempestate subducto remige reliquistis; hinc nos vestra jubet et hortatur auctoritas ut convertamur ad vos et salvi simus, ut vestris inhærendo vestigiis pro Christo mortem subeamus, et pro liberanda ipsius ecclesia animas ponere non metuamus. Et utique, si attendamus quanta nobis promittantur in

The archbishop's carrying his cross.

He leaves the council,

and goes abroad.

[1] *sic*, ins. G.

[2] *offerendam*, G; *efferenda*, D.

cælis, debeant animo vilescere quæcunque possidentur in terris; nam nec lingua dicere nec intellectus capere valet illa supernæ civitatis quanta sint gaudia, angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ Conditoris assistere, præsentem Dei vultum cernere, nullo metu mortis affici, incorruptionis suæ munere perpetuo gloriari.[1] Passiones hujus temporis minime condignæ sunt ad futuram gloriam quæ revelabitur in sanctis; et quod modo leve est et momentaneum tribulationis, supra omnem modum æternæ gloriæ pondus operabitur in electis. Hæc nostris jamdiu sensibus insederunt; nostra jamdiu[2] studia hæc post se promissa[3] traxerunt. Caput utinam, quod mihi scapulis insidet, lictoris gladius projecisset in medium, dum tamen legitimo Deoque placito certamine decertassem. At martyrem non pœna facit, sed causa: dura sancte perpeti gloria est; improbe, pertinaciter, ignominia. Pro Christo subire gladium consummata laus est et victoria; hunc in se temere provocare, late patens insania. Et si vestra, pater, non dicta solum verum facta pensemus, in mortem nec temere nec leviter impingemus. Nam genu Clarendoniæ curvando, fugam Norhamtunæ incundo, mutato ad tempus habitu delitescendo, a regni finibus clam emigrando, quid actum est? quid hæc agendo procurastis, nisi quod mortem, quam nemo dignabatur inferre, tam sollicite declinastis? Nos igitur ad mortem qua fronte,[4] pater, invitastis, quam vos et formidasse et fugisse indiciis tam manifestis toti mundo luce clarius ostendistis? Quæ vos suadet caritas nobis onus imponere quod abjecistis? Gladius nobis imminet quem fugistis, in quem funda jacere, non dimicare cominus, elegistis. Ad similem nos forte fugam invitastis; et nobis mare clausum est, et post discessum[5] vestrum naves nobis

The archbishop's proceedings.

[1] *lætari*, C.
[2] *jam*, D.
[3] *promissa*, om. D.
[4] *fronte*, Z, G: *mente*, C.
[5] *digressum*, G.

sunt omnes et portus inhibiti. Insulæ terrarum claustra regum fortissima sunt, unde vix evadere[1] vel se quis valeat[2] expedire. Si nobis pugnandum est, de proximo contendemus. Si cum rege pugna conseritur, unde percutiemus gladio, nos ibi gladius repercutientis inveniet; unde vulnus infligemus, vulnera declinare nequibimus. Et annui vestri reditus nunquid vobis tanti sunt ut fratrum vestrorum sanguine vobis hos velitis acquiri? At Juda reportante pecuniam, hanc Judæi respuerunt quoniam[3] sanguinis esse pretium agnoverunt.

No great question at stake.

Sed aliam nobis causam fortasse proponitis. Paullulum itaque[4] divertamus, ut mortis nobis suadendæ[5] causam plenius attendamus. Gratias Domino, nulla penes nos est de fide contentio, de sacramentis nulla, nulla de moribus; viget recta fides in principe, viget in prælatis, viget in subditis. Omnes fidei articulos regni hujus ecclesia sane complectitur. A summi pontificis obedientia præsentis schismatis insania nemo dividitur. Ecclesiæ sacramenta venerantur omnes et excolunt, suscipiunt in se, et aliis pie sancteque communicant. Quod ad mores, in multis quidem offendimus omnes; errorem tamen suum nullus prædicat aut defendit, verum pœnitentiæ remedio sperat posse dilui quod admittit. Tota igitur in regem est et de rege contentio ob quasdam consuetudines, suis prædecessoribus observatas[6] (ut asserit) et exhibitas, quas sibi vult et expetit observari. Super hoc [et][7] a vestra sublimitate commonitus non desistit a proposito, non renuntiat his[8] quæ firmavit antiquitas et longa regni consuetudo. Hæc causa est cur ad arma decurritis, et in sanctum caput et nobile gladium librare con-

[1] *eundem*, altered to *eundum*, C; *evadere*, D, Z, G.
[2] *valeat*, C, Z; *valet*, G.
[3] *quam*, G.
[4] *utique*, D.
[5] *suadente*, D.
[6] *et servatas*, D.
[7] *et*, D.
[8] *his*, D; *iis*, G.

tenditis ; in quo refert plurimum quod has ipse non statuit, sed, (ut tota regni testatur antiquitas), sic eas repperit institutas. Nam difficilius evellitur quod altius radicatur ; hæret planta tenacius quæ suas in altum jamdiu radices immiserit. Quam siquis transferre desiderat, non viribus evellenda est, ne protinus exarescat ; circumfodienda prius est, et est humus ejicienda, denudanda radix undique, ut sic prudens expleat diligentia quod vis commode non expleret incompetenter adhibita. A bonis exempla sumenda sunt, et cum tractantur hujusmodi, ipsorum sunt opera diligentius attendenda. Prædecessor vester [maximus][1] ille pater Augustinus multa a regno hoc exstirpavit enormia, et ipsum regem[2] fide illuminans pravas ab eo consuetudines non quidem paucas eliminavit, non maledictis equidem, sed benedicendo potius et prædicando, exhortando salubriter, et [sic][3] potentum animos ad bonum fortiter inclinando. Cremensis ille Johannes, diebus nostris in partes has a sancta Romana directus ecclesia, regni consuetudines, in quibus jam senuerat, immutavit ; quod non maledictis aut minis, sed doctrina sana et exhortationibus sanctis, obtinuit. Benedicendo seminavit, de benedictionibus et messem fecit. Hi, si ad arma decurrissent, nihil aut parum profecissent. A pio Francorum rege, optata diu prole sibi jam concessa divinitus, nuper illi regno multa sunt remissa gravamina, quæ firmaverat antiquitas, hactenus inconvulsa ; hæc suggerente (ut audivimus) ecclesia, et monente, non electum[4] principem minis impetente, sublata sunt. Quæ denique quantæve dignitates, libertates, immunitates, possessiones, ecclesiæ Dei a piis regibus orbe toto, pietate sola, non maledicti necessitate, collata sint, quis valeat explicare ? utique tempus

Gentle dealings the most successful.

A.D. 1125.

---

[1] *maximus*, C ; om. Z, G.
[2] *regem*, Z, G ; om. C, D.
[3] *sic*, C ; om. Z, G.
[4] *in elect. pr. minas*, Z, G ; *el. pr. minis*, C, by correction from *minas* (*in* being omitted) ; *el. pr. minas* (without *in*), D.

id volentem explicare deficiet, hæc namque regum est laude digna nobilitas. Ab ipsis supplex obtinet quod erectus in minas nullis unquam conatibus obtineret; ipsis nummi[1] pretium tam reputatur vile quam exiguum; quod sibi vi surripere quisquis[2] violenter intenderet, magnos in re modica rei suæ defensores spe cito frustratus agnosceret. Hæc itaque non fervore novitio, sed maturo fuerant attendenda consilio; erant fratrum vestrorum et aliorum plurimum in his exquirenda consilia, attendenda patrum prudentum[3] opera, cum incommodis ecclesiæ pensanda commoda, et hæc tunc demum danda forte sententia, cum jam non foret spes ulla[4] superesse remedia. Quæ[5] profecto cum datur, juxta sacrorum formam canonum attendendum est in quem detur, cur detur, quomodo detur, an expediat ecclesiæ quod detur, et obfuturum sibi si non detur. Is vero quem impetistis, ut nota vobis referamus,[6] nunquid non ipse est quem dulcissima pignora, nobilissima conjunx et honesta, subjecta sibi regna quamplurima, amicorum cœtus et suis obsequentium nutibus tot populorum agmina, mundi quæque pretiosa, vix detinent, vix blandiendo persuadent, quin spretis omnibus post crucem suam portantem Dominum Jesum nudus exeat, et paupertatem contemplando quam subiit, id facto studeat implere quod docuit Ipse, dicens, "Qui non bajulat crucem suam et venit post me, non "est me dignus." Hæc mentis ejus obstinatio est, hæc maledictis opprimenda crudelitas, hæc in ecclesia[7] Dei toto orbe declamata malignitas: in hunc si maledicta congesseritis, partem sui nobilissimam suis lædi jaculis ecclesia recte condolebit; ipso namque vulnerato, læsam se non filiorum paucitas, sed populorum ampla numerositas ingemiscet. In hoc vero sacra sic docet aucto-

The king's character and motives.

See vol. iv. 220–1.

[1] *minimi*, G.
[2] *quisque*, Z, G.
[3] *prudenter*, D.
[4] *nulla*, Z.
[5] *quo*, G.
[6] *reseramus*, C; *referamus*, Z, G.
[7] *ecclesia*, Z, G; *ecclesiam*, C, D.

ritas: "In ejusmodi causis, ubi, per graves dissensionum "scissuras, non hujus aut illius est hominis periculum, "sed populorum strages jacent, detrahendum est aliquid "severitati, ut majoribus malis sanandis caritas sincera "subveniat:" et iterum, "Non potest esse salubris a "multis correctio, nisi cum ille corripitur, qui non "habet sociam multitudinem." Medico namque quis ascribat industriæ ut vulnus unum sanet, aliud longe majus, longe periculosius, infligat? Discretioni quis attribuat, ob quædam quæ poterunt et levius et expeditius obtineri, ecclesiam sic deserere, in principem exsurgere, et, ecclesiæ totius regni concussa pace, animarum in subditis corporumque pericula non curare? Agris [1] cessit Ambrosius, ecclesiam deserere non approbavit. Nam quid a bono principe vestra, pater, prudentia poterat non sperare, quem divino compunctum spiritu in Christum adeo [2] noverat anhelare? Illæ consuetudines temporalis commodi nil prorsus sibi conferentes quanti sibi sunt, cui [3] ipsa mundi gloria, quantam se cumque offerat, jam tota fere viluit, et a cordis sui desiderio tam procul est, ut Domino loquens sæpius id [4] dicat quod scriptum est, "Insigne [a] mei capitis odi, O [5] Domine, Tu scis." Nunquid non hic fovendus erat, et in ipso nidificanti columbæ sanctæ dimittendus, donec plene formatus in ipso Christus occulta ejus in lucem traheret, produceret,

[1] So D, G; *Augustinus cessit, Ambrosius ecclesiam deserere non approbavit*, Z. But that *Agris* is right appears from St. Ambrose's own words —"Respondi, si a me "peteret quod meum esset, id est, "*fundum* meum . . . me non re- "fragaturum." Ep. I. xx. 8 (Migne, Patrol. xvi.).

[2] *a Deo*, G.

[3] *cum*, G.

[4] *id*, om. Z.

[5] *O*, om. Z.

[a] *Insigne . . . scis.* This seems to be a reference to Esther xiv. 16, which in the Vulgate is, "Tu scis "necessitatem meam, quod abo- "miner signum superbiæ et gloriæ "meæ, quod est super caput meum "in diebus ostentationis meæ."

et libertates ecclesiæ, non tantum has de quibus agitur, sed et longe propensiores, ipse quasi manu propria distribueret ? In his quidem quod scimus loquimur; quod novimus, id confidenter asserimus. Consuetudines in quas plus excandescitis[1] dominus noster rex jampridem[2] exsprevisset[3] penitus, si non hoc propositum duo graviter impedissent: unum, quod sibi timet esse[4] dedecori a patribus ad se devoluto regno diebus suis subtrahi quicquam vel imminui; alterum, siquid remittat ob Dominum, erubescit ut hoc sibi vi reputetur extortum. Primum tamen illud jam sanctitatis pede calcaverat, et ipsum in hoc Dei timor, innata bonitas, domini papæ sancta monitio, multorumque in hoc supplicatio continuata perduxerant,[5] ut ob Ejus reverentiam per quem ultra suos omnes patres longe magnificatus est, ecclesiam Dei convocare, et regni consuetudines, quæ gravamen sibi noscerentur inferre, multa devotione spiritus immutare vellet ultroneus et corrigere. Et si penes vos cœpta perseverasset humilitas, ecclesiam Dei in regno hoc[6] exhilarasset jam diffusa late jocunditas; nam finem in quem tenditis evicerat jam supplicatio, cum male totum impedivit a vobis recens orta turbatio. Nam cum suis nondum Britannia titulis accessisset, et levaret in eum usque tunc indomita gens illa calcaneum, cum produceret in turbatores pacis exercitum, terribiles in illum litteras, devotionem patris, modestiam pontificis, minime redolentes emisistis, et quod summi pontificis admonitio multorumque[7] elaboraverat supplex et intenta devotio, spirando[8] minas illico sustulistis, et tam regem quam regnum in scandalum cunctis retroactis fere gravius impulistis. Avertat Deus finem quem negotio sic pro-

[1] *excandescitis*. C, G; *candescitis*, Z.
[2] *jamquidem*, D.
[3] *exspuisset* (apparently), D.
[4] *esse*, om. Z.
[5] *produxerant*, Z, G.
[6] *hoc*, om. Z, G.
[7] *que*, Z, G; om. C; *ammonitione multorum*, D.
[8] *spirando*, D; *suspirando*, G.

cedente metuimus! qui ne nostris erumpat temporibus, ob honorem Dei et ecclesiæ sanctæ reverentiam, ob vestrum (si placet) commodum, ob pacis commune bonum, ob minuenda scandala, et quæ turbata sunt ad pacem, juvante Domino, revocanda, ad dominum papam appellavimus, ut vestri cursus impetum, vos in regem prone rapientis et regnum, ad tempus saltem cohibeamus.[1] Qua in re bonum est ut intra fines modestiæ vester se velit zelus cohibere, ne ut regum jura subvertere, sic quoque debitam domino papæ reverentiam, appellationes ad ipsum interpositas non admittendo, nimis e sublimi studeat exinanire. Quod si placeret advertere[2] ad Zachæum non divertisse Dominum, nisi cum de sycomoro jam descendisset, descenderetis forsitan, et quem minis exasperastis, verbis alloquendo[3] pacificis mitigare studeretis, non solum[4] exigendo, sed et satisfactionem humilem, etsi forte injuriam passus, offerendo. Puerum apostolis proposuit exemplo Dominus, qui læsus non irascitur, injuriæ cito non meminit, nec quicquam malitiose molitur[5] dum[6] magna non affectat sibi, sed[7] totum hoc innocentis vitæ remedio vitæque jocunditate plenissima recompensat. Singulare virtutis exemplar Ipse est, qui se crucifigentes absolvit, qui lata caritate persequentes et odientes amari præcipit, et, si peccet frater in nos, veniam non solum septies, sed[8] et septuagies septies, imperat impertiri. Ista quid non posset humilitas apud dominum nostrum regem? quid non obtineret viarum ista perfectio? Callis iste rectus est, ad pacem recte perducens; quem, pater, cum intraveritis, pacem illico apprehendetis, et dispersis tristitiæ nebulis cuncta pace, gaudio cuncta, replebitis, et a rege piissimo dominoque nostro carissimo non

The appeal.

[1] *cohibeantur*, D.
[2] *avertere*, D.
[3] *aliquando*, Z.
[4] *non solum non exigendo?*
[5] *molitur*, Z; *moliens*, C, G.
[6] *dum*, om. C.
[7] *sed*, C; om. Z, G.
[8] *sed . . . septies*, om. D.

solum quæ ad præsens petitis, sed et longe majora his, Domini Spiritu cor ejus accendente, et in amorem suum semper dilatante, feliciter obtinere poteritis.

CCXXVI.

Joannes Saresberiensis ad Bartholomæum Exoniensem episcopum.[a]

(Jo. Sar. 141 ; Rec. des Historiens, vol. xvi. ep. 24.)

Domino Exoniensi.

The writer's hope of restoration to his country.

Post recessum domini papæ nulla apud nos relatu digna emerserunt, nec de curia imperatoris aliquid certum est; ideoque ab eorum quæ publice[1] dicuntur relatione desisto, et propriis incumbo negotiis. Promisit mihi Pictavensis archidiaconus, ut ante jam scripsi, quod reconciliationi meæ operam daret, sed quatenus profecerit non respondit. Nunc autem eum et episcopum Londoniensem, qui regis gratiam dicitur habere præ cæteris, iterato sollicitavi scripto, sicut vobis lator præsentium poterit indicare. Si vero alicubi in præsentia vestra de pace mea actum fuerit, ad eam, quæso, formam per vos et alios laboretis, quæ nec perfidiæ maculam nec turpitudinis irroget notam; alioquin malo perpetuo exsulare. Si enim exigeretur a me ut abnegarem archiepiscopum meum, (quod nullus suorum fecit adhuc, nec aliquis de tota Anglia,) absit ut acquiescam tantæ turpitudini primus aut ultimus! Servavi quidem debitam fidem venerando meo archiepiscopo, sed, ex conscientia mea, salvo honore

His relations to the archbishop of Canterbury.

---

[1] *publica*, Migne; *publice*, B; *publicæ*, G.

---

[a] This letter belongs to the same time with Ep. 114, and ought to be connected with it in the arrangement. See p. 240.

regis; contra quem siquis dixerit me esse versatum, ubi hoc excusare nequivero, ad honorem et beneplacitum ejus, dictante justitia, paratus sum emendare. Novit enim cordium Inspector, et verborum[1] Judex et operum, quod sæpius et asperius quam aliquis mortalium corripuerim dominum archiepiscopum de his in quibus ab initio dominum regem et suos zelo quodam inconsultius visus est ad amaritudinem provocasse, cum pro loco et tempore et personis multa fuerint dispensanda. Credo autem indubitanter quia et mihi saltem cras respondebit justitia mea per misericordiam Domini. Et proculdubio domino Cantuariensi quod ad litteraturam et mores plurimum profuit exsilium istud, et aliquantulum mihi ipsi, ut dispositioni Divinæ gratias habeam. Nollem quidem expromittere quod Cantuariensi de cætero non servirem, et tamen mihi Deus testis est quod ex proposito vestro ero de cætero curialis. Si vero mihi Dominus redeundi viam aperuerit, rescribite, si placet, an me redire oporteat cum cibis et tota sarcina. Nam si hoc fuerit, plures equi necessarii erunt, et plura quæ ad præsens desunt.

Genes. xxx. 33.

[1] *verbum*, M.

END OF VOL. V.

LONDON:
Printed by GEORGE E. EYRE and WILLIAM SPOTTISWOODE,
Printers to the Queen's most Excellent Majesty.
For Her Majesty's Stationery Office.
[6086.—750.—7/81.]

DATE DUE

Hawkes

GAYLORD

PRINTED IN U.S.A.

BW5097 .T4R655 v.5
Materials for the history of Thomas
Princeton Theological Seminary-Speer Library
1 1012 00031 7026